BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
INKUNABUŁY
Inc. 102 Cl°
BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
INKUNABUŁY
Inc 103 Cl°

Saepe & multum hoc mecum cogitaui. Horum si unum sit non ostendit satis diutinam cogitationem. Possumus enim frequenter aliquid cogitare: sed statim a cogitatione desistere. Possumus iti dē diu aliqd cogitare: sed in uno tm die facere. Recte ergo utrunq; cōiunxit. Saepe & multū hoc mecū cogitaui: & qa publicū res pferri nō debuit nisi certa & deliberata recte ait: hoc mecū cogitaui. Boni ne an mali plus: cā deliberationis: non utrum bona an mala sit eloquentia: sed ut & plus boni an plus mali habeat eloquētia: nō tamē uacat ratio ordinis, potuit autē dicere mali ne an boni plus. Sed Cic. naturam tenuit eloquentiæ. Quæ cum primum agere cœpit, pfuit hoibus. Ná compulit eos: & cōgregauit. Postea ut deprauata ingenio malog; multum nocuit reipu. Bene ergo ordinē tenuit ut diceret boni ne an mali plus hominibus attulerit & ciuitatibus ripduobus cōstat: publico: & priuato. Iō hoibus & ciuitatibus hoc & i uerrinis aīaduertere debemus q̄liter ubiq; Cicero aut hoies defendat aut ciuitates. Copia dicēdi: qm̄ nomen eloquētiæ id sibi optinet ac uendicat ut cū ad aures uenerit nō nisi optima accipiat. Iō maluit definire eloquentiam. Ne quis ergo audita eloquētia, q̄ quasi sono ipso id optinuit ut mixta uideatur eē sapiētiæ. Neq; inquā deliberādū nō crederet: utrū plus boni an plus mali héat eloquētia: sed ipsā p se satis existimaret bonā: ppterea maluit definire eloquētiā īducēdo copiam dicēdi. Quæ qa pōt ad utrūq; flecti: cām deliberatiōis īduxit. Ac sūmū eloquētiæ studiū. Postq̄ docuit qd eēt eloquētia p definitionē securus postea occupatis iā auditoq; sensibus eloquētiā noīauit. Sed recte ait. Ac sūmū eloquētiæ studiū. Nō. n. pōt declarari qd possit eloquētia nisi i aliquo fuerit ac plena fuerit. Nam cū & nostræ reip. detrimēta cōsidero. Ostēturus q̄tū boni aut mali possit eloquētia de repu. loqtur. Et recte: nō. n. in priuatis rebus eloquētia piclitāda ē: sed i publicis. ita ipse i uerrinis: cū de se uel de eloquētia sua optimā pbatōem afferret: publicas cās cōmemorat: tacet priuatas. Me q tot annis in causis iudiciisq; publicis ita sim uersatus. Nūc deniq; ut bonum monstret eloquentiæ de rep. incōmodis uel commodis loqt.

Aiaduertendū tamē: q; ptes non eodē ordie exeqt: quo ppositum. Ait. n. supra boni ne an mali plus. Nūc a malis eloquētiæ īcipit: Sed supra naturā ut diximus secutus é. Nūc cognatōis rōnem seruat. Illa. n. prima cogitatōi occurrūt q̄ uicina sunt a nīa memoria, lō & de recētibus: & quod eēt magis pinquū elegit. Cū ait. Nostræ reipu. detrimēta cōsidero. Cōsideratio. n. reip. præsentis est. Ergo qm̄ hucusq; incommoda per solam eloquentiam reipu. contigerunt: recte a malis eloquētiæ cœpit. postdicturus de antiquioribus bonis & malis. Et maximaq; ciuitatum ueteres. imo colligo calamitatē: Recedit paulatim a repu. nostra ad extraneas ciuitates: & recte post Romā maximas ciuitates nominat. Ergo quoniam uetustiora sunt hæc exempla ciuitatū: aio se ait colligere. In repu. aūt nostra q̄ sint gesta cōsiderat. Recte itaq; maximaq; ciuitatū colegit calamitates. Illic. n. aliqd opatur eloquētia ubi populus maior est. Nō minimam ui. qa de mō hic agitur. i. utq; plus boni an plus mali afferat eloquentia. iō ait non minimā uideo inuectā partē incōmodoq; per disertissimos hoies: quod supra disputauimus. Noluit p eloquētiā dicere: sed p disertissimos hoies. i. qui habeant copiam dicēdi solā. Inuectam uero p metaphorā nauis resp. dicitur gubernari. Cum autem res a nostra memoria pp uetustatem remotas. Expositis malis incipit dicere qd boni habeat eloquētia: a nostra memoria īqt remotas: ut excuset memoriā quasi negligentē: addidit pp uetustatē. Ergo illa quæ nimis a memoria nostra remota sunt: qui scire possumus. Et litteraq; monumētis: inquit repetere instituo hæc monumenta dupliciter accipimus: aut annales: aut historias. primo. n. annales fuerunt: post historiæ factæ sunt. Multas urbes cōstitutas: plurima bella restricta: firmissimas societates: sanctissimas amicitias. Deinde dicendum ē hoc loco qd sit ciuitas. Est autē ciuitas cōllecta hoium multitudo ad iure utuendū. Cum ergo fuerit ciuitas constituta: necesse ē ut primo bella patiatur: postea pacē agat. Pax. n. a pacto dicitur. pactum uero cē non pōt nisi causa præcedat. i. bellum. Hoc & Sallustius tenuit: cū de rebus Romanis loqueret. Dixit. n. prius bella gesta post pacem esse fundatā. res inqt romana plurimū imperio ualuit. Seruio sulpitio & M. Marcello consulibus omni gallia cisalpinum atq; inter mare nostrum & oceanum nisi quæ a paludibus in uia fuit perdomita. Hic bellum gerit: deinde pacem memorat cōsecutam: optimis aūt moribus & maxima concordia egit rēp. inter secundum ac postremum bellū carthaginense. Quæritur autem utrum in bellis aliquid possit eloquētia

M. T. CICERONIS ORATORIS CLARISSIMI Rhetoricæ ueteris Liber primus incipit.

Saepe et multū hoc mecum cogitaui: boni ne an mali plus attulerit hominibus et ciuitatibus copia dicēdi: ac sūmū eloquentiæ studium. Nā cū et nostræ reipu. detrimenta cōsidero: et maximarum ciuitatū ueteres aio calamitates colligo: nō minimā uideo p disertissimos hoies inuectam esse partem incōmodorū. Cū autem res a nostra memoria propter uetustatem remotas ex litteratum monumentis repetere instituo: multas urbes constitutas: plurima bella restricta: firmissimas societates: sanctissimas amicitias intelligo:

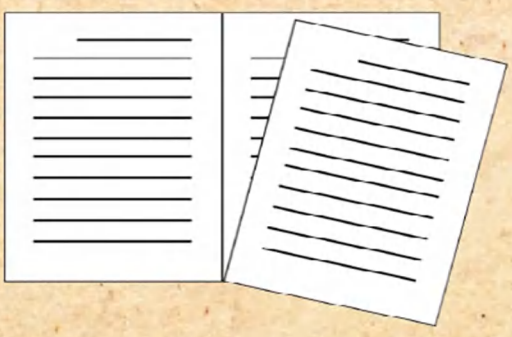

W woluminie kolejno współoprawne sygnatury:

Inc. 102 Fragm. a

Inc. 102

Inc. 103

Inc. 102 Fragm. b

Milites i pria q̃rta multi moriẽtur maxie uersus occidẽtẽ & septẽ-
trionẽ. i scḋa & i tertia lucrabũt: & gaudebũt. i q̃rta uero pdẽt sub-
stantias congregatas i dictione a itellis sumpta.
Mulieres i pria anni q̃rta mediocriter se habebunt: tũ discordias &
lites cũ suis habebunt maritis pp martẽ circà. ğ. vii. reptũ. i scḋa ue-
ro q̃rta fœlicẽ & liberalẽ habebũt fortunã p p uenerẽ dñatricẽ i an-
gulo medii cæli discurrẽtẽ: & pp hoc in hac q̃rta mulieres principũ
plusquã mariti sui ciuitates gubernabũt. in tertia uero & quarta ex
uenere i domo tenebra discurrẽte sinistrã habebũt fortunã. mul-
te pp p tus difficultatẽ moriẽtur: Philosophi astronomi medici gio
metre i pria medietate anni pauca sentiẽt aduersa: i residua media-
tate pp mercuriũ a saturno dãnatũ: duo uiri famosissimi ex supra-
dictis scientiis peritissimi moriẽtur: & eliq uero male se habebunt.
Rustici hoc anno grauiter & male se habebũt i dictiõe supius sũpta
In pria ãni q̃rta multe naues i mari pibũt pp uentoꝝ turbationes: &
multi naute moriẽt pp lunã i signo aquatico a marte obesso cum
caudadraconis in domo lãgoris discurrentem: i reliqs meliorem
consequentur fortunam.
Erit coniunctio martis & saturni die. xxiii. decẽbris in. ğ. xvii. capri-
corni & solc in signo capricorni discurrẽte ut magnus testatur al-
bumasar libro scḋo differentia. viii. magnaꝝ cõiunctionũ. erunt i-
firmitates destruentes principes significẽ. multitudinẽ uentoꝝ &
nubiũ dãnũ in uegetabilibus. & erunt etiã multitudines latronũ.
halyꝫ uero libro. viii. Homines facient alter alteri fraudes & de-
ceptiõnes: accident in hominibus percussiones & uulnera. Messala
uero in epistola sua tale inqt sententiã q̃ homines facient al-
ter alteri fraudes & deceptiones: accidet principibus ipedimentũ.
Quia perfectio ultime coniunctionis iouis & satur-ni que fuit in
scorpiõe peruenit ad signũ arietis. & uidimus secta maumethi a ta
libus gubernari cõiunctionibus. timeant ergo terre que ab ariete
illustrantur ne aliquod dãnũ a gẽtibus istis sentiant: & sunt iste ci-
uitates. Florentia. Neapolis. Fauentia. & pars franciæ: sed quia talis
coniunctio non coniungitur in triplicitate aquatica. timere de-
bẽt ciuitates que circa littus neapolis existunt ne a nauibus turcoꝝ
aliquod dannum sentiant. & quia ultima coniunctio fuit i scor
pione genuẽses q a scorpiõe gubernatur in manu inimicoꝝ suoꝝ
cadent: uel dãnũ aut depressionẽ in regno suo uidebunt.
Quia aliqd de turcoꝝ gente dicere incepimus igitur uolo: eoꝝ di-

rectiones & pfectiones necesse est ut declarẽ. primũ narrabo sẽn
tiã sapientissimi Al indi: q dixit cõiunctionẽ iouis & saturni quæ
fuit anno christ. ccccc. lxix. signo geminoꝝ ascendẽte ꝓphetam
falsum esse futurũ. & uidimus cũ cõpleti fuissent anni. lii. maume-
thus arabus icepit legẽ: & anno illo pfectõ cõiunctionis puenit ad
signũ uirginis: direxi uero per hãc sententiam & inueni hoc anno
M. cccc. lxxxix. pfectionẽ mauroꝝ ad scorpionẽ applicari: deinde
aspexi & inueni tẽpore introitus solis in ariete ascẽdere ad meridia
nũ clarissime urbis cõstantinopolis. viii. ğ. aquarii: & signũ applica
tionis in domo itineris pagrare. inueni etiã martẽ in ğ. vi. domus
in signo mobili aquatico: & pp hoc scḋm sententiã meã turcorum
gentes ad itinera inclinabũtur: & quia uidi martẽ eoꝝ gubern. to
rẽ i parte occidentali septẽtrionis & hic est suũ regnum. & inueni
signũ applicationis in parte meridi. & utraq loca sunt aquati
ca: pp istas rões iudicaui iperatorẽ turcoꝝ exercitũ nauale parare
& uersus meridiẽ insultũ aliquod magnũ facere: & regiões magis
ex hoc timẽdæ sũt: quæ sub hac linea reperiũtur ut sunt Rhodos:
Creta Cypri: regiões syrie & alexandriæ. & quia dñs signi appli-
catõis est Infort. mortẽ principis huius exercitus significat. in scḋa
uero quarta ex marte In domo regia discurrente: iperator turcoꝝ
patietur aliquod graue ipedimẽtũ i regno suo. & credo aliquo pa
cto Infirmitatẽ acutã nõ effugiet: & eius uita erit i magno piculo. i
tertia uero quarta pp pſentiã caudæ i domo regia simiter quia in
decima est stella malefica In eodẽ erit periculo & magis affixo, in
residua quarta pp stellã ex martis cõplexionẽ i cuspide anguli me
dii cæli existentẽ similes affirmant Indictiones: & ꝓpter supradic a
sine dubio aliquid hoc anno graue patietur in regno & ipsona.

De statu ciuitatũ arietis.

Florentia: Fauentia: neapolis: & pars fr̃aciæ quæ ab ariete illustran
tur in pria anni quarta timere debent eoꝝ magnates simul: & gu-
bernatores: ne a tumultu populi aliquid graue patiãtur: ex marte
arietis dño dñium medii cæli obtinẽte In opposito saturni dñi an
ni ex stẽte. hoc affirmatur a saturno in decima radicis existente eo
maxie quia iupiter ibi cõbustus reperitur. in scḋa mediocriter se
habebũt. i tertia uero multi ciues & nobiles a principibus suis gra
uiter tractabũtur: quia sig nũ arietis i domo mortis discurret i op-
posito martis existẽs: & qa mercurius retrogradus tali modo arie-
tem respicit: erunt ibi lites & fraudes. in residua quarta aries a te-

Saepe & multum hoc mecum cogitaui. Horum si unum sit non ostendit satis diutinam cogitationem. Possumus enim frequenter aliquid cogitare: sed statim a cogitatione desistere. Possumus iti dē diu aliqd cogitare: sed in uno tm die facere. Recte ergo utrunq; cōiunxit. Sæpe & multū hoc mecū cogitaui: & qa publicū res pferri nō debuit nisi certa & deliberata recte ait: hoc mecū cogitaui. Boni ne an mali plus: cā deliberationis: non utrum bona an mala sit eloquentia: sed utr plus boni an plus mali habeat eloquētia: nō tamē uacat ratio ordinis. potuit autē dicere mali ne an boni plus. Sed Cic. naturam tenuit eloquentiæ. Quæ cum primum agere cœpit, pfuit hoibus. Nā compulit eos: & cōgregauit. Post ut deprauata ingenio malor nultum nocuit reipu. Bene ergo ordinē tenuit ut diceret boni ne an mali plus homini bus attulerit & ciuitatibus ex duobus cōstat: publico: & priuato. Iō hoibus & ciuitatibus hoc & i uerrinis aia duertere debemus q̄liter ubiq; Cicero aut hoies defendat aut ciuitates. Copia dicēdi: qm̄ nomen eloquētiæ id sibi optinet ac uendicat ut cū ad aures uenerit nō nisi optima accipiat. Iō maluit definire eloquentiam. Ne quis ergo audita eloquētia. q̄ quasi sono ipso id optinuit ut mixta uideatur eē sapiētiæ. Neqs inquā deliberādū nō crederet: utrū plus boni an plus mali hēat eloquētia: sed ipsā p se satis existimaret bonā: ppterea maluit definire eloquētiā īducēdo copiam dicēdi. Quæ qa pōt ad utrūq; flecti: cām deliberatiōis īduxit. Ac sūmū eloquētiæ studiū. Postq̄ docuit qd eēt eloquētia p definitionē securus postea occupatis iā auditorū sensibus eloquētiā noīauit. Sed recte ait. Ac sūmū eloquētiæ studiū. Nō. n. pōt declarari qd possit eloquētia nisi i aliquo fuerit ac plena fuerit. Nam cū & nostræ reip. detrimēta cōsidero. Ostēturus q̄tū boni aut mali possit eloquētia de repu. loqtur. Et recte: nō. n. in priuatis rebus eloquētia pclitāda ē: sed i publicis. ita ipse i uerrinis: cū de se uel de eloquētia sua optimā pbatōem afferret: publicas cās cōmemorat: tacet priuatas. Me q̄ tot annis in causis iudiciisq; publicis ita sim uersatus. Nūc deniq; ut bonum monstret eloquentiæ de rep. incōmodis uel commodis loqt̄.

Aia duertendū tamē: q̄ ptes non eodē or die exeq̄t̄: quo ppositum. Ait. n. supra boni ne an mali plus. Nūc a malis eloquētiæ īcipit: Sed supra naturā ut diximus secutus ē. Nūc cognatōis rōnem seruat. illa. n. prima cogitatōi occurrūt q̄ uicina sunt a nīa memoria. lō & de recētibus: & quod eēt magis propinquū elegit. Cū ait. Nostræ reipu. detrimēta cōsidero. Cōsideratio. n. reip. præsentis est. Ergo qm̄ hucusq; incommoda per solam eloquentiam reipu. contigerunt: recte a malis eloquētiæ cœpit. post dicturus de antiquioribus bonis & malis. Et maximæ ciuitatum ueteres. imo colligo calamitates: Recedit paulatim a repu. nostra ad extraneas ciuitates: & recte post Romā maximas ciuitates nominat. Ergo quoniam uetustiora sunt hæc exempla ciuitatū: aio se ait colligere. In repu. aūt nostra q̄ sint gesta cōsiderat. Recte itaq; maximæ ciuitatū colegit calamitates. Illic. n. aliqd opatur eloquētia ubi populus maior est. Nō minimam ui. qa de mō hic agitur. i. utr plus boni an plus mali afferat eloquentia. iō ait non minimā uideo inuectā partē incōmodor per disertissimos hoies: quod supra disputauimus. Noluit p eloquētiā dicere: sed p disertissimos hoies. i. qui habeant copiam dicēdi solā. Inuectam uero p metaphorā nauis resp. dicitur gubernari. Cum autem res a nostra memoria pp uetustatem remotas. Expositis malis incipit dicere qd boni habeat eloquētia: a nostra memoria īqt remotas: ut excuset memoriā quasi negligentē: addidit pp uetustatē. Ergo illa quæ nimis a memoria nostra remota sunt: qui scire possumus. Et litteræ monumētis: inquit repetere instituo hæc monumenta dupliciter accipimus: aut annales: aut historias. primo. n. annales fuerunt: post historiæ factæ sunt. Multas urbes cōstitutas: plurima bella restricta: firmissimas societates: sanctissimas amicitias. Deinde dicendum ē hoc loco qd sit ciuitas. Est autē ciuitas cōllecta hoīum multitudo ad iure uiuendū. Cum ergo fuerit ciuitas constituta: necesse ē ut primo bella patiatur: postea pacē agat. Pax. n. a pacto dicitur. pactum uero cē non pōt nisi causa præcedat. i. bellum. Hoc & Sallustius tenuit: cū de rebus Romanis loqueret. Dixit. n. prius bella gesta post pacem esse fundatā. res inqt romana plurimū imperio ualuit. Seruio sulpitio & M. Marcello consulibus omni gallia cisalpinum atq; inter mare nostrum & oceanum nisi quæ a paludibus in uia fuit perdomita. Hic bellum gerit: deinde pacem memorat cōsecutam: optimis aūt moribus & maxima concordia egit rēp. inter secundum ac postremum bellū carthaginense. Quæritur autem utrum in bellis aliquid possit eloquētia

M. T. CICERONIS ORATORIS CLARISSIMI Rhetoricæ ueteris Liber primus incipit.

Saepe et multū hoc mecum cogitaui: boni ne an mali plus attulerit hominibus et ciuitatibus copia dicēdi: ac sūmū eloquentiæ studium. Nā cū et nostræ reipu. detrimenta cōsidero: et maximarum ciuitatū ueteres aio calamitates colligo: nō minimā uideo p disertissimos hoies inuectam esse partem incōmodorū. Cū autem res a nostra memoria propter uetustatem remotas ex litteratum monumentis repetere instituo: multas urbes constitutas: plurima bella restricta: firmissimas societates: sanctissimas amicitias intelligo:

Poteſt.n.ſine dubio:& tantum quantum uirtus poteſt.Nam ſi uirtute bella finiuntur: & eloquentia bella finiũtur.lõ ergo ait plurima bella reſtincta iam illud notũ ẽ quod bella ardere dicũtur:ut ait Ardebat oĩs hiſpania citerior:Item:qs tanti incendia belli. Firmiſſimas ſocietates:ſanctiſſimas amicitias:inter ſocium & amicũ hoc ĩtereſt.Socius ẽ qui nobis aliquo pacto ad aliquid gerẽdũ cõiungit̃ Amicus ẽ qui mihil uſũ uitæ ſimilis pio ac fideli amore cõiungit̃. Et quia ſocius aliquid nobiſcũ gerit ideo ait firmiſſimas ſocietates:qa amicus p nobis amore cõiungit̃:ĩo ait ſanctiſſimas amicitias: ergo interdum amicus ẽ:& ſocius nõ eſt ſi mecum mihil gerat:& rurſus cũ ſit ſocius:amicus nõ ẽ:ſi aliquid mecum inuitus gerat. Propterea Cice. ubiq; duo hæc iungit:ſocios populo romano atq; amicos:itaq; & hic firmiſſimas ſocietatis ſanctiſſimas amicitias. Intelligo:recte intelligo.ait .n.ſupra:Ex litteraꝝ menumẽtis repetere iſtituo:Ergo id quod legit̃ intelligẽdum ẽ. Tum animi ratione tũ facili eloquentia cõparatas.ubiq; hæc duo cõiungit.Sed quãdo aliqd duæ res agũt:triplici mõ agunt:aut æquales ſunt:aut nũc iſta plus pſtat nũc illa. Hic ſapiæ:dat ppriasagẽdi ratões.Sed quia uirtus oĩs magnitudine ſui tarda eſt:iccirco ſubiunxit & tẽpus:ut illud quod ſapiẽtia ĩuenerit:facilius eloquẽtia cõpleatur

tum animi ratiõe:tũ etiã facilius eloquẽtia cõpatatas: ac me quidẽ diu cogitantẽ ratio ipſa ĩ hãc potiſſimũ ſniam ducit:ut exiſtimẽ ſapiẽtiã ſine eloq̃ntia parum prodeſſe ciuitatibus: eloq̃ntia uero ſine ſapiẽtia nimium obeſſe plerũq; prodeſſe nũq̃. Quaꝝ ſi qs omiſſis rectiſſimis atq; honeſtiſſimis ſtudiis rationis et officii cõſumit oẽm operam in exercitatione dicendi:is inutilis ſibi pnitioſus ciuis patriæ alitur. Qui uero ita ſe armat eloquẽtia:ut nõ oppugnare cõmoda pñæ:uerũ propugnare poſſit:is mihi uir et ſuis et publicis rõnibus utiliſſimus atq; amiciſſimus ciuis fore uidetur. Ac ſi uolumus huius rei q̃ uocatur eloquẽtia:ſiue artis:ſiue ſtudii:ſiue exercitationis cuiuſdã: ſiue facultatis a natura profectæ cõſiderare principiũ:reperiemus id ex honeſtiſſimis cauſis natũ atq; optimis ratiõibus profectũ.

Ergo ad aliqd cito faciẽdũ. Alteꝝ alterius auxilii eget. Recte ĩgit̃ rẽp. cõmodũ ex cõfectõe utriuſq; cõiungit. Ac me qdẽ:ſupra oſtẽdit quãtum obeſſet eloquẽtia:quãtũq; prodeſſet:ſed mixta ſapientiæ.Nunc uero uult oſtendere ſingulatim quantum ſapiẽtia ſola pſit:quantum eloquentia ſola obſit. Quod cum oſtenderit:quoniam ſapientia ſola parum prodeſt & eloquẽtia ſola multum obeſt:rurſus dicturus eſt eloquentiam ſapientiæ eſſe iungendam. Omnis res aut nimium prodeſt:aut parum prodeſt:aut nimium obeſt:aut paꝝ obeſt.Sapientiæ unum dat ut ſola parum proſit reipu.nihil tamen obſit.Eloquentiam uero ſolam ſæpe ait nimiũ obeſſe. Qua in re obeſſe ſemp oſtendit:ſed & interdum ſatis obeſſe.Illam uero aliam partem tollit ſoli eloquentiæ:ut uel parum proſit reip:multum tamen obſit. Veꝝ quod ait. Ac me quidẽ diu cogitantem ratio ipſa. Ipſa inquit ratio ſapientiæ.ſ.quam eloquentiæ dicimus eſſe iungendam. Quare ſiquis:oſtendit quid ſit plena ſapientia.ſapiens.n.qui diuina atq; humana optime nouit.Ergo ſtudium recte rationis ad diuina:ſtudium honeſti officii ad humana referamus.quod autem ait ſtudium rectius dixit quam ſi dixiſſet.Quare ſiquis omiſſa ratione atq; officio,in his.n.nominibus perfecta philoſophia eſt:quam quia nõ illusorator plene poteſt aſſequi,ideo nobis horum uel ſtudium habendum eſſe demonſtrat. Conſumit omnem operam in exercitatione dicendi. Conſumit inquit:iam in iſto uerbo eſt inutilis labor.Quod autem ait in exercitatione dicendi:timet eloquentiam nominare:ut ſupra diximus ne ſenſum audientis offendat.Itaq; hæc definitio eſt eloquentiæ,Eloquentia eſt exercitatio dicendi. Is inutilis ſibi pernicioſus patriæ ciuis alitur.Omnis homo aut ſibi:aut patriæ conſulit:aut plus ſibi quam patriæ.Rectæ ergo homines ad hæc duo miſcenda:ſapientiam & eloquentiam.Primo abutilitatibus ſui:deinde etiam publicis inuitantur.Qui inquit fuerit in ſola dicendi exercitatione uerſatus:omiſſis ſtudiis rationis & officii & ſibi inutilis & pernicioſus patriæ ciuis alitur. Qui uero ita ſeſe:& cætera:bene armat:quaſi ſapientia pro robore ſit:pro armis eloquentia. Attendamus tamen ut cum ſupra pro eloquentia:aut copiam dicendi:aut exercitationem:aut dilertitudinem nominauerit.Nunc ubi & de ſapiẽtia loquit̃:ut ſecurus eloquentiam nominet.hic quoq; duo illa ſeruat quæ ſupra diximus.Qui inquit ſapientiæ miſcuerit eloquentiam:is & ſuis:& publicis rationibus utiliſſimus atq; amiciſſimus ciuis fore uidetur:utilem circa priuata:amicum circa publica accipiamus.Ac ſi uolumus:& cætera.Primo rem quandam conſtituit:cui eloquentiæ nomen impoſuit.& oſtendit unde naſcat̃ eloquentia:ſiue ex arte inquit:ſiue ex ſtudio:ſiue exercitatione:ſiue a natura.Huius iquit eloquentiæ ciuis incerta eſt origo.ſi uolumus conſiderare principium:inuenimus inquit id ex honeſtiſſimis cauſis natum:atq; optimis rationibus profectum.Cauſa eſt animi impulſus ad aliquid agẽdũ Ratio eſt gerendorum ordo ex cauſa uenientium:ut quid quo loco facias:ac dicas intelligas.Ergo inquit ſi eloquentiæ principium conſiderare uolumus. Primũ cauſa attẽdenda eſt:hæc cauſa honeſta ẽ.Deinde rationes & eaſdem optimas inuenimus.Inter ſtudium aũt & exercitatiõem hoc ĩtereſt.ſtudium eſt animi ad aliquid agendum pertinacia.Exercitatio ẽ ſuſceptiactus cõtinuatio.Ex hisq; quoq;

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA w Poznaniu

supra diximus nasci eloquentiam posse. Nam fuit quoddam tempus: & cætera: Incipit commemorare causas fuisse honestas: quibus eloquentia non ad ipsum q; nata sit: sed circa agendum principiũ sumpserit: ut supra diximus. Aiunt philosophi e duobus hominem constare: anima et corpore: Animam uero esse perfectam: sed impediri crassitudine corporis quo minus se talem exerceat qualis est per naturam. Ergo mundo constituto erãt homines minus impediti corpore: & i qbus uis animæ obruta atq; oppressa erãt. Tunc necessario rapto uiuebant & malis moribus oppresso animæ bono: circa res oẽs uiribus corporis abutebant.

Nam fuit quoddam tempus cum in agris homines passim bestiarum more uagabantur et sibi uictu ferino uitam propagabant: nec ratione animi quicquam: sed pleraq; uiribus corporis administrabant: nondum diuinæ religionis: non humani officii ratio colebatur: nemo nuptias uiderat legitimas: non certos quisquam aspexerat liberos non ius æquabile quid utilitatis haberet acceperat. Ita propter errorem atq; inscitiam cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explendam uiribus corporis abutebatur pernicio sissimis satellitibus. Quo tẽpore quidẽ magnus uidelicet uir et sapiens cognouit: q̃ materia eẽt et quãta ad maxias res opportunitas animis ieesset hoium: si quis eã posset elicere: et præcipiẽdo meliores reddere:

Sed quia natura nõ æqualiter se per omnes fundit: aliquando unus extitit: qui se bene intelligeret: & qui uideret esse hoibus aiam illam diuinam: quæ haberet in se multas utilitates: si tamẽ posset ab aliquo e latebris qbusdam elici atq; pferri. Ergo his causis eloquentia initiũ nõ nascendi sed agẽdi sumpsit. nã fuit qdam tẽpus: cum i agris homines passim bestiarũ more uagabantur: sicut Virgi. Hæc nemora indigenæ fauni nymphæq; tenebant. Gensq; uirum truncis & duro roborenata. Quis neq; mos neq; cultus erat: nec iungere tauros. Aut cõpõere opes norant: aut parcere parto. Et sibi uictu ferino uitam propagabant: Sapiens omnis memoriæ studet. Illi in quibus uis animi mole corporis opressa delitescit: non memoriæ student: sed ferino ritu subsidia solis prospiciunt diebus. Sic Salu. Et quoniam uita ipsa qua fruimur breuis est memoriam nostri quam maxime longam efficere cõuenit: non pecoũ more uiuere: quæ natura prona atq; uentri obedientia finxit: ut isti hoies fuerunt: q̃ sibi in uictu ferino uitam ppagabãt. Nõdum diuinæ religionis & cætera. Plena philosophia é: quæ constat ex duobus: ex phisica & æthica. Phisica est q̃ diuinis agit. Aetica quæ de humanis disserit. Sed quia Ci. illud docet: quod oratori é necessariũ æthica prosequitur. Quæ si tunc ab hominibus ignorata é: multo magis phisica: ergo indicat ut illi uixerunt: qui animæ cõmodis ignoratis corporis uiribus pleraq; gesserunt. Nemo nuptias uiderat legitimas atq; incertos quisq; inspexerat liberos. Vtrunq; n. uaga atq; incerta uenere conficiebatur. neque erant iura quæ id fieri prohiberent.

Non ius æquabile: quid utilitatis haberet acceperant. Illic enim nullius iniuria uiuitur ubi est iuris æqualitas: æqua libertas: ubi aliquid aut omnibus licet facere: aut omnibus non licet. Pernicio sissimis satellitibus uires corporis esse ait cupiditatis ministras: quæ in animis hominum quandam obtinet tyrrannidem. Quo tempore quidem magnus & cætera: ut facilius intelligentiam cõsequamur rerum similitudo proferenda est. Anima: ita est ut uinum. Nam quemadmodum uinum pro uase in quo est habitum: aut retinet: aut amittit uiolentiam. Proinde anima si optimum & castum corpus offenderit: seruat naturam: sin alias uelut amittit. Ita igitur cum mortale genus brutum atq; inscium rerum omnium uagaretur. Extitit quidam uir magnus in quo animam suam retineret naturam & qui intelligeret omnes homines habere in se quiddam diuinum: sed id uitio corporis oppressum atq; deperire quod si fuisset elicitum maximas inde commoditates hominum posse contingere.

Cognouit: quæ materies & quanda ad maximas res opportunitas in animis in esset hominum.

Materia: non ad hoc ipsum materia est: quod materia uocatur: sed ad id quod inde fieri habet materia est. Opportunitas uero non accidit: neq; in altero est: sed in eadem materia est. Potest autem in ligno esse materies ad aliquid faciendum: sed si putrescit opportunitas: in materia non é. Similia & de reliquis materiis possumus dicere: ergo non sufficerat inuenta materia in hominibus nisi in eadem materia etiam opportunitas fuisset ad maximas res. Siquis eam posset elicere. Est ergo qui potest elicere: & quod potest elici. hoc deinde attendamus. Vnus potest uidere aliquid effici posse non tamen etiam efficere. Deinde etiam iustum: sapientem & magnum uirum. Cicero ait uidisse in hominibus materiem: sed dubitasse de effectu. ait enim. Siquis eam posset elicere. Vtrunque tamen dat huic uiro & intelligere & efficere. Est enim & sapiens & eloquens. Et præcipiendo meliores reddere. Erat ergo in hominibus animus: sed ideo reddere: quia uidebat amissus. Erat bonus animus: & ideo ait præcipiendo meliorem reddere. His causis igitur honestissimis: ut uidemus: iste quidã compulsus est ad eloquentiam: hoc est ad id unde nasci ad actus primum cœpit eloquẽtia. Quæ. n. causa honestior: quam homines bestiarũ modo uiuentes præceptis utilibus atq; honestis ad humanã atq; diuinam cognitionem traducere. Ergo iustum uirum magnum atq; sapientem quocunq; accipiamus. Multi enim fuerunt: Platonem: Aristotelem atq; alios uolunt intelligi: sed erant:

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu Dział Inc. A. Mickiewicza

Qui dispersos homines in agris & tectis siluestribus abditos ratione quadam compulit unum in locum & congregauit. Duas res supra posuit honestissimas fuisse causas: optimasq; rationes ut ad actus eloquentia nasceretur: explicites ergo honestissimis causis incipit ostendere eloquentiæ ad actus fuisse rones. Et ut intelligas iã de causis eé dictũ rone q̃dam inquit: cõpulit unũ in locũ & cõgregauit. Diximus rõnem eé rei gerẽdæ ordinẽ necessariũ: utputa hoc primũ debet fieri: hoc deinde a tertio. Vt nũc primo cõpellunt hoies: post cõgregant. Dein in unamquãq; rẽ inducunt: utilẽ atq; honestam.

Cõpulit unũ in loco & cõgregauit: cõpulit quasi inuitos eé. Iam nolentium congregauit. Sed debemus scire qd si cõpulit & cõgregauit q̃si ciuitatẽ fecit. Nam ut supra diximus: ciuitas eé collecta hoium multitudo ad iure uiuẽdũ. Ergo eloquẽtia plurimũ pdest. Nã facit ciuitatẽ: & qcqd utile atq; honestũ eé insinuat. Et eos in unãquamq; rẽ iducẽs: utilem atq; honestam. Ci. duplex eé honestum docet. Vnum illud solum atq; purum. Aliud qd cum utili iunctum sit. Sed solum illum apud paucos est eos licet qui soli gloriæ student: nihilq; ad sui utilitatem gerunt. Quicquid sanciunt consideratione boni malique generatim: sanciunt non gratia in eodem uersantium personarum. Honestum uero illud cum utili. Ideo honestum uocat quia id quod iunctum ac duplex est ab eo quod maius est nomen accipit. Verum illud honestum philosophorum est: hoc illorum sapientium qui r. p. student: qui in ciuitate uersantur. Quod quidem honestum utilitati semper adiunctum est: & utilitas honestati. hoc etiam Socrates aiebat nihil esse utile quod non honestum sit: nihil honestum quod non utile sit. Sed ut ipsum intelligamus: rerum exempla proferenda sunt. Esse iudicem honestũ est. Iuncta est tamen utilitas honestati. Nam nemo ei iniuriam facit. Nemo seruis eius prodest posteris: liberis eius prodest. Amicus ergo si quid præstat etiã utile est. Sed quãquam hæc duo iuncta sunt non tamen ita mixta sũt ut uino aqua miscetur: scilicet ut secerni nullo modo possint: sed ita mixta sunt ut secerni posse uideantur quemadmodum si fiat aceruus ex tritico & ordeo. Quãquam ergo hæc duo mixta sunt tamen aliquo modo & secerni possint. Et. n. si aliquid alicui præsto nec gratiam reposco honestum eé. At id ipsum quod præsto si gratiam reposco fit utile. Ergo primum sit illud solum honestum quod per se placet nulla adiuncta gratia. Hoc medium honestum utile quod cum utilitate eé. Tertia sit cõmoditas q̃ solis lucris intenta eé abiecta omni honestate: honestum uero philosophicum soli gloriæ studet abiecta et utilitate. Nunc ergo quoniam collectis hominibus & cõgregatis ciuitas facta eé qd debet persuaderi: quid hoibus insinuari: non honestum illud solum quod philosophoꝝ est: non commoditas quæ hominum perditorum est sed illud medium honestum atq; utile quod in omni. r. p. quod in omni ciuitate uersatur. Primo propter insolentiam reclamantes. Nihil egerat eloquẽtia: si statim insinuare cœpit quid esset honestum atq; utile persuasisse. sed ostendit magnas ineſſe uires eloquentiæ si ad id quod erat optimum traduxit inuitos. & ne uideantur iccirco reclamasse quod res optima nõ esset ideo ait: propter insolentiam primo reclamantes. Deinde ne eloquẽtiæ quibusdam uenenis etiã ad malam rẽ traducti uideant pp rationem inquit atq; orationem studiosius audientes. Ergo ubi ratio eé: & sapientia malitiæ ineſſe non: potest rõnem ad sentẽtiam gratiamq; referendam sciamus. Orationẽ ad ornamẽta uerboꝝ. Ex feris & imanibus mites reddidit & mansuetos. Difficile eé rem aliq̃ cuicunq; tollere. difficilius aliam dare. Hic utrunq; factum est. sublata est hominibus feritas atq; immanitas & data est humanitas & mansuetudo. Ac mihi quidem & cætera: sunt multa quæ solo habitu sui perfecta sunt: sunt multa quæ & habitu & usu ut athleta si habeat corporis magnitudinem nõ cõtinuo perfectus est nisi ei & usus accedat. Vt orator cõcepto totius sententiæ habitu nõ continuo perfectus est nisi & ei usus accedat. sapientia uero habitu sui perfecta eé nec indiget uocis. r. usus sufficit ei autẽ intra animos contineri. Vsu ergo nihil consequitur. Et si quando concepta uerbis uoluerit indicare: non ideo sapiens sapientior fit: qa indicat se sapientẽ: sed perfecta ac sua sapientia quidam ei ad actus alios accedit. Ergo homines ex immanibus ac feris mites redditi ac mãsueti paulatim quoq; honestum atq; utile didicerũt. sed quia de exordio eloquentiæ loquit uideamus ut & hæc sola sapiẽtia fecerit an sapientia: sed cũ eloquentia. Primo itaq; cognoscere debemus quot modis qd persuadeat sapiẽtia & possumus intelligere multũ hic eloquẽtiam ualuisse. sapiẽtia igitur sola duobus modis aliqd persuadet. Aut cum tacet & aliqd facit: & id quod facit qa bonũ est: alter imitat idem ut qcqd tacitus fecerit sapiẽs id alter re: nõ uerbis doctus imitetur. Aut cum aliquid faciendum uel non faciendũ uerbis persuadet & hoc duplicimodo. Nunc naturalibus uerbis nunc per eloquẽtiam hoc loco negat tacitam sapientiam hoc perficere potuisse. negat inopẽ dicendi idem quæ uerbis naturalibus uteret. sed illam sapientiam quæ iuncta eét eloquentiæ. Ac mihi quidem uidet: hoc nec tacita nec inops dicẽdi sapiẽtia perficere potuisse. Perficere inquit. Alioqn plenæ sapiẽtiæ officiũ eé iuenire ut supra. Quo tẽpore inqt qdã magnus uidelicet uir & sapiens cognouit quæ materies & q̃ta ad maximas

res oportunitas animis ineſſet hoium ſi quis eā poſſet elicere & præcipiendo meliorem reddere. Ergo aium in hoibus eē ſapientia cognouit: ut congregarent: & in unāquāq; rem utilē: atq; honeſtā iducerēt ſapientia quid ē: ſed eloquētia opitulāte pfecit. A cōſuetudine ſubito cōuerteret: & ad diuerſas uitæ rōnes traduceret. Magna uis eloquentiæ ſi ſubito conuertit: hoc ē qd' pōt ſapientia. Alioqn & ſapiētia pficit: ſed nō ſubito: & qd' ait & ad diuerſas uitæ rōnes traduceret: ut ſupra diximus difficile eſt cuiuslibet rei conſuetudinē tollere. hoc difficiliu ſalias etiā uiuendi perſuadere rōnes. Age uero urbibus cōſtitutis: ut ſupra cū de cōmodis eloquentiæ loqueretur hūcordinē fecit. Multas urbes cōſtitutas: plurima bella reſtricta firmiſſimas ſocietates: ſanctiſſimas amicitias: & q̄q̄ hic hoies ex imanibus primo æquales facti: poſtēt obſequi ultro cœperint ſupra dictū tamē ſermonē ſeruatū poſſumus iuenīr. primo itaq; beneficiis eloquētiæ ciuitates factæ ſunt ut ait ſupra: multas urbes cōſtitutas. Ciuitas autē fieri dicitur cū hoies unū in locū cōgregantur ad iure uiuēdum ut fidem colere hinc bella reſtringantur. Si. n. cupiditas ad ſe explēdā uiribus corporis abutebatur quaſi quædam bella gerebātur. Cū ergo fides colliē: aut id agitur ne ſint bella: aut reſtringūtur illa quæ fuerunt. Et iuſtitiā retinere diſcerēt. Iuſtitia oīsa nobis circa alios ē ut: unicuiq; meritum pprium tribuamus. Poteſt tamē hic q̄ſi ſocietas cuſtodiri. Iuſtis & .n. cōditionibus ſocietas faciēda: uel conſeruāda ē. Et aliis parere ſua uoluntate conſueſcerent. Iuſtitia æquales hoies eē fecit. hic iā & minores eſſe patiuntur: ſua etiā uoluntate: poſſunt tamen hic amicitiæ copulari. Noſtra. n. uoluntate nulli obſequimur niſi amici fuerimus. Antea autē ſi uiribus corporis cuncta agebantur non ſua uoluntate quiſq̄ alteri paruit nec potuit amicus eē qui cogebatur. Ac non modo labores excipiēdos communis commodi cauſa perfectū eſt inquit eloquentia ut libenter omnes non modo laborē pro publica ſalute ſuſciperent: ſed etiam uitam amitterent. Multum ergo egit eloquentia: ut illi uitam paruipenderent qui iamdudum ſibi uictu fero uitam propagabant. Qui tandem fieri potuit quærit utrum ad has rationes uiuendi per naturam deducti ſint: an præceptis uideantur adducti. Erant quidem in hominibus natura melior: ſed oppreſſa corporis uitio ad malū declinauerat. Verum quia nihil uniformiter fūditus exiſtit: quin ſemper aliquid ſit quo intelligamus quid in cæteris deſit. Iſte quidem magnus uir ac ſapiens cognouit bonam in hominibus naturam multumq; eſſe profuturam ſi præceptis melior fuiſſet effecta. Ergo omne quod perfectū ē natura & diſciplina pfectū ē. Sed iſte primus: ut diſciplinam acciperet non potuit pfectus fuit natura & uſu. Cū .n. cognouit habitum ſuum & diu ſecum pertractādo cognouit eſſe in hominibus bonam naturam: quæ ut perfecta eſſe poſſet præceptorum adhibuit diſciplinam. ergo in hominibus fuit materies. i. pfecta natura quam perfectā præcepta fuerūt inuenta per ſapientiam inſinuata per eloquētiam. Profecto nemo niſi graui & cætera. Quāquam natura fuit apta ad perfectam uitam: tamen ipſam naturam præceptis ait ad has uiuendi rationes eſſe perductam. Graui inquit ac ſuaui commotus oratione. Grauitatem ad ſapientiam: ſuauitatem ad eloquentiam referamus. Iure grauitatem ad ſententias: ſuauitatem ad uerborū ornamenta referamus. Cū uiribus plurimum poſſet: ad ius uoluiſſet ſine ui deſcēdere. Oīs res a ſe uincitur: utputa eloquens uincīt ab eo qui eloquentior fuerit. Fortis nō uinciturniſi ab eo qui fortior fuerit. Aſtutus non uincitur niſi ab eo qui aſtutior fuerit. Animaduertendum ergo acumen Ciceronis. Homines inquit fortiſſimi ad æqualitatem uiuendi non fortitudine qua ſolet uinci inferior fortitudo: ſed eloquentia deducti ſunt. ergo ſupra oēs uires eloquentia eſt: ſed quæ ſit mixta ſapientiæ ut inter quos poſſet excellere cum his ſe pateretur æquari. Excellere uiribus: ſcilicet cum his ſe pateretur æquari: ita ſupra non ius æquabile quid utilitatis haberet acceperat. Et ſua uolūtate: nō coacti uiribus corporis: ſed in his iam fecerat eloquentiæ perſuaſio uoluntatem. Ab iucūdiſſima conſuetudine recederet & non dixit a conſuetudine recederet: ſed a iucundiſſime inquit. Omnium .n. rerum etiam malarum apud gerentes iucundiſſima conſuetudo eſt. Quæ præſertim iam naturæ uim optinent propter uetuſtatem. Ergo hominum natura bona eſt: ſed malitia per conſuetudinem naturæ uicem ceperat obtinere. Ac primo qui dē ſic: & nata: & cætera ſatisfecit ppoſitiōi ſue. Supra. n. dixit: ac ſi uolumus eius rei quæ uocat eloquētia cōſiderare principiū reperiemus id ex honeſtiſſimis cāis natū: at q̄ optimis rationibus profectū. Ita & hic. Ac prīo qdē ſic & nata & oppreſſa lōgius eloquētia uidet.

a conſuetudine ſubito conuerteret et ad diuerſas rationes uitæ traduceret. Age uero urbibus conſtitutis: ut fidem colere et iuſtitiam retinere diſcerent: et aliis parere ſua uoluntate conſueſcerent: ac non modo labores excipiēdos communis commodi cauſa: ſed etiam uitam amittendam exiſtimarent: qui tandem fieri potuit niſi homines ea quæ ratione ueniſſent eloquentia perſuadere potuiſſent profecto nemo: niſi graui: ac ſuaui commotus ratione cū uiribus plurimū poſſet ad ius uoluiſſet ſine ui deſcendere: ut iter quos poſſet excellere cū his ſe pateretur æquari et ſua uoluntate a iucundiſſima cōſuetudine recederet quæ præſertim iam naturæ uim obtineret pp uetuſtatē. Ac primo qdem ſic et nata et progreſſa lōgius eloquētia uidetur

Et item postea maximis in rebus pacis & belli. Ostendit diu eloquentiam ꝓfuisse. Verꝫ quod ait maximis in rebus: ut supra. Cognouit quæ materies: & quanta ad maximas res oportunitas i animis inesset hoiumsi qseam posset excitare. Ergo maxime rex pax atq; bellum. Cū summis hominū utilitatibus: cū illa. s. utilitate: quæ cum honesto est. Postq̄ uero & cætera. Omne perfectū bonum. i. quo natura humanas res nullo adiuncto incōmodo munerata ē duobus ad plenū cōstat. Re ipa: & specie atq; imagine sui: utputa mel habet rem dulcedinem: habet speciem: ideſt colorem: atq; aspectū: quo quasi facile ita ut est dulce credat. Ita uir fortis habet rē. Virtutē. s. habet speciem. i. pulchritudinē corporis. Indistorta. n. mēbra: nec quæ iuxta naturā sui appetūt apposita fūt Virtus nō potest cadere: ut Virg. Et cæteri quoscūq; fortes & pulchros fuisse dixerunt. Sic uestis etiā habet rem utilitatem texturæ habet speciē gratiam. s. circa aspectū faciei. Ergo ille nescio quis magnus uir ac sapiens: & hi qui postea cōsecuti. Accepta uitæ præcepta tenuerunt: ut ꝑfecti essent habuerunt rem. i. sapientiam: habuerunt speciem. i. eloquentiam. Qui hoies: qm̄ ex merito uirtutis dignissima præmia consequti sunt. i. magistratus: aut alias utilitates. Multi dū præmia sibi paria exoptant re ignorata speciem solam sequi cœperunt. i. præterita sapiētia solam dicendi copiā cōsecuti sunt. Præmis itaq; solis inducta commoditas re ignorata speciem cœpit uirtutis imitari: atq; iō cōtingit ut mali mores adepti copiam dicendi circa cōmoda reip. sola eloquētia omissa sapiētia sint abusi. Cōmoditas aūt. i. parua uirtutis imitatrix. Tertia illa est honesto illi soli cōtraria. Peruertere urbes: ac uitas hominum labefactare assueuit: sit supra boni: ne an mali attulerit hominibus & ciuitatibus. his duobus enim respu. conflata est. Verisimilimum mihi uideꝛ. nunc de incommodis eloquentiæ locus icipit. Quæriꝛ autem quid fieri potuerit: ut eloquentia mixta sapientiæ. Quæ congregauit homines. Quæ persuasit utile: atq; honestū: quæ urbes constituit: iura docuit: quæ multum hominibus profuit. ut eloquentia in quam mixta sapientiæ cœperit obesse hominibus & ciuitatibus. hoc. s. fuit exordium malorum primum urbibus constitutis necesse est creuisse eas dē ciuitates propria doctrina siue uicina multitudine. In his deinde nō omnes sapientes, atq; eloquentes fuisse sed paucos. Quanq̄ omnes hanc habendi materiem continerēt. Necesse ergo erat ut actis cumulatisq; ciuitatibus sapientes homines: atq; eloquentes. r. p. gubernarēt ipsiusq; tantum curam gererent. Occupatis itaq; circa. r. p. sapientibus priuatorum negocia callidi homines & dicaces agere: ac tractare cœperūt. Et primū priuatas i controuersiarum. postremū fortunaꝝ patroni fieri cœperūt. Qui eū iterdū cōtra iustitiā malas causas defenderēt sæpe et uicerēt. Coacti sunt sapientes illi. r. p. intenti ciuibus ac necessariis suis resistere contra illos callidos ac disertos qui assiduitate dicendi notissimi populo: atq; amicissimi esse cœperant. Ita q; illi callidi cū contra illos sapientes uiros diceret sæpe pares. Interdum superiores fuisse a populo iudicati sunt & digni haberi cœperunt qui. r. p. gubernarent. Quibusq; postq̄ cōmissa. r. p. & multa incōmoda: multa naufragia contingerunt. Ita ergo factū est ut eloquentia q̄ primum fuerat: sed mixta sapiētiæ. Post sola multū offecerit utilitatibus reip. at quū ꝑ hos male eloquētes cūcta regerent sapiētes illi derisui batī ea quæ gerere cōsueuerāt scribere cœperūt: Hiq; habiti sunt philosophi & ꝑ hos factū ē ut usq; ad nostrā memoriā rex honestaꝝ memoria: atq; imitatio puenirēt. Verisimillimū mihi uideꝛ quo dā tpe: qm̄ aio in præteritis uersatur multasq; in mentē reuocat facies. reip. cōfirmat opinionē suam fuisse sine dubio tps quo. r. p. a sapiētibus gubernata sit priuatoꝝ negocia acallidissimis hoibus. q postea ps sapiētibus interdumq; meliores a multitudine iudicati. Commissam sibi. r. p. pessime derūt. Necnon ad priuatas causas magnos ac disertos homines accedere: ideo quia publica fuere anteponenda priuatis. Magnos ad sapientiam. Disertos ad eloquentiam referamus. Arbitror alios fuisse non incallidos homines. Callidi sunt qui dolo ac fraude exitum uirtutis imitant. Cū sæpe a mendacio cōtra ueꝝ stare homines consuescerent. Multo melius res ipsas noiauit quā si has i negocii ꝑpositas nominasset. utputa quum sæpe mendacii rōne contra ueram causam stare consuescerent

et item postea maximis i rebus pacis et bellli cum summis hominum utilitatibus esse uersata. Postquam uero commoditas quædam parua uirtutis imitatrix sine ratione officii dicendi copiam secuta est tum ingenio freta malitia peruertere urbes: et uitas hominum labefactare assueuit: atque huiuius quoq; exordium mali quoniam principium boni diximus explicemus. Verisimillimum mihi uidetur quodam tempore: neq; in publicis rebus infantes et insipientes homines solitos esse uersari: nec uero ad priuatas causas magnos ac disertos homines accidere. sed cū a summis uiris: maximæ res administrarētur: arbitror alios fuisse nō incallidos homines: qui ad paruas controuersias priuatorum accederent. Quibus in controuersiis cū sæpe mēdacio cōtra uerū stare hoies cōsueiscerēt dicendi assiduitas aluit audaciam. ut necessario superiores

Itaq; quum in dicendo: in dicendo inquit. Ergo iam omissa est sapientia si de sola dicendi copia iu dicium est. Nonnunquam etiam superior uisus esset. Ostendit uerum iudicium non fuisse: ubi ui cere aliquis uidetur potius q̄ probatur: fiebat: ut & multitudinis suo iudicio dignus qui .r.p. gere re uideret. Multitudinis inquit iudicio. iā multitudine uarietas ipsa uilis ē. Quod aūt ait suo iu dicio: hoc quoq; irritum ſt. Quisnā autē de se potest aut debet habere iudicium. Ad postremum dignus uideret: ut supra. Itaq; cū in dicendo sæpe par nōnúquā etiā superior uisus esset. Hic nimi rū nō iniuria: in metaphora permā sit gubernaculū naufragia: utrunq; nauis: negat enim cuidam debeř mi rū uideri remp. pessundatā. Cū ad eius regimē uenerint homines teme rarii: atq; audaces. Hoc aūt interest inter audacem & temerariū. Audax potest iterdū & pro bono accipi. Te merarius nō nisi malus. Audacia er go est duplex. nā & ille qui in prospe ris rebus temeř aliquid aggreditur. Audax est ille qui prouisis rōnibus fortiter aliquid īcipit audax ē. Quo niā ergo audacia duplicē fontem ha bet. Hic præmisit temerariū ut ītel ligeremus audacē. Temeritas .n. & inconsiderantia causæ sunt harum euentus audacia. Quibus rebus tā tum odii: atq; inuidiæ susceptit elo quentia. Omnis causa habet euentū suum. Oīsq; euētus causam. Vt puta ignis cū in lignū immissus fuerit. i. lī gnū incendat necesse ē. Hic ignis ī li gnū missus causa ē. Causæ nō euen tus incendiū: ita ergo eloquentia pri mo odium cōtraxit. Iam ex odio id est ex causa necesse est aliquis cōsequ tur euentus. Ergo inuidia consecuta est. Plerunq; enim ex odio iuidia na scitur. Plerunq; inquam. Nam & ali um potest habere euentum: si enim hostem oderis: nō inuides: sed inimi cus est. Si seruum oderis non inuides: sed irasceris. Nonergo semper odii ē euētus inuidia: Sūt enim causæ quæ interdū nō necessarios euentus habēt: ut si pugno percutias & occidas. Sūt itē cāæ quæ ne cessarios hñt euentus: ut ignis missus i stipulā facit icēdiū necesse ē. Quibus ī rebus tm̄ odii: atq; inui diæ: susceptit eloquētia: postq̄ inquit respu. ab ipi piētibus: & dicacibus cœpit a miniſtrari. Sapien tes illi eloquētiā odisse cœperunt: & omisso studio .r.p. priuatim: atq; ociose ea q̄ gerere ī rep. non li cebat lris scriptisq; exercere cœperūt. Atq; iō factū ē: ut usq; ad nr̄am memoriā recti: atq; honesti me moria puenīret: ut hoīes īgeniosissimi. ingeniū ē uis q̄dā naturaliter aīs īsita suis uiribus pualens. In genio itaq; & sapia ē & eloquētia: ut ī his ē quos īgeniosissimos uocauit. Et īgenio ē sola eloqntia: ut supra tū īgenio freta malitia. Quare mihi uī. Absolute hoc uerbo. i. status ille quo ī repu. sapiētes atq; eloqntes hoīes uersabāt omissus ē: atq; obliuionē redactus. illo ī pserti tpe quo reip. piculis maxīe fuerat succurrēdū. Et hoc q̄si p ipugnationē pnūciādū. Quod uero ait a pleriſq; recte dicit. Non .n. oēs sapiētes a rep. recesserūt. Nā atheniēsibus Solō leges scripsit: & qa nora multos in rep. corru ptissimos ī exiliū ultro pfectus ē: his dē atheniēsibus leges & dracō duorūq; hoīum legibus utunt. Līgurgus lacædemoniis ēt leges scripsit. nō ergo oēs sapiētes a repu. recesserūt: sed qa pleriq; recesse rāt: pauci reliq facile: aut cesserūt: aut oppressi sūt. nā quo īdignius rē honestissimā. Quādo aliqd faciēdū psuadēus ab hōesto ab utili a possibili psuadēus. Interdū & necessariū punimus. His dē pceptis ēt illā rē q̄ n̄ sit fcā reph̄ēdius: ut hic Ci. cū q̄rit sapiētes a rep. necesse siq dē ut id nō facerēt subera honestas. nā quo īdignius rē hōestissimā: & rectissimā molabat suberat utilitas sūmo cū rep. de trimēto: utiq; reip. piculū submouer utili ē. Suberat possibilitas stultoꝝ īqt & iprobo temeritas & audacia. Facile .n. stulti ac temerarii supāt. Eo studi. & il. hoc quoq; honestū: atq; utile seruauit ho nestū ē. n. iprobis resistēr. Vtile reip. īcā shrē defēsā. Quod nr̄m il. nr̄m .i. Romanū: nā reph̄esio illa suptor sapiētū: atq; eloquētū de græcoꝝ pricipibus facta ē. Quod ni desertis: ac dicacibus ho minibus facile reip. cesserint. nunc uero uchiat ad Romanos quos ostēdit ita sapiētes: atq; eloquētes fuisse: ut nū quam repu. deseruerint. neq; quicquam illis tantum desertis cōcessi sse. Quod quum fa cit: præponit græcis romanos seq; per Romanos. Verum exempla quum pferimus nō unū aliquod

illi pp iniurias ciuium resistere audacibus et opitulari suis quisq; necessariis cogeretur. Itaq; cum in dicen do sæpe par: nonnunquam uero superior uisus esset is qui omisso studio sapiētiæ nihil sibi præter eloquē tiā comparasset: fiebat ut et multitudinis: et suo iudi cio dignus q.r.p. gerere uideretur. Hinc nimirum nō iniuria: cū ad gubernacula reip. temerarii: atq; auda ces homines accesserant maxia ac miserrima naufra gia fiebant. Quibus rebus tantum odii: atq; inuidiæ susceptit eloquentia: ut homines ingenioſi quasi ex ali qua turbida tempestate ī portum: sic ex seditiosa et tu multuosa uita se in studium aliquod traderēt quietū. Quare mihi uidetur postea cætera studia recta: atq; honesta p ociū cōcelebrata ab optimis enitu isse. Hoc uero a plerisq; eorū desertum obsoleuisse eo tpe quo multo uehementius erat retinēdū: et studiosius ad au gēdū. Nā quo īdignius rē honestiss. mā et rectissimā uiolauit stultorū et iproborū temeritas et audacia sūmo cū reip. detrimento eo studiosius et illis resistēdū fuit et reip. cōsulendum. Quod nostrū illū nō fugit.

sed quã multa possumus. Cũ decore tñ pferre debemus: ut nunc Ci. cõmemorat Cato: statĩ alios subiicit simul qd' i Romano⁹ laude, unius hois: quis egregii ñ sufficit exẽplũ. Quibꝫ i hoibꝫ erat sũma uirtus: & sũma uirtute ãplificata auctoritas: & quã his rebus ornamẽto: & reip. pſidio eẽt eloquẽtia. Virtute i artibus sẽp sapiẽtia accipiamus. Verũ sapiens: atq; eloquẽs hñe debet illã: quæ totã effi cit auctoritatẽ. Itaq; si accedat sapiẽtia amplificat' auctoritas: si his duobus acceſſerit eloquẽtia: erit q hæc potuerit hñe pfectus: ut hic maioribus nr̃is Catõi: Lælio: atq; aliis tradidit sapiẽtiã: auctori/

tatẽ eloquentiã. Qua me. q. a. me minius i hac pfactiõe q̃tuor thesis es se: pricipalẽ illã rũgẽdã eẽ eloquen tiæ sapiam. Secũdã illã nõ multũ p desse reipu. solã sapiẽtiã tñ pdesse. Tertiã illã nũquã oio eloquẽtiã solã pdesse reip. nimiũ obesse plerũq;. Postea de origine eloquẽtiæ differ uit: & q̃ eius circa actus natura fue rit disputauit. Ostẽditq; primo elo quẽtiã pfuisse: sed q̃diu fuerit mix ta sapiæ. Post eandẽ loquẽtiã repu diata sapiẽtia maxia naufragia itu/ lisse reip. Magnúq; exide odiũ: atq; iudiã contraxisse. Neq; ergo existi met eloquẽtiã sẽp eẽ fugiẽdã: qppe multa incõmoda p hãc cõtigisse mõ strauit. Necessario hæc q̃rta thesis ẽ studẽdũ eloquentiæ: sed q̃ mixta sit sapientiæ: & ẽ hic q̃si exortatio. i exortatõe uero deliberatiõis p̃cepta seruãt'. Tractat' utilitas. Tractat' ho nestas. tractat' possibile. Vtilitas por ro duobus generibus cõpræhẽdit': si mala repellamus: si pspera cõsequa mur: ergo hic tractat utilitatem ab utroq; : & primo: ut mala repellantur: sed eo uehemẽtius inquit: studendum est eloquentiæ: ne mali magno cum detrimento bonorum: & communi omnium pernicie plurimum prosint. Deinde quo bona consequantur. Cum prefertim inquit hoc sit unum quod ad omnes res: & publicas & pri uatas: maxime pertineat. Postremo etiam ad solam priuatam utilitatem descendit: & ibi utile: atq; honestum ipsis noibus signat. Hoc tuta inq̃t: qd' utile ẽ: hæc honesta: hæc illustris: qd' ex utili : atq; honesto est: hæc eadem inquit uita iucunda fiet. Magna exortatio: si quidem inter studia utilitatis atq; honestatis circa eloquentiam comparandam: quæ quidem studia multum habent laboris. Et iam uitam una futurã dicit eẽ iucundam. Superest ergo possibile: ut ostendat eloquẽtiã posse cõseq ui inquit non eloquẽtiã solum natura: neq; exercitatione: sed etiã arte cõstat: qm̃ arte discere in no/ stra potestate est. possumus inquit eloquentiam consequi. In hac exercitatione est etiam auxesis: au get enim laudes eloquentiæ: Auxesis porro duobus modis fit: ratione: & cõparatione. auxit eloquen tiam rõne: ubi ait per hãc: & publicas: & priuatas res administrari posse: per hãc uitam tutam: hone stam: illustrem: mundam: futuram. per hanc unamquẽq; reipu. sibi: atq; amicis prodesse posse. Au get uero eloquentiam comparatione : cum ait eloqutione sola fieri : ut beluis omnibus antecella/ mus: cum sint alia inferiores beluis scimus: preclarumq; esse si propter q̃ beluis præstas: hoc etiã ipis hominibus antecelles. Quod poterit fieri si eloquens fueris. Nũc quoniam exhortationis: atq; auxe sis præcepta mõstramus ad interpretationẽ in his positæ orationis redeamus: quare meo qdem ani mo. nihilominus eloquentiæ studendum est. Quarta illa thesis studẽdum est eloquentiæ: sed quæ sit mixta sapientiæ. Et iucunde meo inquit animo ne quid sibi usurpasse uideatur: nõ dixit eloquen tiæ studendum censeo: sed quod ait nihilominus. i. q̃ q̃ multa incommoda attulerit reipu. tamẽ elo quentiæ studendum est: sed ut ei sapientiam coniungamus. Et si ea quidem priuatim & publice per uerse abuntur magna exhortatio: cum ait quidam: ut si pauci sunt: facile opprimi posse uideantur. Priuatim & pu. republica enim his duobus constat: hominibus: & ciuitatibus. peruerse abutũtur. obest enim reipu. quod prodesse debeat magno cum detrimento & communi omnium perni/ tie: & hic optie exhortat'. Nequis. n. diceret quid mea si bõi piclitãt': recte addidit: & cõi oĩum perni cie ergo studẽdũ ẽ eloquẽtiæ ne opprimãt'. nã hic ad rẽpu. maxia cõmoda uemunt. Si moderatrix omnium præsto est sapientia. Bene persuadet sapientiam iungendam esse eloquentiæ siquidem re rum oĩum moderatrix est. Ergo multa inquit ad rẽpu. cõmoda ueniũt ex eloquẽtia uel sapiẽtia. Sed quia multi ꝓ prius magis utiliatibus uolũt eẽ cõsultũ. recte subdidit. Hinc ad ipsos q̃ cã adepti sũt ius: honor: dignitas confluit. Quæ oĩa & utilia sũt: & honesta. Hinc amicis quoq; eorum certissi/ mum & tutissimum præsidium cõ ur. Ostẽdit hæc q̃ agat orator. Sapiẽs. n. cũ eloquẽtia negoci-

Catonem: neq; Lælium: neq; horum: ut uere dicam discipulum Aphricanum: neq; graccos aphricani ne potes quibus in hoibus erat summa uirtus: et summa cũ uirtute amplificata auctoritas: et quæ his rebus orna mẽto: et reip. præsidio eẽt eloquentia. Quare meo q̃ dẽ aio nihilominus studendum est elloquẽtiæ: et si ea quidã et priuatim et publice puerse abutũtur: sed eo quidem uehemẽtius ne mali magno cũ detrimento bonorũ: et cõi omnium pnitie plurimũ possint cum præsertim hoc unũ sit quod ad omnes res et priuatas et publicas maxie ptineat: hoc tuta: hoc honesta: hoc illustris: hoc eodem uitia iucunda fiat. Nam hic plu rima cõmoda ueniunt ad rẽpu. si moderatrix oĩum præsto est sapientia rerum. Hinc ad ipsos qui adepti sunt eã: laus: honor: dignitas cõfluit. Hic amicis quo q̃ eorũ certissimum ac tutissimũ præsidiũ compatur

ſuſcepta nō deſerit: & inde fit ut cōmodis amicoꝝ deeſſe non poſſit: ut ipſe Cicero in uerrinis. Et q omne reliquū tempus quod mihi ab amicoꝝ negociis datur in his ſtudiis laboribuſq; conſumam.

Ac mihi quidem uident: diximus ſupra Auxeſin in rōne & comparatiōe fieri. Hic comparatio eſt hoīum & beluarum & inter ſe hoīum. Hoc ſi forte nō natura mō: neq; exercitatione conficitur: uerum etiam artificio cōparatur: ut ſupra diximus. Poſſibile hic tractatur. i. poſſe ab hominibus per artem eloquētiam cōprehendi. Neceſſario ergo priuſquā eloquētiæ præcepta traderet: exhortatus eſt ab honeſto: ab utili: a poſſibili: & debere ab hoībus: & poſſe eloquentiam comprehendi. Sed antequā de præceptis oratoriis dicamus: uidet dicendū de genere ipſius artis. Omnis ars duplex ē. i. duplicem faciem habet ſecundum præceptū: ſententiamq; Varronis: qui ait eſſe artem extrinſecus unam: aliam intrinſecus. Ars extrinſecus talis eſt: quæ nobis ſciē tiam ſolā tradit. Intrinſecus: quæ ita ſciētiam dat: ut illud ipſū: q; ſcientiam: qbus rōibus faciamus oſtēdat. Ita illa ad ſciētiā ſolā pficit: hæc ad ſciētiam: quæ in hac actu ſit: ut puta ſi dicam. Grāmatica ars eſt gnara p tium orationis: gnara ſyllabarū: gnara litterarum. Per hāc diſcimus omnia uitia uitare: hæc cū dico. Cūq; p hanc uitari uitia dico: nō tamē cum uitētur oſtendo. Artem illam extrinſecus doceo: per quā ſola ſciētia diſcitur. Si autem dicam quæ ſunt partes orationis: quæ ſyllabæ: quæ litteræ: quibuſq; mōis omnia illa cōſtēt quo pacto uitia uitentur: tūc erit illa ars: cui eſt nomen intrinſecus: nō q ad ſcientiam noſtrā tm̄ proficit: ſed quæ in actu ſit. Ergo & ars rhetorica duplex ē. nam eſt extrinſecus & intrinſecus. Intrinſecus aūt illa eſt quæ nobis ad actus p̄cepta artis inſinuat. Extrinſecus porro quæ nobis qd ſit rhetorica demōſtrat: quā cū demōſtrauerit ſcimus tm̄: ſed exercere nō possumus. Hanc itaq; artē extrinſecus quæ ſolā ſcientiā parit qnq; rebus Tul. oſtēdit. Genere artis: officio: fine materia ptibus. Ipe āt oſtēdit ſe de ea arte: quæ ē extrinſecus eē dictuꝝ. Intrinſecus uero artē: quæ nobis ad actus p̄cepta dat. Interim differre ait. n. Sed anteq̄ de p̄ceptis oratoris dicamus dicendū uidetur de genere ipſius artis: qm̄ prio artis genere ſatisfaciēdū ē: q̄le genus rhetoricæ artis ſit explicēus.

Ac mihi quidem uidētur homines cum multis rebus humiliores: et infirmiores ſint: hac re maxime beſtiis præſtare quod eloqui poſſunt. Quare præclarū mihi quiddam uidetur adeptus is q̄ quare homines beſtiis præſtent: ea in re hominibus ipſis antecellat: hoc ſi forte nō natura modo: neq; exercitatione cōficitur: uerum etiam artificio quodā comparatur: nō alienū eſt uidere quid dicant hi: qui quædam eius arti præcepta nobis reliquerunt. Sed anteq̄ de præceptis oratoriis dicamus. Videtur dicendum de genere ipſius artis: de officio: de fine: de materia: de partibus. Nam his rebus cognitis facilius et expeditus uniuſcuiuſq; animus ipſam rationē ac uiam artis conſiderare poterit.

De iure ciuili et partibus eius

Ciuilis quædam ratio ē: quæ multis et magnis ex rebus conſtat: eius quædā magna et ampla pars eſt artificioſa eloquentia: quam rhetoricā uocāt

Ciuilis quædam rō: ut ſupra p̄miſimus de genere artis rhetoricæ nobis dicēdū ē. Gēus hoc ipſū: quod ſonat: genus uox ē: hæc uox generis triplicē ſignificātiā habet. Eſt gēus. i. patria parētes: origo ſanguis. Quō eſt illud unde genus ducis. Eſt itē genus ſub quo multa ſimilia ex eodē deſcēdētia cōtinēt: ut aial genus. etiā hoc modo piſcis: equus aialia: ſed hoc oīum genus animal. Eſt tertiū illud genus: quo cuiuſlibet rei qualitas indicat: ſi dicas cuius generis ueſtis cuius generis factura. In hoc genere artē rhetoricā ponit. i. qualis: uel quanta ſit demōſtrat. Et recte ſi qdē ars geus ē: illud ſub quo genere artis ars grāmatica: ars dyalectica: ars rhetorica. Sed oēs iſtæ artes in genere qualitatis ſunt ponēdæ: quo quales: uel quantæ ſint demōſtrēt: ergo & rhetoricā i genere qualitatis ponit: quo qualis: uel quanta ſint demōſtret. Deīde debet attēdere ubi ſit ars rhetorica: an ſola ſit: ſi par: ſi æqualis: maior: minor ne ſit. Atq; ideo: qa hæc diligēter inſpexit rhetoricā ciuilis cuiuſdā rōis partē dicit eē maiorem. Et qa ad genus artis rhetoricæ deſcēdimus: quæ ſit uel ubi ſit attēdamus. Omnis patria qcqd agit ciuilis rō dr: hæc ciuilis rō duplex ē: una quæ res certas ſolenni curſu: & ſine ullo tumultu agit: et altera quæ in lite ac diſceptione uerſat: ut hoc mō qcqd agit duobus mōis agit: factis & dictis: ita ciuilis ē rō: una i factis & dictis: ſed quæ facta & dicta i actu atq; ope cōſtitutæ ſūt. Alia i factis & dictis: ſed quæ facta & dicta i iudicio: uel quæſtiōe uerſat: ita una illa rō i actu ē: atq; ope. hāc uero alterā ciuilē rōnē: quæ in quæſtiōe uerſat ſciētia noīauit. hic. n. docet qd iuſtū: qd utile: qd hōeſtū: hæc rurſus ciuilis rō. i. ſciētia i duob⁹ ē i rhetorica. i. artificioſa eloqntia & i ſapiētia. i. rerū cōceptiōe ex natura ueniēte. Sed qa orator plus p eloquētiā gerit: iccirco rhetoricā ciuilis rōnis partē eē diximus. Sed qa duplex ē cuiuſdā rationis pars. nā & ſibi & ſapientiæ: ut genus exprimat rhetoricā ptē magnā: ampliq; eē cōfirmat. Ciuilis quædā rō: quæ multis & magnis & rebus cōſtat. Eius quædā magna & ampla pars ē artificioſa eloquētia: cū dicit. Quædā rō eſt: oſtēdit duplicē eē: unā quæ i ope cōſtituta ē: altera quæ i quæſtiōibus. Quam rōem ciuilē: in qua rhetoricā ponit: ut ſupra diximus ſcientiā debemus intelligere: & quod ait multis & magnis ex rebus conſtant

Notū ẽ.n. q̃ crebris: & de q̃ magnis rebus iudicia: uel quæstiones habeãt. Parum ergo fuerat dixisse multis ex rebus: nisi addidisset & magnis. Eius quædã magna & ampla pars ẽ artificiosa eloquentia cũ ait. Quædã pars: ostẽdit eloquẽtiã & sciẽtiã ex duplici cõstare. i. ex sapiẽtia & artificiosa eloquẽtia: sed eloquẽtiã partẽ eẽ maiorẽ: & magna inqt & ampla pars. Magnũ ẽ q̃ i cumulũ fuit: & magnitudine crescit. Amplũ q̃ late patet: & p multa diffundit: ita ut supra quæ multis & magnis. Magnum ita ubi: ut hic posuit: multũ uero ad amplitudinẽ referamus. Magna & ampla pars: inqt artificiosa eloquẽtia: ñ eloquẽtia solũ: sed artificiosa eloq̃ntia: q̃ rhetorica uocet. Nã neq; cũ his sentimus: q ciuilẽ scientiam eloquentia nõ putãt indiget. Diximus supra partem illam ciuilis quæ i iudiciis uersat sciẽtiã uocari. hancq; ex duplici cõstare: sapiẽtia. s. & artificiosa eloquẽtia: quã nũc se ab illis dissentire dicit q hoc alterũ ciuilẽ sciẽtiã cõstare dicũt. nãneq; i/qt cũ his sentimus: q ciuilẽ scientiã eloquẽtia nõ putãt indigere. Multi inqt dicũt ciuilẽ sciẽtiã sine eloquentia stare non posse. Cuncta. n. per naturã. i. p sapiẽtiã facile posse cognosci. Multi ãt dicũt ciuilẽ sciẽtiã sola eloquẽtia cõstare posse: illudq; esse iustũ: uel iniustũ: q̃ eloquẽtia potuerit pſuadere. Sed ego inqt ab utrisq; dissentio. nam ciuilis sciẽtia & ex sapientia cõstat: q̃ cũcta sentimus: & ex eloquẽtia: qua id qd̃ sentire possumus explicamus. Sed quia eloquentia posita in republica facilius quod fuerit aggressa. Persuadet iccirco eam in ciuili scientia partem dixit esse maiorem. Et ab his qui eam putant omnẽ rhetoris ui & artificio contineri. Si ergo omnis ciuilis scientia sola rhetorica non potest cõtineri. Rhetorica ciuilis scientiæ est. Quod aũt ait rhetoris ui & artificio tale est: ac si dicatur. Grammatica est gnara litterarũ. Per hanc enim discimus omnia uitia uirtute: non dico tamẽ quomodo uitẽtur. Artem illam extrinsecus doceo: per quã solũ uitentur: sed non quomodo. Si aũt dicam: quæ sint partes orationis est: quæ syllabæ: quæ litteræ: qbus caracteribus constent: quo pacto uitia uitẽtur: tũ cerit illa ars: cui est nomen intrinsecus: nõ quæ ad sciẽtiã nostram tm̃ proficit: sed quæ ad actus sit. Ergo & ars rhetorica duplex est. Nam est extrinsecus & intrinsecus. Intrinsecus aũt illa est quæ nobis ad actus præcepta artis insinuat. Extrinsecus porro: quæ nobis qd sit rhetorica demõstrat: quam cũ demõstraue rit scimus tm̃: sed exercere nõ possumus: hæc itaq; res: quæ solã sciẽtiã parit ui & artificio continet. Artificiũ ẽ quo ad aliq̃d citius faciẽdũ p p̃cepta formamur. Nã id ex qd̃ artificio cõficit uis ẽ. Ergo hic rhetoris. m. inqt: ostendit q; unde uix illa descendit & artificio contineri: quare hãc orationã facultatẽ in eo genere ponimus: ut eã ciuilis sententiæ ptem esse dicamus officiũ. Artificiosam eloquẽtiam facultatem oratoriam uocauit. Artem. n. uniuſcuiuſq; rei facultatem consequimur. Et hæc eadem uis ẽ: quæ ut supra diximus ex arte colligitur.

Nã neq; cũ his sentimus qui ciuilẽ scientiã eloquẽtia non putãt indigere: et ab his qui eã putãt omnẽ rhetoris ui et artificio contineri magnopere dissentimus. Quare hãc oratoriam facultatem in eo genere ponemus ut eam ciuilis scientiæ partem esse dicamus.

Officiũ aũt eius facultatis esse uidetur dicẽre apposite ad pſuasionẽ finis persuadere dictionẽ. Inter officiũ et finẽ hoc ĩterest: quod ĩofficio qd fieri: i finẽ quod officio cõueniat cõsideratur: ut medici officiũ dicius eẽ curare ad sanãdũ apposite: finẽ curatiõe sanare. Itẽ oratoris qd officiũ: et qd finẽ eẽ intelligimus: cũ id qd facere debet officium eẽ dicimus illud: cuius causa facere debet finẽ appellamus

Officium eius facultatis uidetur esse apposite dicere ad persuasionem: finis persuadere dictione officium est uniuſcuiuſq; personæ actus congruens secundum mores ciuitatis. Ergo officia pro personis diuersa sunt. Aliud enim est officium partis: aliud amici: aliud ut ad rem redeamus artis oratoris. Officia uero omnia ad finem spectant: finis quoq; ad officia refertur. Nam neq; officium recte definiri potest sine admixtione finis: neq; finis sine officii coniunctione: & hoc in omnibus personis ac rebus: ut hic Cicero in definiendo oratoris officio finem nectit officio. Ait enim. Officium autem eius facultatis uidetur esse apposite dicere. At persuasionem ergo officium oratoris est dicere: sed apposite ad persuasionem: ubi iam finis admixtio est: id est persuasionis. Nam solum dicere non bene officium definiunt oratoris. Potest enim eẽ multorum. nam & poetæ & philosophi dicunt. Itaq; oratoris officium plenissime finis admixtione declarauit. Deinde finem oratoris officii ait esse persuadere. Sed non satis plena finem oratoris ostenderat: si solum persuadere potuisset. Nam persuadetur tabulis: tormentis: testibus: multisq; aliis rebus. Ergo ut finem proprium declararet fini adiunxit officium. Ait enim finis est oratoris officii persuadere dictione. Dictione inquit quod est oratoris officium ita inquit. Et medici officium est curare: sed quia multi & incantatione & ligaturis curant. Curare inquit: sed apposite ad sanãdum: ergo ut euidentius officium medici demonstraret: finem quoq; iunxit officio: id est curationi: sanitatem. Deinde finis est medicinalis officii inquit sanare: sed quia multi item sanant addidit sanare curatione: ita ergo semper officium & finis sine altero exprimi non possunt. Hanc tamen distantiam dicit esse inter officium: & finem, ut in officio quid agendum sit in fine: quid eomplendũ sit considerare

debeamus: hic Marcomānus errauit qui dixit finem oratoris officii non esse persuadere nec finē medicinalis officii sanare: & enim sæpe non persuadere oratorem & medicum non sanare contigit: ideo addidit. Quatenus rerum conditio personarumque patiatur: sed non intellexit Ciceronem qui finem in rebus ipsis posuit. Nam in euentu: ideſt qui finem in officio constituit & in his ipsis rebus: quæ dum in officio sunt: ad finem tendunt. Quare & oratoris officii finem esse completum: si appositæ ad persuasionem dicat & medicinalis officii finem esse completum: si quicquid ad sanitatem spectare uidet adhibuerit. Marcomannus: itaque finem nō in rebus sed in euentu collocauit.

MAteriam artis eam dicimus: in qua oīs ars: et ea facultas: quæ cōficitur ex arte uersatur: ut si medicinæ materiam dicimus morbos ac uulnera: quod in his oīs medicina uersetur. Item quibus in rebus uersatur ars et facultas oratoria: eas res materiā artis rhetoricæ nominamus. Has aūt res alii plures alii pauciores existimauerūt. nam Gorgias leontinus antiquissimus fere rhetor: omnibus de rebus oratorem optime posse dicere existimauit. Hic infinitā: et imēsam huic artificio materiā subiicere uidetur. Aristoteles autem: qui huic arti plurima adiumenta atq; ornamēta submini strauit: tribus in generibus rerū uersari rhetoris officium putauit: demōstratiuū: deliberatiuo: et iudiciali. Demonstratiuū ē: quod tribuitur in alicuius certæ psonæ laudē: uel uituperationē. Deliberatiuū quod pōsitum in disceptiōe alicuius: et cōsultatōe ciuili haberi se sen

MAteriam artis eam dicimus. Res iterū dū speciali ter dfinimus quum quid sit ab eisdē ipsis icipiāus . demōstrare ut paulo ante definiuit genus officiū: finē i arte. s. rhetorica Interdum quo clarius definiamus a genere icipimus eius rei: quam definimus: sed a genere quod sibi uicinū sit non ualde remotum: ut nunc Cice. Cum materiā artis rhetoricæ demonstraturus sit non a materiæ definitione cœpit sed a materia artis. primum autem genus ē materia . Materia porro in duas species diuiditur ē autem materia artis: & non artis rursus materia artis diuiditur in artes plurimas: grammaticam: dialecticā rhetoricam alias multas. ergo a materia artis quæ medio supra icipit ut definiat materiā artis rhetoricæ: Materiam inquit artis: ut genus esse non addidit rhetoricæ. Verū quod ait eam dicimus. Ostendit artis omnem materiam in duobus esse. i. i eo ubi facit aliquid & in eo unde facit: utputa fabri materia est in eo ubi facit. i. ferrum quod tundit. Est itē fabri materia in eo unde facit. i. malleus de quo tūdit. Ita & medici materia ē ubi facit morbus ac uulnera. Itē unde facit instrumenta qbus curat. Sic & materia rhetoricæ artis potest in eo eē ubi facit. i. i deliberatiōe demonstratione iudiciali. Potest & in eo eē unde facit. i. in argumētis quæstiōibus & i reliqs materiæ necessariis. Verū Cicero generaliter materiā artis illā dicit in qua oīs ars & facultas ueniens ex arte uersat. i. ubi fit non unde fit: ut medici materia sit morbus ac uulnera. Fabri ferrū quod tundit. Rursus rhetoricæ artis materia sit deliberatio demonstratio iudiciale: nō argumenta & illa oīa qbus materia rhetoricæ artis ꝓpletur. Verū quod ait in qua oīs ars & ea facultas quæ cōficit ex arte uersatur. Cum accipimus alicuius rei artē necesse est nos aliq̄d ex ea cōsequi. Quare id qđ ex arte cōficitur: ut supra docuimus facultas dicit. Cuncta. n. p partem facilius transigimꝰ. Has aūt res alii plures alii pauciores: eas res. s. in qbus materia artis rhetoricæ consistit: sūt autē ut Aristoteli & Cicero placet. tres. i. triplex materia demōstratiua deliberatiua iudicialis. Itaque q̄tum ad materiā rhetoricæ artis expectat hoc plenū ē. Iā q̄q̄d plus ē a pleno plus intelligere. Quicquid minus a pleno minus itelligit. Veꝝ qđ plus ē dupliciter plus ē aut i eo ubi modus ē aut i infinito. & ideo addidit præter illud qđ dixit alii plures existimauerūt

Nam gorgias inq̄t leontinus antiquissimus fere rhetor: oībus de rebus oratorē optime posse dicere existimauit. Hic infinitā & imensā huic artificio materiā subiicere uidet. Ergo illi q̄ in pluribus rhetoricā materiā constituūt: exortationē & consolationē in rerū generibus ponūt. i. in materia rhetorea. Sed quia orator in ciuili ratione uersat consolatio porro priuatoꝝ est: consolari amici ē potiusq̄ oratoris. Deide quia officiū oratoris est persuadere dictione exortatio siue dehortatio ad materiā non pertinent oratoris. Cum. n. exhortor nihil persuadeo: sed uolentē aliquid ut magis uelit instigo: & cū dehortor nolentē aliq̄d non tunc primū persuadeo ut nolit: sed ut magis nolit instigo. Ergo necessario exhortationē & consolationē Tullius a materia rhetoricæ artis separauit. Itē illi q̄ res pauciores rhetoricæ materiæ tribuūt demonstrationē tollunt. Dicunt. n. i demonstratiōe nihil persuadere oratorē cū re uera psuadeat: sed falso. Nam cū aliquē uituperamus siue laudamus: ut apud omnes talis hēbatur qualē demonstramus sine dubio persuademus. Ergo Cice. Aristotelē secutus triplicē materiā esse dicit oratoriis officii i demōstratiuā deliberatiuā iudicialē. Sed has materias i publicis causis cōstituit: hisq̄ personas certas tribuit. Quare has tres res diffiniuit i ciuili negocio positas cū certæ significatione personæ. Demonstratio est inquit certæ personæ: aut laus: aut uituperatio. Deliberatio est inquit: quæ posita in publicis causis assertionis suæ sententiam dicit.

Iudicialis est inquit quæ ī iudicio ciuili posita duo agit: ut accusat: aut petit contra: aut defendit: aut negat. Nam gorgias leōtinus antiquissimus fere rhetor hic oratorē dixit oībus de rebus optime posse dicere: q ut uideamus a plerq excedit & excessit non ad id qđ habet modū: sed ī ifinitum de nique hoc ipse Cice. ostendit hic infinitū inquit: & imensam huic artificio materiā subiicere uidet Aristoteles autem qui huic arti duo quæ oratori maxime sunt necessaria Aristoteles circa scriben dam artem dedit. Inuentionem: & elocutionē. adiumentū. n. de inuentione uenit: ornamētū de elo cutione. hic ergo Aristotelis sententiam sequit. Nā rhetoricam materiā triplicē cōstituit. demōstratiuā deli beratiuā: iudicialē. Nā hermagoras scimus Ci. materiā rhetoricæ artis triplicē cōstituere: iudicialē delibe ratiuā: demonstratiuā: hocq; etiam Aristoteli placuisse. Quare superi us reprehendit eos q oratori ifinitā materiā cōstituerāt: reprehēdit & eos q addiderāt exhortationē: & conso lationē reprehēdit & eos q subtraxe rant demōstrationē. Hūc ēt herma gorā q neque arte scripsit confutat: ac lacerat dicitq; hunc uehemēter er rasse qđ materiā oratoris ī duas ptes diuidat: ī cām: & ī quæstionē. Quo rū unū dicit eē oratoris officii: cām .s. aliud longe ab oratore remoti ssi mū & nec ab ipis philosophis diligē ter cōprehēsū .i. quæstionē. nā her magoras qđē nec qd dicat attēde re: nec qd polliceat itelligere uidet Duobus modis reprehendit hermago rā: quod nō pspexerit rei illius uim: quæ oīo remota ē a oratoris officio .i. quæstionē. Et q uideat de se pol liceri ea quæ oratori attribuit ad di cēdū. Hoc quoque duobus modis re prehendit. Nam errauit inquit si ne quod omnis orator: sed quod ip se possit ad materiam rhetoricæ artis applicuit. Deinde inquit nec ipse potuit. Nam nunquam illū ex arte dixisse omnes uidemus. Ergo quoniam duo diximus ī hermagora reprehendisse Ciceronē quod rem nō attenderit: quod multū de se uideatur esse pollicitus: primo eum demonstrat rem q̄ oratori attribuerit non uidisse. Sed anteq̄ id ostendamus: quid sit causa: quid quæstio uideamus.

tētiæ dictionē. Iudiciale quod positū in iudicio hēt ī se accusationem et defensionem aut petitionem et re cusatiōem: et quemadmodū nostra quidē fert opinio. Oratoris ars et facultas ī hac materia tripartita uersari existimāda est. Nā Hermagoras quidem nec quid di cat attendere nec quid polliceatur intelligere uidetur qui oratoris materiā ī cām et quæstionē diuidit. Cām esse dicit rem quæ habet ī se controuersiā ī dicēdo po sitam cū certarū p̄sonarū interpositone quā nos quo que oratori dicimus esse attributā: nam ei tres partes: quas ante diximus supponimus. Iudicialem: deliberā tam: et demonstratam. Quæstionem aūt eā appellat quæ habet in se cōtrouersiam ī dicendo positam sine certarum personarum interpositione ad hunc modū quid sit bonum in uita præter honestatem. Veri ne sint sensus hominis: quæ sit forma mundi quæ sit so lis magnitudo: quas quæstiones procul ab oratoris of ficio remotas facile omnes intelligere existimamus.

Causam esse dicat: quæ habeat in se cōtrouersiam in dicendo positam cum personarum certa rum interpositione. Causam inquit hanc esse dicit controuersiam in dicendi contentione positam cum certis personis. Quam inquit causam nos quoque oratori dicimus attributam. Nam huic inqt causæ tria genera supponimus. Iudiciale: deliberatiuum demonstratiuum. Quæstionem porro hāc esse dicit. Controuersiam quidem ī dicendo positam sed sine certis personis: Quæ scilicet rhetori ca dictio uocatur. Thesis porro duplex ē: rhetoricæ & practicæ. Theoricæ est quæ diuina cognoscit: practicæ est quæ in hominum negociis & ciuili desceptione uersatur. Ergo primo asserit hermago ram uim rei quam oratori attribuat non uidisse. Nam thesin oratoris materiam non esse persuadet

Quæ cum duplex sit theoricen magis exaggerat. Nec prauis aut leuibus quæstionibus: sed in finitis. Veri ne sint sensus quæ sit solis magnitudo. Sed quare & practicen thesin posuit: idest & qd sit bonū præter honestatē. Thesin quidem Ci. materiā oratoris eē non dicit. Illamque theoricē omnino remouet. Parcticen autem thesin dicit ab oratore tractari: sed ut argumenti locum tene at non materiæ. Ergo ita tollit oratori practicen thesin ut materia eius nō sit: liceat autem ei pro ar gumento proferre & qd sit bonum p̄ter honestatem: stoici dicunt honestatem solā bonam esse. Iam multi disputant utrum & utilitas bonum sit: utrum & dignitas bonum sit. Veri ne sint sensus: ut lu cretius negat eē ueros: sensus: odoris uisus tactus saporis: auditus. Quæ sit solis magnitudo. Verum tantus sit q̄tus uidetur an maior uel multo minor. Quæ sit mundi facies. Multi. n. dicunt mundū in modum speræ eē collectum. multi oblonga rotunditate esse formatum. multi plana facie: multi quadrata: multi in cameræ modum .s. ut sub terra non sit similis: ac supra caput est mundi facies

Quas quæstiones procul ab oratoris officio remotas facile oēs itelligere existimamus bene ait ab oratoris officio remotas. Oratoris officiū. enim est negocium ciuile tractare. Non tamen dixit ab oratore remotas. Potest. n. orator post q̄ proprio officio satisfecerit etiā philosophiæ operam da-

Nam quibus in rebus summa ingenia philosophorum plurimo cũ labore consumpta intelligimus. Quando aliquid negamus aut tollimus quare id facimus demonstrare debemus: ut núc Cice. ab oratoris materia tollit: thesin: & probat se recte tollere: nã inquit res illas in quibus philosophi ingenioſi magno cũ labore uersati sunt has oratori quasi paruas partes applicare dementiæ est. Oratori. ſ. qui ægre suũ quoque implet officiũ. Quod si magnam ĩ his hermagoras & cætera. Ostendit iam hermagoram: quod primum fuit uim rei illius non uidisse quã ad oratoris materiam: quasi parum aliquid applicauerat. Nuc illã aliud tractat ne qd polliceatur intelligere uideat. Et ostẽdit primo nõ recte eũ feciſſe: ſi ex eo quod ipſe poſſet in cæteros præcepta conſtituerit. Quod ſi inqt magnã ĩ his hermagoras habuiſſe facultatẽ uideretur fretus ſua ſciẽtia falſũ ſtatuiſſe de oratoris officio. Deĩde illũ nihil potuiſſe cõfirmat. Simulq; illi & rhetoricã & philoſophiam tollit. Practicæ. n. rhetoricæ ẽ theoricæ philoſophiæ. Nunc uero inquit ea uis ẽ ĩ hoĩe: ut ei multo rhetoricã citius quis ademerit: q̃ phiam cõceſſerit. Quod ſi magnã in his rebus hermagoras habuiſſet facultatẽ ſtudio: & diſciplĩa cõpatã. Ostẽdit q̃bus rebus facultatẽ totius ſciẽtiæ cõſequamur. ſtudio inqt: & diſciplina. Studiũ eſt aĩ cõſenſus ad aliq̃d. Diſciplina ẽ p̃ceptũ quibus acceptis id q̃ deſideramus ĩplemus itaque ſtudiũ ĩ nobis eſt p̃ceptum extra nos: ſed ad nos: neq; eo qd ars eius: q̃ edidit mihi mendoſiſſime ſcripta uideatur: ea uis ẽ iquit ĩ hermagora ut ei citius: quis adimat rhetoricam phiam concedat. Sed nõ inquit: ideo hoc dixi: quo mihi ars eius: q̃ edidit mendoſiſſime ſcripta uideat. lá eũ ait: nõ mendoſiſſime non negat mendoſe. Et qm̃ dixit eẽ aliquid ĩ eius artibus qd̃ ſit p̃bandũ: quippe quæ nõ mẽdoſiſſime ſcriptæ ſũt ait eũ multa ex antiquis artibus collegiſſe ut ſi qd̃ forte p̃babile alienũ ſit. Deide q̃ auſtæ ibi hermagoræ dat & diligẽtiã: ubi ſibi alienis multa cõgrit. Alioqn ubi p̃pria eius iuẽta pſcribit nihil illi hoc dat animo multa tollit cũ ait. Et nõ nihil ipſe quoq; noui potuiſſe uer̃ oratori minimum ẽ de arte loq: qd̃ hic fecit multo maxie ex arte dicere: qd̃ eũ minime potuiſſe facere oẽs uidemus orator duo habere debet: ut artem tradat dicendi: ut ipe ex arte dicat: ſed officiũ eius ex hoc uerũ ẽ: ut ex arte dicat. Illud ãt accidens ut artẽ dicendi tradat: qd̃ rhetoris officiũ ſolũ ẽ. Ergo nõ qd̃ mihi hermagoras uidetur mendoſiſſime artes ſcripſiſſe: ſed oratori maximũ illud eſt: nõ ut artem tradat: qd̃ rhetoris p̃priũ ẽ: ſed ut ex arte dicat qd̃ oratori maxime neceſſariũ tollit. ergo hermagoræ exercitationẽ ex arte dicẽdi: quod eũ inqt minime potuiſſe oẽs uidemus. Minime inqt potuiſſe nec hoc illi dat: ut quomodocũq; potuerit. Ergo ſi nec ſapiens fuit: nec dicẽdi peritus recte: nec quod dicat attendere: nec qd polliceatur ĩtelligere uidetur. Orator. n. uir eẽ debet bonus: & dicendi peritus. Deinde concluſio. Quare cõuicta hermagore & refutata ĩnia ſupereſt: ut materiã rhetoricæ illã quæ & Ariſtoteli placuit conſtituamus triplicem. ſ. Iudiciale: deliberatiuam demonſtratiuam.

Artes ãt hæ q̃s pleriq; dixer̃t: Memimus parte extrinſecus q̃q; res Ciceronem ſe ſpopõdiſſe dict̃us. De genere artis rhetoricæ: de officio: de fine: de materia: de p̃tibus. Itaq; qm̃ q̃tuor res explicate ſũt hoc extremũ ẽ ut de p̃tibus diſſeramus. Partes ſũt hæ iqt q̃s pleriq; dixerũt multa Cicero ab aliis recte ĩ artibus poſita ſecutus ẽ: ut paulo ãte Ariſtotelis ſniam ſecutus triplicem materiã rhetoricæ artis eẽ dixit: iudicialẽ: deliberatiuã: demonſtratiuã. Itaq; & núc ptes iqt q̃s pleriq; dixerũt. Alii. n. ptes. vii. multi. iiii. ſed pleriq;. v. eẽ dixerũt. Eor̃ & ſniam Cice. ſecutus. v. partes eẽ cõfirmat. Inuẽtionẽ: diſpoſitionem: elocutionẽ: memoriã pronũciationẽ. Inuentionẽ eẽ dicit ad negocii fidẽ: aut uerarũ r̃r̃: aut ueriſimiliũ excogitationẽ. Sed orator ueriſimilibus maxie uerſatur. Duo. n. ſũt genera argumentor̃: neceſſariũ: & probabile: neceſſariũ ĩ ueris rebus ẽ probabile in

Nã quibus in rebus ſũma ingenia philoſophorũ plurimo cũ labore conſũpta ĩtelligimus eas ſicut aliquas paruas res oratori attribuere magna amẽtia uidetur Quod ſi magnã in hiſ Hermagoras habuiſſe facultatem ſtudio et diſciplina comparatam uidetur fretus ſua ſcientia: falſum quiddam conſtituiſſe de oratoris officio: et non quid ars poſſet: ſed quid ipſe poſſet expoſuiſſe. Nunc ero ea uis ẽin homine: ut ei multo rhetoricam citius quis ademerit: quam ei philoſophiam conceſſerit: neque eo quod eius ars quam edidit mihi mendoſiſſime ſcripta uideatur. Nam ſatis ĩea uidetur ex antiquis artibus ingenioſe: et diligenter electas res collegiſſe: et collocaſſe: et nõ nihil ipſe noui pertuliſſe Verum oratori minimum eſt de arte loqui quod hoc fecit: ſed multo maximum ex arte dicere quod eũ minime potuiſſe omnes uidemus. Quare materia quidẽ nobis rhetoricæ artis uidetur: quam Ariſtoteli uiſam eſſe diximus.

¶ De partitione.

Artes autem hæ ſunt quas pleriq; dixerunt Inuentio. Diſpoſitio. Elocutio. Memoria. Pronunciatio. Inuentio eſt excogitatio rerum uerarũ: aut ueriſimilium quæ cauſam probabilem reddant. Diſpoſitio eſt rerum inuentarum per ordinem diſtributio.

ueriſimilibus. Diſpoſitionem dicit eſſe ut inuenta locis neceſſariis per ordinem diſponamus. Elocutionem porro in duobus ponit ī idoneis uerbis: & ī ſententiis. ſ. ne in uerbis ſingulis barbariſmus: ne in pluribus ſoloeciſmus. Deinde ſiue uerba ſiue ſententias ut cōpetenter inuentionibus diſpoſitis applicemus. Memoriā uero illā eē dicit: ut circe inuentiones retinendas argumenta uel uerba firmiter concepta teneamus. ergo dicentis hæc memoria ē: nō legentis. Deinde pronūciatio eſt inqt ex rerū & uerborum dignitate uocis & corporis moderatio. ut rē magnā dicturus pompam corporis uocisq; perpendas ut rem humilem dicturus hæc eadē moderatius oſtētes Pronūciatio ergo in duobus ē ī uoce & in corpore. Corpus uero duo hēt: motū ſui & uultū: quo. ſ. ad negociū compoſito ſæpe rebus addimus: aut detrahimus dignitatē. Nunc his rebus breuiter cōſtitutis. lā qnq; res qs ſe de arte extrinſecus dictus eē, pmiſerat executus eſt. Oſtēdit. n. qd eēt genus artis rhetoricæ quod officiū q finis: quæ materia: quæ ptes. Quibus oībus cognitis ſcimus tm̄ qd ſint nihil tamen nobis ad actus pſūt. Harum tres res ſemper ī ſola ſcientia ſūt .i. genus officiū finis. & ideo ſe alio tpe de his dicturum eē pmittit. Ad pcepta. n. artis rhetoricæ minime p tinēt ut ipſe ait. Nam & uerborum multor indigent. Quippe d his eſt longa diſputatio: & nō tantopere ad artis deſcriptionē & pcepta ptinent Verum de duabus rebus dicturus ē De materia ac partibus quæ iā dudū tm̄ ut ſciremus qd eēnt edocuit. Nūc in his præcepta dat. ſ. ut hanc rem nō ſolum ſcientia: ſed ētactus hēamus. Ergo oſtendit eū q artem rhetoricā ſcribat de duabus reliqs rebus: d materia artis ac partibus ſatis eē dicere

Elocutio eſt idoneorū uerborū et ſententiarum ad inuentiones accōmodatio. Memoria ē firma animi rerū ac uerborū ad iuentionē præceptio. Pronunciatio eſt ex rerū et uerborum dignitate uocis et corporis moderatio. Nūc his rebus breuiter conſtitutis eas rōnes quibus oſtendere poſſimus genus et finē et officiū huius artis aliud ī tēpus differemus. Nā et multorū uerborū indigent et non tantopere ad artis diſcretiones et præcepta tardenda ptinent. Eum āt qui artē rhetoricā ſcribit de duabus reliquis rebus materia artis ac partibus ſcribere oportere exiſtimamus. Ac mihi quidē uidetur coniūctim agēdū de materia ac ptibus. Quare inuētio quæ princeps ē omnium partiū potiſſimum ī omni genere cauſarum qualis debeat eē conſideretur

De inuētione.

OMnis res quæ habet ī ſe poſitam ī dictiōe: aut diſceptione aliq̄ cōtrouerſiā: aut facti: aut nominis: aut generis aut actionis continet quæſtionē. Eā igitur quæſtiōem ex qua cā naſcitur cōſtiutiōem ap

Eum autē inquit q artem rhetoricam ſcribat de duabus reliquis rebus materia artis ac partibus ſcribere oportere exiſtimamus. Ac mihi quidē uidetur coniūctē agendum de materia ac ptibus recte ait coniuncte agendū. ptes. n. ſine materia eē ñ poſſunt. Niſi. n. controuerſiā: aut deliberatiuam: aut demonſtratiuam dicamus quæ materiæ ſunt: iuentione: diſpoſitione: elocutione memoria pronunciatiōe: quæ ptes ſunt uti non poſſumus. Coniuncte ergo agēdum eſt de materia ac partibus. Itaque oſtendit primo: qd eēt genus artis rhetoricæ: quod officium q finis: quæ materia: quæ ptes. Ex his tria ī aliud tps diſtulit. .i. genus officium: finem. Atq; ideo de duobus reliqs: quæ ad pcepta pertinent ſe ait eē dicturū: de materia. ſ. ac ptibus. Partes porro quinq; ſunt: inuentio: diſpoſitio: elocutio: memoria: pronunciatio. Harum ſolam inuentionem ī duobus libris tractat: & ī hac præcepta tradit Pauca ēt de elocutione cōmemorat. Reliqua uero nec contingit quidē. i. diſpoſitionē: memoriā: pronunciationem. Ergo quoniam de ſola inuentione dicturus eſt. & quoniam in oī cauſarum genere inuentio plurimum ualet incipit de inuentione tractare.

OMnis res quæ habet: ut diximus tractatus ſicipit inuentionis: & primum hoc debemus ſcire cōpēdiū: qd oīs iuētio qnq; locis cōſtat. Debemus. n. primo conſiderare: quæ ſit conſtitutio Deide ſimplex: ne ſit cā an duplex. Tertio ſcripti an rōnis. Quarto quæ cāe quæſtio: quæ rō: quæ iudicatio: q firmamentū. Quīto ut oīs cāe ptes nobiſcū ptractemus. Deide ptes oratōis prīcipiū: narratio diuiſio: cōfirmatio: repēhēſio: cōcluſio. Ergo ut ſe ordo hēt: primū de conſtitutione dicemus. Hoc tñ aia duertamus: qd Ci. hos quatuor ſtatus rōnales cōſtitutiōnes uocet: atq; hoc ſemp ī oībus negociis dicat eē principale. i. cōiecturam: finē: q̄litatē: translationē: hos ergo conſtitutiōes appellauit. Illos āt alios legales nō cōſtitutiones: ſed ſtatus uocat. Nec unq̄ hos aliquem principalē dicit eſſe poſſe. Sed ut originē ſtatuū melius noſſe poſſumus: formā ſimilitudinis attēdamus. Omnis conſtitutio ſic eſt ut aſpectus. Aut. n. aliquid uidere uolumus: nec uidemus: & eſt coniectura aut cū uidemus aliq̄d: & quærimus qd ſit: & ē finis: aut cū uidemus qd ſit & quærimus q̄le ſit: & eſt q̄litas translatio porro ab hac ſimilitudine uidetur eē remota. Igitur conſtitutionē eē dicit quæſtionē ex qua cā naſcitur. Quæſtio ē uox intentiōis & negationis. i. feciſti nō feci. Aut iure feci: ī hac ergo quæſtione ſēp ſit neceſſe ē cōſtitutio: Cā ē uero quæ naſcit ex quæſtione. i. an fecerit: an recte fecerit. Hoc tam̄ tenere debemus quod a Cice. & cā & quæſtio ad eandē ſignificantiā proferat: ut nunc cām pro

quæſtione nunc quæſtionē pro cā ponat. Itaque cōſtitutio facile inueniri poteſt: ſi extremam partem thematis attendamus. In qua cū intentionē ex noſtra perſona propoſuerimus: Debemus attēdere qd ad intentionē competenter reſpōderi poſſit: tunc in reſponſione conſtitutionem neceſſe eſt inueniri. Oīs res: quæ hēt in ſe poſitam in dictione: ac diſceptatiōe aliq̄ controuerſiā. Recte in dictione: ac diſceptatōe: ſūt. n. multæ cōtrouerſiæ nō dictione: ut opificū. Verū quod ait: quæ hēt i ſe poſitā nō i dictiōe: ac diſceptatione aliq̄ cōtrouerſiā, dictio pōt eē demōſtratiua materia: diſceptatio uero deliberatiua: & iudicialis. Deide dictio pōt eē narrationis: ut ipe ait. Dicendo ex planāda ſūt omnia. Diſceptatio uero quæſtionis. Ibi. n. totius cōtrouerſiæ pugna uerſat. Ergo quæcūq; res poſita i dictione ac diſceptatōe facit ali quā controueſiā neceſſe eē hēat quæſtōnē. i. cōſtitutionē: aut facti: aut nominis: aut generis: aut actionis: & primū rebus iudicat quæſtiōes ſiue cōſtitutiones. Poſt his dabit noīa partim ex rebus ſumpta: partim ex cōmodo actionis. Itaq; nūc mō rebus iudicat cōſtitutiones cū ait: In oī cōtrouerſia aut facti: aut nomis: aut generis: aut actionis quæſtionē eē oportere. De his. n. rbus ſit quæcūque cōtrouerſia neceſſe ē. Sed ātq̄ nomīa det cōſtitutionibus definit qd ſit cōſtitutio uel unde naſcat. Quæſtionē iqt ex q̄ naſcitur cā: hāc cōſtitutionē uocare debemus. Quæſtionē porro eē dixmus uocē utriuſque partis. i. feciſti. nō feci: aut recte feci. Cām uero illā an iuſte fecerit hoc etiam diximus quod Ci. idē uelit quæſtionē eē quod cām & quod his circa eandem ſignificantiā cōmuniter utatur. Deinde ſtatim demonſtrauit ſe his uti cōmuniter. Eam igit quæſtionem ex qua cā naſcit hic primā fecit quæſtionem deinde ubi oſtendit qd ſit cōſtitutio ait. Conſtitutio ē prima cōflictio cārum. Incipit conſtitutionibus nomīa dare. Cum facti inqt controuerſia ē id debemus facta itelligere quod dicta Vt. n. utrū aliquid factū ſit quærit. Ita & utrum aliquid dictū ſit poteſt quæri. Quare huic cōſtitutioni qm̄ incerta & non apparentia coniecturis uel ſuſpitionibus indagāt recte coniecturæ nō ipoſuit. alii hāc conſtitutionē realē uocauerūt quod in ea quæratur utrū res de qua agitur facta eſſe uideatur. Alii ſtadiagon græco uocabulo quidem quod i ea de incerto iueſtigando maximū certamē habeat. Vnde & ſtadium dr: quod ibi exerceant certamina. Sed Ci conſtitutioni huic ex mō actionis nomen ipoſuit. In hac aūt cōſtitutione modus actionis ē hic quod res coniecturis quæritur. Ideo ergo coniecturā uocauit. Cum aūt nominis quia uis uocabuli definiēda uerbis ē: cōſtitutio definitiua nominat. Nominis iqt eſt cōtrouerſia cū de facto cōſtat ſed quærit quo id factum nomīe appellet atque ideo qm̄ facti uocabulū pro neceſſitate ſuſcepti negocii nobis appoſita definitione mutandū ē: conſtitutio definitiua nominat. Huic quoque cōſtitutioni non ex re ſed ex mō actionis nomen impoſuit. Res ē. n. huius conſtitutionis noīs ambiguitas. Modus actiōis ē noīs definitio. recte ergo huic conſtitutioni nō ex re: ſed ex mō actiōis nomē ipoſuit. Cum uero res q̄lis ſit & cætera. Et ſupra oſtēdimus cū de genere artis rhetoricæ diſputaremus genus i triplici ſignificatione cōſiſtere. Eſſe genus ſāguinē. Eſſe genus ſub quo ſimilia multa teneāt. Eſſe genus q̄litatis. i. quo unuſcuiuſque rei qualitas idicet. Ergo iqt cū & de facto & de noīe cōuēit. Sed quærit q̄le ſit id qđ i iudicio uerſatur: qm̄ de genere negocii cōtrouerſia ē: cōſtitutio generalis uocatur. q̄litas. ſ. Verum huic cōſtitutiōi nō ex mō actionis ut ſuperioribus duabus & poſt q̄rtæ ſed ex re. i. negocio nomē ipoſuit. Hic. n. res illa ē qđ negocii genere uel q̄litate quærit. Itaque ex re huic cōſtitutioni nomē ipoſuit ut generalis uocet. i. q̄litas. At cū inqt cā ex eo pēdet & reliqua. Cū inqt talis fuerit cōtrouerſia ut i hoc ſit tota cōtentio. Cū aut apud alios nos accuſari debeā dicimus: aut nō nos: ſed alios accuſari: aut ñ apud hos: ſed illos nō hac lege: ſed illa: nō hoc crimīe ſed illo: nō hac pœna: ſed illa: qm̄ i his oībus de tranſlatiōe actiōis cōtrouerſia ē. Agit. n. ut actio trāſlatiua nominet. Cōſtitutio tranſlatiua nomīat. Huic quoque conſtitutōi ex mō actiōis nomē ipoſuit. Aigitur. n. ut actio tranſferatur. Verū qđ ait: nō hoc crimīe: ſed illo: non ne: & in fine cū quærit: ut utrū furiān ſacrilegus ſit id quærit: qm̄ magis crimīe accuſandus ſit. Sed hoc itereſt: quod in fine crimīa utraque iungūt. Nō. n. cū ſacrilegū dico furē nego. In trāſlatione uero uno accuſandus crimine ſiue illo: quod intendimus. ſiue illo ad quod reus tranſferri poſtulat actionē. Atque hāc aliq̄ in omne cāe genus. Siue inqt i iudiciali: ſiue in deliberatiua: ſiue in demonſtratione neceſſe ē: aut cōiectulare: aut finitiuā: aut generalē: aut tranſlatiuā incidere conſti

pellamus. Conſtitutio ē prima conflictio cārum ex depulſione itentionis profecta hoc mō. Feciſti: non feci: aut iure feci. Cū facti controuerſia eſt quoniā coiectu ris cā formatur: conſtitutio coniecturalis appellatur: cū āt noīs: quia uis uocabuli diffinienda uerbis: eſt conſtitutio diſinitiua nominatur: cū uero qualis ſit res quæritur: quia et de uī et de genere negocii cōtrouerſia eſt: conſtitutio generalis uocatur. Ac cum cauſa ex eo pendens quod non aut is agere uidetur quem oportet: aut non cū eo qui eū oportet: aut non apud quos: quo tempore: qua lege: quo crimine: qua pœna oportet: tranſlatiua dicitur conſtitutio: quia actio tranſlationis et commutationis indigere uidetur: atque harum aliquam in omne genus cauſæ incidere neceſſe eſt. Nā in qua re nō iciderit. in ea nihil eſſe. poterit controuerſiæ.

tutionem: Vbi inquit harum nulla fuerit inuẽta ibi nulla est cõtrouersia. Quare nec causa esse iudicanda est. Si.n. cõstitutio nulla est: unũ latus recedat oportet. id.n. cõstat quod utriq; latere cõcurrẽt fulcitur. igitur si constitutio non erit nec causa esse iudicanda est. Est.n. assistata controuersia. Ac facti quidem controuersia in omnia tempora potest distribui. Nunc postq̃ constitutiões & rebus & nominibus iudicauit ut has manifestius cognoscere possimus hisdem statibus exempla supponit. Ac facti quidem controuersia inquit in omnia tempora diuiditur. Et supra diximus cum de facto sit quæstio coniecturam uocari: Ergo hic coniecturæ tua tempora assignat præteritum: præsens: & futurũ quod quidem exemplis docet. Sed hoc scire debemus nullam rem in iudicium. nisi in iudiciale genus cadere posse nisi de præterito. Omnia.n. argumenta non de futuris quæ incerta sunt: sed de præteritis colliguntur. itaq; coniectura q̃q̃ habeat tria tempora tamen principalis esse non potest: nisi de præterito sit. De præsenti uero uel de futuro icidere possũt post statum alium principalem. Ergo nec hanc coniecturam principalẽ esse credamus. bono animo sint erga populum romanum fregellani. in hoc themate demonstratio cõtinetur: Nam describendi nobis sũt fregellani: qui semper uidebantur aduersi. ita & quod ait si carthaginem reliquerimus incolumen: nunquid si incommodi ad.r.p. peruẽturum & hic deliberatiua potest esse. Deliberat senatus an cur fagini pareat. Ergo nihil in iudicium nisi de p̃terito cadit. Nominis controuersia est: quum de facto conuenit. Nunc de fine tractat: cum nominis inquit est controuersia. i. cum quæritur quod id quod factum ẽ nomine appelletur. Vere cum de nomine ambigitur & de re necesse ẽ ambigatur. Nomen.n. rei ẽ. Res uero nunq̃ sine nomine ẽ. Quare cũ de nomine dubitatio ẽ de re quoq; dubitet necesse est. Ergo definitiuus status huiusmodi est cum de facto cõstat & de re uel nomine controuersia est. Inter factum.n. & rem hoc ĩter est Res est certam sui formam & speciem circa cognitionem retinens. Ergo si species rei nota ẽ nomẽ quoq; notum sit necesse est. Factum est confusum quiddam & incertum. hoc solo certum: quod scitur quid factum est. In fine itaq; factum cõstat: sed res nõ cõstat. & quia rei nomẽ semper adiunctũ ẽ: ideo de nomine controuersia est. Quod inquit nomen breuiter nobis definiendum est & contra atq; aduersarius dicat describendum. & dat exemplum. Vt si quis sacrum ex priuato surripuerit: fur an sacrilegus sit iudicandus. Factum constat. Nam scaurum ex priuato constat esse sublatum. De nomine incertum est utrum ille fur an sacrilegus iudicetur. Quare definitionibus nostris nomen illi aliud q̃ aduersarii uolunt imponere debemus. Definienda res erit uerbis & breuiter describenda ad unum quidem utrunq; tendit. sed quia multimodæ sunt definitionis: iudicamus interim quid inter sit inter definitionem & descriptionem. Definitio talis est. Homo est animal rationale bipes risus capax. Descriptio uero talis. Homo est qui rectum uerticem rotundo capitis attollit: cuius sunt sub collo humeri brachiaq; dimissa & cætera in hunc modum. sed ut ipse ait: breui describenda. Ergo quoniam de fine tractauimus. nunc quoq; quid tractetur de qualitate uideamus.

Quare eã nec cãm quidẽ conuenit putari. At facti q̃dem controuersia in oĩa tempora potest distribui: Nã quid factum sit põt quæri hoc mõ: occiderit ne Aiacẽ Vlyxes: et quid fiat hoc mõ Bono ne aio sint erga rẽpu. fragellani: et quid futurum sit hoc mõ. Si carthaginẽ reliquerimus ĩcolumẽ nũquid sit ĩcommodi ad rẽp. puenturũ. Nominis controuersia ẽ: cũ de facto cõuenit. et quæritur id quod factũ ẽ quo nomĩe appellatur. Quo in genere: ideo necesse ẽ nominis eẽ controuersiã quod et de re ipsa nõ cõueniat: nõ quod de facto nõ cõstet: sed quod id quod factum sit aliud alii uideatur esse: et iccirco alius alio nominare id appellet. Quare ĩ huiusmodi generibus definiẽda res erit uerbis: et breuiter describenda: ut si quis sacrum surripuerit ex priuato utrũ fur an sacrilegus sit iudicãdus. Nã id cum quæritur necesse erit utrũq; diffinire: quod sit fur. quid sacrilegus de sua descriptione ostendere alio nomine illam rem de qua agitur appellari oportere: at q̃ aduersarii dicunt.

Generis est controuersia cum et quid factũ sit cõuenit: et quo id factũ noĩe appellari oporteat cõstat: et tamen q̃tum: et cuiusmodi: et oĩo quale sit quæritur hoc mõ. Iustũ an iiustũ: utile an iutile. et oĩa ĩ quibus quale sit id quod factũ ẽ quæritur sine ulla nois cõ

g Eneris est controuersia: Cum & quid factũ cõuenit tulit cõiecturã: Deinde cum ait & quo id factum nomine appellari oporteat constat tulit finem Ergo superest ut quale uel q̃tũ sit id quod factũ est uideamus. Et dat exemplum. Vtr̃ iustũ an iiustũ sit: utr̃ utile an inutile sit. Quod cũ q̃ritur nõ nomẽ rei sed rei q̃litas q̃ritur. & ideo qualitas apposita ẽ. Incipit hermagoram reprehendere: qui demonstrationem & deliberationem sub qualitate constituerit.

Huic generi hermagoras partes quatuor supposuit. Reprehendit ut diximus hermagorā quod de monstrationem & deliberationē sub q̄litate posuerit cum ipsa qualitas, i. cōstitutio sub deliberatiua & demonstratiuā sit de qua re in cōsequētibus latius disputabitur: quod eius: ut nos putamus nō mediocre peccatum reprehendendum uidetur. Aīt graue hermagoræ peccatū se debere reprehendere & id breuiter. Ne si inquit. Taceamus quod primū ē hermagoræ artes approbare uideamur. Et qua re eiusdem artes non sumus secuti causas dare nequeamus. Deīde inquit ne si latissime hermagoræ peccatum persequi uoluerimus: qđ quidem est. Tertiū inquit nostris p̄ceptis morā uideamur afferre. Sed quod medium ē de peccato hermagoræ breuiter disputabimus.

trouersia. Huic Hermagoras generi p̄tes quatuor supposuit: liberatiuam demonstratiuam: iudicialem: negocialem. Quod eius ut nos putamus non mediocre peccatum reprehendendum uidetur: uerum breui: et ne si aut taciti præteriemus: sine causa non secuti eum putemur: aut si diutius in hoc constiterimus moram atque īpedimentū reliquis præceptis ītulisse uideamur.

Deliberatio et demonstratio genera sunt causarum non possunt recte partes alicuius causæ putari. Eadem enim res alii genus esse: alii pars potest. Eidem genus et pars esse non potest. Deliberatio autem et demonstratio genera sunt causarū. Nam aut nullū causæ genus est: aut iudiciale solū: aut et iudiciale: et demōstratiuū et deliberatiuū:

Deliberatio & dēmōstratio

Quæstio haec est quod ñ recte hermagoras deliberationē: & demōstrationē sub q̄litate posuerit. Ci. ergo ait ñ recte deliberationē & demōstrationē sub q̄litate positas quia genera cāz sunt. Quod si genera causaz eē hermagoras fuerit confessus sine dubio nō hæc debuit sub qualitate ponere Sin negauerit docebit. Ci. genera eē causaz. igit male hermagoras dmōstrationē & deliberationē sub qualitate collocauit. A primo per conditionalē quæstionē. i. hypothetica ingreditur propositionem. Vbicunq; enim si ē sub quadā cōditiōe ppositio ē. si inquit hoc ē illud nō ē. hoc āt ē igit illud nō ē: ita & hic si deliberatio inqt: & demōstratio genera sūt cāz nō possunt recte partes alicuius generis cāe putari. Genera āt causaz sūt. igitur generis cāe ptes eē nō pñt & docet genera eē causarum. primū igit ponamus genus cāe secū dū ptes generis cāe. i. cōiectura finē q̄litatē trāslatio nē. Tertiū sit illud qcqd q̄litati subiicit: ubi hermagoras deliberationem & demōstrationem cōstituit. Ergo Ci. primū dicit deliberationē & demōstrationē: qa prīa sūt: secū da esse ñ pñt. Quod si secū da nō sūt: multo magis tertia eē posse: qđ hermagoras cōstituisse cōspicit. itaq; meminisse debemus Ci. de duobus tractare. i. de prīo & secūdo. s. de genere cāe & p̄tibus generis. si īqt deliberatio: & demōstratio genera sūt cāz nō recte ptes generis cāe pñt putari. i. cōstitutiōes. Quod cū docet constitutōes eē nō posse: multo magis uidenť ptes cōstitutionis eē non posse. Eadē. n. res alii genus esse: alii ps p̄t eidē genus eē. & ps nō p̄t Aristoteles ait res oēs quæ in dictis & factis. & ī oī mūdo agūtur: decē eē q̄z rerū noia ponemus. Prīa substātia ē: Deinde quātitas: q̄litas ad aliquid: ubi qñ situs: hre facere pati. Græco aut ē uocabulo sic uocantur

Haz prima ut diximus substantia uocať. reliquæ nomē in substātia sūt quæ accidētes uocantur: utputa mēbrana substātia ē accidūt āt ei crocum scriptura & cætera. Cum interea & substātia res sit: & ea quæ accidūt res sint. nūc ad id quo de unum agit re uertamur. Eadem enim res alii genus esse: alii pars p̄t: hic rem substantiam illas ponamus quae dū sola ē patet oīb⁹ accidētibus. Sed cum ab uno accidenti fuerit occupata. Iam in se accidēs: aliud nō admittit. Vtputa lana alba res est: sed substantia. Hæc res patet multis accidentibus. Potest enim lana illa: aut rosea fieri: aut ueneta: aut nigra. Sed si colorem unū in se susceperit: iā ī se colorē aliū nō admittit. Similiter & homo substātia ē: potest autem id quod homo ē nunc seruus eē: nunc dominus Sed postq̄ dixerit dominum in eo quod dominus est: esse & seruus non potest. Aut cum dixero seruum in eo quod seruus est: & dominus esse non potest. Ita ergo & hic deliberatio & demonstratio res est: sed illa substantia quæ quamdiu sola est patet accidentibus: id est generi causæ: & causæ partibus Ita quamdiu in incerto sūt genus alii: alii partes esse possunt. Cum uero generis nomen acceperint: in eo quod genus sunt: & partes esse non possunt: hoc est quod ait. Eidē genus: id est simile ac iudiciale esse & pars non potest. Ergo si genus generis pars esse non potest: multo minus partis generis partes putabuntur. Deliberatio autem & demonstratio genera sunt causarum: id quod primo dubie p̄posuit assumpsit sine dubitatione. Neque enim dicit si deliberatio: sed deliberatio autem & demonstratio genera sunt causarum: & id tripliciargumentatione conuicit scilicet demonstrationem & deliberationē genera esse causarum. Nam aut nullum & cætera genus causæ est. Nam aut nullum inquit causæ genus est. aut iudiciale solum: aut & iudiciale: & demonstratiuum: & deliberatiuū: id est aut nullū causæ genus: aut unū aut tria. Duo. n. p̄terea nō dixit: qm deliberatio & demōstratio: q̄q̄ inter se diuersa sunt: simul tñ aut ī generibus cāe ponūť: & fiūt tria genera causæ aut simul tolluntur & remanet unū. i. iudiciale solū: ergo tollit duo. i. nec unū eē nec nullū: ut id qđ rīliquū ē approbet.

Nullū inquit causæ genus esse non potest dicere, nā qui artes scribit multasq; dicit esse causas nullā non potest dicere. Tulit rem unam: deinde unum iudiciale solum esse non potest dicere: propterea qđ & deliberatio & demōstratio genera sūt causarū. Nam & inter se diuersa sūt: & ab iudiciali multū separata. Id porro qđ diuersū ē, cōcoio diuersū ē si inter se & rebus: & exitu distet. Atq; ut rōnes ex similibus colligamus: res est lectio exitus intellectus. Ergo hæc tria genera causarū re inter se distant. Aliud enim agitur in demonstratione: aliud in deliberatione: aliud in iudiciali. Rerum quoq; exitus dispar ē. Nam demonstrationis finis & honestas. Deliberationis utilitas iudicialis: æqtas quod si hæc tria inter se & re & exitu distant profecto genera causarum constitui debebūt Non ergo recte deliberatiōem: & demonstrationem qualitatis partes eē dixit. In his autē quæ hucusq; disputauimus: uideamus quinq; partiū syllogismum: ac primum quæstionem ād qua agitur cōstituamus. Hæc aūt ē quæstio: quod nō recte hermagoras deliberationē & demōstrationē sub qualitate posuerit. Si deliberatio & demōstratio genera sūt causarum: nō possunt recte partes alicuius generis cāe putari. Hoc primū ē. Eadē.n. res alii genus esse: alii ps pōt ei dē genus eē: & ps nō pōt. Hoc secūdum ē. Deliberatio aūt & demōstratio genera sunt causarū. Hoc tertium est. Nam ut nullū causæ genus ē: aut iudiciale solū: aut & iudiciale & deliberatiuum: & demonstratiuum. hoc quartum est: relinquitur ergo ut omnia tria genera sint causarum. Hæc conclusio est. Videamus ergo illum quem promisimus syllogismum quinq; partium. Si deliberatio & demonstratio genera sūt causarū nō possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Hæc propositio est & quia necesse est exprimi cōfessione: secundum quoq; in confessionē uenire. Propositio nobis approbanda: atq; iungenda est: atq; ideo Cicero approbat propositionem. Eadem enim res inquit: alii genus esse: alii pars potest eadem genus esse: & pars non potest. Approbauit ergo propositionem. Rursus post approbatam propositionem illud quod quasi in propositione dubie proposuerat: assumit hoc modo. Deliberatio autem & demonstratio genera sunt causarum. Deinde approbat assumptionem ut supra diximus triplici argumētatione. Nam aut nullum causæ genus est: aut iudiciale solum: aut & iudiciale & deliberatiuum & demonstratiuum. Postremo tres adhibet conclusiones. Vbicunq; enim ergo uel igitur est cōclusio sit necesse est. Prima igitur conclusio approbationis de assumptione est. Quid enim erit in assumptionis approbatione. Nā aut nullum causæ genus ē: aut iudiciale solum: aut & iudiciale: & deliberatiuū: & demōstratiuum. Concludit ergo hæc tria genera esse causarum. Relinquitur ergo inquit ut omnia tria genera sint causarum. Secunda conclusio propositionis est siue argumentationis eius. Quid enim argumentatur in propositione. Si deliberatio: & demonstratio genera sunt causarum: non possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Concludit hoc ipsum. Deliberatio igitur: & demonstratio non possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Tertia autem conclusio quæstionis est. Quæ enim quæstio est qđ hermagoras deliberationem & demonstrationem non recte sub qualitate constituit. Concludit itaque quæstionem. Male igitur eas generalis constitutionis partes esse dixit. Verum cū in primo syllogismo de duabus rebus tractauerit: de primo: & secundo: id est de genere & partibus generis. Cur hic in tertia conclusione partis partium mentionem fecit. Quod scilicet tertium est Hoc primum sic excusatur quod hæc conclusio præter syllogismum sit. Est enim quæstionis quæ extra syllogismum est: sed ex ea syllogismus. Deinde quod per hanc extremam conclusionem sensim descendit ad alium syllogismum: ubi hæc tractat: deliberationem & demonstrationem. Cum partes generis esse nō possunt: multo magis partium partes esse non possunt. Sed primum q̄ de eodem syllogismo tractemus ea quæ in eo obscura sunt explicemus. Quod si generis causæ partes non possunt recte putari. Disputasti quidem supra o Cicero: deliberationem & demonstrationem: quia genera sint: partes generis esse non posse: non tamen ostendisti utrum constitutio pars generis sit: an ipsum genus. Incertum est enim utrum deliberatio sub qualitate sit: an qualitas sub deliberatione. Doceas itaq; oportet utrum pars an genus sit constitutio. Hæc ergo incidens quæstio est: utrū cōstitutio pars: an genus sit. Iam supra ostendit deliberationem & demonstrationem genera esse causarum: quod & inter se distent: & ab iudiciali plurimum dissideant: & suum quæq; finē habēt quo referri debeāt. Nunc ei docendum ē: utrū cōstitutiones causarū partes sint: & sic argumentat ꝓpposito themate qđ primū inuenias genus: an constitutionem. Vtique primum necesse est agnoscas: utrum deliberatiua an demonstratiua controuersia sit. Tunc deinde quæ sit constitutio. Ergo pars causæ ē cōstitutio omnis.

Nullum dicere causæ esse genus cum causas esse multas dicat: et in eis præcepta det: amentia est. Vnum iudiciale autem solum esse qui potest: cum deliberatio et demonstratio: neq; ipse inter se similes sint: et a iudiciali quoque genere plurimum dissideant: et suum quæque finem habeat quo referri debeant. Relinquitur ergo ut omnia tria genera causarum sint. Deliberatio igitur demonstratio non possunt recte partes alicuius generis causæ putari. Male igitur eas generalis constitutionis partis eē dixit. Quod si generis causæ partes non possunt recte putari: multo minus recte ptis causæ ptis putabūtur. Pars āt causæ constitutio ē omnis.

Non enim causa ad cõstitutionem: sed constitutio ad cãm accommodat'. Prius.n. cã cognoscat' necesse é: deinde cõstitutio. Plus ãt cãm ee q̃ cõstitutionẽ, sic ét possumus cognoscere q̃ in singulis causæ generibus constitutiones uariantur. Cã autem oium costitutionum capax ẽ. Verum cum causa: & cõstitutio iuncta sibi esse uideantur: cã tñ unum alteri prius sit. Oẽ.n. quod loquimur: siue quod mente cõcipiamus: aut simplex é: aut cõiunctũ. Simplex é quod ad aliud nõ attendit: ut tabula: saxũ & reliqua huiusmodi. Cõiunctum uero: ut de duobus unũ prius habeat quatuor modis fit: aut tempore aut loco: aut ordine: aut cã. Aetas cũ in homine sit tempore í ordinem secernitur: si dicas inuentas utiq; consideratione ptis inuẽtas ante senectutẽ é. Deinde loco iũcta domus secernũtur. Cũ.n. dicis attritũ: iã primũ itelligis: quia cõsideras: interiorẽ locũ ee: ubi triclinium. Ordine uero sic quum í eo dẽ loco multi sedeamus p ordine sedẽtiũ nobis ãte referamus. Cã aũt sic de his quæ iuncta sũt unum prius efficit': ut puta pr' & filius iũcta sibi sũt. Neq; n. ãte pr': q̃ filius nascatur: aut ãte filius q̃ illi sit pater. Sed quia filio ad nascẽdũ pr' cã é: iccirco ex causa pater filio præfert'. Ita hic í themate cã & cõstitutio coniũcta sũt: sed ut prior cã sit cã efficitur. Vt cõstitutio.n. nascat' cã præcedit. Quod ipse ait: nõ.n. cã ad cõstitutionem: sed constitutio ad cãm accõmodatur. Hic quoq; aduersarius syllogismũ quadripartitũ. Prima é cõi ppositio cũ adiũcto. Quod si generis causæ partes nõ possunt recte putari: multo minus recte partis causæ partes putabunt'. Huic propositioni approbationem fuit subiicienda. Manifestum est enim si partes cãe non sint multo minus partis causæ partes putari. Ergo incidit quæstio: utrum constitutio pars sit: & ut supra docuimus ꝓbat partes. Sed hæc incidens quæstio non pertinet ad syllogismum. Verum quia necessaria fuit interiecta ẽ. Deinde assumit illud qd' ꝓposuerat. Sed deliberatio & demonstratio generis cãe partes nõ possũt recte putari. Et approbat assumptionem qd' ipsa sunt genera iqt. Postremo concludit ꝓpositionis secũdã partem. Quid é.n. in secũda parte propositiõis. Multo minus recte ptis cãe partes putabuntur. Cõcludit hoc ipsũ. Multo igit' minus recte partis eius qd' hic dicit partes putabũtur. Primæ.n. parti ꝓpositionis p incidẽtẽ quæstionẽ satisfecit. Quod é.n. in prima pte ꝓpositionis. Quod si generis cãe ptes nõ possũt recte putari. Itaq; ostẽdit generis cãe partem constitutionem. Quadripartitus ergo ẽ syllogismus. Est enim propositio: assumptio: approbatio assumptionis conclusio. Quæstio uero incidens ad syllogismum minime pertinet.

Deinde si cõstitutio & ipsa & pars constitutionis eius quæ libet intẽtionis depulsio é quæ itẽtiõis depulsio nõ é ea: nec cõstitutio nec ps cõstitutiõis é. Oĩs ps tũc plene pars ẽ si generis & nomẽ & definitionẽ recipiat: ut puta aĩal gẽus ẽ. iã ex aĩali hõ: equus: auis. Deide ex aui coruus cornix aqla. Itaq; hæc oĩa generis sui & nomẽ: & definitionẽ recipe debebũt generis uero nomẽ qd' é aĩal. Ergo & hõ: & equus: & auis: & coruus: & cornix: & aquila aĩalia dicũt'. Deide generis definitio quæ ẽ. i. aĩalis. Aĩal é corpus aĩatũ: itaq; & hõ: & equus: & auis & coruus & cornix & aqla corpus aĩatũ ẽ. Vex definitio a genere trãsit in spẽs. Specierũ uero definitio í genus transire non potest. Non enim cũ hoiem definio hõ é corpus aĩatũ bipes. Iam cũ dico bipes ad generis definitionẽ ñ ptinet. Est.n. aĩal & q̃drupes. Itaq; nũc accepta similitudine ad argumẽtationẽ Ci. redeamus: & primo quæstionẽ quæ in cõtẽtiõe uersatur attendamus. Illa ãt ut supra diximus quæstio a qd' d̃ deliberatio & demõstratio nõ recte sub qualitate sint positæ. Supra id iã duabus argumẽtatiõibus uicit. Quarum prima illa fuit deliberationem & demonstrationem si genera sint causarum ptes generis ee nõ posse. Et ꝓbauit genera eé cãe. secũda uero argumẽtatio talis fuit qd' é si generis partes ee nõ possũt multo magis ptes ptiũ ee nõ posse. Nũc tertiã affert argumẽtatiõnẽ. Si inqt cõstitutio & ipsa eius quæ libet intentiõis depulsio ẽ: quæ intẽtionis depulsio nõ é ea nec cõstitutio nec pars cõstitutiõis é: ut supra diximus. Oĩs ps generis sui & nomẽ & definitionẽ debet recipe genus. Hic aũt cõstitutio est. Sub cõstitutiõe: q̃tuor cõstitutiões. Sub qualitate demõstratio: deliberatio: iuridicialis: negocialis. Itaq; uideamus an deliberatio: & demonstratio generis nomẽ & definitionẽ recipiãt. Generis nomen é cõstitutio qd' nomen tollit Ci. demonstrationi & deliberationi: sed ne dicat hermagoras cõstitutiões dici posse ostendit definitionem generis cadere nõ posse in deliberationẽ & demõstrationẽ. Quod si definitio non cadit nomen quoq; cadere nõ debebit. Cõstitutiõem ãt sic definimus. Cõstitutio est intentionis depulsio. Quam. s. definitionem in deliberatione: uel demonstratione uidemus esse nõ posse. qd si deliberatio & demõstratio neq; nomen cõstitutionis: neq; definitionem recipiũt nec constitutiones sunt: nec partes constitutionis. Ipsi autem placet constitutionem intentionis depulsionem esse & concedit ei alias definitiones. Rursus inquit si finem per se ipsum consideremus nihil aliud q̃ finem inspiciemus: nec í eo qd' finis est possumus trãslatiõem itelligere: ita ergo cõstitutiões singulæ hñt ꝓpriũ suũ í quo positæ genere cõmixtionem constitutionis alterius non admittunt. Si ergo

Non enim causa ad cõstitutionem: sed constitutio ad causam accõmodatur: sed demõstratio et deliberatio generis causæ non possunt recte putari quod ipsa sũt genera. Multo igitur minus recte ptis eius quam hic dicit partes putabuntur.

Deide si cõstitutio et ipsa et ps cõstitutiõis eius quæ libet itẽtiõis depulsio ẽ: quæ itẽtiõis depulsio cõstitutio: nec ps cõstitutiõis est. At si quæ itẽtiõis depulsio non est: ea nec constitutio nec pars constitutionis est.

constitutiones singulæ per semetipsas consideratæ habent propriũ suũ: cõmixtionem alterius nõ admittũt. Siue inquit cõstitutionem primam causæ accusatoris confirmationẽ dicat: siue defensoris primam deprecationem necesse est deliberationẽ & demonstrationẽ neq; cõstitutionẽ ee: nec partem constitutionis. Hoc loco animaduertere debemus genus syllogismi: quod obscuritate sui & artificio colligatum syllogismis fere omnibus antecellit. Sic itaq; iste colligit syllogismus a primo ad secũdũ a secundo ad tertium: a primo ad tertiũ. Primũ enim & tertium simile eẽ mediũ facit quod utrique coniungitur. Sed ut melius possit artificiũ Cicerõis itelligi prius quæ libet simili tudo faciẽda ẽ ponamus itaq; hæc tria Victorinus docet unũ sic itelligis, aliud sic spẽ habes: tertium sic: itaq; faciamus syllogismum a primo ad secundũ. Si Victorinus docet itelligis. Nũc a secũdo ad tertiũ si itelligis spẽ habes. Deide a primo ad tertiũ. ergo si uictorius docet spẽ habes. Primũ. n. & tertiũ qd põt ueri simile nõ uideri medio illo q̃si quadã approbatione cõiungit. Hoc ergo & in Cicerõe uideamus. Primũ hoc ẽ si constitutio: & ipa & pars eius quælibet itetiõis depulsio ẽ. Secũdũ illud est. Quæ itentiõis depulsio nõ é ea nec cõstitutio nec pars cõstitutionis é. Tertiũ hoc sit deliberatio & demonstratio neq; constitutio nec pars cõstitutõis é. Nũc uideamus syllogismũ a primo ad secũdũ. Si cõstitutio iqt & ipa & ps eius quælibet itentõis depulsio: quæ intẽtionis depulsio ñ é: ea nec cõstitutio nec ps constitutionis é. Deide a secũdo ad tertiũ. At si qua intentionis depulsio nõ est ea: nec cõstitio nec ps constitutionis est Deliberatio & demonstratio: neque cõstitutio: nec ps cõstitutiõis ẽ. Nunc a primo ad tertium. Si igitur constitutio: & ipsa & pars eius quælibet intentionis depulsio est: deliberatio & demonstratio: neque constitutio: neque pars constitutionis est. Ergo a primo ad tertium conclusio est syllogismi. Denique Cicero. Si igitur inquit constitutio. Vbicunque enim ergo: uel igitur ponitur conclusio est argumenti. Deinde coniecturalis causa: non potest simul. Aliud incipit argumentũ: id est quartum syllogismum quo ostendit non recte sub qualitate deliberationem & demonstrationem positas: Quem syllogismum prius quam ostendamus ea quæ in re sunt ante uideamus

Demonstratio: et deliberatio: neq; cõstitutio: nec pars constitutionis est. Si igitur costitutio et ipsa: et pars eius quælibet intentionis depulsio est: deliberatio et demonstratio: neq; costitutio neque pars constitutionis est. Placet autem ipsi intentionis esse depulsionem. Placeat igitur oportet nõ ee cõstitutionẽ nec partem cõstitutionis. Atq; hoc eodem urgebitur siue cõstituti onem primam causæ accusatoris confirmationem di xerit: siue defensionis primam deprecationem. Nam cum eadem omnia incommoda sequentur: deide con iecturalis causa non potest simul ex eadem parte eodẽ in genere et coiecturalis eẽ et difinitiua. Rursus nec diffinitiua causa potest simul ex eadem parte eodẽ i ge nere diffinitiua esse et translatiua. Et omnino nul la costitutio: nec pars constitutionis potest simul et suã habere: et altertus i se uim cotinere. Ideoque una quæque ex se et ex sua natura simpliciter consideratur Altera assumpta numerus constitutionũ duplicatur nõ ius cõstitutiõis augetur. Ad deliberatiua cã simul

Deinde inquit coniecturalis causa si inquit coniecturam per id quod ẽ attendamus: nihil aliud in uenimus quam coniecturam solam: nec in eo quod coniectura est possumus intelligere. Rursus in quit si finem per se ipsum consideremus. Nihil aliud quam finem inspiciemus nec in eo quod finis est possumus translationem intelligere. Si ergo constitutiones singulæ per semetipsas consideratæ habent proprium suum: in quo posita genere commixtionem constitutionis alterius nõ admittũt: Male igitur hermagora deliberationem & demonstrationem partes constitutionis: id est qualtatis esse uoluisti: cum deliberatio: siue demonstratio per se consideratæ non solæ intelligi sed omnes in se constitutiones continere possint. Simul ex eadẽ parte eodem in genere: & supra legimus. Pars autem causæ ẽ cõstitutio oís. Genus aũt ẽ constitutionis id qd ualet: qd se explet. id denique: quo una quæq; cõstitutio ab aliis constitutionibus segregatur. Pars autem cõis potest esse cum multis. Et omnino nulla constitutio. Nec pars cõstitutionis & cætera. Quoniam deliberatione: & demonstratiõe quæstio ẽ: quæ deliberatio & demõstratio parte constitutionis ab hermagora ponuntur recte cum de solis constitutionibus loqueretur: partes etiam tetigit: & omnino inquit: nulla cõstitutio: nec ps constitutionis põt simul & suã habere: & alterius i se uim continere. Altera assumpta numerus consti tutionis duplicatur: non uis constitutionis auget. Sapienter dixit. Multæ. n. constitutiones in causa esse possunt. Sed si plures sint ad numerũ constitutionum nõ ad augendã uim alterius cõstitutionis accedũt. At deliberatiua causa simul ex eadẽ pte eodẽ in genere & coniecturalẽ & generalẽ: & defini tiuã & translatiuã solet hre cõstitutionẽ: & unã aliquã & plures nõnũq; Cũ inquit cõstet unãquãque cõstitutionẽ altera i se ñ admittere deliberatiua ex eadẽ pte eodẽ i genere oẽs solet recipe cõstõnes. Er go ipsa nec constõ: nec ps constõnis est simul ex eadẽ pte. Deliberatio. n. pars causæ ẽ. Videamus nũc quadripartitum syllogismũ proponit sic. Primo specialiter: deinde generaliter. Specialiter si

Deinde coniecturalis causa non potest simul ex eadem parte eodem in genere & coniecturalis eē & definitiua. Specialiter enim & coniectura proposuit: rursus nec definitiua causa potest simul ex eadē parte eodem in genere & definitiua esse: & translatiua: & hic specialiter de fine proposuit: nūc proponit generaliter de omnibus constitutionibus: & earum partibus: & omnino iquit nulla cōstitutio nec pars constitutionis potest simul & suam habere: & alterius se ui continere. Hucusque proposuit. Deinde approbat propositionem. ideo inq; quod una quæque ex se & ex sua natura simpliciter considerat altera assūpta numerus cōstitutionū duplicatur: non uis cōstitutionis augetur. Post approbationē propositionis assumit quod sibi necessarium est. At deliberatiua inquit causa simul ex eadē pte eodē i genere & cōiecturalem & generalem & definitiuā translatiuā continet constitutionem. & unam aliquam & plures non nunquam. Quod quoniam manifestum est & apertum omnibus non fuit necesse approbare assumptionem sequitur ergo conclusio quæ duplex est. Prima ad id quod adsūptum ē At deliberatiua causa simul ex eadē pte eodem in genere est. Ergo ipa nec costitutio nec pars cōstitutionis est. Secunda ad utrunque quo de agitur. Pariter enim de deliberatiōe & demonstratione tractetur. genera inquit igitur ut ante diximus hæc causarum putāda sunt: non partes alicuius costitutionis. Hæc ergo constitutio quam generalem uocamus ptes uidetur nobis duas habere. Ergo ipa neque constitutio est neque pars constitutionis. Idem in demonstratione soleat usu uenire.

ex eadem parte eodem in genere et coniecturalem: et generalem: diffinitiuā: et trāslatiuam solet habere cō stitutionem: eē unam aliquando et plures nōnunquā ergo ipsa nec constitutio est: nec pars cōstitutiōis. Idē in demonstratione solet usu euenire. Genera ergo ut ante diximus hæc causarū putāda sunt: neque partes alicuius constitutionis. Hæc igitur constitutio quam generalem nominamus partes nobis uidetur duas habere iuridicialem: et negocialem. Iuridicialis est: ī qua æqui et recti natura aut præmii: aut ratio pœne quæritur. Negocialis ē ī qua quid iuris ex ciuili more et æquitate sit consideratur: cui diligentiæ præesse apud nos iurisconsulti existimantur. Ac iuridicialis quidem ipsa ī duas distribuitur partes: absolutam: et assumptiuam. Absoluta est quæ ipsa in se continet iuris et iniuriæ quæstionem. Assumptiua est quæ ipsa ex se nihil firmi dat ad recusationē: fortis ātaliqd defēsiōis assūit

Postquam docuit deliberationem & demonstrationem non partes qualitatis: sed genera esse causarum: ad ipsius qualitatis descendit disputationem. Ac primo hanc in duas diuidit partes: in iuridicialem & negocialem. Quarum partium hoc compendium tenere debemus. Quod iuridicialis semper de præterito est: & negocialis semper de futuro Quæ tpa ī ipsaq; partiū definitione uidetur Cicero non declarasse: ait enim. Iuridicialis est: in qua æqui & recti natura aut præmii: aut pœnæ ratio quæritur. Negocialis in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate sit consideratur. Cui diligentiæ præesse apud nos iurisconsulti existimantur. Hic omnino tempus quasi præteritum non demonstrat nisi q; magis futurum tempus uidetur concludere cum aut præmii: aut pœnæ ratio quæritur. Quo loco primo ostēdendum est & pœnam & præmium de præterito esse posse. Nam & post supplicium de aliquo iniuste sumptū possunt nōnulli ī iudicium uocari: & q; nō recte præmio aliquem donauerit pōt in iudiciū uocari. Vt uerres qui suppliciū sumpsit de ciuibus Romanis & anulo aureo scribā in cōtione donauit. Ergo præmii & pœnæ rō pōt de pterito esse. Sed occurrit illud: pōt tn præmii & pœnæ rō & de futuro eē: iōq; in iuridiciali qualitate tempus præteritum nō recte definiuit. Cū iā huic loco sic rndet q; dixerit rō. Rō. n. sēp de pterito est facto. definitio aūt cū quærit rōcinatio dicit: & ē ibi tn meriti rō: qd meritū pteritū ē. Atq; ita ratio nūq nisi de pterito ē. Cū. n. dicis petit pmiū: necesse ē afferat meritū: ita ī eo q; petit pmiū nulla rō ē. Sed cū ais eū mereri tū rō ē ex pterito ueniēs: ergo ait Ci. iuridicialis ē ī q æq & recti natura: aut pmii: aut pœnæ rō qrit. In eo q; ait: rō pteritū tps icludit. Iuridicialis a iur. æq. n. & recti rōn nisi iure cōstat: deinde negocialis ē iqt ī q qd iuris ex ciuili more & æqtate sit cōsiderat. negocialis qlitas talis ē: cū aliqd generati iure cautū ad spēm deuocāus: utputa uiro forti pmiū det: uir fortis petit inimici, mortē ī eo qd dicit uiro forti pmiū dat qd ē uiro forti pmiū sed ñ ēt designat illd forte qd petit. ergo ī negociali qlitate ex æqtate pcedētis iuris noua iura firmāt. i. ut liceat id qd ī cōtentiōe uersat: & iō de futuro est. Quod ēt iurispiti faciūt q se forte id d quo agit iur ñ cautū ē: piterptationē statuti iuris: id ēt qd in eod iure noiati ñ cōtiet affirmat hoc ē qd ait. Cui diligetiæ pesse apd nos iurisconsulti existimātur. Hoc quoq; tps futuꝝ demōstrat cū ait qd iuris sit cōsideret. Cōsideratio. n. de ī certo ē: & qa iuris cōsideratio ē de futuro ē. Ac iuridicialis qd ē ipa & ī duas distribuit ptes: absolutā & assūptiuā. Negocialis qlitas cōstat: nec aliqs ex se ptes fūdit. Iuridicialis uero ī duas ptes fūdit: ī absolutā qlitate & assūptiuā: deinde hic quoq; rez cōpēdiū tenere debemus: qd ī absoluta qualitate factū ipsū iustum asserimus. In assumptiua uero qualitate non factum iustum: sed cām facti iustā fuisse cōtendimus. Ita quæ in absoluta qualitate æqui & recti natura quæritur. In assumptiua uero pmii & pœnæ rō quærit

Quæ assumptiua quatuor locis diuiditur: Cõcessione remotione: criminis relatione criminis comparatione. Verum hic quatuor horum locorum Cicero ordinem conuertit. Nam a postremo quod hic posuit retrorsum uersus ordo est: & enim uim singularum defensionum considerare debemus. Primo hæc est innocentis hominis: ut dicat non feci. Deinde feci: sed non sic uocatur. Tertio feci: & sic uocatur: sed iure feci: deinde hoc ipsum iure feci. Aut licuisse sibi debebit ostendere quæ est qualitas absoluta: aut si non licuit debet sibi extrinsecus assumere aliquid quo hic probet quod iniuste factũ uidetur. Videamus nunc quæ sit de his quatuor assumptõibus fortior assũptio. Primo debet dicere feci sed profui & pbare plus se profuisse quam obfuisse quæ ẽ qualitas cõpensatiua quam ideo Cicero comparatiõem uocat quod comparetur id quod in crimẽ uocatur ad id quod se reus profuisse dicit quæ comparatio semper in eodem facto est: utputa q dã muros ciuitatis dissipauit: hostes fugerunt reus fit læsæ reipu. in eodẽ est comparatio. Nã quod muros deiecit uidetur læsisse rẽpu. & qa muros deiecit hostes fugerũt uidetur p fuisse rempu. Ergo hoc primũ dbet assumere. Feci sed profui. deide debet dicere feci quidẽ sed ut hoc facerem ante prouocatus sum: idest feci sed meruit quæ est relatio criminis Tertio debet dicẽ feci sed alter me impulit ut facerem quæ est remotio criminis. Postremo si hæc cũcta decerit. i. si ut hæc faceret nec profuit nec iniuriam reddidit neque ab alio compulsus ẽ: quoniam nihil est quo se dfẽdat debebit factum fateri sed ueniã postulare quæ est qualitas uenialis: q̃ concessionem Cicero uocauit. Hunc ergo ordinem Cicero hoc loco conuertit quem in posterioribus seruat. Itaque concessio duas partes habet: purgationem & deprecationem: in purgatione: tria sunt. Imprudentia: casus necessitas si hæc non fuerint deprecatio est. Sed hæc aut apud imperatorem aut apud populũ: itaque in purgatione factum conceditur: sed facientis animus excusatur. Hoc est quod ait cum factum conceditur: culpa remouetur. In deprecatione uero & factum & culpa conceditur: sed tamen uenia deprecatur. Hoc est quod ait. Deprecatio est: cum & peccasse & cosulto peccasse reus se confitetur & tamẽ ut ignoscatur postulat. Hæc ergo deprecatio non nisi aut apud imperatorem aut apud populum ualet apud iudices uacat. Remotio criminis est cũ id crimen quod infertur ab se & ab sua culpa ui: & potestate in aliũ reus remouere conat. Remotionẽ criminis hãc ẽ dicit cum reus id quod ei infenditur ab se remouet & in aliũ transfert. Atque id duobus modis facit si in alium aut cãm: aut factũ trãsferat: seu ut id faceret dicat aliũ coegisse. Verũ quod ait factũ põt hic quæstio moueri. Nam cũ omnis qualitas facti confessionem teneat: cur hic factum non confitetur: sed in alium trãsferre conatur. Denique nullus artium scriptor in hac qualitate facti trãslationẽ noiauit: sed ideo qa nullus intellexit. Nã factũ sic a se remouet: salua tñ cõfessiõe facti: ut i hoc themate qd' Cic. i secundo libro posuit Mancinus cũ numantinis fœdus fecit in iussu populi ac senatus pulso eodẽ in exilium atque hostibus dedito petitur ad pœnã: etiã ille qui porcã tenuit cõtradicit. Nã hic & cãm & factũ in aliũ remouet. Cãm sic ut porcã tenerẽ mancinus ui ac potestate coegit. Deinde factũ sic. Fœdus nõ ergo feci sed mancinus: qui aut debuit. aut potuit. Manet tamen facti prima illa cõfessio. q̃ porcã tenuit. nõ enim potest negare a se porcã fuisse tentã. Ergo remotio criminis duobus modis cõstat. Si autem causam in alium transferamus: aut factum. Relatio criminis est cũ ideo iure factum dicatur q̃ alius ante iniuria lacesserit. Relatio criminis talis ẽ: si i eo q̃ fecimus uicẽ nos reddidisse dicamus utputa occidi: quia ille me uolebat occidere. Hoc ergo feci: sed meruit: Cõparatio est cũ aliud aliqd alicuius factũ rectũ aut utile contendit: quod ut fieret illud quod arguitur dicitur eẽ commissum. Inter comparationem & concessionem hoc interest: q̃ in comparatione de eadem re cõparatio ẽ ut supra diximus dissipasti muros: læsisti rempu. Contra ille dissipaui quidẽ muros: sed hostes fugerũt In eodem comparatio est: ut supra diximus dissipasti muros. i. q̃ muri dissipati eẽ dicũt: nõ ait qd' ut fieret illud quod arguitur dicitur eẽ cõmissũ. Alioqn uerres qui multa signa & uasa ex sicilia sustulit & utitur hac defensione: q̃ a bellis tũtã siciliã reddiderit. Non potuit dicere: ideo signa sustuli

Eius partes sunt. iiii. concessio remotio criminis relatio criminis comparatio. Concessio est cum reus nõ id qd factum ẽ defendit: sed ut ignoscatur sibi postulat. Hæc in duas partes diuiditur purgationem et deprecationẽ Purgatio est: cum factum cõceditur: culpa remouetur: Hæc ptes habet tres: Imprudentiã: casũ: necessitatem. Deprecatio est: cum et peccasse reus consulto peccasse confitetur et tamẽ ut ignoscatur postulat: quod genus perraro potest accidere. Remotio criminis est cum id crimen quod infertur ab se et a sua culpa ui et potestate in alium reus remouere conatur. Id dupliciter fieri potest: si aut causa: aut factum in alium transfertur. Causa transfertur: cum aliena dicitur ui et potestate factũ Factum autem cum alius aut debuisse: aut potuisse facere dicitur. Relatio criminis est quod ideo iure factũ dicitur quod aliquis ante iniuria lacesserit. Cõparatio est cũ aliud aliquod factũ alicuius rectum aut utile cõtenditur: quod ut fieret illud qd arguitur dr eẽ cõmissũ

ut defenderem puinciã: neq; enim propterea tulit signa: ut puincia eẽt defensa. Itaq; utitur ueniali statu idest concessione per deprecationẽ. Ergo i cõparatione id quod intẽditur ideo a nobis factum dicere debemus: ut ex eo ipso bonũ illud quod cõtingit fluxisse dicamus. In quarta constitutione: quã trãslationẽ noiamus. Et supra docuimus qd in se trãslatio contineret scilicet ut aut oẽm actionẽ cõmutet: aut aliqua ex pte debilitet. Hoc est q̃ hic ait: aut oĩno aliquid de cõmutatione: aut infirmatione actionis. Igitur huius constitutionis hermagoras inuentor eẽ existimat. Inueniendi duo genera sunt. Vnũ tale: cũ in mediũ proferimus id quod erat: sed latebat. Aliud quod quasi non erat: sed a nobis primis uidetur iuentũ. Itaq; de his Cicleuiorẽ inuentionem dedit Hermagoræ scilicet ut id q̃ latuerat: in mediũ ptulisse uideatur. Hoc est q̃ ait Non quo non usi sint ea ueteres oratores sæpe multi: sed qa aãduerterint artis scriptores eã supiores & nõ retulerit inumerũ constitutionum. Ideo autẽ trãslationẽ multi scriptores iter constitutiones referre noluerunt: q̃ ois cõstitutio auctoritatem cõstituat. Trãslatio autẽ id uideatur agẽ. ne actio sit. Sed hermagoras recte hãc inter constitutiões posuit: nã hoc ipm̃ qđ actionem cõmutat actio est. Itaq; multi iquit Hermagoram reprehẽderũt: q̃ trãslationẽ iter cõstitutiones retulerit: sed iuidia magis q̃ uero. Et cõstitutiones q̃dẽ & eas̃ partes exposuimus. Post q̃ qd essent singulæ cõstitutiões: uel quid possent docuit: & eas̃ ptes: ideſt qualitates exposuit pmittit se his constitutionibus exẽpla subditus̃. Sed tũ cũ cœpit arguméta tractari quæ arguméta dulcidiora futura eẽ pmittit: si hisdẽ argumentis i tẽpote exẽpla supponat. Hoc est quod ait: nam argumentandi ratio dilucidior erit cũ & ad genus: & ad exemplum causæ statim poterit accõmodari. Genera causarum scimus tria esse demonstratiuum deliberatiuum iudiciale: Exempla uero causarum sũt themata scilicet. Constitutione causæ reperta statim placet considerare utr̃ causa sit simplex an cõiuncta. Quoniam in his duobus libris Cicero nihil nisi de inuẽtione tractat: iccirco per ordinem: quæ sint inueniẽda demonstrat. Postquã inquit constitutionem inueneris considerare debebis causam utrum simplex sit an iuncta ideſt utrum de una re agatur: an de pluribus cõstitutio sic iuenit. Occidisti: nõ occidi aut iure occidi. Cã uero hæc ẽ: an occiderit: an iuste occiderit. Ergo hæc causa simplex an iuncta sit cõsiderare debemus. Deinde iuncta: utr̃ ex pluribus quæstionibus est an ex aliqua comparatione ex pluribus quæstionibus causa iuncta est: ut inuerrinis accusatur. Verres quod multa furatus sit: quod ciues Romanos necarit: quod peculatum commiserit. Itaque quando ex pluribus quæstionibus causa iuncta est: ipsæ quæstiones inter se diuersæ sunt. Ex comparatione autem causa iuncta est: cum quid potissimum faciendum sit cõsideratur: ut in diuisione agitur: utrum Cice. accuset: an Cecilius. Sed quia comparandi duo modi sũt: comparatiuus: & superlatiuus: iccirco ait. Ex comparatione in qua per contẽtionem utrum potius: an quid potissimum sit quæritur. Verum his locis quæ tractabimus ipse etiã Ci. perspicua exempla supponit

In quarta cõstitutione: quã translatiuã noiamus eius cõstitutiõis est controuersia: cũ aut quẽ: aut quantum quomodo: aut apud quos: aut quo iure: aut quo tẽpore agere oporteat quæritur: aut oĩno de cõmutatiõe aliquid: aut ifirmatiõe actiõis agitur. Huius cõstitutiõis Hermagoras iuentor esse existimatur: nõ quo nõ usi sint ea oratores ueteres sæpe multi: sed qa nõ aãduerterũt artis scriptores eã supiores: nec retulerit i numerũ cõstitutionũ. Post ãt ab hoc iuentã multi reprehẽderunt quos nõ tã iprudẽtia falli putamus: res. n. pspicua ẽ: quã iuidia: atq; obtrectatiõe quadã impediri. Et cõstitutiões quidẽ: et earũ ptes exposuimus exẽpla aut ẽ cuiusq; generis: tunc cõmodius exposituri uidemur cũ in unũquodq; eorũ argumentorũ copiã dabimus Nã argumentandi ratio dilucidior erit: cũ et ad genus et ad exemplũ causæ statim poterit accõmodari. Constitutiõe causæ repta statim placet cõsiderare utrũ causa sit simplex: an cõiuncta: et si coniũcta erit: utrum sit ex pluribus quæstionibus iũcta: an ex aliqua cõparatione. Simplex ẽ quæ absolutã i se continet quæstionem unã hoc mõ: Corithis bellũ iudicamus an nõ, Cõiũcta ex pluribus quæstiõibus: in qua plura quærũtur hoc modo utrum Carthago diruatur: an carthaginẽsibus reddatur: an eo colonia deducatur. Et ex cõparatione i qua p cõtentionẽ utrũ potius: aut quid potissimũ sit quæritur ad hũc modũ. Vtrum exercitus i macedoniam cõtra Philippũ mittatur qui sociis sit auxilio an teneatur in Italia: ut quãmaxime sint contra Hannibalem copiæ controuersia scripti.

Deide considerandū est i ratiōe an i scripto sit controuersia. Prio iqt cōstitutio i ueniēda é. Secūdo utrū cā sit simplex an iūcta. Tertio i rōe: an i scripto sit controuersia. Scriptū nō tātū leges accipiamus: sed & senatus cōsultū & testamētū & uerba sola & multa huiusmodi. Huius scriptiōis genera sunt quinq; ut ipse primū rebus: deīde noibus idicauit. i. primū scriptū & uolūtas. Secundū leges cōtrariæ. Tertiū ambiguitas. Quartū collectio: siue rōcinatio. Quintū definitio legalis: ut é in ceciniana. Ratio é aūt: cum oīs oratio non i scripti one: sed in aliqua argumētatione cōsistit. ideo ait: cum omnis oratio nō i scriptione: sed i aliq argumētatiōe consistit. Quoniam & orationē scriptio: & oppositio orationē habet sed cum auctoritate: qppe ex scripto. i. ex testaméto uel lege uenientē. Ergo inquit ratio est, cū res quæ i contiōe uersatur: non i auctoritate legis: sed i argumentatione uersatur. Actū cōsideratio genere causæ. Repto iquit genere materiæ: & cōstitutiōe: & causa: utrū simplex an iūcta sit: & ipsa cā scripti an rōnis habeat cōtrouersiam. Deinde uidendum est quæ sit quæstio: quæ ratio: quæ iudicatō: q firmamentum. Verum de his tria p cipue sunt in omni causæ genere perquirenda. Firmamentum uero perraro adhibetur. Et si quādo adhibetur necesse est: aut in themate sit aut i hīstoria: alias lema dicitur. idest falsum argumētū: ergo tria illa sine intermissione ubique inspiciēda sūt idest quæstio: ratio iudicatio. Quæstio est quæ nascitur ex cōstitutione ut est illud iure ne occiderit. Ratio ē quæ facit controuersiam utputa occidi clodiū: propterea qa ille me nō uoluit occidere. Infirmatio rationis est etiam si te clodius uoluit occidere. tu tamē nō iure occidisti. Iudicatio est utrum cum clodius uoluerit occidere iuste tamen a milone occisus esse uideatur: ut Cicero de oreste exēplum dedit. Firmamentū é firmissima argumētatio defēsoris & aptissima ad iudicationem. Firmamētum si uerum sit ualde ꝑdest: sed soli defensori. Accusator enim pro firmamento assertionē habet: sed hoc: ut diximus raro i causam cadit. Cuiusmodi autem fit firmamentum: ipm Cicero docet: ut si uelit dicere.

Deinde considerandū est in ratione: an scripto sit cōtrouersia. Nā scripti cōtrouersia é ea quæ ex scriptiōis genere nascitur. Eius autem genera quæ sūt sepata a cōstitutionibus quinq; sūt. Nā cum uerba ipsa uidētur cū sententia scriptoris dissidere: tum inter se duæ leges ac plures discrepare: tū id qūod scriptū é duas: aut plures res significare uidetur: tū ex eo quod scriptū est. Aliud quoq; quod non scriptū est inueniri tum uis uerbi: quasi in diffinitiua cōstitutōe: in quo posita sit quære. Quare primū genus descripto et sentētia secūdū ex cōtrariis legibus. tertium ambiguū quartum ratiocinatiuū: quintū diffinitiuū noīamus. Ratio est autē cum omnis quæstio non in scriptione sed i aliqua argumentatione cōsistit: ac tum cōsiderato genere causæ: et cognita constitutione: cū simplex ne an cōiuncta sit intellexeris: et scripti: an rationis habeat controuersiam uideris. Deinceps erit uidendum quæ quæstio: quæ ratio: quæ iudicatiō: quod firmamētū causæ sit: quæ omnia a constitutione proficiscantur oportet. Quæstio est ea quæ conflictione constitutione causarum gignitur controuersia hoc modo non iure feciſti iure feci. Causarum autē hæc est conflitio: in qua constitutio constat: Ex ea igitur nascitur cōtrouersia quā quæstionē dicimus hoc modo iure ne fecerit. Ratio ē quæ continet causam: quæ sit sublata sit: nihil in causa controuersiæ relinquitur hoc modo: ut dicendi causa in facili et prouulgato exemplo cōsistamus: Orestes si matricidi accusatur: nisi hoc dicat: iure feci. Illa enī occidit patrē meū nō hēt defensionem. Quare sublata omnis controuersia quoq; sublata sit. Ergo eius causæ ratio est quod illa Agamēnonem occiderit: iudicatio est quæ ex infirmatione et confirmatione rationis nascitur cōtrouersia. Nam sit ea nobis exposita ratio quā pauloante apposuimus. Illa enim inquit meum occiderat patrem. At non inquit aduersarius abs te filio matrem necari oportuit. Potuit enim sine tuo scelere illius factum puniri. Ex hac deductione ratiōis illa summa nascitur controuersia. quam iudicationem appellamus: Ea est huiusmodi. Rectum ne fuerit ab oreste matrem occidi: cum illa Orestis patrem occidisset. Firmamentum et firmissima argumentatio defensoris: et aptissima ad iudicationem. Vt si uelit.

Oreſtes eiuſmodi animū matriſ ſuæ fuiſſe in parentem ſuum ī ſeipſum ac ſorores in regnum et reli qua:& cæteris quidem in conſtitutionibus ad hunc modum iudicationes reperiẽtur. Quoniam oīs de facto iam confeſſio eſt:iccirco in omnibus conſtitutionibus dicit iudicationem de firmatione ra tionis fieri præter ī coniectura In coniectura enim facti nulla confeſſio eſt. Quare in coniectura eadem erit iudicatio quæ quæſtio. Factum eſt:non eſt factum. Factum ne ſit? Quod autem ī cauſa conſtitutiones:aut earū partes erunt qualitatis:ſcilicet partes, reliquæ enim conſtitutiones partes non habent. Ergo quot in cauſa conſtitu tiones uel partes erūt:tot neceſſe erit inueniri quæſtiones rationes:iudica tiones:firmamenta. His omnibus in cauſa repertis: tum deniq; ſingulæ partes totius cauſæ conſiderādæ ſūt Sub diuerſa ſignificantia Cicero par tes poſuit. Aliæ ſunt enim partes ora toris officii:aliæ ptes qualitatis:aliæ partes cauſæ:aliæ partes oratōis. Ita que partes cauſæ ſunt ut ſuſcepto ne gocio per rerum ordinem ea quæ dī cenda ſunt diligēter ſpicias. Quod cum pertractaueris:ideſt cum cauſæ partes inſpexeris:tum de modo tibi ordinandæ ſuut partes oratōis. Non enim inquit:quia primū exordiū ē: ſola tibi primo erunt conſideranda principia & ſcribēda. Sed conſidera to omni negocio:tūc appoſitæ ſume re exordiū debemus. Hæ partes eſſe ſex oīo nobis uidenf:Multi enim q̄ tuor eſſe dixerūt:ideſt exordiū:nar rationem:quæſtiones:epilogū Cice. autem ſex eſſe dicit:ideſt exordium narrationē:partitionem:confirmati onē:reprehēſionē:cōcluſionē: epilo gum. ſ. & recte cōfirmationem & re prehenſionē. Hoc enim maximū eſt oratoris officiū:ut argumēta ſua pri mū afferat:deinde aduerſarioꝝ diſ ſoluat. Quare īqt quoniam primū exordiū eſt principio exordii præce pta trademus. Exordiū eſt oratō ani mū auditoris idonee comparans ad reliquā dictionē. Optima definitio ē quæ a genere incipit. deīde deſcen dit ad ſpeciē. Poſtremo ita ppria cō plectitur:ut excludat oīo id qđ cum aliis poteſt eſſe cōmune:ut hic ſex p tes orationis Ci. ponit. Orator porro duo agit:aut fidem facit:aut aīos cō mouit. Quare ī quatuor illis me diis partibus fides fit in narratione ī partitione:in cōfirmatione:in repre henſione. In exordio uero uel epilogis animi cōmouentur. Itaq; ut definiat exordium a genere inci pit. Exordium eſt oratio omnis enim pars oratio eſt:deinde ſic deſcendit ad ſpeciem. ita ut excludat quatuor illas partes medias:quibus fides fit animū inquit auditoris idonee comparans. ſed quia & in epilogis animi cōparantur:ita propriū cōplectitur:ut excludat etiam epilogos Ad reliquam in quit dictionem. Ita ergo exordii plena definitio eſt:Exordium eſt oratio animū auditoris idonee cō parans ad reliquam dictionem. Verum cū aliquid fieri uolumus primū definire debemus quid ſit illud quod fieri uolumus:ut hic de exordio definiuit quid eſſet exordium eſt inquit oratio animū auditoris idonee comparās ad reliquā dictionē:deinde debemus definire qd īde fiat:ut hic fecit: quod euenīet inquit:ſi eū beniuolū:attētum. Docilem fecerit. ſed quia non bene aliquid facimus niſi priuſ ſciamus ubi faciendum ſit:priuſ oſtendit ubi faciendum ſit. Poſtremo quēadmodum faci endum ſit. ait ergo tunc nos optime exordiri:ſi cauſarum genera cognoſcamus:hoc eſt ubi faciēdū ſit. Genera cauſarum quinque ſunt:honeſtum:admirabile:humile:anceps:obſcurum. Hic quæ ſtio naſcitur:cum ſupra dixerit genera cauſarum tria eſſe:demonſtratiuū:deliberatiuū:iudiciale:

Oreſtes dicere eiuſmodi aīum matris ſuæ ī parētē ſu um ī ſe ipſū ac ſorores ī regnū et ī famā generis et fa miliæ:ut ab ea pœnas liberi ſui potiſſimū petere ꝺbue rit:et ī cæteris qdē cōſtitutiōibus ad hūc modū iudi cationes reperiūtur. In coniecturali aūt cōſtitutione: q̄a ratio non ē:factū.n.nō cōceditur:nō pōt ex dedu ctione rationis naſci iudicatio. Quare neceſſe ē eandem quæſtionē eē et iudicationē:ut factū eſt:factum non ē:factum ne ſit. Quod autē ī cauſa cōſtitutiōes aut earum partes erūt:totidem neceſſe erit quæſtiōes rationes:iudicationes:firmamēta reperiri. His oībus ī cauſa repertis:tum deniq; ſingulæ partes totius cauſæ conſiderādæ ſunt. Nā nō ut quodq; dicendum pri mum ē:ita primum aīaduertēdum uidetur. iō quod il la quæ pria dicūtur:ſi uehementer uelis cōgruere et cohærere cum eā ex eis dicas oportet:quæ poſt dicen da:ſunt. Quare cum iudicatio et ea quæ ad iudicatio nē oportet iueniri argumēta diligēdi erunt artificio rep ta cura et cogitatōe ptractata. tunc deniq; ordinā dæ ſūt cæteræ ptes oratōis. Hæ ptes ſex eē oīo nobis uidētur. exordiū:narratio:ptitio: cōfirmatio:reprehē ſio:cōcluſio. Nūc quoniā exordiū priceps oīum eē de bet:nos quoq; primum ī rōe exordiēdi præcepta da bimus. Exordium ē oratio aīum auditoris idonee cō parās ad reliquā dictionē:quod eueniet ſi eū beniuo lum et attentū:et docilē cōfecerit. Quare q̄ bene ex ordiri cām uolet:cum neceſſe ē genus ſuæ cāæ diligē ter āte cognoſcere. Genera cauſarum ſunt quinq;:ho neſtum:admirabile:humile anceps:obſcurum. Hone

cur hic rursus genera causarū quinq; esse dixit. Verū hæc fictio occulta nimis ratione ad difficili disputatione dissoluit. Aia duertere enim debemus q d Ci. secutus sit. Res multæ sunt quarum una substantia reliquæ accidūt. Itaq; cū substantiæ acciderit una qualitas pōt & alia accidere. Sed quæ non sit in eodem genere: in quo prima qualitas fuit: utputa si dicas foliorū genera duo sunt: de mēbrana. & de charta. hic foliū substantia est. accessit ei una qualitas mēbrana: & charta. Potest tamen eidem substantiæ. i. folio alia qualitas accedere: quæ non sit i eodē genere i quo prima qualitas. si dicas foliorū genera sūt tria. Est oblōgum ē latū: est quadratum. Quare si circa primā q̄litatē numerus definitionis uarietur uitiū est. Si autem in eadē substātia circa alias qualitates numerus definitōis uarietē: nō est uitiū: ut hic ait: primū causarū genera tria sunt causa hic substātia ē. Accidit ei una qualitas ut sit demōstratiuū genus: deliberatiuum iudiciale Deinde ait causarū genera quinq; sūt licet eadē sit substatia: alia tamē ei qualitas accidit. in iudiciali enī siue alio genere causæ iuenit & honestū causæ gēus & admirabile & humile & anceps: & obscurū. Ergo duplici hoc modo possumus itelligere. Aut q; substātiæ multæ sæpe accidūt: q̄litates aut q; multæ q̄litates substantiales sunt: ideſt q; eis q̄litatibus posſūt aliæ accidere q̄litates: ut hic substātia est causa: accidit causæ ut sit iudicialis. Itaq; iudicialis qualitas ē. Rursus hæc ipa q̄litas substātialis ē. Nam accidit ei ut habeat i se: aut honestum cāæ genus: aut admirabile: aut humile: aut anceps: aut obscurū itē i deliberatiuo genere cāæ: uel demōstratiuo pōt hoc ipm euenire. Quare nullus hic error ē generis cārū circa definitionē nūeri. Si q dē substātiæ nūc plures accidā q̄litates: ut supra docuimus: nūc multæ sunt q̄litates substātiales i deſt quibus possunt aliæ ici dere qualitates quod similiter supra docuimus. Ergo quinque genera dixit esse causarum: honestum admirabile: humile anceps: obscurū: & definit genera ipsa. Honestum inquit causæ genus est cui statim sine oratione nostra fauet auditoris animus. Definitio nunc ex rebus ipsi: nunc ex euentu rerū colligitur. hasitaq; definitiones. Cicero non ex rebus ipsis: sed ex euentu rerū colligit. Sæpe. n. honestis: uel non honestis rumorū opinionibus abutimur. Et qa rumori facile creditur: Peruenit autem rumor usq; ad iudicē. Orator porro apud iudicem agit necessario non rei honestum sequi debet: sed opinionē quæ etiā iudici notā ē. Ergo Ci. honestū causæ genus non ex rebus definiuit: sed ex euentu rerū qui notus ē iudici. Honestū inquit causæ genus est: cui statim sine oratiōe nostra fauet auditoris animus. Ergo si & statim & sine oratiōe nostra fauet: iudex opinionē sequit: ideſt euentū rei. Admirabile: a quo ē alienus animus. eorum qui audituri sūt. Et hæc definitio de animis iudicū est. Admirabile ē inquit causæ genus: cū is defendit quem ob magnitudinē criminis defendi nullus posse credebat. Itaque hic iudices beniuoli faciendi sunt. Humile est quod negligitur ab auditore: et non magnopere attēdendum uidetur Humile causæ genus est si de re abiecta sit controuersia. In hoc genere attēti auditores faciendi sūt: hæc quoq; definitio de animis iudicū sumpta ē. Anceps i quo aut iudicatio dubia ē aut causa & honestatis & turpitudinis particeps. Hæc definitio et ab ipsis rebus sūpta est. Verum anceps inquit causa duobus modis est. Si aut iudicatio dubia sit: aut in honestissima materia ut in Orestis themate: qa non una ratio est. Iudicatio quoq; sit dubia. Occidisti: iure occidi. nā illa patrē meū occidit ēt si patrē occidit: nō iure a filio mr occisa ē. iudicatio an cū illa patrē occiderit iuste a filio occisa uideat. Deinde pōt & hæc eē ratio iure occidi: nā ut id facerē Apollo respondit. Infirmatio rōis ēt si Apollo id rndit nō iuste a filio mr occisa ē. iudicatio an cū Appollo respōderit iuste matera filio uideat occisa. Ergo i hoc thēate iudicatio dubia ē. Deide sit anceps cāæ genus: si hēat i secām & hōestatis & turpitudinis. Si leonis filius fortiter faciat: & pmiū petat honestū ē: q; fortiter fecit turpe: q; filius leonis. in hoc quoq; genere cāæ beniuolētiā cōpare debemus: Obscurū i quo aut tardi auditores sūt aut difficilioribus ad cognoscēdū cā implicata ē. Quod obscurū ē tribus mōis sēp obscurū ē. Si aut is q enarrat nō itelligit: aut is cui narrat tardior ē: aut si res ipsa plexa ē. Verū hic duo posuit. Supfluū. n. fuerat cū de oratore hic pfecto loq̄t: si aliq d ḋ eius iprudētia diceret: hic itaq; iudices dociles facer debēus ergo oñdit primū q d eēt exordiū aio iqt cōmotio: deide oñdit q d ide fiat: aut attētus aut docilis.

stum causæ genus ē cui statim sine oratione nostra auditoris fauet animus. Admirabile quoque est a quo alienatus ē aius eorū qui audituri sunt. Humile quod negligenter ab auditore: et non magopere attēdendum uidetur. Anceps i quo aut iudicatio dubia ē aut causa et hōestatis et turpitudinis pticeps ut et beniuolētiam pariat: et offensionē. Obscurū i quo aut tardi auditores sūt aut difficilioribus ad cognoscēdū: negociis cā implicita ē. Quare quoniā tā diuersa sūt genera causarū: exordiri quoq; dispari ratione i uno quoq; genere necesse ē. Igitur exordiū in duas partes diuiditur i principiū: et insinuationē. Principiū ē oratio pspicue et protinus pficiēs auditorē beniuolū: aut docilē: aut attentum. Insinuatio est oratio quadam dissimulatione et circuitione obscure subiens auditoris animum. In admirabili genere causæ: si non oīno infensi erunt auditores: principio beniuolentiam comparare licebit.

aut beniuolus: deinde ubi fiat. idest in generibus quinque causarum: & ostendit quæ essent genera. Nunc per quid faciendum: idest per principium & insinuationem. Itaque breuiter quid in hac lectione contineatur explicabimus. Exordium inquit in duo diuiditur: in principium: & insinuationem. Horum duorum: hanc differentiam teneamus in principio aperte: & ut ipse ait: protinus iudices nobis: aut attentos aut dociles: aut beniuolos comparamus. In insinuatione uero occulte et quibusdam circuitionibus hoc quoque compendium tenere debemus: quod in omnibus causæ generibus principio nobis utendum est. In admirabili uero nunc principio. Principio: tunc si auditores non omnino erunt alienati. insinuatione: tunc si uehementer erunt alienati. Beniuolentia. iiii. ex locis comparatur ab nostra ab aduersariorum: ab iudicum: persona ab ipsa causa: Beniuolos inquit iudices a qtuor locis facere debemus: uel possimus. A nostra persona ab aduersariorum a iudicum ab ipa causa. Rursus a nostra persona quatuor ex locis beniuolentiam iudicis possumus cõparare. Si de nostris inquit factis: & officiis sine arrogantia dicemus. plena enim gloria in his duobus est i factis & officiis. Officium est quod ex legibus uel ex natura necesse est nos implere. Factum uero est quod supra quã debemus præstamus. Ergo si de nostris factis & officiis: sed sine arrogantia dicemus. Deinde si crimina inquit illata & aliquas minus honestas suspitiones iniectas diluemus ideſt si ea quæ ad deformationẽ personæ nostræ præter iudicialem quæstionem fuerint obiecta diluemus. Deinde si aliqd futurũ mali prædicemus quomodo ipse Cice. Moneo: prædico: an denunciatio. Postremo a nostra persona beniuolẽtiam comparamus. si inquit pro nobis supplici utamur oratione. Deide ab aduersariorũ persona tribus ex locis beniuolentiã iudicis comparamus si eos aut in odium: aut in contemptionẽ aut in inuidiã deduxerimus. In odium sic: si eorum turpia uel crudelia facta proferamus. in inuidiam sic si eorum potentia gratiam pecuniam proferamus. Et quoniã hæc interdũ non modo: nõ crimini: sed etiam decori sunt: recte addidit. Horum omnium usum arrogantem. Multæ. n. res per se malæ sunt. Multæ cum mediæ ex euentu bonæ uel malæ fiunt. Deinde in contemptionem sic aduersarios adducimus: si eos contemnendos esse dicamus: quod aut negligẽtes sint: aut ignaui. Ab iudicum persona uero duobus ex locis beniuolentiã cõparamus: si eorũ bene gesta sine adulatõe pferamus. Et si dicamus pesentis iudicii magnã eẽ expectationẽ

Sin erunt uehemẽter abalienati confugere necesse erit ad insinuationẽ. Nã abalienatis si perspicue pax et beniuolentia appetitur: non modo ea non inuenitur: sed augeturatque inflãmatur odiũ potius. In humile ãt genere causæ contẽptionis tollẽdæ: necesse erit attẽtũ efficere auditorem. Anceps genus causæ: si dubiã iudicationẽ habebit: ab ipsa iudicatione exordiendũ ẽ. Sin autẽ partem turpitudinis et ptẽ honestatis habebit beniuolentiã captare oportebit: ut in genus honestũ causa trãslata uideatur. Cũ autẽ erit honestũ causæ genus uel præteriti pricipiũ poterit: et si cõmodũ fuerit aut a narratõe icipiemus: aut a lege: aut ab aliqua firmissima ratõe nostræ dictiõis. Sin uti pricipio placebit: beniuolentiæ partibus utẽdũ est: ut id quod est augeatur. In obscuro autẽ genere causæ per pricipiũ dociles auditores efficere oportebit. Nũc quoniã quas res exordio cõficere oporteat dictũ est. reliquũ est ut ostẽdatur qbus quoque rationibus quæque res cõfici possint. Beniuolentia. iiii. ex locis cõparatur. Ab nostra ab aduersariorũ: ab iudiciũ psona: ab ipsa causa: Ab nostra si de nostris factis et officiis sine arrogãita dixerimus si crimia illita et aliquas minus honestas suspitiones iniectas diluemus: si quæ incõmoda acciderit: aut quæ instẽt difficultates proferemus: si prece et obsecratiõe humili ac supplici utemur. Ab aduersariorũ autẽ si eos: aut in odiũ aut i inuidiã: aut i cõtẽptionẽ adducemus. In odium adducentur siquid eorũ spurce: supbe: crudeliter malitiose: proferetur. In iuidiã si uis eorum potẽtia diuitiæ gratia cognatio: pecuniæ proferẽtur. atq; eorum usus arrogãs et intolerabilis: ut iis rebus magis uideãtur qꝫ causæ suæ cõfidere. In cõtemptionẽ adducentur: si eorum inertia: negligentia: ignauia: desidiosum studium et luxuriosum ocium proferetur. Ab auditorum persona beniuolẽtiã captabitur: si res ab his fortiter sapienter mãsuete geste proferentur: ut neque assentatio nimia significetur: et si de his qꝫ hõesta existiatio: quãtaq; eorũ iudici et auctoritatis expectatio sit ostendetur

Postremo ab ipso negocio duobus ex locis beniuolentiam cõparamus. Si nostrã cãm laudando extollamus aduersariorũ uituperando deprimamus. Attẽtos autem faciemus si demonstrabimus ea quæ dicturi erimus magna noua. Nunc docet quẽadmodũ attẽtos iudices facere debeamus: Attentos iqt iudices faciemus: si nos magna promittamus dicturos esse utait Vir. Maiusopus moueo. Deinde si noua nos dicturos esse dicamus. Interdũ etiã si magna inquit non sit res: tamen noua aĩos auditorũ facit attentos. Postremo si incredibilia. Necessario etenim attente audiendum ẽ quod uix credi posse promitto. Deinde si hæc inqt magna noua incredibilia dicamus nũc ad oĩs ptinere: ut sæpe Ci. ait de quo agatur non solum ad reũ: sed oĩum fortunas dicit ptinere. Nũc ad eos q audiunt: ut Ci. sæpe ait hoc ideo agi ut a iudicibus iudicia trarsferantur. Nũc ad aliquos illustres si dicamus rẽ iusta ad sacerdotes: ad senatores: uel alios huiusmodi ptinere. Nũc ad eos imortales: ut Ci. ḋ domo sua dicit. Rẽ ad eos ptinere. ne ipsi Ciceronẽ domo expluisse uideaẽ. Nunc ad sũmã reipu. pertinere. Ergo his oĩbus attẽtos iudices facimus. Nec ñ inquit ẽt tũc attẽtos iudices facimus cũ nos breuiter dicturos esse ꝓmittimus. Et nẽ mentiri nos iudices putẽt quã breuiter nos dicturos esse ꝓmittimus. Exponere inqt debemus iudicationẽ: aut iudicatiões si plures erũt Deide ostendit quo pacto dociles auditores facere debeãus. Si iqt ĩ principiis ea quæ sũt nobis dicẽda ponamus ut nobis iudices ad cognoscẽdũ negociũ cõpemus ꝓter ea iqt cũ dociles iudices facimus simul attẽtos iudices facere debemus. Ita ipse Ci. in cluẽtiana facit dociles iudices cũ ait aĩaduerti iudices oẽm accusatoris orationẽ in duas diuisam esse partes Deinde facit attẽtos cum ait. Quaꝝ alteram initi & magnopere cõfidere uidebatur inuidia ĩueterata iudicii Iuniani & reliqua. Tũc & cnĩ inqt iudex melius docilis fiet: si & attentus fuerit effectus: hæc ḋ principiis: nũc nobis de insinuatione dicendũ ẽ. Insinuatione igitur utendũ est cum admirabile genus cãæ ẽ. Dixerimus principioꝝ triplicẽ eẽ finẽ. s. ut aut beniuolos iudices aut attẽtos: aut dociles faciãus. idẽ nobis & ĩ ĩsinuatiõe faciẽdũ ẽ. sed hoc itereſt q; ĩ principiis hoc apte facius. In ĩsinuatiõe occulte & qbusdam circũstionibus nec ĩ alio causæ genere nisi ĩ admirabili: tũc cũ aĩ iudicũ erunt uehemẽter offensi. Ergo iqt ĩsinuatiõe tũc erit nobis utẽdũ cum aĩ iudicũ fuerit offensi. Et ostendit qbus rebus offensos iudicum aĩos possumus agnoscere. Prius. n. uulnus ĩspiciẽdũ ẽ sic apponẽda medicĩa. Tribus iqt tue maxime causis animi iudicũ offenduntur: Vex; cũ ait maxie oñdit: & aliis causis offẽdi iudices: sed his plerũq; si aut ĩ negocio ipo iest aliq turpitudo: ut res ipa ꝓter psõas aut iudicis aut gẽtis pariat offẽsionẽ: aut si iã aliqd iudicibus ab his q primũ dixerũt psuasũ uideaẽ. Et iõis q post dicturus ẽ nõ libẽter audiatur. Aut si illi q audituri sũt: alios audiẽdo cœpit eẽ offẽsi. Quare cũ hæc aĩaduerteris singula hac dicẽdi arte sanabis. si causæ turpitudo cõtrahet offẽsionẽ. Duobus modis cã cõtrahit turpitudine: aut. n. res turpis ẽ: aut psona. si iqt psona turpis fuerit: aut aliũ hoiem subiicies q amaẽ: aut rẽ ꝓ persona. Deide si res turpis fuerit: aut aliã rẽ: quæ honesta ẽ subiicies: aut re ꝓ hoiem. si utrũq; turpe fuerit & res & psõa cõmodũ erit eã suscipe. Tamẽ si qd leuiter turpe fuerit põt suscipi. deide iqit debebis dissimulare defẽsionẽ. Postq̃ mitiores reddideris auditores paulatĩ igredi ĩ eãdẽ defẽsionẽ & dicere ea quæ aduersariis displiceant tibi ẽt displicere: sed nihil horũ ad tuũ negociũ ꝓtinere. Deide iqt occulte & de aduersariis detrahere ḋbebis. Postrẽo iqt de simili negocio aliquoꝝ iudicũ afferri oportebit exẽplũ. Aĩaduertere tñ debemus: ut & ĩsinuatiõe quatuor locis ꝓcepit beniuolẽtiam cõpa

A rebus ipsis si nostrã cãm laudãdo extollẽus aduersariorũ per cõtẽptionẽ deprimemus. Attentos autem faciemus: si demõstrabius ea quæ dicturi erimus magna noua incredibilia eẽ aut ad omnes: aut ad eos qui audiẽt: aut ad aliquos illustres hoies: aut ad deos immortales: aut ad sũmam reipublicæ pertinere et si nos pollicebimur breui nostrã cãm demonstraturos: atq; exponemus iudicationẽ: aut iudicatiões si plures erũt Dociles auditores faciemus: si aperte et breuiter sũmã causæ exponemus: hoc est ĩ quo cõsistat cõtrouersia Nam et cũ docilem uelis facere simul et attentũ facias oportet: Nam is maxime docilis ẽ qui attẽtissime ẽ paratus audire. Nũc ĩsinuationes quẽadmodũ tractari cconueniat: deiceps dicẽdũ uidetur. Insinuatõe igĩtur utẽdũ est: cũ admirabile genus causæ est: hoc ẽ ut aute diximus: cũ animus auditoris infectus ẽ. Id autẽ tribus ex causis maxime fit: si aut inest ĩ ipsa cã quædam turpitudo. aut si ab his qui ante dixerũt: iã quidam auditori psuasũ uidetur. Aut si eo tẽpore locus dicẽdi datur: cũ iã illi quos audire oportet defessi sũt audiendo. Nam ex hac quoq; re non minus quam ex primis duabus in oratore nõnunquã animus offẽditur auditoris. Si causæ turpitudo cõtrahet offensionẽ aut pro eo hominem ĩ quo ostenditur aliũ hoiem q̃ diligitur iterpõi oportet: aut pro re ĩ qua offẽditur aliam rẽ probetur. aut pro re hoiem aut pro hoie rẽ aut

ĩsinuatiõe faciẽdũ ẽ. sed hoc itereſt q; ĩ principiis hoc apte facius. In ĩsinuatiõe occulte & qbusdam circũstionibus nec ĩ alio causæ genere nisi ĩ admirabili: tũc cũ aĩ iudicũ erunt uehemẽter offensi. Ergo iqt ĩsinuatiõe tũc erit nobis utẽdũ cum aĩ iudicũ fuerit offensi. Et ostendit qbus rebus offensos iudicum aĩos possumus agnoscere. Prius. n. uulnus ĩspiciẽdũ ẽ sic apponẽda medicĩa. Tribus iqt tue maxime causis animi iudicũ offenduntur: Vex; cũ ait maxie oñdit: & aliis causis offẽdi iudices: sed his plerũq; si aut ĩ negocio ipo iest aliq turpitudo: ut res ipa ꝓter psõas aut iudicis aut gẽtis pariat offẽsionẽ: aut si iã aliqd iudicibus ab his q primũ dixerũt psuasũ uideaẽ. Et iõis q post dicturus ẽ nõ libẽter audiatur. Aut si illi q audituri sũt: alios audiẽdo cœpit eẽ offẽsi. Quare cũ hæc aĩaduerteris singula hac dicẽdi arte sanabis. si causæ turpitudo cõtrahet offẽsionẽ. Duobus modis cã cõtrahit turpitudine: aut. n. res turpis ẽ: aut psona. si iqt psona turpis fuerit: aut aliũ hoiem subiicies q amaẽ: aut rẽ ꝓ persona. Deide si res turpis fuerit: aut aliã rẽ: quæ honesta ẽ subiicies: aut re ꝓ hoiem. si utrũq; turpe fuerit & res & psõa cõmodũ erit eã suscipe. Tamẽ si qd leuiter turpe fuerit põt suscipi. deide iqit debebis dissimulare defẽsionẽ. Postq̃ mitiores reddideris auditores paulatĩ igredi ĩ eãdẽ defẽsionẽ & dicere ea quæ aduersariis displiceant tibi ẽt displicere: sed nihil horũ ad tuũ negociũ ꝓtinere. Deide iqt occulte & de aduersariis detrahere ḋbebis. Postrẽo iqt de simili negocio aliquoꝝ iudicũ afferri oportebit exẽplũ. Aĩaduertere tñ debemus: ut & ĩsinuatiõe quatuor locis ꝓcepit beniuolẽtiam cõpa

randam. i. ab ipsa causa: a nostra persona: ab aduersariorum: a iudicum: a causa dixit posse beniuolē tiam comparari: ubi ait pro eo homine, in quo offenditur alium hominem: qui diligitur interponi oportet: & reliqua. Deinde ostendit quemadmodum a nostra persona beniuolentiam comparamus cum ait: & dissimulare te id defensurꝝ: ꝙ existimaris defensurus. Deinde ubi iā mitior factus erit auditor ingredi pedetentim ī defensionē: & dicere ea: q̄ indignēt̄ aduersarii: tibi quoq; īdigna uideri, ab aduersariorꝝ uero ꝑsōa docet quēadmodū beniuolētiā cōparamus: cū dicit: Et negare te quicq̄ de aduersariis eē dicturꝝ: neq; hoc: neq; illud: ut neq; aperte lædas eos q diligunt̄ & tñ id obscure faciēs: quo ad possis abalienes ab his auditorū uolūtatē. Postremo docet ut a iudicū ꝑsona beniuolētiā cōparemus: cū ait: Et aliquorꝝ iudicū simili de re: aut auctoritatē ꝓferre imitatiōe dignā. Verꝝ qd' ait. Deīde eandē: aut similē: aut maiorē: aut minorē agi rē ī ꝑsentia demōstrare. Et eni semp post exēplū faciēda ē cōparatio. Cōparatio porro: nūc a pari: nunc a maiori: nūc a minori sep fiat necesse ē. Ostēdit qd' primū fuit: Si ꝑ causæ turpitudinē auditores offensi extitissent: q̄bus mōis ab his posset beniuolētia cōparari. Nūc īqt si orō aduersariorū dictis finē fecerit. Et iō iudices uidētur abaliēati tribus modis beniuolētiā cōparamus: si aut ab eo argum̄to: qd sibi firmissimū crediderāt aduersarii te dicturꝝ eē ꝓmittas: aut si ab eo dicto īspicias qd' aduersarius nup dixerit: aut si īqt cū admiratōe dubites: cui potissimū rñdeas qōni: cū. n. īqt te iudices uiderint paratū ad respōdēdū existimabūt sibi ñ recte ab his: q ante dixerūt: id qd' crediderant fuisse ꝑsuasū. Postremo docet quo pacto beniuolētiā nobis a iudicibus cōparemus si forte ipsi iudices defatigati fuerīt multos audiendo. Prīo īqt oportebit polliceri breuius te q̄ fueris eē dicturꝝ. Deīde si ita hēbit negociū utile erit rebus nouis: uel ridiculis risū iudicibus: aut iocū mouere. Atq; id duplici mō: aut ex tpe: si forte clamor: aut strepitus fuerit exortus: aut cogitatis: paratisq;: ut uel a fabula īcipias: uel apologo ad pñs negociū ꝑtinētibus. Fabulæ sunt: q̄s fere uidemus extitisse ex phedris Medeis cyltēnestoris: aliisq; similibus. Apologi sūt ex rebus humilibus cōpositæ: q̄dam formæ ac spēs ad uiuēdū: ut extat illa de mure & leone: ergo si īqt negocii dignitas patietur risum: uel iocū mouere oportebit. Sin autem tale negociū fuerit aut iocādū nō sit a re aliqua tristi & seuera cōmodū erit īcipere. Nā ut īqt cibi fastidium nūc sub dulci re: nunc sub amara releuatur. Ita inquit studium audiendi apud iudices nunc rebus ridiculis: nunc a superiorbus redintegratur.

ab eo quod oderit ad id quod aīus auditoris diligit traducatur: et dissimulare id te defensurum: quod existimeris defensurus. Deinde cum iam mitior factus erit auditor ingredi pedetentim defensionē: et dicere ea: q̄ indignētur aduersarii: tibi quoq; indigna uideri. Deinde cum lenieris eum: q audiet demonstrare nihil eorū ad te pertinere: et negare te quicq̄ de aduersariis esse dicturū neq; hoc: neq; illud: ut neq; aperte lædas eos: q diligūtur: et tamē id obscure faciēs: quo ad possis alienes ab eis auditorum uoluntatē: et aliquorū iudiciū simili de re: aut auctoritatem proferre imitatione dignam. Deinde eandem: aut consimilem: aut maiorem aut minorem agi rem in præsentia demonstrare. Sin oratio aduersariorum fidem uidebitur auditoribus fecisse: idq; ei q intelligit: q̄bus rebus fides fiat: facile erit cognitu oportet: aut de eo quod aduersarii sibi firmissimum putarunt: et maxime hi: qui audierint probarint primum te dicturum polliceri: aut ab aduersarii dicto exordiri: et ab eo potissimum: quod ille nuperrime dixerit: aut dubitatiōe uti quid primum dicas: aut cui potissimum loco respondeas cum admiratiōe. Nā auditor cum eum quem aduersarii parant: perturbatum oratiōe uideat animo firmissimo contradicere paratum: plærūq; se potius temete assensisse: quam illum sine causa confidere arbitratur. Si auditoris studium defatigatio abalienabit a causa te breuius: quam paratus fueris esse dicturum: commodum est polliceri: non imitaturum aduersarium. Sin autem res dabit non inutile est: aut ab aliqua re noua: et ridicula incipere: aut ex tempore: quæ nata sit: quod genus strepitum ac clamationem dicimus: aut iam parata: quæ uel apologū: uel fabulam: uel aliquam contineat irrisionem: aut si rei dignitas adimet iocandi facultatem aliquid triste nouum horribile: nō incōmodum ē statim iniicere. nā ut sacietas cibi et fastidium: aut sub amara aliqua re releuatur: aut dulci mitigatur: sic animus defessus audiendo: aut admiratione integratur: aut risu nouatur.

Ac ſeparatim quidem: quæ de principio & inſinuatione dicenda uidebantur: hæc fere ſunt. Supra inquit qd in principiis faciendum eſſet: quid in inſinuatione ſeparatim diſputamus. Núc inqt breuiter: in utrunq; præcepta dabimus. Exordium ſententiaꝝ & grauitatis plurimum debet habere: & omnino omnia: quæ pertinent ad dignitatẽ in ſe continere. Sententiaꝝ inquit: non illaꝝ: quæ generaliter dicuntur: ut eſt illud: Obſequium amicos ueritas odium parit. Præceptum eſt autẽ: ne quid in principiis generaliter dicatur: ſed hic ſententias accipiamus. Senſus atq; inuentiões plurimas atq; eaſdem graues. Præterea inquit: ut commendati ſimus auditoribus: in exordio omnia illa habere debemus quæ nobis: uel oratiõi noſtræ pariãt dignitatẽ. Splẽdoris & feſtiuitatis & concinnitudinis minimũ. In exordio inquit: nihil ſplẽdidũ: nihil diligenter accuratũ habere debemus. ne ipſa dicendi diligentia diffidentiam negocii demoſtremus. Docuit qd i principiis: qd i inſinuatõne: qd generaliter i utroq; ſeruare debẽus. Quare poſtq̃ oſtẽdit qd faciendum eſſet: præcipit rurſus quid nõ faciendũ ſit. Vitia uero hæc ſunt certiſſima exordioꝝ: quæ ſummopere uitari oportebit. Vitia uero inqt hæc ſũt certiſſima exordioꝝ. Cũ ait certiſſima: oſtendit & ſupra ſe non nihil de uitiis exordii dixiſſe. Ait. n. ſplendoris & feſtiuitatis & cõcinnitudinis minimum in exordio eſſe debebit. Verum hæc maxima uitia exordiorũ eẽ dicit: atq; hæc omnino uitanda eẽ præcipit. Vulgare: cõe: cõmutabile: lõgum: ſeparatũ: trãſlatũ contra præcepta. Vulgare eſt quod i plures cauſas põt accõmodari: ut cõuenire uideatur. Vulgare eẽ: quod in plures cauſas põt accõmodari. i. q̃ dicit̃ generale principiũ: & q̃ non unius: ſed oĩum põt eẽ cauſaꝝ: ſi ſic incipias. Iouẽ ego optimũ aut maximũ uellem ſi fieri poſſet iudices: Cõe: q̃ nihilominus in hanc quã in cõtrariam partem cauſæ poteſt conuenire. Cõe eſt quod nihilominus in aliquã contrariam partem cauſæ poteſt cõuenire. Inter uulgare & cõe hoc ĩtereſt. Vulgare oĩum cõtrouerſiaꝝ eſt. Cõe in eandem cõtrouerſia utriuſq; partis. Itaq; commune ſpecie includitur.

Vulgare uero generale eſt. Quare cõe erit quod tam a nobis quam ab aduerſariis dici poteſt. Commutabile eſt: quod ab aduerſario poteſt leuiter commutatum ex contraria parte dici. Commutabile eſt inquit quod non quidem ab aduerſariis dici poſſit: ita ut a te probatum eſt. Sed commutato uerbo uel addito poſſit in parte contraria commutari. Longum eſt: quod pluribus uerbis aut ſententiis ultra quam ſatis eſt producitur. Meminimus in duobus eſſe orationem noſtram: nunc in uerbis ſingulis: núc in cõiunctis: quæ ſententiæ dicuntur. Itaq; inquit longum eſt: quod nimis aut in uerbis: aut i ſententiis inuolutum eẽ. Separatum: quod non ex ipſa cã ductum eẽ. Nec ſicut aliquod membꝝ anne xũ oratiõi. Separatum eſt: quod nõ eſt proprii negocii: neq; eius cauſæ qua de agitur: ut ſi homicida tibi accuſandus ſit: & tu adulterii facinoribus exordium ſumas. Translatum eẽ: quod aliud cõficit: quam cauſæ genus poſtulat: ut ſi quis docilem faciat auditorem: cum beniuolentiam cauſa deſideret

Translatum eẽ inquit cum ignorato genere cauſæ aut dociles p attentis: aut pro attentos pro beniuolis faciendos nobis iudices putamus. Contra præceptum eẽ: quod nihil eorum efficit: quoꝝ cauſa de exordiis: præcepta traduntur. Contra præceptum eſt inquit: q̃ nõ iudicum animos nõ comparat ſibi interdum etiam infeſtos facit. Quare finitus exordii præceptis: nunc nobis de narratione dicẽdũ eſt.

Ac ſeparatim quidem: quæ de pricipio et iſinuatione dicenda uidebantur: hæc fere ſunt. Nunc quidda breuiter coniterq; de utroq; præcipiendum uidetur. Exordiũ ſentẽtiarũ et grauitatis plurimũ debet hẽre: et oĩa oĩo ea quæ ptinẽt ad dignitatẽ i ſe cõtinere propterea quod id optime faciendũ eẽ: quod oratorẽ auditori maxime cõmendat. Splendoris et feſtiuitatis et cõcinnitudinis minimũ: propterea: quod ex his ſuſpicio quædã apparitionis atq; artificioſæ diligentiæ naſcitur: quæ maxime orationi fidẽ oratori adimit dignitatẽ uel auctoritatem. Vitia uero hæc ſunt certiſſima exordiorũ quæ ſummopere uitare oportebit: uulgare cõe: commutabile: ſeparatũ: longũ: tranſlatũ: contra præcepta. Vulgare eſt quod in plures cãs poteſt accõmodari: ut conuenire uideatur. Cõmune eſt quod nihilominus i hac q̃ in contrariã partẽ cauſæ poteſt conuenire. Commutabile eſt quod ab aduerſario põt leuiter mutatũ ex cõtraria parte dici. Longũ eẽ quod pluribus uerbis aut ſentẽtiis ultra q̃ ſatis eſt producitur. Separatum eẽ quod non ex ipſa cauſa ductum eſt: nec ſicut aliquod mẽbrum annexum oratiõi. Trãſlatum eẽ: quod aliud efficit quam genus ſuæ cauſæ poſtulat: ut ſi quis docilem faciat auditorem: cum beniuolẽtiam cauſa deſiderat: aut ſi principio utatur: cum inſinuatione res poſtulat. Contra præcepta eſt: quod nihil eorum efficit: quorum cauſa de exordiis præcepta traduntur: hoc eẽ quod eum: qui audit: neq; beniuolum: neq; attentum: neq; docilem reddit: aut quod quo nihil profecto peius eẽ ut cõtra ſit faciet. Ac de exordio q̃dẽ ſatis dictũ eẽ

Narratio est rerum gestarum aut ut gestarum expositio: definit quid sit narratio. In definitõne uero: ut sæpe iam: diximus omnia quæ ad rẽ aperiendam pertinent: colligi: atq; includi debẽt. Quare quoniam non tantum illa narrantur: quæ uere gesta sunt: sed etiam illa quæ non gesta sunt: sed geri poterunt: ideo ait: narratio est rerum gestarum: aut ut gestarum expositio. Gestarum rerum expositio est negociorum ciuilium & historiarum: ut gestarum rerum expositio est comœdiarum: fabularum & thematum: quæ in auditorio dicuntur. Ergo tria genera narrationis esse dicit: Verum q; sit in causæ expositione: ut est illud. C. quintus frater huius te. P. quinti fuit: & huic similia. Verum quoniã narratio causæ non id solum agit: ut res gestas explicet. Verum etiam multa futuris præstruit quæstionibus. Animaduertamus ut Cicero utrunq; cõplexus: sit in quo ipsa causa inquit: hoc ad rerum expositionẽ Et omnis ratio controuersiæ continetur: hoc ad quæstiões pertinet: ergo unum narrationis genus é: in quo ipsa cãusa & omnis ratio controuersiæ cõtinetur. Aliud genus narrationis est quod extra causam est: sed ad causam facit: ut est illud: Agonis est quædam lilibitana liberta Veneris erycinæ. Hæc narratio extra causam est. Agitur enim qui magis debeat accusare: sed tamen ad causam facit. Locus enim introducitur: in quo se Cecilii iniuriam a Verre passum esse commemorat: qua se læsum accusare debere contẽdit. Verum hæc narratio extra causam quatuor modis fit: aut criminationis causa: aut similitudinis: aut declinationis: aut amplificationis. Criminationis causa fit ut dio quidam fuit halesinus Pasellus mortuus est. C. sacerdote prætore: Similitudinis causa fit: ut é Illud: Sic iste multo sceleratior & neiquior: quam ille Adrianus: aliquã do etiam felicior fuit. Digressio: & hæc uideri potest: sed non est: quia non interponitur narratio quæ causa est deliberationis. Delectationis causa fuit: non alienæ ab eo negocio: quo de agitur: ut si prata: si nemora: si fontes: riuosq; describas: & hanc ipsam descriptionem ad causam applices. Amplificationis cãusa fit: ut est illud de Eriphila: quæ uisum ornamentum adamauit: Amplificat crimen Verris: quod cum illa rem uisam adamauerit. Verres: multa etiam non uisa concupierit. Ergo secundum genus narrationis: hoc est: quæ digresso dicitur: quæ fit aut criminationis: aut similitudinis: aut delectationis: aut amplificationis causa. Tertium genus narrandi est: quod extra oratorem est: hoc est: quod ait: Remotum a ciuilibus causis. Est autem poetarum: uel historiographorum: dat tamen cursum etiam in hanc narrationem præcepta. Hæc inquit narratio remota a ciuilibus causis duo membra habet. Nam aut propter negocia exponenda sumitur: quod est comœdiographorum: uel tragœdiographorum: uel propter personas. Versidici uero in utroq; uersantur. Nam Virgilius Aeneæ & mores & facta describit. Ergo hæc narratio extra oratorem in duo diuiditur: in negocia & in personas. Vex illa narratio: quæ in negociis est: tres habet partes: fabulam: historiam: argumentum. Fabulam dicit esse: quæ nihil ueri nec ueri simile continet: & dat exemplum cuiusmodi est: Angues ingentes alites iuncti iugo. Verum hic quæstio est: cum in definitione generali narrationis dixerit: Narratio est rerum gestarum: aut ut gestarum expositio cur in fabulæ definitione: quæ utiq; quoniam & ipsa narratio est generi similis esse debuit. Ait fabula est in qua nec ueræ nec ueri similes res continentur. Deinde historia est inquit: quæ res ueras continet: sed a nostra memoria remotas: & dat exemplum: quod genus Appius idixit Carthaginensibus bellum. Argumentum est ficta res: quæ tamen fieri potuit. Argumentum est: quod quidem non est factu: sed fieri potuisse creditur: ut in Terentio: Adolescentis uita narrantur. Nam his postquam excessit ex ephebis Sosia. A negociis ergo narratio tres partes habet: fabulam: historiã: argumẽtum. Fabula nihil ueri: nec ueri simile continet historia gesta: ptereaq; argumentũ non uex: sed ueri simile

Narratio est rerum gestarum: aut ut gestarum expositio. Narrationum tria sunt genera. Vnum genus est in quo ipsa causa: et omnis ratio controuersiæ continetur. Aliud in quo digressio aliqua extra causam aut criminationis: aut similitudinis: aut delectationis nõ alienæ ab eo negocio: de quo agitur: aut amplificationis causa interponitur. Tertium genus est remotum a ciuilibus causis: quod delectationis causa non inutili cum exercitatione dicitur et scribitur. Eius partes sũt duæ: quarum altera i negociis: altera uero personis maxime uersatur. Ea quæ in negociorum expositione posita est tres habet partes fabulam: historiam: argumẽtum. Fabula est: in qua nec ueræ: nec ueri similes res continentur: cuiusmodi est angues ingentes: alites iugo iuncti. Historia est res gesta ab nostra ætatis memoria remota: quod genus est: Appius indixit Carthaginensibus bellum. Argumentum est ficta res quæ tamen fieri potuit: huiusmodi apud Terentium est. Nam si postq̃ excessit ex ephebis Sosia.

Illa autem narratio: quæ uersatur in personis exprimendis talis esse inquit debet: ut in narratione rex: uim psonæ agẽtis: & aios ostẽdat: & dat exẽplum de Terẽ. ubi Demeæ & Mitionis senũ persona mox contrario secernitur. Venit ad me sæpe clamitãs: Quid agis Mitio? cur perdis adolescẽtem nobis & reliqua. In his oibus & rigor: & austeritas personæ obiurgãtis ostenditur. Vex: ne nos perturbet q; & in illa narratione: quæ in negociis ẽ: sæpe etiam persona describitur. nam describitur Catelina describitur Sertorius: & reliqui. Et illa rursus narratione: quæ de personis ẽ gesta ẽt narranꝺ. Nõ inq; nos perturbẽt: quia mixta sunt. Sed animaduertere debemus: quid propter qd dicatur. Sæpe. n. persona describitur: ut negociũ patescat. sæpe gesta narrãt: ut apertius q̃lis sit persona uideãtur. sed ad præceptũ narrationis illius reuertam: quæ ipsã causam continet: & totius cõtrouersiæ narrationẽ. Oportet igitur eã tres habere res: ut breuis: ut aperta: ut probabilis sit. Oportet igiꝺ eã tres habere uirtutes: ut breuis: ut aperta: ut probabilis sit. Tres uirtutes sũt narratõnis: ut breuis sit narratio: ut apta: ut probabilis. Vex: ut hæc tria semper oia sint: ñ unũ aliquod ex tribus. Ita q; istæ uirtutes narratõis: licet & aliis partibus orationis cõueniãt: narratõnis tamẽ sunt ꝓpriæ. Aliæ x: aũt partiũ oratiõis uirtutes narrationi conuenire nõ possunt. Quælibet reꝑhẽsio: quælibet cõfirmatio: quælibet crimiatio põt hẽre hæc tria: sed q̃si aliena. Ipsa aũt quæ habẽt narratiõi nõ cõueniũt: ut inductiones: ut ratiocinationes: & reliqua huiusmodi: q̃ fidei sunt: non affectus. Igiꝺ tres istæ uirtutes narrationi oratoriæ conuenire possunt: & illi narrationi: quæ extra ciuiles causas ẽ. Náq; historia & breuis esse debet in expositione & aperta & probabilis: ut Sal. sibi oĩa i Catelina tribuit: quã breuissime potero paucis absoluam. Cũ aliis hystoriographis singula tradidisset in libro primo historiæ x: dat Catoni breuitatẽ. romani generis disertissimus paucis absoluit. Fánio uero ueritatẽ. sed anteq̃ dicamus ut breuis narratio fiat: ut aperta: ut ꝓbabilis principio dicendũ uideꝺ qd sit narratõ oratoria: qd agat: uel quo disteta reliquis partibus orationis. Oratio quæ negociũ explicat: atq; insinuat audiẽti narratio dicitur: explicãs quid gestum sit: aut per uex: aut per uerisimile; i deſt aut id quod gestum est: aut ꝓ id quod geri potuit: quæ oratio tametsi partibus narratione plenis inclinctur in actoris cõmodum: nõ tamẽ ad pugnam cõtinuo eam ẽ partes ducit. Negocium. n. iudici insinuat: nõ pars negocii. Agitur. n. ut causam iudex norit. Causa uero duæ x: partium est: sed subtilitas exponentis aliquid quod suæ parti prosit insinuat. nam iudex sic ab uno audit: quasi extra partem. sed uere is optimus patronus ẽ in narrando: qui ita narrat: ut & aduersarius ita narrare potuisse credatur. Vex: talis oratio esse non potest cum crimina proponuntur: quibus in propositionibus: & si dicatur illud fuit: illud cõsecutum est: & cætera similia: tamen narratio non est: quoniam hæc omnia ad criminatioñ continuo ducuntur. Et non id agitur in hac oratione: ut iudex sciat causam. sed ut audiat crimen admissum. At in narratione: cum cã omnis fuerit explicata: tunc crimen aut ab accusatore ꝓponitur post narrationẽ: quasi intentio aut a defensore: quasi quæstio: ut purgeꝺ. sextus Roscius occisus est. Accusator dicit a filio. Tullius negat: hinc esse criminatio potest & defẽsio. Insinuatur iudici ꝓ narrationẽ totum negocium: ubi: q̃do: quomodo sextus Roscius sit occisus. Hoc dicat utraq; pars necesse est huic singuli subtiliter interiaciunt id: quod parti suæ ꝓdesse possit: nõ pugnæ modo: sed adiuncta uerisimilitudine: ut ita narret: quasi & aduersarius eodem modo narrare possit. Explicito negocio: causaq; cognita: incipit aduersarius dicere: q; sextum Roscium filius interemit: & hæc criminatio. Si autem defensor est ꝓponi crimẽ: quasi quæstionẽ. Occidisse partẽ sextus Roscius arguitur & affert argumẽta quibus hoc possit dissoluere. Ita in dictionibus aliis criminatiões intelligũtur: uel propositiones criminum: cum oratio exponendi quodammodo implicatã secũ habet intentionem: ut occidisti: aut tulisti. At ubi narratio ẽ: post narrationẽ dicũꝺ: sed tñ in narratione significãtur iudici non aperte ab oratore dicunꝺ. Breuis erit: si unde necesse est: inde initiũ sumeꝺ: & nõ ab ultimo repeteꝺ. Breuis erit: si unde necesse est i de initiũ sumet: nõ ab ultimo repetet. Dixit supra narrationẽ oratoriã tres uirtutes habere debere: ut breuis sit: ut apta: ut ꝓbabilis. nũc docet breuis narratio: quẽadmodũ esse possit: & breuis ꝓ qualitate negocii. Breuis iq̃t erit: si initium sumas a rebus

Illa aũt narratio est: quæ ĩ personis uersatur: eiusmodi est: ut ĩ ea simul cum rebus ipsis psonarum sermones: et animi possit perspici hoc modo. Venit ad me sæpe clamans: qd agis Mitio. cur perdas adolescentẽ nobis cur amat: cur potat: cur his rebus sumptũ suggeris: Vestitui nimio ĩdulges: nimiũ ieptus ẽ: durus est præter æquũ et bouum. Hoc ĩ genere narratõis multa debet ĩ eẽ festiuitas cõfecta ex rerum uarietate: aiorũ dissimilitudie: grauitate: leuitate: spe: metu: suspitione: desiderio: dissimulatõne: errore: misericordia: fortunæ cõmutatione: insperato icõmodo: subita læticia: iucundo exitu rerum. Verum ex his hæc quæ postea de elocutiõe præcipientur: ornamẽta sumuntur. Nũc de enarratione ea quæ causæ continẽt expositionem dicendum uidetur. Oportet igitur eam tres habere partes: ut breuis ut aperta: ut probabilis sit: Breuis erit: si unde necesse est: inde sumatur initium: et non ab ultimo repetatur:

neceſſarius:nõ ab ultimo:ut puta:Si nobis bellum Troianũ narrãdũ ſit:debemus a raptu Helenæ incipere:nõ a Læda:quæ Helenam genuit:ergo præcepta dat in breuẽ narrationem:quæ in initio narrationis:quæ in fine:quæ in medio ſeruare debeamus:atq; hoc præceptum de initio narrationis eſt: quod ait:Breuis erit:ſi unde neceſſe eſt:inde initium ſumet;non ab ultimo repetet. Etſi cuius rei ſatis erit:ſummã dixiſſe,eius partes nõ dicẽtur:utputa cũ ſufficiat dicere occidit:&non dicamus:& uoluit:& potuit:& occidit. Cum harum partiũ ſumma:ſi occidit:&hoc dixiſſe ſufficiat. Verũ hoc

etſi cuius rei ſatis erit ſummã dixiſſe eius ptis nõ dicen
tur. Nam ſæpe ſatis eſt:quid factũ ſit dicere:nõ ut enar
ras:quẽadmodũ factũ ſit: etſi nõ lõgius q̃ ſitu opus ẽ
in enarrando procedetur:etſi nullã in rem aliam tran
ſcribitur:etſi ita dicetur:ut nõnunq̃ ex eo: quod dictũ
ſit id quod dictum nõ eſt intelligatur: etſi non modo
id quod obeſt:uerũ etiam id quod nec obeſt:nec iuuat
præteribitur. Etſi ſemel unumquodq; dicetur:etſi non
ab eo in quo proxime deſitum erit incipietur deinceps
Ac multos imitatio breuitatis decipit:ut cum ſe breues
putãt eẽ lõgiſſimi ſint cũ dent operã:ut res multas bre
uiter dicant:nõ ut oĩo paucas res dicãt:et non plures q̃
neceſſe ſit. nam plæriſq; breuiter dicere uidetur:qui ita
dicũt:Acceſſi ad ædes:puerum uocaui: Reſpõdit quæ
ſui dominũ:domi negauit eẽ:hæc tametſi tot res bre-
uius nõ potuit dicere:tamẽ qa ſatis fuerat dixiſſe do-
minũ negauit eſſe domi. Fit rerũ multitudine lõgus.
Quare hoc quoq; in genere uitanda eſt breuitatis imi
tatio:et nõ minus rerũ non neceſſariarũ: q̃ uerborum
multitudine ſuperſedẽdum ẽ. Aperta autẽ narratio po
terit eẽ:ſi ut quodq; primum geſtum erit: ita primum

Verũ hoc pceptum de medio narrationis eſſe põt. Etſi nõ lõgius q̃ qd ſitu opus ẽ in narrãdo pcedet. Etſi nõ lõgius q̃ quod ſitu opus eſt ĩ narratiõe pcedit̃.i.ſi narres quouſq; narrãdum eſt:non etiam illa narrẽtur:quæ iam in tractatus cadunt:utputa:quidam fortiter fecit:petit pmii nomine ærarii dimidium:cõtra dicit. Narandũ ẽ quẽadmodũ fortiter fecerit: nõ ẽt quẽadmodum ad ciuitatẽ regreſſus ſit:& quẽadmodũ præmiũ petierit: & quẽadmodum ei cõtradictum ſit Verũ hoc præceptũ de fine narratio nis eſt:Etſi nullã ĩ rem aliam tranſi bitur.ſ.ut illa tm̃ narres:quæ ad cau ſam pertinẽt:nõ ẽt aliqua quæ extra ſunt:& quæ ad negociũ minime per tinẽt. Etſi ita dicet:ut nõnunq̃ ex eo quod dictũ ſit:id quod nõ ſit dictũ ĩtelligat. Vt poſita ſecũda:quæ ſũt ſua prima declararent. Si dicas iñ cũ reuerſus eſſem utiq; :cũ dicis reuer ſus oſtendiſti:& profectũ neſcio quo & peruẽiſſe poſtremũ reuerſum. Et ſi non modo id quod obeſt:ueꝝ etiã id quod neq; obeſt: nec adiuuat pte ribitur. Etenim qui breuitati ſtudet non modo illa in narratione p̃terire debet:quæ obfutura ſũt:uerum etiã illa:q̃ nihil pfutura:& ſi ſemel unũ quodq; dicetur.i.ut non modo illa prætereantur:quæ aut obfutura ſũt

aut nihil pfutura:ueꝝ etiam illa:quæ proſunt:ut ſemel dicant nõ bis:his autamplius. Etſi non ab eo:quo in proximo deſitũ erit deinceps incipiet. Præceptũ omne duplex ẽ.nunc.n.oſtendit quid faciẽdũ ſit nũc qd nõ faciẽdũ. Ita hic Ci.in ſuperioribus oſtendit qd eẽt ĩ narratiõe faciendum:nũc oſtẽdit qd ſit nõ faciẽdum. Etſi nõ ab eo inqt:quo ĩ proximo deſitũ erit:deinceps incipiet.i.ne a re illa: quam nuper diximus ad aliam rem ſumamus exordiũ. Si dicas,pfectus urbe ſum: & cum eſſem,pfectus ad uillã ueni:& cum ueniſſem. Quare his qui breuiter narraturus ẽ iterare nihil debet. Ac multos imitatio breuitatis decipit:ut cũ ſe breues putent eẽ longiſſimi ſint. Sæpe inqt:&ſi dictio ĩ uerbis breuis eſt:tm̃ lõga efficitur:cum nõ neceſſariæ res in narratione ponũtur. Quod ut nos nõ prætereat primo nobis dicendum eſt:quẽadmodum poſſumus intelligere q; ubicunq; dicta ſint ſingula uerba ſignificant res ſuas ſingulas:ut ſedet:currit:eo:uenio. Item copulatio ratõalis uerboꝝ plurimoꝝ unã rem continet. Maxime autẽ ſi in narratione ſit;cum pmiſſa uerba tertia perſona cõcludit: ut. M. Lepido cum omnibus copiis Italia pulſo ſegnior:neq; minus grauis:& multiplex cura partes exercebat hæc tertia perſona unam rem fecit omnium ſuperioꝝ. Ita q; ĩ oratõe tot res erunt:quot erunt tertiæ perſonæ. Ergo in hac oratõe:Acceſſi ad ædes:puerũ uocaui. Reſpondit quæſiui dominum:domi negauit eſſe. Quare cum ſufficere domi negauit eſſe:abundabit rebus ſuperfluis:quia dixit ante reſpondit. Ita ergo multos imitatio breuitatis decipit. Qui cum res breuiſſime dicant;tamen quia plures quam oportet dicunt:incipiunt breues non eſſe. Quamobrem inquit;ſi breues eſſe uolumus non ſolum uerba non neceſſaria præterire debemus:ſed etiam res. Aperta autem narratio poterit eſſe. Dixit quemadmodum breuis narratio eſſe poſſit. Nunc quemadmodum aperta eſſe poſſit;exponit.

Illud autem perſpicere debemus:& in apertam narrationem illa dat præcepta: quæ & in breuem. Hic etiam quid in principio apertæ narrationis:quid in fine:quid in medio facere debeamus oſtendit. Nunc itaq; totam complectitur narrationem:cum ait:Aperta autem narratio poterit eſſe:ſi ut quicque primum geſtum erit: ita primum exponetur: ſcilicet ut non peruerſo narrandi ordine

fiat iudicibus in cognitõe confusio:& rer̃ ac tẽpor̃ ordo seruabitur.s.ne id primũ narres:quod postea factum é.Quod si feceris:& in rer̃ & in tempor̃ ordine deliquisti. Vt ita narrent̃:ut gestæ res erunt:aut ut potuisse geri uidebuntur:hoc é quod ait supra in definitiõe narratiõis.Narratio é rerũ gestar̃:aut ut gestar̃ expositio.i.uera & uerisimilis. Hic erit cõsiderandũ ne qd perturbate:ut in p̃ceptis breuis narrationis primũ ostẽdit qd faciendũ esset:deinde qd nõ faciendũ:ita & hic ostẽdit primo qd faciendũ esset:tum qd nõ faciendũ. Cõsiderandũ inqt erit:ne qd perturbate dicat̃:.i.si rer̃ ac tempor̃ in narratione ordo mutet̃.Deinde inquit:Ne qd cõtorte.i.cũ interdũ nõ facilis trãsitus ac directus ẽ:sed obscurus. Nequã in aliã rem trãseat̃:ne omissis rebus da præsens negociũ pertinẽtibus nõ narranda:atq; aliena narremus:hoc præceptũ ẽt de breui narratione dedit.Et si in nullam rẽ trãsibitur:ne ab ultio repetat̃:ita ut supra de breui narratione:si unde necesse ẽ:inde initiũ sumet̃:nec ab ultimo repetetur.Ver̃ hoc præceptũ ẽt hic de initio narratõis ẽ:ne ad extremum prodeat̃:ita ut supra de breui narratione.Et si nõ lõgus:q̃ quod situ opus ẽ narrando p̃cedet̃.Ver̃ hoc p̃ceptũ ẽt hic de fine narrationis ẽ:ne ad extremũ prodeat̃:ne qd quod ad rem ptineat prætereat̃:hoc uitiũ mediæ narratõis ẽ:ita ut principii uitiũ est, si ab ultimo repetat̃:finis aũt si ad extremũ prodeat̃.Deiñ cõcludit: Illa inqt oĩa de breui narratione p̃cepta ẽt inaperta nobis seruãda sunt. Nam ut aperta nõ possit ee narratio nõ itelligit̃.i.aperta nõ é lõgitudine magis q̃ obscuritate.Ergo aut apta sit narratio:& ut itelligit̃ minime lõga.i.breuis esse debebit.Præterea inqt:ut aptã hẽamus narrationẽ:uti inqt dilucido:ac de pximo petito sermone debemus.Probabilis erit narratio:si in ea uidebunt̃ iesse ea quæ solẽt apparere i ueritate.Secũdũ ordinẽ diuisionis suæ:postq̃ de breui & aperta narratiõe tractauit.Nũc incipit de narratiõe pbabili disputare.Probabilis inqt erit narratio:si i ea fuerint illa oĩa:qbus solet ueritas iueniri. ná i his septẽ oĩs ad fidẽ argumẽtatio cõtinet̃.Septẽ illa supiora:qs:qd:cur:ubi:q̃do:quẽadmodũ: qbus adminiculis oẽs artiũ scriptores tractauerunt:& i p̃ceptis suar̃ artiũ reliquerũt.Ver̃ Cic.rer̃ ac tẽpor̃:psonar̃q; cõsiderãs naturã:addidit illis oĩbus octauã opinionẽ:& recte.Res,n.oẽs nõ per se sunt:nec ex natura ualẽt:sed opinione. Neq;n.cũ dicimus tunicã:p se ipsam itelligimus tunicam:eẽ qua uestimur:sed qa nostra nobis opinione psuasum ẽ cũ audierimus tunicam itelligimus rẽ eẽ qua uestimur.Et reliqua similiter colligere possumus.Ergo Ci.oĩa dicit.Hãc uero opinionẽ i tribus plenam eẽ dicit:si id quod dicimus a nostra natura nõ abhorreat.i.ab eor̃ natura:p.qbus agimus.s.ne de pudicitia agat leno:de castitate meretrix:q; si fiat ,pbabilis narratio nõ erit.Deinde ut id qd̃ agimus a populi rumore nõ abhorreat.s.nec cõtra cõsuetudinẽ audiẽtiũ loq̃ris.Si apud romanos narres cõtra iusticiã:& si apud sithas mores barbaros reph̃das.Postremo si id qd̃ agimus cũ eor̃ qcũq; audiunt iudicaturi opinione cõsentiat.Itaq;narrationẽ pbabilẽ eẽ dicit:si i ea sint septẽ illa qs:qd:cur ubi:qñ:quẽadmodũ:qbus adminiculis:sed cũ oĩa hic posuerit:unũ nõ posuit.i modũ qd̃ é quẽadmodũ.Et recte modũ iter p̃cepta pbabilis narrationis nõ posuit.Nõ.n.i mõdo fides fit:sed magis auxesis criminis.Et qñ p̃cepta hæc:& ad cõiecturã accõmodãda erãt:ubi factũ negat̃:merito modus esse non debuit:quia modus non excutit̃:nisi cum factum cõcedit̃.Cum autẽ i cõiectura: ubi factum negatur oĩo eẽ nõ poterit:multo magis alibi modus nõ erit. Si aũt in reliqs statibus fuerit auxesis facti erit nõ pbabilis narrationis expositio.Ergo hic uideamus septẽ illa absq; solo modo. Persona:si personar̃ dignitates seruabuntur. Causa:si causæ factor̃ extabunt. Facultas:si fuisse facultates uidebuntur. Tempus:si tempus idoneum. Locus:si locus oportunus. Videamus & opinionem: quæ his oĩbus quoq; a Ci.addita e.Si res & ad eor̃ q agent naturam:& ad uulgi morem:& ad eor̃ q audiunt opinionem accõmodabitur. Si personar̃ dignitates seruabunt̃:nõ honores:sed prout q̃q; digna sit. Si tempus idoneum:si spacii satis.Duo sunt tempora:unum per spacium.i. per interualus:Aliud per oportunitatem.Spacium é:ut unus alter:multi dies:mensis:menses:anni. Oportunitas est occasio ex hominum actibus facta:ut bellum:pax:ludi:seditio:hoc est ergo quod ait:Si tem-

expõetur:et rerũ ac tẽporũ ordo seruabitur: ut ita narrẽtur:ut gestæ res erũt:aut ut potuisse geri uidebũtur. Hic erit cõsiderandũ ne q̃d perturbate:neq; contorte dicatur:nequã i aliã rẽ trãseatur:ne ab ultimo repetatur:ne ad extremũ procedatur:ne q̃d quod ad rẽ p̃tineat prætereatur:et oĩo quæ præcepta de breuitate sũt hoc quoq; in genere sunt conseruanda. Nam sæpe res parum ẽ itellecta longitudine magis q̃ obscuritate narrationis. Ac uerbis quoq; dilucidis utendũ est;quo de genere dicendum ẽ in præceptis elocutionis. Probabilis erit narratio:si in ea uidebuntur inesse ea:quæ solẽt apparere in ueritate:si personarũ dignitates seruabuntur:si causæ factorum extabũt:si fuisse facultates faciũ diuidebũtur. Si tempus idoneũ:si spacii satis:si locus oportunus ad eãdẽ rẽ:qua de re narrabitur fuisse ostẽdetur:si res et ad eorum qui agent naturã: et ad uulgi rumorẽ:et ad eorũ qui audient opinionẽ accõmodabitur. Ac ueri quidẽ similis ex his ratiõibus eẽ poterit.

pus idoneum si spacii satis. Iam cum ait. Si tempus idoneum: ostendit tempus eē per oportunitatem
Illud aūt præterea considerare oportebit: supra docuit quæ in narratione seruanda sint: & quem admodū faciēda. Nunc in ipsam narrationē quatuor præcepta dat. Quæstio est enim: an ubiq; narrandū sit. Deinde si narrandū: quo loco narrandū. Postremo si ita narretur: quēadmodū causa postulet. Non ubiq; narrandū ē inquit. Etenim cum obest narratio prætereūda ē: Et cum nihil ꝓdest prætereūda ē. Deinde inqt uidendū ē: quo loco narrandū sit. Sæpe enim post argumēta narrandū est ut Ci. in miloniana fecit. Postrēo secūdū causæ genus narrandū est: ut quod non est prætereundum non prætereas quod prætereūdum præ tereas. Obest tūc cū ipsius rei gestæ expositio magnā excipit offensionē Obest inquit narratio: si cū aperis: atq; insinuas rei gestæ qualitatē ne/ cesse habes tibi auditorem: reddere infestum. Quod cum contingit non contexte inquit narrare debebis: nec causam omne iudicare: sed singulas causæ partes proponēs: & his statim argumenta supponere: ut res dubia fidē ꝑagētis accipiat uolūtate. Præ terea inqt cū nihil prodest narratio præteriri debet. Nihil aūtē prodest narratio: tum cū ita ab aduersariis cā iudicibus exposita ē ut a nobis ali ter narrandū nō sit. Deniq; iā supra diximus ñ iterdū oportuno loco po ni narrationem. Verum hoc genus p̄cepti differt in id tempus: quo de dispositione dicturus ē: nō quemad modū causa postulat narratur. Præ uaricatio duobus modis fit si utilia nostræ causæ cum obscuritate dica mus aūt utilia aduersariorū mani/ feste: atq; aperte proferamus. Ver& hæc tunc uitia sunt si cū id facimus nihil nobis prodest. Sæpe enim pro dest: ut tali p̄uaricatiōe aliud quod uolumus obtinere possumus. Nā ut obtineat Dauus ne Chremes det fili am Pāphilio apte narrat id quod cō tra Pamphilū poterat uideri illū peregrinam amae: & filiū ex ea su/ scepisse. Nunc secūdū ordinem po sitæ narrationis ad partitionis p̄ce/ pta ueniamus. Recte habita i cau sa partitio illustrē: & perspicuam to tam efficit orationem. Anteq̄ de p̄/ ceptis partitionis dicamus prius di cēdū uidetur quid intersit iter par titionē & diuisionem. Partitio ē to tius causæ per partes cōstitutio: diui sio est rerū sub partitione iacentiū

Illud aūt præterea cōsiderare oportebit: ne aut cū ob sit narratio: aut cū nihil prosit iterponatur: tūc: aut nō loco: aut nō quemadmodum causa postulat narretur Obest tū cū ipsius rei gestæ expositio magnā excipit offensionē: quā argumentādo et causam agendo leni ter oportebit. Quod cū acciderit mēbrati oportebit ptes rei gestæ dispargere in cām: et ad unāquāq; rē cō festim ratiōem accōmodare: ut uulneri præsto sit me dicamētū: et odiū statim defensio mitiget. Nihil pro dest narratio: tūc cū aut ab aduersariis re exposita no stra nihil interest: iterū aut alio modo narrare aut ab his qui audiunt ita tenetur negociū. ut nostra nihil i terfit eos alio pacto docere. Quod cum acciderit om nino narratione supersedendum est. Nō loco dicitur cum nō in ea parte orationis collocatur in qua res po stulet: quo de genere agemus cum de dispositione di cemus: nam hoc ad dispositionem pertinet. Non quē admodum causa postulat narratur: cum aut id quod aduersario prodest dilucide et ornate exponitur: aut quod ipsum adiuuat obscure dicitur et negligenter. Quare ut hoc uitium uitetur omnia torquenda sunt ad commodum suæ causæ contraria quæ præteriri po terunt prætereundo: quæ illius erunt leuiter attingē/ do sua diligenter: et enodate narrādo. Ac de narratio ne quidem satis dictum uidetur: deinceps ad partitio nem transeamus. Recte habita in causa partitio illu/ strē et ꝑspicuam totam efficit orationē. Eius ptes duæ sunt: quarum utraq; magnopere ad aperiendam cau sam et ad constituendam pertinet cōtrouersiā. Vna pars est quæ quid cum aduersariis conueniat: et quid

Verū hic hoc animaduertēdū ē: ut definitionē partitionis: non ab eo quid faciat collegerit. Recte inquit habita in causa partitio illustrē & perspicuā totam efficit orationē. Narrationis porro defini tionem ab eo qd sit scimus eē collectā. Narratio ē rerū gestarū: aut ut gestarū expositio. Dicit itaq; partitionē duas habere partes: Distributionē: & aliam quæ ostēdit qd aduersarii confiteant: & qd i contentione uersetur. Verū utrunq; harum partium duplex effectus est. Aperit causam & cōtrouer siā constituit. Aliud ē. n. quod aperit causā: aliud quod constituit controuersiam: Namq; aperitur causa in narratione: in qua etiā si intelligit: quæ sit cōtrouersia: nō tn̄ ab oratore cōstituit. Cōstitue re ē enim ꝓponere & dicere quid in cōtrouersia sit. Ergo in narratione aperit causa non cōstituit cō trouersia. At in partitione tāetsi aperit causa: tn̄ sed utrunq; fiat. Nam aperit utiq; causam. quia par titur: quāq̄ alio cōstituit controuersia: ut non modo aperit q̄ in narratione. Cum enim dicit dictu

rus sum de illo aperta est causa partitione: hoc est distributione. Item in alia partitione cum dicit illud manifestum é non negatur. Illud negatur utiq; aperit causa: sed partitione ut diximus in eo tamé & cõstituit cõtrouersia cũ qd in confessione sit docet quid in negatione. Alia aũt partitio: quæ distributio nuncupatur: potest aperire tantũ cãm res enumerando: At cum uel uerba iunguntur: uel oratio quæ dicat de his esse dicendũ: tunc constituitur cõtrouersia. Quæstor uerres fuit legatus p̃tor urbanus: prætor siculiensis. Hoc solũ dicere aperire causam est: sed partitione p distributionem

At uero illud adiungere quare hæc erit quadripartita distributio totius accusationis meæ. hoc é cõstituet cõtrouersiã. Itaq; ut diximus ptitio species habet duas: unã quæ qd cũ aduersariis conueniat docet & qd i cõtrouersia sit. Alterã quæ distributioné habet mẽbroꝝ i reliquã orationẽ. Illa superior species cũ ꝓposuerit qd cõueniat ad ipsã ad se iclinat: ut ꝑ se faciat id qd aduersarius cõfitet.

Postea uero subiũgit id quod sit i controuersia. Facit hoc Cicero p̃ Tullio. Dicã inq tuum factũ. A. P. Fabii familia. Aduersarii ñ negãt. Hic proposuit: quod aduersarii fateantur. Deinde ipsum pro se fecit dicendo damnũ datũ eé. M. Tullio. Cõcedis uici unam rem. item adiunxit alterã partẽ: i qua cõfessionẽ docet. cũ dicit. Ni hominibus armatis nõ negas. Vici alterã post qd in cõtrouersia sit propõit cũ dicit. Dolo malo factũ negas: de hoc iudiciũ é: sed qm̃ nõ i omni negocio aduersarius fatetur illa altera adhibẽdi partitio est: quæ distributio nũcupat: ubi totius causæ mẽbra ponuntur. Verũ hæc mẽbra aut ea sunt quæ uere in eodẽ negocio cõtinẽt ut i uerrinis de quæstura: de legatiõe: de p̃tura urbana de p̃tura siciliẽsi. Quã qdripartitã distributionẽ totius accusationis suæ. Tul. cẽ dixit. Item illa distributio de frumento q̃ fecit dicẽdo emptũ decumanũ æstimatũ. Aut si partitio de ipsa causa nõ sumit: ea mẽbra ponit orator quæ ipse ingenio inuenit. & sibi ipsa dicẽda cõstituit: nõ ex negocii factis ad causã sumptis: sed argumẽtatione oratoris i cã collocatis: ut in diuinatione. Ergo si itelligo sicut de pecuniis repetundis quæstio sit si nomẽ cuiuspiã deferatur. Hæc duo i primis expectari oportere quæ maxie auctoré ue lint hi: q eas iniurias passi sint: & quem minime uelint hi: qui eas iniurias fecisse arguant. Itẽ pro sexto Roscio cũ unum crimẽ sit parricidii. Ac propterea unum negocium partitur: tamen Tullius non causam: sed orationem dicendo in crimen audaciam & in potentiam. Criminis confictionem. Accusator erutius suscepit. Audaciæ partes Roscii sibi depoposcerunt Crisogonus autem potentia pugnat. Altera est: in qua rerum earum: de quibus erimus dicturi breuiter expositio ponit. Partitionis duæ partes sunt: una quæ quid cum aduersariis cõueniat indicat: & qd i cõtrouersia sit demõstrat. Altera quæ dicit distributio: hæc eadẽ duplex. nam aut ea mẽbra cõtinet: quæ i causa sunt aut ea quæ ingenio fingit orator. Quibus dictis intelligat forẽ peroratũ. Præcipit in partitione completa nihil amplius dicamus præter conclusionem. Quæ partitio quid conueniat: aut quid nõ conueniat: ostẽdit. In hac partitione id quod aduersarius cõfitetur ad causæ nostræ cõmodũ nos docet inclinare debere. Et dat exemplum. Si dicat accusator matrem occisam ab Oreste filio constat. Iam cum ait matrem a filio constat occisam: id quod aduersarius confitetur ad se inclinat. Cõsideratione enim sanguinis non uidetur debuisse a filio matrem occidi. Deinde si dicat Orestes uel eius defensor constat a Clytemnestra Agamẽnonem maritum occisum confessionem aduersarii sine dubio ad se inclinat. Consideratione enim iuris occidi maritus ab uxore non debuit. Iam quid in controuersia sit ex iudicatione colligitur: i dest an recte Orestes matrem occiderit: cum illa patrem occiderit Orestis: Quare accusatoris talis erit partitio. Interfectam matrem a filio: cũ aduersariis mihi cõuenit: cum illa occiderit Agamẽnonẽ: an a filio occidi debuerit. Quæstio é rei uero talis erit partitio. Interfectã a Clytẽnestra Agamẽnonẽ cõuenit: an a filio Clytẽnestra debuerit occidi. Quæstio é: quæ aũt partitio rerũ distributarũ cõtinet expositionẽ: hæc habere debet breuitatẽ absolutionẽ paucitatẽ. In oĩ distributione: siue quã habet orator i mẽbris negocii: siue q̃ i mẽbris: quæ ipse format & fingit dicẽda seruare debet hæc tria: breuitatẽ: absolutionẽ: paucitatẽ. Breuitas i uerbis é

absolutio in toto:paucitas in generibus. Breuitas est cum nisi necessarium nullum assumitur uerbū:ut si sic partiamur.Dicēus de decumano fruméto:deide de empto:postremo de æstimato: nūc dicemus de decumano frumento.Deinde ubi maius est crimen de eo:quod solet publicis precijs cō parari.Pōstremo ubi nihil auaritia uerris intactum reliquit:dicemus etiam de æstimato frumento Hæc itaq; superflua uerborum in breuitate partitionis uitare debemus:ut animus auditoris nō uerbis:sed rebus potius occupetur. Hæc in hoc genere iccirco est utilis:in hoc genere:ideſt in distribu tione breuitas utilis ē ad animos auditorū nō uerbis: sed rebus potius occupādos. Absolutio est: per quā omnia quæ incidūt in causam genera:de quibus dicēdum est amplecti mur.Absolutionem tunc facimus si omnia quæ incidūt in causam par/tientes ponamus.Hæc quæ incidūt omnia nūc speciebus confici possūt nūc generibus:quoniam autem speciērū maior ē multitudo: āgustior generū uis & natura quippe cum genus multas in se species contineat: q facit partitionē de speciebus oībus causæ incidentibus absolutionē q/dē seruat quod omnis species in partitione pponit:sed peccat:quod speciērum latior distributio est & i partitione ampliꝰ quam quatuor partes omnino esse non debent.Ergo ut absolutio melius i distributione seruetur:species illæ ad genera referuā dæ sunt:ut paucis generibus cū speies omnis complexi fuerimus absolutionem conficiamus:quod omnia & paucitatē qd genera:quæ icidunt

Breuitas ē cum nihil necessariū nullū assumitur uerbum:hæc i hoc genere:iccirco utilis est: quod ipsis rebus et partibus causæ non uerbis:neq; extraneis ornamentis animus auditoris tenēdus ē. Absolutio ē:per quam omnia:quæ incidūt in causam genere:de qbus dicendū ē amplectimur. In qua partitione uidendū est:ne aut aliquod genus utile relinquatur:aut sero extra partitionem id quod uitiosissimū ac turpissimū ē inferatur . Paucitas in partitionē seruatur: si genera ipsarum rerum ponuntur: neq; permixte cum partibus implicātur.Nā genus est quod plures ptes amplectitur:ut aīal pars ē quæ subest generi:ut equus:sed ea dē res sæpe alii genus:alii pars eē pōt. Nā homo pars animalis est thebani aut troiani genus. Hæc igitur diligētius īducitur descriptio ut apte itelligāta generali partitione paucitas generum i partitiōe seruari possit

ī cām i distributiōe collocamus:ne aut utile aliqd genus ptereamus:ut postea cāæ quod ē uitiosius iferamus. Paucitas i ptitiōe seruaf:si genera ipsa reꝝ ponūf. Tūc igt pauca i partitione collocāus cū qd sit genus qd sit species iā scimus:nec cū generibus species iplicemus. Itaq;si studere uolumus paucitati:ēt genera pauca i ptitione collocare debemus. Nā genus ē quod plures ptes amplectitur ut animal.Pars ē quæ subest generi ut equus ON græci substātiæ & accidēti genus ponūt.sed ñ bene pars enim oīs generi suo similis eē debet. Substātia porro res ē:quæ aliis rebus subest capax accidentiū qualitatum.Deinde accidēs ē id quod in substātia cadit.Quare qm illud superius ON utrunq; eē non pōt:nō recte substantiæ & accidēti genus factū ē.Ergo qm præcipimus:ut species generi semper similis eē debeat uideamus:ubi hic Cice.quasi uideat errasse.Nō posuit hominem respectu duplici ut ad inferiora genus sit:ad superiora species:huic animal ppposuit ut speciē faceret id quod homo cū id ipsum genus uellet ostēdere:quod homo ē subiicit huic speciē romanū thebanū. Nōne uidetur eē uitiosum:quod cū homo substantia sit:romanus aūt aut thebanus accidēs.Etenim parū recta subiectio ē sub eo quod substātia sit id quod ē accidēs collocari.nam rectū illud præceptū ē i faciēdis generibus & speciebus & indiuiduis:rem aut substātialē in omnibus esse seruandā.aut accidēta lem:ut cū in genere sit:substātia & ī genere:& in specie & indiuiduo sit.Animal namq; substātia est. huic cū suppono speciē substātia eē debet:suppono autem hominem.Item cū suppono homini Ci. substātiā pono.Sic factū est:ut in oībus substantia seruaretur pari rōe:si id quod ē accidens fuerit ēt species accidēs debeo collocare.Pariter & indiuiduū ut genus ponā colorem.Accidit enim color corpori huic cū suppono speciē:albū:uel nigrū intelligo:& hoc quoq; accidens esse, Eritq; etiā similis ratio:cū sub albo pono hoc albū:quod ē indiuiduū.Indiuiduū ē quod oculis:digitoq; monstraf.Ergo & albū & color accidētia cūcta sunt corporis.s. Quāobrem romanus & thebanus accidētia sunt. Accidūt enim substātiæ cuilibet:aut homini aut equo Cicero uero hominē ponit.i. substātiā:& recte facit huic genus dādo animal:namq; animal substātia est. Non recte aūt cū hominis speciē supponeret thebanū:& troianū supponit:qm hæc ut diximus accidētia sunt: sed hoc frustra ī quæstionem uenit:licet enim id quod accidēs ē poni ī substātiā cū eo ipso sibi copulato:cui supponiť:utputa homo ut diximus aīalis species ē hominis uero species ē thebanus:quod ē accidēs hic non thebanū solū audire debeo:sed hominē thebanū:ut simul cū thebano:& hominē audiēdo faciā id qd ē accidēs substātiale.Quare Cic.recte hominē animalis speciē posuit:& genus:thebanū aut Troiani hominis:scilicet.Itaq; inquit:ideo diligentius genera & species generū definire uolumus:ut intelle ctis aperte generibus quo breuior sit partitio etiam genera pauca in partitione eadem collocemus.

Nam qui ita partitur ostendam propter cupiditatē & audaciam & auaritiam aduersariorum omnia in commoda ad rempu. peruenisse. In partitione quæ dicitur distributio tria semp dicit esse seruanda: breuitatē, absolutionem, paucitatem. Breuitas in uerbis est. Absolutio ut omnia genera quæ in causam incidunt in partitione ponamus. Paucitas ut sola uerum genera quæ partium genera sunt absq; partibus suis in partitione ponamus: & quæ genera partes aliorum generum esse nō possunt.. Nunc itaq; de paucitate tractatus est: & dat exemplum uitiosæ distributionis: idest in qua genus & pars eius simul posita sūt. Nam qui ita inquit partitur. Ostendendā pp cupiditatem & audaciam aduersariorum is inqt errauit. Etenim paucitatē seruare nesciuit siquidem nō sola rerum genera posuit: sed genus & partem generis. Cupiditas .n. genus ē: pars cupiditatis auaritia: ergo in superioribus quod faciēdum eēt ostendit nunc quid non faciendum. Et hæc fere bipartita ꝓceptoꝝ omnium disciplina é. Hoc igitur uitādum est ne cum genus posueris eius speciem sicuti aliquam diuersam ac dissimilem partē ponas in eadem partitione. Hoc igitur uitādum est: ut sciamus nūc illud præcipi: quod faciendum non sit: quod si in genus plures incident partes: id quod cum in prima partitiōe causæ erit simpliciter expositum. Genera inquit ipsa rerum in partitione ponenda sunt: sed si cui generi partes suas fuerit necesse supponi. Postquam inqt partitionem cœpimus exequi: & ad id genus uenerimus: tūc nos ptes eius cōuenit explicare. In ptitōe tn ptes i genere iūgere nō debēus. Intractabus. Quæstionū debēus de generis partibus disputare: Atq; illud quoq; pertinet ad paucitatē: qm de paucitate tractatus est: atq; illud quoq; pertinet ad paucitatē inqt: ne plura quā satis non demonstraturos eē dicāus hoc modo inqt. Ostēdā aduersarios qđ arguimus: & uoluisse & potuisse & fecisse cū in tertio cūcta sint. Deide inqt cū simplex qddā i cōtrouersia sit: nos tn distributione utamur. Ac sūt alia quoq; præcepta partitionū quæ ad hūc usum oratorium tātopere ptineāt. Ostēdit ptitionū multa eē alia ꝓcepta: sed tn quæ ad philosophiā: n quæ a rhetoricā pertinent. Ad philosophiā inqt: de q̄ hæc ipsa ꝓcepta trāstulimus: ideo inqt qa nihil hoꝝ ireliqs artibus inuenimus Ostēdit hæc de partitione ꝓcepta latinos nūq̄ habuisse in artibus suis se primū trāstulisse de græcis: atq; his de partitione ꝓceptis i oī dictiōe meopor. Ad extremū hoc dat i partitione ꝓceptū: ut quod primū i partitione ponimus id primum aggrediamur et explicemus qđ secūdū ponimus ut secūdo aggrediamur loco q̄ tertiū: tertio postremo finitis p ordinē suū partibus dictionē oēm extremis epilogis cōcludāus.

Nam qui ita patitur ostēdā propter cupiditatē. et audaciā et auaritiā aduersariorū oia ic̄omoda ad rēpu. pueniſſe is nō intellexit: in partitione expositō generē ptem se generis admiscuisse. Nam genus est oīum nimirū libidinū cupiditas: Eius aūt generis sine dubio pars est auaritia: hoc igitur uitandū ē: ne cuius genus posueris eius secū sicuti aliquā diuisam ptem ac dissimilem ponas in eadem partitione. Quod siquidem i genus plures incidēt partes id cum in prima causæ partitione erit simpliciter expositū distribuetur eo tē pore cōmodissime. cū ad ipsum uētū erit explicādū i cāa didictiōe post partitionē: atq; illud quoq; ptinet ad paucitatē: ne aut plura: q̄ satis ē demonstratutos nos eē dicāus. hoc mō. Ostēdā aduersarios id quod arguimus et potuisse facere: et uoluisse et fecisse nā fecisse satis ē ostēdere: aut cū i cā ptitio nulla sit. et cū qddā simplex agatur tamē utāur distributiōe: idq; perraro poterit accidere. Ac sunt alia quoq; præcepta partionū. quæ ad hūc usum oratorium nō tātopere ptineāt quæ uersantur i philosophia ex q̄bus hæc ipsa trāstulimus: quæ cōuenire uidebātur. quorū nihil i cæteris artibus iuenirebāus: atq; his de ptitōe præceptis i oī dictione meminisse oportebit: ut et pria quæq; ps ut exposita ē i ptitōe sic ordie trāsigatur: et oībus explicatis poratū sit hoc mō: ut ne q̄d posterius præter cōclusionē iferatur. Partitur ā apud Terē. breuiter et cōmode senex i ādria q̄ cognoscere libertū uelit eo pacto et uitā nati et cōsiliū meū cognosces et q̄d facerē i hac re te uelim. Itaq; quēadmodū in ptitione expositū: ita narrat primū nati uitā hoc mō: nam is postq̄ excessit ex ephebis sosia. Liberius uiuēdi fuit ptās: deide suū cōsiliū et nūc id opādo. deide q̄d sosiā uelit facerē id quod extremū posuit i ptitiōe postremū dicit nūc tuū ē officiū quēadmodū igī hic et ad primā ptē q̄ accessit et oībus absolutis finē dicēdi fecit: sic nobis placet et ad singulas ptes accederē: et oībus absolutis porarē: nūc de cōfirmatōe. deiceps ita ut ordo ipse postulat præcipiēdū

Confirmatio ē per quā argumētando nostræ causæ fidē & auctoritatē & firmamētū adiungit oratio. Definitio cōfirmatōis nō per id quod ē: sed p id quod facit. Et q̄ ait nostræ cāæ cōc præceptū ē tā defensoris q̄ accusatoris. Vterq; .n. utrōq; semper utit̄ .i. & cōfirmatiōe & reprehēsione. Scire aūt debemus exordiū: narrationē; partitionē; & cōclusionē in omnibus causæ generibus: uel constitutionibus generali disciplina eadē p̄cepta retinere. Cōfirmationem uero & reprehensionē per singula causarū genera: uel singulas cōstitutiones diuersa & ꝓpria semp habere p̄/

uidetur. ¶ De Confirmatione.

Confirmatio ē per quā argumētādo nostræ causæ fidē et auctoritatē et firmamētū adiūgit oratio. Huius partis certa sūt præcepta quæ i singula causarum genera diuidentur. Verūtamen nō incōmodū uidetur quandā siluā atq; materiā uniuersam ante permixtam: et cōfusam exponere omniū argumētationū. Post aūt tradere quēadmodum unumquod q̄ causæ genus hinc oībus argumētādi rationibus tractatis cōfirmari oporteat oēs res: argumētādo confirmātur: aut ex eo quod personis: aut ex eo quod negotiis attributum est: ac personis has tres attributas putamus nomē: naturā uictū: formā: habitum: affectio

cepta. Nunc itaq; iuxta ordinē partium post partitionē tractat de cōfirmatione. Et q̄m ut supra diximus in singulis causarū generibus: uel cōstitutiōibus diuersa & ꝓpria habet p̄/cepta: quia mora ē ut per singulas cōfirmationis species p̄cepta dicāt generaliter & cōfuse p̄cipit: qbus de locis argumentādi rationibus tractis i omni causarū genere: uel in omnibus simul cōstitutiōibus cōfirmatio effici possit. Et hoc i prīo libro agit̄ .i. ut omne genus: formāq; causarū: quædam cōitas argumentationum uel ut silua ponat̄. Secundus aūt liber hoc cōtinet: ut in singulis causarū generibus ac formis ꝓpria & certa diuersa: & p̄cepta separēt̄: de primo libro cūctis argumētādi rōibus tractis per quā argumentando. Hoc enim propriū ē cōfirmatiōis. Alio quīn & narratio fidē facit: sed nō argumētando fidem & auctoritatē & firmamētū. Fides ē argumētum: quo crimē ꝓbamus. i. fidē crimini faciamus auctoritas ē argumentū ueriusatq; honestius: & cui quasi necesse habeat credi. Firmamentum ē creberrima argumētatio. Omnes res argumentando confirmāt̄: aut ex eo q̄ personis: aut ex eo q̄ negotiis ē attributū. Omnis res argumētādo confirmāt̄: sed quæ in ē: quæ causa dicit̄: cuius causæ ista definitio ē. Iis cū certa persona. Hæc q dem omnis res ex illis septē locis argumēta cōtrahit: qs: qd: cur: ubi: quādo quēadmodū qbus adminiculis. Verū ex his duo prima omnē uim argnmētationis continent quinq; reliqua secundo subiacēt: itaq; duo hæc prima qs & qd apertioribus nominibus Ci. & ad opus uicinioribus nūcupat: idest persona & dictū factū ne: quod negociū ē. Itaq; oīs res cōfirmat̄: aut ex attributis personæ argumētis sumptis: aut ex attributis negocio. Personis aūt attributa sunt undecim nomē: natura uictus forma habitus affectio: studiū cōsilia: facta: casus: oīones. Itaq; si hæc oīa attributa personæ sūt: quæ sit ipsa persona uideamus. Nomē eē nō pōt: qa primū attributū ꝑsone ē. Homo esse non pōt: qa naturæ personæ attributū ē: & natura mortaliū i duo diuiditur: in hoīes & in feras. Quæ ē ergo ꝑsona. Illa .s. quæ in ꝓnominibus finitis ē: ut ego: tu: ille: hic: hæc: hoc. Itaq; ex persona nulla argumentatio potest sumi: cum enim dixero: hic q̄ argumētū feci? Ex attributis aūt personæ sumit̄ oīs argumentatio breuiter uel sub distributa: p quæ se aperit: & qbus impletur ipsa persona attributis suis. Igit̄ p/sonarū omniū uis ꝓbatur. Nomen ē quod unicuiq; personæ tribuit̄ quo suo quæq; ꝓprio & certo uocabulo appellat̄: anteq̄ ad hoc nomē: quod definiēdū ē ueniamus prius de significantia nominis dicamus. Nomē hoc: qd̄ sonat nomē quatuor significantias habet: Vna talis est quæ i ē appellatiōe rerū omniū. Verba aūt nostra oīa rerū noīa sunt: ut salio: curro. Vtiq; his oībus noībus res significantur. Vnde multi illū sapientissimū: ac beatissimū eē dixerūt q rebus noīa īposuit. Certe ut sciamus oēs partes oīonis. i. omne quod loqmur noīa eē rerū: cū de Sybillæ respōsis agreretur. In respōsis ār oīs octo partes oīonis fuerint necesse eē: qd̄ ait Virgilius: Foliisq; notas & nomina mādat. Ergo hæc una significātia noīs ē: quæ in omniū uerborū appellatione ē. Alia nominis significātia talis est: qua unā partē oīonis ex octo partibus oīonis uidemus eē signatā: ut nomē: ꝓnomē: uerbū. Tertia noīs ꝓprii: ut hoīs: ut deorū. Quarta aūt hæc quadripartita ē: qua unaquæq; persona sine alterius cōmunione signat̄. Et ut sciamus unā de quatuor hanc eē significationē noīs: sic ꝓposuit ut ostēderet: qd̄ nomē esset definiturus. Nomē ē inquit: quod unicuiq; personæ: quo quæq; suo proprio & certo uocabulo appellat̄. Ergo ut ꝓpriū personæ: hoc nomē & certū sit: per quatuor tendit̄: ꝓnomē: nomen cognomē: agnomē: prænomē porro interdū una: interdū duabus: interdū tribus litteris continetur ut. C. Gaius. GN. genus ut sextus: fuitq; nōnulla apud maiores nostros prænominis ratio. nā & quantum ideo dixerunt q̄ quinto fortassis loco natus esēt: & Lucium ideo: q̄ fortasse eē initio lucis exortus Verum q̄m hæc apud nos ratio nihil ualet. Argumētū de prænomine nō quærimus. Cognomē porro maiorū ē tractū ex familia uel sanguine: ut Tullius Cornelius ex cornelliis. nomen aūt propriū personæ est: ut Cicero: ut Scipio. Iam agnomen extrinsecus uenit. euenit tribus modis: aut ex animo aut ex corpore: aut ex fortuna. Ex animo sicut superbus: & pius ex corpore sicut Crassus & pulcher.

Nam qui ita partitur ostendam propter cupiditatē & audaciam & auaritiam aduersariorum om nia incommoda ad rempu. peruenisse. In partitione quæ dicitur distributio tria semp dicit esse ser uanda: breuitatē, absolutionem, paucitatem. Breuitas in uerbis est. Absolutio ut omnia genera quæ in causam incidunt in partitione ponamus. Paucitas ut sola uerum genera quæ partium genera sunt absq; partibus suis in partitione ponamus; & quæ genera partes aliorum generum esse nō possunt. Nunc itaq; de paucitate tractatus est: & dat exemplum uitiosæ distributionis: idest in qua genus & pars eius simul posita sūt. Nam qui ita inquit partitur. Ostendendā pp cupiditatem & audaciam aduersa/ riorum is inqt errauit. Etenim pau citatē seruare nesciuit siquidem nō sola rerum genera posuit: sed genus & partem generis. Cupiditas. n. ge nus ē: pars cupiditatis auaritia: ergo in superioribus quod faciēdum eēt ostendit nunc quid non faciendum. Et hæc fere bipartita p̄ceptoꝝ om/ nium disciplina ē. Hoc igitur uitā dum est ne cum genus posueris eius speciem sicuti aliquam diuersam ac dissimilem partē ponas in eadem partitione. Hoc igitur uitādum est: ut sciamus nūc illud præcipi: quod faciendum non sit, quod si in genus plures incident partes: id quod cum in prima partitiōe causæ erit simpli citer expositum. Genera inquit rerum in partitione ponenda sunt: sed si cui generi partes suas fuerit ne cesse supponi. Postquam inqt parti tionem cœpimus exequi; & ad id ge nus uenerimus: tūc nos ptes eius cō/ uenit explicare. In ptitōe tn̄ ptes i ge neri iūgere nō debēus. Intractabus. Quæstionū debēus de generis par/ tibus disputare: Atq; illud quoq; p/ tinet ad paucitatē: qm̄ de paucitate tractatus est: atq; illud quoq; perti/ net ad paucitatē inqt ne plura quā satis non demonstraturos eē dicāus hoc modo inqt. Ostēdā aduersarios qđ arguimus: & uoluisse & potuisse & fecisse cū in tertio cūcta sint. Dei/ de inqt cū simplex qddā i cōtrouer/ sia sit: nos tn̄ distributione utamur. Ac sūt alia quoq; præcepta partitio nū quæ ad hūc usum oratorū tāto pere ptineāt. Ostēdit ptitionū mul ta eē alia p̄cepta: sed tn̄ quæ ad phi/ losophiā: n̄ quæ a rhetoricā pertine ant. Ad philosophiā inqt: de q̄ hæc ipsa p̄cepta trāstulimus: ideo inqt qa nihil hoꝝ ireliqs artibus inuenimus Ostēdit hæc de partitione p̄cepta la tinos nūq̄ habuisse in artibus suis se primū trāstulisse de græcis: atq; his de partitione p̄ceptis i oi dictiōe me opor. Ad extremū hoc dat i partitio one p̄ceptū: ut quod primū i parti/ tione ponimus id primum aggredi amur et explicemus qđ secūdū po nimus ut secūdo aggrediamur loco q; tertiū: tertio postremo finitis p ordinē suū partibus dictionē oēm extremis epilogis cōcludāus.

Nam qui ita patitur ostēdā propter cupiditatē. et au/ daciā et auaritiā aduersariorū oia īcōmoda ad rēpu. pueniſſe is nō intellexit: in partitione expoſito generī ptem ſe generis admiſcuiſſe. Nam genus eſt oīum ni mirū libidinū cupiditas: Eius aūt generis ſine dubio pars eſt auaritia: hoc igitur uitandū ē: ne cuius genus poſueris eius ſecū ſicuti aliquā diuiſam ptem ac diſſi/ milem ponas in eadem partitione. Quod ſiquidem ī genus plures incidēt partes id cum in prima cauſæ partitione erit ſimpliciter expoſitū diſtribuetur eo tē pore cōmodiſſime. cū ad ipſum uētū erit explicādū ī cāæ didictiōe poſt partitionē: atq; illud quoq; ptinet ad paucitatē: ne aut plura: q̄ ſatis ē demonſtratutos nos eē dicāus. hoc mō. Oſtēdā aduerſarios id quod ar guimus et potuiſſe facere: et uoluiſſe et feciſſe nā feciſ ſe ſatis ē oſtēdere: aut cū i cā ptitio nulla ſit. et cū q̄ddā ſimplex agatur tamē utāur diſtributiōe: idq; perraro poterit accidere. Ac ſunt alia quoq; præcepta partio nū. quæ ad hūc uſum oratorum nō tātopere ptineāt quæ uerſantur ī philoſophia ex q̄bus hæc ipſa trāſtuli mus: quæ cōuenire uidebātur. quorū nihil i cæteris ar tibus iuenīebāus: atq; his de ptitōe præceptis ī oī dicti one meminiſſe oportebit: ut et pria quæq; ps ut expoſi ta ē i ptitōe ſic ordie trāſigatur: et oībus explicatis po ratū ſit hoc mō: ut ne q̄d poſterius præter cōcluſionē iferatur. Partitur āe apud Terē. breuiter et cōmode ſe nex ī ādria q̄ cognoſcere libertū uelit eo pacto et uitā nati et cōſiliū meū cognoſces et q̄d facere ī hac re te uelim. Itaq; quēadmodū in ptitione expoſuit: ita nar rat primū nati uitā hoc mō: nam is poſtq̄ exceſſit ex ephebis ſoſia. Liberius uiuēdi fuit ptās: deide ſuū cōſi liū et nūc id opādo. deide q̄d ſoſiā uelit facerī id quod extremū poſuit ī ptitiōe poſtremū dicit nūc tuū ē offi ciū quēadmodū igī hic et ad primā ptē q̄ acceſſit et oī bus abſolutis finē dicēdi fecit: ſic nobis placet et ad ſin gulas ptes accederī: et oībus abſolutis porarī: nūc de cō firmatōe. deiceps ita ut ordo ipſe poſtulat præcipiēdū

Confirmatio ē per quā argumētando nostræ causæ fidē & auctoritatē & firmamētū adiungit oratio. Definitio cōfirmatōis nō per id quod ē: sed p id quod facit. Et q̄ ait nostræ cāæ cōc præceptū ē tā defensoris q̄ accusatoris. Vterq; .n. utrōq; semper utit̄ .i. & cōfirmatiōe & reprehēsione. Scire aūt debemus exordiū: narrationē: partitionē: & cōclusionē in omnibus causæ generibus: uel constitutionibus generali disciplina eadē p̄cepta retinere. Cōfirmationem uero & reprehensionē per singula causarū genera: uel singulas cōstitutiones diuersa & ꝓpria semp habere p̄cepta. Nunc itaq; iuxta ordinē partium post partitionē tractat de cōfirmatione. Et qm̄ ut supra diximus in singulis causarū generibus: uel cōstitutiōibus diuersa & ꝓpria habet p̄cepta: quia mora ē ut per singulas cōfirmationis species p̄cepta dicāt̄ generaliter & cōfuse p̄cipit: qbus de locis argumentādi rationibus tractis i omni causarū genere: uel in omnibus simul cōstitutiōibus cōfirmatio effici possit. Et hoc i prīo libro agit̄ .i. ut omne genus: formāq; causarū: quædam cōitas argumentationum uel ut silua ponat̄. Secundus aūt liber hoc cōtinet: ut in singulis causarū generibus ac formis ꝓpria & certa diuersa: & p̄cepta separēt̄: de primo libro cūctis argumētādi rōibus tractis per quā argumentando. Hoc enim propriū ē cōfirmatiōis. Alioquīn & narratio fidē facit: sed nō argumētando fidem & auctoritatē & firmamētū. Fides ē argumētum: quo crimē ꝓbamus. i. fidē crimini faciamus auctoritas ē argumentū ueriusatq; honestius: & cui quasi necesse habeat credi. Firmamentum ē creberrima argumētatio. Omnes res argumentando confirmāt̄: aut ex eo q̄ personis: aut ex eo q̄ negocijs ē attributū. Omnis res argumētādo confirmāt̄: sed quæ in ē: quæ causa dicit̄: cuius causæ ista definitio ē. Iis cū certa persona. Hæc quidem omnis res ex illis septē locis argumēta cōtrahit: qs: qd: cur: ubi: quādo quēadmodū qbus adminiculis. Verū ex his duo prima omnē uim argnmētationis continent quinq; reliqua secundo subiacēt: itaq; duo hæc prima qs & qd apertioribus nominibus Ci. & ad opus uicinioribus nūcupat: idest persona & dictū factū ne: quod negociū ē. Itaq; oīs res cōfirmāt̄: aut ex attributis personæ argumētis sumptis: aut ex attributis negocio. Personis aūt attributa sunt undecim nomē: natura uictus forma habitus affectio: studiū cōsilia: facta: casus: oīones. Itaq; si hæc oīa attributa personæ sūt: quæ sit ipsa persona uideamus. Nomē eē nō pōt: qa primū attributū psone ē. Homo esse non pōt: qa naturæ personæ attributū ē: & natura mortaliū i duo diuiditur: in hoīes & in feras. Quæ ē ergo ꝓsona. Illa .s. quæ in ꝓnominibus finitis ē: ut ego: tu: ille: hic: hæc: hoc. Itaq; ex persona nulla argumentatio potest sumi: cum enim dixero: hic q̄ argumētū feci? Ex attributis aūt persoīæ sumit̄ oīs argumentatio breuiter uel sub distributa: p quæ se aperit: & qbus impletur ipsa persona attributis suis. Igit̄ ꝓsonarū omniū uis ꝓbatur. Nomen ē quod unicuiq; personæ tribuit̄ quo suo quæq; ꝓprio & certo uocabulo appellat̄: anteq̄ ad hoc nomē: quod definiēdū ē ueniamus prius de significantia nominis dicamus. Nomē hoc: qd̄ sonat nomē quatuor significantias habet: Vna talis est quæ i ē appellatiōe rerū omniū. Verba aūt nostra oīa rerū noīa sunt: ut salio: curro. Vtiq; his oībus noībus res significantur. Vnde multi illū sapientissimū: ac beatissimū eē dixerūt q̄ rebus noīa īposuit. Certe ut sciamus oēs partes oīonis. i. omne quod loqmur noīa eē rerū: cū de Sybillæ respōsis agreretur. In respōsis ait oīs octo partes oīonis fuerint necesse eē: qd̄ ait Virgilius: Foliisq; notas & nomina mādat. Ergo hæc una significātia noīs ē: quæ in omniū uerboꝝ appellatione ē. Alia nominis significātia talis est: qua unā partē oīonis ex octo partibus oīonis uidemus eē signatā: ut nomē: ꝓnomē: uerbū. Tertia noīs ꝓprii: ut hoīs: ut deoꝝ. Quarta aūt hæc quadripartita ē: qua unaquæq; persona sine alterius cōmunione signat̄. Et ut sciamus unā de quatuor hanc eē significationē noīs: sic ꝓposuit ut ostēderet: qd̄ nomē esset definiturus. Nomē ē inquit: quod unicuiq; personæ: quo quæq; suo proprio & certo uocabulo appellat̄. Ergo ut ꝓpriū personæ: hoc nomē & certū sit: per quatuor tendit̄: ꝓnomē: nomen cognomē: agnomē: prænomē porro interdū una: interdū duabus: interdū tribus litteris continetur ut. C. Gaius. GN. genus ut sextus: fuitq; nōnulla apud maiores nostros prænominis ratio. nā & quantum ideo dixerunt q̄ quinto fortassis loco natus esset: & Lucium ideo: q̄ fortasse eē initio lucis exortus Verum qm̄ hæc apud nos ratio nihil ualet. Argumētū de prænomine nō quærimus. Cognomē porro maiorū ē tractū ex familia uel sanguine: ut Tullius Cornelius ex corneliis. nomen aūt propriū personæ est: ut Cicero: ut Scipio. Iam agnomen extrinsecus uenit. euenit tribus modis: aut ex animo aut ex corpore: aut ex fortuna. Ex animo sicut superbus: & pius ex corpore sicut Crassus & pulcher.

De Confirmatione.

Confirmatio ē per quā argumētādo nostræ causæ fidē et auctoritatē et firmamētū adiūgit oratio. Huius partis certa sūt præcepta quæ i singula causarum genera diuidentur. Verūtamen nō incōmodū uidetur quandā siluā atq; materiā uniuersam ante permixtam: et cōfusam exponere omniū argumētationū. Post aūt tradere quēadmodum unumquod q̄ causæ genus hinc oībus argumētādi rationibus tractatis cōfirmari oporteat oēs res: argumētādo confirmātur: aut ex eo quod personis: aut ex eo quod negociis attributum est: ac personis has tres attributas putamus nomē: naturā uictū: formā: habitum: affectio

Ex fortuna ſicut aphricanus & creticus. Quatuor hiſ itaq; partibus perſonæ propriũ & certum nomẽ includit. Prænomine noīe; cognomīe; agnomine: ut Publius prænomẽ: nomẽ: Scipio: Cornelius cognomẽ: aphricanus agnomẽ. Argumentũ aũt ſi neceſſe fuerit in tribus quæremus: in noīe: cognomīe: agnomīe. Itaq; definitiõis iſtius hæc ẽ propoſitio. Nomẽ ẽ cuiq; perſonæ: deinde hinc incipit definitio: quo quæq; ſuo. i. uocabulo: ſed q; ſuũ ẽ poteſt eẽ cõe cũ fratribus: cũ ꝓpinquis: ut Tul. Multi. n. Itaq; Tullii: quia nomen ex ſanguine eſt: deinde addit ꝓprio. Rurſus & uocabulũ proprių poteſt eẽ cõmune. ut Cice. ꝓprių uocabulũ: ſed tñ multi poſſũt eẽ Cicerones. Itaq; addidit certũ. ſ. qđ ex oĩbus quatuor conſtat: quo uniuſcuiuſq; perſonæ uerum & non niſi eius poſſit nomẽ itelligi: & recte certum nomẽ: iterdum enim ex libidine & quadã obtrectatiõe nomẽ imponit̃ ut illud i Salu. Tyránumq; & Cynná appellãtes. Itaq; huiuſmodi nomen certũ eẽ nõ põt. Quotienſcunq; aũt ſpecialiter aliquid uolumus ſiclude re hiſtribus ſiclũ dimus ſuo proprio certo: ut Tullius. Suis cũ certis proprijſq; criminibus accuſabo. Naturã ipſam definire difficile ẽ. Partes ãt eius enumerare eas quarũ ĩdigemus ad hanc precept̃onẽ facilius ẽ: hæc ẽ ratio ut difficilis ſit naturæ definitio: Eteni apđ ſapiẽtes cõtẽtio ẽ: qđ prius deus: an natura. Si natura prior ẽ: ergo deus natus ẽ: atq; deus naſci ñ potuit. Rurſus ſi deus prior ẽ: nata ẽ natura: qđ ſi naſci potuit natura ſcipit̃ eẽ natura. Itaq; naturæ difficilis definitio ẽ. Difficilis definitio naturæ ſecũdũ Platonẽ: uel alios ſapiẽtes ĩqt. Alioqn oñdit poſſe đfiniri: deniq; ſapiẽtes qdã ſic definiere naturã. Natura ẽ ignis artifex quadã uia uadẽs ĩ res ſẽſibiles, pcrcádas. Eteni manifeſtũ eſt omnia principe igne generari Plato aũt ſic definiuit. Natura ẽ dei uoluntas: & inter cæteras: hæc magis probanda definitio. Nam ſi deus & natura ita ſunt: ut ex his alterum prius non ſit neceſſe eſt aũt ex primo naſci: quod ſecũdũ eſt: deinde ſi quod naſcit̃: nec deus ẽ: nec natura. Recte naturã dei dixit eẽ uoluntatem. Deus enim ſemp uoluerit & uelit neceſſe ẽ. Itaq; qm̃ naſci natura nõ potuit: ſed dei uoluntas ẽ: ut deus naſci nõ potuit: nec natura. Illud aũt ſcire debemus naturam illud eẽ quod mundũ ultra mundũ naturam non eẽ: ſed deum. Voluntatẽ aũt dei: qua mundus eſt eandem eẽ naturã. Itaq; hic Ci. naturæ principalem definitionem dimiſit: dixit aũt eẽ difficilem. Partes ãt eius enumerat: ſed quarum inqt indigemus. Natura aĩalis: inaĩalis, diuina mortalis hominũ beſtiarũ: animi: corporis. Extrinſecus itaq; partem illam naturæ reliqt: quæ ĩ aĩalia generat: neq;. n. eius indiget: q rhetoricam ſcribit: illius autẽ naturæ partes exeqtur: quæ motu ſuo ĩ rebus agit aliqd. i. quæ uiuit. Eeteni mille q rhetoricã ſcribit p̃ceptis ſuis pſonã debet includere. Perſona aũt hõ. Huius itaq; naturæ indigemus in q̃ homo. Hæc igit̃ natura quæ motu ſuo ĩ rebus aliqd agit pricipaliter in duo ſcindit̃ ĩ diuinã naturã: & ĩmortalem. Ac diuina qdẽ natura ad rhetoricã nõ pertinet & ideo hanc omiſit. ſciri tñ debet: qa loco argumẽti ſæpe rerũ diuinarũ inducit̃ diſputatio: ut illud ẽ quæ res faciat: ut uigeamus quæ ut occidamus: ſed hoc ad rhetoricã: nõ tñ ex rhetorica deſcẽdit. Itaq; cõferet ſe ad mortalem naturã. Rurſuſq; hanc in duo diuidit: in hoies & i beſtias. Omne qđ extra hominẽ uiuit cũ anima & corpore beſtias nominauit. Remoueamus itaq; & naturã illã mortalẽ quæ beſtiarũ ẽ: hãcq; ſolũ iſpiciamus in qua; hoies ſunt: & de eadẽ natura circa certã pſonã inuenta dupliciter argumenta capiamus: Eteni ea quæ ĩ hois ſunt natura: nunc tñ naturæ ſunt: nunc ita naturæ: ut & induſtriæ uel artis eẽ credanť. Tripliciter aũt debẽus in hoie inſpicere: atq; explorare naturã: quæ ſit natura animi: quæ corporis: quæ extrinſecus. Verũ quæ in hoie extriſecus ſunt ea tñ naturæ ſunt. quæ autẽ i hoie aĩ uel corporis ſũt: ea & naturæ poſſunt eẽ & diſciplinæ. Itaq; primũ uideamus quæ natura i hoie ſit. Extrinſecus ut ſexus: Sexus en. m tñ naturæ ẽ: nec ex diſciplina põt aliq̃ do cõtingere; ita & natio: & pr̃ia & cognatio: & ætas tñ naturæ ſunt. Natio ẽ inqt ut cõſideres utrũ græcus ſit: an barbarus: hoc ſecũdũ ipoꝝ græcoꝝ ſentẽtiã: q absq; ſe reliquos barbaros appellabant. Pr̃ia ẽ inqt ut cõſideres athenienſis an lacedæmonius: aquilẽſis: an mediolanẽſis ſit. Cognatio ẽ inquit ut conſideres quibus maioribus oriũdus ſit: unde ſanguiné ducat. fitq; hinc optimũ: ut illud eſt ĩ Vir. Bellum ne inferre paratis laomedõtiadæ: ſed & hoc argumẽtũ quaſi ex noīe fieri uidet̃: q; ait laomedontiadæ: cũ hic ex natura colligenda nobis inſinuat argumenta. Hoc itaq; intereſt: q; ĩ nomine ex ſono ipſo nois colligamus argumentũ: ut ex uerre q; euertat prouinciã. In natura autem: non ex nominis ſono ſed ex eius actu: uel moribus: cuius nomẽ eſt colligimus argumentũ. Eteni cum dicimus laomedõtiadæ in ſono noīs nihil ẽ: in actu aũt laomedontis perfide poſitum eſt argumentum. Aetatẽ aũt inqt iſpicere debemus utrũ puer ſit an grãdior: an ſenex ut cuiq; ætati crimẽ: q; agat aut conueniãt: aut nõ conuenire doceamus. Hæc de his quæ extrinſecus ſunt; quæ tñ naturæ ſunt

nem: ſtudia: conſilia: facta: caſus: orationes. Nomẽ eſt quod unicuiq; perſõæ attribuitur: quo ſuo quoq; proprio et cereo uocabulo appellat ipſã naturam diffiniri difficile ẽ. Partes aũt eius enumerare eas quarũ indigemus: ad hanc præceptionẽ facilius ẽ. hæ aũt diuino partim: partim mortali in genere uerſãtur: Mortaliũ aũt pars ĩ hominũ: pars in beſtiarũ genere numeratur: atq; hominũ genus in ſexu cõſideratur: uirile an muliebre ſit. et ĩ natione: patria: cognatiõe: ætate: Natõne græcus an barbarus. Patria atheniẽſis an lacedæmonius. Cognatione q̃bus maioribus: quibus conſãguineis. Aetate puer an adoleſcẽs. Natu grãdior: an ſenex

Nunc uenit ad ea quæ corporis & animi sunt: & quæ tam naturæ quã disciplinæ esse possint. Etenĩ interdum p se multũ ualet natura. Interdú tenuis: & infirma ẽ: disciplina. n. uel usu sæpe mutatur. Enumerat itaq; quæ ista sint ueluti cõia: ut cõsideremus: utr& alio⁹ sit ualens an ibecillis sit longus an breuis: formosus an deformis: uelox an tardus. Hæc oia corporis sunt quæ facile uidemus sæpe hoĩ/ bus: ex natura sæpe ex arte cõtingere. Deide inqt debemus ispicere memor: an obliuiosus sit. Comis. Officiosus. Prudẽs. Patiẽs: an cõtra. Hæc rursus oia animi sunt: quæ similiter uidemus tã ex natura nobis quã ex arte puenire. Ver& cun cta ista inqt q̃ animæ & corporis sũt q̃q̃ sæpe ex disciplina: uel arte cõtin gãt: tñ qualia: uel quãta sint nõ nisi i sola natura cõsiderare debemus. Ea aũt: quæ industria cõparant i habi/ tu ẽctius cõsiderabimus. In uictu cõ siderare oportet apud quos: & quo more: & cuius arbitratu sit educatus uictus hois ẽ oẽ illd tps a pueritia us q; ad id qd agit: uel quo deagit. Itaq; cõsiderare debẽus: ñ apd quos natus sit q̃ naturæ ẽ sed apud quos educa tus sit uñ icipit uictus apd quos iqt. Interest. n. ispicere illo⁹ uitã apud quos educatus sit: ex his. n. uiuendi potuit capẽ disciplinã. sed qa hoies interdũ ñ ut uolũt educãt ali q̃ neces sitate cõpulsi qppe & seueriores sæ/ pe dissolutius & dissolutiores sæpe seuerius educãt. recte q̃rẽdũ dicit ñ solum apud quos educatus sit: sed etiã quo more educatus sit. Deide in quit ispicere debemus ad cuius arbi triũ sit educatus. i. patris patrui co/ gnati an alienioris. Animaduertãus itaq; ut uictus a primis annis usq; ad ætates alias protendat: ut dixit prio quærendũ quemadmodum sit edu catus. Hoc quemadmodum in tria diuisit. Apud quos: quo more: cuius arbitratu. Deinde educa/ tus puer solet ad discẽdas litteras sortiri: easdem q; liberales. Itaq; qui liberales litteras discit duplices habere debet magistros: qui faciunt uirum bonum: & qui faciant ediscendi peritũ: & his duobus ple num oratorem. Recte ergo etiam hoc quærendum quos habuit artium liberaliũ magistros quos ui/ uendi præceptores. Itaque non utrum habuerit magistros utrũ uiuendi præceptores: sed quos ha/ buit quærendum. Deinde etiam hic animaduertendus ordo est postquam litteras quis didicerit: & certam uiuendi acceperit disciplinam: tunc necesse est ut habere incipiat amicos: sed quærendum est qualibus amicis utatur. Amicus enim mihi esse non potest nisi similis mei. Deinde quo negocio quæstu & artificio sit occupatus quærendũ. Necesse ẽ. n. ut in uita nostra aliq d agamus: quo nos occu pemur & hic actus in uita aliquid agentium triplex est. Nã aut negocium est: ut mercatura: aut mili/ tia: aut agricultura & cætera: aut quæstus ẽ ut præco: ut parasitus: ut senicus: aut similia: aut artificiũ ut artẽ. s. aliq̃ plene cognitam. Aut exerceas: aut tradas: ut orator: ut rhetor & alia huiusmodi. Alio quin scire aliquid pfecte & exercere nolle: habitus ẽ. Deinde aliq d nõ plene scire: neque id quod cun que exercere affectio est. Verum uniuscuiusque rei & habitus & affectus si exerceatur & in actu sit ui/ ctus ẽ. Animaduertẽdũ inqt ẽt qũo rem familiarẽ administret: qua cõsuetudine domestica sit. Ex rebus enĩ priuatis & domesticis quẽadmodum quis reip. uiuat facile possumus agnoscere. In fortuna quæritur seruus sit an liber. Hoc quasi naturæ magis esse uidetur: ut seruus qsan liber sit. Serui enĩ sæpe nascuntur. Sed ut taceamus ut multi sæpe ex fortuna serui sint etiam illos qui nascũtur ex for tuna seruos esse manifestum est. Etenim ex captiuis primum serui facti sunt. Captiuitas bello: in bel/ lo non nisi incerta fortuna. Itaq; seruum esse fortuna. Hoc etiam in fortuna considerandum pecu niosus sit: an tenuis: priuatus an cum potestate. Sed quia nõ uno modo capimus potestatẽ recte addi/ dit si cum potestate iure an iniuria. Hoc ẽt fortunæ ẽ: ut uideamus utr& felix clarus an cõtra sit. Cõsi/ derare ẽt debemus nõ utr& liberos habeat: q; naturæ ẽ: sed quales liberos hẽat: ut ẽ illud i Virgi. uade ait o felix nati pietate nõ nato felix: sed nati pietate. itaq; in eo fortunã inspexit. Quippe uade ait o fe lix inquit. Facit. n. fortuna felicẽ: quod sinquit cuius uictus quæritur mortuus erit non de morte: sed de mortis eius genere q̃ritur. Alioqn mors naturæ ẽ. Habitũ aũt hũc appellamus animi. Hitus iqt iste ẽ alicuius rei: siue i aio: siue i corpore a natura cœpta: sed usu corroborata & plena pfectio. Sci rem. plene aliq d habitus ẽ. rã si id uoluerit exercere uictus ẽ. Videamus itaq; habitu quale esse dicat

Præterea cõmoda et icõmoda cõsiderãtur ab natura data aio aut corpori hoc modo: ualẽs an imbecillis: lõ gus an breuis. formosus an deformis: uelox an tardus sit: acutus an hebetior: memor an obliuiosus: comis: of ficiosus: prudens: patiens: an cõtra: et oia quæ a natura dãtur aio et corpori in natura cõsideranda sunt. Nã q̃ industriæ cõparãtur ad habitũ ptinẽt de quo posteri/ us dicẽdum ẽ. In uictu cõsiderare oportet: apud quos et quo more et cuius arbitratu sit educatus: quos habu erit artiũ liberaliũ magistros: quos uiuendi præcepto res: quibus amicis utatur: quo i negocio quæstu. artifi cio sit occupatus: qũo rem familiarem administrat: q̃. cõsuetudine domestica sit. In fortuna quæritur seruus an liber pecuniosus an tenuis priuatus an cũ potesta/ te si cũ potestate iure an iniuria foelix an clarus an cõ/ tra: quales liberos hẽat. At si de non uiuo q̃ritur ẽt q̃li morte sit affectus erit cõsiderãdũ. Hitũ aũt appellãus aĩ aut corporis cõstãtes et absolutã aliq̃ in re pfectionẽ

Aut uirtutis inqt hic habitus animi. Virtus aũ quadruplex: iusticia: tẽperãtia: fortitudo: prudẽtia: Sed tũc habitus si uirtutẽ ita teneamus acceptã ut nunq̃ a semel cõparata recedamus. Nã si frequẽter sua cuiq; reddamus & aliqñ rapiamus iam iusticiæ habitũ p intẽperãtiam nõ tenemus: similiter & circa aliquas uirtutes. Ita. n. ẽ habitus definitus. Habitũ appellamus animi aut corporis constãtem & absolutã aliqua ĩ re perfectionẽ. Absoluta ẽ ut plena sit; cõstans ut semp eadem fit; neq; aliqñ a se recedat & tunc est uere habitus. Deinde aut artis inquit alicuius perceptionem: utputa ergo rhetoricã plene qdẽ noui: sed exercere nolo. Itaq; licet nõ exerceã in eo tamen quod rhetoricam plene noui; habeo oratoris habitũ ita & in cæteris artibus plena pceptio habitus ẽ aut q̃uis sciẽtiã. Ars. Sciẽtia. Actus. Artis. Non artis; inter scientiã & artẽ hoc interest: Ars quidem duplex ẽ: una ĩ sciẽtia; alia ĩ actu. Vex; scientia rursus duplex est. Est scientia artis. Est nõ artis. Neq; n. aurum gemmas pbare artis ẽ aut scire quot milia hominũ in illo sint populo: q̃to spacio hæc urbs ab illa distet. Hæc itaq; scientia est: sed non artis. Sed quoniam & artis ẽ quælibet inqt sciẽtia si plena ĩ nobis fuerit habitus nũcupatur Sed hucusq; de habitu animi. Deinde inqt & corporis aliqua cõmoditas studio & ĩdustria cõparata habitus dr: ut si corpus palestra robore/mus si uelocitatẽ nobis exercẽdi studio cõparemus. Vex; & animi & corporis habitum Ci. ĩ bonis collocauit. Quippe habitũ dixit eẽ uirtutẽ aut artis pceptõem. deide aliq̃ corporis cõmoditatẽ. Ita & Aristoteles habitũ oẽm ĩbonis posuit cum secundum definitõem possit. & ĩ malis habitus eẽ. Nã si demus semp operã ut nihil itelligamus studio stulti sumus: erit hic habitus idustria cõparatus. Et rursus si exercitiũ corpis deuitẽus studio ĩbecilli sumus; erit æq; hic hitus corpis idustria cõpatus. Sed nescio qũo recte habitus malo; nõ ẽ positus neq; a Ci. neq; ab Aristotele. Nam si hoc ipm nomẽ aspiciamus & eius sonũ uideamus habitum dictum eẽ ab eo quod hẽre uolumus. Natura ãt nostra talis ẽ: ut nũq̃ mala uelimus. malo; ergo eẽ habitus nõ uidet: ẽ tamẽ. Nam & catelina habitu malus fuit. ĩ. malitiã idustria sibi cõparauit. Affectio ẽ animi: aut corporis ex tpe aliqua de cã cõmutatio: ut lætitia: cupiditas: metus: molestia: morbus: debilitas: & talia: quæ genere ĩ eodẽ repiunt. Habitũ eẽ diximus siue ĩ aĩo: siue ĩ corpore alicuius rei pfectiõem. At cõtra siue aĩo: siue ĩ corpore alicuius rei ĩchoatio affectio ẽ: quæ subito aliqua rõne nascit. mox recessura: ut si qd nobis bonũ tiet: & læti eẽ incipiamus si qd uideamus & idipm cõcupiscamus: uel aliqd timere icipiamus si molestẽ fecit. Istæ oẽs animi sunt affectiões. Deide corporis si subito ĩ morbũ icidamus si aliqd ĩ nobis debilitet. sed ad tps post aũt sanet. Hæc itaq; erũt affectiones corporis & reliquæ ei similes

Studiũ autẽ est animi assidua & uehemẽs. Studium ẽ inquit ad aliquam rem assidua & uehemens animi cum magna uoluntate occupatio. Alioqn assidua & uehemẽs eẽ nõ põt si in ipso opere habuerit uoluntatẽ. Et dat res nõ quæ studiũ sint: sed quax; studium sit: ut philosophiæ inquit: nõ philosophia aut poeticæ: aut geometricæ: litteraꝝ non poetica: & geometrica litteræ. Itaq; siqd uehemẽter & cũ magna uolũtate uolumus: studiũ ẽ. Deinde si id quod uolums ualiq̃ exptẽ cõsequmur: affectio ẽ. Sinaut̃ quod plenum & perfectum ẽ tenemus: habitus ẽ. Quod si hoc ipsum plenũ: uel semiplenum agendo exercere uoluerimus: erit uictus. Ita unum q̃litate diuersa ĩ multa attributa conuertit. Cõsilium ẽ aliqd faciẽdi: aut nõ faciẽdi uere excogitata ratio. Quo semp fũt unde dubitamus: & unde cõsilium ẽ. Aut. n. ut faciamus aliqd quærimus. Aut ut nõ faciamus. Ita & leges quæ consilio scribuntur duo semper hæc cõtinent. Aut fieri iubent: aut fieri prohibent. Sed quia cum de re aliqua dubitamus in certa quædam ratio in ancipiti cogitatione uersat. Postq̃ idipsum statueris erit cogitata ratio: & ideo excogitata: quia fuerat iam ante cogitata ratio. Quid consilium ẽ. Facta autem & casus & orationes tribus ex tẽporibus cõsiderabũtur. Ex his quoq; non minima colligimus argumenta: ut de factis personæ argumẽta capiamus: de dictis de his quæ ei acciderũt: ut damnum: ut morbus: utor/bitas: & reliqua similia. Vex; hæc per tria inquit tẽpora debemus inspicere. Tunc. n. de futuro argumentum possumus facere si ita & ante fuisse doceamus: utputa quia hoc fecit: hoc facit etiam: & hoc facturus est. Quia hoc passus ẽ: hoc patitur & passurus ẽ. Quia hoc dixit: hoc dicit: hoc & dicturus est: hucusq; aut̃ attributa personæ. Ac personis quidẽ hæc uidet attributa esse. Septẽ sũt quidem ut diximus elemẽta unde oĩs argumentatio capit ad quãcunq; rẽ. Quis: quid: cur: quando. ubi: quẽad/modum: quibus adminiculis. Horum duo prima omnia cõtinent. Nihil autem aliud queritur ni/

aut uirtutis aut artis alicuius perceptionẽ: aut q̃uis sciẽtiã. Et itẽ corporis aliquã cõmoditatẽ nõ natura datã sed studio et industria partã. Affectio ẽ animi: aut corporis ex tẽpore aliqua de cã cõmutatio: ut lætitia: cupiditas. metus: molestia: modus: debilitas: et alia quæ ĩ eo dẽ genere reperiuntur. Studiũ ẽ aũt animi assidua et uehemẽs ad reliq̃ rẽ applicatã magna cum uoluntate occupatio: ut philosophiæ: poetriæ: geometriæ: litterarum. Cõsilium ẽ aliqd faciẽdi: aut nõ faciẽdi uere ratõ excogitata. Facta ãt casus et oões tribus ex tẽporibus cõsiderabuntur: qd fecerit: aut q̃d sibi acciderit: aut qd dixerit: aut quid faciat: quid ipsi accidat: qd dicat: aut quid facturus sit: quid ipsi causatum sit: quia sit usurus oratione: ac personis quidẽ hæc uidẽtur attributa.

si quis fecerit & quid factum sit atq; hæc ipsa Ci. ꝓpriis & apertioribus: & ad rem uicinioribus nominibus appellauit. Quis. n. personā dixit: qd negociū uocauit. Ac pſonæ qdē quā in ꝓnomine posuimus quæ essent attributa iam dictum ē. Nunc anteq̄ dicamus quæ negocio attributa sint: quid sit ipm negocium uideamus. Negocium ē factum de quo quæstio ē. Veꝝ hoc factum nunc ī facto ē nūc ī dicto: nūc ī cogitatu. Omne hoc itaq; factum de quo quæstio ē negocium appellat. Ac factorum q dem genera tria sunt. Est factum illud de quo quæstio. Est factum quod ī negocio. est quo illud factum de quo q̄stio ē ꝓbat. Atq; hoc factum tribus tēporibus cōsiderat Ante. In. Post. Est & tertium genus facti quod extra negocium ē ex quo ad id factum d̄ quo quæstio ē trahit argumētum: ut cluētii factum ē iudiciale de ueneno q̄ occiderit oppianicum. Deinde extra hoc negociū facta eius alia ad argumētum quod ꝓponit trahūtur, q̄ multos ante ueneno necarit. Hoc tertium factum ī attributis pſonæ accepimus facta causus & oratōes. Tria itaq; genera factorum sunt. factum de quo q̄stio ē: factum quo id: factum unde quæstio ē ꝓbat factum extra negocium. sed ad negocium. Itaq; factum illud de quo quæstio ē negociū appellatur. Huic negocio q̄tuor pricipaliter attributa subiecit: unum qd ī ipso negocio ē quæ cōtinētia cū ipso negocio appellauit. i. qbus illud factum de quo q̄stio ē ꝓbat & quæ ab ipso negocio uident nullo mō putasse separari secundum attributū ēī quo illa q̄ in gestione negocii sint necesse ē uidere. Aliud ē. ipsum negocium. Aliud illa q̄ ī gestione negocii cōtinētur: ut pta occidit: negocium ē. In ipsis aūt negocii gestione illa sunt. Illo tpe occidit: ī illo loco occidit. Fuit occasio: ut occideret: & reliq̄ quæ ī gestione negocii cōtinētur. Tertiū attributū est quod adiunctum negocio noīatur. Hoc quoq; neq; negocium neq; ī gestione negocii sed extra negocium ē. Hoc ab oratore sumit: cuius assumptōe res illa de q̄ quæstio ē aut similis: aut dissimilis demōstrabit. Itaq; oīa exēpla tributa negocio sunt. Sed qm̄ extrinsecus ueniunt adiuncta negocium noīant. Quaꝝ attributum ē negocio quod gestum negocium consequit. Hoc quoq; extrinsecus ē. nō. n. ī negocio uel ī gestione negocii cōtinet: sed an post negocium cōtigerit cōsiderat: utputa factum milonis hæres cōsecutæ sunt: ut de eodē facto legē nouā senatus tulit cædē quæ ī appia uia facta esset cōtra. r. p. factam esse iudicauit. Hæc oīa non in negocio neq; in gestione negocii sunt: sed gestum negocium cōsequunt. Et qm̄ scimus quot attributa negocio sunt: nunc in singulis quæ nobis sint ad argumētum ducēda uideamus. Ac primo illa cōsideremus q cōtinētia cum ipso negocio appellātur: sine qbus negocium: & q̄ sine negōcio esse nō possunt. Hæc itaq; quinq; sunt. Summa ipsius negocii. Summæ cā: & facti tria tpa. Ante. In. post. quod factum iter genera factoꝝ secundum esse memorauimus. Summa negocii talis ē: ut parētis occisio. Patrem. n. occidit negocium est. Negocii summa est ut parentis occisio. In hoc de ipsis nominibus de ꝓnunciatione fiet argumētum si cum quadā admiratione dicamus occidisse patrē: sextus roscius dicit. Deinde cā illa ē: utputa occidit: quia inimicus fuit. Aut contra: quia inimicus nō fuit. nō occidit. Iam post cā facta cōsiderare debemus: qbus illud factum de quo quæstio ē asseramus. Hæc facta ꝓ tria tēpora: ut sæpe iam dictū ē diuidunt: ut cōsideremus quid ante factum sit: qd in re ipsa factum sit: quid postea factum sit. Vt milo qd ante fecit. In senatu fuit: domū uenit. Calceos & uestimēta mutauit: ꝓfectus ē. Deinde qd fecit in re ipsa. Ad albanum puenit si impetus ī illum factus ē. Tum ille reiecit penulā de reda dessoluit: se defendit. Clodius occisus ē. Postea qd fecit ꝓfectus ē lauinium. Flamines creauit pp inuidiā romā cito noluit reuerti. Ergo his factis factum ꝓbat: aut defendit illud puod ī q̄stione ē. i. milo clodium occidit. Necesse ē itaq; hæc qnq; ī eodē negocio de quo quæstio ē cōtineri. Frustra. n. aliquod factū obiicimus uno nec factum ē nisi eius summā dicamus: nisi cām eiusdē facti doceamus: nisi qd ante: qd in re: qd postea factum sit demonstremus. Recte ergo cōtinētia cum ipso negocio noīata sunt. Deide cā eius summæ per quam & quāobrem & cuius rei causa factum sit quærit. Multæ quidē causæ sunt. Nam ut oīa ista nascātur quæ ī mundo sunt necesse ē cā p̄cedat. Et hoc ipsum negocium: de quo q̄stio ē cā dicit. Veꝝ hæc cā hoīs circa factum duplex ē: aut. n. pp rē aliq̄ iam ante aīo ꝓpulsam quodcunq; faciamus: & erit cā quæ ratiocinatio dicit: aut subito necessitate aliqua præsentis tpis in factum aliquod præcipitamur: & erit cā quæ impulsio dicitur. Et quæcunq; cā ex cōfessione ueniam meretur: impulsio est. Haꝝ nunc utranq; cām Ci. hic tetigit per quam quamobrem ingt & cuius cā factum sit quæritur. Quāobrem ratiocinatio ē cuius cā impulsio ē. In gestione negocii hæc qn̄ requirenda sunt. In gestione negocii. Locus. Tempus. Occasio. Modus. Facultas. In

gestione autem negocii: q̄ locus secundus erat. De ēptē elementis persona iam dicta ē. Remanserunt
sex: quæ negocio attributa sūt. Quid: cur: qñ: ubi: quēadmodū: qbus adminiculis. Ex his rursus duo
qd & cur. i. factum illud triplex & facti cām cōtinētia cum ipso negocio eē mōstrauimus. Reliqua q̄/
tuor ī gestione negocii sunt. Vbi: qñ: quēadmodū qbus adminiculis. Addidit Cic. qntam occasionē
de q̄ post dicemus. Quiq; itaq; res secūdo attributo subdidit locū: tēpus: occasionē: modū: facultatē
Et recte hæc in gestione negocii eē dixit. Illa. n. supiora q̄nq; summa negocii summæ causa qd an/
te factum sit quid in re factum sit qd postea factū sit negocii. i. factū illud de quo quæstio ē. pbāt. Quod si negociū. pbāt ī gestione negocium nō sunt. Vex ī gestione negocii necesse ē: ut hoc rursus qnq; sint locus: tēpus: occasio: modus: facultas. & ni cū dicimus. Milo ī senatu fuit? domū uenit: postea. pfectus ē gestio negocii ē q̄dē: sed ī ipsa negocii gestiōe tēpus ostēdimus. i. miloné hora. ix. pfectū. Deide cū dicimus uenit ad albanū. Impetus ī illū factus est gestio q̄dē negocii est: sed ī ipsa negocii gestione & occasiōe ostēdimus q̄ necesse habuit illac iter facere: & locum. ostēdimus q̄ de loco supiore īpetus ī illū factus sit: & facultates: q̄ clodius habuit armatos. Ergo gestio negocii sine his qnq; eē nō pōt: loco: tpe: occasiōe: mō. facultatibus. Quod si sine his qnq; negocii gestio eē nō pōt recte hoc ī gestione negocii cōsiderare debemus. Locus cōsiderat' ī quo res gesta sit ex oportunitate quā uideat' habuisse ad negociū administrādū. Vt sciamus quē locū cōsiderādum p̄cipiat q̄ sint alii loci uideamus. Ac primo secūdū Lucretii cæterorq; sniam. Inane totū locus ē: quod inane patet rebus occupaturq; ab elemētis. Igni: aere: aqua: terra. Ergo hæc elemēta ī loco sunt. i. ī inani. Sed rursus ipsa elemēta loci sunt: ut ignis syderibus locus ē: aer: auibus: aqua natantibus: terra gradiētibus: uel his oībus quæ ī ea dē nascunt'. Itaq; & terra oīs locus est: & rursus in terra locus ē: qui locus nobis nō ex eo: quod locus ē cōsiderandus est: sed ex eo quod qualis sit: aut ex oportunitate eius. Aliquid ī eo: aut fieri potuisse: aut fieri nō potuisse doceamus. Hoc itaq; si præceptum in loco qualitatem eius atq; oportunitatē nos ispicere atq; æstimare debere. Necesse est. n. nobis ubicunq; esse. Sed illud ubi sumus quale sit cōsiderandum ē. Atq; hæc oportunitas loci per multa considerāda ē. Nā & magnitudo loci ispiciēda ē. ut & ibi tot milia hoīum cœperit. Deide iterum illum inspiciēdum ē: ut ī qntiana septīginta milia biduo eē decursa. & quoniā interualli duo genera sunt: lōginquitate inqt & ppinquitate. deinde cōsiderādum si motus locus an celebris sit. Deinde natura ipsius loci uidēda tumulosus: decliuis: plānus: saxosus: plaustris: siluestris: quæ sit pterea uicinitas eius loci ī qua natura sit: ut iō ibi aliq̄d fieri potuerit uel nō potuerit q̄ uicinia talis sit: uel oīs regio. Etiā hoc inquit in loco cōsiderare debemus facer an pphanus sit: publicus an priuatus: alienus an ipsius de quo agitur. Quod si ipsius nō erit: etiā hoc uidēdum an aliq̄do ipsius fuerit. Ex his igit' tot oportunitatibus loci multa ad negociū colligere possumus argumēta. Tempus autē est id quo nunc utimur. Quod tempus semper fuerit necesse ē: siue ante mundum. siue cum mundo. Multi. n. natū mūdum: multi natū nō eē, cōtendūt. Ergo hoc tps generale: q̄ nec initiū nec finē hēt æternitas ē: quam græci appellāt. Vex q̄m hoc tempus definiri difficile est: illud definit: quo nunc utimur. Tempus ē inqt pars quædā æternitas: aut annuū: aut diurnū: aut nocturnū spaciū significans. Ex cursu. n. sideū certis tpibus certum nomē ipositum est. Septē stellæ septē circulis cōtra cœlū uoluuntur quæ cum singulæ ad id signum unde pfectæ sunt fuerint reuersæ certū tps icludūt. Quod si oīs septē simul ad ea signa unde pfectæ sunt reuertant': nunc fit illud tps: quod annus magnus dī: & necesse est omnia rursus p ordinē suū quæ ante nata sunt renasci. Ergo si ad exordium suū simul oēs stellæ reuertant': annus magnus dī. Singulæ aūt cursus habet tēpus suum: sed omne tps certis uocabulis nō tenet'. Nā saturni cursus hēt tps sed tps ipsū nō hēt nomē. Itē iouis: Martis: Veneris atq; Mercurii: Solis uero cursus cū se expleuerit annus est. Lunæ cū se expleuerit mensis est. iā uero & Sole supra terras posito diem uocabimus: & Sole sub terris posito noctē. Horas aut ē. xii. hæc eē origo memorat. Quodā tēpore trimegistus cū eēt in ægypto sacq; quoddā aīal serapidi dicatū cum ī toto die duodecies urinā fecisset pari semp iterposito tpe per duodecim horas diem dimēsum esse conlecit: & exinde hic horas numerus custodit'. Deinde alii dicunt ex quadratura cœli quæ secundum musicam rationem in duodecim partes dicitur esse diuisa: horas duodecim esse nominatas. Aqđam

sunt q̄ritur: locus: tēpus: modus: occasio: facultates. Locus cōsideratur ī quo res gesta sit ex oportunitate quā uideatur habuisse ad negociū administrādū. Ea autē oportunitas quæritur ex magnitudie: iteruallo: lōginqtate: propinqtate: solitudie: celebritate: natura ipsius loci' ex uicinitate totius regiōis. Ex his ēt attributiōibus sacer an profanus: publicus an priuatus: aliēus an ipsius de quo agitur locus sit: an fuerit. Tēpus aūt id quo nūc utimur ē. Nā ipsū q̄dē diffinire difficile ē: ps quædā æternitatis cum alicuius animi mēsura diurna uespertina nocturnaue spacii ex certa significatione. In hoc et quæ præterierūt cōsiderātur et eorū ipsorū q̄ pp uetustatē absoluerūt: ut incredibilia uideātur: et iam ī fabularū numerum reponantur: et quæ iam diu gesta et a memoria nostra remota: tamen faciant fidem

enim per totum diem exceperunt tenuissima caverna defluentem & hanc maiores nostri in duodecim ptes diuiserunt. Ex his ptibus horis numeꝝ iposuerũt. Sed iá tẽpus é ut ad rationẽ tẽporis reuertamur. Quod tẽpus, i. hoc quo núc utimur. ſpaciũ accipiamus: quod aut i multis annis ſit: aut i anno aut i mẽſibus aut i mẽſe: aut i diebus uel die: aut i noctibus uel nocte: aut i horis uel hora uel momẽto. Veꝝ hoc tẽpus noſtꝝ philoſophi duo tẽpora diuiſerũt: in ꝓteritum futuꝝ. ꝓſens autẽ eẽ negauerunt: quod i eo q̃ præſens dicimus ſiqd iam aliqua ex parte cõfectum ẽ ꝓteritum ſit ſiqd mox ꝓficiuere tradita eſſe quod eo cũ monumẽta certa in litteris exiſtãt: et quæ nup geſta ſint quæ ſcire plærique poſſint: et itẽ q̃ iſtẽt i præſentia: et q̃ maxime fiãt et q̃ cõſequãtur. In q̃bus põt cõſiderari q̃d ocius et q̃d ſerius futurũ ſit: et itẽ i tẽpore cõiter ꝓſpiciẽdo lõgitudinis eius ẽ cõſiderãda. Nã ſæpe oportet cõmetiri cũ tpe negociũ: et uidere potuerit ne aut magnitudo negocii: aut multitudo rerũ i eo trãſigi tẽpore. Cõſideratur aũt tẽpus et ãni: et mẽſis: et die i: et noctis: et uigiliæ: et horæ: et aliq̃ partꝫ alicuius horũ. Occaſio aũt ẽ pars tẽporis habẽs i ſe alicuius rei idoneã faciẽdi aut nõ faciẽdi oportunitatẽ. Qua re cũ tẽpoꝝ hoc differt. Nã generẽ q̃dẽ utrũq; idẽ eẽ itelligitur. Verũ i tẽpore ſpaciũ quod dãmõ declaratur quod i annis aut i anno: aut i aliq̃ anni ꝑte ſpectatur. In occaſione ad ſpaciũ tpis faciẽdi q̃dã oportunitas itelligitur adiuncta. Quare cũ genere idẽ ſit: fit aliud quod ꝑte q̃dã et ſpecie ut dixius differat. Hæc diſtribuitur i tria tẽpora uel genera: i publicũ: cõe: ſingulare. Publicũ ẽ quod ciuitas uniuerſa aliq̃ de cã frequẽtat: ut ludi. dies feſti: bellũ. Cõe quod accidit oĩbus eo dẽ fere tẽpore ut meſſis: uindemia: calor: frigus: Singulare aũt ẽ quod aliq̃ de cã priuatim ſolet alicui accidere: ut nuptiæ: ſacrificiũ: funus: cõuiuium: ſomnus Modus aũt eſt in quo quemadmodum: et aĩo quo factum

habeat futuꝫ ſit. Ita Virgi. Totiam uoluẽtibus annis. quod. n. uoluitur nõ ſtat: quod nõ ſtat præſens nõ habetur. Oratores autẽ tẽpus noſtꝫ in tria tẽpora diuidũt: i illud tẽpus uetus atq; abſoletũ: & perantiquũ. Deinde i illud quod licet uetus ſit a noſtra memoria: remotũ tamẽ in litteris cõtineẽ. Poſtremo i illud q̃ nuper geſtum ẽ. & cuius de his q̃ uiuũt plæriq; meminerunt. Præſens uero tẽpus i duo diuidunt: in præſens: & magis præſens. Magis præſens tẽpus ẽ: ut Nunc nunc iſurgite remis. Hoc eſt quod ait: & itẽ quæ inſtent i ꝓſentia: & cũ maxime fiant. iſtãs. n. tẽpus præſens ẽ: ut ait iuno ad iuturnam. Cum iá fata turnum tenerẽt atq; inſtãtibus eripe fatis. Deniq; ſciamus illa præſentia fata dixiſſe addidit poſtea tẽpus. quod magis præſens eẽt ſi q̃d ꝓſentius audes. præſens ergo tẽpus duo tẽpora hẽre dixerunt: præſens: & magis præſens: futuꝫ autem tempus i duo diuiſerũt: in ocius: & ſerius. i. in id q̃ mox futuꝫ ẽ: & in id quod tardius futuꝫ ẽ. Atq; hæc tria tempora cũ partibus ſuis. hic in hoc attributo: q̃ de tẽpore eſt continentur. Et itẽ cõiter in tempore perſpiciendo longitudinis eius ẽ conſideranda. Tẽpus eẽ diximus ſpaciũ: quod i annis: mẽſibus: diebus: noctibus horiſq; uerſeẽ. In hoc iquit cõiter tempore lõgitudinẽ eius debemus iſpicere. In qua lõgitudine duo oportet attẽdere: utꝫ in illo ſpacio huiusnegocii magnitudo potuerit impleri: & utrum tot ſimul res potuerint effici. Quod. n. i rebus difficile eſt: aut numero aut magnitudine ſit neceſſe eſt. Occaſio autem eſt pars temporis habens in ſe alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi oportunitatem. In illa menſura temporis ex motu cœli facta ex actibus noſtris uel ipſius mundi qualitas proueniens occaſionẽ parit faciendi aliquid: uel non faciendi. In tempore. n. mẽſura ac ſpacium conſideratur. In occaſiõe qualitas temporis ex qua oportunitas naſcitur faciendi aliquid uel non faciendi. Hoc itaq; inter ſe diſtant tempus & occaſio genere autem ſimilia ſunt. Verum hæc occaſio: ut diximus ex actibus noſtris: uel ipſius mundi parit nobis ad aliquid oportunitatem. Verum hæc occaſio: uel oportunitas in tria genera diſtribuitur. Publicũ: commune: ſingulare. Occaſio. Publica. Communis. Priuata. Publicum eſt inqt q̃ ad totam ptinet ciuitatẽ: ſi aut bellum ſit: aut ludi: aut aliquis dies feſtus. In hac utiq; publica occaſione eſt oportunitas aliquid faciendi: uel non faciendi. Commune eſt inquit quod ex actibus mundi prouenit: ut ſi meſſis ſit calor: ſi uindemia frigus. Singulare autem eſt inquit q̃ unicuiq; poteſt prouenire priuatim. Si nuptiæ ſint ſacrificium: funus: conuiuium: ſomnus: & recte in priuata occaſione ſomnum etiam poſuit. Non enim ex neceſſitate temporis: ſed ex corporis atq; animi ratione dormitur. Interdum. n. laſſi aut mœſti ꝑ diẽ dormimus. Interdum ſoliciti atq; occupati nocte uigilamus. Triplex itaq; occaſio: publica: cõis. priuata. Ex his occaſiõibus multa poſſumus arguméta colligere. Modus aũt ẽ in quo quẽ admodũ & quo aĩo factum ſit quæritur. Modum Ci. diligẽter ſpexit atq; ita definiuit ut nemo unq̃. Nãq; modũ i duobus ſpiciẽdũ docet: i mõ facti: & aĩo i faciẽtis: ut ſi dicas clam ẽ q̃dem modus facti q̃ quaſi res facti occulte geratur. Verum in eo eſt & aĩus facientis inſidioſus latens atq; inſtructus dolis. Iram eo quod clam dicimus & modus & animus inuenitur. Similiter omnes

modi ex modo facti:& ex animo inſpiciendi ſunt. Verum in ipſo animo duo rurſus debemus inſpice re:prudentiam:& imprudentiã,i.utrum aliquid cõſilio an animi impulſu fecerit.In his.n.cauſa fa cti q̃ritur:quã duplicẽ eẽ ſupra diximus circa faciẽtis uolũtatẽ.ratiocinatõnem.ſ.& impulſionẽ. Ita ratiocinatio erit prudẽtia animi.Impulſio uero iprudentia. Vex hi erunt ex prudẽtia modi:clã: pa lã:ui:perſuaſione.Hæc oĩa prudenter admiſſa ſunt.i.ut res fieret conſiliũ ante pceſſit.Imprudentia porro ad purgationẽ iungitur:quæ pars ueniæ eſt. Cuius purgationis partes tres ſunt inſpiciendæ:in ſcientia:caſus:neceſſitas.In his quo/ q; modis factum quidem manifeſtũ eſt ſed animus inuenitur inuitus.Ad iungitur ad iprudentiæ modos etiã affectio q̃ paulo ãte pſonæ diximus attributam.Quã affectionẽ eẽ dixi mus animi aut corporis tepẽtina de cauſa ꝓmutationẽ.Vex hic quoniã in mõ animus attendendus ẽ:animi ſolas circa affectionẽ poſuit cõmuta tões.i.moleſtiã:iracũdiam: amorẽ. Itaq; his affection:bus animi impru dẽs in factũ pelluntur.& recte ipru dẽs:qppe affectio ẽ repentina animi cõmutatio.Ergo quod repẽtinũ eſt ꝓſpici nõ põt.Si ꝓſpici non põt im/ prudentia ẽ. Facultates ſunt aut q bus facilius fit:aut ſine quibus aliqd confici non põt.Facultates Cic.du/ plici qualitate definiuit:duaſq; illis poténtias dedit:ut ſit primũ genus facultatũ illud ſine quo aliquid fieri nõ põt.Aliud quo aliqd fa cilius cõpleat.&.n.hæc duo prima ꝓponamus fit:nõ fit:lã ex eo q̃ fit rurſus duo deſcendũt. Faci/ le fit:difficile fit.lã i duobus ponit facultas.in genere.i.i eo q̃ fit:& i ſpecie.i.in quod facile fit.illud aũt quod difficile fit ita põt argumẽtis torqueri ut illud uideat eẽ q̃ nõ fit:& iccirco i hoc nõ ſũt po/ ſitæ facultates.dupliciter igit facultates eẽ teneamus.Prio illas ſine qbus aliqd fieri nõ põt.Deinde illas qbus aliqd cõpleẽt:ut ſi qs uelit rhetoricã diſcere prima erit ei ad diſcẽdũ facultas ſine q̃ effici nõ põt.i.aĩus:igeniũ:inſtrumẽta artis ipſius:& magiſter.Deinde erũt illæ facultates qbus facilius fit ſi ſit doctus & beniuolus magiſter.Ita & ad mortẽ facultas ſine qua fieri nõ põt uenenũ q̃ facilius fit uenenũ cũ poculo.Si aũt i pane deꝭ uenenũ pars illa ẽ quæ difficile fit quæ ita põt argumẽtis torque ri ut pars illa uideat eſſe quæ nõ fit q̃ qdẽ Cĩ.ꝓcluẽtio diſputauit cũ negauit i pane dari uenena po tuiſſe.Hoc aũt ſcire & tenere debemus:ẽt tẽpus:& locũ:& cætera præter modũ facultates eẽ poſſe ſi generaliter cõſiderent nõ ex ſpecie uel ex oportunitatibus ſuis.Neceſſe ẽ.n.& quodcũq; tẽpus & quẽ cũq; locũ fuiſſe cũ aliqd factũ ẽ.Alioqn facultas pria nõ erit faciẽdi niſi iſta ſint.Ita Cice.i roſciana. Nõ potuit inq̃t occidere patrẽ roſcius cũ abſcens fuit.Hic argumẽtũ a loco fecit. Deide ait. Agenũc uideamus reliquas facultates.Ergo iã & locus facultas ẽ.Sed facultas ſi generaliter cõſideretur:At ſi opportunitas eius fuerit ſpecta tũc ex loco argumẽta ſumẽtur. Adiũctũ negocio ãt id intelligitur quod maius:& quod minus:& quod ſimile erit.Attributa negocio duo iã trãſacta ſũt.Continẽtia cũ ipſo negocio:& illa quæ i geſtione negocii cõtinẽtur.Ac prima qdẽ cũ attributis ſuis pſona trãſacta ẽ .i.qs.Deinde qd & cur cõtinẽtia cũ negocio demõſtrauimus.Deinde q̃do:ubi:quemadmodum qui/ bus adminiculis in geſtione negocii poſita documus.Ita ſeptẽ prima illa elemẽta in duobus negocio attributis uidemus icluſa.Nec iam ampliꝰ uideꝭ relictũ quod i aliis duobus negocio attributis ad argumẽtum cõſiderare debeamus.i.in his quæ adiũcta negocio nominãt:& i his quæ geſtũ negociũ cõſequunt. Vex i his eadẽ ſeptẽ ẽ quæ &,i ſupioribus cõſiderare debemus.nec aliquod negociũ ſine his ſeptem elemẽtis unq̃ poterit iueniri:ut quis homo ſine liniamẽtis ſuis.Itaq; cum i noſtro negocio ex omni circunſtãtia argumẽta cœpimus:& fides in aliquo claudicarit ex alienis argumẽta ſumenda ſunt:quæ cum aſſumunt:aut fidẽ faciunt:aut augẽt. Vex hæc cũ aliena ſint,i,extra noſtrã cauſam uidendum eſt qua noſtro negocio parte copulẽtur:quæ copulatio reſpectus dicitur: quem reſpectũ græci dicunt.& enim cum etiam iſta aliena a negocio ſeptem illa elemẽ ta cõtineãt:quæ in noſtro negocio continentur non poſſunt ſibi omnia conuenire.Sed quædam i hoc cõſiderare debemus i alieno negocio:quæ per noſtr negocium reſpiciant:ut præuiſo & præcognito copulationis genere ad argumẽtum noſtri negocii facta collatione copulent. Vex hu ius reſpectus nouẽ modi ſunt.Scilicet ut ſit adiunctum negocio noſtro:& q̃ maius eſt:& q̃ minus:q̃ ſimile:quod æque magnum:quod diſpatum:quod cõtrarium:& genus: & pars:& euẽtus. Hæc itaq; nouẽ oĩa toni & puncti ſunt.i.ad aliquid.Itaq; quaſi ſemper in binis ſunt & recte,niſi enim ad aliqd nullus poteſt eſſe reſpectus.Itaq; cum dicimus maius:tunc intelligimus maius: ſi minus conſidere/ mus.Rurſus tunc intelligimus minus ſi maius cõſideremus.Ita & reliqua ex aliorum collatione co/ gnoſcimus. Verum nunc uideamus quemadmodum hoc reſpectus negocio& conſiderare debeamus

ſit quæritur.Eius partes ſunt prudentia et iprudẽtia. Prudentiæ ãt ratio quæritur ex his quæ clam: palam: ui:perſuaſione fecerit. Imprudentia autem ĩ purgatio nem confertur. Eius partes ſunt inſcitia:caſus: neceſſi tas:et in effectionem animi.hoc eſt moleſtam: iracun diam:amorem:et cætera quæ in ſimili genere uerſan tur.Facultates autẽ ſunt:aut quibus facilius fit: aut ſi ne quibus aliquid confici non poteſt.Adiunctum au tem negocio id intelligitur:quod maius: et quod mi nus et quod ſimile erit ei negocio de quo agitur : et quod æque magnum : et quod contrarium:et quod diſperatum: et genus: et pars: et euentus: maius: et

Maius & minus:& æque magnũ ex ui & ex numero:& ex figura negocii;ſicut ex ſtatura corporis cõ ſideratur,Hæc tria.i.maius& minus:& æque magnũ tribus modis conſiderare debemus,vi.nume ro:figura:uis:quæ ſingulis nominibus uerbiſq; conſtat: & perſona.Omnis enim res:& omne dictum factum ue habet uim ſuã:etenim ſi dicas parricidium ſtatim q̃tum hoc ſit:& in qua ui ſit animo exi ſtimamus.Ita homicidium:adulteriũ:& reliqua facile quid ſint,cũ fuerint audita cognoſcimus.Si militer & perſonæ habent uim ſuam.Etenim cũ dixeris Ciceronem ſtatim ex boni uiri conſidera/

minus:et æque magnum ex ui et numero:et ex figura negocii:ſicut ex ſtatura corporis conſideratur.Simile autem ex ſpecie comparabili: aut ex cõferenda atq; aſ ſimilanda natura iudicatur.Contrarium eſt quod po ſitum in genere diuerſo ab eodẽ:cui cõtrariũ eſſe di citur plurimũ diſtat:ut frigus calori.uitæ mors.Diſpa tum autẽ ẽ id quod ab aliqua re per oppoſitionem ne gationis ſeparatur hoc modo:ſapere et non ſapere.

tione quæ in illo uis ſit agnoſcimus Deinde cum dixeris Catelinã ex cõ ſideratiõe peſſimi hoĩs ſtatim quæ in illo uis ſit agnoſcimus.Nũerus eſt cũ minus ac maius nõ ex ui:ſed ex re rũ:uel ex perſonarũ numero demon ſtramus.Figura eſt quæ in toto ne/ gocio cõſideratur,i.p oĩa illa ſeptẽ elementa:ut cõſideres quid factum ſit:qs fecerit:ubi fecerit:qñ fecerit: quẽadmodũ fecerit & reliqua quæ iqt figura totius negocii:ita ẽ ut cor poris ſtatura:i q̃ ſtatura oĩa liniamẽ ta corporis continentur.Itaq; ut me

liius ĩtelligamus notũ ꝓponamus exẽplũ illud,ſ.q̃ Ci.negocio ſuo adiũxit.Nã cũ Catilinã diceret occidẽdũ ex adiũcto qd maius uel minus eẽt argumẽta collegit:q̃ utiq; maius& minus& æque ma gnũ ex ui:nũero:figura:iãdudũ diximus approbãdũ.Ita & Ci,an uero.P.Scipio põtifex maxius Ty berium gracchũ mediocriter labefactãtẽ ſtatũ reip,priuatus ĩterfecit Catilinã orbẽ terræ cæde at/ q; icendiis uaſtare cupientẽnos conſules pferemus?Hic ex ui rez intelligimus minus eẽ ſtatũ reip.q̃ orbẽ terrarez,deinde ſimiliter ex ui ĩtelligimus minus eẽ labefactare q̃ uaſtare.Ita ex ui pſonarũ cũ gracchus & Catilina nominaẽ Catilina magis timẽdus agnoſcit:ꝓterea ex numero ĩtelligimus ma ius eẽ duos conſules q̃ ſcipionẽ.Hic figurã nõ poſuit totius negocii,i.quẽadmodũ occiderit Grac/ chũ Scipio:ubi occiderit:qñ occiderit:unde occiderit.Vez hæc qa nihil pderant,prætermiſit:atq; uno uerbo cõcluſit:q̃ ait ĩterfecit;cuius uerbi cõſiderata ui maius eẽ ĩtelligimus ĩterficerẽ:q̃ ex urbe eiicere.Vez in aliis exẽplis & ex figura debet cõparatio fieri:ut maius aliqd minus ue demonſtres. Si dicas illud tũc factũ ẽ:ubi factũ ẽ:ita factũ ẽ:ꝓpea factũ ẽ:& reliqua quæ ĩ elemẽtis prĩcipalibus continentẽ:Simile ãt ex ſpecie cõparabili:cũ facimus ãrgumẽtũ ex adiuncto negocio p ſimilitudi/ nem:in ea ſimilitudine qualitas cõſiderãda ẽ.Supiora.n.maius:& minus:& æque magnũ ex quan/ titate cognoſcimus:nec putemus:hoc eẽ par:q̃ ſimile:&.n par ex mẽſura definita:& ex cõpata utri/ uſq; quãtitate cognoſcimus.Simile ẽnõ in eo q̃tũ ſit:ſed ĩ eo q̃le ſit attendimus.Ita non ex menſura fit ſimile:ſed ex uultu:& ſuperna quadã facie declaraẽ.Icon.Simile.Parabole.Paradigma.Simile itaq; duobus modis conſi derare debemus,in ſpecie formarez:& natura rez:& ſcriptores quidem arti um ſimile genus ponunt ſub ſimilia tria.Icon,i.imaginẽ:parabolẽ.i.collationẽ.Paradigma.i.exem plũ.per imaginẽ ſimile fit:cũ ex ſimili ſpecie uultus uultibus cõparamus:ut os humeroſq; deo ſimi lis p collationẽ ſimile facimus:cũ rez diuerſarũ cõferimus:& copulamus:nõ ſpeciẽ:ſed naturã.ut q̃/ lis mugitus fugit cũ ſaucius arã.Taurus.Aut pœnoz q̃lis ĩ aruis,Saucius ille graui uenãtũ uulnere pectus:tũ demũ mouet arma leo:hic.n.Vir.ut pbaret turnũ rebus oĩbus fractis:nõ deiectũ:ſed ira tũ magis:qa uix crediẽ negocio ſuo:fidẽ fecit:ex adiuncto negocio p ſimilitudinẽ:quæ ſit ĩ pte na/ turæ.Sic iqt:& leo magis iraſciẽ:poſtq̃ fuerit uulneratus:p exẽplũ ãt tũc ſimile facimus:ſi ĩ exẽplo ipſo q̃litas oñdaẽ.Sæpe.n.exẽplũ ĩ q̃titate uerſa,i.ui:uel nũero:uel figura.Inueniẽ tñ & qualitas ſi ne exẽplo:ut Ci.cũ circa bellũ cãrez ſimiliũ cõparat naturas ait:ut Helena inquit Troianus:ſic tu An toni huius belli ſemẽ fuiſti.Contrarium ẽ quod poſitũ ĩ genere diuerſo ab eodẽ:cui contrariũ eſſe dr̃:plurimũ diſtat:ut frigus:calor:uitæ:mors Ariſto,oppoſita genus poſuit cõtrariũ:diſperatũ:ad aliqd ſub oppoſitis.Cõtrariũ porro Ariſto,ſic definiuit:ſub eodẽ genẽ ſpecies multũ ĩter ſe diuer ſæ hac rõne:ut oĩa ad unũ illud genus referãt:q̃ ſupra oẽs res prĩcipales græci ponũt,i.q̃ latini ens uocant,i.q̃ eẽ poſſit.Verũ cõtraria tribus modis iueniri poſſũt:cũ aut ſub eodẽ genere ſpecies mul tũ ĩter ſe diſtãt:aut cũ ſub ſingulis generibus diuerſis:ſpecies ẽt diuerſæ ſũt:aut cũ duo genera inter ſe diuerſa ſũt.Itaq; hic,Ci.ĩ diuerſis generibus poſita cõtraria demõſtrauit frigus.& calorẽ.His ãt genus q̃litas:ſed diuerſa.Deide ſimiliter ſub diuerſis generibus ſpẽs lõge inter ſe diuerſas poſuit.i. uitã:& mortẽ.Vitæ ãt genus bonũ:mortis malũ.Itaq; contraria ſunt q̃ ſe e regiõe ſpectant:& quæ ex diuerſo poſita plena ſũt:ſub diſpato ãt Ariſto,duas ſpecies poſuit:priuãtia:& negãtia.Priuãtia ſũt ut cæcitas:ĩfœlicitas;uiſio:& fœlicitas hitus ſũt:cæcitas:& ĩfœlicitas id agũt:ut pr̃ia id q̃ habueẽt ñ hẽant.Nũq̃.n.cæcitas fiat neceſſe ẽ:niſi uiſio ãte tollaẽ:nec ẽ ĩfœlicitas: niſi prius fœlicitas exclu datur. Iccirco ergo hæc priuãtia noĩata ſũt:q̃ primoz priuationẽ ſecũ dã demonſtrent.Negantia porro ſũt quæ negatõe ſeparanẽ:ut ſapit:ñ ſapit:ſedet:nõ ſedet.Negatio hic illud agit:ut primum neget:nõ tñ cõſtituat ſecundum,nã cum ait ñ ſedet:ſolũ ſedere negat:nõ tñ cõſtituit:utrum ſtet an ambulet:ſed ſufficit ei genere q̃ ſedeat.Hicãt Cic.in diſperato ſola negantia poſuit,i.ſapere non

ſapere eē: tamen iter diſperātia priuātia noſſe debemus; Genus eſt quod partes aliquas amplecti/
tur: ut cupiditas. Notū eſt quid ſit genus. i. ſub quo multæ ſunt ptes: partes autē ſunt ea quæ ſub ge/
nere ſunt. Verum cū de his facimus argumētū ex adiunctis: negocio facimus argumentū. Quotiens
aūt de genere quæſtio ē: ex ſpecie faciendū eſt argumentū. Quotiens de ſpecie quæſtio eſt: ex genere
faciendū ē argumentū: ut Ci. cū pro Roſcio ageret idē ſpeciem ſuſcepiſſet Roſcius. n. ad filium pe
cies eſt. Argumentū fecit: ex genere: cū dixit tam feros mores in filium cadere nō potuiſſe. Filius. n.
genus Roſcius ſpecies ē ita & cū de ge
nere quæſtio eſt: ex ſpecie colligen/
dum ē argumētū: ut ſi quæratur an
oēs matres ament filios ſuos & tu ex
ſpecie facias argumētum. Adeo oēs
matres nō amēt filios ſuos. ut Medea
filios ſuos ēt occiderit. Ita & ī reliqs
Eeuentus ē exitus alicuius negocii: ī
quo quæri ſolet qd ē quaq; re euene
rit: eueniet euenturūq; ſit. Euētum
illū accipiamus: q unicuiq; rei natu
raliter. ut uidet adiunctus qui rē ſu
am: poſtq; res ipſa cōtingerit: neceſſe
ē cōſequat: & tūcuere de euentu fa/
cere poſſumus argumētu ſi ipſe euē
tus certus ſit: alioquin ſi euentū illū
accipiamus q ex caſu uenit fieri: īde
non pōt argumētū: quod adiunctū
negocio eē poſſit: Facit itaq; de euē
tu argumentū: ſi eū quē probaueris
ī ſolētē futurū ſpondeas arrogantem
Ita ī ſolentiæ euentum arrogantiam
doces q̄ rurſus arrogātiam ad odiū
cām eē demonſtras. Quare hoc ī ge

Genus eſt quod partes aliquas amplectitur ut cupidi
tas: Pars eſt quæ ſubeſt generi: ut amor: auaritia. Euē
tus exitus eſt alicuius negocii ī quo quæri ſolet quid
ex quaq; re euenerit: eueniat: euenturum ſit. Quare
hoc ī genere: ut cōmodius quid euenturū ſit ante aīo
colligi poſſit: quid ex quaq; re ſoleat euenire conſide
randū ē hoc mō: ex arrogantia odiū ex inſolentia ar-
rogantia. Quarta āt pars ex his quæ negociis diceba
mus eſſe attributa conſecutio. In hac hæ res quærū-
tur quæ geſtū negociū cōſequuntur: Primū quod fa
ctū ē: quo id noīe appellari conueniat: Deinde huius
facti qui ſunt principes et inuentores qui deniq; au-
ctoritatis eius et inuentionis cōprobatores atq; æmu-
li. Deinde et quæ ea de re. et aut eius rei ſit lex conſue
tudo actio: iudicium. ſciētia artificium. Deinde natu

nere ut cōmode qd euētuq; ſit: añ aīo cōcipi poſſit qd quaq; ex re ſoleat euenire cōſiderādū ē. Vt īqt
ex enentu facile poſſumus argumēta colligere primo ipſi nobiſcū ptractare & cōſiderare debemus
qs uniuſcuiuſq; rei eē ſoleat euentus: & ut ſciamus naturalē euentū nō fortuitū nobis cōſiderandū
deniq; ſoleat: inqt euenire. Conſuetudo ppetua ē: quod ppetuū ē: fortuitū eē non pōt. Ergo conſide
randus nobis erit ī rebus ſingulis certus & naturalis euentus. Quarta āt pars ē ex his quas negociis di
cebamus eſſe attributas. Negocio quatuor eē diximus attributa: dictū iam de tribus attributis eſt.
oſtēdimus quæ eēnt cōtinentia cū ipſo negocio ī geſtiōe negocii adiuncta negocio. Nūc de his docē
dum eſt quæ geſtum negociū conſequūt̄: quod qdē qartū attributū uidet cū ea pte pugnare: quæ
ī prīo attributo ē poſt negociū. Scimus. n. qnq; eē ī primo attributo. Sūmā negocii: cām ipſius ſūmæ:
& factum triplex: ante negociū: ī negocio: poſt negociū. Hoc extremū factum quod eſt poſt negociū
uidet ſimile eē huic attributo: de quo nūc agimus: quod dī cōſecutio. nā utrūq; poſt negocium eſt.
ſed hoc diſtāt q̄ ſupra poſt negocium facta illius cōſiderāda ſunt de quo agit̄: & qd aliqd feciſſe me
morat̄. hīcāt facta cōſiderāda ſunt: ſed extranea. Itaq; cōſiderāda ſunt: q̄ geſtum negocium cōſequā
tur. Hæc ī duobus ſēp debemus attēdere: ī pſonis & ī natura geſti negocii: in perſonis ſic. Si aīaduer
tamus qd de geſto negocio hoīes fecerint: aut ſenſerint: aut iudicauerint: ut de facto Miloīs: ut de
lege Clodii natura ipſius negocii ſit. ſi res illa facta ſit: cui neceſſe ſit euētum aliq̄ē eē coniunctum
ut parricidiū furor. neceſſe ē cōſequat̄: & rurſus parricidā ueri ſimile nō ſit dormiſſe. Hæc. n. geſtū
negocium cōſequunt̄ q̄ nō in pſonis aīaduerſa ſunt: ſed in natura geſti negocii. In his itaq; duobus &
Ci. aīaduertenda dixit ea quæ geſtum negocium conſequunt̄. Ac primo de pſonis. primo inqt q̄ fa
ctum ē: quo id appellari cōueniat. Vtiq; hoc cōſeqt̄. res. n. prima ē rei nomē. Hō āt neceſſe ē rei no/
men ponat. Ita Ci. de noīe cōſtituendo diſputat in diuinatione. Nō. tā inqt hæc accuſatio. q̄ defen/
ſio ē exiſtimāda. Deīde īqt eius facti q̄ ſint pricipes et iuentores: q̄ deniq; auctoritatis eius & iuentio
nis cōprobatores: atq; æmuli. Hæc quoq; poſt rem ſint neceſſe ē: neq;. n. poteſt inueniri niſi quod la
tet: Eſt porro quod latet aīaduertendum. Itaq; q̄ fuerint illi q̄ primi illud fecerit unde nunc agitur
q̄ deinde factum p̄bauerit: ac ſecuti ſint: ſi optimi ſunt laudas factum: ſi peſſimi reprehendis: ut Ci.
ī diuinatiōe dicit ſēp hoīes nobiles accuſaſſe: & eos cū magno cōmodo reip. magnā ſēp gloriā cōſecu
tos. Deīde īqt: & q̄ de ea re: aut eius rei ſit lex: lex ēt cōſeqt̄. lex. n. ſēp in re; qa reſtalis uiſa ē cōſtitui
tur. Vex q̄ ait de ea re totū ē. Quod ait eius rei ps ē. Interdum. n. totum factum aliq̄ lege: aut dānat̄
aut abſoluit̄ iterdum ps facti. Deinde q̄ ait: cōſuetudo: actio: iudiciū: ſciētia: artificium & hæc oīa
geſtū negociū cōſequet̄. Nā & cōſuetudo rei: iā ante geſtæ ē: & rurſus rē geſtā ſolet aliqua actio cōſe
qui: uel iudicium: ut p̄iudicium natū eē uideat̄: deīde neceſſe ē añ aliqd fieri: ut ex eo ſciētia cōſeqt̄
uel: artificium. Vex hæc oīa. & ī pſōaq; actibus, puidēda ſunt & ī negocii ipſius natura. iccirco ait.
Deīde qd ex natura eius cōuenire uulgo ſoleat an ſolēter. Ait negocii ipſius aīaduertendā ē naturā

ideſt qui ſoleant euentus factū iſtud conſequi: ſed hic euentus a illo euentu: quē in adiūctis negocio demonſtramus: hoc diſtat: quod ille euentus naturaliter certis rebus affixus ē: & rem ſuam quadam ui ac neceſſitate conſequit. Hic ūt euentus interdū neceſſarius & naturalis ē: ut parricidium furor neceſſe eſt conſequatur. Interdū uarius: ut commutabilis: ut amor noceat neceſſe ē: & ut nō noceat neceſſe eſt. Sæpe. n. malū euentū amor hēt: ſæpe bonum. Deniq; ut oſtenderet. Cice. euentum iſtum ex natura negocii, ita eē conſiderandū: ut ſcias & in contrariū poſſe cōueniri. Deinde inqt: qd ex natura eius euenire uulgo ſoleat: an inſolēter et raro. Poſtea homines id ſua auctoritate comprobare: an offendi i his conſueuerint: et cætera quæ factum aliquod ſimile cōfeſtim: aut iteruallo ſolent conſequi. Deinde poſtremo attendendū eſt: nū quæ res ex his rebus quæ ſunt poſitæ in partibus honeſtatis. aut utilitatis: conſequātur: de quibus i deliberatiuo cauſæ genere diſtinctius erit dicēdum: Ac negociis quidem fere res hæ: quas cōmemorauimus ſunt attributæ. Omnis aūt argumētatio q̄ ex his locis quos cōmemorauimus ſumetur: aut probabilis: aut neceſſaria debebit ēe. Etenī ut breuiter deſcribamus argumētatio uidetur eē iuētum ex aliquo genere: rē aliquā. aut probabiliter oſtēdens: aut neceſſarie demonſtrans. Neceſſarie demonſtrantur ea quæ aliter: ac dicūtur: ac fieri: nec probari poſſunt hoc modo. Si peprit cum uiro concubuit cōſequi interdū. n. uicinior: interdū tradior ē euentus: utputa ſi quē uoluero occidere uicinus ē euētus: ut mox me oderit. Deinde ſi tradio alicui diſciplinā tardior hic euentus. Primo. n. fortaſſis offēditur: deinde amat. ac diligit: deinde poſtremo attendendū eſt. Dat poſtremū breue & cōmune p̄ceptum: utrū aliq̄d honeſtū ſit: an utile: i his ē cōſiderandū q̄ geſtum negocium conſequūt. Verum quæ ſint p̄tes honeſtatis: atq; utilitatis i deliberatiuæ p̄ceptis ſe demonſtraturū eē promittit. Oīs aūt argumentatio: quæ ex his locis: quos cōmemorauimus ſūmet: aut probabilis: aut neceſſaria eſſe debebit. Ait ſupra: cū de cōfirmatione loquæret. Huius i quit p̄tis certa ſūt p̄cepta: quæ in ſingula cārum genera diuident: Verūtn̄ non incōmodū uidet quādā ſiluā: atq; materiā uniuerſā ante p̄mixtam: & confuſā exponere oīum argumentationū. Tria nobis in cōfirmatione tradunt: materia argumētū: argumentatio. Materiā nobis iā tradidit. i. locus: de q̄bus argumēta caperemus: quos locos diuiſit i attributa p̄ſonæ: & i attributa negocio: Attributa p̄ſonæ. xi. eē dixit negocio quatuor. Atq; hoc; hoīum p̄tes enumerauit: ac trādidit: nūc itaq; dicturus ē de argumēto: nec nos cōfūdat q̄ p̄ argumēto: argumētationē ponit. Antiq genus ponebāt argumentationē: ſub argumentatōe uero argumentū & argumentationē. Itaq; hoc uerbo cōmuniter utebant: ut pro argumento recta argumentatio diceret. Ver; anteq̄ dicamus: quæ genera ſint argumētorum: dicamus prius quid conſiderare & conferre debeamus: ut argumenta faciamus. Secūdū Ariſtotelē decē cathegoriæ ſunt. i. decem res i quibus oīa quæ īmūdo ſūt cōtinent: Har; rerū una ſubſtātia ē: reliquæ nouē qualitates. i. quæ ſubſtantiæ accidant. Itaq; cum res nuda ē nihil aliud q̄ res ē. Tunc āt ex ea poſſumus facere argumētū ſi eius qualitates iſpiciamus. Itaq; oīa uerba: & noīa hēnt res ſuas. hēnt & qualitates: quæ q̄litates cū ſibi cōueniūt faciūt argumētū: Cū nō cōueniūt nō faciūt argumentū: Vtputa p̄amus occidit. Occidit: res ē huius rei q̄ ſit q̄litas attendamus. i. quædā aſperitas: quædā īmanitas. Deinde ponamus inimicū. Rurſus inimicus res ē. Eius rei porro q̄litas ſimpliciter aſpſa: atq; crudelis. Itaq; q̄m utraq; ſibi hæc qualitas conuenit factū ē argumentū. Ita duæ ſimiles q̄litates: cū fuerint copulatæ faciunt aliā q̄litatē. i. occidit: qa inimicus fuit: quæ q̄litas ē: ut argumētū probabile eē uideat. Ita ſi dicas occidit qa gladio p̄cuſſit: argumētū ē qa utriuſq; rei q̄litas ē ſimilis. Alioqn cū in eo q̄ occidit: iam nota ſit & res & q̄litas rei. Deide ponas uirgā: cuius res & q̄litas nota ē: q̄m ſimiles ſibi nō ſunt iſte q̄litates cōiuncte in unum nō faciunt argumētum ſi dicas: p̄cuſſit uirga & occidit. Semp itaq; nō res ſed qualitates rer; debemus attendere: atq; cōferre ut argumenta faciamus. Argumēto; porro genera duo ſunt probabile & neceſſarium. Probabile ē q̄ ueriſimilitudine fidē facit. Vtputa qa inimicus fuit occidit. Ver; de p̄babili poſt dicemus. Nūc āt de argumēto neceſſario diſputauimus. Neceſſarie demōſtrant ea quæ aliter ac dicunt: nec fieri: nec p̄bari poſſunt hoc mō. Si pepit cū uiro concubuit. Neceſſ

sarium est inquit quo aliter ac dictum ē: nec fieri nec probari potest necessariū argumentum ad fi/
dem cogit: ac trahit. Probabile aūt irrepit: atq; psuadet. Necessariū porro tale est argumētum: si ea
proferas: quoꝝ talis sit natura: ut sic fieri necesse sit: si dicas si natus est morietur: si peperit cū uiro
concubuit. Hæc necesse: ut se consequantur: q; si necesse habes credere: necessariū factū est argumē
tum. Illud tñ scire debemus argumentū necessariū pœnæ non esse solūq; eē inter homines probabi
le. Nempe nobis necessariū uidetur: ex uero constare: nam si probabile ex uerisimili: ex uero neces
se est necessariū. Inter hoīes aūt ue
rum latet: totumq; suspitionibus ge
ritur: ergo necessariū non pōt eē ar/
gumentū: sed q̄tum inter homines
potest necessariū q̄tum secūdū opi
nionem humanā ualet: alioquin se/
cundū cristophori opinionem nō ē
necessariū argumētū: si peperit: cū
uiro cocubuit. Neq; hoc rursus si na
tus est morietur: nā apud eos mani/
festū est sine uiro natum: & nō mor
tuum. Ergo necessarium illud argu
mentū est quod iam opinione psua
sum est: Atq; ut scias hoc necessariū
non esse omnino necessariū ostēdit
Ci. ét hoc hoībus persuadet: cū ait
necessarie demonstrant ea quæ ali/
ter ac dicūtur: nec fieri: nec probari
possunt. Ergo si probāt iam nō erūt
necessaria. Quicquid n. probāt po
tuit: & non credi. Itaq; necessarium
argumētum teneamus illud q; faci
le populo persuadet orator. Hoc ne
cessarium tribus modis fieri docet:
quos modos ī genere dictiōis ponit
hic. n. iá dictū est superius ī materia
locos posuit: de qbus cōducta ad ar
gumētationē dictio nascerē. Fieri
itaq; necessariū argumentū docet.
aut p cōplexionē: aut per enumera/
tionē: aut p simplicē conclusionem
Cōplexio est in q̄ utrū cōcesseris re
p̄hendit. cōplexio forma dictioni ē
posita in ratiōibus necessariis. Vex
cōplexio duplici lateꝛ cōstat. Vnde q̄cq̄d fuerit electū. necesse ē ut cōtrariū sit. In cōplexionē itaq;
duo genera sunt. pponēdi: nunc p simples: nūc p necessariū. Simplex hoc mō. Si hoc ē cur illud fa/
cis. Si illud ē. cur hoc facis. Deide p necessariū sic. Aut hoc cōcedas: necesse ē: aut illud. Ita hic exem
plū cōplexionis considerare debemus: factū p simplex. Si improbus ē inqt cur uteris? Si probus cur
accusas? Ita & in Verrinis Ci. aut amicos inqt confiteri siculos necesse ē: aut inimicos. Si amici sunt
credamus testibus: si inimici sūt inuiti pecunias cōtulerūt. Enumeratio est in qua pluribus rebus ex
positis & cæteris ifirmatis: una reliqua necessario cōfirmat. Enumeratio quoq; forma dictionis est
posita i rationibus necessariis. Vex in enumeratione multa ponūt: et exclusis multis unū q; reliquū
ē confirmat: utputa si hoc non ē: si illud: & illud nō est. restat igr ut istud sit. Ita in Verrinis. Si ne/
q; carbo attigit: neq; Sylla uidit: neq; i ærarium relatū est: restat igitur ut tu Verres pecuniam sustu
leris. Vex enumeratio duobus modis fit: cū aut multis rei rebus excludit: una quæ reliqua ē confir
mas: aut cum rei rebus exclusis contrariā confirmas. Multis rei rebus exclusis una quæ reliqua ē cō
firmat: ut supra ipse Ci. cōtra Hermagorā: Nam aut nullū cāe genus ē: aut iudiciale solū aut & iu/
diciale. & demonstratiuum. & deliberatiuū. Hic multa enumerauit: sed exclusis duabus rebus: reli
quā tertiā cōfirmauit. Nullū iqt cāe genus eē ñ pōt dicere q artis p̄cepta dat: unū eē nō pōt dicē qa
hoc: & hoc. Relinqt: ergo iqt utoia tria genera causaꝝ sint. Ergo hic multis rei rebus sublatis po/
strema ē: cōfirmata. Deinde oībus rei rebus exclusis cōtrariū sic cōcludit: ut hic ipsū exēplū positū
est. Necesse ē inquit: aut inimicitiarum cā ab hoc eē occisum: aut metus: aut spei: aut alicuius amici
gratia. At si horum nihil est ab hoc non esse occisum. Itaq; hic res est occisio. Huius rei omnes res su
stulit. i. causas occidendi. Postremo contrariarum concludit. sic igitur horum nihil ē non occidit.
Simplex autem conclusio ex necessaria consecutione conficitur: & in hoc necessarium est argumētū
sed in una re positum: & ideo simplex conclusio nominatur: utputa si illo tempore, quo uos me
istud fecisse dicitis: ego trāsmare fui relinquitur: ut id ego non fecerim: sed nec potuerim facere.

Hoc genus argumētandi quod in necessaria demō/
stratione uersatur: maxime tractatur ī dicendo: aut p
cōplexionē aut p enumerationē: aut p simplicem cō
clusionē: Complexio ē in qua utrum cōcesseris repre
henditur in hunc modū si improbus ē: cur uteris si
probus: cur accusas. Enumeratio est ī qua pluribus re
bus expositis: et cæteris ifirmatis. una reliqua necessa
rio confirmatur hoc pacto. Necesse est aut inimicitia
rū cā ab hoc eē occisū: aut metus: aut spe: aut alicuius
cā amici: aut si horum nihil est ab hoc nō eē occisum
Nam sine cā maleficiū susceptū non pōt esse sed ne/
q; inimicitiæ fuerunt: nec metus ullus. nec spes alicu/
ius cōmodis: neq; ad amicū eius aliquem mors eius
pertinebat. Relinquitur igitur ut ab hoc nō sit occi/
sus. Simplex aūt cōclusio ex necessaria consecutione
conficitur hoc modo. Si uos me istud eo tpe fecisse di
citis: ego āt eo ipso tēpore trās mare: fui relinquitur ut
id quod dicitis non mō nō fecerim. sed ne potueri q;
dem facere: atq; hoc oportebit diligenter uidere ne
quo pacto genus hoc refelli possit: ut ne confirmatio
modū ī se argumentandi solum habeat: aut quandā

Hic itaq; ſimplex res eſt in ſuperioribus uero duplex: in complexione .ſ. & enumeratione: & com/plexione quidem aperte duas res continet: aut hoc eſt inquit: aut illud: ſi illud é cur facis: ſi illud é cur non facis. Enumeratio eſt cũ multas in ſe res habeat collocatas: duplex tamẽ é: ea .n. omnia quæ tollis q̃uis multa ſint: una tamen parte ponuntur. in altera id quod concludis ſiue aliquid de rebus ſit: ſiue contrarium rei: ut ſupra docuimus. Atq; hoc diligenter uidere oportebit. Præcepta dat: ut neceſſaria argumenta non ſola dicendi ſpecie faciamus .i. ne cõplexio uel enumeratio in ſolo genẽ dicendi poſita eẽ uideatur: ſed ut ra tõe ipſæ & res neceſſariæ ſint: & hoc genere dicẽdi proferantur: triplici .ſ. aut p cõplexionem: aut p enume rationẽ: aut per ſimplicem cõcluſio nẽ. Dictũ itaq; de neceſſario argumẽ to: & quale ſit: & quot modis dictio nis proferatur: núc de probabile in cipit diſputatio quod ut melius ĩtel ligamus pp uim expoſitiõis hæc pri us nobis ẽt pictura cernat. Argumẽ tũ. Neceſſariũ: Probabile. Comple xio: enũeratio: ſimplex: cõcluſio. p id quod fere ſolet fieri p id quod é ĩ opiniõe. Per ea q̃ hñt ad hæc quãdã ſimilitudinem. Per cõtrarium. Per paria. Per eas res quæ ſub eadẽ rõne cadunt. Per uera. Per falſa. Vel p ue riſimilia. Probabile aũt é id quod fe re ſolet fieri: aut quod ĩ opinione po

ſimilitudinem neceſſariæ concluſionis. Verum ipſa ar gumentatio ex neceſſaria ratione cõſiſtat. Probabile autem eſt id quod fere ſolet fieri: aut quod ĩ opiniõe eſt: aut quod habet ſi ad hoc quãdam ſimilitudinem ſiue id falſum eſt: ſiue uerũ. Verum ĩ eo genere quod fere ſolet fieri probabile huiuſmodi eſt: Si mater ẽ dili git filium Si auarus eſt negligit iuſiurandũ: in eo aũt quod in opinione poſitum eſt huiuſmodi ſunt proba bilia. Impiis apud inferos pœnas eſſe præparatas. Eos quam philoſophiæ dent operam non arbitrari deos eſſe. Similitudo autem in contrariis et in partibus: et ĩ his rebus quæ ſub eãdem cadunt rationem maxime

ſitũ ẽ: aut quod hẽt ĩ ſe ad hæc quandã ſimilitudinẽ ſiue id falſũ eſt: ſiue uerũ. Dictũ ẽ de neceſſario argumento: & de eius modis tribus .ſ. nunc de probabili argumento dicamus: ĩ ſolo uirtus oĩs fidei continet. Vt ſupra .n. diximus neceſſariũ inter hoĩes non ẽ præſertim: cũ etiã ipſũ probet: probabili itaq; ſolo oĩs fides nititur: adeo ut græci officiũ & finẽ oratoris ſic definierint .i. probabiliter ad fidẽ dicere. Probabile autẽ per ſeipſum nõ põt definiri: neq; in p̃ceptum quoddã exprimi. Sed probabile erit argumentũ pro moribus patriæ: populi: temporis. Neq; .n. oĩbus unũ at q; idem probabile eſt. Aliud .n. iuſtũ romanis: aliud barbaris uideť. Itaq; ut probabilia argumenta faciamus primũ nobis patria inſpicienda eſt ĩ qua ſumus: & eius patriæ inſpiciendi mores: deinde ĩ ſpicienda é ciuitas: quæ pars patriæ é. Oĩs .n. ciuitas hẽt ꝓprios mores. Deinde inſpiciẽdũ ẽt tempus. tẽpora .n. ſæpe mutantur. Poſtremo ẽt eius apud quẽ dicimus cognoſcenda natura é: ut ſecundum mores eius probabilia argumenta faciamus. Itaq; hæc præcedũt anteq̃ probabilia argumenta profe ramus. Vez ipſum probabile argumentũ: primo ĩ tria diuidiť .i. ĩ id quod facile fere ſolet fieri: & in id quod in opinione poſitũ ẽ: & in id quod hẽt ad hoc quandã ſimilitudinẽ. Deinde in .iiii. ſignũ credibile: iudicatũ: cõparabile. Vez illa tria res ſunt: q̃bus probabile conficiť argumentũ. Illa aũtẽ .iiii. quæ ſequũtur. rez haz triũ effectus ſũt. Primo itaq; illa tria uideamus: in quæ probabile diui ditur argumentũ p id quod ſolet fieri probabile argumentũ ſic fit: ſi ea ad fidẽ colligas quæ ĩ actus conſuetudine uerſanť: utputa ſi mater ẽ diligit filiũ. Si auarus ẽ negligit iuſiurandũ. Ita & Teronti/us meretrices malas: auaros lenones: triſtes: ſenes: edaces: paraſitos eẽ cõmemorauit. Hæc itaq; ad fi/dẽ dicta ſũt p id quod fere ſolet fieri. Deinde p id quod in opinione poſitũ ẽ. probabile argumentum ſic fit: ſi ad fidẽ nõ ea quæ in uſu ſũt agẽdi: ſed ea quæ ĩ opinione ſũt poſita colligamus. Si dicas ĩferos eẽ & impiis apud ĩferos pœna. Si dicas oẽs q̃ philoſophanť cõtra deos facere. Multi .n. credẽt q̃ philoſophi contra deos faciant. Etenim ſi deos aſſerunt: & me forte ſtultũ eẽ dicũt: qm̃ me talẽ deus ẽe uoluit cõtra deos faciũt cũ me reꝑhẽdũt. Deide ĩ .r. p. cũ bella aut pax ex dei uoluntate cõtingát ipſi aũt multa cupiũt ꝑſuadere contra deos faciunt: ſi id ñ aſſerũt agendũ q̃ deoz uoluntate conti git. Ergo ut diximus ex his quæ ĩ opinione ſũt poſita. probabile colligiť argumentũ: ſi dicas ĩferos eſſe uel non eẽ: deos eſſe: uel non eſſe: mundũ natũ: mundũ nõ eſſe natum. Iſte opiniones di cunt .n. græce opinio: & opiniones nuncupáť. Adeo manifeſtũ ẽ oĩa quæ in mundo agunť argumentis probabilibus ꝑſuaderi quãdo ẽt philoſophoz ꝓfeſſionibus ex opinione nõ mẽ ipoſitũ ẽ ut dogmata dicanť. Tertiũ illud ẽ ut doceamus quẽadmodũ probabile fiat argumẽtũ ex eo quod hẽt ad hæc quãdã ſimilitudinẽ. i. p ſimilitudinẽ: utputa ſcis q̃ patriã prodit pœnã mereť: ille q̃ pa/triã defendit p̃miũ mereť. Verum hic ex altero alteri fides fit: & ſic quaſi fuerat nominãdũ. Sed Ci. nõ quẽadmodũ fieret argumẽtũ: ſed unde fieret iudicauit: cũ ait. Aut quod hẽt ad hæc quãdã: ſi/militudinẽ ad hæc. i. ad ſupiora ad id quod fere ſolet fieri: & ad id quod fere ĩ opinione poſitũ eſt. Etenĩ hoc argumẽtũ tertiũ ubi: ex altero altez probamus: nunc tale põt eẽ ut ſoleat fieri nunc tale ut in opiniõe poſitum eẽ uideať ut ſoleat fieri: ſi is q̃ patriã prodit pœnã mereť. ille q̃ patriã defẽdit p̃mium mereť: ut ĩ opiniõe ſit. Si ĩpiis apud inferos tormenta præparata ſunt inocẽtibus q̃es parata eſt. Itaq; hoc quod hẽt ad hæc quandã ſimilitudinẽ. i. ſimilitudo tribus modis probabile efficitar

gumentū:aut p contraria:aut p paria;aut per eas res:quæ ſub eandē rationē cadunt. Per cōtraria ſic
Nam ſi his qui imprudentes læſerunt ignoſci conuenit iis qui neceſſario profuerūt haberi gratia non oportet. Hic contraria ſunt ,p deſſe & nocere:ſed ipſa contraria non faciunt argumentū:niſi habeāt inter aliquā ſimilitudinē. Hic itaq; animo& ſimilitudo ē. nā ſi ille iprudenter obfuit:hic neceſſitate profuit:neq; ille uoluit obeſſe:neq; hic uoluit prodeſſe:ergo ſi ignoſcitur ei qui non uolunta/re:ſed imprudentia læſit::& illi gratia non habenda eſt qui non uoluntate profuit:ſed neceſſitate:
Per paria ſic:cū nō ex contrariis re/bus,ſed ex ſimillimis p naturā pro/babile colligimus argumentū:utputa:nam ut locus i mari ſine portu nauibus intutus eſt ſic aīus q ſine fide ē amicis non poteſt eſſe portuoſus. Ex his autem quæ ſub eandē rationē cadunt,probabile facimus argumētū cū ea ſibi cōferimus quæ ad aliquid ſunt:utputa locare:cōducere:emere uēdere. Hæc uerba ad ſe inuicē ſpectant. itaq; ex unius rei ratione alte/rius rei rationem probare debemus utputa neſcio:q p̄e uendēte emit fi liū iniquā rē dicit̄ feciſſe. Hic facis argumētū probabile. Nā ſi is qui uē didit rē iniquā fecit:& hic q emit rē iniquam fecit. De de q; Cice. poſuit exēplum apud rhodios portorium res uilis utilis erat. Et Hermocreon uir ampliſſimus id cōduxit portorium. Defēdit̄ quod rē turpē nō fecc/rit. Facis itaq; argumētū p eas res q ſub eandē rōem cadunt. Nam ſi rhodis turpe nō fuit locare;ne Hermo/creonti quidem turpe eſt conducer̄ Siue autem inquit uera ſint;ſiue falſa ea: unde fecimus argumētū:nihil ad nos dummō ad fidē faciendā probabilia eē uideant̄. Falſū ē ſiue ueriſimile;ſi dicas nō occidit Medea filios? Quippe mater filios nunq̄ potuiſſet occidere. Hic falſū ē quod aſſeris:tñ feciſti argumentū ,pbabile: p id quod fere ſolet fieri:ut Medea filios nō occidiſſe credat̄. Aut ſi dicas qa multis ī calceis puluis fuit ex itinere regreſſus ē. Verū ē autē argumētū probabile ſi dicas. Quoniā cicatrix ē:uulnus fuerit neceſſe ē. Nūc autē ut ,pbabilis argumēti oēs p tes ſcire poſſumus. Hæc quoq; nobis aīa duertenda ē pictura. Per id quod fere ſolet fieri. Signū. Credibile. iudicatū Religioſū. probabile argumentū:per id quod ī opinione poſitū ē. Cōmune. Approbatū. Cōparabile. Per ea quæ habent ad hæc quādā ſimilitudinē. Imago. Collatio. Exēplum. Omne aūt:ut certas quaſdā in ptes tribuamus. probabile quod ſumitur ad argumentationē:aut ſignum eſt:aut credibile:aut iudicatū:aut comparabile ſupra diximus probabile argumentum ī tres partes diuidi:ī id quod fere ſolet fieri:in id quod in opinione poſitū ē:& ī id quod habet ad hæc quādam ſimilitudinē. Sed has tres ptes ipſas res eē diximus:de quibus probabile ſit argumentū. Verū ī his tribus rebus hæc rurſus quatuor collata ſunt. i. quod ex illis rebus cōficit̄:aut ſignū dr̄:aut credibile:aut iudicatū:aut cōparabile. Atq; ut ſciamus hæc quatuor illis tribus eſſe cōnexa:id quod fer ſolet fieri:nihil aliud hēt ī ſe niſi:aut ſignū:aut credibile. Deinde id quod in opiniōe poſitū ē: nihil in ſe hēt iudicatū. Poſtremo id quod hēt ad hæc quādā ſimilitudinem:nihil aliud hēt niſi cōparabile. Videamus itaq; hæc quatuor ī illis tribus eē. Nec hæc tm̄ ſibi copulata ſūt ſed oīa quæ ī argumento ſunt probabili:ēt argumentis attributis pſonæ:& attributis negocio conſtat eē cōnexa. Nā quatuor negocia eē dicimus attributa continentia cum ipſo negocio:& in geſtione negocii adiūcta negocio quæ geſtum negocium conſequuntur. Itaq; in continentibus cum ipſo negocio:& in geſtione negocii ſignum eſt. In his quæ geſtum negocium conſequuntur iudicatum eſt. In his autem quæ adiuncta ſunt negocio comparabile eſt. In attributis uero perſonæ credibile eſt. itauidemus:& locus argumētorum:& res & exitus certis rationibus ſibi eſſe copulata. Nulla itaq; uideatur eſſe confuſio quod probabile argumentū iādudum in tria diuiſimus. nunc in quatuor:quia id quod fere ſolet fieri duo in ſe continet:ſignum:& credibile. Quod in opinione poſitum eſt unum habet in ſe:ideſt iudicatum:quod habet ad hæc quandam ſimilitudinem ſimiliter in ſe unum continet:ideſt comparabile. Itaq; probabile argumentū in quatuor partes nunc diuiditur. nam aut ſignum ē:aut credibile:aut iudicatum:aut comparabile. Signum eſt quod ſub ſenſum aliquē cadit. Quinq; ſenſus ſunt in homine:uiſus:auditus:odoratio:ſapor:& tactus. Itaq; quicqd ſub hos ſenſus cadit:cū argumentū fuerit attractū:ſignū eſt. Quod ſignū p ſe nō ad ſe ualet:ſed ex eo aliud proficiſcit̄. i. aliud aſſeri ſpectatur in contrariis hoc modo. Nā ſi his qui ipruderter læſerūt ignoſci conuenit: his qui neceſſario profuerunt haberi gratia non oportet ex pari ſic. Nam ut locus in mari ſine portu nauibus non poteſt eſſe tutus ſic aius amici ſine fide ſtabilis eē nō pōt. In his rebus quæ ſub eandem rationem cadunt: hoc modo probabile eſt. Nam ſi rhodiis turpe nō ē portorium locare nec Hermocreonti quidem turpe ē conducere. Hæc tum uera ſunt hoc pacto. Quoniā cicatrix ē: uulnus fuit. Tū ueriſimilia hoc mō. Si multus erat in calceis puluis ex itinere eū uenire oportebat. Omne āt ut certas quaſdam in partes diſtribuamus: probabile quod ſumitur ad argumētationē: aut ſignū ē: aut credibile: aut iudicatum: aut comparabile. Signum ē quod ſub ſenſum aliquem cadit et quiddam ſignificat quod ex ipſo profectū uidetur: quod aut ante fuerit: aut ī ipſo negocio: aut poſt ſit ſecutum: et tamē indiget teſtimo

utputa si agatur: an nescio qs ex itinere uenerit: & asseras eum uenisse. nã i calceis eius multus puluis ẽ. Puluis hic signũ ẽ: & signũ qđ subsẽsũ oculos cadit. Aut si dicas qa cruẽtus ẽ hoiem occidit. Deiñ si dicas: Seditio facta ẽ: nã tumultus auditus ẽ. Hic tumultus signũ ẽ: sed signum qđ sub auriũ sensũ cadit. Ita & reliq̃ similia. Vez hoc argumẽti genus. i. signum nõ satis ad fidẽ ualet: sed alterius sit maioris argumẽti indiget approbatõe. ita, pbabile qdẽ ẽ argumẽtum: sed nõ ualidum sẽp q̃ hoc argumẽto cõiectura tractaf̃: & iõ aut aliud firmius argumẽtum: aut testimoniũ requirit. Sed qđ pauloante dixi signũ eẽ i eo qđ fieri solet fieri. Vti q; cũ dico ex itinere uẽit. nã multus i calceis puluis ẽ. & hoiem occidit. nã cruẽtus ẽ. argumẽtũ facio ex his q̃ fieri solet fieri: nã q ex itinere uẽit solet fieri ut puluerulẽtus sit: & q hoiem occidit solet fieri: ut cruẽtus sit. ex signo uero i oia tpa circa fcm facere possumus argumẽtũ: utputa occidisti hoiem qa cruẽtus es & hic cruor signũ ẽ. Occidisti ãt hoiem tps pteritũ. Deide occidis hoiem. nã uulnus infigis signũ ẽ. Occidis hoiem: tps pns Deide occidef̃ uis hominẽ. nã armatus incedis: hic armatus incedis signũ ẽ Occidere uis hoiem tps futur. Ita signũ ad oẽ tps argumẽtũ ẽ. Credibile ẽ qđ sine ullo reste auditoris opinõe firmaf̃ hoc mõ. Credibile ẽ iqt argumentum: qđ per seipsum fidẽ facit. Neq; ad pbãdũ desiderat testẽ Sed facile cũ prolatum fuerit apud opinionem & sententiã iudicis psua def̃. Hoc credibile i eo eẽ diximus qđ fere solet fieri: & rursus i attributis personæ: ita i exẽplo qđ subdidit Ci, utrunq; & uideamus. Nemo est inquit qui non liberos suos incolumes & beatos esse cupiat: utiq; & solet fieri ut nemo sit qui nõ amet liberos suos: & attributũ personæ est, i. fortunæ: q; liberi noiantẽ: & q; ait nemo ẽ. Iudicatũ ẽ res assensiõe: aut auctoritate: aut iudicio alicuius: aut aliquoz cõprobata, lã & hinc in tria diuisit iudicatũ. Nã assensio i religiõe ẽ auctoritas i cõi: iudiciũ i approbato. in tria. n. iudicatum diuisit: i religiosũ: i cõe i approbatũ. Religiosũ ẽ inquit: si qd de re aliqua iurati iudices iudicarũt: & iõ religiosũ: qa iurati iudicarũt: qđ asseueriri nos necesse ẽ. Aia duertamus tñ ut iudiciũ gestũ sẽp negocium cõseqũt. Cõe ẽ qđ oẽs uulgo, pbarunt. Cõe ẽ iqt qđ ex more uulgi iusti auctoritatẽ tenet: ut necesse sit maioribus natu assurgi: ut supplicium miserẽr. Hæc ut seq̃mur hẽmus uulgi auctoritatẽ. Deide hoc ẽt aia duertãus q; consuetudo quæcũq; rẽ semp aliquã cõseqũt. Inter id qđ fere solet fieri: & cõe hoc ĩterest: id qđ fere solet fieri ex quadã natura est. Cõe iudicato stringit. Approbatũ est qđ hoies cum dubiũ eẽt: quale hr̃i oportet. Approbatũ ẽ inquit qđ cum dubiũ eẽt circa qualitatem bonam malãue ad unã ptẽ hoies iclĩauerũt: ut iqt cũ sororẽ Hor. occidisset & de facto eius populus eẽt icertus tñ absolutus ẽ. Deinde ut tyberius Gracchus cẽsor isciẽte collega quosdã i senatu nouisset & de eius facto dubitaret, postea tñ eius factum populus approbauit. nã eũ cõsulẽ fecit, ita r̃ligiosũ: & cõe & approbatũ: qa i iudicato sũt gestũ sẽp negociũ cõsequũt. Cõpabile ãt ẽ qđ ĩrbo diuersis similẽ aliquã oronem cõtinet. Dictũ ẽ iã de signo, de credibili, de iudicato, restat extremũ ut de cõpabili dicat. Cõpabile ẽ qđ res iter se diuersas aliqua rõne cõiũgit. Hæc cõpatio. i. similitudo ptes habet tres

Imaginẽ quã græci appellant: Collationẽ quam græci appellant
Exẽplũ qđ græci appellant. imago ẽ oro, circa res diuersas aut corporũ aut naturarũ cõparans similitudinẽ: ut os humerosq; deo similis: ut qualis mugitus fuit cũ Saucius arã Taurus Collatio ẽ oratio: quæ res i se diuersas ex simili cõparatõe cõiũgit: ut ẽ istud: Ac ueluti magno i populo cũ sæpe cohorta ẽ seditio, exẽplũ est quo rẽ aliq̃ alicuius hois aut negocii auctoritate: uel casu aut dehortamur. Hortamur sic: ut Antenor potuit mediis elapsus achiuis illyricos penetraf̃ sinus de hortamur sic, at nõ uiderũt mœnia Troæ neptuni fabricata manu cõsidere i ignes. Hæc qdem nos exempla grammaticalibus artibus supposuimus Cic. autem se exempla his: quæ sunt icomparabili

nii et grauioris cõfirmationis: ut cruor: fuga: palor: puluis: et quæ his sunt similia. Credibile est quod sine ullo tecte auditoris opinione confirmatur hoc mõ. Nemo est qui non liberos suos incolumes et beatos eẽ cupiat iudicatũ est res assensione: ut auctoritate: aut iudicio alicuius: aut aliquorum comprobata. Id tribus i generibus spectatur: religioso: communi: et approbato. Religiosum est quod iurati legibus iudicauerunt. Commune est quod omnes communiter probarunt et secuti sunt: huiusmodi est: ut maioribus natu assurgatur: ut suplicantium misereatur. Approbatum est quod homines cum dubium esset: quale haberi oporteret sua costituerint auctoritate: ueluti Gracchi pri s factum quem populus. Roma. ob id factum quod isciente collega in censura nihil gessit: post cẽsuram fecit consulem. Comparabile autem est quod in diuersis rebus similem aliquam rõem continet. Eius sunt partes tres: imago: collatio: exẽplum. Imago est oratio demõstrãs corporũ aut naturarũ similitudinẽ. Collatio est oro rẽ cũ re ex similitudine cõferẽs. Exẽplũ ẽ quod rẽ auctoritate: aut cãu alicuius hois aut negocii cõfirmat aut infirmat. Horũ exẽpla et descriptiões in præceptis

ſuppoſituꝝ eē ꝓmittit: cū cœperit de elocutōe tractare. Nunc āt de inuētōe tractatus ē. Ac fōs q̄dē cōfirmatōis: ut facultas tulit aptus ē: nec minus dilucide q̄ rei natura ferebat demōſtratus ē. Ea oīa q̄ ad cōfirmatōem ptinebāt demōſtrata fūt: ita īq̄t ut rei ipſius natura flagitabat: ſed hic cōfuſe oīa ꝓ lata ſingulatim ſeāt circa ſingulas cās traditaꝝ eē p̄cepta ī .ii. libro ꝓmittit. In p̄ntia tātummō: numeꝝ: & modos: & ptes. Numeꝝ accipimus attributa pſōæ undecim negocio q̄tuor: deiñ genera argumētoꝝ duo neceſſarium: ꝓbabile. Modos āt accipiāus .i. ī neceſſario argumēto. Cōplexionē: enumeratōem: ſimplicē cōcluſionē. Deide ī ꝓbabili argumēto id qđ fere ſolet fieri qđ in opīone poſitū ē: qđ hēt ad hæc q̄dā ſimilitudinē, partes āt accipiāus: ſignū credibile: iudicatum cōparabile: & ea q̄ ſub his ſunt. Atq; inueīri qđē oīs ex his locis argumēta/tio poterit. p̄ñt qđē oīa iā argumēta ex his locis quos p̄cepimus inueniri. ſed hæc ipſa argumēta debemus īqt artificioſa dictōe diſtinguere: qa & ſuaue & neceſſariū ē. itaq; nūc pauca de dialectica ad rhetoricā trāſlatu/ruſ ē. Hēbitq; locum de ſylogiſmis ad quos capiēdos & tenēdos lectorē uehementer hortatur: ut ipſe ait.

Quod ñ rei ſolū magna ē utilitas: ſed p̄cipiēdi quoq; ſumma difficul/tas, diximus itaq; argumētum ꝓba/bile ī q̄tuor diuidi: ſignū: credibile: iudicatū cōparabile: credibile eē dixi musī duobus negocio attributis pſo næ. Signū eē dixīus ī duobus nego/cio attributis ī cōtinētibus cum ipſo negocio: & ī geſtiōe negocii. Cōpabi le eē dixīus ī adiunctis negocio. Iudi catum uero ī his q̄ geſtū negociū cō ſequunt. Itaq; oē argumētū factum ex attributis pſonæ credibile dicet. Deiñ oē argumētum factum ex cō tinētibus cum ipſo negocio: & ex his q̄ ī geſtiōe negocii ſunt ſignū dicet. Deiñ oē argumētū factū ex his q̄ ne gocio adiūcta ſunt: cōpabile dicet. Poſtemo oē argumentum factū ex his quæ negncio & negocium conſe/quunt: iudicatū dicet: Sed cū ꝓba/bile fuerit alioqn ī oībus attributis tā pſonæ q̄ negocio: & neceſſariū eē poterit argumētū: cuius tres partes eē diximus: cōplexionē: enumeratō nē: ſimplicē cōcluſionē. Oīs igit ar/gumētatio p inductōem tractāda ē: aut p rōcinationē. De materia & argumento iā dictum ē. Nunc ter tium illud ē ut de argumētatiōe dicamus quæ pertinet ad elocutōem: & quam Ci. ex dialectica ſum ptum ī rhetoricā poſuit laxioꝛē, argumentatio eſt itaq; artificium: non inueniendi: ſed dicendi. Hæc duobus modis fit: aut per inductōem: aut p ratiocinatōem. ita & Ariſto. ī argumētatōe duoꝛē dixit. Atq; Ariſto. breuiter ac ſtricti oē exēplum inductōem eē dixit: qđ aīus auditoris ab eo qđ nō dubium ē ad credēdum id qđ dubium ē iducat: duo itaq; ſunt genera argumētādi: inductio & rōcinatio. Vocꝝ inductōe philoſophi utunt: & hic nunc ad exēplum inductio phica inducit: ad hoc ut itelligamus qđ ſit inductio: uel quēadmodum fiat. poſt aut p̄cipiet q̄lis inductio poſſit eē oratoris. Inductio ē oro/quæ rebus nō dubiis captat aſſenſionē eius: q cum inſtituta ē. Generaliter hic inductōem definiuit: q̄ definitiōe oſtendit ubiq; nos inductione uti poſſe: & in phica: & in oratoria: & in q̄cunq; cōtentōe uerboꝝ etiam in fabulis. Nam ubiq; neceſſe eſt pſuadere: & iō perſonam certam hic non poſuit: ſed hoc ait: Inductio eſt oratio quæ rebus non dubiis captat aſſenſiones eius: qui cum iſtituta eſt. Eius inquit .i. ſiue ille philoſophus ſit: ſiue iudex: ſiue orator: ſiue amicus: ſiue inimicus. Inductio itaq; ſic faciē/da eſt: ut primo ꝓponamus illa quæ extra negocium ſunt: ſed tamē quæ ad negocium per ſimilitudi nem ſpectant: & talia inquit eſſe debent: illa quæ proponimus: ut neceſſario his cum quo agis ita eſſe

elocutionis cognoſcētur. Ac fons q̄dem cōfirmatiōis ut facultas tulit aptus ē: nec mius dilucide q̄ rei natu/ra ferebat: demōſtratus ē. Quēadmodū aūt oīs cōſti/tutio: et ꝑs cōſtitutōis: et oīs cōtrouerſia: ſiue ī rōne: ſi/ue ī ſcripto uerſetur tractari debeat: et quæ in quāq; ar gumētationem cōueniat: ſigillatim in ſecūdo libro de unoquoq; genere dicemus. In præſentia tātummō numeros: et modos: et partes argumētandi cōfuſe et ꝓmixte diſparſimus et poſt diſcrete et electe in genus quodq; cāæ quid cuiq; conueniat ex hac copia digere mus: atq; inueniri quidem omnis ex his locis argumē/tatio poterit. Inuentam exornari: et certas in partes di ſtingui: et ſuauiſſimum et ſumme neceſſariū: et ab ar/tis ſcriptoribus maxime neglectū. Quare et de ea præ ceptione nobis et ī hoc loco dicēdū uiſum eſt: ut ad in uentionē argumētandi quoq; abſolutio adiūgeretur: et magna cum cura et diligentia locus hic omnis con ſiderandus ē: quod non ſolū rei magna utilitas ē: ſed præcipiēdi quoq; ſumma difficultas. Omnis igitur ar gumentatio aut per inductōem tractanda eſt: aut per ratiocinationem. Inductio eſt oratio quæ rebus non dubiis captat aſſenſionem eius qui cum inſtituta ē: qui bus aſſenſionibus facit: ut illi dubia quædam res pro/pter ſimilitudinem earum rerum: quibus aſſenſit pro/betur: uelut apud ſocraticū Aeſchinē demonſtrat. So crates cū Xenophontis uxore: et cū ipſo Xenophōte

Aſpaſiam locutā:hic mihi inqt quæſo Xenophontis uxor ſi uicina tua melius hēat autū:quā tu habes:illius ne an tuum melius. Illius inquit:quod ſi ueſtem et cæterum ornamentum muliebre pcii maioris habeat quam tu habes:tuum ne an illius malis. Illius uero Age ſi inquit illa uirum meliorem habeat:quam tu habes:uirum ne tuum an illius malis. Hic mulier erubuit Aſpaſia cum ipſo Xenophonte ſermonem inſtituit. Quæſo inquit Xenophon:ſi uicinus tuus equum meliorem habeat quam tu habeas:tuum ne equum malis an illius. Illius inquit quod ſi fundum meliorem habeat:quam tu habes utrum talem fundum habere malis. Illum inquit meliorem:ſcilicet quod ſi uxorem meliorem habeat:quam tu habes:utrum illius malis: atq; hic Xenophon quoq; tacuit poſt Aſpaſia. Quoniam uterq;.n.ueſtrum inquit id mihi ſolum non reſpondit quod ego ſolum audire malueram egomet dicam quid uterq; cogitet. Nam et mulier optimum uirum mauis habere:et tu Xenophon uxorem habere lætiſſimam maxime uis. Quare niſi hæc perfeceritis ut neq; melior uir:neq; fœmina lætior ī terris ſit profecto ſemp id quod optimum putabitis eē multo maxime requiretis tu ut maritus ſis q̄optimæ mulieris:hæc q̄optimo uiro utputa ſit. Hoc cum in rebus non dubiis eēt aſſenſum:factū ē pp ſimilitudinē:ut ēt illud quod dubium uidebatur:ſiqs ſeparati q̄reret id profecto pp rōnē rogādi cōcederēt hoc mō ſermonis plurimū uſus ē Socrates:ppea quod nihil ipſe afferre ad pſuadēdū uolebat:ſed ex eo quod ille ſibi dederat ille q̄ cū diſputabat.aliquid cōficere malebat:quod ille ex eo quod iā conceſſiſſet neceſſario approbare deberet. Hoc ī genere præcipiēdū nobis uidetur primū ut illud quod īducimus p ſimilitudinē eiuſmodi ſit:ut ſit neceſſe concedi:nam quo poſtulabimus illud quod dubiū ſit cōcedi dubiū eſſe id ipſum quod īducimus nō oportebit Deinde illud cuius cauſa confirmandi fiet īductio:uidendū eſt ut ſimile his rebus ſit:quas res quaſi nō dubias ante diximus. Nā aliquod ante cōceſſū nobis nihil proderit:ſi ei diſſimile erit id:cā cuius illud primū concedi uoluerimus. Deinde non intelligant quo ſpectant ille primæ inductiōes:et ad quem ſint exitum puēturæ. Nam qui uidet ſi ei rei:quæ primo rogetur recte aſſenſerit illam quoq; rem quæ ſibi diſpliceat eſſe fateatur atq; cōſentiat. Quod cū cōſeſerit:tūc paulati ad id uñ dubitabat deſcēdis:& his q̄ ſupra conceſſa ſūt:ſimile eē cōfirmās. dat ergo nūc exēplum phīcū. Aſchines Socraticus fuit .i. diſcipulus ſocratis. Is multa ſcripſit. Quodā ēt loco īducit ſocratē referētē. Nā his erat mos diſcipulis:ut īgēio pprio ſpta ad magros referrēt:& q̄ſi ab eis iuēta pōerēt. īduxit īquā Aeſchines ſocratē referentē qd eēt:uel quēadmodū eſſet locuta Aſpaſia cū uxore Xenophōtis:uel cū ipō Xenophōte. Nā Xenophō & eius uxor frequēter dſcordebāt. pſuadet ergo Aſpaſia ut ī gratiā reuertāt. Aſpaſia āt pitiſſima fuit phiæ. Hac ita q; īductōe uſā īduxit Aſpaſiā apud Aeſchinē ſocrates. Interrogauit īqt Aſpaſia Xenophōtis uxorē. ſi īqt uicia tua aut melius hēat q̄ tu hēs. Tū īqt Xenophōtis uxor īducta ſimilitudie ſupioꝛ:qm̄ mutare nō poterat:tacita erubuit. Poſtea īqt Aſpaſia cōuertit ſe ad Xenophōtē ipm & ſimiliter cū illo inſtituit īductōem Dic mihi īqt Xenophō ſi uicinus tuus equū aut fūdū mīliorē hēat: q̄ tu hēs:tuum ne mauis an illius. i. niſi ī grām ingreſſi fueritis ſēp & tibi uxor lætiſſima & tibi uir optius ēerit. hic itaq; īductio hoc egit ut Xenophō & uxor eius ab his q̄ uelle ſe negare nō poterāt:ad id ēt qd dubiū hēbāt p ſimilitudinē deducerēt. Hoc mō ſermōis plurimū ſocrates uſus ē ſocrates īqt ī diſputatōibꝫ ſuis īductōe frequēter utebat ppea īqt qđ optimū ducebat:ut nō a ſe rebꝫ platis ſed cōfeſſiōibꝫ ſuis aduerſarius uinceret.

Hoc īgener̄ p̄cipiēdū nobis uī primū ut illd qđ īducēs p ſimilitudinē eiuſmōr ſit ut ſit neceſſe cōcedi. ī īductōe īqt tria ſp ſpectare debēus. Prīo ut ſimilitudies tales ppōamus ut eas ſit neceſſe cōcedi. nā illd dubium eē ñ dēt. uñ alteri fidē uolumus facere. Deiñ īqt illd qđ cōfirmāus ei rei:q̄ ponius ſimile eē dēt:nenihil egerit. ppō ſi illud diſſimile ē:cuius cā ppoſuimus. Tertio īqt id ager̄ debēus ut nemo itelligat quo ſpecter ſimilitudis ppō. Nec cū q̄ſpiā ntellexerit ſe ex cōfeſſiōe ponis:ēt illi rei fidē facere quā negauit:aut nō rndeat:aut male praueq; rndeat. ſi aūt neſciat quo tēdat ſimilitudis ppoſitio ſecurus confitetur. Qua confeſſione etiam. Illud:quod negabat ante ita ut tu uis concedit eē. Cum autem inquit hoc diligenter in facienda inductione ſeruaueris ut & propoſitio ſimilitudinis cōcedatur & illud pro

positioni simile sit cuius causa similitudo ꝓposita est: & nemo uideat quo ꝓpositio illa contendat officio tuo ꝑ ista diligẽter ĩpleto. Rursus debebis responsionẽ cõtẽdẽtis attẽdere. Vnum ãt de tribus faciat necesse est. Nã aut tacebit: aut cõfitebit: aut negabit. Ad hæc singula dat præcepta: qd in his singulis tu facere debeas. Et primo a difficiliori parte ĩcipit. Si ĩqt negabit ita esse illud. uñ cõtẽtio ẽ atq; illud qd' ĩ ꝓpositis cõcessisq; similitudinibus cõtinet: duo ĩqt facere debemus. Aut illas res q̃s ante cõcessit similes docere huic rei eẽ: de qua cõtentio est: aut si ꝑnegabit alias ĩducere similitudines. Si autẽ ĩqt cõfitebit habita argumẽtatio cõcludẽda ẽ. Deiñ ĩqt si tacebit duo facies: aut rñsionẽ de eo elicies aut si rñder noluerit: qa genus cõfessionis ẽ taciturnitas cõcludẽda ẽ argumentatio. ita ĩqt hoc genus argumẽtãdi triptitũ sẽp ẽ. Prima ĩqt ꝑs cõstat ex una similitudĩe pluribusue: ut ĩ hoc ipo exẽplo cõfessionẽ tacẽtiũ cõfirmat aspasia. Et tu ĩqt mulier uiꝝ optimũ uis hr̃e. Et tu Xenophõ uxorẽ hr̃e lætissimã maxime cupis. Deĩde ex hac cõfessione qd cõficiat oñdit. Quar̃ ĩqt nisi hoc ꝑfeceritis neq; uir melior. neq; fœmĩa lætior ĩ terris sit đdit supra phisicæ ĩductõis exẽplũ dat nũc in rhetorica: nõ quo inqt diuersa ꝑcepta sint: sed ne qs forte ꝑceptũ ĩ phĩam dat ĩ rhetorica uideri ñ possit. Exẽplum autẽ nunc põit apđ græcos ꝑuagatũ cuius exẽpli huiusmodi thema est. Epaminundas ĩpator cum ei successum fuisset reinuit apud se exercitum aliquot ãplius diebus q̃ ex lege oportebat. Illis ipis diebus Lacedæmonios funditus euertit ac uicit. Accusat' ꝙ contra legem exercitum retinuerit. Proponitur ãt hic tacita exceptione lex illa: q successori ex lege exercitum statĩ nõ tradiderit pœnas soluat. In hoc thema te põt qdem eẽ cõpensatiuus status principalis feci: sed ꝓfui. Veꝝ secunda conflictio ĩ scripto & uolũtate cõsistit. Scripto utit' accusator q dicit a uerbis legis recedi nõ oportere. Voluntãte utit' epaminundas q dicit legẽ iubere qdẽ exercitum tradi: sed si nihil urgeat. Alioqn si reip. cã paucis diebus reteatiur nullã pœnã sub esse retinẽti. Itaq; hic inductionẽ potest facere accusator ille q contra sẽtentiã legis scripta defendit: & similitudinẽ non extra cãm: sed ex eadẽ cã facit. Si inqt Epaminundas id qd' ait legis scriptorem sensisse: ad legẽ suis uerbis addat idem damnãdum eẽ q exercitum non tradat ꝑter eum q reip. causa retinuerit: hoc si addat nunquid pati potestis non opinor. Deĩde si hoc. i. legi additum uos uestra auctoritate ad populum feratis nunquid id populus patietur: nõ patietur. Ergo inquit quod addi ad legem ꝑ uerba non põt id tanq̃ additum sit: sequi nõ debetis: ꝙ si inquit

necessarie cõcedendã: plæruq; aut nõ respõdẽdo: aut male respõdendo: lõgius procedere rogationẽ nõ sinit. Quare rõe rogatõis ĩprudens ab eo quod cõcessit ad id quod non uult cõcedere deducẽdus ẽ. Extremũ ãt aut taceatur oportet: aut cõcedatur: aut negetur. Si negabitur aut ostendenda est similitudo harum rerũ quæ ante cõcessæ sunt: aut alia utẽdum inductõe. Si cõcedetur cõcludenda est argumentatio: si tacebitur aut elicienda est responsio: aut quoniam taciturnitas imitatur cõfessionem pro eo: ac si cõcessum sit cõcludere oportebit argumẽtatiõem. Ita fit genus argumentãdi tripartitũ. Prima pars ex similitudine cõstat una pluribusue. Altera ex eo quod cõcedi uolumus cuius cã similitudines adhibitæ sũt. Tertia ex cõclusiõe: quæ aut cõfirmat cõcessionẽ: aut quod ex ea conficiatur ostendit: Sed quia nõ satis uidebitur alicui dilucide demonstratum: nisi quod ex cãrum genere exẽptũ subiecerimus: uidetur huiusmodi quoq; utendũ exemplo non quo præceptio differat: aut aliter hoc in sermone: atq; ĩdicendo sit utendũ: sed ut horũ uoluntati satisfaciat qui quod in loco uiderint alio ĩ loco nisi mõstratur: ne queunt cognoscere. Ergo in hac causa quæ apud græcos ẽ peruagata: cũ Epaminundas thebanorum imperator: quod ei qui sibi ex lege successerat prætor exercitum non tradidit: et cum paucos ipse dies contra legem exercitum tenuisset lacedæmonios penitus deuicit. Poterit accusator argumentatiõe uti ꝑ ĩductiõem cum scriptum legis contra sententiã defendat ad hũc modũ. Si iudices id quod Epaminundas ait legis scriptorem sensisse ascribat ad legem: et addat exceptõem hanc extra quam reip. cã exercitum non tradiderit patiemini nõ opĩor. Quod si uosmetipsi quod a uestra religione et sapiẽtia remotissimũ est: istius honoris cã hanc eandẽ exceptõem in iussu populi ad legem ascribi iubeatis: populus thebanus id patietur ne fieri profecto nõ patietur. Quod ergo ascribi ad legem nefas ẽ: id assequi quasi ascriptum sit rectum uobis uideatur. Noui uestram intelligẽtiã nõ potest ita uideri iudices

sententiam scriptoris: neq; Epaminundæ: neq; nostris litteris uidemus corrigi posse multo magis illud re ipsa & iudicio uestro mutari nõ põt: quod ne uerbo q̃dẽ mutari põt. Vex̃ hoc scire debemus in dyalogis sermonẽ eẽ nõ dictionẽ. Dictionẽ ãt eẽ oratoris ĩ ciuilibus causis: iccirco ait. Aut aliter hoc ĩ sermõe atq; ĩ dicẽdo sit utẽdũ. Sermo philosophi. Dictio oratoris. Oño ãt põt & ad dyalogum cõuẽire: si sit paulo splẽdidior elocutio. ꝓprium tñ oratoris ẽ. Deide notare debẽus oẽs magistratus p̃tores appellatos: ut hic: cũ Epaminundas thebanor̃ ip̃ator q; ei q sibi ex rege p̃tor successerat cũ impatori succedere debeat imperator.

Quod si neque lr̃is corrigi: neque ab illo: neque a uobis scriptoris uoluntas põt: uidere ne multo ĩdignius sit id re et iudicio uestro mutari: quod nec uerbo q̃dẽ commutari potest. Ac de inductione quidem satis dictum est in præsentia. Nunc deinceps ratiocinatõis uim ac naturam consideremus.

De ratiocinatione.

Ratiocinatio est oño ex ipsa re probabile aliquod eliciens: quod expositum et per se cognitũ sua se ui et rõne cõfirmet: Hoc de genere qui diligentius cõsiderandum putauerunt. cũ idẽ in usu dicẽdi sequerẽtur paululum in præcipiendi rõne dissẽserũt. Nã partim quinque eius ptis eẽ dixerunt: ptim nõ plus quam in tres partes posse distribui putauerunt. Eorũ contro uersiã nõ in eõmodũ uidetur cum utrorũque rõne exponer̃. Nã et breuis est et nõ eiusmodi ut alteri prorsus nihil dicere putẽtur. Et locus hic nobis ĩ dicẽdo minime negligendus uidetur. Qui putãt iquinque distribui partes oportere: aiunt primũ conuenire exponere summam argumentationis hoc modo. Melius accurantur quæ sine consilio administrantur. Hanc primã partem numerant eam: deinceps rationibus uariis et quam copiosissimis uerbis approbari putant oportere hoc modo. Domus ea; quæ ratione regitur omnibus est constructior rebus et apparatior quam ea quæ temere et nullo consilio administratur. Exercitus is cui præpositus est sapiens et calidus imperator omnibus partibus cõmodius regitur quã his qui stulticia et temeritate alicuius r̃gitur. Eadẽ nauigũ ratõ ẽ. Nã nauis optime cursum cõficit ea q̃ scientissimo gubernatore utitur. Cũ propositio sit hoc pacto approbata: et duæ partes transierint rõcinatiõis: tertia ĩ parte aiunt quod

Ratiociatio ẽ oño ex ipsa re ꝓbabile aliqd eliciẽs: qd̃ expositũ & per se cognitũ sua se ui & rõne cõfirmet. Argumẽtationũ duæ ptes sunt: ĩductio & rõciatio. De ĩductõe iã dictũ ẽ. nũc de rõcinatõe tractatus ẽ. i. de sylogismis. Vex̃ ut ad gẽus spẽm referamus sylogismus nõ argumẽti nomẽ ẽ: sed argumẽtatõis. Ita inductio non inuenẽdi modus est sed forma dicendi. Quãobrẽ sic diffiniuit rõcinatõem. i. sylogismũ. Rõcinatio ẽ igit oño ex re ipa ꝓbabile aliqd eliciẽs q̃ expositũ & p se cognitũ sua se ui & rõne cõfirmet. & ĩ hac diffiniti one multa cõia eẽ p̃nt cũ ĩductõe. nã q̃ ait oño ex ipsa re probabile aliqd eliciẽs tã rõciatõis ẽ q̃ ĩductiõis. hoc ãt ꝓpriũ rõciatõis qd̃ ait qd̃ expositũ & p se cognitũ sua se ui & rõne cõfirmet. Inductio. n. nõ p se cognoscitur neq; sua se ui & rõe cõfirmat: sed ut fidẽ faciat ꝓbãdæ rei similitudines añ p̃cedũt. Recte itaq; rõciatõ definita ẽ. i. oño q̃ ex cõfesso argumẽtũ cõtinẽs ñ similitudie: sed p se cognoscit & sua se ui rõne confirmat. Vex̃ qd̃ diximus ex cõfesso argumẽtum cõtinẽs. Nisi. n. qs confiteat̃: qa inimicus fuit nõ erit argumẽtum. Si inimicus fuit occidit. Sed si cõfiteat̃ inimicum: argumẽtum ꝓbabile fit. Si igit̃ inimicus fuit occidit. Hoc de genere q diligẽtius cõsiderãdum putauerũt. Rõciatio ẽ igit̃ oño p se cognita ac sua ui & rõne cõfirmata ex te cõfessa sumptum ad fidẽ ꝓferẽs argumẽtum. Vex̃ ut dixius hæc oño ẽ ptinens ad sylogismos. Sylogismor̃ ãt multi qnq; multi plurimas partes: multi iqt tres eẽ dixerunt. sed utrorumq; inqt rõnes debemus inspicere quia & breuis infectõ ẽ & oratori res necessaria. Opus quidẽ iquit utroq; consimile ẽ. nã alter uter & ꝓpositionẽ habet & approbatõem ꝓpositionis: & rursus assumptionem: & approbatiõem assumptõis & cõclusionem. Vex̃ inquit qui syllogismum in quiq; ptes diuidunt: has singulas ptes numerãt ut ꝓpositio una ps sit: approbatio ꝓpositõis altera: ita & ĩ assumptione. i. approbatio assumptõis: ut quinta ps sit conclusio. Illi autem qui tres ptes in sylogismis esse contendunt propositionem & approbationem propositionis unam partem enumerant. Rursus assumptionem & approbationem assumptionis alteram partem numerant: tertiam uero conclusionem. Ita utrorumque opus simile sed ĩ membris operis numerus diuersus. iam uero quinquepartiti sylogismi siue tripatiti in ipsis libris exempla poterimus agnoscere. Verum quædam præcepta in his partibus posita intelligamus.

Propositio iquit generalis in suo eē debet: & id quod assumēdum est in se necessario continens. Approbatio .n. multis uerbis & diuersis rōnibus facienda ē. Assumptio uero ex ui ꝓpositōis capiēda ē ut hic assumptio ē. Nihil aūt melius cōsilio quā omnis mundus administrat. Hæc assūptio ex ui ꝓpositionis assumpta est. Quæ ē .n. ꝓpositio. melius accurantur q̄ cōsilio regunt: q̄ quæ sine cōsilio administrāt. Deide inqt etiā assumptiōis approbatio multis rōnibus faciēda ē. Extrema cōclusio ē q̄tuor modis fit: quos modos alio in loco ostēdemus: cū de bipartito syllogismo cœpimus hēre tractatum.

Quīque partitā igit hoc pacto putāt eē argumētatōem. q inqt qnque partitā eē dicūt argumētatōem hoc asserūt qd supra oñdimus. i. separari ꝓpositionem ab approbatiōe sua: & rursus assumptōem ab approbatiōe sua. Qui ār tripartitā eē dicūt. illi iqt q tripartitā argumētatōem eē cōtēdūt: eodē mō qdē tractāt argumētatōem. Nā & ꝓpositiones habēt & approbatōes & rursus assumptiōem cū approbatōibus suis. Sed hæc bia cōnectunt & reddūt singula: ut ꝓpositōem cū approbatōe sua simul iungāt & rursum assumptōem & approbatōem eius unū efficiāt. Negāt aūt recte neq; ꝓpositōem neq; assumptionē dici: nisi fuerit approbata: tūcq; eē aiunt ꝓpositionē argumentatōis: si approbata sit. Sinautē approbata nō sit eē q dē ꝓpositionē: sed argumēti non argumētatōis: ī q̄ argumētationē latior: & expolitior elocutio est.

Itaq; q hoc contēdunt negāt eē amplius quā tripartitā argumētatōem Ab his Ci. dissentit & cōtra disputat ꝓbat illoꝝ sentētiam q dicunt qnquepartitam argumentationem. Ita q; hoc Ci. secundum artem testibus & argumentis probat. Testibus sit: Quam oēs iqt ab Aristotele & theophrasto ꝓfecti maxime secuti sunt.

Nam quemadmodum inquit superius argumentationis genus. i. inductōnis socrates maxime & omnes socratici tractauerunt. ita hoc genus argumentationis: ideſt ratiocinatio qnquepartita ab Aristotele & Theophrasto uel peripateticis frequētatum atq; tractatum est: sed quia orator rhetoricam scribens importune pene philosophos ad testimonium uocat: quia de dialectica iste tractatus est: recte philosophos sibi adhibet; quia rhetoricam scribit.

ostendere uelis id ex ui propositiōis oportere assumere hoc pacto. Nihil autem omnium rerum cōsilio melius quā omnis mundus administratur. Huius assumptionis quarto in loco aliam porro inducunt approbationē hoc modo. Nam et signorū ortus: et obitus definitum quendam ordinem seruant: et annuæ commutationes non modo quadam necessitate semp eodem mō fiunt: uerum ad utilitates rerum quoq; omnium sunt accōmodatæ et diurnæ nocturnæq; uicissitudines nulla in re unquam mutatæ nocuerūt quicquā. Quæ signo sunt omnia nō mediocri quoda consilio naturam mūdi administrari. Quinto loco inducunt complexionem eamq;: aut id ifert solū quod ex omnibus partibus cogitur hoc modo. Consilio igitur mundus administratur: aut unum ī locū cū cōduxerit breuiter propositionē: et assūptōem adiūgit: quod ex his cōficiatur ad hūc modū. Quod si melius gerūtur ea quæ cōsilio quā quæ sine cōsilio administratur. Nihil aūt rerū oīum melius administratur quā mūdus. Cōsilio igitur mūdus administratur. Quīque partitā igitur hoc pacto putāt argumētatōem. Qui aut tripartitam esse dicunt: hi non aliter putant oportere tractari argumētatiōem: sed partitōem horum reprehēdunt. Negant .n. neq; a propositiōe: neq; assumptiōe approbationes earum separari oportere: neq; propositionē absolutā neq; assumptionem sibi perfectā uideri: quæ a probatione cōfirmata nō sit. Quare quas illi duas partes numerant: propositionē: et approbationē sibi unam partem uideri propositiōem: quæ si approbata nō sit propositio non sit argumentationis. Itē quæ ab illis assumptio et assumptionis probatio dicitur: eādē sibi assumptionem solam uideri. Ita fit ut eadē ratiōe argumentatio tractata aliis tripartita aliis qnqueparti ta uideatur. Quare euenit ut res non tam ad usum dicendi pertineat q̄ ad rationē præceptionis. Nobis autem comodior illa ptitio uidetur esse quæ in qnq; partes distributa est: quam omnes ab Aristotele et Theophrasto profecti maxima secuti sunt. Nam quemadmodum illud superius genus argumetādi p īductionē sumitur maxime Socrates et socratici ptractaueīt: si quod hoc quod p rōcinatōem expolitur sūme ē ab Aristotele atq; pipateticis et Theophrasto frēqntatū

Deinde a rhetoribus his qui elegantissimi atq; artifici
osissimi probati sunt. Quare dū nobis illa magis par-
ticio probatur dicēdū uidetur: ne temere secuti pute-
mur: et breuiter dicēdū: ne ī huiusmodi rebus: diutius
quā ratio præcipiēdi postulat cōmoremur. si quadam
ī argumētatiōe satis uti propositiōe et nō oportet ad-
iungere approbationē propositiōi: quadā autē ī argu
mētatiōe ifirma ē propositio: nisi adiuncta sit appro-
batio sepata ē q̄dā a propositōe approbatio. Quo. n.
adiungi et separi ab aliquo pōt. id nō pōt idē ee quod
ē id ad quod adiūgitur: et a quo sepatur. ē āt quædā
argumētatio ī qua propositio nō idiget approbatiōe:
et quædā ī qua nihil ualet sine approbatōe ut ostēde-
mus. Separata ē igitur a propositōe approbatio. Ostē-
detur autē id quod polliciti sumus hoc mō. Quæ pro
positio ī se q̄ddā cōtinet pspicuum: et quod stare iter
oēs necesse ē hāc uelle et approbare et affirmare nihil
attinet. Ea ē huiusmodi. Si quo die romæ ista cædes fa
cta ē ego Athenis eo die fui itereſſe icædē nō potui:
hoc q̄a pspicue uerum ē nihil attiet approbari. Qua
re: assumi statim oportet hoc modo: fui autē Athenis
eodē die: hoc si nō cōstat idiget approbatiōis: qua idu
cta cōplexio cōsequtur. est igitur quædā propositio q̄
nō idiget approbatiōe. nā esse q̄dē quādā quæ idiget
q̄d attiet dicere: quod cuius facile pspicuū ē. Quod si
ita ē ex hoc et ex eo quod proposuerāus hoc cōficitur
separatā ee quādā approbationē a propsitione. Si aūt
ita ē: falsum ē nō ee plusq̄ tripartitā argumētatiōem:
Simili mō licet alterā quoq; approbationē: si quadā ī
argumētatōe satis est uti assumptione et non oportet
adiungere approbationē assumptioni. Quadā autē ī
argumentatōne infirma ē assumptio: nisi adiuncta sit
approbatio. Separatum quidā ē extra assumptionē
approbatio. Est autē argumētatio quædā ī qua assum
ptio nō idiget approbatōis: quædā aūt ī qua nihil ua
let sine approbatōe: ut ostendemus. Sepata ē igitur ab
assumptiōe approbatio: ostēdemus aūt quod polliciti
sumus hoc mō. Quæ pspicuā ī oībus ueritatē cōtinet
assumptio nihil indiget approbatiōis: ea ē eiusmōi. Si
oportet uelle sapere dare opam philosophiæ cōuenit
hæc propositio idiget approbatiōis: nō. n. pspicua est
neq; constat iter oēs: propterea quod multi nihil pro
desse philosophiam: plæriq; etiam obesse arbitran-

Adiūngit & multos oratores elegā
tissimos atq; artificiosissimos iudica
tos qui usi sunt hac argumētatione
quinq; partita. Deinde inqt a rheto
ribus his qui elegātissimi atq; artifi
ciosissimi putati sunt. Itaq; testibus
probauit non errare illos qui asserāt
quinq; partitā argumentationē. Sed
q̄a poterat dici Cice. etiam illi quos
cōmemoras errauerūt: ostēdit se ex
emplū nō temere illorum secutum
probatq; argumentis suis non errare
eos: qui quinq; partitam argumenta
tionem: errare autem eos qui tripar
titam esse cōtendant. Itaq; hæc est q̄
stio. utrum tripartita: an quadripar
tita: an quinquepartita sit argumēta
tio. Ci. multis syllogismis suis nunc
quinquepartitis: nunc tripartitis p
bat quinquepartitam esse argumen
tatiōem; & primo asserit propositio
nem & approbationem inter se esse
diuersa: in q̄ assertione primo argu
mēti. Deinde exēpli est syllogismus
dehīc simili ratione asserit assump
tionē & approbationem eius inter se
esse diuersas in qua rursus assertiōe
primo argumenti. deinde exempli ē
syllogismus. Itaq; postquam proba
uit propositionem: & assumptiōem
ab approbationibus suis lōge esse se
paratas: concludit cōmode partitos
esse eos q̄ quinquepartitam dixerūt
argumentationē. Quinq; igitur par
tes sunt eius argumentationis quæ
per ratiocinatiōem tractatur. Illius
autem argumentatiōis quæ per īduc
tionem tractatur tripartita ē argu
mentatio. Verum hoc ī primis tene
re debemus. Argumentum nūc uici
num esse quæstioni: nūc a quæstiōe
longinquum. argumentum. n. prola
tum nunc ipsi quæstiōi prodest nūc
ei rei quæ uicina est quæstioni. Itaq;
argumentum nunc uicinum ē quæ
stioni: nunc loco tertio: nunc quarto
nunc quinto nascitur. Aristoteles au
tem dicit etiam loco decimo posse
fieri argumentum. Sed cum sæpe ar
gumentum tam longe a quæstiōe sit
hoc tantū syllogismi est: ut id quod
longe a quæstione est eidem quæsti
oni dicēdi ratiocinatione coniūgat.
Ac uicinum argumētū tale ē; Quo
niam hic inimicus fuit occidit lōge
a quæstione argumētum tale est. Inı
micus occidit: Hoc quia generale ē
primo differendum ē uerum inimi
cus semper occidat. Quod postquā
asseruerisnō statim probas hūc occi
disse. Sed ad hoc proficit: ut rursus
doceas hūc inimicum fuisse. Quod
postq̄ asseruerishūc inimicū fuisse

tunc domum redis ad quæstionem. Ergo hic quia inimicus fuit occidit. deinde longe petitum argumẽtum etiam illic licet animaduertere: ubi Cicero redarguit hermagoram non recte sub qualitate posuisse deliberationem: & demõstratiõem: ubi primum docet genera esse causarum: Quod si genera sunt causarum: partes generis causæ esse non posse: ut si partes generis causæ esse non possunt multo magis partes partium esse nõ posse. Postremo redit ad quæstionem male igitur deliberatio: & demonstratio sub qualitate ponuntur. Itaq; argumentum nunc longe a quæstione est. nũc uicinum est quæstioni. Deide debemus hoc animaduertere argumentum quodcunq; sumimus utrum in genere sit an in specie. Si in genere sine deliberatione proponere debemus. Deinde approbare eandem propositionem: tertio loco speciem assumere. Quarto loco assumptionem speciei multis rationibus approbare: postremo concludere. Huius syllogismi subiiciamus exemplum illud ipsum epaminũdæ. Omnes leges iudices ad commodum reipubli. referre oportet & cætera hæc propositio est generalis sine ulla dubitatione. Deinde approbat eandem propositionem,

tur assumptio perspicua ẽ. Etenim hoc oportet ante sapere. hoc autem quia ipsum ex re perspicitur: et uerum esse ĩtelligitur nihil attinet approbari. Quare starĩ cõcludenda est argumentatio. Est ergo assumptio quædam quæ non indiget approbationis. Nam quãdam indigere perspicuum ẽ: Separata ẽ igitur ab assumptione approbatio. Falsum ẽ igitur non esse plus quam tripartitam argumentationem. itaq; ex his illud iam perspicuum ẽ eẽ quandam argumentationem: in qua neq; propositio: neq; assumptio indiget approbationis: huiusmodi ẽ ut certum quiddam et breue exempli cã ponamus: Si summopere sapientia ẽ petenda: summopere stulticia uitanda ẽ. summopere autem sapientia petenda ẽ: summopere igitur stulticia uitãda ẽ: hæc et assumptio: et propositio pspicua ẽ: Quare neutra quoq; indiget approbatione: Ex hisce omnibus illud perspicuum ẽ: tum adiungi approbatione: tum non adiungi: ex quo cognoscitur neq; in propositione: neq; ĩ assumptione contineri approbationem: sed utrãq; suo loco positam uim suam tanq̃ certam et propriam optinere: Quod si ita ẽ commode partiti sunt illi qui in quinq; partes distribuerunt argumentationem: Quinq; sunt igitur partes eius argumentationis quæ per ratiociatiõem tractatur: Propositio per quam breuiter locus hic exponitur: ex quo omnis uis oportet emanet ratiocinationis. Approbatio per quam id quod breuiter expositum ẽ rationibus approbatum probabilius et apertius fit: Assumptio per quã id quod ex propositione ad ostendendum pertinet assumitur: Assumptiõis approbatio: per quam id quod assumptum ẽ rõnibus firmatur: Complexio per quam id quod conficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur: Quæ plurimas habet argumẽtatio partes ea cõstat ex his quinq; partibus: secunda ẽ quadripartita: Tertia ẽ tripartita: Deinde bipartita: quod in controuersia ẽ: De unaq̃q; parte põt alicui uideri posse consistere: Eorum generum quũ dubia sunt rationes afferemus: Horum quæ consistunt exempla ponemus: Quinquepartita argumentatione huiusmodi: Omnes leges iudices ad commodum reipubli. referri oportet et eas ex utilitate communi non ex scriptione quæ in litteris est interpretari:

Ea enim uirtute et sapientia maiores nostri fuerunt ut i legibus scribēdis nihil sibi aliud nisi salutē et reip. utilitatē proponerēt. Neq; n. ipsi quod obesset scribere uolebāt et si scripsissent cū esset intellectū repudiatū iri legem ītelligebāt. Nemo. n. leges legū causa saluas esse uult; sed reip. quod ex legibus oēm rēpu. optime putāt administrari. Quāobrem igitur leges seruari oportet ad eam causam scripta oīa iterpretari conuenit: hoc ē quoniam reip. seruimus ex reip. cōmodo atq; utilitate interpretemur. Nam ut ex medicina nihil oportet putāri proficisci nisi quod corporis ad utilitatē spectet: quoniā eius cā ē institutā. sic a legibus nihil conuenit arbitrari: nisi quod reip. conducat proficisci: quoniam eius cā sunt comparatæ. Ergo ī hoc quoq; iudicio desinite litteras legis scrutari et legē ut æquum ē ex utilitate reip. considerate. Quid n. magis utile fuit thebanis quā lacedæmonios opprimi: Quid magis epaminūdam thebanorum īperator quā uictoriæ thebanorum cōsulere decuit: q̄d hūc tāta thebāorū gloriā tā claro quā exornato tropheo carius atq; antiquius habere cōuenit: Scripto uidelicet legis omisso scriptoris sententiam cōsiderare debeat. Atq; hoc idem cōsideratum satis ē: nullā ee legē nisi reip. causa scriptam. Summā igitur amētiam putabāt eē quod scriptum erat reip. causa salutis: id nō ex reip. salute interpretari. Quod si leges oēs ad utilitatē ē reipu. referre conuenit hoc autē reip. profuit: profecto eodē nō pōt fctō et cōibus fortunis consuluisse: et legibus non obtēperasse. Quatuor autem partibus constat argumentatio cum autem proponimus: aut assumimus sine approbatione. Id facere oportet: cum aut propositio ex se intelligatur: aut assumptio perspicua ē: et nullius approbatiōis īdiget: propositionis approbatione præterita quatuor ex partibus argumentatio tractatur ad hunc modū. Iudices qui ex lege iurati iudicatis: legibus obtēperate debetis Obtēperare autē legibus non potestis nisi quod scriptū ē in lege sequamini. Quod. n. certius legis scriptor testimoniū uolūtatis suæ relinquēr potuit: quā quod ipse magna cum cura atq; diligētia scripsit: Quod si litteræ non extarēt magnopere eas requiremus ut ex his scriptoris uolūtas cognosceretur. Hæc tamē epāi nundæ pmitteremus. nisi extra iudiciū q̄d eēt ut is nos is sentētiam legis interpretaretur: ne dum nūc istud

Ea. ñ. uirtute: & sapientia maiores nostri fuerunt & cætera. Tertio loco species assumitur. Ergo in hoc quoq; iudicio definite litteras: legē quoq; īterpretari & cætera. Quarto loco approbat assumptionem. Considerate quid magis utile fuit thebāis q̄ lacedæmōios opprimi & cætera. Postremo concludit. Quod si leges oēs & cætera. Hoc autem argumentum lōge a quæstione petitum cognoscimus facile. Argumentū uero quod ī specie ē semper cū dubitatione ppo nitur. Si hoc est illud igitur non est. Aut hoc faciamus aut illud faciāus Verum cum in propositione si est, dicitur cū ī ppositione autē est, dicitur argumentum igitur quod ī specie ē debet semper cum dubitatione proponi: huius propositionis facienda est approbatio. Deinde assūptio eiusdem speciei faciēda est per eandem speciem. Sed per confirmationem. Cuius assumptionis facienda est approbatio. Tunc erit postrema conclusio. Talis in miloniana ratione syllogismus est. Si inquit doceo causas fuisse clodio ut occiderunt milonem probo insidiatorem. Hanc propositionem aprobauit: & si boni ne magno quidem emolumēto impelluntur ad fraudem improbi sæpe paruo. Deinde ipsam speciē assumit per cōfirmationem. Habuit autem causas clodius: Hanc rursus assumptionem multis rationibus approbat. Postremo concludit. Quare si habuit causas clodius ut occideret milonem constat insidiatorem fuisse. Ergo quotiens argumentum in genere fuerit: species assumenda est. Quotiens argumentum in specie fuerit: ipsa species assumenda est: sed per confirmationē Hoc autem tenere debemus in propositionem uim totius argumentationis consistere. Siue autem in genere: siue in specie sit propsitio: ex ipsa tamē semp generatur assumptio.

Docuit itaq; quinquepartitam argumẽtationẽ p exẽplum epaminũdæ. Deinde docuit quadripartitã argumentationẽ duobus modis, nũc propositiõis approbatiõe, nũc assumptionis approbatiõe sublata. Deide docuit tripartitã argumẽtatiõem utraq; approbatiõe sublata: Nunc quæstio ẽ an sit bipartita argumẽtatio. Si peperit uirgo nõ ẽ, peperit aũt. Multi dicunt eã bipartitã argumẽtatiõem hac ratõe. Si inquntapprobationes sæpe qa manifestæ sunt subtrahunt cur nõ & cõclusio cũ manifesta ẽ subtrahat ut si bipartita argumẽtatio p ppositionẽ & assumptionem, si peperit uirgo non est. Peperit autẽ. Cice. hanc illoꝝ sentẽtiam reprehendit. Dicitq; semper argumẽtationem cõcludendam eẽ; nec unq; tamẽ utẽdũ esse manifesta conclusione. Tunc autem hoc fieri posse si cõclusionum genera cognoscamus. sunt ãt quatuor. Quaꝝ cõclusionum una talis cũ breuiter facimus ppositionis & assũptionis & post adiungimus id quod ex oĩ argumẽtatõe cõficit. Data ãt ipse exẽplũ. Quod si leges oẽs ad utilitatẽ reip. referri cõueĩt hic ãt saluti reip. pfuit pfecto ñ põt eodẽ pacto & saluti cõi cõsuluisse & legibus non obtemperasse. secũda aũt conclusio talis ẽ ut argumẽtatio ex contrario cõcludat. & dat exẽplũ. summa igitur amẽtia ẽ in coꝝ fide specie habere quoꝝ perfidia totiẽs deceptus sis. Propositio, n. huius syllogismi talis est. Qui sæpenumero nos p fidẽ fefellerunt: eoꝝ orationi fidẽ habere non debemus. Hoc postq; probatum est ita concludi oportuit. Igit carthaginensibus fidem non habere debemus. sed contrarium potius i cõclusione constituit. summa igitur amẽtia est i eoꝝ fide spem habere quoꝝ perfidia totiens deceptus sis. Tertia conclusio talis est: ut id solum quod ex omni argumentatione conficitur inferamus: & dat exemplum. urbem igitur diruamus. Quarta conclusio talis est: cum non id quod conficitur in conclusiõe ponimus: sed id quod eam rem quæ conficitur cõsequat: & dat exemplum. si peperit cum uiro concubuit. Peperit autem. Hic cõficitur. Cum uiro igitur concubuit. sed hoc in conclusione quia manifestũ est non ponit. sed illud ponit qd manifestũ illã conclusionẽ cõsequitur. Igitur fecit incestum: &, n. si cũ uiro concubuit id consequitur ut fecerit icestũ. Antiqui aũt quẽcũq; hominũ coitũ incestum appellabant.

partiamur: cum præsto lex sit: non ex eo quod apertissime scriptum ẽ sed ex eo quod suæ causæ cõuenit scriptoris uoluntatẽ iterpretari. Quod si uos legibus obtẽperare debetis: et id facere nõ potestis nisi quod scriptum ẽ in lege sequamini quid dubitatis quin istum contra legẽ feciſſe iudicetis. Assumptionis aũt approbatione pterita sic fiat argumẽtatio. Qui sæpenumero nos pfidiæ fefellerunt: eorum orationi fidẽ habere nõ debemus. Si quid. n. pfidia illorum detrimẽti acceperimus nemo erit præter nosmetipsos quẽ iure accusare possumus. ac primo quidẽ decipi icõmodũ ẽ: iterum stultum: tertio turpe. Carthaginenses uero psæpe iã nos fefellerũt. Sũma igitur amẽtia ẽ in eorũ fidẽ spẽ habere: quorũ pfidia totiẽs deceptus sis. Vtraq; approbatõe præterita tripartita fit hoc pacto: aut metuamus carthaginẽses oportet: si icolumes eos relinquerimus aut eorum urbẽ diruamus: aut metuẽ quidẽ nõ oportet: Restat igitur ut urbẽ diruamus. sunt aũt qui putãt nõnunq; posse complexione oportere supsederi: cũ id pspicuum sit quod cõficiatur ex ratiocinatiõe. Quod si fiat bipartitã quoq; fieri argumẽtatõem hoc modo. Si peperit uirgo nõ ẽ: peperit ãt hoc satis eẽ dicunt proponere et assumere: quoniam pspicuum sit quod cõficiatur ex ratiocinatione. Quod si fiat complexiõis rẽ nõ indigere. Nobis ãt uidetur: et oĩs ratiocinatio concludẽda eẽ et illud uitium quod illis displicet magnopere uitãdum ne quod pspicuum sit id i cõplexionem inferamus. Hoc autem fieri poterit si complexionum genera intelligentur: Nam aut ita complectimur: ut in unum conducamus propositionem et assumptionem hoc modo. Quod si leges omnes ad utilitatem reipub. referri conuenit. Hoc autem reipubli. profuit: profecto non potest eodem pacto et saluti communi consuluisse: et legibus non obtemperasse: aut ita ut ex contrario sententia conficiatur hoc modo. Summa igitur amentia est in eorum fidem spem habere quorũ perfidia totiens deceptus sis: aut ita ut id solũ quod conficitur inferatur ad hunc modum: Vrbem igitur diruamus: aut id quod eam rem quæ conficitur sequatur necesse est: idest huiusmodi: Si peperit: cum uiro concubuit: peperit autem. conficitur hoc modo: concubuit igitur cum uiro hoc si nolis inferre: et inferas quod inde sequitur: fecit igitur incestum et cõcluseris

argumẽtationem et perſpicuam feceris complexionẽ. Quare in longis argumentationibus ex cõductõibus aut ex cõtrario complecti oportet. In breuibus id ſolũ quod cõficitur exponere. ĩ his ĩ quibus exitus pſpicuus ẽ cõſecutõe uti. Si q̃ ãt ex una pte putabũt cõſtaſ argumẽtationẽ poterũt dicĩ ſæpe ſatis hoc mõ argumẽtatõnẽ faceſ. Quoniã pepit: cũ uiro cõcubuit: nã hoc nullius neq; approbatõis: neq; cõplexionis ĩdigeſ: ſed nobis ab ãbiguitate noĩs uidẽtur erraſ. Nã et argumẽtatio noĩe uno res duas ſignificat. Iõ quod et iuẽtũ aliq̃ ĩ rẽ probabile: aut neceſſariũ argumẽtatio uocatur. et eius iuẽta artificioſa expolitio. Quãdo igĩ pfert aliqd huiuſmõi. Quoniã pepit: cũ uiro cõcubuit: iuẽtũ proferũt: nõ expolitõnẽ. Nos ãt de expolitõis ptibus loq̃mur. Nihil igĩ ad hãc rẽ rõ illa ptinebit: atq; hac dictione alia quoq; quæ uidebũtur: officeſ huic partitõi propulſabĩus. Si q̃ ãt aſſũptionẽ aliq̃do tolli poſſe putent aut propõnẽ: Quæ ſi qd hẽt probabile aut neceſſariũ quoquo mõ cõmoueat audire neceſſe ẽ qd ſi ſolũ ſpectaretur id quod inuẽtum ẽ ac nihil hoc pacto tractaretur id quod eẽt excogitatum referret nequaq̃ inter ſummos oratores et mediocres intereſſe exiſtimaretur: uariare autẽ orationẽ magnopere oportebit. nam omnibus in rebus ſimilitudo ẽ ſocietatis mater: id fieri poterit: ſi non ſimiliter ſemp ingrediamur in argumẽtationẽ. nam primum omnium generibus ipſis diſtinguere conuenit: hoc ẽ tum inductione uti: tum ratioeinatione. Deinde in ipſa argumẽtatione non ſemp a propoſitione incipe: nec ſemp quinq; partibus uti nec eadẽ ratõne expolite partitiones. ſed tum ab aſſumptione incipere licet. tum ab approbatione alterutra: tum utraq; tum hoc: tum illo genere complexionis uti id ut perſpiciamus aut ſcribamus: aut in quolibet exẽplo de his quæ propoſita ſunt hoc idẽ exerceamus: facile ſit factu. Ac de partibus quidem argumẽtationis ſatis nobis dictum uidetur. Illud autẽ uolumus probe itelligi nos tenere. Aliiſq; rationibus tractari argumẽtationes in philoſophia multis: et obſcuris: de quibus certum et artificium conſtitutum. Verum illa nobis abuſu oratorio uiſa ſunt aliena. Quæ pertinere autẽ ad dicendum putamus: ea nos commodius quam cæteros attẽdiſſe nõ affirmamus: ſed perquiſitius et diligẽtius.

Quare in longis argumentatõibus Dat præceptũ ut ſciamus q̃ concluſione unaquæq; argumentatio concludenda ſit. Quotiẽs inqt lõga fuerit argumẽtatio aut pp memoriã facere ĩ cõcluſione debemus: aut ſi erũt ĩ memoria quæ ſupradicta ſũt. Argumẽtatio nobis ex cõtrario concludẽda ẽ. Vere lõga argumẽtatio ñ ptibus: ſed méſura partiũ conſtat. i. nõ qnquepartita aut q̃dripartita argumẽtatio lõga ẽ. Sed ĩ q̃cunq; argumẽtatione quotiẽs latiores fuerit approbatões: tũc lõge erũt argumentatões. Ita & qnquepartita argumẽtatio ex mõ approbationũ breuis poterit inueniri. Quare inqt quæcũq; lõga argumentatio fuerit duobus modis concludẽda ẽ. Aut per cõductionẽ. i. Aut p cõtrariũ. Quotiẽs autẽ breuis fuerit argumẽtatio: hoc ſolo quod cõficitur cõcludẽda ẽ. in illis uero argumẽtatiõibus quæ exitum manifeſtũ habẽt conſecutionẽ ponere ĩ cõcluſione debemus. ſin aũt ex unaquaq; parte putabũt cõſtare argumẽtationẽ. reprehendit ẽt illos q ex una parte dicunt fieri poſſe argumẽtationẽ. Hi inquit errant de nominis ambiguitate. Nã argumẽtatio duas ſignificationes habet. & argumẽti: & argumẽtatiõis. Quare cũ dicũt ſi peperit cũ uiro cõcubuit: inuẽtum pferũt: nõ expolitõem. i. argumẽtum pferũt: nõ argumẽtationẽ. ſed talis argumentatio eẽ nõ põt niſi cũ expolita pferẽ oratio. Eodẽ mõ inqt & illi errãt q dicũt aliquando ſubtrahi poſſe nunc ppoſitionẽ: nũc aſſumptõnẽ. Nã qm utraq; hanc mõet auditorẽ: neutra neceſſe ẽ ſubtrahaſ expolitõi. Itaq; magnopere ſtudendum eſt: qa inuentio cunctis oratoribus cõmunis ẽ. ſed ipſi oratores dicẽdi mõ aut optimi ſũt aut mediocres: aut ſunt infimi. Variare ãt orationẽ magnopere oportebit: pp faſtidia uaria inqt uti oratiõe debemus ut nũc p inductõem argumẽtatiõem argumẽtemur: nũc p rõciatõem. Deide ĩ ratiocinatõibus nũc qnquepartitã nũc q̃dripartitã nunc tripartitã faciamus argumẽtationẽ. Deinde ut nõ ſemp prima ſit ppoſitio ſed aliq̃ aſſumptio pria ſit. Hæc iquit ut melius iſpiciamus aut inſcribamus ipi & nos exerceamus: aut ſi id piget facere ea q̃ ſupra poſita ſunt. exẽpla uideamus & ĩ ipſis hãc exerceamus uarietatem. illud autem præcipit ſyllogiſmos oẽs in dialectica contineri hos paucos ide deriuatos q oratori

conuenire uidebantur. Deniq; isti non syllogismi sed epicheremata dicuntur. Reprehensio est per q̃ argumẽtando aduersarioꝝ confirmatio diluitur: aut infirmatur: aut alleuiatur. Iam de quatuor partibus orationis dictum est. De exordio: de narratione: de partitione: de comparatione: de confirmatione. Nunc secundum ordinẽ de reprehensione tractãdum est. Reprehensio est oratio quæ post nostram confirmatiõem aduersariorꝝ confirmationem reprehendit. hæc duo agit: aut oĩo tollit, q; aduersarius dixit: aut infirmat ac leuius reddit. Vnde ipsa reprehensio ex illis locis argumentoꝝ capit ex quibus confirmatio. i. ex attributis personæ & attributis negocio. Materia. n. argumentorum communis ẽ tam confirmanti q̃ reprehẽdẽti: & cum tria sint data confirmatõi. Materia: argumentũ argumẽtatio. Materia non reprehendimus: quæ nuda atq; communis ẽ. Sed argumentum: aut argumentũ ratiõem reprehendimus. & qm̃ confirmatiõem uel reprehẽsionẽ cõmuniter hactenus p̃cepta tradidimus. debemus scire certos modos reprehensionis. Sũt ãt quatuor principales modi si aut sũpta reprehendamus aut cõclusiõe: aut genus argumentatiõis. At si hæc tria nullo mõ reprehendi poterũt quod extremũ ẽ facere debemus: ut aliud contra argumentũ firmũ: aut firmius proferamus. sumpta sunt quæcũq; nobis ad fidẽ sumimus. Ad fidem ãt sumimus argumẽtũ. Ergo argumẽta sumpta sunt: & qm̃ argumẽtũ nõ nisi ex confesso fit recte ea quæ ex cõfessis argumẽta sumimus sũpta dicũtur. sunt aũt sumpta semp quatuor ꝓbabilia tria necessaria. Probabile & n. argumẽtum in q̃tuor diuidit. Credibile: signum: Cõparabile: iudicatũ. Necessarie ĩ tria diuiditur. Cõplexionẽ: Enumerationẽ: simplicẽ conclusionẽ. Itaq; quia septẽ argumenta septẽ sumpta sunt: de qbus argumentis cũ aduersarius: quodcũq; sibi ad fidẽ sumpserit tu cõtinuo certis modis poteris reprehẽdere: quos modos a Ci. traditos in singula sumpta reprehendenda diligenter debeamus attẽdere atq; retinere. Quod p credibili sumptũ erit id infirmabit si aut pspicue falsum erit hoc mõ. Numerauit septẽ eẽ sũpta. Nũc docet unũquodq; sumptũ quot modis reprehendi possit: & a probabili argumẽto incipit: in quo quatuor cõtinentur. Credibile. signũ. Comparabile iudicatũ. Itaq; iqt si aliud ab aduersario ꝓ credibili argumẽto fuerit ꝓlatum: quinq; id modis possumus reprehẽdere. si aut iqt quod solidũ aut primũ est argumẽtũ ipsum falsum eẽ doceamus: aut si ex cõtraria quoq; parte credibile esse monstremus. Aut si oĩo erit ĩcredibile. Aut si id quod paucoꝝ ẽ oĩum eẽ dicat. Aut si id qd̃ raro cõtingit fieri oĩo deneget. Falsum ẽ qd̃ ĩ re falsum ẽ. & qd̃ oĩo aliter eẽ cõtẽdimus: sicut ipse ait. Nemo ẽ qui non pecuniam q̃ sapientiã malit. Hoc itaq; falsum est: ut etiam si unus fuerit inuentus: qui sapientiam malit. Argumentum aduersarii falsum eẽ dicatur. Ex contrario quoq; credibile erit si qd ab aduersariis: pro credibili prolatum nihilominus credibile sit si cõuertatur.

gentius perscripsisse polliceamur. Nunc ut sta tuimus proficisci ordine ad reliqua pergemus. Reprehensio ẽ per q̃ argumẽtando aduersariorum confirmatio diluitur aut infirmatur, aut alleuiatur. Hæc fonte iuentionis eodem utetur: quo utitur confirmatio propterea quod qbus ex locis aliq̃ res confirmari põt iisdem põt ex locis ĩfirmari. nihil. n. cõsiderandũ eũ ĩ his oĩbus iuentiõibus nisi id quod personæ aut negociis attributum est. Quare inuentionẽ: et argumẽtationum expolitionẽ ex illis quæ ante præcepta: sũt hanc quoq; ĩ partem orationis transferri oportebit. Verumtamen ut q̃dam præceptio detur huius quoq; partim exponemus modos reprehensionis quos qui obseruabũt: facilius ea quæ contradicuntur diluere aut infirmare poterũt Omnis argumentatio reprehenditur: si aut ex his quæ sumpta sunt non conceditur aliquod unum pluraue aut his concessis complexio cõfici ex his negatur. aut si genus ipsum argumentationis uitiosum ostenditur aut si contra firmam argumentationẽ alia æque firma aut firmior ponitur. Ex his quæ sumuntur aliquid nõ conceditur: cum aut id quod credibile dicũt negatur esse huiusmodi: aut quod cõparabile putant: dissimile ostenditur: aut iudicatum aliam in partem traducitur: aut omnino iudicium improbatur: aut quod signum eẽ aduersarii dixerunt: id eiusmodi negatur esse: aut si complexio: aut una: aut ex utraq; parte reprehenditur aut si enumeratio falsa ostenditur: aut si simplex cõclusio mali aliquid continere demonstratur. Nam omne quod sumitur ad argumentandum siue probabili: siue pro necessario: necesse ẽ sumatur ex his locis ut ante ostendimus. Quod pro credibili sumptum erit id infirmabitur si aut perspicue falsum erit hoc modo. nemo est qui non pecuniam q̃ sapiẽtiam malit. qui ex cõtrario quoque credibile aliquid habebit hoc modo:

Vtputa quis ēq nō officii cupidior quā pecūiæ sit, hoc utiq; aduersario ꝓcredibili ꝓbatū ē. Quod cōuersū. Nihilominus īcredibile ē si dicas. Quis est qui nō pecuniæ cupidior quā officii sit. Ergo credibile reprehēditur quod ex cōtraria parte cōuersū. nihilominus credibile pōt uideri. Incredibile āt dicetur quod ab hoīum opinione dissentit & hoc itererit inter falsū & īcredibile quod falsū īpsa re est incredibile uero īopinione. Itaq; inqt incredibile ē: utputa si auarus dicat mediocris officii cā maximā pecuniā cōtēpsisse. Hoc itaq; apud opinionem hominū credi non pōt: qm̄. n. auarus maximā pecūiā conēneret mediocris officii cā q ob quā pecuniā sæpe officia magna cōtēnit. Inter falsum & incredibile hoc īrerest qđ falsū ē credibile eē pōt & īcredibile. deide quod īcredibile ē uer; eē pōt & falsū Sed ver; duplex ē: nūc id quod uere gestū ē: nūc id quod uere gestū eē q busdam rōnibus approbatur. Itaq; sæpe quod ver; est: & quia falsū esse nō pōt: īcredibile ē. Ver;. n. quod Simon uolauit: sed tn̄ īcredibile ē. Dei de si dicas uno die duas controuersi as pscripsi cū n̄ perscripseris in re q dē falsū: sed tn̄ quia fieri potuit credibile ē. Rursus credibile argumentū reprehēdi pōt si qđ paucorū ē omniū eē dicat: utputa, qui paupes sūt his n̄ officiū magis q̄ pecūia cordi ē. Hoc qa generaliter dictū ē reprehēdi pōt. Nā pōt aliq pauperes iueniri quibus officiū magis cordi sit q̄ pecūia. Nec nos moueat q; i argumēto credibili quod qdē ex psonis fieri diximus exēplū de loco posuerit. Credibile. n. argumentū. i. probabile maxie qdē personar; ē. Sed fit ēt ex attributis negocio. i. ex loco tpe: uel reliquis. Itaq; sub hoc mō reprehensionis duo exēpla posuit: unū a psona: aliud a loco. Illud aūt quod tertiū uidetur exēplū illi qđ sub extrēo mō positū ē cōgruū: nō tertiū ē exēplū: sed secūdi cōclusio: ut primū exēplū a psonis sit. Qui paupes sūt his antiquior officio pecūia ē. Secūdū exēplū a loco sit. Qui locus desertus ē in eo cædē factā eē oportet. In loco celebri hō occidi qui potuit. Itaq; hoc preceptū tenere debemus qđ ex attributis psonæ maxie credibile argumētū cōficit. Est tn̄ & in factis credibile. Signū āt nō nisi ex factis cōficit. Scire tn̄ debemus ex attributis psonæ fieri: & necessariū argumētū. si dicas pedibus æger quinquaginta milia q̄ potuit ābulare. Postremo credibile argumētū pōt reprehēdi si id qđ raro fit nūq̄ fieri posse dicat. Vtputa nemo ē q puellā ēteriēs adamet. Hoc & rursus gentraliter qa dictū ē pōt reprehēdi. Nā frequēter & semel uisa puella pōt adamari: ut i eunucho adamat cherea ut i Vir. ut uidi: ut perii: ut me malus abstulit error. His itaq; quinq; modis credibile poterit reprehēdi si aut pspicue falsum eē oñdat: aut cōuersū ex cōtraria parte nihilominus credibile sit: aut si īcredibile dēmōstretur: aut si quod paucor; ē oium esse dicatur: aut si qđ raro fit id nunq̄ fieri posse dicatur. Quod autem pro signo sumetur: ad ex hisdem locis quibus confirmatur infirmabitur. Dixit quot modis credibile possit reprehendi. Nunc transit ad signum. si inquit ab aduersario aliquid pro signo feretur id hisdem locis reprehendi potest quibus confirmantur. Verum quoniam definitione signum esse dixit quicquid in sensus cadit maxima signa sunt: & quæ in controuersiis frequentibus necesse ē iueniri. Oculorum & aurium. Oculorum pallet puluerulentus est: cruentus est. Aurium uero hoc dixit: hoc locutus est. Itaq; præter hæc signa quæ oculis digitoq; monstrantur. Omne factum: ac dictum signum est. Quæ facta & dicta negocio attributa sunt. ideſt continentia cū ipso negocio. Quæ facta & dicta tripliciter considerantur: ante negocium: in negocio: post negociū. itaque cum ex his quæ negocio attributa sunt argumenta sumpserimus signum est: ideſt ex his quæ cōtinentia cum ipso negocio sunt: & quæ in gestione negocii continentur: deinde si ex his fecerimus argumentum quæ personis attributa sūt credibile erit: & hoc ideo argumentum dicetur: ut quasi argumentum a personis fiat signū a negociis: & ideo Cicero in ceciliana argumētis agemus signis luce oī clarioribus crimina refellemus. Igitur si aduersarius inquit aliquid pro signo protulerit hisdem ex locis reprehendere debemus: quibus confirmatur & quoniam ignoratur quibus ex locis signū cōfirmari debeat id ipsum docet. Confirmatur autem quatuor modis. Primo inquit signum manifestum ipsum esse debet: ideſt ut cum dixeris pallet: uere palleat. Deinde postquam constiterit esse signum constet rursus eius rei esse signum de qua agitur: ut dicas occidit: nam cruentus est. Et quoniam diximus factum omne signum esse: in facto autem: & facta & dicta sunt confirmamus inquit signum si aut id factum dicamus q̄ non oportuerit: aut id factum quod oportuerit. Sed quia interdum per ignorantiam, puemet: ut aut id non faciamus quod oportet: aut id faciamus q̄ nō oportet

Quis est qui nō officii cupidior sit quā pecuniæ: aut erit omnino incredibile ut si aliquem constet esse auarum et dicat alicuius mediocris officii causa se maximam pecuniam neglexisse. aut si quod in quibusdam rebus. aut hominibus accidit: id hoībus dicatur usu euenire hoc pacto. Qui pauperes sunt his antiquior officio pecunia est. Qui locus desertus est in eo cædē factā esse oportet in loco celebri hō occidi qui potuit aut si id quod raro fit fieri omnino negatur: ut Curius pro fuluio. neq; nemo potest uno aspectu neque præteriens in amorem incidere: quod autē pro signo sumetur: id ex iisdē locis qbus cōfirmatur ifirmabitur. Nā i signo prio uerū eē ostēdi oportet. deide eius eē rei signū proprium q̄ de re agitur: ut cruorē cædis

Tunc autem grauius delictum est: si faciamus quæ non facienda sunt. Quia in eo quod facimus faciendum: uel si non faciendum: inest scientia delinquentis. Si enim quia aut faciendum est: aut non faciendum. iccirco postremum illud addit ad cõfirmationẽ signi ut nõ mõ aliquid fecerit se debet scierit faciendũ eẽ aut nõ eẽ faciendũ. Postrẽo inqt sciſſe eũ de quo quæritur eius rei legẽ & consuetudiné. Itaq; qtuor mõis signũ cõfirmãus. Primũ ut uerũ sit. Deide ut eius rei de qua agimus signũ sit. Deinde ut doceamus aut id factũ eẽ quod non oportuerit aut id nõ factũ quod oportuerit. Postremo ẽ scisse eũ ut ꝫ fuerit faciendũ: uel non faciendũ. Hæc qtuor cõfirmãdo signo attributa sũt: quorũ si aduersarius quodlibet ad confirmandũ ꝓtulerit tu id quinq; modis reprehẽdis. Dicere. n. debebis inqt aut ñ eẽ signũ. i. si dicat homicidiũ fecit: nã puluerulẽtus eẽ utiq; ad homicidiũ puluis signũ ẽ nõ põt: aut parũ magno eẽ signo: &. n. nõ mõ signũ ꝓferẽdũ est: sed & plenũ signũ Vñ illũ Terẽ. Iã scio magnũ signũ aut a se potius q̃ ab aduersariis stare si dicat scelus fecit: nã erubuit: cũ tu cõtra possis dicer̃ imo scelus ñ potuit facere: qa erubuit: aut oio falso dici. si dicat. Nescio qs pallere cũ ñ palleat. Aut in aliam queq; suspitionem duci posse demonstrabitur: si dicat qa pallet occidit hoiem cum sit pallor: & ægritudinis. itaq; si qd ad cõfirmãdũ signũ fuerit ꝓlatum his qnq; mõis rephẽdi oportebit qđ qdẽ le i secũdo libro de cõiecturali cã signãtius tractatuꝫ eẽ ꝓmittent. Cõpabile argumẽtũ ex similitudie cõsistit qđ ut reprehẽdas: id quod aduersarius simile eẽ uult: tu cõtra dissimile debebis asserere. Dissimile ãt aliqd aut simile sit octo rebus ostẽdit: genere: natura ui: magnitudie: tpe loco: psona: opiniõe. Veꝝ in his aliaduertere debemus qd aduersarius cõparet: ac simile eẽ psuadeat. Quod postq̃ pspexeris illud ipm nos dissimile debemus oñdere qđ aduersarius simile eẽ cõtẽdit. Alioquin stultũ ẽ: ut cũ aduersarius res inter se eẽ dicat similes per naturã nos eas aut magnitudie eẽ dicãs dissimiles: aut genere aut loco uel cæteris. Sed id qđ simile eẽ dicit̃ i natura nos cõtra i eadẽ natura dissimile debẽus oñdere. Quod rursus dicit̃ simile eẽ i psona: nos i eadẽ psona dissimile eẽ doceamus. Octo itaq; modis dissimile aliquid necesse ẽ cõprobari Genere natura: ui: magnitudine: loco: psona: opinione. Generis triplicẽ significationẽ scimus eẽ. Est ãt gẽus. i. sanguis aut patria. Est gẽus sub quo plures ptes cõtinẽt. Est genus reꝫ q̃litas: hic itaq; genus duo illa significat sub quo sũt spẽs: & illud quod qualitatẽ designat. Genus illud sub quo spẽs sũt: ita ad similitudinẽ ducit̃: ut i hoc exẽplo. Si iisq; iprudẽtes læsere ignoscí oportet his quis necessario profuere gratiam haberi non oportet. In his enim ambobus unum genus. uoluntas absens: cuius species sunt. Imprudentia & necessitas itaque hæc specie: diuersa genere ad similitudinem referuntur: idest quia i utroque absens uoluntas. Illud autem genus quod qualitatem significat confertur: cum utile: utili: honestum: honesto: conferimus. Vtputa tam hoc utile q̃ illud tam honestum q̃ illud. Tertiũ illud genus quod aut sanguinem ostendit: aut patriam ad locum referri oportebit. natura autem confertur: ita ut in hoc exemplo in quo populi natura cum maris comparatur: ut mare inquit quod sua natura tráquillum sit uentorum ui agitari atque turbari sic. r. p. sua sponte placatam hominum seditiosorum uocibus & uiolentissimis tempestatibus cocitari. Vim sæpe esse diximus singulorum uerborum simplicem significationem. Hoc est illud nescio quid: quod intelligimus cum dictum fuerit sacrilegium: iam magnitudo erit ipsius uis exaggeratio: utputa sacrilegium atrox. In loco illam quæ iam abũdæ tractata est qualitatem loci inspiciamus. Tempus: itidem suis inspectu semper partibus conferamus: ut si oportunitas eẽ opportunitatem: si spacium: spacium conferamus. Persona autem omnino manifesta est. Opinio uero est iudiciũ populi. Hæc ita conferetur si dicamus sic de illa re iudicatum est: sic de hac iudicatũ aut iudicatũ ẽ: aut aliter de illa re iudicatũ: aliter de hac iudicatũ: aut iudicatũ est: si ꝓ nobis cõfirmetur: si contra mutetur opinio ac si quo in numero illud quod per similitudinẽ affertur: hoc non

Deinde factum esse quod non oportuerit aut non fa
ctũ quod oportuerit. Postremo scisse eũ de quo quæ-
ritur eius rei legem et consuetudinem. Nã hæ res sũt
signo attributæ quas diligẽtius aperiemus cum sepa
ratim de ipsa coniecturali cõstitutiõe dicemus. Ergo
unumquodq; horum reprehensione: aut nõ signo es
se: aut parum magno esse: aut ab se potius qua ab ad
uersariis stare: aut omnino falsũ dici: aut in aliã quoq;
suspitionem duci posse demonstrabitur. Cum autem
pro comparabili aliquid inducetur: quoniam id per
similitudinem maxime tractatur i reprehendẽdo cõ
ueniet simile id negare esse quod cõfertur ei qui cũ
cõfertur. Id fieri poterit: si demõstrabitur diuersum
esse genere: natura: ui: magnitudine: tẽpore loco: per
sona. opinione: ac si quo i numero illud quod per si-
militudinẽ afferetur. et quo i loco hoc genus cuius cã
afferetur hñi cõueit: ostẽdetur: deide qd res cũ re differat demõstrabius ex quo docebius aliud de eo quod
cõpabitur et de eo q̃ cũ cõpabitur existiari oporteꝫ hu
ius facultatis maxie idigẽus: cũ ea ipsa argumentatio

quasi aliusaliquis modus cōferēdi ē:ne forte qs credat:sed opinionis expositio. Quæ quidē unā partē tenet solā.i.illā cū aduersariis cōiūcta dissoluimus. In iudicatū aliqd infert:qm̄ id ex his locis maxime firmat:&ad hoc nihilominus cōfirmandū ipse nobis indicat cōfirmationē. Nam quatuor modis dicit cōfirmādum nobis eē iudicatū:qbus utiq; sublatis infirmari posse declarat:hoc est laude eorū:q iudicare similitudine eius rei:qua deagit ad eā rē qua de iudicatū ē:&nō modo non eē reprehensum iudiciū:sed ab oībus cōprobatū:&si difficilius & maius eē doceamus illud iudicatū. quod afferat q̄ id quod inest:cum .n. afferimus iudicatū ut id nostræ causæ p sit necesse ē primo a laude eoz q iudicare id qđ iudicatū pferius ordiamur. Per iudicantiū enim auctoritatem iudicati auctoritas cōfirmat. de inde ut id qđ iudicatū pferimus simile ē ei quo deagat eē mōstrēus. tū .n. uos iudicatum adiuuabit:si huic simile demōstret. Vez hæc similitudo octo illis similiter partibus faciē da ē:hæc genere:natura ui magnitudine loco:persona:tpe:opinione:& oīo hoc iā tenere debemus quancunque similitudinē his nobis partibus eē faciēdā. Deinde tertio mō iudicatū cōfirmamus:si ostēdamus ipm iudicatū nō eē reprehēsum:& nō mō nō reprehēsū:sed ēt ab oībus approbatū ut hi iudices de hoc negocio similia sperare cogantur. Extremū illud si difficilius:& maius iudicatum q̄ id quo deagit eē doceāus. Nūq̄ enim iudex ī minore negocio facere dubitabit id quod iam iudicatū ī maiore pspexerit. His itaq; locis iudicatū confirmat:hisdē conuersis ifirmat.i.ut iudices uituperes:ut negociorū dissimilitudinē doceas:ut reprehēsum iudiciū illud demōstres:& ut illud iudiciū minus ac facile:hoc uero difficile ac maius ostēdas:deide doceas q uitia ī aduersario perscrutari atq; inuenire debeamus.i.ne forte illud iudicatū:qđ affertur huic negotio nihil pfit:&ne illud pferat iudiciū ī quo iudices contraxisse cōstet offensam. Tertio illud cōsiderādū:ne p nobis similia sint multa iudicia ab aduersario unū aliquod dissimile pferetur. Statimq; frāgetur:quod q̄si pbabile pro probabili pfertur. Nā id quod uere probabile est nullo mō ut difficillime poterit infirmari:hoc ē quod ait. Contrariis locis si res natura;aut ueri similis;per amittit infirmari oportebit:quæ uero sicuti necessaria ducētur. Ttrāsita pbabili ad necessariū argumentum:q necessariū argumētū:si necessarii rebus ipsis fuerit;nulla rōe poterit reprehēdi:si nauté nō rem:sed modū ac formā necessariæ argumētationis habuerit reprehēdet. nouimus itaque tribus modis fieri necessariā argumētationē:p cōplexionē:p enumerationē:p simplicē cōclusionē. Cōplexio ē ī qua utrū cōcesseris id cōtra te futurē ē. Hæc ita ut diximus si oīo necessaria ē non poterit reprehēdi. Si naūt solā formā necessariæ argumētationis tenebit duobus modis reprehēdetur:aut p enuersionē:aut p alterius partis infirmationē quos modos facile possumus agnoscere:si ipsa necessariæ argumētatōis forma ponat. Si uereť qd accuses: q pbus ē. Si nō uereť qd accuses:q pui auditū æstimatur:hoc p cōuersionē sic reprehēdimus:ut cācellato ueluti respectu primā ppositionē ad secūdæ ppositionis dimittamus cuētū:deide secūdā ppositionē ad primæ ppositionis subrigāus cuētū. Ita ī ut euētibus negatio adiūcta copuleť:hoc modo. si uereť:accuses: qa id nō parui auditu æstimat. Deinde si nō ueretur accuses:quia non probus est. Ita conuersionum euentū accusandum esse asseruit: quem aduersarius dixerat:nō accusandum. Accusatio aūt hic uō publica ē:sed priuata obiurgatio

quæ p iductionē tractatur erit rep rehēdēda. Si iudicatū aliquod iferetur:quoniā id ex is locis maxime firmatur laude eorū:q iudicare similitudie eius rei:q̄ deagitur ad eā rē q̄ deiudicatū ē. et ōmēorādo nō mō nō eē reprehēsū iudiciū:sed ab oībus approbatū:et demonstrādo:difficiliter:et maius fuisse adiudicatū quod afferatur:q̄ id quod instet cōtrariis locis:si res. aut uera. aut ueri similis pmittat ifirmari oportebit:atq; erit obseruādū diligēter ne nihil ad id quod ptineat id quod iudicatū ē et uidēdū ē nū ea res proferatur ī q̄ sit offē sū:ut deipso q iudicauerit iudiciū fieri uideatur. Oportet āt aīaduertere:ne cū aliter sint multa iudicata solitariū aliquod:aut rarū iudicatū afferatur. Nā is rebus auctoritas maxie pōt ifirmari:atq; ea argumēta qdē q̄ quasi probabilia sumetur ad hūc modū tētari oportebit:quæ uero sicuti necessaria dicētur:ea si forte imitabūtur mō necessariā argumētationē:neq; erunt eiusmodi sic reprehēdētur. Primū cōplexio quæ utrū concesseris tolli debet. Si uera ē nūq̄ reprehendētur si i falsa duobus modis:aut cōuersione:aut alterius partis infirmatiōe. Cōuersione hoc modo. Nā si ueretur qd eū accusas q ē probus:si iuerecūdū aī possidet igeniū qd cū accuses:q id pui auditu existimet hic siue uereri dixeris:siue nō cōcedēdū hoc putat:ut neges esse accusādū quod cōuersiōe sic reprehēdetur: imo uero accusādus ē:nā si ueretur accuses:nō. n. pui auditi existiabit si uerecūdū aī igēiū possidet. tamē accuses:nō. n. probus ē. Alterius āt ptis ifirmatōe hoc mō reprehēditur uerū ut difficillime poterit infirmari:hoc ē quod ait. Contrariis locis si res natura;aut ueri similis;per amittit infirmari oportebit:quæ uero sicuti necessaria ducētur. Ttrāsita pbabili ad necessariū argumentum:q necessariū argumētū:si necessarii rebus ipsis fuerit;nulla rōe poterit reprehēdi:si nauté nō rem:sed modū ac formā necessariæ argumētationis habuerit reprehēdet. nouimus itaque tribus modis fieri necessariā argumētationē:p cōplexionē:p enumerationē:p simplicē cōclusionē. Cōplexio ē ī qua utrū cōcesseris id cōtra te futurē ē. Hæc ita ut diximus si oīo necessaria ē non poterit reprehēdi. Si naūt solā formā necessariæ argumētationis tenebit duobus modis reprehēdetur:aut p enuersionē:aut p alterius partis infirmationē quos modos facile possumus agnoscere:si ipsa necessariæ argumētatōis forma ponat. Si uereť qd accuses: q pbus ē. Si nō uereť qd accuses:q pui auditū æstimatur:hoc p cōuersionē sic reprehēdimus:ut cācellato ueluti respectu primā ppositionē ad secūdæ ppositionis dimittamus cuētū:deide secūdā ppositionē ad primæ ppositionis subrigāus cuētū. Ita ī ut euētibus negatio adiūcta copuleť:hoc modo. si uereť:accuses: qa id nō parui auditu æstimat. Deinde si nō ueretur accuses:quia non probus est. Ita conuersionum euentū accusandum esse asseruit: quem aduersarius dixerat:nō accusandum. Accusatio aūt hic uō publica ē:sed priuata obiurgatio

uniusuero partis huiusmodi reprehēsio ē. Cū ex propositis duobus ununquodq; frangitur. Altero enim infirmato uacillat alterū. Si ueret accusa: facile enim uerecūdus ab errore flectetur. Enumeratio uitiosa intelligitur: si aut p̄teritū quiddam dicemus: quod melius cōcedere aut infirmare aliqd annumeratū. Enumeratio pars necessariæ argumētationis ē. Hæc cuiusmodi sit supra diximus. Verū cū ab aduersario ꝓponet: duobus modis poterit reprehendi. Si aut aliquid p̄termissū eē i enumeratione doceamus quo ꝓ nobis sit: aut si oīa qdē enumerata sūt: sed i his aut cōtrariū ponimus & falsum eē mōstremus: aut cōfitemur aliquid ita eē & ostēdemus eē ꝓ nobis. Primus itaq; modus ubi aliqd præteritū demereamus q; platū nostræ causæ ꝓficit: ut ē illud de equo. quē post aduersarii enumerationē ex hostibus captū eē memorauit. i. ex p̄da quæ ꝓpria cuiq; non quæ cōfusis omnibus fuerit cōiter distributa. Alter ē modus reprehēsionis i enumeratione: in quo duo respicimus. Vtrū aliqd cōtrariū poni possit: an aliqd cōfiteāur ex his: quæ aduersarius enumerauit: ꝓpterea q; honestū ē. Contrariū ponimus: si cum aduersarius equum neget hæreditate uenisse nos hæreditate uenisse doceamus. Cōfitemur autē aliqd qđ honestū sit: ut si aduersarius dicat: aut insidias facere uoluisti: aut amico morē gessisti aut cupiditate elatus es nos dicamus amico morem gessisse: quod utiq; in cōfessione turpe nō ē: maxime si ea qbus cū hoc positū ē cōsideréus. Ita in reprehensione enumerationis: aut p̄termissū aliqd ostēdemus. Quod tñ illatū ꝓ nobis sit: aut ex oībus quæ posita sūt: nūc aliqd ꝓ contrariū refutamus: nūc qa ꝓ nobis est confitemur. Simplex aūt cōclusio reprehēdit: si id quod sequit: non uideatur necessario: cū eo qđ ātecessit. Hæc quoq; si ex utroq; quo cōstat. i. si ex ꝓposito et adiūcto erit necessaria reprehēdi oio ñ poterit. Est āt huiusmodi: si dies ē lucet: si natus ē morietur. Vtiq; hoc ita necessariū ē: ut frangitúr āt simplex conclusio poterit reprehēdi: si ostēderis adiūctū ñ cohærere ꝓposito: utputa si mater est diligit. Si semel peccauit nunq̄ corriget. utiq; hoc cū adiūctū cōsideras: necessario cohærere nō posse: necessariū eē non poterit. Eritq; potius ꝓbabile: Ita necessariū ꝓ se constat probabile multis asserit argumētis. Hoc āt si semel peccauit nūq̄ corriget: multis asserēdū ē argnmētis. qđ uero multis asserit argumētis necessariū nō ē fcte igr huiusmōi reprehēsa cōclusio ē si formā necessariā: rē uero ꝓbabilē cōtinere mōstret. Verū hæc cūcta p̄cepta đ dyalectica traxit quæ magna & difficilis ē: de q̄ si facultas fuerit postea tractuꝝ se eē ꝓmittit. Cū igr ex his quæ sumūt aliqd cōcedit sic ifirmabit. Oēm argumētationē q̄tuor mōis dixit posse reprehēdi si aut sūpta reprehēdas: aut cōclusionē: aut si géus ipm argumētatiōis uitiosū eē mōstréus: aut si cōtra firmū argumētū aliđ nfmæq; firmū atq; firmius opponāus. Itaq; iā sūptoꝝ dicta reprehēsio ē. Sin āt igt reprehēdi sūpta ñ poterit

si ueretur accusatione tua correptus ab errato recedet. Enūeratio uitiosa itelligitur: si aut p̄teritū q̄dđ dicēus quod uelimus cōcedere: aut ifirmū aliqd enūerata tū quod aut cōtradici possit: aut cā nō sit q̄re nō hōe slū possumus cōcedere p̄teritur q̄dđ i eiusmōi enumeratōibus: quoniā hēs istū equū: aut emeris: oportet aut hæreditate possideas. aut mūere accepis: aut domi tibi natus sit: aut si horū nihilē: surripueris necesse est: Sed non emisti: neq; hæreditate uenit: neq; domi tibi natus ē: neq; dono accepisti: necesse ē ergo surripueris hoc cōmode reprehēditur: si dici possit ex hostibus equus ē captus: cuius prædæ sectio nō uenerit. Quo illato ifirmatur enūeratio: quoniā id sit iductū qđ p̄teritū ē i enūeratōe. Altero āt mō reprehēditur si aut cōtra aliqd dicetur: hoc ē exēpli cā: ut i eodem uersemur poterit ostēdi hæreditate uenisse: aut si extremū illud nō erit turpe cōcedere: ut si q̄ cū dixerit aduersarii: aut insidias facere uoluisti: aut amico morē gessisti ut cupiditate elatus ex amico morē gessisse fateatur. Simplex āt cōclusio reprehēditur si id quod sequtur nō uideatur: necessario cū eo quod āte sit cohærere. nam hoc q̄dē si spiritū ducit uiuit. Si dies ē lucet: eiusmōi ē ut cū priore necessario: posterius cohærere uideatur Hoc āt si mr ē diligit filiū: si aliquādo peccauit nūq̄ corrigetur. sic cōuēiet reprehēdi ut demōstretur nō necessario cū priōr posterius cohæreī hoc gēus et cætera necessaria: et oīs argumētatio: et eius reprehēsio maiorē q̄dā ui cōtinet: et latius patet: q̄ hic expōitur: sed eius artifici cognitio huiusmōi ē: ut nō ad alicuius artis p̄tē aliq̄ adiūgi possit: sed ipsa sepatī lōgi tpis et magnæ atq; arduæ cognitōis idigeat q̄re illa nobis alio tpe: atq; ad aliud īstitutū si facultas erit explicabūt nūc his præceptōibus retorū ad usū oratoriū nos cōtētos eē oportebit: cū igr ex his q̄ sumūtur aliqd nō cōcedit sic ifirmabitur: cū āt his cōcessis cōplexio ex his nō cōficitur

Hæc erunt considerãda:unum aliud cõficiatur:aliud dicatur hoc modo.Si cum aliquis dicat se profectũ eẽ ad exercitum cõtra eum quis uelit hac argumẽtatiõe uti.Si ueniſſes ad exercitum a tribunis militaribus uiſus eẽs:nõ es autem uiſus ab his nõ es igitur profectus ad exercitum.Hic cum conceſſeris propoſitionẽ:et aſſumptionem cõplexio infirmanda ẽ.Aliud enim quã colligitur illatũ eſt. Ac nunc quidem quo facilius res cognoſceretur perſpicuo et grãdi uitio præditum poſuimus exẽplum:ſed ſæpe poſitum obſcurius uitium pro uero probatur:cũ autem parum memineris quod cõceſſeris:aut ambiguũ aliquod pro certo conceſſeris ambiguũ ſi cõceſſeris ex ea parte quã ipſe itellexeris eam partem ſi aduerſarius ad aliam partẽ per cõplexionem uelit accõmodare demõſtrare oportebit:nõ ex eo quod tu cõceſſeris:ſed ex eo quod ille ſũpſerit cõficiẽ cõplexionem ad hũc modũ.Si idigetis pecuniæ pecuniam non habetis:et ſi pecuniam non habetis pauperes eſtis.Indigetis autem pecunia.Mercature enim niſi ita eſſet operam nõ daretis pauperes igitur eſtis hoc ſi reprehenditur cum dicebas:ſi indigetis pecuniæ pecuniam non habetis:hoc intelligebam:ſi propter inopiam in egeſtate eſtis:pecuniam nõ habetis:et iccirco cõcedebã:cũ ãt hoc ſumebas:idigetis ãt pecuniæ illud accipiebã.Multis ãt pecuniæ plus hr̃e ex qbus cõceſſionibus nõ cõficitur hoc.Paupes igr̃ eſtis cõficeretur ãt ſi tibi prĩo quoq; hoc cõceſſiſſẽ:q; pecũiã maiorẽ uellet hr̃e cũ pecuiã nõ hr̃e:ſæpe ãt oblitũ putãt quod cõceſſeris:et iccirco id quod nõ cõficitur quaſi cõficiatur in cõcluſione ĩfertur hoc mõ.Si ad illũ hæreditas ueniebat ueriſimile ẽ ab illo hæreditate eẽ necatũ:deinde hoc approbãt plurimis uerbis:poſt aſſumũt ad illũ hæreditas ueniebat:deide ĩfertur.Ille igr̃ occidit. Id que ex his quæ ſũpſerãt nõ cõficitur.Quare obſeruare diligenter oportet:et qd ſumatur:et qd ex his cõficiatur.Ipſum aũt genus argnmẽtationis uitioſũ his de cauſis oſtẽdetur:ſi aut in ipſo uitiũ erit:aut ſi nõ ad id quod ĩſtituetur:accõmodabitur:atq; ĩ ipſo uitiũ erit ſi oĩo totũ falſum erit:ſi cõe:ſi uulgare:ſi leue:ſi remotũ:ſi mala definitio:ſi cõtrouerſum:ſi perſpicuũ:ſi nõ cõceſſum:ſi turpe:ſi offenſũ:ſi cõtrariũ:ſi cõſtãs:ſi aduerſum.Falſum ẽ:ĩ quo perſpicue mẽdaciũ ẽ hoc modo.Nõ põt eſſe ſapiens qui pecuniã negligit:Socrates tũc erit reprehẽdẽda cõcluſio cõcluſione.Itaq; hoc aĩaduertẽdũ ẽ principaliter:ne cum in ꝓpoſitione ſit aliud:aut eẽ poſſit aliud concludatur Hoc itaq; uitium erit dicẽtis. Vitiũ porro:aut apertũ:aut obſcurũ. Atq; apertũ in cõcluſione uitiũ erit:ſi res cũ alia in ꝓpoſitione teneaẽ alia oĩo res ĩ cõcluſione ponaẽ:utputa ſi agatur:an neſcio q ad exercitũ ſit profectus & cõtra eũ qſic uelit argumẽtari. Si ueniſſes ad exercitũ a tribunis militaribus uiſus eſſes:nõ es ãt uiſus ab his nõ es igiẽ ad exercitũ ꝓfectus hic utiq; apertũ uitiũ ẽ. Nã propoſitio tenet:ſi ueniſſes ad exercitũ. Cõcluſio nõ es igiẽ ad exercitũ ꝓfectus cũ iuſta ꝓpoſitionẽ debuit cõcludi nõ igiẽ ad exercitũ ueniſti. Hoc itaque apertũ uitiũ. In obſcuro ãt duo nobis attẽdẽda ſunt:ne aut ambiguitate ꝓpoſitionis aut obliuione fallamur.Ambiguitas in ꝓpoſitione talis ẽ.Si indigetis pecuniæ:pecuniã non habetis:Nã oĩo qui pecuniã ñ habet indiget pecuniæ:& ille q habet, ſed maiorẽ habere deſiderat:indiget pecuniæ.Indigere.n.uolũtatis ẽ:hæc itaq; ꝓpoſitio ambigua eſt.Si indigetis pecuniæ:pecuniã nõ habetis:huius propoſitionis quãcunq; aduerſario ꝓpoſitã cõcluſionẽ alterius rei ĩterpretatiõe poteris reꝓhẽdere:ut ſi cõcluſione mẽdicos poſuerit.Tu dicas eos q pecuniæ indigeãt:nõ te mendicos intellexiſſe:ſed eos q cũ haberẽt maiorẽ tñ pecuniã uellent.Deinde ſi ille huiuſmodi homines ĩ cõcluſiõe poſuerit,Tu cõtra ĩ ꝓpoſitione dicas te itellexiſſe mẽdicos.Ita aduerſarii cõcluſionẽ ꝓpoſitionis uiſa ambiguitate ſubuertes.Deĩde aliud obſcurũ uitiũ ẽ:cũ obliuiſcimur qd ĩ ꝓpoſitione ſit poſitũ:& aliud ĩ cõcluſiõe cõficiẽ:utputa ſi ad illũ hæreditas ueniebat:ueriſimile ẽ ad illũ necatum hic ueriſimilitudo poſita ẽ. Deinde hãc ꝓpoſitionem pluribus uerbis approbãt.ſ.ut mẽoria ꝓpoſitõis ex animis auferatur:Poſt aſſumũt ad illã ãt hæreditas ueniebat.Poſtremo ĩferũt cõcluſionẽ.Ille igiẽ occidit. Vtique ĩ hac cõcluſiõe obliuio noſtra tẽtaẽ.Supra enim poſitũ ẽ:ueriſimile ẽ ab illo necatũ. Hic poſt approbationẽ, lõgiſſimã ꝓpoſitiõs ñ cõcludi tur. Veriſimile ẽ igr̃ ab illo necatũ: q; ꝓbabile ẽ. Sed ille igiẽ occidit q; neceſſariũ ẽ:quodq; a ꝓbabili propoſitione diſſentit. Itaque diligẽter debemus attẽdere ut concluſionem uerſarii: aut ambiguitate propoſitionis cõuertamus aut qa meminimus

quid in propositione sit positum eandem cōclusionem falsam esse doceamus. Ipsum autē genus argumētationis uitiosum his de causis ostēditur. Tertius reprehensionis modus est: cū ipsum genus argumētationis uitiosum esse mōstrat. Verum hoc tenere debemus: quod sumpta sola nuda & generaliter patientia modis suis reprehenduntur. Genus autem argumētationis in causa & in specie positum cōsiderare debemus quod quidem sūptis suis & forma dictionis quantum in se est: integrum est. Sed cum in causa positum quid operet: attēdimus: tunc i eo uitia possumus inuenire. Itaq; ipsum genus argumentationis duobus modis uitiosum est. Cum aut in ipso uitium erit aut cum id quod instituit nō accommodabitur. In ipso uitium esse quatuordecim modis possumus inuenire. Deinde non accommodari ad id quod īstituit duodecim modis possumus deprehendere. Quæ omnia Cice. partim: quia aperta sūt solis propositionibus partim quia obscuriora sūt etiam exemplis proposuit & explicauit. Nos eadem persequi imo repetere longum ac superfluum est. Quartus modus erat reprehēsionis: per quem contra firmam aduersarii argumentationem æque firma aut firmior pōitur. Quare reprehēsio pertenuis est & defectis omnibus extrema necessitate ponenda. Nam & sūpta uera esse concedimus & cōclusionem recte habitā fatemur & ipsum genus argumētatiōis uitiosū non esse concedimus. Sed contra firmam aduersarii argumētationē nos quoniam nihil possumus reprehendere aliam argumentationem æque firmam: aut firmioré proponimus: Verum hoc in deliberatiuo genere causæ usu prouenit: cū aut utile aliquid aduersario cōcedimus: sed nos aut utilius aut hōestius aliqd demōstramus: aut honestū aliqd aduersario cōcedimus. Sed nos honestius aliquid aut necessariū eē monstramus aūt pecuniam neglexit: nō igitur sapiēs fuit. Cōmune est quod nihilo magis ab aduersariis quā a nobis facit hoc modo. Iccirco iudices quia ueram causam habebā breui peroraui. Vulgare est quod ī aliam quoque rem nō probabilē: si nō cōcessum sit trāsferri possit. ut hoc modo si ueram causam nō haberet: si uobis iudices nō commisisset. Leue est: quod aut post tēpus dicitur hoc modo si in mentem uenisset non commisisset aut perspicue rem turpem leui tegere uult defensione. Cum te expectabant omnes florentissimo regno reliqui nunc desertū ab omnibus summo periculo solus: ut restituam paro. Remotum est quod ultra quam satis est petitur huiusmodi. Quod si non. P. Scipio Corneliam filiam Tyberio Graccho collocasset: atque ex ea duos filios gracchos procreasset tantæ seditiones natæ: nō essent. Quare hoc incōmodum Scipioni ascribendum uidetur: Huiusmodi est illa quoque conquæstio. Vtinam ne in nemore pelio securibus cæsæ accidissent ad terram trabes. Longius enim repetita est. quam res postulabat. Mala diffinitio est: cum aut cōmunia describit hoc modo. Seditiosus est is qui malus est: aut inutilis ciuis est. Nam hoc nō magis seditiosi quam calumniatoris. quam ambitiosi: quā alicuius improbi hominis uim describit. aut falsum quiddam dicit hoc pacto Sapientia est pecuniæ quærendæ intelligentia. aut aliquid non graue nec magnum continēs: Sic stultitia ē īmensæ gloriæ cupiditas. Est hæc qdem stultitia. sed expte quadā nō ex oī genere diffinita. Controuersum est in quo ad dubium demōstrandum dubia causa affertur hoc modo. Ehō tu dii quibus ē potestas motus superum atque inferum pacem inter se conciliant cō ferunt concordiam. Perspicuum est: de quo non ē cō trouersia. ut siquis cū Orestem accuset planum faciat ab eo matrem esse occisam. Non cōcessum est: cum id quod agitur in cōtrouersia: est ut si quis cum Vlyxem accuses i hoc maxime commoretur: indignum esse ab homine ignauissimo uirum fortissimum Aiacem esse necatum. Turpe est quod aut eo loco in quo dicetur aut homine: qui dicat: aut eo tempore quo dicitur: aut his qui audiunt: Aut ea re: de qua agitur indignum propter inhonestum uidetur. Offensum est quod eo rū qui audiunt uoluntatē lædit: ut si quis apud equites

Romanos cupidius iudicandi. Scipionis legē agrariā laudet. Contrariū ē quod contra ea dī: quæ hi qui audiunt fecerunt: ut si quis apud Alexandrū macedonē dicens contra aliquē urbis expugnatorē diceret nihil eē crudelius q̄ urbes diruere: cū ipse Alexāder thebas diruisset. Incōstans ē quod ab eodē de eadē re diuersæ dī ut si q̄ cū dixerit qui uirutē habeat eū nullus rei ad bene uiuendum īdigere. neget āt postea sine bona ualitudine posse uiuere: aut se amico adesse pp beniuolētiā sperare tamen aliquid cōmodi ad se puēturum. ad uersum ē quod ipsi cāæ aliq̄ ex parte officit: ut si quis hostiū uim et copias: et fœlicitatē augeat cū ad pugnā dum milites adhortetur. Si nō ad id quod īstituitur ac cōmodabitur aliqua pars argumentationis horum aliquo in uitio reperietur. Si plura pollicitus pauciora demōstrabit: aut si cum totū debebit ostendere de parte aliqua loquatur hoc mō. Mulierū genus auarū ē: Nā Eriphila auro uiri uitam uendidit. Aut si non id quod accusabitur defēdet ut si quis cū ambitus accusabitur manu se fortē eē defendet: ut Amphion apud Euripidem. Itē apud Pacuuiū q̄ uituperata musica sapientiā laudat. Aut si res ex uitio hominis uituperabitur ut si quis doctrinā ex alicuius docti uitiis reprehendat: aut si qui cū aliquem uolet laudare de fœlicitate eius non de uirtute dicat. Aut si rē cū re ita cōparabit: ut alterā se nō putet laudare nisi alterā uituperarit. Aut si alterā ita laudet ut alterius nō faciat mentionem: ut si qs cū aliq̄ deliberent bellū geratur an nō: Pacem laudēt oīo nō illud bellū inutile eē demonstret. Aut si cū de certa re quæretur: de cōi īstituetur oratio. Aut si ratio alicuius rei reddetur falsa hoc mō. Pecuniā habeī bonū eē: propterea quod ea maxime uitā beatā efficiat. Aut si ī firma ut Plautus: Amicū castigare ob meritā noxā immāe ē facinus Verū ī ætate utile et cōducibile. Nā ego amicū hodie meū nō castigabo pro commerita noxa. Aut eadē hoc mō. Maximū malū ē auaritia. Multos enī magnis īcōmodis affecit pecūiæ cupiditas. Aut parū idōea hoc mō. Maximū bonū ē amicitia. Plurimæ .n. delectatiōes sunt ī amicitia. Quartus modus erat reprehēsionis p quē cōtra firmā argumentatiōem æque firma aut firmior pōitur. Hoc genus ī deliberatiōibus maxime uersabitur: cū aliq̄d quod cōtradicatur æquū esse concedimus. Sed id quod nos defendimus neces-

Verum nunc transit ad conclusionē ideſt ſextam eandemq; extremam partem totius orationis. Quo loco Hermagoras digreſſionem ſuppo/nit: ideſt orationem in qua præter cōtrouerſiam cauſæ aut laus noſtra aut aduerſarii uituperatio continea tur: aut quæ ad aliam rem tranſitū faciat: non per argumentatōem. ſed per amplificationem. Hanc Tullius non partem orationis uult eſſe: ſed in omnibus orationis partibus inſertari ac ſubiici poſſe declarat ut certis locis poſt rē aliquam prōbatam: aut amplificatōem aliquam ſubiici as: aut laudem: aut uituperationem Itaq; non digreſſionem ſexto loco: ſed concluſionem Tullius ponit.

Cõclusio est exitus & determinatio totius orationis. Conclusio est inquit finis ac terminus orationis: sed totius orationis nos epilogos accipiamus. Huius conclusionis partes sunt tres enumeratio: indignatio: conquæstio. Verum hoc distant: quod indignatio & conquæstio tantum animos mouent diuerso tamen exitu: nũc uero iracundia contra aduersarios commouẽtur: nunc misericordia circa nos: Enumeratio uero: & animos mouet & fidem facit. ná cũ repetit quæ dicta sunt fidem cum uero omnia coaceruat & colligit animos mouet. Hæc enumeratio non sẽ p uniformiter ea quæ dicta sunt: colligere debebit. Ne cum odiosum: tũ etiam quod maxime contrarium ẽ fieri uideatur ex arte. Itaq; supra dictorum repetitio uitanda est. Variatur ãt mõis quatuor: si aut eas res q̃s ante dixisti breuiter perstringas & colligas: quod quidem factum facile est: aut si in memoriam audientium reuoces quas partes in partitiõe proposueris & quibus ratiõibus unã quanq; partem confirmaris: aut si interroges iudices quid amplius uelint cognoscere: cum hoc & hoc docuerimus cum hoc & hoc planum fecerimus. Atq; hæc nunc per nostrarum argumentationem repetitionẽ uel confirmationem. Nunc etiam aduersiorum argumentationum reprehensionem. Deinde hæc ipa enumerationum genera non semper a nostra persona facienda sunt: sed nunca nostra supposita: nunca re. A nostra persona quemadmodum accipiat orationem in promptu est. Suppositæ autem personæ accommodatur orator: si dicas: nam si legis scriptor assistat: & quærat a nobis: quid dubitetis quid possetis dicere cũ uobis hoc & hoc sit demonstratũ sarium esse demonstramus. Aut cũ id quod illi defendãt utile eẽ fateamur. Quod nos dicamus honestũ eẽ demõstremus. Ac de reprehẽsione q̃dẽ hæc existimauimus eẽ dicenda. Deinceps nũc de cõclusione dicemus Hermagoras ãt digressionẽ deinde postremã c õclusionẽ ponit. In hac aũt digressione ille putat oportere q̃dam inferri orationẽ a cã atq; a iudicatione ipsa remotam: quæ aut sui laudẽ: aut aduersarii uituperationẽ cõtineat: aut in aliã cãm deducat ex q̃ cõficiat aliq̃d cõfirmatõis: aut reprehẽsiõis nõ argumẽtãdo: sed augẽdo p q̃dã amplificatõem. Hãc si qs ptẽ putãt eẽ orationis seq̃tur licebit. Nã et augẽdi et laudãdi: et uituperãdi et præcepta a nobis partĩ data sunt: ptĩ suo loco dabũtur. Nobis aũt hoc placuit hãc ptẽ i numero reponi: q̃ de cã digredi nisi p locũ cõem displicet. Quo de genere posterius ẽ dicẽdum. Laudes aũt et uituperatiões nõ seperatim placet tractari: sed in ipsis argumẽtationibus eẽ implicatas. Nũc de cõclusione dicemus. Conclusio est exitus et determinatio totius oratõis: hæc habet partes tres: enumerationẽ: indignationem conquæstionem. Enumeratio ẽ p q̃ res dispsæ et diffusæ dictæ unũ i locũ cogũtur: et reminiscẽdi cã unũ sub aspectũ subiiciũtur: hoc si semp eodẽ hoc mõ tractabitur pspicue ab oĩbus artificio quodã tractari itelligitur. Sin uarie et societatẽ: et hãc susptionẽ uitare poterunt. Quare tũ oportebit ita facere ut plæriq; faciunt pp facilitatem singulati unãquãq; rem attingere: et ita oẽs transire breuiter argumẽtatões: tũ ãt id quod difficilius ẽ dicere: quas ptes expoſueris i ptitione de q̃bus te pollicitus sis dicturũ et reducere i memoriã quibus rationibus unãquãq; ptẽ cõfirmaris: tum ab his q̃ audiunt quærere q̃d sit quod sibi uelle debeãt demõstrari hoc modo. Illud docuimus. Hoc planũ fecimus ita simul et in memoriam redibit auditor et putabit nihil esse: præterea quod debeat desiderare atq; in his generibus aut ante dictũ est: tum tuas argumentationes transire seperatim: tũ id quod artificiosius est cũ tuis argumẽtationes contrariam cõiũgere. et cũ tuas dixeris argumentationes: tũ contra eas quod afferetur quemadmodũ dilueris ostẽdere. Ita per breue comparatiõem auditoris memoria et de cõfirmatõe et de reprehẽsiõe reintegrabitur. Atq; hoc aliis actionis quoq; modis uariare oportebit. Nam ex tua persona tũ enumerare

possis ut quid et quo quicq; loco dixeris admoneas tū uero psonam aut rem aliq̄ indicere: et enumerationē rei totā attribuere. Persona hoc mō. Nā si legis scriptor existat et quærat sic id a uobis q̄d dubitetis q̄d poscatis dicēdū nobis cū hoc et hoc sit uobis demōstratū. Atq; hoc itē ut in nostra persona licebit alias sigillatim trāsire oēs argumētatōes alias ad partitiones singula genera referre: alias ab auditore quid desideret q̄rere: alias hæc facer̄ per cōparatōem suarū et contrariarū argumentationū. Res aūt iducetur si alicui rei huiusmodi legi: loco ut urbi: munimento attribuetur oro p enumerationē hoc pacto. Quod si leges loqui possent nonne apud uos quærerentur: Quid dā amplius iudices desideratis cum uobis hoc et hoc planū factum sit. In hoc quoq; genere oibus eisdē modis uti licebit. Cōe āt præceptū hoc datur ad enumerationem: ut ex unaquaq; argumētatōe: quoniam tota iterū dici non pōt: id eligatur quod erit grauissimū: et unūquodq; q̄ breuissime trāseatur ut memoria nō oro renouata uideatur. Indignatio ē oratio: p q̄ cōficitur ut in aliquē hoīem magnū hodiū: aut i rē grauis offensio concitetur. In hoc genere illud primū itelligi uolumus posse oibus ex locis: his quos icōfirmāter præceptione possumus tractare indignationē. Nā ex his rebus quæ personis: aut negociis attributæ sunt: quæuis amplificatiōes nasci possunt: sed tamē ea quæ seperatim de indignatione præcepti possunt cōsideremus. Primus locus sumit ab auctoritate cū memoramus q̄tæ curæ res ea fuerit diis imortalibus aut eis quorū auctoritas grauissima debeat eē q̄ locus sumitur ex sortibus: oraculis uatibus: ostētis: prodigiis: responsis: similibus rebus. Itē ex maioribus nostris: rēgibus: ciuitatibus: gētibus: hoībus sapientissimis: senatu: populo: legū: scriptoribus. Secūdus locus ē p quē illa res ad quos ptineat cū amplificatōibus p īdignatōem ostenditur aut ad oēs: aut ad maiorē ptē: quod atrocissimū ē: aut ad superiores: quales sūt hi quorū ex auctoritate īdignatio sumitur quod indignissimū ē: aut ad partes aīo fortuna: corpore quod iniq̄ssimū ē: aut ad īferiores: quod supbissimū ē. Tertius locus ē: p quē quærimus q̄dnā sit euēturū: si idē cæteri faciāt: et simul ostendimus: si cōcessum sit multos æmulos eiusdem audaciæ futuros ex quo quid mali sit euenturū demōstrabimus. Quartus locus ē per quem

Rei etiam sic accōmodatur oratio: si aut lex: aut locus: aut urbs: aut monumentum aliquid accipiat oratiōnem per enumerationē sic. Quod si leges loqui possent: nōne hæc apud nos quærerentur. Quidnam amplius desideratis iudices cū uobis hoc & hoc planum factum sit. Verum etiam in his enumerationibus: quæ aut suppositæ personæ aut rei dantur. Ita ut in nostra persona illa omnia enumerationum genera uariāda sunt ut nunc singulatim singula nostra argumenta percūrrantur: nunc partitionis promissio suis rationibus exequenda sit: nunc interrogatio: an iudices facienda: nunc & nostrarum & aduersariorum argumentationum copulanda collatio.

Commune aūt hoc erit ī enumeratione præceptum ut ex unaquaq; argumentatione quoniam tota non potest: recēseri: unumquodq; quod ualidum est deligatur ut memoria remouetur: nō omnis repetatur oratio. Indignatio est oratio per quam conficitur: ut in aliquem hominem magnum odium aut in rem grauis offensio concitetur. Indignatio & cōquæstio tantummodo motus excitant ad iracundiam: uel odium: indignatio ad iram: ad misericordiā conquæstio. Quæ utraq; hisdem locis sumi poterit: quibus argumentatio cuncta consistit: idest ex attributis personæ: & attributis negocio. ex his enim & fides comparatur & cumulus. Verum indignatio propria ueluti accusatoris est ut iram in reum suscitet. Conquæstio autem uelut propria defensoris ē: ut in reum suscitet miseratōem. Sed cū īdignatio uel conquæstio apud psonas agētiū ꝓprietate præualeant. Vtrunq; tamen ab utroque faciendum.

Nam & accusator iram in reum misserationem uero per se suscitare debet: & rursus defensor miserationem pro se: iram uero in accusatorem suscitare debebit. Hoc ita faciendum quemadmodum etiam ab utroq; & proprie argumentationes confirmantur & aduersariorum reprehenduntur. Verum cum indignationi & conquæstioni iam dederit generale atq; commune præceptum quod ex attributis personæ uel negocio sumi possunt. Dat tamē singulis prōprios locos. indignationi quindecim. Conquæstioni sexdecim. nec nos locorum ipsorum ordo moueat quod in quosdam numeros ordinantur. nulla etenim etiam ipso ordine rerum auxesis est. nullus gradus ad maius aut ad minus. Sed iccirco locis ipsis numerus datus est quia melius & tenentur sæpe præcepta: nullamq; recipiunt confusionem si ad memoriam numerus collocetur: quâquam indignationis primum locum recte sumpserit q̄ ex rebus omnibus a numinibus traxit exordium. Sed ut diximus in hoc locorum numero rerum ordinem nullo quæramus: sed ex more manifestioris præcepti factum eē meminerimus. iam ipsi loci diligenter inspicientibus manifesti sunt: ideſt res quæ præcipiūtur facile perspici possunt. Illud tamen preceptum tenere debemus siue in indignatione siue in conquæstione nos locis omnibus uti non oportere: sed his quos causa suggerat: neq; his omnibus: sed quo ad iudicantium animi moueantur quod si etiam uno aliquo loco factū uiderimus orationem continuo finire debemus. Ita enim uel lachrymæ dum incipiunt ac recentes sunt plurimum ualent. Conquæstio est oratio auditoꝝ misericordiā captās Diximus cōquæstionis opus hoc eē ut animos iudicantiū ad misericordiā moueat. Huic aut dat ꝓprios locos sexdecim in quibus ut diximus non erit nobis reꝝ ordo quærendus.

demonstramus multos alacres expectare q̄d statuant ut ex eo quod uni cōcessum sit sibi quoq; tali de re q̄d liceat intelligere possint. Quintus locus est per quem ostēdimus cæteras ꝓperam cōstitutas itellecta ueritate cōmutatas corrigi posse. Hāc eē rē quæ si semel sit iudicata neq; alio iudicio cōmutari: neq; ulla pot ante corrigi posse. Sextus locus ē p quē cōsulto: et de industria factū ostēditur et illud adiūgitur uolūtario maleficio ueniā dari nō oportere: ꝑ imprudētiæ cōcedi nōnū q̄ cōuenire. Septimus locus ē p quē īdimur quod tetrū crudele: nefariū tyrānicū factū eē dicemus p uim manū opulētā quæ res ab legibus ab æquali iure remotissima sit. Octauus locus ē p quē demōstramus nō uulgare: neq; factitatū eē neq; ab audacissimis quidē hominibus id male factū de quo agitur: atq; id a feris hominibus et a barbaris gētibus et īmanibus bestiis eē remotū. Hæc erunt: q̄ i parentes: liberos: cōiuges: cōsanguineos: supplices crudeliter facta dicūtur: et deiceps si qua proferātur i maiores natu: ī hospites: ī uicinos: ī amicos ī eos q̄bus cū uitā egeris ī eos apud quos educatus sis: in eos a quibus eruditus: in miseros mortuos: in misericordia dignos: ī hoīes claros nobiles: et honore usos: in eos qui neq; lædere aliū: uel defendere se potuerūt: ī pueros: senes: mulieres: quibus ex oībus acriter excitata īdignatio: summū ī eū q̄ uiolarit horū aliq̄d odiū cōmouere poterit. Nonus locus ē p quē cum aliis quæ cōstāt eē peccata: hoc de quo quæstio ē cōparatur: et ita p cōtētoem q̄to atrocius et īdignius sit id de quo agitur ostēditur. Decimus locus ē p quē oīa q̄ ī negocio gerēdo acta sunt quæq; post negociū cōsecuta sunt cū uniuscuiusq; indignatiōe et criminatiōe colligimus: et res uerbis q̄maxie ante oculos eius apud quē dī ponimus: ut id quod īdignū ē pinde illi uideatur indignū: ac si ipse iterfuerit: ac presens uiderit. Undecimus locus ē p quē ostēdimus ab eo factū ī quo minime oportuerit: et a quo si alius faceret prohiberi cōueniret. Duodecimus locus ē p quē īdignamur quod nobis hoc primū acciderit: nec alicui unq̄ usu euenerit. Tertiusdecimus locus est si cū iniuria contumelia iuncta demonstratur p quē locū ī superbiā et arrogātiam odium incitatur. Quartusdecimus locus est per quem petimus ab his qui audiunt ut ad suas res nostras iniurias referāt si ad pueros pertinebit de liberis

suis cogitent si ad mulieres de uxoribus si ad senes de parentibus aut patribus. Quintus decimus est locus p quē dicimus inimicis quoq; et hostibus ea quæ nobis acciderint: indigna uideri solere et idignatio quæ his fere de locis grauissime sumetur. Conquæstionis aūt huiusmōi de rebus partes petēi oportebit. Cōquæstio ē oratio auditorū misericordiā captās. In hac primū alium auditoris mitē et misericordē conficere oportet: quo facilius cōquæstiōe cōmoueri possit. Id ex his locis cōibus efficere oportebit: p quos uis fortunæ i oēs et hominū ifirmitates ostēditur qua rōne habita grauiter et sentētiose maxie demittitur alius horum et ad misericordiā cōpatur: cū i alieno malo suā infirmitatē cōsiderabit. Deide primus locus ē misericordiæ p quē prius qbus i bonis fuerint et nūc p quem qbus i malis sint ostēditur. Secūdus q in tēpora distribuitur: p quē qbus i malis fuerint: et sint: et futuri sint demōstratur. Tertius p quē unūquodq; deploratur icōmodū ut in morte filii pueritiæ: delectatio: amor: spes: solatiū: educatio et siq̄ simili i genere quolibet de icōmodo p conquæstionē dici potuerūt. Quartus ē p quē res turpes et humiles et illiberales proferūtur et idignæ ætate: genere: fortūa: pristio honore: beneficiis q̄s passi ppessuriue sint. Quītus ē p quē oīa ante oculos singulatī icō moda ponētur ut uideatur his qui audiet uidere. et re quoq; ipsa quasi adsit non uerbi solum ad misericordiam ducatur. Sextus p quē præter spem in miseriis demōstratur esse ut cū alqd expectatet: nō modo id nō adeptū esse: sed in miserias summas icidisse. Septimus p quē ad ipsos qui audiūt similē casum conuertimus et petimus ut de suis liberis: aut parentibus: aut aliquo q̄ illis carus debeat esse nos cum uideant recordentur Octauus p quē aliqd dicitur eē factū quod nō oportuerit: aut nō factū quod oportuerit hoc mō. nō affui: nō uidi: non postremā eius uocē audiui: nō extremū eius: spiritū excæpi. Itē in manibus inimicorū mortuus est: hostili in terra turpiter iacuit: insepultus a feris diu uexatus: cōi quoq; honore in morte caruit. Nonus p quē oratio ad mutas et expertes res aī refertur ut si equū: domum: uestē: fermonē alicuius accōmodes: qbus animus eorū: qui audiūt et aliquē dilexerūt uehementer commouetur: Decimus p quē inopia: infirmitas: solitudo demōstratur. Vndecimus p quem liberorū aut

Sed quicunq; locus ad misericordiam efficiendam pro negocii qualitate sumendus. Hoc scire debemus esse multos communes locos & indignationi & conquæstioni; & recte. Neq; enim iudex potest nobis præbere misericordiam: nisi irā aduersarioq; consequantur: aut nasci poterit aduersarionisi in hoc ipso nobis animū præbeat misericordē.

Crotoniatæ quondam cū florerēt oībus copiis & in Italia cum i primis beati numerarent templum Iunonis: quod religiosissime colebant egregiis picturis locupletare uoluerunt. Omnis præfatio quasi similitudo est ante id quod dicturi sumus. Ita in ea semper similitudo captanda est quanquam sæpe ad hoc deducitur ut similitudo tollatur: unde siue futura similitudo est: siue non in eo ad quod præfatio præparatur: animaduertēdum semper est utrum etiam tota similitudo præfationis paretur an in partibus an in parte: frequenter enim cuncta conueniunt: frequenter diuersis in præfatione positis cum ea re ad quā præfatio ducitur quædam in præfatione similitudo confertur hic ad quod ducitur præfatio: illud est ex multis artium scriptoribus electa multa & ad unam quam scripsit artem quo pulchrior redderetur præcepta ex multis multa collecta: huic igitur rei præfatio silla est Zeusin pictorem nobilem Helenæ simulacrum pinxisse: sed cum conductis & in unum uocatis quinq; uirginibus quicquid esset pulcherrimum delegisse: hoc ut perspici licet i summa conuenit quia hic & ille multa de multis. Verum præfert Tullius opus suum quod magis multa ipse siquidem præteriti temporis scriptores & præsentis in iudicio habuit: & non unius ciuitatis nec unius linguæ. Quippe cum & græcos: & latinos. At uero Zeusis ex una ciuitate & ipsius temporis eligendi habuit facultatem. Crotoniatæ quondam cum florerent: si partibus conductis tota conueniunt pulchra semper & præcipua præfatio esse dicetur. Crotoniatæ romani sunt cum florerent omnibus copiis romanis conuenit. Item conuenit & in Italia cum in primis beati numerarentur. Iunonis uero templum q; locupletare egregiis picturis uoluerunt. Sic & eloquentiæ uel facundiæ templum.

parentum: aut sui corporis sepeliendi: aut alicuius rei eiusmodi cōmēdatio sit. Duodecimus p quē disiūctio deploratur ab aliquo: cū deducaris ab eo qui cum libentissime uixeris: ut a parēte: ut a filio: ut a fratre: ut a familiari. Tertiusdecimus per quē cum indignatione conquærimur: quod ab his a quibus nō cōueniāt maletractemur: propiq; amicis: q̄bus benefecerius: quos auditores fore putaremus: at a q̄bus īdignū ē: ut seruis libertis: clientibus: supplicibus Quartusdecius: q p obsecratōem sumitur i quo orātur mō illi q audiūt humili et supplici oīone ut misereātur. Quintusdecimus p quē nō nras: sed eorū q nobis cari debēt eē fortūas cōquæri nos demōstramus. Sextusdecimus ē p quē animū nīum i alios misericordē eē ostēdimus: et tamen amplū: et excelsū et icōmodorū patiētē eē et futurū si q̄d acciderit demōstramus: nā sæpe uirtus et magnificētia i q̄ grauitas et auctoritas ē plus proficit ad misericordiā cōmouēdā q̄ humilitas et obsecratio. Cōmotis ātāis diutius i cōquæstiōe morari nō oportebit. Quē admodū. n. dixit rhetor Appollinius lachryma nihil citius arescit. Sed quoniā satis uidemur de oībus ptibus oīonis dixisse: et huius uolūinis magnitudo lōgius processit: q̄ sequūtur deīceps i secūdo lib. dicemus.

Explicit liber primus. Incipit Liber secundus.

Crotoniatæ quondā cū florerent oībus copiis et in Italia cū in primis beati numerarentur: templum Iunonis quod religiosissime colebāt egregus picturis locupletare uoluerūt. Itaq; Eracleoté Zeusin qui tum longe cæteris excellere pictoribus existimabatur magno ptecio adhibuerūt conductū. Is et cæteras q̄plures tabulas pinxit: quarum nōnulla pars usq; nostrā ad memoriā pp fani religionē remāsit: et excellētē mulebris formæ pulchritudinē muta i sese mago cōtineret Helenæ se pingere uelle simulachrū dixit. Quod Crotoniatæ qui eum in corpore muliebri pingendo plurimū aliis præstare sæpe accepissent libēter audiuerunt. putauerunt. n. si quo in genere plurimum posset i eo magnopere elaborasset egregium sibi opus in fano illo relictū. neq; tamen eos illa opinio fefellit.

Na m Zeusis ilico quæsiuit an his quasnam uirgines for mosas haberent. Illi autem statim hominem dedu xer ūt ī palæstrā: atq; ei pueros ostēderūt multos ma gna præditos dignitate. Etenim quodam tpe Crotōia tæ multum oībus corporis uiribus et dignitatibus an te steterunt: atq; honestissimas: e gymnico certamine uictorias domū cū laude maxima rettulerūt. Cū pue rorum igitur formas et corpora magno hic opere mi raretur. Horū inquiūt illi sorores sunt apud nos uirgi nes. Qua re qua sint illæ dignitate pores ex his suspi cari. Præbete igitur mihi inquit quæso ex istis uirgini bus formosissimas: dū pingo id quod pollicitus sū uo bis ut mutū ī simulacrū ex aiali exēplo ueritas trāsfera tur: Tūc crotoniatæ publico de cōsilio uirgines locū in ūnū cōduxerūt et pictori quas uellet eligēdi ptātem dederūt. Ille autē quinq; uirgines delegit quarū noīa multi poetæ memoriæ tradiderunt quod eius eēnt iū dicio probatæ: q pulchritudinis hīe ueriſſimū īdiciū debuisset. Neq; n. putauit oīa quæ quæreret ad uetu statē uno ī corpore se repire posse. Iō quod nihil sim plici ī genere expte pfectū naturā expoliuit Ita q; tan quā cæteris nō sit hītura quod largiatur: si uni cūcta cōcesserit: aliud alii cōmodi aliquo adiuncto īcōmo do nūeratur. Quod quoniā nobis uolūtatis accidit: ut artē dicēdi pscriberemus nō unū aliquod proposu imus exēplū: cuius oēs ptes quocūq; eēnt ī genere: si ue ī iudiciali: sue ī demonstratiuo deliberatiuo expri mēdæ nobis necessarie uiderētur. Sed oībus unū in lo cū coactis scriptoribus quod q sq; cōmodissime præ cipe uidebatur excerpsimus: et ex uariis īgeniis excel lētissimā quæq; libauius: ex his. n. q noīe et memoria digni sūt nec nihil optime: nec omnia: præclarissime q busdā nobis dicere uidebatur. Qua pp stultitia uisa ē: aut a bene inuētis alicuius recedeī. si quo ī uitio eius offēderemur: aut ad uitia quoq; eius accedeī: cuius ali quo bene præcepto ducerēur: Quod si ī cæteris quo q; studiis a multis eligere hoies cōmodissimū quod q; quā sese uni alicui certo mallent adiscere minus in arrogantiā offenderēt non tātopere in uitiis pseuera rent: aliquanto leuius ex īscitia laborarēt: Ac si par in nobis huius artis: atq; in illo picturæ sciētia fuisset for tasse: hoc magis in suo genere opus nostrū quā illeī ua pictura nobilis eniteret. Ex maiore. n. copia nobis

Zeusis & Tullius cum multā dicēdi genera sint: ut iter picturas multas Helena ita iter cæteras dictiōes emi net semp oratoria et ut Zeusis ī pin gēdis fœmineis uultibus sūmus ita in oratiōibus Tullius pinxit Zeusis multa quæ usq; ad nostram memo riam manēt sæcula posteriora tenēt quicquid pixit oratio tulliana Zeu sis Helenæ se simulacrū pingere uel le dixit: non enim in Helenam: sed simulacq; fuerat traditurus: ita Tul lius scribendo artes: nō orātiōes: nō ipsam eloquentiam: sed simulacrū eloquētiæ fuerat traditurus: Hoc cō uenit: & illa sententia: quod ex aia li exemplo murum in simulacrū ue ritas trāsferebatur. Mutum enim si mulacrū eloquētiæ ars eius. Ipsa au tem eloquentia quasi animal: ita p partes poterit ei rei ad quam cōferē præfatio cōuenire: relicto eo quod postea præponiē. quod cū Tullius ex omnibus multa quæsierit: & om ni tēpore Zeusis ex una ciuitate: & uno tēpore comparauit. Ac si par ī nobis finito præfationis uno genere

similitudinis.s.nūc prælationē quæ etiam ipsa i præfatione faciēda ē: incipit dicēr exemplorum eligēdi potestas: ideo hoc opus esse posse melius principe illo: atq; inuentore tisia Corax & tisia artes primi oratorias apud græcos scripsisse dicunt sicut & ipse cuius institutā sequebātur fecerat: gloria Xenocrates philosophi motus Aristoteles philosophiā exercuit: Gloria Isocratis motus rhetoricæ præcepta conscripsit. Artis sibi curā assumebat. Voluit.n. Aristoteles pp Isocartē: cū philosophpus esset etiā præcepta dicendi tradere. Alteq; cōi hoium ifirmitati: altcq; singulari nō itelligere omniū potest esse: & est uitium commune. Singulare uitium est: ut cum non intelligat in eo quasi itelligat pseueraret

quam illi fuit exemplorum eligēdi potestas. Ille una ex urbe et ex eo numero uirginum quæ tum erant eligere potuit. Nobis omnium quæcunq; fuerunt ab ultimo principio huius præceptionis usq; ad hoc tempus expositis copiis quodcunq; placeret eligendi potestas fuit. ac ueteres quidē scriptores huius artis usque ab principe illo: atq; inuentore tisia repetitos unū in locū conduxit Aristoteles et nominati cuiusq; præcepta magna conquisita cura perspecue: conscripsit. atq; enodate et diligēter exposuit: ac tantū inuentoribus ipsi suauitate et breuitate dicēdi prastitit: ut nēo illorū præcepta ex ipsorū libris cognoscat: sed oēs qui quod illi præcipiāt uelit itelligere ad hūc q̄si ad quendā multo cōmodiorē explicatorē reuertatur: atq; hic q̄dē et ipse sese ipsū nobis et eos q̄ āte se fuerāt i medio posuit: ut et cæteros et seipsū p se cognoscēremus. Ab hoc ārt q profecti sūt quāq̄ i maximis philosophiæ partibus ope primū cōsū pserr: sicut et ipsæ: cuius institutā sequebātur fecerat tamē p multa nobis præcepta dicēdi reliquerunt: atq; alii quoq; alio ex fōte præceptores dicendi emanauerūt: q̄ rē p multum ad dicendum si quid ars proficit opitulati sūt: nā fuit tpe eodem quo Aristoteles magnus et nobilis rhetor Isocrates cuius ipsius quā cōstat eē artē nō inuenius. Discipulorū ārt atq; eorū q̄ protinus ab hac sūt discipl a profecti: multa de arte præcepta repimus. ex his duabus diuersis sicuti familiis q̄rum altera cum uersaretur i philophia nōnullā rhetoricæ quoq; artis sibi curā assumebat. Altera uero omni in dicendi erat studio et præceptione occupata unū quoddā ē cōflatū genus a posterioribus q̄i ab utriscq; ea quæ cōmode dici uidebātur i suas artes cōtulerunt: quos ipsos simul: atq; superiores nos nobis omnes quod facultas tulit proposuimus. Et ex nostro quoq; nō nihil i cōe cōtulimus. Quod si ea: quæ in his libris exponuntur tantopere eligēda fuerunt quanto studio electa sunt profecto neq; nos: neq; alios industriæ nostræ pœnitebit. Si autem temere aliquid alicuius præteriisse aut non satis eleganter secuti uidebimur: docti ab aliquo facile et libenter sēntentiam commitabimus. Nō enim parum cognoscere: sed i parū cognito stulte et diu perseuerasse turpe est: propterea quod alterum communi hominum infirmati: alterū singulari uniuscuiusq; uitio attributū

est. Quare nos quidē sine affirmatione simul quærē tes dubitanter unūquodq; dicemus nedum hoc par uulum sequimur: ut satis hoc commodo perscripsisse uideamur: illud amittamus quod maximū est: ut ne cui rei temere: atq; arroganter assenserimus. Verum hoc quidem nos: et in hoc tempore: et in omni uita studiose: quo ad facultas feret consequemur. Nunc autem ne longius oratio progressa uideatur: de reliqs quæ præcipienda uidentur eē dicemus. Igitur primus liber exposito genere huius artis: et officio: et fine et materia et ptibus genera controuersiarum et iuētiōes et iudicationes continebat. Deinde partes orationis et in eas omnes omnia præcepta. Quare cum ī eo cæteris de rebus distinctius dictum sit. disperse autem de confirmatione. et reprehensione: nunc certos confirmandi et reprehēdēdi ī singula causarū genera locos tradendos arbitramur. Et quia quo pacto tractari cōuenirent argumētationes in libro primo non idiligēter expositum ē. hic tantum ipsa inuenta unamquamq; rem exponetur simpliciter sine ut ulla exornatiōe: ut ex hoc inuenta ipsa ex superiore autem expolitio iuētorum petatur. Quare hæc quæ nunc præcipiētur ad confirmationem omnis et reprehēsionis partes referre oportebit. Omnis demonstratiua: et deliberatiua et iudicialis causa: necesse est in aliquo eorum quæ ante exposita sunt constitutionis genere uno pluribusq; uersetur: hoc quāquī ita ē tamē cum cōiter quædā de oībus præcipi possint: sepati quoq; aliæ sūt cuiusque generis diuersæ præceptōes. Aliud n. laus aut uituperatio. Aliud suāsio dictio: aliud accusatio aut recusatio cōficere debet. In iudiciis quid æquū sit quæritur In demōstrationibus quid honestum. In deliberatōibus ut nos arbitramur quid honestum sit: et qd utile. Nā cæteri utilitatis modo finē in suadendo et ī dissuadēdo exponi oportēr arbitrati sunt. quorum igitur generum fines: et exitus diuersi sūt eorū præcepta eadem esse non possunt. Neq; nunc hæc dicimus non easdē incidere constitutiōes. Verū tamē oratio quædam ex ipso fine et genere causæ nascitur quæ pertineat ad alicuius uitæ demonstrationem: aut ad sentētiæ dictionem: Quare nūc in exponēdis cōtrouersiis ī iudiciali genere cārū et præceptorū uersabimur. Ex quo plæraq; in cætera quoq; cātum genera simili im

Dedit enim præceptum quomodo ī omni causarum genere argumentandum sit. Ergo nunc ad species applicata argumentatiōe dicturum se pollicetur. ita tamen ut non de expoliti one argumētatiōis quæ ī primo plenissime tractata est: sed de argumentis loquatur in uno quoq; genere causarū. i. ī cōiectura sine qualitate trāslatione: & cæteris hic incidētibus. & ponit quidem hoc esse contentus ut specialiter de constitutionibus diceret in quocunq; genere causarum quæ essent confirmandi præcepta: quæ reprehēdendi. Verum quoniam ipsa quoq; genera causarum propter suos fines diuersos diuersa præcepta desiderant cū iudicialis habeat æquitatem demonstratio honestatē: deliberatio honestatē: & utilitatem confirmandi: & reprehēdendi præcepta quæ sunt ī cōstitutiones singulas diuisit in iudiciali genere causarum ī postrema libri parte de deliberatione & demōstratione propter fines pprios aliquot tractaturus exposito genere. Quod eloquentia magna & āpla pars ē ciuilis cuiusdā quæstionis. Officiū eius artis ēdicere appositæ ad psuadēdū. Finis psuadere dictione. Materia q;

Non autem omnia ut uoluit Gorgias Leontinus aut etiam ut uoluit Hermagoras partibus iuētio dispositio: elocutio: memoria: pnunciatio. Genera controuersiaꝝ. i. genera causarū iudiciale deliberatiuum demonstratiuum: inuentiōes nam de quinq; partibus orationis solam inuentionem tractat deide partes orationis exordium narratiōem reprehensionem: conclusiōem quo pacto tractari conuenirent argumētatiōes sylogismum: & inductiōem hic tantum ipsa inuenta. ideſt argumenta ipsa non expolitionem aut sētentiæ dictionem. Cōstitutiōes omnes ī iudiciali genēr cāꝝ tractabunt

Nunc ab cõiecturali cõstitutione proficiscamur cuius exemplum sit hoc expositũ. Secũdus liber tõ firmationẽ & reprehensionẽ ipsis cõstitutiõibus applicauit cũ primus liber generaliter oẽm materiam omnibus dederit. Ac primo de coniectura proponit exemplum: nõ ipsũ exẽplum tractaturus: qm̃ in exẽplo nõ oia ineſſe poſſũt quæ cadũt in cõiecturã. Oia.n. exẽpla quæ in coniectura ueniunt uel uenire põt præcipiẽda fuerant. In argumentis ergo de cõiectura erit præceptio. quia exide i thema quodlibet cõiecturale quod neceſſariũ fuerit facile poterit deuocari; hoc autem fieri a Tullio intelligamus ẽt in oibus cõstitutiõibus ut exẽplũ cuiuslibet cõstitutõis detnõ tamen ipm tractet exẽplũ propositum: itaq; exẽplo cõiecturali ſecũdũ præcepta primi libri docet quæ ſit tẽtio: quæ depulſio ex qbus ducibus quæ ſit cõstitutio: deinde admonet qꝑ in cõiectura non concedit eadem q; quæ quæſtio ẽ ipſa iudicatio. Occiderit: ne in cõiectura .n. factũ nõ cõcedit: unde nõ põt ex deductõe rõis & rfutatõe naſci poſt quæſtionẽ prima: alia quæſtio quæ dicitur iudicatio. Subiũgit poſt admonitionẽ daſſe pcepta huic cõstitutiõi & argumẽtorũ locos oẽs coniecturæ cõuenientes ex qbus i qualibet cõiecturá q neceſſarii fuerũt deuocabunt. Sũt igr coniecturæ loci hi principales. A cã a perſona: a facto. A cauſa eſt quam obrem fiat aliquid: & quæ parit uolũtatẽ. De cauſa enim loquit hominis non rei qua cã uolumus probare qꝑ uoluit facere is cui itendit factũ perſona autem omnis ille ẽ qui feciſſe dicitur: hoc ẽ illa ex omni uita ꝑ attributa perſonis ſumpta approbatio ad id quod intenditur factũ. At uero a facto ꝓbatiões habebũt facta illa omnia quæ probant factũ illud unde iudicium eſt: nã factum tria ſignificat. Eſt factum & illud quod itendit ipſum illud quod dicit occidiſti. Eſt factũ tertium hoc qꝑ tribuit argumentum ad factum illud: unde iudiciũ ẽ: ut tranſiſti clamaſti quibus ꝓbat occidiſti. hoc ergo ultimum eſt quod dixit a facto q̃d ipſũ ꝑſpiciẽtur i tribus illis ante negociũ: in negocio poſt negociũ ſimul cum ſententiis per quæ ſe explicant facta loco tempore: modo: occaſiõe facultate. Ergo hæc tria quæ coniecturæ ſuggerunt argumẽta: cauſa ꝑſona: factũ. Cauſa ipſa diuiditur i duo: i ipulſionẽ & ratiocinationẽ i pulſio motum habet repentinũ nõ uoluntariũ: ut amor: uiolentia: & omnino omnia huiuſmõi: quæ ueniam merentur: ſi confiteatur ad ipſũ q̃d feciſſe arguit: nã ſi negat argumẽta ſũt a cã ut ſit. Feci qa uiolẽtus fuiſti: feciſti qa amor feciſti: feciſti qa iracũdus es qbꝫ cãis ꝓbat facer potuiſſe q̃d negat. Rõciatio ãt cã ẽ: ẽt ipſa uolũtatis: hæc rõe faciẽdi fuiſſe oñdit uolũtatẽ: aut ñ faciẽdi q ſũit ex rõcinatõe uel bõi uel mali: ſiue iã ꝑteriti bõi: ſiue: futuri ꝑiter mali uel ꝑteriti uel futuri q̃d nos dixius malũ uel bonũ. i. ut gloriæ cã: ut amicitiaꝫ ut iimicitiaꝫ ulciſcẽdaꝫ: & metus & pecũiæ: his igr cõmodis: uel icõmodis hos gradus dat prios cõmodi rtinẽdi utiq; qꝑ hẽt & augẽdi deide adipiſcẽdi id utiq; ẽ q̃d nõ hẽbat: cõtra icõmodi reiciẽdi ꝑiter deuitãdi utiq; qꝑ futurũ erat

plicata controuerſia nulla cũ difficultate trãſferentur: poſt autẽ ſeparatim de reliquis dicemus. Nũc ad coniecturalem conſtitutionem proficiſcemur: cuius exemplum ſit hoc expoſitum. In itinere quidam proficiſcentem ad certum quendam: et ſecum aliquantũ nũmorum ferrentem eſt comitatus. cum hoc ut fere ſit in uia ſermonem cõtulit. ex quo factum eſt ut illud iter familiarius facere uellent. Quare cum in quãdã tabernam diuertiſſent: ſimul cœnare et i eodem loco ſomnum capere uoluerunt. Cœnati diſcubuerunt ibidem: caupo autem nam ita dicitur poſt inuentum: cũ in alio maleficio deprehenſus eſſet: cum illud alterũ uidelicet q̃ nummos haberet animaduertiſſet noctu poſtquam illos artius iã ut fit ex laſſitudine dormire ſenſit: acceſſit et alterius eorum qui ſine nummis erat gladium prope appoſitum e uagina eduxit: et illũ alterum occidit: nũmos abſtulit: gladium cruentum in uaginam recondidit: ipſe ſeſe in lectum ſuum recepit: Ille autẽ cuius gladio occiſo erat facta multo ante lucem ſurrexit: comitem ſuum inclamauit ſemel et ſæpius. Illum ſomno impeditum non reſpõdere exiſtimauit: ipſe gladium et cætera quæ ſecum attulerat ſuſtulit ſolus profectus eſt. Caupo non multo poſt clamat hominem eſſe occiſum: et cum quibuſdam diuerſoribus illum qui ante exierat cõſequitur in itinere hominem comprehendit: gladiũ eius e uagia educit: repit cruentũ: hõ i urbẽ ab ille deducitur ac reus: fit. In hac itẽtio eſt criminis occidiſti: depulſio non occidi Ex qbus conſtitutio eſt: idem quæſtio eſt eadem in coniecturali quæ iudicatio. occiderit ne: nũc exponemus locos quorum pars aliqua in omnem coniecturalem incidit cõtrouerſiã Hæc autẽ et i horũ locorũ expoſitiõnẽ: et i cæterorũ oportebit attẽdeꝛ nos oẽs i oẽm cãm

Ita tria hæc tribus ſuperioribus reſpõdẽt cõmodis: ícõmoda illic retinẽdi: hic reiiciendi illic augẽdi, hic minuendi: illic adipiſcendi: hic deuitandi: q̃bus etiã illa accidẽt: ut aliquid cõmodi ſumãus uel ut maius cõmodũ cõſequamur: uel ut maius cõmodũ uitemus aut rurſũ ut incõmodũ aliquod prætereamus: uel ut maius ícõmodũ adipiſcamur: uel ut maius incõmodũ deuitemus. Ná & ſuſcipi cõmodũ parũ põt: ut maius aliquod cõmodum conſequamur: uel incommodo maiu sutetur: & rurſum cõmodũ cõtẽni põt: ut Leno cõtẽtus fuit ſine lucro meretricẽ dare: ne abæſchino uerberare tur & uel ut in uerrinis accipi poteſt malo nõ habere q̃ rogare. Rurſus cõtẽpto cõmodo ſuſcipi maius cõmodũ põt: ut terentianũ illud íſuaſione. Pecuniã in loco negligere maximum interdũ eſt lucrũ. quæſtio uero eadem cõiecturalis ẽ quæ: & iudicatio q̃a rõ deeſt: nõ. n. factũ i cõfeſſiõe ẽ: iõ eadem erit iudicatio quæ quæſtio: & í hoc locoꝝ quæ cõiecturalia ſũt & in cæteroꝝ. i. cæterarum cõſtitutionũ cõuenire. i. locos. Omnis igr̃ ex cã ex pſona: ex facto ipa cõiectura capiẽda ẽ. Oís hic locus a cãſiue ípulſionis ſiue rõcinationis coniecturæ maximum ẽ fũdamẽtũ nõ q̃ cũ cã ſit cõtinuo: & facinus cõprobeť: ſed qm̃ facinus nullũ eſt q̃ non ante cã præceſſerit: Supponit deíde locos quibus accuſator utitur cũ aſſerit ípulſione aliq̃d eẽ factũ. Ex q̃bus primus ẽ áplificatõ eius rei quæ ípulſionẽ pariat. deíde approbatio: quod ex ea fiat per exẽpla ut amore ſe interfecit. Tertio loco comparationem facinus: & declarata impulſiõe: euentum eius cauſæ fuiſſe concludimus. His tribus locis accuſator utitur in ipulſione. In ratiocinatione uero hi ſunt quos nũc dicam demonſtratione: quid petierit. quid fugerit. Argumenti quanta res ſit: quá appetierit: aut fugerit. Præter hæc duo: unũ etiam illud accuſator cõſiderare debebit: ne forte iſta: quæ ſecutus ſit aut fugerit: in opinione tantum habuerit reus: neq; conſecutus ſit commoditatem: neque illum malum fugerit. Sed dicendum eſt ei ita fuiſſe uiſum: quia arguitur: & ſit ſua opinione deceptus. Opinio autem dupliciter decipit: modo dum rem aliter putat atque eſt eadem res: modo dũ aliter euenit q̃ putauit. Res fallit ſi mala credit cum bona ſit: uel contra: uel neutrũ: uel utrunq;. Ergo cũ hoc intelligi poſſit q̃ opinio fallit homines: tum in re: tum in euentu cum in re reus uti ac cœperit ſorte defenſione non ſibi antiquiorem fuiſſe pecuniam uita: aut fratris aut amici. Accuſator debet uerũ argumentum concedere: eſt enim credibile ſed confirmare debebit. hoc ei qui arguitur non ita uiſum fuiſſe. Et hoc approbare ex attributis perſonæ non illum habuiſſe opinionem: ſed illam potius habuiſſe quod talis eſt. ſ. perſonæ eſt. Sic argumentabitur accuſator de eo cuius opinio falſa eſt in re. Cum autem euentus fallit quod accidit exempli modo: cum aliquis miſſo telo alterum interiecit: ut in ſcholæ cõtrouerſiis. Vt uero in cauſis forenſibus cum quis cum dicatur necaſſe cuius hæres non ſit: ſed tamen ſperarit hæredem. accuſatoris eſt locus: eſt cogitationem ſpectari debere non euentum. Et hæc de ratiocinatione. In cauſa autem omni: ſiue in impulſione: ſiue in ratiocinatione laborandum eſt fuiſſe illis poteſtatem: aut facultatem aut uoluntatem. Poteſtas eſt qua poſſe oſtẽditur facultas eſt qua adiutores & cætera demonſtrantur. Voluntas eſt qua uelle uel uoluiſſe aliq̃d declaratur: Ita aliud erit uoluntas: aliud cauſa ſiue impulſio ſit ſiue ratiocinatio. Illa enim efficiũt uolũtatem. Non autem quod afficitur hoc eſſe debet quod eſt illud quod efficit. Nam ſæpe & cauſæ ſunt: & deeſt uoluntas quæ probari poteſt: uel fuiſſe uel non fuiſſe: tametſi cauſa præceſſit. Hoc ex perſonæ potius attributis confirmabitur: quibus talis doceatur: ut potuerit cauſis commoueri. Hæc igitur accuſator dicet: & cum uolet alios defendere: quibus fuiſſe cauſa faciendi declarabitur. Deinde adiũget ẽt alios locos: quos defenſori tullius dabit ad ſe purgãdũ: Quibus locis uteť ſicuti dixi us accuſator: cũ defẽdet alios: ſed hoc breui faciet. Illoꝝ. n. defẽſionẽ alteꝝ alius uult accuſare ñ ipſos oñdere ínocẽtes: ita in maiore eſſe actu nõ põt quod alteri proficit. Omnis igitur ex cauſa: ex perſona: ex facto ipſo coniectura capienda ẽ: Quæ parit uoluntatẽ uelle: uel uoluiſſe: i deſt cauſa qua q̃d ortum ſit oſtendimus attributum perſonæ: i deſt perſona Attributa autem negocio: i deſt quod aut facto cauſa tribuitur in impulſionem & ratiocinationem. Ratio ſcilicet non ratiocinationem illam aut ſupra legimus ſyllogiſmi: ut amor: iracũdia ægritudo. Inter iracũdiá & iram hoc interęſt: quod iracundia perpetua eſt: ira ad tempus ſuſcipitur. Atq; hoc fit ut iracundia ſit ípulſio ira ratiocinatio: ut odio quis iratus: uel metu occidiſſe dicatur: quod eſt ratiocinationis cæterum

conuenire. Nam ut omne nomen: ex aliquibus nõ ex omnibus litteris ſcribitur: ſic omnem in cauſã nõ oís argumẽtorũ copia: ſed eorum neceſſario pars aliqua conueniet. Omnis igitur ex cauſa: ex perſona: ex facto ipſo cõiectura capiẽda ẽ. Cã diſtribuitur ī ipulſiõem et ī rõciationẽ. Impulſio ẽ quæ ſine cogitatiõe p̃ quã dã affectionẽ animi facere aliquid hortatur: ut amor iracũdia: ægritudo: uiolentia: et oĩo oĩa in quibus animus ita uidetur affectus fuiſſe ut perſpicere cum conſiliõ et cura non potuerit: et id quod fecit impetu quodam animi potius q̃ cogitatiõe fecerit. Ratiocinatio eſt autem diligens et conſiderata faciẽdi aliquid: aut non faciendi excogitatio. Ea dicitur iterfuiſſe: tũ cũ aliquid faciẽdi certa de cã uita ſſe: aut ſecutus eſſe animus uidetur: ut ſi amicitiæ cauſa quid factũ dicitur ſi

iracūdū esse: quia semper est ad impulsionem dicimus quæ ꝓpter talē naturā admissū facimus possit ostēdere. Aegritudinem uero morbū animi posuit nō corporalem. In quibus aut cōmodi aliquid maioris adipiscendi causa: aut maioris uitandi incommodi suscipitur: ut aliquid cōmodi suscipiatur ꝓpter duas res uel ut maius aliquod commodum cōsequamur: uel ut maius incommodū deuitēus. Hic locus ē. i. cā nisi aliquid quare factū sit oñdit. Quæ sit cā quæ parit uolūtatē siue per ipulsionē: siue per ratiocinationē. Ergo accusator cū impulsione aliquid factum esse dicet. Locis infirmationis cā per impulsionem primo datis redit ad reprehensionis modos. Qui similī ipulsu aliquid cōmiserunt & similitudinē collatiōe ut applices exēplū & doceas simile cōpando: & ipsius animi affectionis explicatiōe curandū ē: ut ipsius affectiōis hoc ē rei sit explicatio. Vt nō mirū uideat si quod ad facinus tali perturbatione cōmotus accesserit. i. ut ueri simile ꝓbet: & p explū: & per explicationē aī affectionis: ut quod eius fieri possit q̄tum in hac re fieri pōt: qd i opinione eius quem arguet fuerit: ut nō solū quid consecutus sit. Vex etiam qd sperauerit: Si ostēdi pōt ei uisū esse q arguatur: ut uolūtatem crimi netur. et si effectus defuit: ut ex eo cām habuerit. qa timuit: q sperauit etiam si nihil aut cōmodi: aut icommodi accepit: ná opinio dupliciter fallit hoies. Opinio fallit i re cū opinio uera non est: & errat ab eo quod in uero est: ut cum res mala sit bona credat: uel contra euentus fallit opinionem: cum opinio quidem uera ē sed eam interueniēs casus decepit ut cū res bona est & bona creditur: sed aliquo casu in malum uertitur. Iam i cā ipsa hoc mō possumus dicere. i. ut dicamus: iō occidisti: qa te hæredē fore putasti. Licet ille alium hæredē fecerit: ita semper in opinione ē cuētus fallit & res: cū aut aliusmodi ē quā creditur aut aliter creditur q̄ putat habuisse ꝓuenire. Aut non is euentus est quem arbitrati sūt: cū aut ipsa res qualis sit ignorat aut cū res certa fuerit aliter eueniat q̄ putatum est: aut id quod bonum ē malū putant: & reliqua. Hoc itel lecto qđ homines impellantur: non sola ratiocinatiōe uera rerū: uel & etiā falsa inimici ulciscendi: si metus: si glorie: si pecuniæ: si denique ut omnia generatim amplectamur: alicuius retinēdi: augendi: adipiscēdiue: cōmodi: aut contra reiicendi: diminuendi: deuitādiue incommodi causa. Nā in horum genus alterutrum illa quoque incidenti: i q̄bus aut incōmodum aliquod maioris uitandi incōmodi causa suscipitur: aut commodum aliquod maioris adipiscendi cōmodi prætertur. Hic locus sicut aliquod fundamentum est huius constitutionis. Nā nihil factum esse cuiquam probatur nisi aliq̄d quare factum sit ostēditur. Ergo accusator cum aliquid ī pulsione factum esse dicet illum impetum et quādā commotionem animi: affectionemq; uerbis et sententiis amplificare debebit: et ostēdere quanta uis amoris sit quanta animi perturbatio ex iracundia fiat: aut ex aliqua causa qua earum impulsum aliquem id fecisse dicet. Hoc et exemplorum commemoratione qui similī impulsione aliquid commiserū t: et similitudinū collatione et ipsius animi affectionis explicatiōe curādum est: ut mirum nō uideatur: si quod ad facinus tali perturbatione commotus animus accesserit. Cū autem non impulsione uerum ratiocinatione aliquem commisisse quid dicet commodi sit secutus. aut quid incommodi fugerit quid demonstrabit et id augebit quam maxime poterit uti: quod fieri possit idonea q̄ maxime causa ad pecandum hortata uideatur: si gloriæ causa quantam se gloriam consecuturū existimarit. Item si domīatiōis si pecuniæ: si amicitiæ: si inimicitiarum et omnino quicquid erit quod causæ fuisse dicet: id summe augeri debebit: et hoc cum magnopere considerare oportebit: nunquid ī ueritate modo uerū etiam uehementius quid in opinione eius quē arguet fuerit. Nihil. n. refert: nō fuisse: aut nō esse aliq̄d cōmodi si aut icōmodi ostēdi potest ei uisum fore q arguatur. Nam opinio dupliciter fallit homines cū aut res alio mō est quā putatur. Ac nō is euentus ē quē arbitrati sunt. res alio modo est tum: cum aut id quod bonum est malum putant: aut contra quod malū est bonum aut quod nec malum est: nec bonum malum aut quod malum aut bonum est: nec malum nec bonum: hoc intellecto si quis negabit illam esse pecuniam fratris aut amici uita: aut deniq; officio suo antiquiorem aut suauiorem: non erit hoc accusatori ne

gandum. Nam in eū culpa et sūmum odium transferetur: qui id quod tam uere et pie dicetur negabit. Verum illud dicendū erit illi nō esse ita uisum. Quod sumi oportebit ex his quæ ad personā pertinēt: de quo post dicendum est. Euentus autem tum fallit: cum aliter quid accidit. atq; hi qui arguuntur arbitrati esse dicūtur: ut si qui dicatur aliū occidisse ac uoluerit quod aut similitudine: aut suspitione: aut demonstratiōe falsa deceptus sit: aut eum necasse cuius testamēto nō sit hæres quod eius testamento se hæredē arbitratus sit: Nō. n. ex euētu cogitationē spectari oportere: sed qua cogitatiōe animus et sæpe ad maleficiū profectus sit considerare: et quo animo quid quisq; faciat: nō quo casu utatur. ad rem pertinere. Hoc autem loco caput illud erit accusatori: si demonstrari poterit: alii meminī cām faciendi. Secundariū si tantā et tam idoneā nemini. Sin fuisse aliis quoq; uidebitur cā faciēdi: aut potestas: aliis defuisse demōstrāda: ut facultas: aut uolūtas. Potestas si aut nescisse: aut nō affuisse. aut cōficere aliquid nō potuisse dicetur. Facultas si ratio adiutores: adiumēta: et cætera quæ ad rem pertinebunt defuisse alicui demonstrabūtur. Voluntas si animus a talibus factis uacuus et īteger esse dicetur: Postremo rationes quas ad defensionē reo dabimus: his accusator ad alios ex culpa eximēdos abutetur. Verū id breui faciēdū est: et in unū multa sunt cōducēda ut ne alterius defendēdi cā hunc accusare: sed huius accusādi cā defendere aliū uideatur: atq; accusatori quidē hæc fere sunt in causa facienda et cōsiderāda. Defensor aūt ex cōtrario primū impulsionē: aut nullam fuisse dicet aut si fuisse concedet extenuabit: et paruulā quādā fuisse demōstrabit. aut nō ex ea solere huiusmodi facta nasci docebit. Quo erit ī loco demonstrādū quæ uis et natura eius sit affectiōis quā īpulsus aliquis reus cōmisisse dicetur ī quo et exempla et similitudines erūt proferēdæ: et ipsa diligēter natura eius affectiōis quā leuissime quietissimā ad partem explicādam ut et res ipsa a facto crudeli et turbulēto: ad qddā mitius et trāquillius traducatur: et oratio tūc ad animū eius q audiet: et ad animi quēdā intimū sensum accōmodetur Ratiocinatōis aūt suspitiōes infirmabit: si autem commodū nullū fuisse: aut parū: aut aliis magis fuisse: aut nihilo sibi maius quā aliis: aut īcōmodum sibi maius

Hoc qnod fefellit cū res. illi ita non esse uisum: ut quāuis uerū sit quod dicatur ipī tamē nō fuerit ista sentētia. Ex his quæ ad personam pertinent. Attributa personæ quæ probāt personam. Vt si qui dicatur aliū occidisse ac uoluerit. Exēplū ad euētum falsum probādum posuerit nō ad probationem causæ per coniectu ram: aut eum necasse cuius testamēto non sit hæres. Exemplū in causa. Nō quo casu utatur ad rem ptinere .i. euētus. Accidentia: effectus: casus: potestas. Si aut nescisse: aut nō affuisse: & reliqua. Nō fuit necesse facere: etiam si causa fuisset: Et si fuisset cā uidendi ppter æs alienum: non tamen necessitas ut deos patrios uenderet. Defensor autem ex cōtrario primū īpulsionem aut nullam: aut si fuisse cōcedet aut extenuabit. Dati sūt loci accusatori qbus uti debeat ad probationē causæ per īpulsionē. Item alii dati sunt qbus uti debeat ad probationē cāæ per ratiocinationem. Nunc suppo nit dfēsoris locos infirmāda īpulsiōe & infirmāda rōcinatione. Infirmādæ īpulsionis loca sunt quatuor: negare minuere: negare eius effectūqūæ intendit īpulsionis ipsius naturæ docere. Cōfirmare exēplis & similitudinū, ppositōie. Rōcinatiōis loci sūt quatuor. Quoniam ratiocinatio ē: aut ī re: aut in opinione. In re cōmodi: uel īcommodi. Loci eius erūt negare: cōmodum minuer. Dicer aliis magis fuisse aut tātum & sibi quantum: & aliis. Aut īcōmodum maius quā cōmodum. Pariter & de īcōmodis ista dicētur quod dicitur euitatum nullum fuisse incōmodum. nō tantū fuisse īcōmodum. altis magis fuisse incōmodum: aut aliis tātum quantum sibi: aut maius commodū quā incōmodū. Si accusator dixerit

Si in ratiocinatione opinio ponetur
firmitatis loci sunt quatuor non ta
le esse uel cōmodū ut possit aliquē
fallere maxie se nō posse:quod
firmabitur persōa. Post hæc oīa de
fēsor uti poterit omnibus locis accu
satoris:si in alios crimen transferre
uoluerit. Quēadmodū enim accu
sator cum conuincat defendit alios
& utit' ptibus ac locis defēsoris: ita
& defēsor:ut se purget accusabit ali
os:& i hoc utitur ptibus ac locis: ac
cusatoris:aut si fuisse concedet exte
nuabit quæ auget accusator: Ex pso
na autem coniectura capietur. si hæ
res quæ personis attributæ sunt dili
genter considerabūtur. Explicitis p̄
ceptis omnibus ad causam pertinen
tibus subiunguntur præcepta perso
næ attributa:& quēadmodū his uti
possit accusator quēadmodum etiā
defensor in coniecturali cōstitutio
ne. Et hæc qdē personæ attributa in
primo libro quāquā singula exposu
erit & explicarit: hic tamen nūc bre
uiter repetit quæ ipsa sit:& quid sit.
post p̄ecepturus quēadmodū his uti
possit accusator quēadmodū defen
sor. Quo in genere est uirtus & scien
tia animi: quæ est stultitiæ cōtraria
amor: iracūdia: Affectio enim faci
le euentum suum declarat: signoq;
ipsa est eius rei q̄ ex se parit. Et ipso
rum uis quid ipsa sint nō quid ex se
gignant: et quæ res harum aliquam
rem consequantur. Quid ex se gi
gnant non quid ex se ipsæ possint.

aut qui cōmodū dicet ut nequāq̄ fuerit illius cōmo
di quod expetitū dicatur magnitudo: aut cū eo incō
mō quod acciderit. aut cū illo periculo quod subea
tur cōmoranda. Qui oēs loci similiter īcōmodi quo
q; uitatione tractabuntur: Sin accusator dixerit eū id
esse secutū quod ei usui sit cōmodum: aut id fugisse
quod putarit esse īcōmodū: quāquā fuerit ī falsa opi
nione: demonstrandū erit: defensori neminē esse tā
tæ stultitiæ qui tali ī re possit ueritatē ignorare. Quod si
illud cōcedatur: id non concessū iri: nec dubitasse qui
dem hūc quid eius iuris esset. Sed id quod falsum fue
rit: sine ulla dubitatione pro falso: quod uerū pro ue
ro probasse Quod si dubitauerit sūmæ fuisse amētiæ
dubia spe īpulsū certū ī periculū se cōmittere. Quē
admodū autem accusator cū ab aliis culpā dimouebit
defensoris locis utetur. sic his locis qui accusatori dati
sūt utetur reus cū alios ab se crimē uolet trāsferre. Ex
persona autem cōiectura capietur: si hæ res: quæ pso
nis attributæ sunt diligēter considerabūtur: quas oēs
in ptimo libro exposuimus. nā et de nomie nōnūquā
aliquid suspitionis nascitur. Nomē autem cū dicimus
cognomenq; et agnomē itelligatur oportet. De hois
enī certo et proprio uocabulo agitur ut si dicāus iccir
co aliquem calidū uocari: quod temerario et repenti
no consilio sint: aut si ea re uerba hoibus græcos impe
ritis: quod Clodius: aut Cæcilius: aut Mutius uocaren
tur dedisse. Et de natura licet aliq̄tulū ducere suspiti
onis omnia enim hæc uir: an mulier huius an illius ci
uitatis sit. quibus maioribus: quibus cōsāguineis: qua
ætate: quo animo: quo corpore: quæ naturæ sunt attri
buta ad aliquam cōiectura faciendam pertinebūt. Et
ex uictu multæ trahuntur suspitiones. cum quēadmo
dum et apud quos. et a quibus educatus et eruditus
sit quæritur: et quibus cum uiuat: qua ratiōe uitæ: quo
more domestico uiuat. Et ex fortūa sæpe argumētatio
nascitur: cū seruus an liber pecuniosus an paup nobi
lis an ignobilis: felix an infelix: priuatus an cū potesta
te sit aut fuerit: aut futurus sit consideratur: aut denicq;
aliquid eorū quæritur quæ fortunæ esse attributa ītel
ligūtur. Habitus autē quoniā in aliqua perfecta et cō
stāti animi aut corporis absolutione cōsistit quo ī ge
nere est uirtus: sciētia et quæ contraria sūt res ipsa po
sita cā docebit et q̄d hic quoq; locus suspitionis ostē

dant.Nam affectionis quidē rō pſpicuā ſolet poſſe ge
nerare cōiecturam.ut amor:iracundia: moleſtia pro-
pterea quod et ipſorum uis ītelligitur et quæ res harū
aliquā rē cōſequētur:faciles cognitu ſūt.Studiū aūt
quoniā ē aſſidua et uehemēs ad aliquā rē applicatā cū
uolūtate occupatio facile ex eo dicetur argumētatio q̄
res ipſa deſiderabit ī cā.Itē ex cōſilio ſumet aliq̄d ſuſpi
tōis.Nā cōſiliū ē aliq̄d faciēdi:nō faciēdiue excogita
ta rō.Iā facta caſus et oīones quæ ſūt oīa:ut ī cōfirma
tōis præceptis dictū ē:tria tēpora diſtributa facile erit
uidēr:et q̄d afferāt ad cōiecturā cōfirmāda ſuſpitōis
ac pſonis q̄dē res hæ ſūt attributæ:ex q̄bus oībus unū
ī locū coactis accuſatoris erit īprobatiōe hoīs uti. Nā
cā facti parū firmitudinis hēt niſi aīus eius q̄ īſimula
tur ī eā ſuſpitionē adducetur:ut a tali culpa nō uidea
tur abhorruiſſe:ut.n.aīum alicuius īprobare nihil atti
nēt cū cā:q̄te peccauerit.nō īterceſſit ſi cām īterceder
peccati leue ē: ſi aīus nulli minus honeſtæ rōni affinis
oſtēditur.Quar uitā eius quē arguit ex ante factis ac
cuſator īprobare debebit:et oſtēdere:ſi quo īpari ā te
peccato cōuictus ſit.Si id nō poterit ſi q̄ in ſimilē ante
ſuſpitōnē uenerit.ac maxie ſi fieri poterit ſimili aliquo
ī genere eiuſmodi cā aliq̄ cōmotū peccaſſe:aut ī æque
magna re:aut ī maiore:aut ī minore:ut ſi quē pecunia
dicat īductū feciſſe poſſit demōſtrari aliqua re eius ali
quod factū auarū.Itē ī oī cā naturā:aut uictū:aut ſtu
diū:aut fortunā:aut aliqua eorū quæ perſonis attribu
ta ſūt ad eā cām qua cōmotū peccaſſe dicet poterit ad
ūgere:atq; ex diſpari quoq; genere culparū ſi ex pari
ſumēdi facultas nō erit īprobare aīum aduerſari opor
tebit:ut ſi auaritia inductū arguas feciſſe:et auarū eſſe
eum quē accuſes demōſtrare nō poſſis aliis affinē eē
uitiis doceas:et ex ea re nō eē mirādū q̄ in illa re turpis
aut cupidus:aut petulās fuerit:hac quoq; in re eū deli
q̄ſſe.Quātū.n.de honeſtate et auctoritate eius qui ar
guitur detractū ē tātū de facultate totius ē defēſiōis ī
munitū.Si nulli affinis uitio poterit reus āte admiſſo
demōſtrari locus īducetur ille p quē hortādi iudices
erūt ut ueterē famā hoīs nihil ad rē putēt ptinere. Nā
eū ante cælaſſe nūc manifeſto teneri.Quare nō opor
tere hāc rē ex ſupiori uita ſpectari.ſed ſupiorē uitā ex
hac re īprobari.et aut poteſtatē ante peccandi nō fuiſ
ſe aut cām:aut ſi hoc dici non poterit:dicēdā erit illud

Ac perſonis quidē res hæ ſunt attri-
būtæ ex quibus omnibus unum ī lo
cum coactis accuſatoris erit īproba
tiōe hominis uti.Expoſitis breuiter
attributis perſonæ:quia ita res repe
tita poſcebat dat accuſatori ex hiſp̄
ceptū:ut excutiat uitā præteritam.
Parum eſt enim cām cōmendans ſe
ſolam:ſi nō quæ ab hac īpelli poſſet
pſona conſentiat.Ergo accuſator ex
uita præterita pferre debet ſimilia
peccata:ſimiles cauſas in rebus:uel ī
paribus:uel minoribus:uel maiori-
bus:uel ſimiles pferre ñ poterit: diſ
pares proferat:atq; hæc nocētis uitæ
ſunt.Si īnocēs uita præterita eſt illi
us qui reus eſt locus cōmunis īduci
tur uitam p̄teritam ſpectari ñ opor
teř.Quod ea poterit eē occulta:aut
fortaſſe ad pecandū cum animus fu
erit:defuerit cauſa:uel poteſtas.uel
occaſio.Deinde alius locus cōmunis
nō ex uita præterita p̄ſentis iudiciū
ſed ex præſēti iudicio uitā expecta
ri oportere.Sin autem uita alicuius
ignorabitur prætereū dus ab accuſa
tore:hic locus eſt.Dicendumq; cur
prætereatur quod ignoreř uita:ſta
timq; ad alia argumenta properan-
dū:quæ ſunt ex ipſo negocio ī factis
dictiſq; eius; qui reus eſt collocata.

Defēsor autē primū si poterit debebit uitam eius qui īsimulabitur q̄ honestissimā demōstrare. Qui defensoris a persona cōtrarii loci sunt Nam primū laborar debet ut honestam rei uitā demōstret: quæ declarabit officiis: uel cōibus & notis: uel maximis & rarissimis: aut cū pericu lo: aut cū labore præstitis officii cā: non necessitatis & præstitis īparētes cognatos: amicos: rempu. Sed ista beneficiorum cōmemoratio parua est: quia multorum uita exēplo est: naturam posse mutari: ut morū īstituta pseuerarint: declarādū est nihil aliquā do deliquisse nū q̄ ab officio recessisse. Fuisse & cās & facultatē: nū q̄ tamen uoluisse peccare. Atq; in his ostēdēdis occasiōibus laborandum est earum rerum copiam fuisse in faciēdo: & facere uoluisse: quarum rerum nunc crimen īiudicio est: ut si auaritiæ cupiditatis: Deinde locus cōmunis inducendus ē: quo īdignū esse cū quæstione declarandū ē: ut qua causa impellūtur ad peccandū uitiis omnibus pleni: ac cuius uita p̄terita purgata sit impulsus esse dicatur. Deinde alius locus cōmunis uitā honestæ actā reo debere prodesse ipsam esse certissimā testem morū: & uolūtatum. Criminationē inimicorum inuidia facile posse compōi Hæc si honesta uita est. At si inerūt aliquæ turpitudines laborādum est ut falsa eē dicamus inimicoq; criminatōe collecta: uel eo uitio mētis admissa quo facilius ueniā p̄merentur ultimū nō esse mirum: si nūc primū deliquerit. Nam necesse est eum qui uelit peccare: aliquādo primū deliquere: si uita ante acta ignorabitur hoc loco præterito et demōstrato: cur prætereatur argumētis accusatiōnē stati cōfirmar oportebit: Defensor ār primū si potuerit debebit uitā eius q̄ īsimulabitur quā honestissimā demōstrar. Id faciet: si ostēdet aliqua eius nota et cōia officia quod genus īparētes: cognatos: amicos affines necessarios ēt quæ magis rara et eximia sūt: si ab eo cū magno aliquo labore: aut periculo: aut utraq; re cū necesse nō eēt officii cā: aut īrēpu. aut īparētes: aut īaliquos eorū q̄ mō expositi sunt facta esse dicet. Deinde si nihil deliq̄sse nulla cupiditate ipeditū ab officio recessisse quod eo cōfirmātius erit: si cū potestas aliq̄d impune faciēdi minus honestæ fuisse dicetur uoluntas eius faciēdi demonstrabitur abfuisse. Hoc autem ipsum genus erit eo firmius: si eo ipso īgenere quo arguetur īteger aī fuisse demōstrabitur: ut si cū auaritiæ causa feciſſe arguatur: minime omni in uita pecuniæ cupidus fuisse doceatur. Hæc illa magna cū grauitate īducetur īdignatio iūcta cōquestioni per quā miserū facinus esse: et īdignū demōstrabitur: cū aīus in uita fuerit omnia uitiis remotissimus eā cām putare quæ hoīes audaces īfraudē rapeī soleat: casussimū quoq; ad peccādū potuisse impellere: aut iniquū esse et optimo cuiq; pniciosissimū: non uitā honestæ actā tali īrpe q̄ plurimū prodesse: sed subita ex criminatione quæ cōfingi facile possit: nō ex ātē facta uita q̄ neq; ad tēpus fingi: neq; ullo modo mutari possit facere iudiciū. Si autem in ante acta uita aliquæ turpitudines erunt: ut falso uenisse in eā existimationē dicetur aut ex aliquotū inuida: aut obtrectatiōe: aut falsa opinione: aut prudētiæ necessitudini: aut psuasiōi adolescētiæ: aut alicui nō malitiose aī affectioni attribuetur aut dissimili genere uitiorū: ut aīus nō modo integer sed atali culpa remotus eē uideatur. Ac si nullo modo uitæ turpitudo: aut īfamia leniri poterit: oratōe negar oportebit de uita eius: et moribus quæri: sed de eo crīe quo de arguatur q̄re ante factis omissis illud quod īstet agi oportere. Et facto autem ipso suspitiones ducētur: si totius administratio negocii ex oībus ptibus p̄tēperabitur: atq; hæ suspitiōes ptim ex negocio separatim: ptim: cōiter ex psonis: atq; ex negocio profici

Negligẽtia:necessitate:adolescẽtia:uel quolibet alio affectu animi nõ pnicioso,amore:uel aliquo huius generis.Postremo laborãdũ est:ut turpitudines uitæ prætẽritæ:uel ĩ dissimili genere uitioꝝ esse doceãtur ut quoniã inocentẽ probare nõ possumus ab hoc tantũ facinore quod in iudicio ẽ re motũ eẽ doceamus.Si uero uita turpissima nullo genere defẽsiõis supra posito purgãda locus cõmunis iuduci debet uitã præteritam spectari nõ debere.Neq; de moribus hoc crimẽ quod intendit cõprobari.Ex facto autẽ ipso suspitiões ducẽtur:si totius administratio negocii ex oĩbus partibus p tẽtabitur.Restat tertia pars ꝓbatio nis in coniectura ex negocio.Huius partes quatuor sũt:ut ĩ libro primo expositum ẽ.Etenim attributa negocio quatuor sũt:cõtinẽtia cũ negocio in gestione negocii adiũcta negocio:quæ gestũ negociũ consequunt. Hæc breuiter hic repetit:quoniã iã ĩ libro primo tractata sũt hac dicit ĩ cõiecturã oĩa genera incidere nõ oẽs ptes ĩ cõtinẽtia negocii ante negociũ ĩ negocio:post negociũ.facta oĩa ĩ suspitionẽ uocẽus.Itẽ gestiõe negocii locũ:tẽpus:occasionẽ facultates.De modo cõticescẽs qđ rei manifestæ & ĩ cõfessiõe habitæ modus semp est. Itẽ adiũcta negocio:uel maiora:uel minora:uel paria:uel similia maxie q; euẽtus cõiecturæ ꝓdest. Quarta ẽt pars quæ gestũ negociũ cõsequit ad cõiectura tribuet argumenta ubi quærit lex:cõsuetudo:actio:usus: exercitatio. Atq; hæc sũt attributa negocio ex qbuscũ ducit argumtũ iplet argumẽtatio ex negocio. Inuenit ãt argumẽtatio:præterea quæ cõiter sumat ex attributis negocio & attributis personæ:ut attributa p sonæ:nõ mihi psoná:hoc est uitam præteritã hoĩs declararent:sed hoc facinus approbẽt q intendit:sicut declarabunt:quæ supponunt exemplo.Suspitiones ducent.i.cõiectura capiet ex ipsis oĩbus ptibus pertentabitur:ut nõ mixta sint attributa personæ:sed tantũ sola sint facta in ipo negocio:uel actione totius negocii ĩpleta. Hoc.n.ĩ genet spectabitur locus:tẽpus:occasio:facultas. Modũ ĩ coniectura non posuit:qa in facinore cõfessio semper ispicitur. Sunt ãt aliæ aliquæ suspitiones:q̃ cõiter ex negocioꝝ & psonaꝝ attributiõibus sumũt. Cõiecturæ argumẽta suggerũt:cã:psona:factũ. Vtiq; ideo tria quia singula. Suis igit rõnibus causa suis personã:etiã approbat. Eodẽ modo factũ quod cum singula suis rationibus p se in cõiectura fidẽ præstẽt merito ad ꝓbatiõem cõiecturæ triplex materia collocat. Monet tamen ratio duo:psoná.s.atq; factum ad unam fidẽ posse cõsociari: ut ex utroq; materiæ genere negociorum ideſt factorum & personarum fides coniecturæ quæstionibus afferatur

scẽtur. Ex negocio duci poterũt si eas res q̃ negociis attributæ sũt diligenter cõsiderabimus. Ex his igitur ĩ hac cõstitutõe cõuenire uidẽtur genera eorũ oĩa partes generũ plæraq;. Videre igitur primum oportebit quæ sint cõtinẽtia cũ ipso negocio:hoc ẽ quæ ab re separari nõ possũt. Quo ĩ loco satis diligẽter erit cõsiderandũ quid sit ante rẽ factũ:ex quo spes perficiẽdi nata:et faciẽdi facultas quæsita uideatur:Quid ĩ ipsa re gerẽda:qđ postea cõsecutũ sit. Deide ipsius ẽ negocii gestio ꝓtractãda. Nã hoc genus earũ rerũ quæ negocio attributæ sũt secũdo ĩ loco nobis ẽ expositũ. hoc ergo ĩ genere spectabitur locus:tẽpus: occasio: facultas: quorũ uniuscuiusq; uis diligẽter in cõfirmatiõis præceptis explicata ẽ. Quaꝝ ne aut hoc nõ admonisse:aut ne eadẽ iterũ dixisse uideamur breuiter demõstrabimus qđ q̃q; ĩ ꝓte considerare oporteat. In loco igitur oportunitas:ĩ tẽpore lõginq̃tas:ĩ occasiõe cõmoditas ad faciẽdũ idonea. In facultate copia et potestas earũ rerum ꝓp'quas aliq̃d facilius fit:aut sine quibus oĩo cõfici nõ potest cõsiderãda ẽ:Deide uidendũ est qđ adiũctũ sit negocio: hoc ẽ quid maius: quid minus:qđ æque magnũ sit:quid simile. Ex qbus cõiectura quædã ducitur:si quẽadmodũ res maiores:minores æque magnæ similesq; agi soleãt diligẽter considerabitur. Quo ĩ genere euẽtus quoq; uidendus erit:hoc ẽ quid ex una quaq; re soleat euenire magnopere cõsiderandũ est:ut metus:lætitia:titubatio. Quarta ãt pars erat ex his q̃s negociis dicebamus eẽ attributas cõsecutio In ea quæ gestũ negociũ cõfestim:aut ex iteruallo cõsequũtur. In q̃ uidebimus et q̃ cõsuetudo sit: et q̃ lex quæ actio:et quod eius rei artificiũ:aut usus: aut exercitatio hoĩum: aut approbatio:aut offensio ex quibus elicitur:nõnũq̃ aliquid suspitionis. Sunt autem aliæ suspitiones quæ cõiter ex negociorũ: et ex psonarũ attributionibus sumũtur. Nã ex fortuna:et ex natura:et ex uictu:studio:factis:occasu:oratiõibus:cõsilio: et ex habitu aĩ aut corporis pleraq; pertinẽt ad easdem res: quæ rẽ credibilẽ:aut ĩ credibilẽ facere possũt et cũ fa-

Hoc ut facilius fiat intellectuq; capiat meminisse debemus attributa psonis quæ utiq; cũ sunt ipsa uidẽtur approbare personã quã cũ probauerint: iã cõiecture locus ẽ. A tali uitio id quod itendit facinus nõ potuisse cõmitti. Ergo attributũ psonæ facit psõæ fidẽ: actio: aut pdest approbata psõa cũ ita sit nouũ præceptũ dedit posse quoq; ex psonæ attributis: & negociorũ ꝓbari factũ: hoc ẽ negociũ. Iccirco Tul. præceptũ dedit posse quoq; ex attributis psonæ & negociorum approbationes nasci ex utraq; suspitiõe cões. Inter attributa psonæ accipimus fortunã: naturã: uictũ: studia factũ: casus oões: cõsilia: habitũ. Hæc utiq; si attributa psõæ accipius sicut supra dixius psonã ꝓbabũt. Verũ pspiciẽte rõne & negociũ probare poterũt. In fortuna inqt spectatur dignitas diuitiæ: cõditio. Hæc licet psõæ attributa sint: tñ cũ dico diues est affectat tyrãnidẽ. Seruis potuit occidẽ. cõsul nõ pdidit patriã argumẽtũ factis: ac psonæ attributis facio. Pari modo de cõsilio: si qbus cõsiliis aliq̃do usus sit: dicã psõa ẽ approbata si quo nũc usus sit cõsilio psõæ attributo factũ ꝓbato. Ergo satis clarẽ i cõstitutõe cõiecturali argumẽta fieri posse cõiter: & de psonæ attributis: & negocio ut factum probetur Præcipit præterea in hac cõstitutione cõsiderãdũ principaliter quod i quæstione ẽ: an fieri potuerit: deide an ab alio potuerit: deinde an facultas fuerit. Inter posse & facultatem hoc interest cum substãtia efficiẽdæ rei iest: aut deest de facultate tractatur ut sũt uires: ministeria: pecunia. At si aut ꝓ naturã res negat: aut p locũ: aut p tẽpus de eo quæritur an potuerit. Si dicat Tul. interfecisse romulum: quod utiq; fieri non potuit per tempus: nec habet & posse. Itẽ loco fit: si sed alicuius q arguit cædis ab eo loco ubi cædes facta ẽ absẽtia declarat. Tertio qrit utr id facinus sit: qd pœnitẽ fuerit necesse Itẽ q ꝓ spẽ cæládi nõ héret: deide qrit: an necesse fuerit id fieri: in quibus omnibus spectat semp cõsiliũ. Quod si i his cõsiliũ cernit: & factum probatur: cõsiliũ autẽ attributũ personæ est. Ergo attributo personæ factũ probatur huius rei docẽdæ causa supra positum thema tractando excutit habere argumenta ante rem: quod i itinere se tam familiariter applicuit: quod sermonis cãm quæsierit: quod simul diuerterit: cœnarit. Itẽ i re: nox: somnus. Post rem quod solus exierit: quod illud tam familiarem comitatũ æquo animo reliquerit: quod cruentũ gladiũ habuerit. Hæc ante rem i re post rem attributa negocio sũt quæ faciunt fidem negocio. Sed quoniam in his omnibus: etiam consilium spectatur: fiet ut cum consilium personæ sit attributum: & hæc omnia negocio sũt attributa: efficiatur negocii ex attributis personæ & negociis cõmuniter approbatio. Quærit. n. utrũ diligẽter ratio faciẽdi uideat habita: & excogitata: ut nõ uerisimile sit quẽquã tã temere ad maleficiũ accessisse: i qua re quærit unũ alio mõ cõmodius fieri potuerit: uel a fortũa. Frequẽter. n. si pecũia: si adiutoris adiumẽta desint uidet facultas faciẽdi defuisse: q utiq; ꝓpugnari ñ põt nisi p cõsiliũ: ut alio mõ fieri potuerit: uel fieri a fortũa. Ergo ad expugnãdas facultates quæ desũt: si subuẽiat sæpe cõsiliũ cũ dicit: aut alio mõ fieri potuisse p fortunã cõsilio q psonæ ẽ attributũ: res ꝓbat. Ex hoc: & ex supioribꝰ illa cõclusio ẽ nasci posse cõiter argumẽta: & ex psonæ attributis: & ex negocio. Hãc igit rationẽ: si diligẽter attẽdere uoluerius ista attributa iter se apte cõiũcta: & copulata cernẽus negocio & psonæ. Subiũgit ñ oportet hisoi bus ꝑceptis subiici exẽpla: ut doceat quẽadmodũ his uti accusator debeat quẽadmodũ defẽsor: ut i supioribus docuit & dicit nõ necessariũ eẽ nõ facile. Nõ necessariũ ita q si q aliqd diligẽtiæ afferre uoluerit ad ista ꝑcepta: ista oĩa ꝓ materiæ genere facile cognitionẽ retinebit. Nõ. n. ꝑceptor omnia tribuit: sed ex dictis ad similitudinẽ nõ dicta itelligẽda supponit. Nõ facile aũt iõ dixit q infinitũ sit illis oĩbus ꝑceptis exẽpla supponere: quo ante rẽ dicat accusator: quo defẽsor: quo in re: quomodo post rem, Itẽ alia quæ multa sunt: huc accedit quo maior difficultas sit: quod illa oĩa per partium.

ctí suspitione iunguntur. Maxime. n. quæri oportet i hac cõstitutiõe primũ potuerit ne aliquid fieri. deide et quo ab alio potuerit. Deide facultas de qua ante diximus: deide utrũ id facinus sit quod pœnitere fuerit necesse. Itẽ quod spẽ cæládi nõ haberet. Deide necessitudo i qua non necesse fuerit id: aut fieri: aut ita fieri quæritur. Quorũ ps ad cõsiliũ pertinet quod psonis attributũ ẽ: ut i ea cã quã exposuimus: ante rẽ erat q̃d i itinere se tam familiariter applicuerit quod sermõis cãm quæsierit qui simul diuerterit cœnarit: In re nox somnus post rẽ quod solus exierit quod illũ tã familiariter comitatũ tam æquo animo reliquerit: quod cruentũ gladiũ habuerit horũ pars ad consilium ptinet. Quæritur. n. utrũ uideatur diligẽter ratio faciẽdi eẽ habita et excogitata: an ita temere: ut nõ uerisimile sit quẽquã tã temere ad maleficiũ accessisse: i quo quæritur unũ: quo alio modo cõmodius potuerit fieri: uel a fortuna administrari. Nã sæpe si pecuniæ adiumẽta si adiutores desint facultas fuisse faciẽdi non uidetur hoc modo: si diligẽter attẽdamus apta inter se esse intelligimus hæc q̃ negociis: et illa quæ psonis attributa sũt: hæc neq; facile est: neq; necessarium distinguere

idest accusatoris & defensoris locos uersa utilitate tractantur. Nec. n. inutiliter conueniunt. Vnde illud melius est considerare cuncta ex proposito themate negocii. & si itē & aduersarii rationem diligenter attendere & sic suspitiones atq; argumenta colligere. Quare quid factum sit: quo cōsilio: qua spe perficiendi: cur hoc modo factum: cur ab hoc factum: cur nullo adiutore: cur hoc: cur nemo sit: cur sit: cur hic sit: cur hoc ante factū sit: cur hoc ante actum non sit: cur hoc in ipso negocio: cur hoc post negocium: cur de industria factum aut rem ita sit consecutum an constet oratio uel cum re uel ipsa secū hoc huiusne rei sit signum an illius an & huius & illius & utriusq; potius q̄d factū sit q̄d nō oportuerit: aut nō factum q̄d oprtuerit: hac adhibita intentione cū cōiecturā omne negocii corpus intrauerit: tū facilius uidebitur esse præceptio ut locos omnium argumentorū se quoda mō offerētes uidere possimus. Ex quibus ut supra diximus mō ex singulis attributis mō ex cōiunctis argumenta nascētur q̄ aut pbabilia erunt aut necessaria ad eas res quæ rem credibilē facere possunt Quæ rem inquit non personam cuius. s. attributum ē: sed cum facti suspitiōe iunguntur. Et hic rei eius unde iudicium est nō personæ cuius attributum est ut nō id facinus sit: q̄d pœnitere fuerit necesse. An notanda noua locutio pœnitet me non illius rei: sed pœniter me hanc rem. Tum ex singulis: tum ex coniunctis: aut a causa: aut a persona: aut a factis: aut ex cōiunctis argumenta certa nascentur ut attributa psonæ: attributa facto uideantur. Accedunt autem sæpe ad coniecturam quæstiones: testimonia: rumores: quæ contra omnia uterq; simili uia præceptorum torquere ad suæ causæ commodum debebit. Præter hāc materiam qua cōiectura argumenta tribuuntur: a cā: a persona: a facto: accedūt aliæ probationes soli correcture semper adiunctæ: tormenta: testimonia: rumores. Hæc. n. in aliis constitutionibus non ualent: quia nō adhibentur ista nisi cum res negatur: quæ omnia ista ad partis commoda retorquenda sunt. Hoc probationis genus græci, uocant q̄ cum his orator utitur: fidem quidē facit sed non oratōe. Hoc Tullio mi nie placet. Dicit. n. ēt hæc pbationū genera idigerī arte & pari mō ut ex cā & psona: & facto argumēta duci cū de tormētis: testibus: rumoribus disputarī ex illis. s. attributōibus: q̄ aut negocio aut psōis uidēt eē subiūctæ. nāq; cū cōtra testes dr aut p testibus utiq; attributa psōæ cōtigēda sūt p naturā: uictū & cætera: ut fides sit data testi ut aut possit: aut ñ possit adhiberi. Hoc & i tormtis. nā eius q torq̄t excutiēda psona ē. Ergo oia argumētis pbāda sūt. Quoq; argumētoq; genera duo sūt: unū ppriū: cōe aliq̄. Propriū ē quod ipius causæ & negocii ē Vt sextus rosius. Cū cædes facta est romæ non fuit: non ergo patrem interfecit. Commune est quod transferri in similes causas pōt: filius patrē interfecit. Reclamat istiusmodi suspitionibus ipsa natura. hoc argumenti genus: quia transferri in similes causas potest communis locus dicit. Loco; autem comm: uniū genera duo sunt. Vnū cū certæ rei certa ēamplificatio: aliud: cū rei dubiæ ē disputatio. Amplificatio rei certæ ē: ut in parricidā: in sacrilegiū. Dubiæ uero rei cōis locus ē q̄ a græcis dicitur.

ut nemo ī supioribus ptibus quo pacto quod q; accusatorē et quō defensorē tractare oporteat. Nō necessariū propterea quod cā posita q̄d ī quāq; cōueniat res ipsa docebit eos q̄ nō oia. hæc se iuēturos putabūt sed et ea q̄ præcepta sūt cōpatōis mō q̄dā animi ī cōe mediocrē itelligentiam cōferent. Non facile aūt quod et infinitū est tot de rebus utrāq; in partem sigillatim de unaquaq; re explicare: et alias aliter: hæc ī utrāq; partē causæ solent conuenire. Quare considerare hæc quæ expōsuimus oportebit. Facilius autem ad inuentionē animus incidet si gesti negocii: et suam et aduersarii narratōem sæpe et diligēter pertractabit: et quod quæq; pars suspitionis habebit eliciens cōsiderabit. Quar quo cōsilio: qua spe perficiēdi quicque factum sit: cur hoc modo potius quam illo: cur ab hoc potius quam ab illo: cur nullo adiutore: aut cur hoc: cur nemo sit cō scius: aut cur sit: aut cur hoc sit: cur hoc ante factū sit: cur hoc anno factum non sit: cur hoc in ipso negocio: cur hoc post negocium: aut factum de industria aut q̄d rem ipsam consecutum sit. Cōstet ne oratio aut cū re aut ipsa secū hoc huius ne rei sit signū an illius an huius: et illius et utrius potius quid factū sit: quod nō oportuerit: aut non factū quod oportuerit. Cum animus hac intentione oēs totius negocii partes considerabit: tum illi ipsi in medium conseruati loci procedēt: de quibus ante dictum est: et cum ex singulis: tum ex coniunctis argumenta certa nascentur. Quorum argumentorum pars probabili pars necessario ī genere uersabitur. Accedunt autem ad cōiecturam sæpe quæstiones: testimonia: rumores: quæ contra oīa uterq; simili uia præceptorum torquere ad suæ causæ commo

quæ habet partes duas: quæ ſi circo locus cõis dicitur q; ex materiæ genere non certum qd deſignat: ſed hẽt tractatũ ex generalitate cõi ut ſuſpitõibus credi oportere uel nõ oportere. Sed hãc theſim ciuilẽ moraleue teneamus: nõ illã q̃ apud philoſophos naturalis ẽ. Quilibet aũt hoꝝ locoꝝ cũ interponitur: interponi aũt raro debet: ornato oratõem. Neq; interponẽdus locus niſi cũ aliqd iam ꝓbatũ eſt. Eteni ſi locus cõis generalia loqtur q̃ſi cãm tenẽs deſcẽdit ad cãm. Ius iudicẽ tenet: qa iure iuratus ſedẽs audire deſiderat unde ſniam ꝓferre debebit. Nã et ex quæſtione ſuſpitiones ex teſtimoniis et ex rumore aliquo pari rõne: ut ex cã: et ex perſona. et ex facto duci oportebit. Quare nobis et hi uidentur errare qui hoc genus ſuſpitionum artifici non putant idigere: et hi q̃ aliter hoc de genere ac de cõmuni coniectura præcipiendũ putant. Oĩs. n. iiſdem ex locis coniectura ſumẽda eſt. Nã et eius qui in quæſtione aliquid dixerit: et eius qui in teſtimonio: et ipſius rumoris ueritas ex iiſdem attributionibus reperietur. Omni autem in cauſa pars argumentorum eſt adiũcta ei cauſæ ſolum quæ dicitur ita et ab ipſa adducta: ut ab ea in qua eſt ſeparatim ĩ omnes eiuſdem generis cauſas trãſferri non ſatis cõmode poſſit. Pars autem eſt peruagatior: et aut in omnes eiuſdem generis aut in plæraſq; cauſas accommodata. Hæc ergo argumenta quæ trãſferri in multas cauſas poſſunt locos communes nominamus: Nam locos communes aut certæ rei quandam continet amplificationem ut ſi quis hoc uelit oſtendere eum qui parentem necarit maximo ſupplicio eẽ dignum quo loco niſi perorata et probata cã nõ eſt utendũ aut dubiæ quæ ex contrario quoq; hẽant probabiles rõnes argumẽtandi ut ſuſpitionibus credi oportere: et contra ſuſpitiõibus credi nõ oportere. Ac pars locorum cõium aut p ĩdignationẽ: aut p cõqueſtionẽ inducitur de quibus ẽ ante dictum: pars per aliq̃ probabilem utraq; ex parte rationem. Diſtinguitur aũt oratio atq; illuſtratur maxime raro inducendis locis cõibus et aliquo loco iam certioribus illis auditoribus argumentis confirmatis. Nam et tum cõceditur cõmune quiddam dicere: cũ diligenter aliquis proprius cauſæ locus tractatus eſt: et auditoris aĩus: aut renouatur ad ea quæ reſtãt: aut omnibus iam dictis exſuſcitatur.

peroratione. i. epilogis: ut aut renoueſ: aut ſuſciteſ adiutor. Oĩs. n. locus cõis locutionũ cũcta ornamenta deſiderat: quæ aut uerboꝝ ſunt: aut ſniarũ. Quæ dũ apte ac neceſſario dicũtur oratorem ab oratore diſcernunt. Eteni cũ loci cões cãrum ſunt cões oratoribus ſimilitudine dictionis eẽ nõ poſſunt. Quæſtiones: teſtimonia: rumores cum auctoritas fidem facit: cum tormenta ſunt. Hæc autem omnia quæ non oratione argumentorum fidem faciunt a græcis.

nominantur non quidem recte uterq; ſimili uia præceptoꝝ & accuſator & defenſor. Nam & ex quæſtione ſuſpitiones: & ex teſtimonio & ex rumore aliquo pari rõne. lõ fiẽ ut arte egeat huiuſmodi diſputatio. Quoniam & cõtra hæc & pro his ſæpe dicẽdum ẽ: ut ex cã & ex perſona & ex facto duci oportebit. Quæ ex cõfeſſione argumẽtis materiã tribuũt: ut ex facto ĩqt duci oportebit. Ecce iã nõ ẽ ; ideſt fides ſine arte. Hoc cæteꝝ artifici ñ putant indigere cũ appellãt.

Aliter hoc de genere ac de omni coniectura præcipiendum putant: ut dicãt alias diuiſiones eſſe ad ꝓbationem coniecturæ: non quas ſupra diximus: cãm: perſonam: factũ. Nam cum & eius q̃ in quæſtione aliquid dixerit & eius qui ĩ teſtimonio & ipſius rumoris cã. Vt ea quæ materiam argumẽtis præbent: & cum illa quæ quaſi habere artem negantur hiſdem attributionibus tribuãt tractatum probatio ex hiſdem attributionibus reperietur quæ ſemel præcepta ſunt de cõiectura. omni aũt in cã pars argumẽtoꝝ ẽ adiuncta ei cauſæ & locus cõis argumẽtum ẽ. Argumentoꝝ autem duo genera unũ qd ipſius cauſæ proprium eſt: aliud qd & ipſius & ſimilium. Hoc quod ſecundum ẽ locus cõis appellatur. Verũ locoꝝ cõium genera ſunt duo: ut &ipſe declarati oẽs eiuſdẽ generis cãs trãſferri ñ ſatis cõmode poſſit: hoc argumẽtũ ẽ ſolũ nõ argumẽtũ p locũ cõem. Quæ ex cõtrario duoq; hẽant ꝓbabiles rões credẽdũ: ñ credẽdũ. Suſpitõibus ñ oportere credi: aut oportere. i. theſis. Per cõqõnẽ qd ẽ ꝓpriũ epilogoꝝ de qbus añ dictũ ẽ ĩ lib. i. hoc ẽ in epilogis. i. ĩ cõcluſiõe. Aliq̃ ꝓbabilẽ utraq; ex parte oꝛonẽ. Hæc ẽ credẽdũ nõ credẽdũ certioribus illis auditoribus. ſ. nã tũ ei concedi cõe quid dã dicere. Nõ debet. n. locus cõis duci cum adhuc nihil probatum eſt. Et animus auditoris renouatur ad ea quæ reſtant. Poſt probationem per locũ communem. Aut omnibus iam dictis exſuſcitatur. Quia & in epilogis ſunt loci ſæpe cõmunes.

Oia.n.ornamēta locutōis.i.figuræ q̄ sunt aut schemata dianoras aut schemata lexeos aut schemata logi ut quidā uolūt. Sic oratoꝝ quoq; multoꝝ cōes loci sunt. Nā cū loci cōes iō dicantur q̄ ī similes cās cōueniant cū ab oratoribus tamē dicantur diuersitate dicēdi uix possunt eē cōmunes. Verborū: & sentētiaꝝ lexeos: & dianoras schemata. Atq; hoc sit nobis dictū cōiter de omni genere cōium locoꝝ ut & genera duo dixerit cōium locorum. i. certæ rei & inceræ: & quēadmodū sint dicenda perceperit. Sed hoc generaliter in oibus cōstitutōibus. Nūc aūt in hāc cōstitutionē proprios coniecturæ locos cōes dabit. Nūc exponemus in cōiecturalē constitutionem qui loci cōes incidere soleant. Locoꝝ cōmuniū genera dicta sunt quēadmodū dicātur præceptum é. Ita oia quæ de locis cōmunibus præcipiēda ui debātur exposita etiā sunt. Nunc subiungit certos coniecturæ locos qui ī aliā cōstitutionē non cadunt. Sunt.n. coniecturæ tantum & in quālibet coniecturam dictā similitudinē transferentur. Suspitionibus credi oportere & nō oportere & reliqui uel qui supositi sunt uel q eē possunt. Qui oēs ex tethico genere orti ī contrariuꝝ argumēta sumunt. Et non tā loci cōmunes q̄ locoꝝ cōium loci sunt. Sūt alii proprii in coniectura accusatoris & proprii defensoris: atq; accusatoris duo: unus qui attrocitatem facti cumulat: alter per quē negat maloꝝ miserēri oportere. Defensoris ēt similiter duo sunt. Vnus declaratio calūniæ accusatorū: alter cōquestio captandæ misericordiæ. distant autē a tethicis hoc modo q̄ illi habēt ex utraq; parte tractatus: & ī cōtrariuꝝ suggerunt argumēta. hi unius tā tummodo partis sunt: & aut īdignationem solam: aut solā exprimūt cōquestionē. Ita duo genera locoꝝ cōmuniū eē manifestū est. Vnū qd̄ ex duplici tractatu generaliter constat qd̄ tethicū dicit̄. Aliud quod generali quidē sed unius partis: aut indignatione sola: aut cōquestiōe tractatur. Sciamus autem hos omnes locos idest ista duo genera ex hisdem attributiōibus tractari: ex quibus argumentationes: idest ex attributis personæ & attributis negocio illa tā tum distantia & dicēdi diuersitate: ut argumētatiōes subtilius: tenuius: acatius explicent̄. Loci uero cōmunes grauius ornatius uerbis & sentētiis excellentibus. Nā ī argumētatōibus sola quærit̄ ueritas. ī locis autē cōibus q̄q̄ & ueritas asserat̄: tn̄ qd̄ ē illoꝝ proprium rei ꝓbatæ amplitudo captāda é. Vnde satis claꝝ est etiā locos argumētationū uim tenere: ita tamē ut ampliꝰ aliquid agere uideant̄: cum præter fidem rei cumulum uideantur implere: qui in contrarias partes deducent̄ tethici sunt. Credi oportere & non oportere: & multa talia. Certus aūt locus accusatoris p quē auget facti attrocitatē. Superiores loci in contrarias partes deduci possunt. Isti uero loci proprii dant̄ aut accusatori: aut defensori suo. Cæteræ argumētatōes aut a psonæ aut negocii attributis: ut id qd̄ dicit̄ ueꝝ esse uideat̄: quod é ꝓpriū argumētatiōis sumptū. Et si hec quoq; uideri oportet: ut & in locis cōibus ueritas q̄rat̄: sed oratōes modo distēt ab argumētatiōe: Cū ē noīs cōtrouersia q̄n uis uocabuli diffiniēda uerbis é cōstitutio diffinitiua dr̄. Sequit̄ diffinitiua cōstitutio: qa cōiectura p̄ceptis superioribus terminata é. Hæc definitiua qa tunc exoritur: cū noīs controuersia é: & quia uis nominis definienda uerbis é: definitiua dr̄ cōstitutio. Huic supponit exēplum

Oia.n.ornamēta elocutōis in q̄bus et suauitatis et grauitatis plurimū cōsistit: et oia quæ inuētōe uerborū et sentētiarū alq̄d habēt dignitatis ī cōes locos cōferuntur. Quaī nō ut cārū sic oratorū quoq; multorū cōes loci sunt: nā nisi ab his q̄ multa in exercitatōe magnā sibi et uerborū et sentētiarū copiā cōpauerint tractari nō poterūt ornate et grauiter: quēadmodū desiderat eorū natura: atq; hoc sit nobis dictū cōiter de oi genere locorū cōiū: nūc exponemus ī cōiecturalē cōstitutionē q̄ loci cōes īcidere soleāt. Suspitōibus credi oportere et nō oportere. Rumoribus credi oportere et non oportere. Testibus credi oportere et nō oportere. Vitā ante factā spectarī oportere et nō oportere. Eiusdē eē q̄ in ullā rē peccaret. Et hoc quod q̄ quoq; admisisse dicitur et non eiusdē causæ eē maxime spectari cām oportere et nō oportere. Atq; hi q̄dē et si q̄ eiusmōi ex proprio argumēto cōes loci nascētur in cōtrarias ptes deducūtur. Certus aūt locus ē accusatoris p quē auget facti attrocitatē: et alter p quē negat malorū miserēri oportere. Defensoris p quē calūnia accusatorū cū indignatōe ostēditur et p quē cū cōquestiōe misericordia captatur. Hi et cæteri loci oēs cōes ex iisdē præceptis q̄bus cæteræ argumētatōes: sed ille tenuius et acutius et subtilius tractātur. Hi ātē grauius et ornatius et cū uerbis: tū ēt sentētiis excellētibus. In illis.n. finis ē ut id quod dī uerū eē uideatur. ī his tāetsi hoc quoq; uideri oportet. tamē ē finis āplitudo. Nūc ad aliā constitutōem trāseamus. Cū ē noīs cōtrouersia: quoniam uis nocabuli definiēda uerbis ē constitutio diffinitiua dī: eius generis exēplo nobis posita sit hæc cā. C. Flaminius qui consul reipubli. male gessit bello punico

Cū reus sit pater maiestatis: q filiū prohibuit seditiose concionātē.i.filiū tribunū plæbis. Et in hoc themate ēt alia cōstitutio: uel relatiua uel compēsatiua: uel absoluta. Nā licuit mihi pater sū. Absoluta ē: meruit Relatiua est profui. Compēsatiua. Verum hoc i themate: nō quid sit cōsiderari Tul. uoluit: sed iterim monuit id percipi: atq; hoc exemplum ideo dedit: ut finem tantū cōsideremus quia nō propter finem subiecit exemplū: præcepit autē ī omni hoc libro cōsiderationem adhibendam esse circa omnes cōstitutiōes & earū ptes & cōtrouersias. i. legales quæstiones, præceptis omnibus ī omni causa ī qualibet materia omnia quæ iuēta fuerūt genera quæstionū possunt tractari sumptis suæ ptis præceptis Vtrū ī themate cōiectura fuerit eius diuisionibus utamur uel aliarū si q̄ inciderit cōstitutiones. Subiūgit igitur ī definitione loco a parte accusatoris: Sūt autē & ista quatuor definitio approbatio definitōis: dductio diffinitionis ī ipsam certam spēm ḋ qua agit. Distinctio diffinitionis aduersæ ptis quæ cōstat ex locis quatuor si demōstretur falsa si turpis: si inutilis: si collatio utriusq; sexus definitionis fiat. Falsa demōstrabit ex opinione hominū si docebimus de eo unde quærit: quemadmodum extimet populus: quēadmodū ī cōsuetudine locutionis utat eo uerbo q̄d definimus. Turpis aut iutilis demōstrat aduersario & definitio ex honestatis partibus & utilitatis ḋ qbus ī deliberatiuo genere: hoc é ipēstrema huius libri tractabit. Exprimemus igit quæ īcōmoda futura sint si ita accipiet quod definitum ē ab aduersario. Collatio uero definitiōnū q̄rtus ī reprehēsione locus ē: hoc auget ut nostrā: dfinitōem ostēdat uerā honestam utilem quod aduersarii ostēdimus falsam: turpē. ī. utilem. Afferemus præterea ad definitionis nostrā cōfirmationē res aut maiori: aut minori: aut pari: ī negocio similes ut ad definitionē nostrā similium comparatione collecta secundo: cū tribunus plæbis esset inuito senatu. et oīo contra uoluntatem omnium optimatū per seditiōem ad populū legē agratiā ferebat: hūc pater suus cōciliū plæbis habētē de templo eduxit: Accersitur maiestatis Intētio est: maiestatē minuisti: quod tribunum plæbis de templo eduxisti. Depulsio est: non minui maiestatē Quæstio: est minuerit ne maiestatē. Ratio ī filiū quā habebam potestatem ea usus sum. Ratiōis infirmatio At enim qui patria potestate hoc est priuata quadam tribunitiam potestatē: hoc est populi potestatē ifirmat Minuitis maiestatem. Iudicatio est. Minuerit is maiestatē: qui ī tribunitiā potestatē patria potestate utatur Ad hāc iudicationē argumētatiōes oēs afferri oportebit. At ne quis forte arbitretur nos non inteligere: aliam quoque incidere cōstitutionē in hanc causam eam nos partē solam sumimus: in quā precepta nobis danda sunt. Oībus aūt partibus hoc ī libro explicatis quiuis omni in causa si diligēter attendet: oēs uidebit cōstitutiones et earum partes et controuersias: si quæ forte in eas īcident: nā de oībus perscribemus. Prius ergo accusatoris locus est eius nōis: cuius de ui quærītur breuis et aperta ex opinione hominum diffinitio hoc modo. Maiestatem minuere est de dignitate: aut amplitudine: aut potestate populi: aut horum quibus populus potestatem dedit aliquid derogare. Hoc sic breuiter expositum pluribus uerbis ē et orationibus confirmandum: et ita ut descripseris esse ostēdēdum Postea ad id quod definieris cōmuni loco cōfirmare: per quem ipsius facti atrocitas aut indignitas: aut omnino culpa cum īdignatione augeatur post erit ī firmanda aduersariorum descriptio. Ea autem infirmabitur: si falsa demonstrabitur: hoc ex opinione hominum sumetur: cum quemadmodum et quibus in rebus honines in consuetudine scribendi aut sermocinandi eo uerbo uti soleant consiḋerabitur. Item infirmabitur si turpis aut ī utilis esset eius descriptionis approbatio: et quæ incommoda consecutura sint eo concesso ostendetur. Id autem ex utilitatis et honestatis partibus sumetur de quibus in deliberationis præceptis exponemus: in definitione nostra aduersariorū definitionē conferemus: et nostrā: uerā honestā utilē eē demōstrabīus: illorū cōrra. Quæreūs āt res aut maiori: aut mīori: aut pari in negocio similes ex qbus

ostendamus quanto uerior: honestior utilior sit nostra descriptio: hæc in simplici diffinitione: Sed si duæ res pluresue definiēde sunt, ista omnia pro definiendarū numero duplicantur. Quæritur. n. sæpe fur sit: an sacrilegus qui uasa ex priuato sacra surripuit: uel de sacro priuata: qm̄ parte accusatoris & quid sit sacrilegiū: & quid sit furtū definiendū est in singulis definitionibus, illa supra posita præcepta cōplebit, definiet approbabit: deducet: infirmabit: quæ cum fecerit ī definiēdo sacrilegio faciet rursus in definiendo furto mutata tātū tertia parte præcepti. Accusator. n. q sacrilegium uult approbare negaī uult furtū, Ita definitōe sacrilegii qd' ꝓbare nititī uteī illis supra positis p̄ceptis. In d̄finitiōe uero furti qa furtū negabit utetur p̄cæptis d̄fensori datis, i. ut post d̄finitionē & eius approbationē separationē speciei faciat a diffinitiōe: fiet que ī hoc themate & ī eiusmodi cōplexione ut d̄finitionē uertat similiter p̄cepta ēt defensor. Nā quoniā furtū ꝓbare uult ille q se defendit post definitionē & eius approbationē deductionē faciet ad speciē: Cōtra cū sacrilegiū definierit qui hoc admisisse se no uult illic: faciet loco tertō separationē spēi a definitione: Ergo his modis & ptibus d̄finitōnē suā accusator īplebit. Habebit autē cōmunē locum ex ipsa definitiua constitutione sumptū ī maliciam eius q nō mō rerum: uerum etiā uerborum potestatē sibi arrogare conetur ut & faciat qd' uellit: & qd' fecerit id quo uoluerit nomīe appellet. Exēplum generis idest finitiui. C. Flamīus is qui consul. R. historiā a post sequētibus dedit iudicatio est ex ratiōe & refutatiōe rationis cōtrouersia. Ad hāc iudicationē argumētationes oēs afferre oportebit: ad hāc iudicationē. i. definitiuam: ne aliā cū feceris cōstitutionē: hic aliam facies iudicationē: & non conueniat. Hæc præcepta quæ nunc finitiui status ponimus & earum partes ꝓpter q̄litatem quæ ptes plures hēt & cōtrouersias legales status dicit: maiestatem minuere: ē definitio ē rei de qua quæritī pluribus uerbis & rōibus cōfirmādū. Superior definitio ē hæc cōfirmatio definitōis. Postea ad id qd' definieris: deductio diffinitionis ad speciē: hoc ex opinione hominū sumeī quo destruaī descriptio diuersæ ptis uerā. hōestā: utilē demōstrabimus: Cū tria dederit defensori uitia definitōis. i. falsā: turpē: inutilē. Tria dat accusatori cōtra ornamēta definitōis, idē uerā honestā: utilē. Vt ēt ex collatiōe melior accusatoris definitio ꝓbeī. Deinde simili rōne cā tractāda: ut definias: approbes: deducas ad speciē. Infirmos definitionē aduersæ ptis docēdo falsā turpē: iutilē Cōpares ēt quæ utilior ē: uel reliqua aut a maiore: aut a minore: aut a pari. Sed in tot definitiōibus oīa hæc quot res definiēdæ defensoris sūt deīde primus ē locus: Itē nōis breuis & aperta & ex opiniōe hominū descriptio hoc mō: & huic dat q̄tuor ad actionē definitiōis locos. Sed ī qbusdā ptibus in tertio loco discrepauit. Supra. n. i. ī pte accusatoris hæc q̄tuor sūt: definitio: approbatio ꝓpriæ definitōis: deductio ī spēm propriæ definitiōis: destructio definitiōis alienæ. At hic ī pte defensoris ē similiter definitio siue approbatio eius: & qd' mutat separatio definitiōis a spē de q̄ queritī destructio definitōis aduersæ ptis defensoris. Deinde primus locus ē: & reliqua datis oībus locis accusatori ad suā definitionē defensori quoque ad defensionē eiusdē ꝓprios locos tradit: ex qbus primus ē definitio & ipa breuis deīde eius affirmatio. Tertio loco a definitiōe sua separatio eius spēi de qua quæritī: post quē locū locus cōis iferī p quem facti utilitas: aut honestas augeī: Qué q dē locū hēt ēt accusator: sed ecōtrario. Ille. n. ī dignitatē rei auget hic utilitatē. Quarto loco seq̄t aduersarioꝝ definitōis reprehēsio eadē illa oīa retinēs quæ definitōis reprehēsio ī cludit. i. ut falsa: ut turpis: ut iutilis doceaī fratq; utriusq; definitiōis ēt a defensore similis cōpatio. Oīa. n. defensor faceī poterit ac dicere: q accusator p̄ter locū cōem eiusdē accusatoris habebit āt defensor locū cōem p quē ī dignabitī accusatori sui piculi cā n̄ solū res cōuerteī aduerteī Vel & ēt uerba mutaī conari. hic similiter locus defensoris ex ipa diffinitiua cōstitutōe susceptus ē: uñ ꝓprius hic locus cōstōnis defensoris, nā eē qdē pōt alii cōes loci ex cā: ex negocionati: ñ ex cōstōne ut ī

affirmetur nostra descriptio. Tā si res plures erūt definiēdæ ut si quæratur fur sit an sacrilegus: qui uasa ex priuato sacra surripuerit: erit utēdū pluribus definitionibus: Deinde simili rōne cā est tractāda: ut si fur est de furto: si sacrilegus de sacrilegio. Locus aūt cōis in eius malitiā qui non modo rerum: uerum etiam uerborum potestatem sibi arrogare conatur: ut faciat quod uelit: et id quod fecerit quo uelit nomine appellet. Deinde defensoris primus locus. Itē nominis breuis et apta ex opinione hominum descriptio hoc modo. Maiestatem minuere ē aliquid de reipublica: cū potestatē nō habeas administrare Deinde huius cōfirmatio similibus et exēplis et rōnibus postea sui facti ab illa diffinitione separatio. Deinde locus cōis: p quē facti utilitas aut honestas adaugetur. Deinde sequitur aduersariorū diffinitiōis repræhēsio: quæ iisdē ex locis oībus quos accusatori præscripsimus conficitur: et cætera post eādē præter cōem locū iducētur. Locus āt cōis erit defensoris is p quē idignabitur sui periculi cā accusatorē nō re solū cōuertere: uerū ēt uerba cōmutare conari. Nā illi qdem cōes loci: qui aut calūniæ accusatorū demostrādæ: aut misericordiæ captandæ: aut facti

calumniatorem: ut conquestio misericordiæ: ut indignatio facti: & cætera huiusmodi: quæ ex periculi magnitudine genita nõ cõstitutõis definitiuæ: ut diximus: sed ex cõpositõe circũstãtiæ nomina/mus, pcreant: sed hi cões loci nõ in omni cã sunt: sed ĩ oẽ genus causæ icidũt: hoc ẽ ĩ oẽs cõstitutões incidũt: nõ in oẽs causas: quas una quæq; habere poterit cõstitutio. Ac de his locis cõibus periculi magnitudine, pcreatis ĩ cõiecturali cõstitutõe fecimus mẽtionem: q qualesq;: sicut explicãtes. Vtemur autẽ his: & cos inducemus in oratorẽ: cũ causæ ipsius necessitas flagitabit. Similibus exẽplis & rõnibus: quæ ad defensionem suam poterunt pertinere. Ac illa definitione separatio ut separet factũ suũ ab ea defintiõe: quã habuit aduersarius: p quẽ facti utilitas: aut honestas adaugeat. Quo mõ accusator ad speciem descẽdit: ut iũgat definitõem suã cũ specie sic defensor descẽdit ad speciẽ: ut separet definitõem suã a specie, i. a facto unde quæstio est: & uterq; utet loco cõi: sed accusator ut augeat factũ p indignationẽ reus utile eẽ doceat & honestũ. Omnibus locis: quos accusatori pscripsimus: ut hic cursus cõueratat ĩ definitionẽ aduersarii præcepta superiora: & dicat eã falsam: turpẽ: inutilẽ. Cõparet ex minore: maiore pari: quæ habet, s. accusator. nam & hic ppriũ locũ cõem de fine hẽbit. nam & extra finẽ quẽ põt cã suggere habere põt uterque aliũ locũ cõmunẽ. Post ea dẽ pter cõmunẽ locũ: .i. collatio ipsarũ definitionũ p mio ra maiora paria. nã illi qdẽ cões loci q in quacunq; parte esse possũt causã suggente ex periculi magnitudie nõ ex causæ genere dicunt: ut nõ p rius sit locus cõis ex fine natus: sed ex negocii genere: cuius circũstãtiæ p qualitate: uel quãtitate periculi locos cões dabit: non in omnẽ causam: sed in omne causæ genus incidũt hi loci cões: q ex compositione negocio& nascunt: nõ in omnibus causis sunt: qa non oĩs causa similiter cõponitur: sed cadũt in oĩa genera causarũ. i. in oẽs cõstitutiones: quia quælibet cõstitutio modo attroci negocio& cõpositione fingit: modo simpliciter cõponitur: Cũ aũt actio translationis aut cõmutationis indigereuidet: Tertia ẽ cõstitutio: quæ trãslatio ẽ qa ita Tul. ordinẽ dedit. Hæc cõmutationẽ iudicii cum actione tenet: cũ persona: locus: lex crimen: pœna mutat: uel cætera quæ similia sunt: His singulis supponere exẽpla & infinitũ: & superuacuũ ẽ: uel qa multis modis efficit uel qa omnibus mõis addicendũ una præceptio ẽ. Omnis aũt trãslatio apud antiquos tẽporibus tullianis ĩ ipsa causa& actione: aut nõ erat: aut rarior inueniebatur: Prætores & enĩ quibus dicebat & iudices cãe dabant & cõtrouersiæ: uel agendi genus ĩstituta actione formabãt. ita sibi perscribebãt prætor qua accusator qua reus deberet actione uti in præscribẽdo quid fieret excipiendo& quid non fieret translatiõis cõtrouersiã actiõibus auferebat. Erat præterea ĩstitutũ: ut a cã caderet is qui nõ quẽadmodum oportebat egisset. Ergo etiã, pter hæc forma taliter ad iudiciũ ueniebat. Apud ipsũ uero prætorem: ĩcũ litis ipsius forma cõponeret. illic ptes aut excipiebãt aliqd aut: simplicẽ actionẽ accipiebãt. Vnde in ipso ut dixi iure hoc ẽ apud prætorẽ de mõ agẽdi cũ quæreretur tractaretur exceptio atq; translatio. Cũ aũt ĩ litis forma esset accepta in iudicio nulla iã poterat eẽ trãslatio. ergo in iudiciis trãslatio rarius iuenitur. Et si qñ iuenta fuerit ipsa p se pa& firmitudinis tenet: assumitq; uires alia constitutione firmari. hoc namq; præceptum tullianũ ẽ: trãslationem ex alia constitutione firmari. Ad quod pceptum ex emplum subiungit: non ut translationem doceat: sed ut ostendat translationem alia constitutione firmari. Reus parricidii factus probatis: aliis criminibus an damnandus sit quæstio est. Vtitur translatione reus cũ dicit se non parricidii damnãdum esse: quia nihil improbatum: sed aliorũ criminũ quæ probata sint affici oportere supplicio. Ac ne eo quidem q non inde iudicium constitutum sit. ita si neq; probatorum criminum pœna esse debet: quia non inde iudicium cõstitutum est: Neq; parricidii: quia nihil probatum cõfirmat non esse damnandum. Verũtamen purgandis aliis criminibus per coniecturam opera danda est: ut reus nõ tãtum translationis utatur. Ergo probatum illud est translationem alia constitutione firmari. Subiungit uero exemplum translationis: Cum agit ĩ iuria& præcisa in annis est: & is quis præcidit exceptionem suam postulat: ut in hoc iudicio de maleficio non fiat præiudicium: ĩ hoc genere constitutionis præcepta hæc sunt quæ utrique partidentur: ut explicent quid fieri soleat: a quo: per quos quomodo: quo tempore: quemadmodum:

idignãdi: aut a misericordia deterendi cã sumũtur ex piculi magnitudie: nõ ex cãe generẽ ducũtur. Quare nõ in omnẽ cãm: sed in omne causæ gẽus icidet. Eorũ mentionem in coniecturali constitutione fecimus. In cõductiõe autẽ horũ locorũ cũ cã postulabit utemur Cũ aũt actio translationis aut cõmutatiõis indigetur uidetur: q nõ aut is agit quẽ: oportet: aut cũ eo q eũ oportet: aut apud quos qua pœna: qua lege: quo crimine: quo tpe oportet: constitutio trãslatiua appellatur huius nobis exẽpla p multa opus sũt si singula trãslationũ genera quærimus sed qa ratio præceptorũ similis ẽ: exẽplorũ multitudie supsedẽdũ ẽ: Atq; in nostra qdẽ cõsuetudie multis de causis fit ut rarius icidãt trãslatiões. Nã et prætoriis exceptõibus multæ excluduntur actiões et ita cũ ius ciuile hẽmus constitutũ ut a cã cadat is qui non quẽadmodũ oportet et egerit Quare in iure plærumque uersantur. Ibi enim et exceptiões

postulantur:et quodāmodo agendi potestas datur:et omnis conceptio priuatorum iudiciorū constituitur. Quæ autē i ipsis iudiciis rarius incidūt:eiusmodi sūt ut per se minus firmitudinis habeant. Confirmantur aūt assumpta alia aliqua cōstitutione:ut ī quodam iudicio cum uenefici cuiusdam nomen esset delatum. et quia parricidiū subscripta eēt extra ordinem eēt acceptum:cum ī accusatione alia quædā crimina testibus et argumētis cōfirmarētur. parricidiū āt solū mentio facta esse:ut defēsor ī hoc ipso multū oporteat:ut diu cōsistat cū de nece parentis nihil demōstratū sit:indignū facinus eē ea pœna afficere:cū q̄ parricidæ afficiūtur. Id aūt si dānaretur fieri necesse eēt:quoniam et id causæ subscriptū et ea re nomē extra ordinē acceptū. Ea igitur pœna dānatōnē necessario cōsequatur. Hic defēsor pœnæ cōmutatione ex trāslatiuo genere iudicēdo totā ifirmauit accusationē. Verumtamen cæteris quoq; criminibus defendendis cōiecturali cōstitutione:trāslationē cōfirmabit. Exemplū autem trāslationis in cā nobis positū sit huiusmodi. Cū ad uim faciēdā q̄dā armati uenissent. armati cōtra præsto fuerūt:et cuidam eq̄ti romano q̄dam ex armatis resistēs gladio manum præcidit. Agit is cui manus præcisa ē iniuriarum postulatis qui cum agitur a prætore exceptionem extra quam in reum capitis præiudicium fiat Hic his qui agit iudiciū purum postulat. Ille qui cū agitur exceptiōem addi ait oportere. Quæstio est excipiendū fit:an nō:Ratio. Non.n.oportet in recuperatorio iudicio eius maleficii:de quo ītersiccatios quæritur præiudicium fieri. Infirmatio rationis eiusmodi sunt iniuriæ:ut de his īdignū sit nō primo quoq; tēpore iudicari. Iudicatio. Attocitas iniuriarū satis ne causa fuit:quare cū de ea iudicetur de aliquo maiore maleficio:de quo maleficium comparatū sit præiudicetur:atq; exēplum quidē hoc ē. In omni autem causa ab utroque queri oportebit: a quo: et per quos: et quomodo: et quo tempore:aut agit: aut iudicari: aut q̄d statui de ea re conueniat. Id ex partibus iuris de q̄ bus post dicendum est sumi oportebit: et ratiocinari agi:quēadmodum indicari: quem admodū statui:quod utriq; ex partibus iuris agnoscit: de q̄bus ptibus īqualitate tractaturus ē:debet ēt tractari. q̄d ī similibus rebus fieri solet. Aut.n. ī re cautū ē id de quo quæritē:aut solet fieri:aut non solet:aut ad id q̄d ī iure solitū ē id quod simile ē applicatur. Deinde p coniecturā tractandū utrū malitia agatur aliud cū aliud similiter:an stultitia:an necessitate. Locus autē cōis unus est cōtra trāslationē fugere iudiciū &pœnam cū. s. qui trāslatiōe utat. A trāslatione unus locus cōmunis est perturbari oia si non eo pacto agantur: quo oportet. Hæ sūt tres cōstitutiones q̄ species nō hēnt:cōiectura:finis trāslatio. Trāslationē aūt intelligamus formā eē:status. s. legalis. Præscriptionē uero eādē appellari posse:& eādē exceptionē:sed aborato/ribus: ī iure aūt præscriptionē dici: ipsū ppositum ius:exceptionē autē cū ius ipsū propositum aduersus se actor alius excipit īterposita aliqua conditiōe. Sit nobis præscriptio iniuriarum de cæde exceptio:nisi præiudicium facias. Singula translationū genera quæramus:ut exemplū: quēadmodū alia lege:quemadmodum alio crīe. Et ad singula Quibus trāslatio uidet ipleri. Sed qa ratio præceptorum similis est:exemplōrum multitudine supsedēdū ē. Cū.n. præcepta in oi genere trāslationis eadē sint ad diuersitatē frustra exempla quærent. eadē.n. præceptoꝝ ratio in omnibus translationis partibus: & ubiq; seruabitur. Multis de causis fit:ut rarius incidant translationes.

Quoniam per prætoris formulas actionibus integritas datur: neq; in iudiciis ulla potest esse præscriptio: quæ non quemadmodum oportere egerit apud prætorem:quare in iure plerumq; uersantur translationes Ibi enim exceptiones postulantur in causis autem:aut raro:aut nūquam priuatorum iudiciorum causa constituitur:ideo non potest in iudiciis esse translatio:sed est apud prætorē Hic defensor pœnæ commutationē Quoniam cū dicit:non hæc pœna afficiēdus est:sed tali aliorū criminum probatorum. Cumq; tali non oporteat:quia eius crimē non probatū ē ita ne aliaqui dem pœna afficiendū. unde cōmutatiōe pœnæ uis accusatōis tota tollet:cæteris quoq; criminibus defendendis q̄ probata dicūt cōsistutiōe cōiecturali trāslationē cōfirmabit:ut ifirmitatis ēt ī criminibus illis: q̄ probata dicūt rei possit releuari pfona. Exēplū āt trāslatōis i cā positū nobis huiusmōi. Illud exēplū q̄ supra datū ē:ad hoc datū ē ut pbaret trāslationē alia cōstitutōe necessario cōfirmari. Nūc dat exēplū trāslatōis. Postula

ti is qui cū agitur a prætore exceptio
nem ne p̄iudiciū fiat ī hac iniuria;
dánatiōe futuri cris quod de capite
c.i. cædis indignū fit: non prio quo/
q; tpe iudicari: ut ét ī iudicio iniuria
rū indignū sit: ñ ét de cæde iudicari
Id ex ptibus iniuriis de quibus post
dicēdū ē qualitate absoluta. Cōtra
eū qui trāslationē inducit q accusa
tur iniuriarū. A trāslatiōe aūt oium
fore pturbationē hoc ē a pte ea quæ
utitur translatione. Nā illa superio
or cōtra trāslatiōē. Quo pacto opor
teat: hoc ē si aut cū eo agat qui cum
nō oporteat. Nūc generalē cōstituti
onem & ptes eius cōsideremus. Ge/
neralis hoc ē q̄litatis cōstitutōis p̄ce
pta supponit: cuius species duas esse
dixit iudicialem: & negocialē. Duas
n. deliberatiuā & demonstratiuam
ī priori libro sustulit. Ac nunc prius
de negociali tractat: qm̄ simplex eē
nosc̄it. iudicialis ī spēs ē distribu/
ta. Hæc negocialis hēt litē cū q̄stio ē
q eē debeat. Quod colligit ex iure
iā cōstituto: quū id sit hēndū: uñ cō
trouersia ē. Suppōit exēplū q, secū/
di hæredes sibi eā hæreditatē uēdi
cēt q̄ uenerit pupillo: q̄ sibi uēdicāt
agnati. Facit ītētionē agnatoꝝ: deiñ
depulsionē hæredū secūdoꝝ. Tūc
q̄stio ē: quoꝝ sit hæreditas. Afferť
rōnē a secūdis hæredibus: q, unius
pecuniæ hæredes diuersi eē nō p̄nt.
Fit refutatio: sed nō ē una pecunia.
Erit iudicatio an una pecūia sit. Hic
admōet posse ī una & simplici cōsti
tutōe iueniri plurimas rōnes: refuta
tionesq; rōnum: & ītē iudicatōes: ut ī
hac cā. Nā cū rō sit ñ posse plurimis
de causis unius pecuniæ hæredes eē
diuersos: cūq; in supioribus refuta/
tio facta sit: nō ē una pecunia. Omis
sa hac r̄futatōe alia r̄futatio suppōi
pōt. Vti dicať eē posse unius pecu/
niæ hæredes plures diuersis de cāis
Et apte ī ipso Tul. positū ē quæ rōes
Dat āt huic cōstitutōi locos ad argu
mēta cōiter utriq; pti: uel oibus pti
bus: si plures existēt. ut ius: uñ cōsti
cōsideret. cōstat āt ex tribus duci na
tura cōsuetudíe seq̄nter. deiñ lege.
postrēo naturā eius diuidit ī sex ptes
q̄s ipe ptitus ē. & definiuit. Ītē cōsue
tudinis certas spēs a ptoribus positas
dereliqt. Res firmissimas subiecit:
pactū: par. Iudicatū legitimi āt iu/
ris sciam ed ī scēdis legibꝰ reliqt: uis
& natura & gēus ipsius negocii q̄riť.
Quale sit negociū ī tribus his q̄riť:
natura: genere: iustū: an iustū: utile
an inutile. An mortuus ē q ī suam tu
telam ueniret: ut nō posset facere te
quid in similibus rebus fieri soleat: et uidere utrū ma/
litia q̄d aliud agatur: et aliud simuletur: an stultitia: an
necessitudine: q̄a alio mō agere nō possit: an occasiōe
agēdi sic sit iudicū: aut actio cōstituta: an recte sine ul
la re cuiusmodi res agatur. Locus āt cōis cōtra eū qui
trāslationē īducit fugeī iudiciū ac pœnā: q̄a cāæ defi
ciāt. A trāslatione āt oium forte pturbationē: si nō ita
res agātur: ī iudiciū ueniāt: quo pacto oporteat: hoc ē
si aut cū eo agatur q̄ cū nō oporteat alia pœna: alio cri
mine: alio tpe: atq; hāc rōnē ad pturbationē oium iudi
ciorū pertinere. Tres igitur hæ cōstitutiōes quæ ptes
nū hēnt ad hūc modū tractabūtur. Nūc generalē cō
stitutōnē et ptes eius cōsideréus. cū facto et facti noīe
cōcesso: neq; ulla actiōis illata cōtrouersia uis et natu/
ra et genus ipsius negocii quæritur cōstitutionē gene
ralē appellāus. Huius primas eē duas ptes nobis uide
ri diximus negocialē: et iuridicialē. Negocialis ē quæ ī
ipso negocio iuris: ciuilis hē iplicitā cōtrouersiā. Ea ē
huiusmōi q̄dā pupillū hæredē fecit: pupillus āt ante
mortuus ē q̄ ī suā tutelā ueniret de hæreditate quæ ue
nit pupillo. Inter eos q̄ p̄ris pupilli sūt hæredes secūdi
et agnatos pupilli controuersia ē. Possessio hæredū se
cūdorū ē. intét.o ē agnatorū: nostra pecunia ē: de qua
is cuius agnati sumus testatus nō ē. Depulsio ē imo no
stra q̄ hæredes secūdi testamēto patris sumus. Quæ
stio ē utrorū sit. Rō ē: pater. n. et sibi et filio testamētū
scripsit: dū is pupillus eēt. Quaī quæ filii fuerūt testa
mento patris nr̄a fiant necesse ē: infirmatio rationis ī/
mo pater scripsit et secūdi hæredem nō filio: sed sibi
iussit eē. Quare præter q̄ quod ipsius fuit testamento
illius uestrū eē nō pōt. Iudicatio possit: ne q̄s q̄ de filii
pupilli re testari: an hæredes secūdi ipsius patris famili
as non filii quoq; eius pupilli hæredes sint. Atq; hoc
non alienum est quod ad multa ptineat: aut nus q̄ aut
usque q̄q; dicatur hic admonere. Sūt cāæ quæ plures
hēnt rationes in simplici constitutione quod fit. cum
id quod factū ē: aut quod defenditur plurimis de cau
sis rectū: aut probabile uideri pōt: ut ī hac ipsa cā. Sup
ponitur ab hæredibus hæc rō. Vnus. n. pecunia plu/
res dissimilibus de causis hæredes eē nō possūt: nec
nū q̄ factū est: ut eiusdē pecuniæ alius testamēto: ali
us lege hæredes essent. Infirmatio autē hæc erit nō ē
una pecunia: ꝓpea quod altera pupilli iā erat aduēti

ſtamentū: quia minor eēt. Cuius agnati. i. petitores. De qua is cuius agnati ſumus teſtatus non ē. i deſt pater pupilli: uel pupillus ipſe. Ratio eſt ratio quæſtionis eorum q poſſeſſores ſunt. Pater. n. & ſibi & filius teſtamentum ſcripſit: q̄ diu non licebat filio ſcribere teſtamētum: infirmatio rōnis a pte petitoris non filio. Si extrinſecus aliud aliunde filius haberet: Sed ſibi iuſſit eſſe. i. rebus ſuis ſubſtitui it. Iudicatio ex ratione & refutatione rōnis. Poſſit ne q̄ſq̄ de filii pupillii re teſtari: q̄ nō ipſe haberet & q̄ non pupillus aliunde quæſiſſet. An hæredes ſecundum ipſius pr̄ifamilias: non filii quoq; eius

tia cuius hæres nō illo ī tēpore ī teſtamēto quiſq̄ ſcriptus erat: ſiqd pupillo accidiſſet: et de altera pr̄is ēt nūc mortui uoluntas plurimū ualebat quæ iā mortuo pupillo ſui hæredibus cōcedebat. Iudicatio ē una ne pecunia fuerit: Ac ſi hac erunt uſi ifirmatione poſſe plures eē unius hæredes pecuniæ diſſimilibus de cāis: de eo ipſo iudicatio naſcitur. Poſſit ne eiuſdē pecūiæ plures diſſimilibus generibus hæredes eē: Ergo una ī conſtitutiōe itellectū ē quō et rōnes et ſōnū ifirmationes et ppea iudicatōes plures fiāt. Nūc huius generis præcepta uideamus. Vtriſq̄: aut ēt oībus ſi plures ambigent: ius ex q̄bus rebus cōſtet: ē conſiderandū. Initiū ergo eius ab natura ductū uidetur. Quædā āt ex utilitatis rōne: aut pſpicua nobis: aut obſcura in cōſuetudine ueniſſe uidētur. Poſt āt approbata quædā autē a conſuetudīe: aut a uero utilia uiſa legibus rē firmatā. Ac naturæ q̄dē uis eſt quod nobis nō opinio: ſed quædā innata uis afferat ut religionē: pietatē: gratiā. uindicationē: obſeruātiā: ueritatē. Religionē ea quæ in metū: et cærimoniam deorū ſit appellant. Pietatē quæ erga patriam: aut parentes: aut alios ſanguine iunctos: officium ſeruare moneat. Gratiam quæ in memoria et remuneratione officiorum et honoris: et amititia rum obſeruantiam teneat. Vindicationē p quam et contumeliam defendendo: aut ulciſcēdo propulſamus a nobis et a noſtris qui cari nobis eē debent: et p quam peccata punimus. Obſeruantiam p quam ætate: aut ſapiētia: aut honore: aut aliqua dignitate antecedentes ueneramur: et collius. Veritatē: p quā damus opā ne q̄d aliter quā confirmauerimus fiat: aut factū: aut futurū ſit. Ac naturæ quidem iura minus ipſa quæruntur ad hanc controuerſiam. Quod ne q̄ī hoc ciuili iure uerſantur: et a uulgari intelligentia remotiora ſunt. Ad ſimilitudinē uero aliquam: aut ad rē amplificandā ſæpe ſunt inferenda. Conſuetudinis autem ius eē putentur id quod uolūtatē omniū ſine lege uetuſtas cōprobarit. In ea autē quædam ſunt iura ipſa iam certa pp uetuſtatē. Quo ī genere et alia ſunt multa et eorū n

pupilli hæredes ſint: quia hæres cū dē eius eſt ſecundus q hæreditatē remiſit. Vnde hæres eſſe non poteſt: niſi eius cui ſecundus hæres ē. Eius aūt hæres non poteſt eē cui nō eſt ſecūdus. Iudicatio una ne pecunia fuerit. Aut ſi hac erūt uſi iformatiōe Duas ifirmationes poſuit ex pte petitorū. i. agnatorū cōtra una rōnem poſſeſſorū: hoc ē hæredū ſecundorū q̄ diceret unius pecuniæ pulres hæredes diſſimilibus de cāis eſſe ñ poſſe. erit una ifirmatio: ñ ē una pecunia. Item aliam poſſunt unius pecuniæ diſſimilibus de cauſis diuerſi hæredes diſſimilibus generibus hæredes eſſe: ut alius teſtamento: alius lege: alius agnatione. nunc huius generis præcepta uideamus. Exemplum dedit qualitatis & negocialis. Dedit & præceptum quō rationes multæ eē poſſent. Nūc ſubiūgit ī hāc negocialē qualitatem quē admodū & unde argumenta ſociāda ſunt: utriq̄. i. petitori & poſſeſſori: aut ēt oībus ſi plures ambigēt. Si plures contra unum poſſidentē pertant: ut nō duæ partes ſint: ſed plures. Initiū eius ergo ab natura ductū uidet: ut cōſtet ius natura: uſu lege. Omniū autem trium ſuppōit partes. Quædam autem ex utilitatis ratione: ut perſpicua nobis: aut obſcura. Interdū. n. cōſequimur cōſuetudinem. Hoc quia conſuetudo nō: quia ſcimus utile eē quod ſequimur. Poſt autem probata quadam aut a conſuetudine: aut a uero. A cōſuetudine quoniam conſuetudo eſt aut a uero: quoniam ratio eius perſpecta ē: & utilitas uiſa. Vindicationem pro uindicta: p ultione ad hāc controuerſiam. t. cā genus iudiciale Conſuetudine autem ius eſſe putāt id quod uolūtate oīum ſine lege uetuſtas cōprobarit. Finitis pr̄ibus iuri naturali ſuppoſitis: nūc conſuetudinis iuri pr̄es ſubiicit. Voluntate oīum ſine lege uetuſtas cōprobarit ut prudentiā rō: auctoritate data cōſuetudini: de cōſuetudīe ī poſteros miſert legē. Quædā ſūt iura ipſa iā certa pp uetuſtatē: ut puta maioribc aſſurgat: ius ē hoc: ſed cōſuetudinis

Multo maxima pars: q̃ prætores dicere consuerũt. Non ex legũ præceptis & iussionis: sed ex cosue tudine quæ proponat a p̃toribus ex bono & æquo. Par quod in oẽs æquabile ẽ: ut q proponit aliqd tale proponat: ut quo iure aliũ teneat: hoc se alliget. Iã iura legitima ex legibus cognosci oportebit Hæc quæ dicta sũt de cõsuetudine tractata sũt. Nũc cũ supereſt ius legitimũ cognitionẽ eius ad eos transtulit q legitima iura fecerũt. His ergo ex p̃tibus iuris quod aut ex ipsa re: ut ex simili: aut ma iore: minore ue nasci uidebit. Diuiso iure oi in naturã: cõsuetudinẽ: legis dat p̃cepta: ut argumẽta su mamus: uel q̃ ex ipsa re sumũt uel q̃ ex simili: aut maiore: aut minor. Locos: aũt cõmunes dare se negat posse certos i singulas cõstitutiões. Etenim cũ duo genera sũt: quorũ alterũ rei dubiæ approbationẽ ducẽdæ gene ralẽ tractatũ habet, alterũ rei certæ cõtinet ãplificationẽ necessario cãe ipsius facultas suggerit: si qd ampli ficationis: aut ĩdignatiõis conq̃stiõis q; nasci. Sed qm̃ in negociali q̃litate iuris de iure tractatus ẽ: erũt loci cõ munes uel ab auctoritate iurisp̃ito rũ uel cõtra eorũ auctoritate, Hæc de negociali. Subiungit iuridicialis Quæ ipsa cũ genus sit i duo diuidit ĩ absolutã & assũptiuam. Absolutæ suppõit exẽplũ qđ tropheũ ahene um cõtra morẽ post uictoriã grauiđ grauis statuerũt: facit ĩtẽticnẽ & de pulsionẽ: suppõitq; rõnẽ postea: sed absolutæ cõstitutõis ut nascat iudi catio, Iuste fecimus: qa æternũ uir tutis nr̃æ monumẽtũ relinq̃re uolui mus. Si naũt dicatur iõ aheneũ: qa meruistis: erit rõ de relatiua q̃litate Vñ itelligius i unã cãm constitutõis ĩcidet posse plurias principales. Vere ẽt absoluta q̃litas cosdẽ hẽbit locos argumentor. Quos negocialis ex p̃tibus iuris naturæ: an utilitatẽ suã cõ suetudis legũ. Sed i absoluta ipsa iura, pferius ut factũ defẽdas: uel lege uel cõsuetudie: uel natura i negocia li ãt hæc iura, pferũt: ut possit cõsti tui quo iure eẽ dẽat id de quo nego ciũ ẽ. Quia eius cõstitutiõis ad futu rũ spectat itẽtio: aut ex ipsa re: aut simili maiore minore ue nasci uidebit. At i iure posita ẽ hæc spes: quæ quærit litis: aut ex eo quod i iure ẽ ad hoc negociũ: simulitudo traducit dubiæ rei thesis, s. certæ cõtinet amplificationẽ locis cõi bus iã reprobata argumẽtũ facies. Illud .n. adhuc i quæstiõe ẽ q, augeri p cõem locũ possit: & oporte at cõsiderabit. De re, pbata locũ cõem: p argumẽtũ: nõ thesis. Nã certi q i oẽs icidãt loci đscribi ñ p̃t in singulas constitutiones certi loci, pprii dari non possunt. Merito ergo & in negociali: qm̃ tamen in negociali de iure tractatur loci cões hic eẽ p̃nt contra auctoritatẽ iurisp̃itorũ. Nunc iuridiciale ge nus. Ipsa .n. ẽ quæ diuiditur. Absoluta ẽ quæ ipsa in se nõ ut negocialis i negociali: quærit qd eẽ de beat iuris i absoluta qd ẽ iuris. Nõ ut negocialis. negocialis .n. nõ habet ius certũ: sed quærit de eo iu re q, eẽ debeat i negocio p̃senti. Absoluta ẽ quæ ipsa i se nõ ut negocialis. In negociali q̃litate ius effi cit. Snia iudicis in absoluta q, positũ ius & notũ ẽ aboratore sumit. Implicite & absc̃dite qa adhuc incertũ est: & quæritur quod eẽ debeat. In hanc argumentationes & his dẽ locis sumendæ sunt: atq; i cãm negocialẽ de qua ante dictũ ẽ: ut ex p̃tibus iuris naturæ cõsuetudinis legũ argumẽta sumamus Hoc tm̃ cũ de i negociali hæc sint. Distat absoluta ab negociali: q, illatus assumit: ut, pbet quẽ admo dum nouũ ius eẽ possit de quo q̃rit. Absoluta ãt ipsa iura: ut, pbet factũ. Assũptiua igit tũc dr̃ cũ ip sum ex se factũ probari non p̃t. Assũptiuæ qualitatis p̃cepta tractaturus docet qd ipsa sit. Et eius p tes quatuor supponit. Ac primã compensationẽ q̃ & cõparationẽ appellat: huius exẽplũ subiicit. Im peratoris eius q instrumenta & arma tradiderit: ut exercitũ ab obsidione hostiũ liberaret. Hic qm̃ finitiuus status eẽ potuit: quid sit lædere maiestatẽ. Certi .n. nominis reus ẽ. Huius cõstitutionis id est finitiuæ tractatu, omisso ipsam consideratio cõpensatic nẽ. Ac præcepta hæc constituit: ut si qd p

multo maxima pars: quam prætores edicere cõsueue rũt. Quæ dã ãt genera iuris iã certa cõsuetudine facta sunt. Quod genus pactũ: par: iudicatũ. Pactũ ẽ quod ĩter aliquos cõuenit: quod iã ita iustũ putatur: ut iure præstare dicatur. Par quod in oi æquabile ẽ. Iudicatũ de quo iam ante snĩa alicuius: aut aliquorũ cõstitutũ ẽ. Iã iura legitia ex legibus cognosci oportebit. His er go ex p̃tibus iuris quicq̃d: aut ex ipsa re: aut ex simili: aut ea maiore: aut ex minore nasci uidebitur quisq; at tendere: atq; eligere p̃tentando unãquãq; p̃tem iuris hẽbit. Locorũ aũt coium: quoniã ut ante dictũ ẽ duo sũt genera: quorũ alterũ dubiæ rei: alterũ certæ conti net amplificationem q̃d ipsa cã det: et quid augeri per cõem locũ possit: et oporteat cõsiderabitur. Nã certi q in oẽs incidãt locis præscribi nõ possũt i plarisq; for tasse ab auctoritate iurisc̃õsultorũ: et cõtra auctorita tẽ duci oportebit Attendẽdũ ẽ ãt in hac et i oibus nũ quos locos cões præter eos quos exponimus ostẽdat Nũc iuridiciale genus et p̃tes eius cõsideremus. Iuri dicialis ẽ i q̃ æqui et iniqui natura: et præmii: aut pœ næ ratio quæritur. Huius p̃tes sũt duæ: quarũ alterã absolutã: alterã assumptiuã nominamus. Absoluta ẽ quæ ipsa in se nõ ut negocialis implicite et absc̃dite sed patẽtius et expeditius recti: et nõ recti quæstionẽ

cõtinet:ea est huiusmodi. Cũ thebani lacedæmonios bello superauissent:et fere mos eẽt graiis:cum ĩter se bellum gessissent: ut hi q̃ uicissent trophæũ aliquod ĩfinibus statuerẽt uictoriæ mõ ĩ præsentia declarãd æ cã nõ ut in perpetuũ belli memoria maneret: æneum statuerũt trophæũ:Accusantur apud Amphitrionas ideſt apud cõmune græciæ cõsiliũ. Intẽtio ẽ nõ oportuit. Depulsio ẽ oportuit. Quæstio est oportuerit ne: Ratio ẽ: eã.n.ex bello gloriã uirtute pepimus:ut eius æterna ĩsignia posteris nr̃s relinquere uellemus. Infirmatio ẽ.at tamẽ æternũ inimicitiarum monumẽtum graios de graiis statuere non oportet. Iudicatio ẽ cum sũmæ uirtutis cælebrãdæ cã graii de graiis æternũ inimicitiarum monumẽtum statuerint:recte ne an cõtra fecerĩt.Hãc ideo rationẽ subiicimus:ut hoc cãæ gẽus ipsum de quo agimus cognosceretur. Nã si eã suppo suissemus qua fortasse usi sunt:nõ enim iuste:ne q̃ pie bellũ gessistis in relationẽ criminis delaberemur: de qua post loquemur. Vtrunq; autẽ causæ genus in hãc cãm incidere perspicuum ẽ. In hanc argumẽtationes et iisdẽ locis sumendæ sunt. Atq; in cãm negocialem de qua ante dictũ ẽ. Locos autẽ cõmunes et ex cã ipsa si quid ĩerit indignationis : aut cõquestionis et ex iuris utilitate:et natura multos:et graues sumere licebit et oportebit:si cãæ dignitas uidebitur postulare. Nũc assumptiuã partem iudicialis considerem⁹. Assumtiua igitur: tunc dicitur:cũ ipsũ ex se factum probari non potest:aliquo autem foris adiuncto argumento defẽditur. Eius partes sunt quatuor. Cõpatio. Relatio criminis. Remotio criminis. Cõcessio. Cõparatio ẽ cũ aliquod factum quod per se ipsum non sit probãdum ex eo cuius id cã factum ẽ defenditur. Ea ẽ huiusmõi Quidam imperator cum ab hostibus circũ obsideretur:neq; effugere ullo mõ posset depactus est cum hostibus:ut arma et ĩpedimẽta relinqueret:milites educeret.litaq; fecit. Armis et ĩpedimẽtis amissis præter spẽ milites cõseruauit. Accusatur maiestatis: ĩcurrit huic definitio:sed nos hunc locũ de quo agimus cõsideremus. Intentio ẽ. Non oportuit arma et ĩpedimẽta reliquere. Depulsio ẽ:oportuit. Quæstio ẽ:oportuerit ne Ratio ẽ:milites.n.oẽs pisset. Infirmatio ẽ:aut cõiecturalis:nõ pisset:aut altera coniecturalis:nõ ideo fecisti Ex q̃bus sunt:iudicatiões pissent ne:et ideo ne fecerit coniecturam tractãd ũ si prima pars tractetur:uel hoc nõ obfuisse uel hoc non futuꝝ fuisse:propter quod istud unde reus sit dicatur esse commissum. Ista cõiecturalia sunt. Item si definitio fuerit cum alio qui certi nominis reus est transferenda. Huc sunt omnia quæ sunt definitiõis monetq; nunc alteram : nunc utranq; cõstitutionem.i.& finem & coniecturam in prima parte tractari. & item alias tractis.s.huc rationibus: singularũ:& confirmationis:& infirmationis. Ipsius autem compensationis præcepta hæc sunt:ut comparemus id quod admissũ est:& ꝓpter quod admissum ẽ ex partibus honestatis: utilitatis: necessitatis:ut neq; fuisse aut honestum:aut utile.aut necessarium:ubi & gradus tangi potest : nõ tam honestum:nõ tam necessarium quæ ꝑtes.i.utilis:honesti:necessarii plenius intelligentur ĩ præceptis deliberatiue. Sic facta ſepatione & eius beneficii:quod præstitisse se dicit & eius maleficii quod admisit. Actio postrema ducẽda ẽ ad formam deliberatiue:ut ita agat quasi suadeat: aut dissuadeat orator faciendũ:aut non faciendum quoniam accusatoris pars est:utiq; ut dissuadeat. Defensor uero hæc omnia contraria actione cõuertit : cum ille cõiectura usus fuerit coniecturaliter respondeat. Item contra fidem assumat argumẽta officii : ipsius autem compẽsatõis contrarias partes tenebit:ut doceat utile honestum:necessarium fuisse quod fecerit. Aut tantopere per gradum utile fuisse honestum:necessariũ. Loci communes ab accusatore erunt duo:in eum qui de turpi facinore cõfiteatur : & quærat aliquam defensionem:& alter ipsius inutilitatis & turpitudinis expressio cũ indignatione. Ad defensore tres sũt nihil ꝑse turpe:aut inhonestum putari nisi animo facientis considerent Alter amplificatio beneficii præsti/ti. Tertius expositio ipsius & piculi & beneficii. Ex q̃bus iudicatões duæ scilicet iudicationes coniecturales.

Aut hæc comparatiua: cuius nunc indigemus. Hæc iudicatio ppria & ipsius cõpensatiuæ cõstitutionis. Hoc causæ genus compensatiuũ. s. oportebit adhibere cæterarum quoq; cõstitutionum rationem: atq; præcepta: si tamen incidant cæteræ cõstitutiones. Istæ. n. constitutiones: quæ in assumptiua sunt qualitate possunt præcedentes omnes cõstitutiones recipere: ut hæc nunc quæ compensationis est: habet & finem & coniecturã: Ideo quæcunq; genera sunt quæstionum suis cõstitutionibus tractãda sunt. Ac maxime coniecturis faciendis: ut per coniecturam: quæ quasi incidens est compẽsatio illa tollatur: qua is q accusatur maiestatis utitur dicẽs periturum fuisse exercitũ nisi arma concederet hi q accusabũtur comparabunt: ut periturum fuisse exercitũ negamus: quod sumit hic qui arma prodidit & instrumenta. Aut si alia ratione. Quoniam superius duas rõnes & duas iudicatões posuit coniecturales: non futurum fuisse: ut periret exercitus: & nõ hoc animo factum: iccirco hic eandẽ rationem reperit: ut coniecturã dicat in hãc constitutionem tractandam Ex coniecturali cõstitutiõe sumet.

Quæ partibus suis ipsa tractãda ẽ Sin autem certo nomine maleficii: ut nũc certo nomie reus est maiestatis. Potest. n. sine certo nomine reus eẽ & nõ statim ad definitionẽ astringitur cũ criminis nomẽ nullum uidetur abiectum. Sin autem certo nomine maleficii uocabitur in iudiciũ. Iam hic incipit ĩcidentis ad hoc thema alterius status. i. finis quem statũ finẽ: & supra posuit dicendo: qd sit maiestatẽ minuere: præcepta tractare. Sin aliud quoq; aliquod genus quarumlibet constitutionũ: uel præcedentium: uel sequentium quãplurimis infirmet rõnibus: ut dicat nõ futurum fuisse: ut periret exercitus Aut aliter nõ hoc animo feciſti: sed ut perderes feciſti. Deide oportet accusatorẽ illud quod ipse arguat ab eo quod defensor cõparet separare Post illa superiora etiã hoc dicere oportebit accusatorẽ cõtẽdere cõparãt aut hæc comparatiua: cuius nunc indigemus. At. n. satius fuit amittere milites q̃ arma et impedimenta cõcedere hostibus. Ex qua iudicatio nascitur: cũ oẽs pituri milites eẽnt: nisi ad hãc pactionẽ uenissent: utrum satius fuerit amittere milites: an ad hanc cõditionẽ uenire: Hoc causæ genus ex his locis tractari conueniet. Oportebit adhibere cæterarũ quoq; constitutionum rationẽ: atq; præcepta: ac maxime cõiecturis faciẽdis infirmare illud quod cũ eo quod crimini dabitur hi q̃ accusabũtur compabunt. Id fiet: si aut id quod dicẽt defẽsores futurũ fuisse nisi id factũ eẽt: quo de facto iudiciũ ẽ futurum fuisse negabitur: aut si alia ratione et aliam ob cãm: ac dicet se reus fuisse demonstrabitur eẽ factũ. Eius rei cõfirmatio: et itẽ cõtraria de pte ĩfirmatio ex coniecturali constitutione sumetur. Sin autẽ certo nomine maleficii uocabitur in iudiciũ: sicut in hac cã: nam maiestatis accersitur definitione et præceptis definitionis uti oportebit. Atq; hæc q̃dem plærunq; in hoc genere accidit: ut coniectura et definitione utendum sit. Sin aliud quoq; aliquod genus incidet eius generis præcepta licebit ac pari ratione transferre. Nã accusatori maxime ẽ elaborandũ: ut id ipsum factum pp quod sibi reus concedi putat oportere: q̃ plurimis ĩfirmet rõnibus. Quod facile ẽ: si q̃ pluribus constitutionibus aggredietur id ĩprobare. Ipsa aũt cõparatio separata a cæteris generibus controuersiarum: sic ex suaui cõsiderabitur: si illud quod comparabitur: aut non honestum: aut non utile: aut nõ necessarium fuisse: aut nõ tantopere utile: aut non tãtopere honestũ aut nõ tantopere necessarium fuisse. Deinde oportet accusatorẽ illud quod ipse arguat ab eo quod defẽsor cõparat separare. Id aũt faciet si demonstrabitur non ita fieri solere: neq; oportere: neq; eẽ rationem: quare hoc pp hoc fiat: ut pp salutem militum. ea quæ salutis causa comparata sunt hostibus tradantur. Postea cõparãt oportebit cũ beneficio maleficiũ: et oĩo id quod arguitur cũ eo quod factũ ab defensore laudabitur: aut faciẽdũ fuisse demõstrabitur cõtẽdere. Ex hoc extenuãdo maleficii magnitudinẽ simul adaugeẽt. Id fieri poterit: si demõstrabitur honestius: utilius magis necessariũ fuisse illud quod uitarit reus: quam illud quod fecerit. Honesti autem et utilis necessarii ius et natura in deliberationis præceptis cognoscetur:

Deinde oportebit ipsam illam cōparatiuam iudicatio nē exponere tanq̄ cusam deliberatiuam: et de ea ex deliberationis præceptis deinceps dicere. Sit.n. hæc iudicatio: quam ante exposuimus: cum omnes perituri milites essent ni ad hanc pactionem uenissent: utrū satius fuerit perire milites: an ad hāc pactionē uēire. Hoc ex locis deliberationis quasi aliquam in consultationē res ueniat tractari oportebit. Defensor autem quibus ī locis ab accusatore aliæ cōstitutiones erunt inductæ: ī his ipse quoq; ex iisdē constitutionibus defensionē cō parabit. cæteros aūt oēs locos qui ad ipsam cōparatiōnē ptinebūt ex cōtrario tractabit. Loci cōes erūt accusatoris in eū qui cū de facto turpi aliquo: aut iutili: aut utroq; fateatur. quærat tamen aliq̄ defensionem: et facti iutilitatē: aut turpitudinē cum indignatiōe proferre. Defensoris nullum factum inutile: neq; turpe: neq; item utile: neq; honestum putari oportere: nisi quo animo: quo tempore: qua de causa factum sit intelligatur Qui locus ita cōis est: ut bene tractatus in hac causa magno ad persuadendum momento futurus sit. Et alter locus per quem magna cū amplificatiōe beneficii magnitudo ex utilitate: aut honestate: aut facti necessitate demōstratur. Et tertius per quē res expressa uerbis āte occulos eorū qui audiūt: ponitur: ut ipsi: se quoque idem facturos fuisse arbitrentur si sibi illa res atq; ea faciēdi causa per idem tēpus accidisset. Reltio criminis est: cum reus id quod arguitur confessus alterius se inductum peccato iure fecisse demonstrat. Ea est huiusmodi. Horatius occisis tribus curiatibus: et duobus amissis fratribus: domū se uictor recepit. Is cū animaduerterit sororem suam de frattum morte nō laborantem. sponsi aūt nomen appellātem identidem curiatis cū gemitu et lamētatiōe īdigne passus uirginem occidit: accusatur. Intentio ē: iniuria sororem occidisti Depulsio ē. Iure occidisti. Quæstio est: iure nū occiderit. Relatio ē. Illa.n. hostium mortē lugebat: fratrum negligebat: me et populum romanum uicisse molestē ferebat. Infirmatio est. Tamen a fratre indēnatam necari nō oportuit: ex q̄ iudicatio fit. Cūm Horatia fratrum mortē negligeret: hostiū lugeret: fratris. et populi Romani uictoria non gauderet: oportuerit ne eā a fratre indēnatā necari. Hoc ī genere causæ primū: si q̄d ex cæteris dabitur cōstōnibus sumi oportebit: sicut Et hoc extenuando maleficii magnitudinem adaugere: ut extenues qd̄ præstitisse se dicit augeat q; admisit

Deinde oportebit illam ipsam cō/parātiuam iudicationem exponere tāq̄ cām deliberatiuā. In oībus assū/ptiuis q̄litatibus post oia argumēta ex cōstitutiōe q̄ sunt ppria: locus ex/tremus iterponitur: quasi delibera/tiuæ causæ ī q̄ quærit̄ qd faciendū sit: ut ex hoc pbet̄ qd faciēdū fuerit tanq̄ cām deliberatiuā: ut nō iudicialis cā sit. sed deliberatiua: & eodē genere agatur: q̄si sola ipa eēt. i. cā deliberatiua in aliq̄ cōsultationē: ut deliberatiua: nō iudicialis cā sit. hoc.n. ē cōsultatio. Defensor aūt qbus ī/cis ab accusatore aliæ constitutiones ducentur si accusator cōiectura: retorto contra genere dicendi cōiectūra defensor utet̄. Pari genere & finē pari genere etiam cōparatōem ex cōtrario tractabit: ut quod ille inutile: hic utile: quod ille ihonestū: hic honestū dicat & cætera his simila. Loci cōes erunt accusatoris ī eum q; cū de facto turpi aliquo: aut iutili: aut utrunq; fateatur: quærat tamen aliq̄ defensionem: & facti inutilitatē aut turpitudinem cum indignatione, proferre. Relatio criminis est cū reus id quod agitur confessus alterius se inductū peccatū iure se fecisse demō/strat. Secundam speciē assumptiuæ q̄litatis relatiōem posuit. Hāc definiunt p definitōem. Quæ cōstitutio nūc ē cū alterius peccato se fecisse reus dicit q; quid admisit. Huius exēplum subiecit Hor. qui sororem suam flentem interfecit. Et subiūgit p̄cepta: primū ut si qua cōstitutio ante ipsam relatiuā tractari possit ex/cutiatur circa ipsum qui reus est. Nō hoc aio feci. Hoc utiq; sic factum est & incōparatione. Deinde qm̄ relatio refert actus ad alteq; ut se defendat: dicit.n. feci: sed ille meruit. Necessaria ēt hic cæteq; cōstitutionū rō tractabitur. Cum.n. cœperimus dicere ille nō meruit: & cōiectura esse potest: & finis: & quælibet alia cōstitutio. Ergo accusator ī defēsiōe eius ī quē reus trāsfert crimen: tractabit alias cōstitutiones. Hoc pacto fit ut licet relatio sit constitutio. In hāc tamen adhibeamus alias constitutiōes duobus modis. Vel circa psonā ipsius rei quo animo fecerit: uel circa p̄sonā illā in quā reus trāsfert crimen. Post hæc igr̄ tractāda ē ipa relatio crimis q̄ ī p̄ceptis ab eodē subiectis cuiusfacile ē recognoscere. Vsq; ad illā partē q̄ semp sicut ī supiore p̄cepto

traditū ẽ propositionem habet q̄si deliberatiuā: quæ ex utilitatis hõe statuisque partibus quid agẽdū ẽ q̄si resi cõsultatiõe sit: declarat. Defensor habebit cũcta cõtraria. Sed si ici dẽtes constitutiones: aliæ fuerit oia ex earũ diuersa parte tractabit. Iẽt p præcepta cõuertendo modũ ad suã partem argumentando deducit eũ locis cõibus tã accusatori: q̄ defensori datis: quos ipse supponit. Posteasi qua facultas erit ãte relationẽ criminis: & eius argumenta cæteris constitutionibus accusator & reũ onerare debebit: & illũ defẽdere in quem reus trãsfert crimẽ. Náq; dici põt qđ feciſti: nõ hoc animo feciſti. Quod est alterius constitutionis. deinde & ille qđ meruisse dicis aut nõ meruit: aut nõ hoc pacto meruit. Quod utiq; aliaꝝ est cõstitutionũ. Ita ãteq̄ ex præceptis relationis aliquid agamus constitutionibus reliquis: & circa rei personã uti possumus: ut eũ arguamus: & circa psonam eius: ĩ quẽ crimẽ transferẽ: ut eũ defẽdẽtes reũ accusare possumus. Postea trãslationis uti partibus: præscriptione. Nõ tibi. n. licuit occidere. Deinde negaꝝ audiri oportere: ut dicamus hodie audiendus tu nú es? Siquidem & tu illam quã punitus es audire noluisti Et idquod iudicatum non sit ꝓ ifecto haberi oportere. Mentiris: quod dicis sororẽ fleuisse: quia non est iudicatum. Núc apud iudices accusent: quam sine iudicibus ipsi condemnarit. Mõ crimẽ ingens postea q̄ pœnas sũpsisti de sororẽ. Ac si idẽ facere ipse q nunc accusat: ualuisse: ne hoc quidem ipso quicq̄ opus fuisse iudicio: ut & hic qui Horatium accusat potuisset sine iudicio illam quasi peccantem occidere.

in comparatione præceptum est Postea si qua facultas erit per aliquã cõstitutionẽ illum ĩ quem crimen trãsfertur defendere. Deinde leuius esse illud: quod in alterum peccatum reus trãsferat: quam quod ipse suscepe rit. Postea translationis partibus uti: et ostẽdere a quo et per quos: et quomodo: et quo tempore: aut agi: aut iudicari: aut statui de ea re cõuenerit: ac simul nõ oportuisse ostendere ante suplicium: quam iudicium interponere. Tum leges quoque et iudicia demonstranda sunt: per quæ potuerit id peccatum: quod spõte sua reus punitus sit moribus: et iudicio uindicari. Deinde negare debebit: audiri oportere id quod ĩ criminibus cõferatur. De quo is ipse q conferat iudicium fieri nolu erit: et id quod iudicatum nõ fit pro infecto haberi oportere. Postea ĩpudentiam demõstrare eorũ qui eũ nũc apud iudices accusẽt: quem sine iudicibus ipsi cõdẽnarint: et de eo iudiciũ faciant: de quo iã ipsi suplicium sũpserit. Postea perturbationẽ iudicii futuram dicemus: et iudices lõgius quam potestatẽ habeatur progressuros: si simul et de reo: et de eo quẽ reus arguat iudicarint. Deinde hoc si constitutum sit: ut peccata hominum peccatis: et iniurias iniuriis ulciscantur: quantũ incõmodorum consequatur. Ac si idem facerẽ ipse qui nũc accusat ualuisset: ne hoc quidem ipso quicquam opus fuisset iudicio. Si uero cæteri quoque idẽ faciant omnino iudicium nullum futurum. Postea demõstrabitur ne si iudicio quidem illa damnata esset: in quam id crimen ab reo conteratur: potuisse hunc ipsum de illa suplicium sumere. Quare esse indignum eum qui: ne de damnata quidem pœnas sumere potuisset: de ea suplicium sumpsisse: quæ ne adducta quidem sit ĩ iudicium. Deinde postulabit: ut legẽ qua lege fecerit proferat. Deinde quemadmodum ĩ comparatione præcipiebamus: ut illud quod comparabatur extenuaretur ab accusatore quammaxime sit, in hoc genere oportebit illius culpã in quem crimen transferetur cũ huius maleficio qui se iure feciſſe dicat comparare. Postea demonstrandũ ẽ nõ esse illud eiusmodi: ut ob id occisio fieri cõueniret. Extrema ẽ: ut ĩ cõparatiõe assũptio iudicationis: et de ea p amplificationẽ ex deliberatõis præceptis dictio. Defensor autem quæ per alias constitutiones inducentur: ex his locis qui traditi sunt ifirmabit. Ipsã autem relationem comprobabit: primum

augendo eius in quem ferret crimen culpam et audaciam: et quammaxime per indignationē: si res ferret iuncta cum quæstione ante oculos ponendo. Postea leuius demonstrādo reum punitum: quam sit ille promeritus: et suum supplicium cum illius iniuria conferendo Deinde oportebit eos locos qui ita erūt ab accusatore tractari ut refelli: et contrariam in partem cōuerti possint. Quo in genere sunt tres extremi contrariistōnibus infirmare. Illa autē accerrima accusatorum criminatio per quam perturbatiōem fore omnium iudiciorū demonstrant: si de indēnato supplicii sumendi potestas data sit leuabitur. Primū si eiusmodi demonstrabitur iniuria: ut non modo uiro bono: uerum etiā homini libero uideatur non fuisse tolleranda. Deinde ita perspicua: ut ne ab ipso quidem qui fecisset in dubium uocaretur. Deinde eiusmodi: ut in ea is maxime debuerit animaduertere: qui animaduerterit: ut non tam rectum: non tam fuerit honestum: in iudicium illam rē peruenire quam eo modo atq; ab eo uindicari quō et ab quo sit uindicata. Postea sic rem fuisse apertam: ut iudicium de ea re fieri nihil attinuerit. Atq; hic demōstrādum est rationibus et rebus similibus per multas ita atroces et perspicuas res esse: ut de his non mō non necesse sit: sed ne utile quidem quī mox iudicium fiat expectare. Locus communis accusatoris i eū qui cum id quod arguitur negare non possit: tamen aliquod sibi spei comparet ex iudiciorum perturbatione. Atq; hic utilitas iudiciorum demonstratio: et de eo conquestio qui supplicium dederit indemnatus. in eius autem qui sumpserit audaciam et crudelitatem indignatio. Ab defensore in eius quem uultus sit audaciam sui cō questione: rem nō ex nomine ipsius negocii sed ex cōsilio eius qui fecerit: et causa: et tempore considerari oportere: quid mali futurum sit: aut ex iniuria: aut ex scelere alicuius: nisi tanta et tam perspicua audacia ab eo ad cuius famam: aut ad parentes aut ad liberos pertinuerit: ad aliquam rem quam carā esse omnibus: aut necesse est: aut oporteret esse fuerit uindicata.

De Remotione.

Si uero cæteri quoq; idem faciāt: ois iudiciū nullū futurum. Foritici syllogismi fecit formā qui in infinitū semper de itecta rei definitione porrigit: ut granum: cumulus: aceruus: Occidit Horatius: Occideret accusator. Ita semp sine iudicio erit pœna: potuisse hunc ipsū de illa sumere supliciū: quasi de sorore. Et de ea per amplificationē ex deliberatiōis præceptis dictio: ut dicas iustū: honestū: utile: uel cōtra: quæ ois i deliberatōis præceptis tractāt: ut refelli & in contrariā ptem cōuerti posūt ut cum supra uerbi cā dictum sit ab accusatore: non debuisse a fratre interfici sororem. Dicat hic magis a fratre debuisse: ut ne ab ipso quidem q fecisset in dubium uocaret, ut negare nō posset quod admisisset: q; hæc uictoriam romanam lugeret: ex iudiciorum perturbatione quoniam non erat occisa iudicio: quæ occisa ē

REmotio criminis est cum eius intentio facti quæ ab aduersario infertur in alium: aut in aliud demouetur. Definitio. Hæc tertia species assumptiuæ qualitatis remotio criminis dicitur quæ definita est sic. Cum intētio facti remoueretur: uel in alium: uel in aliud. ipsa autem remotō nunc rei est: nunc causæ. Sed si causa remouetur: uel ī hominem remouetur: uel in rem. Si autem res remouetur: tantum in hominem remouetur: uel ab homine causæ remotionem in hominem docuit per exemplum de legato rhodio: & causæ remotionem in rē in eodem exēplo ostendit cum dixit mortuo quæstore si legatus uiaticum non accepisset. Verum præcepta tradidit quibus uteretur accusator cum argueret eum qui causam facti in hominē remoueret. Et est primum: ut accusator eum defendat in quem culpa remouetur. Sed si hoc non potuerit dicat hoc iudicium aliud esse illud aliud deide dicat unicuiq; suū eē officium hunc non potuisse peccare. Illum rerum esse posse non debere tamē cōiungi defēsionē huius cū illius accusatione. Hæc in remotionis partibus integris complēdis accusatoris sunt. Defēsoris aūt hæc primū ut quæcūque accusator ex aliis cōstitutionibus argumenta fecerit soluat deinde accuset eū cuius causa peccasse dicit. Deidne doceat se aliter facere: nec potuisse: nec debuisse nō potuisse: ex utilitatis partibus: nō debuisse ex honestatis. de utroque aūt in deliberatiuo genere tractabit. deide dicat a se oia facta eē quæ facere potuerit. Percurret oia uitæ suæ pteritæ dicta: facta: cōsilia: ut ꝓbet suā nō fuisse culpā cū hoc nō impleuerit: cū uero cā nō in hominem: sed ī rem remouet: oia eadem præcepta accusatoris & defēsoris erūt. Excepta uel accusatione hoi⁹ in quē remotio fit. uel defēsione rei. Remotio cū fit dedit exēplū de adolescente qui porcā tenuit. Remouet enī a se factū & dicit non fuisse suæ potestatis.

REmotio criminis est: cū eius intētio facti quæ ab aduersario īfertur ī aliū: aut in aliud demouetur. Id fit bipartito. Nā tū cā: tu res ipsa remouetur. Cāæ remotionis: hoc nobis exēplo sit Rodii quosdā legarūt Athenas. Legatis q̄sto res sūptū quē oportebat dari nō dederunt. Legati profecti nō sunt. Accusantur. Intētio est. Proficiscī oportuit. Depulsio ē. Non oportuit. Quæstio ē. Oportuerit ne. Ratio est. Sumptus. n. qui de publico dari solet: is ab quæstore non ē datus. Infirmatio est. Vos tamē id quod publice uobis datū erat negocii conficere oportebat. Iudicatio est: cum is qui legati erat sumptus qui de publico debebatur non daretur: oportuerit ne eos conficere nihilominus legationem. Hoc in genere primum sicut ī cæteris: si qd aut ex cōiecturali: aut ex alia constitutione sumi possit: uideri oportebit. Deinde pleraq; ex cōparatione: et ex relatione criminis: in hanc quoq; causam conuenire potuerunt. Accusator autem illū cuius culpa id factum reus dicet: primum si poterit defendet Sin minus poterit negabit ad hoc iudicium illius: sed huius quem ipse accuset culpam pertinere: postea dicet suo quēq; officio cōsulere oportere: nec si ille peccasset hunc oportuisse peccare. deinde si ille deliquerit se paratim illum sicut hunc accusari oportere: et nō cum huius defensione cōiungi illius accusationē. Defēsor autem cum et cætera si qua ex aliis incident cōstitutionibus pertractarit: de ipsa remotione sic argumentabitur. Primum cuius acciderit culpa demonstrabit. Deide cum id aliena culpa accidisset: ostēdet se aut nō potuisse: aut non debuisse id facere quod accusator dicat oportuisse. Quod nō potuerit: ex utilitatis partibus i q̄bus ē necessitudinis uis īplicata demōstrabit. Quod nō debuerit: ex honestate considerabitur. Deutroq; distinctius in deliberatiuo genere dicetur. Deinde oia facta esse ab reo quæ in ipsius fuerint ptāte quod minus quam cōuenerit factum sit culpa id alterius accidisse. Deinde in alterius culpa exponēda demonstrandum est quantum uoluntatis et studii fuerit in ipso: et id signis confirmandum huiusmodi ex cætera diligentia ante factis: aut dictis: atq; hoc ipsi utile fuisse facere iutile āt nō facere: et cum cætera uita fuisse: hoc magis cōsentaneū quā quod pp alterius culpā nō fecerit. Si āt nō in hominum certum: sed in rem aliquam causa

dimouebitur:ut in hac eadem re: si quæstor mortuus eēt et iccirco legatis pecunia non data eēt:accusatione alterius et culpæ depulsiōe dempta cæteris similiter uti locis oportebit:et ex cōcessionis partibus quæ cōueni-ent assumere:de quibus post uobis dicendū erit. Loci autem communes idem utriq; fere qui superioribus as sumptiuis incident. Hi tamen certissime accusatoris fa cti indignatio. Defensoris cum in alio culpa sit:aut ī ip so nō sit:supplicio se rerū affici nō oportere. Ipsius aūt rei sit remotio:cū id quod datur crimini negat: neq; ad se:neq; ad officiū suū reus pertinuisse: nec si quod ī eo sit delictū sibi attribui oportere. Id causæ gēus hu iusmodi. In eo fœdere quod factū ē quondā cū sānitibus: quidam adolescēs nobilis porcam sustinuit iussu impatoris. Fœcere aūt ab senatu īprobato et imperato re sānitibus dedito:qdā ī senatu eū quoq; dicūt q; porcā tenuerit dedi oportere. intētio ē. Dedi oportet. Depulsio ē. Nō oportet. Quæstio:ē oporteat ne. Rō ē. Nō .n. meū fuit officiū nec mea ptās:cū et id ætatis et priua tus essem:et esset summa cū auctoritate et ptāte impe-rator qui uideret ut satis honestū fœdus feriretur. In firmatio est. Aut.n. quonā participeps tu factus es ī tut pissimo fœdere sūmæ religionis deditæ cōuenit. Iudi-catio. Cum is qui potestatis nihil habuerit iussu impe-ratoris in fœdere et in tāta religione interfuerit: dedē dus ne sit hostibus nec ne. Hoc genus causæ a superio re hoc differt:quod in illo cōcedit se reus facere opor-tuisse id quod fieri dicat accusator oportuisse: sed ali-cui rei aut homini cām attribuit quæ uoluntati suæ fu erit īpedimento sine cocessionis partibus. Nam eorum quædā maior uis ē quod paulopost itelligetur. In hoc autem non accusare alterum:nec culpam in aliū trās-ferre debet:sed demōstrare eam rē nihil ad se:neq; ad potestatē:neq; ad officiū suum pertinuisse:aut perti-nere. Atq; in hoc genere hoc accidit noui: quod accusa-tor quoq; sæpe ex remotione crimination em conficit: ut si quis eū accuset qui cū prætor eēt ī expeditionē ad arma populum uocarit:cū cōsules adessēt. Nā ut supe riore exemplo reus ab suo officio ac potestate factum dimouebat:sic in hoc ab eius officio: ac potestate qui accusator: ipse accusator factum remouendo hac ipsa ratione cōfirmat accusationē:ī hac ab utroq; ex oībus utilitatis partibus:exemplis: signis ratiocinādo quid facere:uel non facere. Hic nascit illud nouum:ut fiat remotio rei non in hominem sed ab homine: & exi-stat constitutio ab accusatore cum dicitur. Quod feciſti:non tu facere debuisti: Exemplum dedit de præ-tore qui cum consules deberent:po-pulum ad arma cōuocauit: hic præ cepta dat uti exprimamus quid cu-iusq; sit potestatis:quid officii ex uti litatis partibus & hōestatis:& ut hoc probemus exemplis:deinde adiun-git locos cōmunes:si q esse possunt: aut indignationis:aut conquestionis ut uterq; sibi p suis partibus sumat in alium: aut in aliud demouetur: aut in personam:aut in rem de utrō q; distinctius:& de honesto:& de uti li. Si non in hominem certum: sed ī rem aliquam causa demouetur, hu cusq; in personam:nunc in rem cau-sa remouetur. Accusatione alterius: & culpæ depulsione adempta:cæte-ris similiter uti locis oportebit. In tua depulsione. Reliqua talia perse uerant in rem:qualia fuerunt in per sonam. Ipsius autem rei sit remotio: cum id quod datur crimini negat ne q; ad se:neq; ad officium sum reus p tinuisse. Nunc remotio rei. Nam su pra causæ docuit remotionem: & in hominem & in rem:sed remotio rei tantum in hominem fit:& fit duo-bus modis. Nā nunc remotio fit rei ab eo qui reus ē:nunc remotio fit rei ab eo q accusator ē:quod erit nouū: ut status ab accusatore nascatur. At-q; in hoc genere remotiuæ cōstitutio nis ubi tantum res nō cā remouetur.

Concessio est per quam nō factum ipsum ꝓbatur ab reo: sed ut ignoscatur id petitur. Quarta species ē in assumptiua qualitate concessio. Hanc definit ita: cum non factum purgamus: sed ut ignoscatur primus Hanc partitur in duo: in purgationem: & deprecationem. Et purgationem definit ita: cum nō factum purgamus sed uoluntatem. Id fieri dicit tripliciter. Si aut imprudentes faciamus: aut casu: aut necessitate. Imprudentiæ dat exemplum de uitulo immolato. Item casus de eo: qui hostias præsto non habuit ad diem certum. Item necessitatis de rostrata naui in portu ubi non licebat inuenta. Hæc tria exempla iccirco iuncta posuit: quia eorum omnium similis præceptio est. Nanq; ut & in superioribus: ita & hic primum conjecturaliter agendum ab accusatore Vt id quod reus negat se uoluntate fecisse: consilio factum doceat ac uoluntate. Deinde subiungit finitiui status tractatum. Qui ut supra docuit quadruplex est: definitio brevis. Astrictio definitionis. Et tertio loco si asserit deductio est definitionis ad speciem: si uero non asserit: separatio definitionis a specie. Quarto loco: destructio definitionis partis aduersæ. Verum hic omissa destructione definitionis partis aduersæ: reliqua tria cōplebuntur. Vt breuiter definiat casum: imprudentiā: necessitatem. Deinde adiungat ad pbationem definitionis per exempla. cuiusq; officii iuris: ptātis sit quæri oportebit: et fuerit ne ei de quo agitur: id iuris officii ptātis attributū nec ne. Locos autem cōes ex ipsa re si quid indignationis ac cōquestionis habebit sumi oportebit.

De concessione.

Concessio ē p q̄ nō factū ipsū īprobatur ab reo sed ut ignoscatur id petitur. Cuius partes sunt duæ: purgatio: et deprecatio. Purgatio ē p q̄ eius q accusatur nō factū ipsum: sed uolūtas defenditur. Ea hēt partes tres: Imprudētiā: casum: Necessitudinē. Imprudētia ē cū fuisse aliq̄d is q̄ arguitur negatur Vt apud quosdā lex erat: ne qs dianæ uitulū īmolaret. Nautæ q̄dā cū aduersa tēpestate īalto iactarentur. uouerūt si eo portu quē cōspiciebāt potiti eēnt: ei deo q̄ ibi eēt se uitulū īmolaturos. Casu erat īeo portu phanum dianæ eius qui uitulum immolare nō licebat. Imprudentes legis cum exissent uitulū immolauerūt. Accusantur. Intētio est. Vitulum īmolastis ei deo cui nō licebat: depulsio est in concessione posita. Rō ē: nescirui nō licere. Infirmatio ē. Tamen quoniā feciſti quod nō licebat: ex lege supplicio dignus es. Iudicatio ē cū id fecerit quod nō oportuerit: et id nō oportere nescierit ne sit supplicio dignus. Casus ātifertur īcōcessionē cū demōstrabitur aliq̄uis fortunæ uolūtati obstitisse ut in hac. Cum lacedæmoniis lex eēt: ut hostias nisi ad sacrificium quoddam redēptor præbuisset capitale esset: hostias is qui redemerat cum sacrificii dies instaret in urbem ex agro cœpit agere: tum subito magis commotus tempestatibus fluuius eurotas is qui ꝓp lacedæmonem fuit: ita magnus et uehemēs factus ē: ut eo traduci uictimæ nullo mō possent. redemptor suæ uolūtatis ostendēdæ causa hostias cōstituit omnes īlittore ut qui trāsflumē eēnt uidere possent. Cum omnes studio eius subitam fluminis māgnitudinem scirent fuisse impedimento: tamē quidam capitis accersierunt. Intētio est. Hostiæ quas debuisti ad sacrificiū præsto nō fuerunt. Depulsio ē cōcessio. Ratio. Flumē enī subito accreuit: et ea re traduci nō potuerunt: Infirmatio ē tamen quoniam quod lex iubet nō factum ē: supplicio dignus es. Iudicatio ē. Cum in ea re contra legem redēptor aliquid fecerit qua in rei studio eius subita flumi-

nis obſtiterit magnitudo:ſuppliciis dignus ne ſit. Neceſſitudo autem infertur cū iri q̄dam reus id quod fecerit feciſſe defenditur:hoc modo. Lex eſt apud Rhodios:ut ſi qua roſtrata in portu nauis deprehenſa ſit publicetur. Cū magna ī alto tempeſtas eſſet uis uentorum inuitis nautis Rhodiorum in portū nauim coegit. Quæſtor nauim populi uocat. Nauis dominus negat oportere publicari. Intentio ē. Roſtra nauis in portu deprehenſa eſt:depulſio eſt conceſſio. Ratio. Vi et neceſſario ſumus in portum coacti. Infirmatio eſt. Nauim ex lege tamen populi eſſe oportet. Iudicatio ē. Cū roſtra tam nauim in portu deprehenſam lex publicarit. Cūq; hæc nauis iuitis nautis ui tempeſtatis in portum conie ta ſit oporteat ne eam publicari. Horū trium generum iccirco in unum locum contulimus exēpla:quod ſimilis in ea præceptio argumētorum traditur. Nam in his omnibus primū ſi quid res ipſa dabit facultatis:cōiecturam induci ab accuſatore oportebit ut id quod uolūtate factum negabitur cōſulto factū ſuſpitione aliqua demonſtretur. Deīde inducere diffinitionē ſuſpitionē neceſſitudinis:aut caſus:aut īprudētiæ:et exempla ad eam diffinitionē adiūgere: in q̄bus prudentia fuiſſe uidea tur:aut caſus:aut neceſſitudo:et ab his id quod reus īferat ſeparare:et id oſtendere difficile:quod leuius:facilius:non ignorabile: nō fortuitum:nō neceſſariū fuerit. Poſtea demonſtrare potuiſſe uitari:et hac ratione prouidere potuiſſe:ſi hoc aut illud feciſſet:aut ne ſic feciſſet præcaueri:et diffinitionibus oſtendere non hanc īprudentiā:aut caſum:aut neceſſitudinem:ſed inertiam:negligentiam:fatuitatē nominari oportere. Ac ſi quā neceſſitudo turpitudinem uidebitur habere oportebit per locorum cōium implicationem redarguentem demonſtrare quid uis perpeti mori deniq; ſatius fuiſſe quam eiuſmodi neceſſitudini obtemperare. Atq; tū ex his locis de quibus ī negociali parte dictū ē:iuris et æquitatis naturam oportebit quærere:et quaſi ī abſoluta iuridiciali per ſe ī hoc ipſum rebus omnibus ſeparatim cōſiderare. Atq; hoc in loco ſi facultas fuerit exēplis uti oportebit:quibus ī ſimili excuſatione non ſit ignotum:et contentōe magis illis ignoſcendū fuiſſe:et ex deliberatiōis partibus turpe aut īutile eſſe cōcedi eā rē quæ ab aduerſario cōmiſſa ſit et per magnū eē:et per magno futurum detri

Tertio loco ſepare ta definitione qđ reus fecit:& id oſtendat eē diſſimile qđ ſit eius facinus:nō ignorabile:nō fortuitum:nō neceſſariū demōſtrabit:poſt hæc potuiſſe uitari:potuiſſe ꝓuideri. Et id doceat quēadmodum deinde adiungat accuſator alteram definitionem:per quam noīa alia ſupponat imprudentiæ: caſui: neceſſitati. Inertiam:negligētiā:fatuitatem. poſt hæc illud adiicit uti excutiamus ne forte neceſſitas habuerit turpitudinē. Vt diſputari poſſit mori meliusfuiſſe:ne tantā turpitudinē ſubiremus. Poſt hæc dicit adiungendum eſſe tractatum de iuris & æquitatis natura de qua & ī negociali qualitate tractatū ē. Et maxīe ī abſoluta iuridiciali:quæ duæ qualitates ſolis uidentur diſtare tēporibus:nā rerum tractatu eod ē cōtinētur:Poſt hæc dicit adiungenda exempla:ſi tñ facultas dabit in qbus doceamus ſimili de cā neſcio qbus uentā non eē conceſſam:& adiungamus illis fuiſſe magis tribuendam.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA Poznań

Postrēo ex ptibꝫ deliberatōis: turpe & iutile doceamus eē cōcedi: & magnū picul ū futuꝝ cū tāta res admissa sit: si ñ fuerit a iudicibꝫ uidicata. cōtra hæc defēsor cōuersiōe utet horū. Maxie ät ut defēdat uolūtatē: & augeat qd uolūtati fuit iped. mēto: & doceat nihil ämplius se potuisse facere q̄ fecit: deiñ idicat locū cōem uolūtatē expectari oportere. deīde cō q̄stiōem: cū culpa carāt: se affici supplicio cōem hoium eē ifirmitatē. Loci uero cōes accusatoris hi sūt i eū q cōfitet: & alteri peccādi licētia tribuitur: si nō de facto: sed de uolūtate q̄rat. Defensoris cōqō ē de calamitate q̄ ñ culpa sua sed ui maiore pecarit. Alter locus de fortunæ ptāte & ifirmitate hoium. Tertius locus aium nō euētū cōsiderari. Post exēpla atq; tractatus admonet: qd' i oibus exēplis supra positis leges sint. Vñ necessario icidūt tractatus ēt legales: sed hoc negat eē mirandū: q̄ causaꝝ genera q̄dā simpliciter explicant: q̄dā cōiūcta sunt. Vñ q oia p̄cepta cognouerit: qcq̄d pspexerit i exēplo trāslatiōe locoꝝ necessaria psequet. Nā cū hic & leges sint necessario: quæ legū p̄cepta sūt cōplere debemus: de qbꝫ post dicet. Nūc tm̄ ea p̄cepta posuit quæ cōcessiōi: de q̄ tractatus erat cōuenirēt. Si qd res ipsa dabit facultatis cōiectūrā iduci ab accusatore oportebit: ut dicat accusator p cōiectūrā aut prudēter fecisse: aut nō casu fecisse: aut nō necessitate: sed uolūtate fecisse. Atq; tū ex his locis iuris atq; æqtatis natūrā oportebit quærere Et q̄si i absoluta p iurisdiciali se hoc ipm̄ ab rebus oibus separatim cōsiderare: qm̄ cōuenit negociali absoluta q̄litas tractata rebus: & distat tm̄mō tpe: qa negocialis de futuro iusto agit. Absoluta de p̄terito: si aut i his: aut i aliis exēplis scripti quoq; cōtrouersiā adiūctā uidebit. Hoc p̄cepto ostēdit icidere semp legales posse controuersias cōstitutionibus principalibus: nec aliq̄ndo legales status posse existere principales. Dep̄catio ē in q̄ nō defensio facti: sed ignoscēdi postulatio cōtinet: hoc genus uix i iudicio pbari pōt. Secūda pars concessionis dep̄catio ē. Hanc definiuit ita cū nō factū defendimus: sed apte ueniā postulamus: hoc ät actōis genus nō frequenter incurrit i iudiciis sed in senatu aliquotiens: & apud populū. Dat exemplum uel quinti numitorii: uel Syphacis: ubi aperta nulla alia constitutione ueniā postulata sit. Subiungit præcepta: primo mento: si ea res ab his: qui potestatem habent iudicandi neglecta sit. Defensor autem cōuersis omnibus his partibus poterit uti. Maxime autem i uolūtate defendenda cōmorabitur: et in ea re adaugēda: quæ uoluntati fuerit impedimēto: et sꝑ pluſq̄ fecerit facere nō potuisse: et in omnibus rebus uolūtatem spectari oportere: et se conuici non posse: quod non absit a culpa: et ex suo nomine communem hominum ifirmitatē posse damnari: Deinde nihil esse idignius: q̄ eum qui culpa careat suplicio non carere. Loci autem communes hi sunt accusatoris in confessione: et quanta potestas peccandi relinquatur: si semel institutū sit: ut non de facto: sed de facti causa queratur. Defensoris est conquestio calamitatis eius qui nō culpa: sed in maiori quādā acciderit: et de fortunæ potestate: et hominū infirmitate: et uti suum animum non euentum considerent In q̄bus omnibus conquestionem suarum erūnarum et crudelitatis aduersariorū indignationē inesse oportebit. Ac neminē mirari cōueniet: si aut i his: aut i aliis exēpli scripti quoq; controuersiam adiunctam uidebit. Quo de genere post erit nobis separatim dicēdū Propterea quod quædam genera causarū simpliciter: et ex sua ui cōsiderātur. Quædā autē sibi aliud quoq; aliquod cōtrouersiæ genus assumūt Quaꝝ omnibus cognitis non erit difficile: in unāquāq; causam transferre: quod ex eo quoq; genere conueniet: ut i his exēplis concessionis inest omnibus scripti cōtrouersia ea quæ ex scripto: et sententia nominatur: sed quia de cōcessione loquebamur in eam præcepta dedimus. Alio autem loco de scripto et sententia dicemus. Nunc in alteram concessionis partem considerationem intēdemus. Deprecatio ē: i qua nō defensio facti: sed ignoscēdi postulatio cōtinetur. Hoc genus uix i iudicio probari pōt: ideo quod cōcesso: peccato difficile ē ab eo qui peccatorū uindex eē debet: ut ignoscat impetrare: quare pte eius generis cū causam nō i eo cōstituerīs uti licebit: ut si pro aliquo claro: aut forti uiro cuius in remp. multa sint beneficia dicet possis: cū uideāris nō uti deprecatione: uti tamē ad hunc modum. Quod si iudices hic pro suis beneficiis: pro suo studio quod in uos sēp habuit tali uos tempore multorum suorum recte factorū causa uni delicto: ut ignoscere tis postularet: tam dignum uīa mansuetudīe: quā uirtute eius eēt

o iudices a uobis hanc tē. hoc postulāte impetrari. Deinde augeri beneficia licebit. et iudices p locū cōem ad ignoscēdi uoluntatē deducere. Quare hoc genus q̄-q̄ in iudiciis non uersatur: nisi quadam ex parte: tamē quia pars ipsa inducēda nonnunq̄ ē: in senatu aut cō silio sæpe omni ī genere tractāda: in id quoq̄ præcepta ponemus. Nā in senatu et ī consilio de Siphace diu deliberatū ē: et de q̄nto Numitorio pulso apud. L. optimū: et eius cōsiliū diu ductū ē: et magis in hoc quidem ignoscēdi q̄ cognoscēdi postulatio ualuit. Nā semp animo bono se in populū romanū fuisse: nō tam facile probabat cū cōiecturali cōstitutione uteretur: quam ut propter posterius beneficiū sibi ignosceretur: ut deprecatiōis partes adiūgeret. Oportebit igitur eū: q̄ sibi ut ignoscatur postulabit: si q̄ sua poterit beneficia cōmemorare: etsi poterit ea ostēdere maiora eē: quā hæc quæ deliquerit: ut ab eo plus boni: quā mali profectū eē uideatur. Deīde maiorū suorū beneficia: siqua extabunt proferre. Deinde ostēdetur nō odio: neq̄ crudelitate feciſſe: quod fecerit: sed stulticia: aut ipulsū alicuius: aut aliqua honesta: aut probabili causa. Postea polliceri et cōfirmare se: et hoc peccato edoctū: et beneficio eorū: q̄ sibi ignouerint cōfirmatū: oī tpe a tali rōe abfuturū. Deinde spem ostēdere aliquo se ī loco magno his qui sibi cōcesserint usui futurū. Postea si facultas erit: se aut consanguineū: aut ēt a maioribus: et primis amicum eē demōstrabit et amplitudinē suæ uolū tatis: et nobilitatē generis eorū: qui se saluū uelint: et dignitatē ostēdere: et cætera ea quæ personis ad honestatē et amplitudinē sunt attributa: cū quæstione sine arrogantia in se eē demōstrabit: ut honore potius aliquo quā ullo supplicio dignus eē uideatur. Deīde cæteros proferre: quibus maiora delicta concessa sunt ac multū proficiet: si se misericordē in potestate propensum ad ignoscendū fuisse ostendet: atq̄ ipsum illud peccatū erit extenuandū: ut q̄minimū obfuisse uideatur: et aut turpe: aut inutile demōstrādū tali de homine supplicium sumere. Deīde communibus locis misericordiam captare oportebit: ex his præceptis: quæ ī primo libro sunt expositā. Aduersarius autē malefacta augebit: nihil imprudēter: sed omnia ex crudelitate et malitia facta dicet. Ipsum immisericordē superbum fuisse: et si poterit ostēdet semper inimicum fuisse: et eius qui ut ignoscatur postulat: ut sua beneficia commemoret: si qua habuerit in uita præterita: & ea doceat esse maiora quam esset factum unde reus est. deinde maiorum suorum beneficia ostendat. Deinde dicat se non odio: neq̄ crudelitate fecisse: quod fecerit: sed stulticia: aut alicuius impulsū deinde polliceatur se alicubi profuturum: deinde ostendat se consanguineum: magnis ac principalibus uiris: uel amicum: deinde amplitudinē suam & uoluntatis & generis: & eorum uoluntatem ostendat: qui de se iudicent: & omnia quæ personæ amplitudinem honestam q̄ demonstrent. Sed hæc cum cōquestione potius quam cum arrogantia. Post hæc adiungere exempla debet: in quibus doceat: aut simili de causa ignotum multis: aut maiora concessa delicta. Deinde doceat se in potestate item fuisse: & id ignouisse quamplurimis. Postremo ipsum peccatum extenuare debebit & comparare propter paruum admissum se hominem tali honore excellentem supplicio affici non oportere: quo afficiuntur cæteri: qui maiora committunt. Hæc confirmare locis communibus: qui ad captandam misericordiam in primo libro uidentur expositi. Sed contra hunc qui dicit primum maleficium augebit. Deinde dicet nihil imprudenter factum: sed crudeliter & inimice omnia ipsum immisericordem: immitem: superbum: inimicum semper fuisse. Amicum nunquam futurum & si beneficia protulerit ille: qui ueniam petit his: qui contra dicit docere debebit: causa alia non beniuolentia præstitum. Aut aliud maius postea consecutum: & hoc malo beneficia superiora deleta: aut leuiora beneficia maleficiis: aut ut honor habitus est benefactis, p maleficio pœna sumatur: deinde ut p locū communem dicat turpe esse: & inutile ignosci: deinde opratum fuisse: ut reus aliquando fieret: & nunc non uindicari. Postremo cogitare debere quali animo circa eum fuerit: & quali odio. Loci communes eius erunt indignatio maleficii: & alter ut eorum misereantur: qui fortuna non malitia peccauerint. Nam & in senatu de Syphace diu deliberatum est. Ita hic docet postulatam esse ueniam per deprecationē.

Nam semper animo bono in populum fuisse non tam facile probabat cum coniecturali constitutione utetur. Ita excludebatur eius coniectura: qua factum negabatur: quod erga Populum Romanum bono animo fuisset: & relinquebatur sola deprecatio. Quoniam ergo in generali constitutione tamdiu propter eius partium multitudinem commoramur. Omnes quatuor constitutiones cum suis speciebus exposuit. Supererat iam de controuersiis legalibus disputari: sed quoniam partitus qualitatem species ei duas dederat: iuridicialem & negocialem: ipsamq; rursus iuridicialem diuidens in absolutam & assumptiuam: species ei duas dederat: iuridicialem ipsam ita definierat: ut in ea æq & iniqui natura aut præmii: aut pœnæ ratio quæreretur: æqui & iniqui natura in omnibus exposita est supra tractatibus circa omnes species iuridicialis. Vnde nunc necessario admonet de pœnæ ac præmii ratione esse tractandum. Quod multa existunt genera causarum ex præmii petitione similiter & pœnæ. Nam Cicero de præmio tantum loquitur: nos tamen & ad pœnæ actionem ratione tradita præceptum de præmio per similitudinem transferemus. Petuntur inquit præmia & apud iudices: & in senatu: & in aliquo consilio hic admonet: quod in senatu dixit: ne quis arbitretur de deliberatiuo dicendi genere sumptum esse tractatum: cum de iudiciali genere dicendi omnis tractatus haberetur: hoc inquit neminem moueat: quoniam & apud senatum licet sententiæ dictio sit: quod dicendi genus deliberatiuæ conuenit: tamen iudiciale genus dicendi est extimandum: cum & in senatu licet de probando homine: improbandoque tractetur. Et omnino inquit ista tria genera causarũ forma quadam: & primo genere distant. Altiore tamen & pleniore intellectu implicita sibi & connexa suis partibus continentur. Nam & apud iudices de præmio sæpe accusator queritur

amicum fieri nullo modo posse. Si beneficia proferet reus: aut aliqua de causa facta non propter beniuolentiam demonstrabit: aut postea odium acre esse susceptum: aut illa omnia maleficiis deleta: aut leuiora beneficia quam maleficia: aut cum beneficiis honor habitus sit: pro maleficio pœnã sumi oportere. Deniq; turpe eẽ: aut iutile ignosci. Deinde de quo ut potestas esset sæpe optarint in eũ potestatem nõ uti summam esse stulticiam: et cogitare oportere: quem animum ĩ eũ et quamoptime habuerint. Locus autem communis erit indignatio maleficii: et alter eorum misereri oportere. Qui propter fortunam: non propter malitiam ĩ miseris sint. Quoniam igitur in generali constitutõe tamdiu propter eius partium multitudinem cõmoramur: ne forte uarietate et dissimilitudine rerum deductus alicuius animus in quendam errorem deferatur. Quid etiam nobis ex eo genere restat: et quare restat admonendum uidetur. Iuridicialem causam esse dicebamus: in qua æqui et iniqui natura et præmii: aut pœnæ ratio quæritur. Eas causas in quibus de æquo et iniquo quæritur exposuimus. Restat nunc ut de præmio et de pœna explicemus. Sunt enim multæ causæ: quæ ex præmii alicuius petitione constant. Nam et apud iudices de præmio sæpe accusatorum quæritur: et a senatu aut consilio aliquod præmium sæpe petitur. Ac neminem cõueniet arbitrari nos cum aliquod exemplũ ponamus: quod in senatu agatur ab iudiciali genere exemplorum recedere. Quicquid n. de homine probando aut improbando dicitur: cum ad eam dictõem sententiarum quoq; ratio accommodetur: id etsi per sententiæ dictionem agitur: et deliberatiuum est. Sed qa de homine statuitur: iudiciale est habendum. Omnino autem q diligẽter omnium causarum uim et naturam cognouerit: cum genere primo: tum etiam forma eas intelliget desidere. Cæteris autẽ partibus aptas inter se omnes: et aliam in aliam implicatam uidebit. Nunc de præmiis consideremus. L. Licinius Crassus consul quosdam in citeriore gallia nullo illustri: neq; certo duce: neq; eo nomine: neq; numero præditos ut digni essent: qui hostes romani populi esse dicerentur: qui tamen cum excursionibus et latrociniis ĩfestã prouinciam redderent consectatus est: et confecit: Romam rediit. Triumphum ab senatu postulat. Hic et in

deprecatione nihil ad nos attinet: ratõibus et infirmationibus rationũ ſupponendis ad iudicationem peruenire: propterea niſi alia quoq; incidet conſtitutio: aut pars cõſtitutionis ſimplex erit iudicatio: et in quæſtione ipſa continebitur. In deprecatiõe huiuſmodi oporteat ne pœna affici. In hac huiuſmodi: Oporteat ne dari præmiũ. Nunc de præmi quæſtiõe appoſitos locos exponemus. Ratio igitur præmii eſt q̃tuor in partes diſtributa: in beneficia: in hoĩem: in præmii genus: in facultates. Beneficia ex ſua ui: et ex tpe: ex aĩo eius: qui fecerit: ex caſu conſiderẽtur. Ex ſua ui quæruntur hoc mõ: Magna: an parua: facilia an difficilia: ſingularia ſint: an uulgaria: uera an falſa: quanã ex ratiõe honeſtentur. Ex tempore aũt: ſi tũ cum indigeremus: cum cæteri nõ poſſent: aut nollent opitulari: ſi tum cũ ſpes deſeruiſſet opitulatus ſit. Ex animo ſi nõ ſui commodi cauſa: ſed eo conſilio fecit oĩa: ut hoc conficere poſſet Ex caſu: ſi nõ fortuna: ſed induſtria factum uidebitur: aut ſi induſtriæ fortuna obſtitiſſet. In hominẽ aũt: q̃ bus rationibus uixerit: qd ſumptus in eã rem: aut labores etiã ſumpſerit: etſi quid aliq̃do tale fecerit: num alieni labores: aut deorũ bonitatis præmiũ ſibi poſtulet: num aliquãdo ipſe talẽ ob cauſam alĩq̃ præmio affici negarit oportere: aut nũ iã ſatis pro eo: quod fecerit honos hitus ſit. aut nũ neceſſe fuerit ei facẽ id quod fecerit: aut num huiuſmodi ſit factum: ut niſi feciſſet ſupplicio dignus eſſet: nõ qa fecerit præmio: aut num ante tempus præmium petat: et ſpem incertam pro certo uendicet precio: aut num quod ſupplicium uitet eo præmiũ poſtuleꝛ: ut de ſe præiudiciũ factũ eẽ uideatur. In præmii aũt genere qd: et quantũ: et quãobrem poſtuletur: et quo et quãto quæq; res præmio digna ſit cõſiderabitur. Deinde apud maiores' q̃bus hoĩbus et quibus de cauſis talis honos ſit habitus q̃retur. Deinde his honos nimium peruagetur. Atq; hic eius qui cõtra aliquem præmium poſtulatẽ dicet: locus erit cõmunis præmia uirtutis: et officii ſãcta et caſta eẽ oportere: neq; ea aut cum improbis cõmunicari: aut in mediocribus hominibus peruulgari. Et alter mĩus homines uirtutis cupidos fore uirtutis præmio peruulgato quæ enim rara et ardua ſint ea: expediendo pulchra et iucunda hoĩbus uideri. Et tertius ſi exiſtant: qui apud maiores noſtros ob egregiã uirtutẽ tali honore digna

Accuſatoribus lege præmia dabantur hoc ipſo quod accuſabant: exemplum dat Tullius: Nullo præmio adductus ſum. Item non enim ſpolia Caii uerris concupiui: id non ſi per ſententiæ dictionem agitur de liberatiuum eſt. Deliberatiuum enĩ ſic definierat: ut diceret: Cum res poſita in conſultatione ciuili habet in ſe ſententiæ dictionem. Ergo cũ agitur in ſenatu de homine probando uel improbando: non deliberatiua exinde dicenda eſt: quia habet ſẽtentiæ dictionem: ſed iudicialis cauſa magis: qa de homine probãdo: ĩprobãdoque tractatur. Nũc de præmiis conſideremus. Hinc dare præcepta incipit: quæ ſeruanda ſunt cũ præmium poſtulamus: quod ſolũ ſupat ꝺ conſtitutiõe iuridiciali tractata: ut natura æqui & recti: aut præmii: aut pœnæ ratio quæratur. Dat exẽplum: in quo præmium poſtulatur. De eo qui triumphũ petit: poſt quod exemplum admonet: neq; hic neque in deprecatione nos facta itẽtione: & depulſione: & nata quæſtione: aut rationẽ inquirere: aut depulſionem rationis ſed ipſam eſſe iudicationem quæſit quæſtio. In deprecatione hoc modo: Oporteat ne affici pœna in præmii petitõe: oporteat ne dari præmiũ. Diuidit ergo dicenda in præmii petitione in quatuor: beneficia in hominem: ĩ præmii' gẽus: ĩ facultates: quibus ſigulis ptes certas ipſe ſupponit. Simulq; docuit locos cõmunes: quos tantũ in his ptibus ex quatuor habemus in præmii genere: & in facultatibus. Hæ enim duæ partes affectus tenẽt: & poſſũt audientes publicæ rationis præmiũ & facultas plurimũ cõmouere. Ac de cõſtitutiõibus q̃dẽ ſatis dictũ é.

Nunc de his controuersiis: quæ in scripto uersantur dicendum uidetur. Constitutiones rationales esse status & in primo docuimus: & ipsas esse principales. Hoc quemadmodum compleremus in dicendo superiore tractatu docuit: sed quia sunt præter ea genera controuersiarum: quæ uersantur in scripto: quæ incidunt constitutiõibus: quæ ipsa qnq; sunt: necessario etiam de his dat præcepta. Sunt autem controuersiæ qnq;: ambiguitas: scriptum: & uolũtas: leges contrariæ: ratiocinatio: & definitio. Scripti autem controuersia est cum in quocunq; scripto nascitur cõtrouersia: aut in legibus: testamentis pactis: & dictis: & cæteris: quæ in scriptura sunt. Ergo principalis est ambiguitas: quia ita ordinem fecit: cuius definitio adhibita est: cum quid senserit scriptor obscurum est: ideo quia duas aut plures res significat: huic exemplum dedit: ut hæres daret uasa cælata uxori: q̃ uellet: quoniam ut diximus constitutiões non sunt: sed incidentes sunt controuersiæ: non constituit quæ sit intentio: quæ depulsio: neq; quæ ratio & refutatio rationis: & quæ iudicatio: sed cõtinuo dat præcepta: quæ sunt parti utrique communia: Sunt autem hæc. primum ut negemus ambiguum: & doceamus locutionis ipsius consuetudinem: deinde ut superiora uerba & inferiora consideremus: ex quibus colligamus: quæ sit uera sententia. Deinde excutiamus personam eius: qui scripsit: ut ex cæteris dictis eius: factis: scriptis: animo: atq; uita quid senserit posse intelligi. Deide excutiamus omne scriptum: ne i aliquo uerbo: aut nos adiuuet: aut impugnet aduersarium. ti sunt: nõne de sua gloria cũ pari præmio tales homines afficiuideãt deliberari putẽt: et eorũ dinumeratio et cũ eis: quos cõtradicat comparatio. Eius autem: qui præmiũ petet facti sui amplificatio: et eorum q̃ affecti sunt præmio cum suis factis cõtentio. Deinde cæteros a uirtutis studio repulsum iri: si ipse præmio nõ sit affectus. Facultates autẽ cõsiderantur: cum aliquod pecuniarum in præmiũ postulatur: i quo utrũ copia ne sit agri: et uectigaliũ pecuniæ: an penuria cõsideretur. Loci cões facultates augere: non minuere oportere: et imprudentẽ esse: qui pro beneficio nõ gratiã: uerũ mercedem postulet. Cõtra aũt de pecunia ratiocinari sordidum eẽ: cũ de gratia referẽda deliberetur: et se preciũ nõ pro facto: sed honorẽ ita ut factitatũ sit pro beneficio postulet: ac de cõstitutiõibus quidem satis dictũ est. Nũc de his controuersiis: quæ in scripto uersantur dicendum uidetur. In scripto uersatur cõtrouersia: cũ ex scriptionis ratione aliquid dubii nascitur: id fit ex ambiguo: ex scripto et sentẽtia: ex cõtrariis legibus: ex ratiocinatione: ex diffinitione. Ex ambiguo autem nascitur controuersia: cũ quid senserit scriptor obscurũ est: quod scriptum duas pluresue res significat ad hũc modum. Paterfamilias cum filium hæredẽ faceret: uasorum argẽteorum centum pondo uxori suæ sic legauit. Hæres meus uxori meæ uasorum argenteorũ pondo centum: quæ uolet dato. Post mortem eius uasa magnifice: et preciose cælata petita filia mater. Ille se quæ ipse uolet debere dicit. Primum si fieri potest demonstrandum ẽ non eẽ ambigue scriptũ: propterea quod omnes in consuetudine sermonis sic uti solent eo uerbo uno: pluribusue in ea sentẽtia: in qua is qui dicet accipiendum esse demonstrabit. Deinde ex superiore et inferiore scriptura docẽdum id: quod quæratur fieri perspicuum. Quare sripsa seperatim ex se uerba considerẽtur omnia: aut plæriq; ambigua uisum iri. Quæ autem ex omni considerata scriptura perspicua fiant hæc ambigua non oportere existimari. Deinde qua in sententia scriptor fuerit ex cæteris eius scriptis: dictis: et factis: animo atq; uita eius sumi oportebit: et eã ipsam scripturam: in qua inerit illud ambiguum: de quo quæritur totam omnibus ex partibus pertentare: si quid: aut ad id appositum sit: quod nos interprete

mur:aut ei quod aduersarius itelligat aduersetur. Nã facile quid uerisimile sit eum uoluisse qui scripserit ex comuni scriptura et ex persona scriptoris:atq; his rebus quæ personis attributæ sunt cõsiderabitur. Deide erit demõstrandũ siquid ex ipsa re dabitur facultatis id quod aduersarius intelligat.multo minus cõmode fieri posse:q̃ id quod nos accipimus quod illius rei neq; administratiõe exitus ullus extet nos:quod dicãus facile et cõmode transigi posse:ut i hac lege. Nihil.n. prohibet fictã exẽpli loco ponere:quo facilius res itelligatur. Meretrix coronã aureã nõ hẽto si habuerit publica esto:cõtra eũ qui meretricẽ publicari dicat ex lege oportere posse dici: neq; administratione ullã esse publicæ meretricis: neq; exitũ legis in meretrice publicãda. At i auro publicãdo et ad administrationẽ et exitum facilem esse:et incõmodi nihil inesse. Ac diligenter hic quoq; attendere oportebit: num illo probato quod aduersarius intelligat:ultior res:aut honestior:aut magis necessaria a scriptore neglecta uideatur. Id fiet si id quod nos demõstrabimus honestum. aut utile:aut necessariũ demõstrabimus:si id quod ab aduersariis dicatur minime eiusmõi dicemus esse. Deinde si in lege erit ex ambiguo cõtrouersia dare opam oportebit ut de eo quod aduersarius intelligat: alia i lege cautũ esse doceatur. Permultum proficiet illud damonstrar̃ quẽadmodũ scripsisset:si id quod aduersarius accipiebatur fieri aut itelligi uoluisset:ut i hac causa in qua de uasis argẽteis quæritur possit mulier dicere nihil attinuisse ascribi quæ uolet:si hæredis p mittere uolũtati:eo enim non ascripto nihil inesse dubitationis:quin hæres quæ ipse uellet daret. Amẽtiam igitur fuisse cũ hæredi uellet cauere id ascribere:quo nõ ascripto nihilomius hæredi caueretur. Quar̃ hoc genere magnopere talibus i causis oportebit uti si hoc modo scripsisset isto uerbo usus non esset:non isto loco uerbum istud collocasset:Nam ex his scripti sentẽtia maxime perspicitur. Deinde quo tẽpore scriptum sit quærẽdum est ut quod eum uoluisse i eiusmodi tẽpore uerisimile sit intelligatur. Post ex deliberationis partibus quid utilius et quid honestius:et illi ad scribendũ et his ad cõprobandum sit demõstrãdũ: et ex his si quid amplificatiõis dabitur cõmunibus utroq;

Deinde dicẽdũ id qđ aduersarius itelligat minus cõmode fieri quã q; nos itelligãus:huic p̃cepto exẽplum dat. Meretrix coronã aureã ñ hẽto. Si hũerit publica esto. Hic.n.tractari põt ñ bene sẽtire eum qui publicãdã dicit eẽ meretricẽ q; publicæ meretricis nullus exitus:nulla administratio:hoc ẽ nullũ quodãmodo uectigal. In auro uero publicando magnã esse utilitatem. Post hæc adiungit utilitatem præcepti:ut interpretetur quanto ultior res: aut honestior prætereatur:si id intellectum fuerit q; aduersarius interpretatur. Hoc autem apertius fiet:si id quod nos interpretamur doceamus eẽ honestũ:utile:necessariũ. Sed quoniã scripti controuersia:sicuti supra docuimus potest esse & in testamẽto:& hoc exemplum dedit. Potest autem esse & in lege:adiecit præcepta:si ãbiguitas fuerit in lege. Vti quæ arguimus ne forte quod aduersarii intelligant alia lege cautũ sit: deide ut dicamus quẽadmodũ scribi oportuisset:si id sẽtiret quod aduersarii dicunt ille qui scripsit. Huius præcepti & argumẽti se themate supra posito sumpsit exemplum:ut doceat scriptorẽ si hæredi cõsuler̃ uellet:ut ea uasa daret quæ illi commodum erat dare:non ascriberent: quæ uellet. Hoc.n.nõ ascripto quæ hæres uellet ipse daret. Nunc quia ascripsit utriq; eorũ cautum uoluit qa hoc nõ asscripto cõsuluisset hæredi. Ergo concludit præceptũ i huiusmodi causis ita deber̃ tractari. Si hoc mõ scripsisset illo uerbo usus esset: hoc non esset isto loco uerbum posuisset:aut non posuisset. Deinde adiũgit p̃ceptũ uti quæramus: quo tpe scriptũ sit quod scriptũ ẽ: quia ex hoc intelligit̃ uolũtas scriptoris. Deindeq; quasi deliberatiuo modo tractandum quid utilius: quid honestius sit. Esse autẽ locos cõmunes utriq; parti:si quid per amplificationem dici possit:quod illius rei neq; administratio q̃ aduersarius dicit. Nihil enim prohibet fictam exẽpli loco ponere. Fictam materiã.i.theticam legẽ sine certa persona:deide si in lege erit ex ambiguo cõtrouersia non in aliqua alia scriptura:alia i re lege cautũ esse uideatur:idest quomodo tu intelligis. Permultũ autẽ ꝓficiet illđ đmõstrar̃. Adiũgit aliđ p̃ceptũ eẽ cõsiderãdũ quẽadmodũ scribi possit ab eo q scripsit si sic sẽsisset quẽadmodũ diẽ aduersarius

Ex scripto & sententia controuersia consistit. Legales cõtrouersiæ sunt quinq; quæ extra constitutiones tractatus suos habent. Ex his Tullius primam tractauit ambiguitatem, Scriptum & uolũtas nunc explicatur. Scriptũ autẽ omne accipere debemus quicquid in legibus: aut in testamẽtis: aut edictis: aut in omnibus scriptis itelligitur. Hoc definiuit ita. Cum alter utit uerbis quæ scripta sũt. Alter scriptoris sentẽtiã interpretatur. & ad id quod scriptũ animũ scribentis adiũgit. Id autem qui sententia utitur duplici modo assensit sententiam scriptoris. Aut. n. semp dicit scripti eius unũ eundẽq; sensum eẽ: aut ad tẽpus: aut ex euẽtu accipi oportere id quod sẽtit ille qui scripsit. Dat exẽplũ quẽadmodũ: unũ & idẽ semp itelligatur i sententia scriptoris. Cũ hæres secundus istitutus iterprætat se hæredẽ eẽ iustũ siue natus filius esset: ut is hæres esset q natus fuerat: siue natus nõ fuisset: ut alius nullus esset q̃ ipse qui secũdus est istitutus. Hãc sẽtẽtiam unã memorat: & semper eandem esse. At uero cũ sẽtẽtia scriptoris ita expõit: ut ex facto aut ex euẽtu ad tẽpus interptãda sit docet oẽs sub qualitate assũptiuæ ptis in hoc genere cõtineri. In qua cõpẽsatio est aut relatio cris: aut remotio: aut concessio. In his. n. oibus speciebus assũptiuæ qualitatis necessario lex præcedit: quæ cũ scriptũ habeat habebit & sententiam: quã is q ea utitur dicit ad tẽpus accõmodari: dat exẽplum & docet nõ ad idem spectare in his exẽplis sentẽtiam scriptoris: sed ex tẽpore semper itelligi. Post hæc subiũgit præcepta qbus uti debet is qui scriptũ defẽdit: & is qui scripto sẽ tuetur. Sũt ãt hæc laudes scriptoris. Cõis locus i quo docet: nihil a iudicibus spectari oportere: nisi scriptũ & magis si legitimũ scriptũ sit. Tertio loco debet iducere factũ ab aduersario. Deinde postea cõparare cum scripto id quod factum est. Deinde interogare q̃d sit quod ex aduersa pte dicat. Modis autem uarijs interrogare: modo iudicẽ: modo aduersariũ: modo ipsum se cũ admiratione interrogare. Et interrogat hæc utrũ scriptum negetur esse sic quẽadmodũ loquitur: & an ab aduersario aliud, factum sit quã dicatur: an contradici nihil possit: deinde concludere. Cum scriptũ ita sit & ab aduersario factum: & ita factum non negetur: quod sũma stultitia sit cõtradicere. Deinde recitatio sequitur ipsius scripti frequens: & cõparatio facti cum scripto uario modo: nunc ad reipsum ut redeas: nunc ad iudices ista tractes: Sed ad iudices cum dicitur: ostendendum ẽ quid sequi iudices debeant quod duabus de causis sit apud iudices dubitatio: si aut obscure scriptũ sit: aut aduersarius aliquid neget. At hic utrũq; manifestum esse. Vnde iudices parere legi oportet: non interptari legem: Post hæc subiunguntur ea quæ contra eum dicũtur: qui utitur sentẽtia. Et quoniã supra diximus sẽtentia: aut ad idẽ semp spectat: aut ad tẽpus accõmodatur. Si ad idẽ spectat dicit sniã ille qui scripto nititur dicit non oportere nos de uolũtate quærere: cũ scriptũ extet: quod iudiciũ euoluũtatis. Deinde incõmodum esse si hoc istituat ut ab scripto recedat. Nam si nec scriptores reatũ crederẽt eẽ: & sibi debebũt iterptari habere quod scripserit: & iudiciũ incertũ sequẽtur: si a scripto recedet cæperint: deinde dicere magis uoluũtatem eũ sequi qui scripta defendat q̃ cum qui interptetur. Certius. n. iudicium est uoluntatis ipsũ scriptũ. Hæc aduersus eũ qui sniam semp ad idem spectat dicit. Si nauté ad tẽpus accõmodari sniam dicit aduersarius, debet ille qui scripto nititur negare iustũ esse. Vt cũ aliquis se cõtra legẽ fecisse fateat: afferat cãm: uel tẽporis: uel euẽtus: uel aliam similẽ: Deinde debet dicere semp accusatorum fuisse: ut cũ crimẽ intenderent: facti cãm afferrent. Nũc recogẽ eẽ ut cũ fecerit q̃ nõ licebat: facti sui afferat cãm. Post hæc tres locos debet asserẽ q̃ pro scripto nititur. Sũt aũt hi. Nulla i legẽ cãm cõtra scriptũ accipi: i hac lege nõ accipi: hãc cãm mie accipi. Hæc uti debet asserere. Ac primũ illud i nulla lege cãm accipiẽdã eẽ: hẽbit hæc p̃cepta. Quod scriptori neq; igenium defuit ad inueniẽda oia: neq; sermo ad proferẽda: si aliqd excipiẽdũ putaret esse consuetudinẽ locis uti oportebit. Ex scripto et sẽtentia cõtrouersia cõsistit: cũ alter uerbis ipsis q̃ scripta sũt utitur: alter ad id quod scriptorẽ sẽsisse dicet: oẽm adiũget dictiõem Scriptoris ãt sniam ab eo qui sentẽtia se defendet: tũ semper ad idẽ spectare: et idẽ uelle demõstrabitur: tũ aut ex facto: aut ex euẽtu aliquo ad tẽpus id quod istituent accõmodabitur. Semp ad idẽ spectare hoc mõ. Paterfimilias cũ liberorũ haberet nihil. uxorẽ ãt haberet: i testamẽto ita scripsit. Si mihi genitus sit filius unus plures ue is mihi hæres esto. De ide quæ assolẽt. Postea si filius ante moritur q̃ in tutelã suã euenerit tũ mihi decebat secũdus hæres esto. Filius natus nõ ẽ abigũt agnati cũ eo q ẽ secũdus hæres: si filius anteq̃ i tutelã suã uenerit mortuus sit. In hoc genere nõ põt hoc dici ad tempus: aut ad euẽtũ aliquẽ sentẽtiã scriptoris oportere accõmodari: propterea quod ea sola eẽ demõstratur. q̃ fretus ille qui cõtra scriptum dicet suam esse hæreditatem defendit. Illud autẽ genus eorum qui sententiam iducũt: in quo non simplex uolũtas scriptoris ostenditur: quæ in omne tempus: et in omne factum: idem ualeat: sed ex quodam facto: aut

sciptoribus excipere. Hoc pbabit si reciter leges quæ habēt exceptionē. Erit autē uehemētius: si eius ipsius scriptoris aliā legē reciter: aut ī ipsa lege aliquod caput iuerpiat: quod excipiat. Deīde quasip definitionē inducere: quoniā nihil aliud ē cām accipe nisi legē tollēs. Idq; fieri si cā accipiatur: quæ extra legē est, i. extra scriptū. Deīde oībus peccādi licētiā dari: si causa semper accipiatur: & iudicibus errorē mitti: cū a scripto recesserit: & sēper cās sequant: quæ scriptæ nō sint. Oēs ciues qd agant ignoraturos: si ex suo cōsilio qsq; agat: & cām legi applicet. Postremo hos locos īducet qđ oēs actus reip. legibus exerceāt: quod hi iudicēt: q; a negociis suis absint q; iurēt ī uerba certa: quod nulla excusationē aut aliquā cām recipiāt. Qua cū tenebatur ad iudicādū abesse possit: nisi si eadē causa utat quæ sit ī ipsis legibus instituta. Quod si oēs legibus tenētur: iniquū ēē aduersarios: nō teneri. Deinde per argumētationē illā quæ inducto noīatur explicare an permittāt iudices ad legē addi eā cām qua se tueāt aduersarius. Quod si ipsi nō permittant: aut etiā si uelint ipsī addere populus sinat: si neq; ipsi neq; populus permittat addi cām inīquū ēē: ut hodie ita iudicent: quasi iam cā legi uideat ascripta indignū esse derogari legi: aut abrogari legē aut ex aliqua parte mutari. Derogari ēē in uituperationē uenire. Abrogari totā penitus tollere. Tertiū uero est cū pars aliqua cōmutat & uertit: deinde adiūgēr populum hodie nihil scire. Iniquū ēē: ut illo iuuito & ignaro aliqd de legibus iudicēt ēē certū ferendæ legis tēpus. Quod si aliqs hāc legē ferat scire se uelle: ut si aliqd sit captiosū aduersariū: ut cōtradicat. Esse turpia & iutilia hæc quæ aduersarii dicūt. Nūc legē qualiscū q; sit debere seruari. Post populo si displiceat licentiā cōmodari: ut uel abroget: uel corrigat legē. Deīde postrēo loco cōcludit geminē pmissurū fuisse de populo: ut aduersarius hāc cām adderet legi: ēt si sine alicuius piculo hoc fieri posset: cū sēp ad idē spectare: & idē uelle demōstrat semp hoc ēē in hac lege quod senserit scriptor: ut quod nos sēsisse scriptorē dicius, i. ad quā sniam scripta uerba accōmodāus: ipsa semp sit: neq; aliquo tempore mutet: ne existat aliqn diuersa. Interdū iqtis q se sētentia defēdit cōtra scriptū sic dicit hoc sēsisse scriptorē: utn semp idē sit: q; sēsisse dicit: sed p tpe; p euētu sit alia: atq; alia snia & his duobus pceptis suppōit exēpla: sēp ad idē spectar hoc mō unius ptis uel pcepti & tractatus exēplū ō suā ī tutelā uenerit iter ānos q̄tuordecī: qbus expletis pōt facer testm cū eo q ē hæres. Secūdus. s. & tūc hæres si filius āte q̄ ī suā tutelā ueniat moriat: ī hoc gener nō pōt hoc dici: q; iterptat scripti semp eandem snīam nō ad tps accōmodari: qua fretus & ille q scriptū dicit. i. secūdus: q secūdus de nūero factus hæres ab agnatis scripto ab hæreditate sūmouet: qa secūdus scriptus: cū sit nō nato filio secūdus nō est: quæ ī omne factū idē ualeat: nō quod supra: sed hic pro tēpore: ut qd fiat lex senserit. Cum prope muros hostes castra haberēt: probauit hucusq; eōpēsatiuā subesse iterptatæ uoluntati cōtra scriptū cū uoluntas expectatur ex tēpore subiūgit & relatiuā subesse. Tum remotio criminis adiūgit nūc & remotionē criminis subesse iterptatæ uolūtati. Cōtra scriptū: cū uolūtas mutatur: ut ad tps sit

euētu ad tēpus iterpretāda dicitur. Ea ex partibus iuridicialis assūptiuæ sustinetur. Nā tū inducitur cōparatio: ut ī eū qui cū lex aperiri portas noctu uetaret: aperuit quodā ī bello et auxilia quædā in oppidū recipit ne ab hostibus cōprimerētur: si foris essent: quod prope muros castra hostes haberēt. Tū relatio crīs: ut ī eo milite: qui cū cōis lex oīum hominē occidere uetare tribunus militem suū: q uim sibi inferre conaretur occidit. Tū remotio criminis: ut ī eo qui cū lex qbus diebus ī legationē proficisceretur præstituerat: qa sūptū nō dedit quæstor: profectus nō est. Tū cōcessio per purgationē et per iprudētiam facti: ut ē iutili īmolatione et per uim: ut ī naui rostrata: et per casū: ut ī eurotæ fluminis magnitudīe. Quare aut ita sētētia īdicetur ut unū quoddā uoluisse scriptor demōstretur: aut sic: ut in eiusmodi re et tpe hoc uoluisse doceatur. Ergo is q scriptū defēdet his locis plærūq; oībus maiōr autē parte semp poterit uti: Primū scriptoris collaudatione et loco cōi: nihil eos q iudicent: nisi id quod scriptum sit spectare oportere: et hoc eo magis: si legitimū scriptū proferetur. i. aut lex ipsa: aut ex lege aliquid. Postea quod uehemētissimū ē facti aut itētiōis aduersariorū cū ipso scripto cōtētiōe: quid scriptū sit quid factū: quid iuratus iudex: Quem locum multis modis uariare oportebit: Tum ipsū secū admirantem quiddam cōtradici possit: tū ad iudicis officiū reuertentē et ab eo quærentem qd præterea audire aut expectare debeat: tum ipsum aduersarium: quasi intentantis loco producēdo: hoc est interrogādo utrū scriptum esse neget: aut cōtra contēdi neget: utrum negare ausus sit se dicere: desiturum. Si neutrum neget:

Supponit etiã quartã ſpẽm aſſũpti/
uæ.i.cõceſſionẽ ei ſubeſſe. Tũ cõceſ
ſio per purgationẽ:qa cõceſſio i pur
gationẽ:& i dẽpcationẽ diuidit:ſed
dẽpcatio ñ ſubeſt. Purgationẽ ſpeci
ebus ſuis ſubiicit. Quare aut ita ſẽtẽ
tia iducẽ. Redit ad cõcluſionẽ duo
rũ præceptorũ ſupra poſitorũ cum
uolũtatẽ iterptamur cõtra ſcriptũ
Scriptũ ergo is q defendit. Hinc ici
piũt p̃cepta qbꝫ uti debeat is q ſe de
fendit ſcripto: qd factũ ſit ab eo ui/
delicet qui ex legis uerbis arguitur.
Quid iuratus iudex.i.i quã rem iu
ratus iudex ſedeat. Hoc ẽ i leges ſe/
deat iuratus. Siue utrũ neget.i. aut
ſcriptã eẽ legẽ:aut hoc ſe feciſſe. Cõ
tra ãt dicẽ ſicut prorſus aliud ſen
ſiſſe ſcriptor:& ſcripſiſſe aliud de/
mõſtrabitur. Cõtra ãt dicẽ ab eo q
ſe cõtra iuſtũ qui ſcripto nitit uolũ
tate defẽdit:ſed huic nũc locos dat
nõ quo ad eius partes iam tranſierit
ueꝫ ut itelligamus cõtra quos locos
eius qui ſe uolũtate defendit, reſpõ
dere poſſit. Aut a cauſa aſſũptiua in
ferẽ. Quoniã cũ ad tẽpus uolũtas
ſcripti accipiẽda oſtẽdit neceſſario
p aſſũptiuæ qualitatis ſpeciẽ argu/
mẽta ſumũtur. Si aliud ſenſiſſe ſcri
ptor:aliud ſcripſiſſe dicat. Prima
ps q̃ is utit qui ſe uoluntate defẽdit
cõtra quã nũc præcepta dat ſcripto
ri. In cãm affert is qui a ſententia ſta
bit. Secũda pars qua utit is qui uolũ
tate ſe defendit:cõtra quã præcepta
nũc dat ſcriptori. Sin cãm afferet is
qui a ſentẽtia ſtabit: dictus primus
locus ab eo q ſcripto nitit per partes
ſuas:q per præcepta ſeqtur ſecũdus
locus in quo oſtẽdit:ſi i cæteris legi
bus cauſa accipiatur:i hãc legẽ cãm
accipi ñ oportere. Hoc ut pbari poſ
ſit demõſtrãdum eſt:qa lex uel ſcri
ptum quodlibet ad res maxias uti/
liſſimas:honeſtiſſimas: religioſiſſi
mas pertineat. Vnde inutile:turpe:
nephas eſſe doceatur:legi tam dili/
genter ſcriptæ non obtẽperari. Dein
de docendum quod omnia cauta in
hac lege ſint:& proſpecta:& expec/
ta:quæ excipienda: perſpicienda:ca
uendaq; eſſe uidebantur. Subiũgi/
tur tertius locus:i quo docetur hãc
cãm accipi non oportere:i quo quo
niam aduerſarius: qui contra ſcri/
ptum dicet:aliqua æquitate ſe tuet
Laborãdũ eſt uti doceat:qui ſe ſcri
pto defendit illud æquum non eſſe
q̃ aduerſarius dicit. Quo loco bene
tractato:ut doceat æquum non eſſe
efficiat:ut non oporteat concedere
et contra tamen dicat nihil eſſe quo hominem ipudẽ
tiorẽ quiſq̃ ſe uiſurũ arbitretur. In hoc ita cõmorati
cõueniet:quaſi nihil præterea dicẽdũ ſit: et quaſi cõ
tradici:nihil poſſit ſæpe id quod ſcriptum ẽ recitãdo
ſæpe cũ ſcripto factum aduerſarii cõparando:atq; in
terdum acriter ad iudicẽ ipſum reuertendo. Quo in
loco iudici demonſtrandũ ẽ quid iuratus ſit:quid ſeq
debeat: duabus de cauſis iudicẽ dubitari oportere ſi
aut ſcriptũ ſit obſcure:aut neget aliquid aduerſarius
Cũ et ſcriptũ ſit aperte:et aduerſarius oĩa cõfiteatur:
tum iudicẽ legi parere nõ interpretari legẽ oporteꝛ.
Hoc loco cõfirmato:tum diluere ea quæ cõtradici po
terant oportebit. Cõtra aũt dicetur ſi aut prorſus ali
ud ſẽſiſſe ſcriptor:et ſcripſiſſe aliud demõſtrabitur:ut
in illa de teſtamẽto quam poſuimus cõtrouerſia :aut
cã aſſũptiua infereretur. Quãobrem ſcripto nõ potu
erit:aut nõ oportuerit obtẽperari. Si aliud ſenſiſſe ſcri
ptor:aliud ſcripſiſſe dicetur is qui ſcripto utetur hoc
dicet non oportere de eius uolũtate nos argumẽtari
q̃ ne id facere poſſemus:iudiciũ nobis reliquerit ſuæ
uolũtatis. multa incõmoda ſeq̃ ſi inſtituatur:ut a ſcri
pto recedatur. Nam et eos qui aliquid ſcribãt nõ exi-
ſtimaturos id quod ſcripſerint ratũ futurũ:et eos q̃
iudicẽt certũ quod ſequãtur nihil habituros ſi ſemel
a ſcripto recedeꝛ cõſueuerit. Quod ſi uolũtas ſcripto
ris cõſeruãda ſit ſe et non aduerſarios a uolũtate eius
ſtare. Nam multo proprius accedere ad ſcriptoris uo
luntatẽ eũ qui ex ipſius eã litteris interpretetur:q̃ illũ
q̃ ſentẽtiã ſcriptoris nõ ex ipſius ſcripto ſpectet quod
ille ſuæ uolũtatis quaſi imaginẽ reliquerit:ſed dome
ſticis ſuſpitiõibus pſcrutetur. Sin cãm afferret is q̃ a
ſentẽtia ſtabit primũ erit cõtra dicẽdum:qua abſurdũ
ſit non negare cõtra legẽ feciſſe:ſed quaꝛ fecerit cau-
ſam aliquam inuenire. Deinde conuerſa eſſe omnia
ante ſolitos eẽ accuſatores iudicibus pſuadeꝛ affinẽ eẽ
alicuius culpæ eũ q̃ accuſaretur:et cãm proferre quæ
eũ ad peccãdũ ipuliſſet. Nunc ipſum reũ cãm afferre
quare deliquerit. Deide hãc iducere partitionẽ:cuius
in ſingulis partibus multæ cõueniũt argumẽtatiões.
Primũ nulla in lege ullam cãm cõtra ſcriptũ accipi
cõueniꝛ. deide ſi i cæteris legibus cõueniat hãc eẽ hu
iuſmodi legẽ:ut i ea non oporteat. Poſtremo ſi i hac
quoq; lege oporteat hãc quidem cãm minime accipi

oportere. Prima pars his locis cõfirmabitur ſcriptori neq; ingeniũ: neq; operã: neq; ullã facultatem defuiſſe quominus poſſet apte perſcribere id quod cogitaret. Non fuiſſe ei graue: neq; difficile eam cãm excipere quã aduerſarii proferant: ſi quicquã excipiẽdũ putaſſet: cõſueuiſſe eos q legẽ ſcribãt exceptõibus uti. Deinde oportet recitare leges cũ exceptõibus ſcriptas: et maxĩe uidere ſi q̃ in ea ipſa lege de qua agitur: ſit exceptio aliquo ĩ capite: aut apud eiuſdẽ ſcripto rẽ: quo magis probetur legis eũ fuiſſe excepturũ: ſi qd excipiendũ putaret: et oſtẽdere cãm acciperẽ nihil aliud eẽ niſi legẽ tollere: iõ quod cũ ſemel cã cõſideretur nihil attineat eam ex lege conſiderare: quippe quæ in lege ſcripta non ſit. Quod ſi ſit iſtitutũ oĩbus dari cãm et poteſtatem peccãdi cũ intellexerint uos ex ingenio eius qui cõtra legẽ fecerit: nõ ex lege in qua iurati ſitis rem iudicare. Deinde et ipſis iudicibus iudicãdi et cæteris ciuibus uiuendi rõnes perturbatũ iri: ſi ſemel a legibus receſſum ſit. Nã et iudices nec q̃d habituros ſe quãtur: ſi ab eo quod ſcriptũ ſit recedãt: neq; quo pacto aliis improbare poſſint: quod cõtra legẽ iudicarĩt et cæteros ciues quid agant ignoraturos: ſi ex ſuo q̃ſq; conſilio et ex ea ratione quæ ĩ mẽtem aut libidinem uenerit: nõ ex cõmuni præſcriptio ciuitatis unãquãq; rẽ adminiſtrabit. Poſtea quærere a iudicibus ipſis: quare in alienis detineãtur negociis: cur reip. munere ĩpediãtur: cũ ſæpius ſuis rebus et cõmodis ſeruire poſſit: cur ĩ certa uerba iurẽt: cur certo tpe cõueniãt: certoq; diſcedãt: cur nihil q̃ſq; afferat cauſæ: quo minus frequẽter operam reip. det: niſi quæ cã ĩ lege excepta ſit: an ſe legibus obſtrictos ĩ tantis moleſtiis eẽ æquũ cẽſeãt: aduerſarios uero noſtros leges negligere cõcedãt. Deĩde itẽ ĩqrere ab iudicibus: ſi eius rei cauſæ pp quã ſe reus cõtra legẽ feciſſe dicat exceptorẽ ipſe in lege aſcribat paſſuri ne ſint. Poſtea hoc quod faciat indignius et ĩpudẽtius eẽ quã ſi qd aſcribat. Age porro q̃d ſi ipſi uelĩt iudices aſcribẽ paſſurus ne ſit populus atq; hoc eẽ ĩdignius: q̃ rẽ uerbo et lr̃is mutare nõ poſſint: eã rẽ ipſa et iudicio maxĩe cõmutare: Deinde ĩdignũ eẽ de lege aliq̃d derogari: aut legẽ abrogari: aut aliqua ex pte cõmutari: cũ populo cognoſcẽdi et probandi aut ĩprobandi fiat' poteſtas nulla: hoc ipſis iudicibus inuidioſum futurum: non hunc locum eſſe. aduerſario nãm ſuperiores loci hoc agebant: quaſi non liceret id fieri: q̃ aduerſarius uellet. Hic autẽ locus: ut dixi in quo docetur æquum non eſſe quod aduerſarius dcit: demonſtrabit eum non oportere audiri: cũ iuſtum nõ uideatur eẽ quod dicit. Deinde deſcendendum erit ad aſſũptiuæ qualitatis ſpecies per tractatus. Ab eo q̃ ſcripto nititur uti p̃ ea p̃cepta quæ ſupra dicta ſunt compenſationis: & relationis: remotionis: cõceſſionis explicet locos partis ſuæ: q̃ nititur contra eum: q̃ ſe uoluntate defendit ſupponendo cauſam ex locis aſſũptiuæ qualitatis: deinde rõnis afferẽdæ ſũt: & cauſæ: quare aut in lege: aut teſtamẽto: ita ſcriptum ſit: quod ſcriptum eſt: ut ex hoc modo non ſcripta tantum defẽdere: uerum uolũtates interpretari uideat' ille qui ſcripta defẽdit primũ nulla in lege ullam cauſam. Præcepta partitionis quibus uti debeat is q̃ ſe ſcripto defendit. Prima pars his fere locis cõfirmabitur. In nulla lege cãm accipi oportere. Deinde item quærere hoc totum per ĩductionem: ut ex eo quod conceditur: id quod non conceditur concludatur. Secunda.

pars est in qua est ostendnedum: si i cæteris legibus oporteat:in hac non oportere. Secunda pars incipit de partitione eius q contra sententiã scriptũ defendit. Si qd igit ex hac ipsa qppiam accusator deroget .i. æquitate. Quoniam ille qui se sententia defendit cõtra scriptũ æquitate debet asserere. Necessario is qui se scripto defẽdit: debet rursus detrahere æquitati. Contra scriptum autem q dicet primum: inducet eum locum p quem æquitas causæ demonstret nunc tractus est eius qui uoluntate setuetur contra scriptum; quod supra tractatũ é isq; inducet primum locum æquitatis: ut ostendat quæ & qualis illa sit causa quam adhibet per interprætationem legis.

neq; hoc tẽpus legũ corrigendarum apud populum hoc et per populũ agi cõuenire: quod si nunc id agãt uelle scire se qui lator sit. et qui sint accepturi se actiões uidere et dissuadere uelle. Quod si hoc cũ sũmæ iutilia: tũ multo sint turpissima: legẽ ciuiuscunq; modi sit cõueniat in præsentia cõseruari a iudicibus. Post si displiceat a populo corrigi cõuenire. Deide si scriptũ nõ extaret magnopere quæremus: neq; isti nisi extra periculũ quidẽ esset crederemus. Nũc cũ scriptũ sit amentiam eẽ eius rei qui peccarit potius quã legis ipsius uerba cognoscere. His et huiusmodi ratiõibus ostẽditur cãm extra scriptũ accipi nõ oportere. Secunda pars ẽ in qua est ostendendũ: si i cæteris legibus oporteat in hac nõ oportere. Hoc demõstrabitur. si lex aut ad res maxias: honestissimas: utilissimas: religiosissimas uidebitur pertinere. Aut inutile: aut turpe: aut nephas eẽ tali re nõ diligẽtissime legi obtẽperare debere: aut ita lex: diligẽter perscripta demõstrabitur ita cautũ una quaq; de re: et ita quod oportuerit exceptum: ut minime cõueniat quicq; i tam diligẽti scriptura præteritũ arbitrari. Tertius locus ẽ ei qui proscripto dicet maxime necessarius: p quẽ ostẽdat oportet: si cõueniat cãm cõtra scriptũ accipi: eam tamẽ minime oportere quæ aduersarius proferatur: q locus iccirco ẽ huic necessarius: quod semp is qui contra scriptũ dicit: æquitatis aliud afferat: oportet. Nã sũma iprudẽtia est eum qui contra quã quod scriptũ sit aliquid probare uelit: nõ æq̃tatis præsidio id facere conari. Si qd igitur ex hac ipsa quippiam accusator deroget oĩbus partibus iusti us et probabilius accusaĩ uideatur. Nam superior oratio hæc omnis faciebat uti iudices: etiam si nollent necesse eẽt: hoc aũt etiam necesse nõ eẽt: ut uellent cõtra iudicare. Id aũt fiet: si quibus ex locis culpa demõstrabitur eẽ in eo q: aut cõparatione: aut remotiõe: aut relatione crĩs: aut cõcessiõis partibus se defendit: de quibus ante ut potuimus diligẽter pscripsimus de his locis quos res postulabit: ad cãm aduersariorũ iprobandã trãsferemus: aut causæ et rationes afferẽtur: quare et quo cõsilio ita sit i lege: aut in testamẽto scriptum: ut sentẽtia quoq; et uolũtate scriptoris: et nõ ipsa solum scripturæ cã cõfirmatũ eẽ uideatur: ut aliis quoq; constitutionibus factum coarguetur. Cõtra scriptum autem qui dicet primum eum inducet locum p

quem æquitatis cauſæ demonſtrẽtur: aut oſtẽdet quo animo: quo cõſilio: qua de cauſa fecerit: et quamcunq; cãm aſſumet: aſſumptionis partibus ſe defendet: de q̃ bus ante dictum eſt. Atq; hoc in loco cũ diutius cõmoratus ſui facti rationẽ et æquitatem cauſæ exornauerit: tũ ex his locis fere contra aduerſarios dicet cãm oportere accipi: demonſtrabit nullã eẽ legem quæ aliquam rẽ inutilẽ: aut iniquam fieri uelit oĩa ſupplicia q̃ a legibus proficiſcantur culpæ ac malitiæ uindicandæ cã conſtituta eẽ. Scriptorem ipſum ſi exiſtat factũ hoc probaturum: et idẽ ipſum ſi ei tale accidiſſet factũ fuiſſe: et ea re legis ſcriptorem certo ex ordine iudices certa ætate cõſtituiſſe præditos: ut eſſent nõ q̃ ſcriptũ ſuum recitarent: quod quiuis puer facere poſſet: ſed quæ cogitationem aſſequi poſſent: et uoluntatem interpretari. Deinde illum ſctiptorem: ſi ſcripta ſua ſtultis hominibus et barbaris iudicibus committeret: omnia ſũma diligentia pſcrutaturũ fuiſſe. Nunc uero quod intelligeret quales uiri iudicaturi eſſent: iccirco eũ quæ perſpicua uideret eſſe nõ aſcripſiſſe. neq; n. uos ſcripti ſui recitatores: ſed uoluntatis interpretes fore putauit. Poſtea q̃rere ab aduerſariis: quod ſi hoc feciſſẽ q̃d ſi hæc accidiſſent: eorum aliquid in quibus: aut cauſa ſit honeſtiſſima: aut neceſſitudo turpiſſima: tum ne accuſaretis. Atq; hoc lex nuſq̃ excepit. Non omnia ergo ſcriptis. ſed quædã quæ perſpicua ſint tacitis exceptiõibus caueri. Deinde nullam rem. neq; legibus: ne q̃ ſcriptura ulla: deinde neq; in ſermone quidem quotidiano atq; imperiis domeſticis recte poſſe adminiſtrari: ſi unuſquiſq; uelit uerba expectare: et non ad uolũtatem eius qui uerba habuerit accedere. Deinde ex utilitatis et honeſtatis partibus oſtendere q̃ inutile: aut quã turpe ſit id quod aduerſarii dicant fieri oportuiſſe: aut oportere: et id quod fecerimus: aut poſtulemus q̃ utile: aut quã honeſtum ſit. Deinde leges nobis caras eẽ nõ pp litteras: quæ tenues et obſcuræ notæ ſint uoluntatis: ſed pp earum rerum: q̃bus deſcriptum ẽ utilitatẽ et eorũ qui ſcripſerunt ſapientiã et diligentiã. Poſtea quid ſit lex deſcribere: ut ea uideatur ĩ ſententiis: nõ in rebus conſiſtere et iudex is uideatur legi obtẽperare q̃ ſentẽtiã eius non qui ſcripturã ſequatur. Deinde quã indignum ſit eodem affici ſupplicio: eum qui propter aliquod ſcelus et audaciam contra leges fecerit: eum deinde aſſumptiuæ partis cuiuſq; p̃ cepta ſeruabit dicens: hoc quidẽ ſcriptum in lege eſt. Sed ego feci: ut prodeſſem: uel reliqua quæ aſſumptiuæ ſunt qualitatis: ut facta ipſa ſua enumeret & exequatur. deinde tres illos complectar locos ex aduerſa parte: quibus uſus eſt is qui ſcripta defẽderat. Hic ex contrario doceat ĩ omnes leges accipi cãs: & ĩ hãc legẽ accipi debere & hãc cãm accipi dẽre. In oẽs leges accipi cãs: ĩ hãc nõ accipi iniquum aliquod conſtitui: ut omnia ſupplicia culpæ: & malitiæ uidicandæ cauſa cõſtituta ſint. Nũc ſe nihil malitioſe feciſſe: ipſũ ſcriptorẽ ſi hodie p̃ſens eẽt factũ ſuũ probaturũ: aut ſi ipſe hoc ageret factur̃ fuiſſe. Hac de cã uiros bonos electos & dignitate & ætate ut nõ ſcripta legis recitarẽt: ſed ĩterpretarẽtur ipſũ legis ſcriptorem non barbaris hominibus ac ſtultis cõmiſiſſe ſcripta ſua Nam ſi hoc crederet diligenter cuncta exequerentur: nũc quædam poſſe ex quibus etiam nõ ſcripta cognoſci poſſunt p intellectam uoluntatem. Poſtea dicẽdũ eſt qd fieri potuiſſet ĩ: aut quid accidere potuiſſe q̃busca cum collocatur oſtenditur recedẽdum fuiſſe a ſcriptis pp neceſſitatem: uel honeſtatẽ. Oẽs leges cõprehendere omnia non poſſe: quæ uelit exprĩere uel excipe: ſed eẽ naturaliter ĩ legibus cũctis tacitas exceptões. deinde locũ hunc debebit exeq; : quia neq; ſermo hominum: neq; ſcriptũ aliquod plane ſe exprimat: aut eloq̃tur uoluntatẽ: ſed ſemp expectari ex ſcriptis reliqua quæ in uoluntate intelligi poſſunt: deinde utilitatis & honeſtatis partes explicandæ ſunt: in quibus docebimus quid nos fecerimus & quid aduerſarii uelint: ut noſtrum utile aduerſariorũ inutile demonſtretur. deĩde locum communem debemus inducere: nõ litteras nos ſequi oportere: quæ & tenues & obſcuræ ſunt notæ uoluntatis: ſed ipſam illam uoluntatem: deinde inducere definitiõem: quid ſit lex: & ſic definire: ut hoc potius uolũtas: quam ſcriptura uideatur. Meritaq; iudices inſeruiant legi: qui uoluntatem legis interpretantur: iniquum eſſe affici ſupplicio eum qui non aperte contra legẽ fecerit: ſed ex aliqua rõne utilitatis reipu. his rationibus & rebus tres illi loci approbãtur: qui ſunt contrarii ſuperioribus tribus: uti doceamus: & accipi cauſam in omnibus legibus: & in hanc legem accipi & hanc cauſam accipi

Præterea operam dare debemus: ut est scriptū ipsum: si quo pacto possumus conuertamus: ut id uideat tenere uerbis: quod nos interpretamur: faciamusq; tale aliqd: q̄le supra fecit: quo scripto nitit: ut ad scriptū applicet uolūtatē. Sic hic q uolūtate nititr in scripto debet aliqd inuenire qd interpretet: qd cōueniat uolūtati id faciet si ambiguū aliqd in scripto inuenerit aut p collectionem ex eo qd scriptū ē: id quod scriptū nō ē ostēderit sic fieri: ut cū leue nescio quod inuenerit: in scripto tamē: cū æqtate ostē derit in sua cā eē plurimū pficiet: & subducet aduersario argumtū suū: in quo ille posuit scripta tm in dices seq dere. cū & hic docet cœpit in scripto esse aliqd quod psit ei uolūtati: q̄ interpretat. Postremi loci sūt cōes qui sumi potuerūt ex partibus assumptiuæ q̄litatis: qd supra diximus. Vegerit pprius locus eius qui scripta defendit leges ex se intelligi debere: nō ex utilitate interpretātiū. deinde erit alter nihil legibus carius esse debet. Aut uero erūt alii loci cōes eius qui se uolūtate defendit leges in consilio scriptoris eē & utilitate cōi. deinde indignum eē æqtatē litteris pmere & urgere cum æqtas magis in uolūtate cernatur. ex his locis quos tres in partitione supra posuit & accipi cām & in hac lege accipi & hāc cām accipi. Repetit p anacephaleosin in cōclusione tres illos quos in partitione poni locos dixit: & p scripto & contra scriptū: aut ex scripto nō scriptū aliqd inducere. i. syllogistice tractare. Cū æqtate cā abundabit necessario multū pficiet. Fit & hic cōclusio: ut & is q se uolūtate defēdit opem ā det ut ipm scriptū p se faciet: uel ambiguo aliquo rephēso uerbo uel cæteris: ut nō uoluntate in sed ēt scripto niti uideat quemadmodū illi ipse supra q se scripto defendit ita pcepe rat: ut nō sola uerba amplecteret: sed ēt scriptoris oīderet uoluntatē. loci autē cōes cæteris ex assumptōis partibus in utranq; partē cōueniet. Vt aut remoueat: aut cōpenset aut referat: aut cōcludat. Ex contrariis autē legibus cōtrouersia nascit: cū inter se duæ uidentur leges: aut plures discrepare hoc mō. De legalibus cōtrouersiis tertia est q̄ ex contrariis legibus constat. Nam dicta est ambiguitas: dicta etiam controuersia: quæ constat ex scripto: & uoluntate. Contrariæ uero leges nūc duæ sunt: nūc plures: nunc una si duplex est q̄q & una simplex facere leges contrarias potest. At una duplex facit leges contrarias: cum una pars nititr legis parte altera rursus alia legis parte dimicat & repugnat. Apud rhetores ē ista controuersia. Rapta raptoris mortē aut in donatas nuptias optet: ut rapta una parte nitatur ac dicat mortē se optare debere raptoris. Altera nuptias inducat: ac fiant leges cōtrariæ ex duplici parte legis. Itē una lex con qui honesta: aut necessaria dē cā nō ab īnia: sed ab litteris recesserit legis: itaq; his et huiusmodi rōnibus: et accipi cām: et in hac accipi lege: et eam cām quam ipse afferat accipi oportere demonstrabit. Et quēad modum ei dicebamus: quia scripto diceret: hoc fore utilissimū si quid de æquitate ea quæ cū aduersario staret derogasset: sic huic q̄ cōtra scriptū dicet plurimū proderit ex ipsa scriptura aliquid ad suam cām cōuertere: tum ambiguū aliquid ostēdere. Deinde ex illo ambiguo eam ptem: quæ sibi prosit defendere: aut uerbi diffinitionē inducere: et illius uerbi uim quo urgeri uideatur ad suæ causæ cōmodum traducere: aut ex scripto nō scriptū aliquod inducere p ratiocinatiōem de qua posterius dicemus. Quacūq; aūt in re q̄uis leuiter probabili scripto ipso se defendit: ēt cū æquitate causa abūdabit: necessario multū proficiet: iō quod si id quo nititur aduersariorū cā subduxerit oēm illā eius uim et acrimoniā lenierit ac deluerit. Loci aut cōes cæteri ex assumptionis partibus in utranq; partem conuenient. Præterea āt eius q̄ a scripto dicet leges ex se nō ex eius qui contra commiserit utilitati spectari oportere et legibus antiquius hēri nihil oportere. contra scriptū legis in consilio scriptoris et utilitate cōi: non in uerbis cō sistet. Quā indignum sit æqtatem litteris urgeri: quæ uoluntate eius qui scripserit defendatur. Ex cōtrariis aūt legibus controuersia nascitur: cū inter se uidentur duæ leges: aut plures discrepare hoc mō. Lex ē qui tyrannū occiderit olympicarū præmia capito: et quam uolet sibi rem a magistratu deposito: et magistratus ei concedito. Et altera lex ē tyranno occiso quinq; eius proxios: cognationē magistratus necato. Alexādrū q̄ apud phereos in Thessaliā tyrānidē occuparat: uxor sua cui nomē Thebe fuit noctu cū simul cubaret occidit. Hæc filium suū quē ex tyrāno hēat sibi in præmii loco deposcit. Sūt q ex lege puerū occidi dicant oportere: res in iudicio est. In hoc genere utranq; in partem iidem loci eademq; præcepta conuenient. Ideo quod utriq; suam legem confirmare et contrariam infir-

trarias leges facerē potest hoc modo. Cū lex est: ut uir fortis petat præmium qđ uolet: & duo adolescentes filii fortiter fecerūt: petit p̄mii noīe unus: ut pater eius: q̄ reus factus fuerat p̄ditiōis ante iudiciū liberet. Alter petit: ut agat iudiciū. Ita ex una lege diuersa petētiū uolūtate leges contrariæ esse dicētur. Verbū his omissis Tul. definit qd sint leges cōtrariæ: Deiñ ponit exēplū de eo q̄ tyrānū occiderit: ut p̄miū accipiat. deinde alterā legit. p̄ponit ut tyranno occiso q̄nq; p̄ximi facile interficiant. Deinde reliq̄ p̄cepta dat cōiter in utranq; partē. Etenī cū ambæ partē. Etenī cū ambæ partes lege nitātur q̄ præcepta data fuerit uni parti ad alterā partē: quæ ēt ipsa lege nitetur p̄cepta eadem trāsferunt. Eritq; unicuiq; parti hoc principale: ut suā legē laudet aduersarii: uituperet: re præhēdat. Erit ergo tractatus talis: utra utilior lex sit: utra honestior: utra magis necessaria: utra ad res plures ptinet: utra ad maxias: utra lex posterior sit. Melior. n. q̄ posterior: utra lex iubeat: utra permittat: utra uetet. Nā iubet: deserto capite pūiat. Permittit adulteriū: cū adultera liceat occidere: deinde utra lex pœnā cōstituat ei q̄ obtēperet: utra maiorē pœnā: deīde utra lex iubeat utra uetet: in eo. n. quod iubet & p̄mittit q̄si unū genus sit: cōtrariū ē in eo qđ uetat. Vel in eo quod īperat & p̄mittit sit diuersitas q̄ supra posuit: cum illic éneccessitas: hic utēdi uolūtas. At his duobus contrarium ē qđ uetat: ut infamis ne militet uti īpudicus: ne cōtioneť. Maior aūt est auctoritas legis: q̄ uetat: q̄ illa quæ īperat. Ois. n. lex q̄ uetat fortior p̄p̄terea: qa corrigit illā q̄: aut p̄mittit: aut īperat. Etenī cū oēm hoīem ad concionē uenire liceat: & sit hæc lex q̄si p̄mittat: hæc quæ uetat: infamis ne cōcioneť corrigit illā legē q̄: aut iubeť aliqd aut p̄mittit. Deīde cōsiderādū: utra lex de pte cōstituta sit: utra de oī: uel re: uel actu: utra lex spāliter scripta sit: utra generaliter. Melior. n. quæ de specie scripta ē nō cōiter. Et est cōiter: ut hoīem occidere ne liceat. Specialiter uir̄ fortem occidere ne liceat. & alia huiusmodi. Deinde cōsiderandū ex qua lege statim fieri aliqd: aut nō fieri necesse sit & ex q̄ sit aliqua tarditas. Nam ē tarditas: ut in illa lege legatus itra diē tricesimū p̄ficiscat. Hæc oīa cū dicta fuerint operā dare debeat. una quæq; pars: quæ pro lege sua nititur uti doceat legem suam & iustam cē & apertā. aduersarioꝝ aūt uel iniustā: uel obscurā: uel ambiguā. Aut ratiocinatōe colligit q̄: uelint adhibere aliq̄ definitōnē aduersarii: ut itelligi possit qđ ī lege sit: ī nostra āt lege oīa cē manifesta. Deīde debemus adiūgeť uolūtatē: ut a scriptū uolūtas quoq; īterp̄tata cōsentiat. Dare ēt oprā: ut aduersarioꝝ lex cōtrariā hēat uoluntatē. Et si fieri pōt ad uersarioꝝ legis ita ē interp̄tanda sententia: ut pene ēt ipsa lex aduersarioꝝ p̄ sententiæ interp̄tationē pro nobis facere uideatur: ut ambæ leges nr̄æ sint partis. Vna nr̄a per scriptū aduersarioꝝ per uolū-

mare debebit. Primū igitur leges oportebit contēdere considerando utra lex ad maiores hoc ē ad utiliores et honestiores ac magis necessarias res p̄tineat. Ex quo cōficitur ut si leges duæ: aut plures erūt: aut quot quot erunt quæ conseruari non possunt: qa discrepēt inter se maxime cōseruanda putetur quæ ad maximas res p̄tinere uideatur. Deinde utra lex posterius lata sit nā postrema quæq; grauissima ē. Deīde: utra lex iubeat aliquid: utra p̄mittat: nā id quod īperatur necessarium ē illud quod p̄mittitur uoluntariū ē. Deinde ī utra lege: si nō obtempatum sit pœna afficiatur: aut in utra maiori pœna statuatur. Nā maxime cōseruāda ē ea q̄ diligentissima ē et sancta. Deinde utra lex iubeat: utra uetet. Nā sæpe ea quæ uetat quasi exceptiōe quadam corrigere uidetur illā que iubet. Deīde utra lex de genere oī: utra de parte aliqua: utra cōiter in plures: utra in aliq̄ rē certam scripta uideatur. Nā quæ ī partē aliq̄ et quæ in certā aliq̄ rem scripta est promptius ad cām accedere uidetur et ad iudiciū magis p̄tinere. Deinde ex lege utrū statim fieri necesse sit: utrum inhabeat aliq̄ motā et sustētationem: nam id quod statim faciendū sit: p̄fici prius oportet: deinde operā dare ut sua lex ex ipso scripto uideatur niti. Cōtraria āt: aut p̄ ambiguū: aut p̄ ratiocinationem: aut p̄ diffinitionē induci: et sanctius: et firmius id uideatur ēē: quod apertius descriptū sit. Deinde suæ legis ad scriptū ipsum: sententiā quoq; adiungere. Cōtrariam legem: item ad illā sententiam traducere: ut si potest fieri ne discrepare quidem uideantur inter se. Postremo facere si causa dabit facultatem: ut nostra ratione utraq; lex conseruari uideatur et aduersariorum ratione altera sit necessario negligenda. Locos autem communes: et quo ipsa causa detuidete oportebit. et ex utilitatis et honestatis amplissimis partibus sumere demonstrantem per amplificationem ad utram potius oporteat accedere legem.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu

tatem. Postremi sunt loci communes qui in legibus contrariis sumi possunt: & utilitate & honestate legis cuiuscunq; ea maxime consideranda putetur: quæ ad maximas res pertinere uidetur. Præcep/tum hoc est. Comparandas leges esse utrum inter se duæ uel tres discrepent leges: & seruari non pos/sunt ambæ: qa discrepent: ea maxime conseruet quæ sit in comparatione utilior: honestior: magis aut necessaria. ex ratiocinatione autem nascit controuersia cū ex eo quod uspiā est ad id quod nusq̄ scriptum ē uenit. Ratiocinatio syllogismus dr: controuersia legalis est. Habet tractum cū eo quod scriptum ē: id quod scriptū non est colligit Cice. ait: cū ex eo quod uspiam sit ad id quod nusq̄ ē scriptū uenit: & habet modos suos: quibus cō prehendatur: uel simile cum colligimus: uel cū minus colligimus ex maiore uel cū consequens dat exēplū Sed hæc in marco māno exēpla sunt posita dat exēplum Ci. de eo q dā/natus parricidii i carcere testamētū fecerit. Nulla quidē lex testamētū facere prohibet eū: q damnatus sit parricidii. Sed sunt aliæ leges quæ multa facer prohibēt parricidii reū & damnatū. Ex qbus colligitur etiā hoc faciendi testamenti illū non ha buisse potestatē. Itē multæ leges sūt testamentorum faciendorū: ex qbus iterū colligitur hūc faciēdi testam ti potestatē non habuisse. Tractatus uero hēt & locos argumentorū tales Primum ut scriptū laudemus: & cō firmemus. deinde cōferamus cū eo facto quod colligimus scriptū. deī de ut simile esse doceamus deide ut si illud æquum sit: hoc quoq; esse æquum iudicemus. deide ut dicāus cū de hoc scriptū sit cur de alio scri ptum non sit q̄ q̄si manifestum fue/rit ex eo quod scriptū: est etiā quod scriptū nō sit & iccirco a scriptori le gis prætermissum eē uideat: Deide docebamus i multis legibus multa p̄ terit: sed accipi: hæc si non sint præ terita: ex his. f. quæ scripta sunt: hæc dicit qui utit collectione. Qui con tra pugnat ante omnia laborare de/bet ut similitudinem tollat: & dicat aliud eē in eo quod scriptū ē: aliud in eo quod admissum est ac propte/rea esse dissimile & non debere acci pi ex eo quod scriptum est: id quod non scriptum est: cum sit multa di/stātia dissimilitudinis & similitudi nis: de quibus in primo libro expo/suit Cicero. Addere prætera etiam poterit is qui cōtra collectionem ni titur uti & ipse utat aliq̄ collectiōe Quod si & cōtigerit iisdem argum tis utetur quæ supra dedimus ei qui utitur collectione. Si autem nō po/terit uti. hoc aget: ut ostēdat scriptū solū cōsiderari oportet. Periclitari iura omnia: si similitudies accipiāt nihil enim eē pœne: quod non alteri simile eē uideat. Postremi loci sūt

Ex ratiocinatione nascitur cōtrouersia cū ex eo quod uspiam ē ad id quod nusq̄ scriptum ē puenitur. Hoc pacto lex si furiosus ē agnatorū: gentiliūq̄ in eo pecu niaq̄ eius potestas esto. Et lex paterfamilias uti super familia pecuniaq̄ sua legasset: ita ius esto. Et lex si pa/terfamilias intestatus moritur: familia pecuniaq̄ eius agnatorū gentiliumq̄ esto. Quidam iudicatus ē parē tem occidisse: ei statim quod fugiendi potestas nō es/set ligneæ soleæ i pedes inductæ sunt. Os aūt obuolu/tū ē foliculo et præligatū. Deide i carcerē deductus: ut ibi eēt tantisper: dū culeus in quem coniectus i proflu entem deueheretur: cōpararetur. Interea quidā eius fa miliares in carcerem tabulas afferunt: et testes addu/cunt. Hæredes quos ipse iubet scribunt: tabulæ obsi/gnātur. De illo post suppliciū sumitur. Inter eos q hæ redes in tabulis scripti sunt: et iter agnatos de hæredi/tate cōtrouersia ē. Hic certa lex quæ testamenti facien di his qui in eo loco sint adimat potestatem: nulla pro fertur. Ex ceteris legibus quæ huncipsū supplicio hu iusmodi afficiunt: et quæ ad testamenti faciendi pote statem ptinet: p ratiocinationem ueniendum ē ad hu iusmodi rōnem ut quæratur: habuerit ne testamēti fa ciēdi potestatē. Locos aūt in hoc genere argumētādi hos: et huiusmodi quosdā eē arbitramur. Primū. eius scripti quod proferas laudationem et confirmatio/nem. Deinde eius rei de qua quæritur cum eo de quo cōstet collationem huiusmodi: ut id de quo quæritur rei de qua cōstet simile eē uideatur. Postea adminis/trationem per contatione: qui fieri possit: ut q hoc æquū esse cōcedat: illud neget: quod aut æquius: aut eodē in genere sit. Deinde iccirco de hac re nihil eē scriptum: quod cum de illa re esset scriptum: de hac re is q scri/bebat neminem dubitaturū arbitratus sit. Postea mul tis in legibus multa præterita esse: quæ iccirco præteri ta nemo arbitretur: quod ex cæteris de quibus scriptū sit intelligi possint. Deide æquitas rei demonstranda est: ut in iudiciali absoluta. Contra autem qui dicet similitudinem infirmare debebit: quod faciet si demō

strabit illud quod confertur diuersū eē genere: natura ui: magnitudine: loco: tēpore: psona: opinione: si quo in numero illud quod p similitudinē affertur: et quo illud in loco cuius cā affertur: haberi cōueniat demōstrabitur. Deinde quid res cū re differat demonstrabitur ut non idē uideatur de utraq; existimari oportere. Ac si ipse poterit quoq; ratiocinationibus uti iisdē quibus ante dictum est: utetur: si non poterit: negabit oportēr quicq; nisi quod scriptū sit considerari periclitari oīa iura: si similitudines accipiantur: nihil esse pene quod non alteri simile uideatur multis dissimilibus rebus: et in unamq̄q; rem tamen singulas eē leges. Oīa posse inter se uel similia uel dissimilia demonstrari loci cōes a ratiocinatiōe oportēr cōiectura ex eo quod scriptū sit: ad quod non sit scriptū peruenire: et neminem posse oēs res per scripturā amplecti: sed eū commodissime scribere qui curet: ut quædam ex quibusdā intelligā tur: Contra ratiocinationē huiusmodi: coniecturā diuinatione eē: et stulti scriptoris eē non posse oībus de rebus cauere quibus uellit. Definitio ē cū i scripto uerborum aliquod ē expositū cuius de ui quæritur: hoc modo. lex est qui i aduersa tempestate nauim reliquerint oīa admitunto: eorum nauis et honera sūt qui in naui remāserit. Duo quidam cum iā i alto nauigarēt et eorū alterius nauis: alterius onus eēt: naufragū quē dam natantem et manus ad se tēdētem aduerterunt: misericordia cōmoti nauim ad eū applicuerunt: hominem ad se sustulerunt. Postea aliquāto ipsos quoque tempestas cœpit iactare uehementius usq; adēo: ut dominus nauis cum idem gubernator esset in scapham confugeret: et inde funiculo, qui a puppi religatus scaphā annexā trahebat naui: quod posset moderaretur. Ille autē cuius merces erant in gladiū in naui ibidem incumberet. Hic ille naufragus ad gubernaculum accessit: et naui quod potuit est opitulatus. Sedatis autē fluctibus: et tempestate iam commutata nauis in portum incolumis prouehitur. Ille autem qui in gladiū incubuerat leuiter sauciatus facile ē ex uulnere recreatus. Nauim cum onere horum trium suam quisq; esse dicit. hic omnes scripto ad causam accedunt et ex nominis ui nascitur controuersia. Nam et relinquere nauem: et remanere in naui. Deniq; nauis ipsa quid sit definitionibus quæritur. Iisdem autem ex locis communes ab eo q utitur ratiocinatione extra scriptum per coniecturā id quod scriptum nō est accipi oportere. Deinde neminē posse scriptura cōplecti uniuersa. Illud tātummodo bene scribere legem qui quædā contingat ex quibus alia præterire intelligi possint. Loci uero communes cōtra eū q collectione nitit: isti sunt Coniecturam nō eē firmū argumentum: sed eē diuinationē. Deide stulti eē scriptoris non oīa quæ tauenda sūt i lege cōscribere. His q in eo loco sint adimat potestatē: neque pnitat sed ut quasi permissio eē uideat collectio fit ex aliis. Definitio est cum i scripto uerbū aliquod ē positū: cuius de ui quæritur hoc mō. Subiūgit postrēmā legalē controuersiā: q definitōnē nomiauit. quæ nulla pte distat a cōstitutiōe rationali: nisi q uerbum i lege positū: uel i scriptura aliqua cum definit quod significet qd sit tunc fit legalis definitio. Suppōit exēplum de his qui nauē suā dicunt unus īcubuerit gladio: alter remū iperitus gubernādi tenuerit. Gubernator i scaphā fugerit hic cū cōtendant: cuius nauis sit: ex lege initium capiunt controuersiæ. Quæritur tamē uerbū quod i lege positū ē qd sit nauis: deide qd sit nauē deferre: & quid sit in nauē remanere. Hæc sola discrectio ē data inter definitionē legalem & constitutionē. i. rationalē statum præcepta autē dicēdi eadē seruabimus quæ supra sūt posita: ut definiamus: & cætera quæ præcepit. Tunc expositis argumtatiōibus quæ in iudiciale causarum genus accommodāt. Finitis omnibus præceptis quæ dari fuerant ad omnes constitutiones: & ad omnia genera cōtrouersiarum quæ in legibus sunt: dūtaxat in iudiciali genere causarum transit Tullius ad deliberatiuam causā: & ad demōstratiuam. Non q alia præcepta esse possint deliberatiuæ & demōstratiuæ q fuerint supra in iudiciali genere dūtaxat in cōstitutionibus. Nam pari mō cōiecturæ: finis: & cæteræ constitutōes: & omnia genera controuersiarum uersantur in deliberatiuo & demonstratiuo quē admodum i iudicialibus. Vnde nō alio modo dicenda sūt in iudiciali: & alio i cæteris: sed eadē dicēdi ubique pcepta seruabūt. Verumetiam qm̄ in libro primo docuit: & hic admonet fines suos certos habēt genera ista cōtrouersiaq; necessario ppter fines. Alia quædā pcepta: & alia

quædam argumenta tradenda ſunt de quibus nunc tractabit. Finem habet iudicialis cauſa æquitatem. Deliberatiua finem habet utilitatem: ut Ariſtoteli placet: ut Ciceroni utilitatem & honeſtatem. Demõſtratiua finẽ habet honeſtatem. Ergo pp fines quaſi alia argumenta ſunt neceſſaria. Aliud enim cogit in tractatũ præter conſtitutionem quamlibet: ille qui æquitatem cupit iudicibus perſuadere: aliud ille qui oſtendere cupit utilitatem & honeſtatem aliud qui oſtendere uult honeſtatem. Vnde ipſius utilitatis & honeſtatis præcepta danda ſunt: quæ & deliberatiuæ cauſæ uidentur: & demonſtratiuæ propter fines proprios conuenire. & poterat quidem ſupponere exempla deliberatiuæ per ſingulas conſtitutiones: hoc eſt: ut doceret incidere in deliberatiua cõiecturam: finem: & reliquas conſtitutiones. Item pari modo in demonſtratiua: ſed queniam res aperta eſt dicere præteriit: ne rem ſatis claram dum apertiorem per exempla uult reddere obſcuriorem exemplorum diuerſitatem feciſſet. Rerum expetẽdarum tria genera ſunt. Par autem numerus uitandarum ex cõtraria parte. Deliberatiuæ & demonſtratiuæ cauſæ fines dixit eſſe utile & honeſtum. Verum eſt quiddam honeſtũ quod purum ſolum & per ſe honeſtum eſt. Aliud uero honeſtum: quod habet mixtam utilitatem quod circo honeſtum dicitur: quia ſemper in copulatis rebus nomen a meliori parte componitur: ut demonſtratiuam cauſam: cum intelligamus habere laudem & uituperationem. Quidam tamen hanc eandem cauſam a parte meliore ſicut diximus laudatiuam eſſe dixerunt. Ergo cum honeſtum nunc per ſe ſolum ſit: nunc ſit aliud quod iunctum ẽ ex utilitate: tamen etiam hoc honeſti nomen nuncupatur. Sunt igitur tria quæ expetuntur: honeſtum purum: honeſtum cum utili: & ipſum utile puꝝ ac ſeparatum. nibus: quibus conſtitutio definita tractabitur. Nũc expoſitis his argumentationibus quæ in iudiciale cauſarum genus accommodãtur: deinceps in deliberatiuũ genus et demonſtratiuũ argumẽtãdi locos: et præcepta dabimus nõ quo non in aliq̃ conſtitutione omnis ſemper cauſa uerſetur: ſed quia proprii tamen harum cauſarum quidam loci ſunt non a conſtitutiõe ſeparati: ſed ad fines horum generũ accõmodati. Nã placet in iudiciali genere finem eſſe æquitatem: hoc eſt partem quandam honeſtatis. In deliberatiuo autem Ariſtoteli placet utilitatem: nobis autem et honeſtatem et utilitatem. In demonſtratiuo honeſtatem. Quare in hoc quoq; genere cauſæ quædam argumentationes communiter ac ſimiliter tractabũtur: quædam ſeparatius ad finem quo referri omnem rationem oportet adiungentur atq; uniuſcuiuſq; conſtitutionis exemplum ſupponere non grauaremur: niſi illud uideremus: quẽ admodũ res obſcuræ dicẽdo fierent apertiores: ſic res apertas obſcuriores fieri oratione. Nũc ad deliberationis præcepta tendamus. Rerum expetẽdarum tria genera ſunt: par autem numerus uitandarum ex cõtraria pte: Nam ẽ quiddã quod ſua ui nos alliciat ad ſeſe nõ emolumento captans aliquo: ſed trahens ſua dignitate quod genus ẽ: uirtus: ſcientia: ueritas. Eſt aliud autẽ nõ propter ſuam uim et naturam: ſed propter fructũ atq; utilitatem petendum: quod pecunia eſt. Eſt porrõ quiddam ex horum partibus iunctum: quod et ſua ui et dignitate nos inductos ducit: et præ ſe gerit quãdã utilitatẽ: quo magis expectatur: ut amicitia: bõa exiſtimatio. Atq; ex his horum contraria facile tacentibus nobis intelligentur. Sed ut expeditius ratio tradatur: ea quæ perſcripſimus breui nominabuntur. Nam in primo quidem genere: quæ ſunt honeſta appellabũtur. Quæ autem in ſecundo utilia: hæc autẽ tria quia partem honeſtatis et utilitatis cõtinent: et qa maior ẽ uis honeſtatis iunctæ eſſe omnino ex duplici genere intelligentur: ſed in meliorem partem uocabuli conferantur: et honeſta nominentur. Ex his illud cõficitur ut appetendarũ rerum partes ſint: honeſtas: et utilitas uitandarum turpitudo et utilitas. His igitur duabus rebus res duæ grandes ſunt attributæ: neceſſitudo

et affectio: quarum altera ex ui: altera ex re et personis consideratur. De utraq; post apertius perscribemus. Nunc honestatis rationes primū explicemus. Quod autem totum: aut ex aliqua pte propter se petitur honestum nominabimus. Quare cū eius duæ ptes sint: quarum altera simplex: altera iuncta sit: simplicem prius consideremus. Est igitur i eo genere omnis res una ui: atq; uno nomine amplexa uirtus. Nā uirtus est animi habitus naturæ modo: atq; orationi cōsentaneus. Quāobrem omnibus eius partibus cognitis erit tota uis simplicis honestatis cōsiderata. Habet igitur ptes quatuor: prudentiam: iustitiam: fortitudinem: temperantiam. Prudētia est rerum bonarum et malarum et utraq; scientia. Partes eius: memoria: intelligētia: prudentia. Memoria est per quā animus repetit illa quæ fuerunt. Intelligentia ē per quam ea pspicit quæ sūt. Prouidentia per quam futurū aliquid uidetur anteq; factum est. Iustitia est habitus animi cōmuni utilitate conseruata: suam cuiq; tribuens dignitatem eius initium ē ab natura profectum. Deinde quædā i cōsuetudine ex utilitatis ratione uenerunt. Postea res et ab natura profectas: et ab consuetudine probatas legū metus: et religio sanxit. Naturæ ius erit quod nō opinio genuit: sed quædā inata uis inseruit: ut religionē: pietatem: gratiā: uindicationem: obseruantiam: ueritatem. Religio est quæ superioris cuiusdam naturæ: q̄ diuinam uocant curam: cerimoniam q̄ affert. Pietas per quam sanguine coniunctis patriæq; beneuolis officium et diligens tribuitur cultus. Gratia in qua amicitiarum et officiorum alterius memoria et remunerādi uoluntas cōtinetur. Vindicatio ē per quam uis: aut iniuria: et omnino omne quod obfuturu tu ē defendēdo. aut ulciscendo propulsat. Obseruantia ē per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodā et honere dignantur. Veritas est per quam imutata ea quæ sūt: aut ante fuerunt: aut futura sūt dicuntur. Consuetudine ius est: aut leuiter a natura tractum aliud et maius fecit usus: ut rellgionē: aut si qd eorū quæ ante diximus ab natura profectū: maius factū pp cōsuetudinē uidemus: aut quod in morē uetustas uulgi approbatione perduxit quod genus pactū est: par iudicatum. Pactum est quod inter aliquos conuenit.

Sed his tribus expetēdis hoc ē honestū utili: & illo tertio quod mixtū ē adiūgūtur duo ad tractatum necessaria: necessitudo & affectio: de quibus plenius postea disputabit. Arq; honestū ipsum quod pp se expetit: cū duas pres ut diximus: distributū sit prius tractat de eo ipo quod pugnest nullo utili sociato quā diximus esse uirtutem: hāc diuidit in partes quatuor: prudentiam: iustitiam: fortitudiem: temperantiam. Et definit prudentiam: eiq; tres species subiūgit: memoriam: intelligentiam: prouidentiam: quæ ratione temporum constāt. Præteriti tēporis ē memoria. Præsentis intelligentia. Futuri p uidentia: has similiter definit. Item definit iustitiam secundum uirtutē eiq; subiicit partes similiter tres: naturalē iustitiam: cōsuetudinis: iustitiam legitimā iustitiā easq; similiter definit: & dat exempla. Subiūgit tertiam uirtutem: quā appellat fortitudinem: hanc definit: & ei subiicit ptes quatuor: magnificentiam fiden/tiam: patientiam: pseuerātiā. Quas itē definit: sicuti omnia. Quarta postremo subiūgitur uirtus: quæ tēperātia dicitur: & dat ei partes tres: cōtinentiam. clæmētiam: modestiam quas ptes definit: ita ut omnia sup̄ora: quibus explicitis: aperte docuit id solū q̄ propter se expetit: & qd sit: & quale sit uerum: cum honestū hoc intelligamus esse quod propter se expetitur: nō ppter aliquod emolumentum quod ipsum utiq; uirtus est: quoniā īcidebat quæstio: an uirtus: id est honestū propter se expeteretur. Epicurei enim dicūt uirtutē expeti ipsam ppter uolūtatem huius quæstionis: cū clarior uidet̄ eē tractatus distulit: & negauit ad hoc īstitutū debere sociari: ubi tm̄ precepta traduntur: nō rerū disputatio continet̄. Nam primo ingener̄ quæ sūt honesta appellantur: uirtus: scientia: ueritas: quæ nullā ob utilitatē: sed propter se expetuntur. Veritas ē per quam ea quæ sūt: aut fuerūt: aut futura sunt: dicuntur. Hucusq; naturam & iustitiam cuiq; his quæ naturaliter iusta sunt explicauit. Nunc ea docebit cū ptibus suis: q̄ p cōsuetudinem iusta sūt. Iustitiā. n. triplicē esse uoluit: naturalē cōsuetudinis .i. moꝝ: legū: lege iustitia est qd̄ in eo scripto quod populo expositū ē.

Hucusq; iustitiā cōsuetudinis di/
xit, nunc incipit legum. Fidentia est
per quam magnis & honestis rebus.
In honestis actibus fidētia ē. Cæteq;
in malis confidentia: nā multū ipse
animus in se fiduciæ certa cū spe col
locauit: ut est illud. Turnæ sui meri
to: si qua ē fiducia forti. neq; ad hoc
nostrum institutum pertinet. Epicu
rei enim & ipsam uirtutem dicunt
propter se nō expeti: sed propter uo
luptatem: quæ secta Epicureoq; est.
hoc utiq; reuincendum. Sed quia lō
gior tractatus est & alterius operis.
Rhetorica enim nunc exponit: ideo
& hinc dicere prætermisit. Propter
se autē uitanda sunt. Docuit hone/
statem sequentē. Subiūgit uitandā
turpitudinem: sed turpitudo in his
ē quæ cōtraria sunt uirtutibus. Fidē
tia: ut supra posuit uirtus ē huic cō
traria ē: de fidētia & audacia uitāda
pari modo iter uirtutes & contraria
media inueniuntur: quæ licet uicina
sit uirtutibus: tamen uitāda sunt: ut
uitantur ipsa contraria. hæc autem
quæ uicina sunt: ita sunt ut certū no
mē teneant: nūc ita ut uocabulū nō
habeant. Fidentiam diximus ee uir
tutem: de fidētiam uitium. At id q̄
fidētiæ uitium est: habet nomen qd̄
appellatur audacia. Item religio uir
tus est. Irreligiositas uitium: atq; re/
ligioni uicina uitium tamē est: & su
perstitio nominat̄: quæ & ipa sit ui
tanda: sed hæc ut dixi media uel ui
cina habent nomina. Nam sunt aliq̄
quæ non habent: ut iustitia cum uir
tus sit iniustitia: uitiū punire. hostes
etiam uictos uicinū: iustitiæ tamen
quia parcēdum uictis est: uitium est
aliquando: cui rei uocabulū nomē:
ut aspitas: aut crudelitas: superstiti/
tio audacia. Sūt igit̄ multa quæ nos
tum dignitate: tū quoq; fructu suo
ducunt: docuit ea quæ propter se ex
perenda sunt. itemq; dixit quæ pro
pter se uidenda quæ honesta pura:
noiauit. Nunc docet illa quæ mixta
sunt: & habēt partē honestatis: par/
tē uero utilitatis: quæ tamen etiam
ipa hōestatis noie appellauit. sūt āt
gloria: dignitas: āplitudo: amicitia
Par quod inter omnes æquabile est. Iudicatū de quo
alicuius: aut aliquorū iam sententiis constitutum est.
Lege ius ē quod in eo scripto quod populo expositū
est: ut obseruet cōtinetur. Fortitudo est cōsiderata pe
riculorum susceptio: et laborum perpessio. Eius ptes
magnificentia: fidentia: patientia: perseuerantia sunt.
Magnificentia est rerum magnarum: et excelsarū cū
anima ampli quadam et splendida propositione cogi
tatio: atq; administratio. Fidentia est: per quam ma
gnis honestis in rebus multū ipse animus in se fidu
tiæ cum certa spe collocauit. Patiētia ē honestatis: aut
utilitatis cā rerum arduarum: ac difficilium uolūtaria
ac diuturna perpessio. Perseuerantia est ī ratione be
ne considerata stabilis: et perpetua pmansio. Tempe
rantia ē rationis in libidinem: atq; in alios nō rectos ī
petus animi firma et moderata dominatio. Eius ptes:
continentia: clæmentia: modestia. Continentia est: p
quam cupiditas consilii gubernatiōe regitur. Clæmē
tia per quam animi temere in odium alicuius iuentio
nis concitati comitare retinentur. Modestia p quam
pudor honestus claram: et stabilem comparat auctori
tatem. Atq; hæc omnia propter se solum: ut nihil ad
iūgatur emolumenti petenda sunt. Quod ut demō
stretur: neq; ad hoc nostrum institutum pertinet: et a
breuitate percipiēdi remotum est. Propter se autē ui
tanda sunt non ea modo quæ his cōtraria sunt: ut for
titudini ignauia: et iustitiæ iniustitia: uerum etiam illa q̄
propinqua uidētur: et finitima: eē absunt autem lōgis
sime. Quod genus fidētiæ contrarium eē diffidētia
et ea re uitium ē. Audatia non contrarium: sed appo
situm est ac propinquum: et tamē uitium ē. Sic unicui
q; uirtuti finitimum uitium reperietur: aut certo iam
nomine appellatum: ut audacia quæ fidentiæ: pertina
tia: quæ perseuerantiæ finitima ē: superstitio quæ reli
gioni propinqua est: aut sine ullo certo noīe: q̄ om
nia itē uti cōtraria rerum bonarum in rebus uitandis
reperiuntur. Ac de eo quidē genere honestatis quod
omni ex parte propter se petitur satis dictū ē. Nūc de
eo in quo utilitas quoq; adiūgitur: quod tamen ho
nestum uocamus dicēdū uidetur. Sūt igitur multa q̄
nos cum dignitate: tum quoq; fructu suo ducūt: quo
ī genere ē gloria: dignitas: āplitudo: amicitia. Gloria ē

frequens de aliquo fama cum laude. Dignitas alicuius honesta: et cultu: et honor: et uerecundia: digna: auctoritas. Amplitudo potentiæ: aut maiestatis: aut aliquarū copiarum magna abundantia. Amicitia: uoluntas erga aliquem bonarū rerum illius: ipsius causa quem diligit cum eius pari uolūtate. Hic quia de ciuilibus causis loquimur fructus ad amicitiam adiungimus: ut eorum quoq; causa petenda uideatur: ne forte qui nos de omni amicitia dicere existimantur reprehendere incipiant: quanquam sunt qui propter utilitatem modo petendam putant amicitiam: sunt qui propter se solū sunt qui propter se et utilitatem: quorū quid uerissime constituatur alius locus erit considerandus. Nūc hoc sic ad usum oratorium relinquatur: utranq; propter rem amicitiam esse expetendam. Amicitiarū aūt ratio: quoniam partim sunt religionibus iunctæ: partim nō sunt: et quia partim ueteres sunt: partim nouæ partim ab illorum: partim ab nostro beneficio profectæ: partim utiliores: partim minus utiles: ex causarū dignitatibus ex tēporum oportunitatibus: ex officiis: ex religionibus: ex uetustatibus habetur. Vtilitas autem aut in corpore posita est: aut in extraneis rebus q̄rum tamen rerum multo maxima pars ad cōmodū corporis reuertitur: ut in re publica quædā sunt quæ ut sic dicam ad corpus pertinent ciuitatis: ut agri portus pecunia: classes: nautæ: milites: socii: quibus rebus īcolumitatē: ac libertatē retinēt ciuitates. Alia si quæ iam quiddam magis amplum et minus necessariū cōficiunt: ut urbis egregia exornatio: atq; amplitudo. ut quædā excellens pecuniæ magnitudo: amicitiarū ac societatum multitudo. Quibus rebus non illud solū conficit: ut saluæ: et incolumes: uerū etiā: ut amplæ atq; potentes sint ciuitates. Quare utilitatis duæ partes uidentur esse incolumitas: et potētia. Incolumitas est salutis tuta aque integra conseruatio: potētia ē ad sua conseruanda: et alterius obtinenda idonearum rerū facultas. Atq; in his omnibus quæ ante dicta sūt: quid difficulter fieri: et quid facile fieri possit oportet considerare. Facile fieri id dicimus quod sine magno aut sine ullo labore: sumptu molesta quā breuissimo tempore confici potest. Posse autem fieri: quod quā-

Hæc difiniuit: ī quo simili mō amicitiā docet eē honestatem quidem mentis: sed cum aliqua utilitate sociatam. loquitur .n. de amicitia ciuili: quæ utilitate nō caret. Deinde partes eius amicitiæ narrat & causas. Postremo adiūgit illud tertium: uti se paratam utilitatē ex suis ptibus doceat esse cū ipa illa commoditas honestate carēs pspicit: uel ī republica: uel in singulis ciuibus. hæc autē ī republica nūc ad uires ptinet ciuitatis: nunc ad ornamentū: quæ ipa tñ ī utroq; conuenienter nominatur. Sed uires nomine appellat īcolumitatis. At uero ornamentū potētiam eē dicit: ut sint partes utilitatis duæ incolumitas: & potētia. Post hæc tractat quod græci appellāt

latū quod fieri possit: aut nō possit: in quo etiam illud docet: q̄ his uicinum est: & quod facile fieri possit. Prope enim fieri non posse credit: quod cū magna difficultate cōficit: hæc sunt de tribus: hoc ē honesto puro sint utilitate: deide mixto cū utilitate: tertō d̄ sola utilitate. Vtilitas autem: aut in nostris rebus: aut ī corpore posita ē hucusq; de honesto cū utili: nunc de sola utilitate differitur. Quoniam ergo de honestate: & utilitate diximus. Restat: ut de necessitudine usq; pscribius. Honestati & utilitati supra positæ: atq; tractatæ duas res necessario dixerit attributas necessitudinē: & affectionē: de his nūc p̄cepit. Ac necessitudinē docet esse illā: quæ neq; mutari: neq; ab exitu suo flecti possit. Affectionē uero quæ ex tempore: aut negociorum euentu: aut hominū administratione sæpe mutatur: ut res non tales sint quales esse consuerūt. Ac necessitudinem quæ prima est ī duo diuidit: ut nunc necessitas sit: q̄ aliter exitus suos habere non possit sed sua cogat effecta sine ulla exceptiōe: dicit esse alteram necessitatem ubi fieri aliter possit cum aliqd admittit. Postremū cāæ genus demonstratiuum est quod adiūgit dat præcepta quibus laudes: uituperationes q; tractentur: idest quibus locis. Ac primum dicit eosdem locos esse laudi & uituperationi: quos in libro primo iudicialis causæ: hoc est omnia attributa personæ. Partit̄ tamē breuiter laudes & uituperatiōes animi uel corporis: & extrīsecus: animi uirtutes: artes scīæ: uel cōtra nitia corporis: totius uel in partibus: ut pulchritudo: ualitudo: integritas: & cætera huiusmodi.

Extrinsecus sunt patria: parentes cognati: amici: magistratus: diuitiæ: & cærera huiusmodi. Postremũ præceptũ dat ĩ laude: & uituperatõe: nã tam nos cõsiderare debeẽ: quid corporis sit: quid extrinsecus sit: quã qd sit ĩ aĩo. Oĩa enim: uel laudãda: uel uituperanda nõ rebus externis: non rebus corporis: sed animo mentiũt. Si n aliquæ res inciderint difficiles ꝺ impossibilitate dicit quædã simplices ut aliter omnino fieri nõ possint. Cassilẽses se dederẽ hãnibali: nisi uelint fame perire. Ergo hic exceptio cassilinũ uenirẽ ĩ hãnibalis ptãte. hic aliter oĩo fieri ñ põt: tũ adiũcto ubi exceptio: nisi pp aliquã cãm. Ita ñ ẽ necessitas ĩ ciuili quæstiõe illa quæ sine cõditione est. partim aũt ex his multas eẽ res. i. necessitudine: nã oĩ tpe id ptinebit. i. exceptio ipsa. Ac sũma quidem necessitas uidetur eẽ honestatis duo sũt qdem honestũ: & utile: sed utili cũ duo subiaceant cõmoditas: & ĩcolumitas q̃si tria effecta sũt. uerum honestas præponẽda: secũdo loco habẽda ĩcolumitas ẽ: tertio commoditas deinde & quæq; res sit: aut honestatis: aut incolumitatis: aut nõ eo cõsilio quo aristippus ut sociorum cadaucra tempestatibus liberaret. Laudes autẽ: & uituperationes. Demonstratiua quæ superat sola tractatur per honestatem quæ demõstratiua partes habet duas. laudem & uituperationem: utrũq; tamen ex attributis personæ tractatur. Dum sint. xi. attributa personis quibus approbatur cuiusq; persona nomen hominis certis suis designans & sanguinem & hominem nominibus explicatur cum nullo socium: neq; nomine: neq; attributo. Natura est attributum extra ipsum hominem: ut in patria: gente: sanguine: cæteriſq;. Hæc enim licet dent homini cõmodum: non tamen proprium. In ipso uero homine est natura circa corpus & aĩam: quæ dat plurimas. & animo: & corpori q̃litates. Ergo natura accidẽs res ẽ: quæ apertiorem hominem ad unumquodq; facit. Itaq; non orator natura est sed oratorius: ideſt qui orator esse Possit. Verũ has qualitates: uel diligentia comparat: facitq; perfectas & habitus nominatur: aut in hasca su quodam ac repentino motu frequenter incidimus: & affectio dicit aut in has inclinamur studio quodã quod ipm studium per se nihil aliud est quã uolũtas applicata ĩ aliq̃s quã laboris sumptus: molestiæ: longinquitatis ĩdiget atq; aut omnes: aut plurimas: aut maximas causas habet difficultatis: tamen his susceptis difficultatibus cõpleri: atq; ad exitum perduci põt. Quoniam ergo de honestate: et de utilitate diximus: nunc restat: ut de his rebus quas his attributas esse dicebamus necessitudine et affectione perscribamus. Puto igitur esse hãc necessitudinẽ cui nulla ui resisti potest: quæ neq; mutari: neq; leniri põt. Atq; ut apertius hoc exemplis sit: licet uĩ rei qualis et quanta sit cognoscamus. Vti posse flãma: lineã: materiã necesse ẽ. Corpus mortale aliquo tpe ĩterire necesse ẽ: atq; ita necesse ut uis postulat ea q̃ mõ describebãus necessitudinis: cui nulla ui resisti põt quæ neq; mutari: neq; liniri põt huiusmõi necessitudines cũ ĩdicendi rõne incidẽt recte necessitudines appellabuntur. Sin aliquæ res incidẽt difficiles ĩ illa superiori possit ne fieri quæstiõe cõsiderabimus Atq; etiam hoc mihi uideor uideẽ esse quasdam cum adiectione necessitudines quasdam simplices: et absolutas. Nam aliter dicere solemus necesse eẽ. Cassilinẽses se dedere Hãnibali. Aliter autem necesse est. Cassilinum uenire in Hannibalis potestatem. Illic in supiore adiũcto est hæc: nisi si malunt fame perire. Si. n. id malũt: non est necesse: hoc inferius non item propterea quod siue uelint. Cassilinenses se dedere: siue famem perpeti: atq; ita perire necesse est. Cassilinum uenire in Hãnibalis potestatem. Quid igitur hæc pficere põt necessitudinis distributio prope dicã. Pluri mũ cũ his locus necessitudinis uidebitur incurrere. Nã cũ simplex erit necessitudo: nihil erit quod multa dicãus: cũ eã nulla rõe lenire possumus. Cũ ãt ita necesse erit ut aliq̃d effugere: aut adipisci uelimus: tũ adiũctio illa q̃d hẽat utilitatis: atq; honestatis erit cõsiderandum. Nam si uelis attendere: ita tamen: ut id quæras quod cõueniat ad usum ciuitatis: reperies nullam esse rem quam facere necesse sit nisi p p aliquã causã quam adiunctionem nominamus. Præter hæc aũt iuenies multas eẽ res necessitatis ad quas similis adiũctio nõ accidit. Quod genus ut hoĩes mortales necesse ẽ interire sine adiũctione: ut cibo utãtur non necesse ẽ: nisi cũ illa exceptione extra quã si nolint fame pire. Ergo: ut dixi illud quod adiũgitur sẽp cuiusmõi sit

qualitates. Ergo afficimur qualitatibus his modis: ortu: & natali: & est natura. Afficimur repentinis casibus & affectio ē. Afficimur industria: ac constantia & perseuerat̄one & habitus est. At uero ipsū studium quod esse definimus amplicatam ī qualitatem aliquā animi uolūtatem. hoc īquam studium nūc affectio est: si pro tempore est: nūc si perseuerauerit habitus ipsum studium non iam qua/
si præceptio quædam ineſt rei eius cui nomen est studium si perseuerauerit. Sed ut studium intel/
ligam: illud debeo considerare quod ipso studio petitur: ut litteratura: aut geometria quod si p̄ce
prum sit habitus studio præceptus ē Ergo natura accidēs qualitas est: ut
animæ uel corpori uel extrīsecus &
accidēs ab ortu: ac natali. Accidit au
tem mari: uel fœminæ. Nam marē
ē aut fœminam non iam inter com
moda computat. Affectio ē accidēs
qualitas: uel sponte: uel studio: mox
desitura. Nā si pmaneat: fit habitus
dicta affectio quod īficiat qualitate
& erit affectio incipiens habitus: uel
uictus: non enim omnia ad exitū tē/
dūt. Habitus ē perceptio qualtatū.
Nā hæc pcepta phī dixerunt. hic q̄/
litates: uel cōmoda sūt uel īcōmoda
Quæ quoniā tribus mōis qualitates
eueniunt: multa his cōmoda uel in/
commoda cōiter eueniunt. Verū p
existētiā ea q̄ eueniūt ſecernēt. Nā
alia uis ī eo cōmodo qđ p̄ naturā est:
alia ī eo qđ p̄ affectionē: alia ī eo q̄ p̄
habitum habitus nō pōt eē nisi hoc
quod non aliud ē: atq; illud qđ ha/
betur. Nā quod ignis calet: putāt ali
qui habitum eē qa perpetuū sit: cū
hoc ipsum si ignis: ut caleat. Itaq; po
tius natura est. Habitum multi non
nisi deo dant: & uerū ē: ille. n. habet
omnia percepta. At uero hō nun/
quam ita quid p̄ceptum habet ut nō
in profectu quotidie sit: & hunc pro
fectum. Addixerunt. i. progressionē
quam habitum dixerunt. ergo p exi
stimatiōe maioris perceptionis i ho
mine habitum intelligimus: ut si af
fectione quadā aliquid quis agat: ut
orator in foro non profectus: tamē
si in eo progressio ē aliqua habitus
dicet: & certe pro cōmodo suo: uel
habitum: uel affectionem faciet: nō
ex altero uero erit. in rebus enim no
mina sunt certa quæ alterum signi/
ficent ut iracūdus habitus est: itarus
affectionis & huius
cum studio & diligētia euenit: habi

erit cōsiderādū. Nā oī tpe id ptinebit: ut aut ad hone
statē hoc mō exponēda necessitudo sit necesse ē si hōe
ste uolumus uiuer̄: aut ad incolumitatē hoc mō neces
se ē si icolūes uolumus eē: aut ad īcōmoditatē hoc mō
necesse ē: si sine īcōmodo uolumus uiuere: ac summa
quidē necessitudo uidetur eē honestatis: huic proxia
īcolumitatis: tertia ac leuissima cōmoditatis: q̄ cū his
nūquā poterit duabus cōtēdere. Hasce āt iter se sæpe
necesse cōparari: ut quāq̄ præstat honestas incolumi-
tati: tamen utri potissimū cōsulēdum sit deliberetur.
Cuius rei certū quoddā pscriptū uidetur īppetuū da
ri posse. Nā qua in re fieri poterit: ut cū incolumitati
cōsuluerimus quod sit in præsentia de honestate deli
beratū uirtute aliquādo īdustria recuperetur: cū īco-
lumitatis ratio uidebitur habēda. Cū aūt id nō potu-
erit honestatis est. Ita huiuiusmodi quoq; re cum in-
columitati uidebimur consulere uere poterimus dice
re nos honestatis rationē habere: quoniam sine inco-
lumitate eam nullo tēpore possumus adipisci. Qua ī
re uel concedere alteri: uel ad cōditionē alterius descē
dere: et in præsētia quiescere: atq; aliud tēpus expecta
re oportebit. Incōmoditatis uero ratiōe: mō illud attē
datur digna ne cā uideatur: ea q̄ ad utilitatē ptinebit.
Quare aut de magnificētia: aut de honestate q̄dā de
rogetur. Atq; ī hoc loco mihi caput illud uidetur eē
ut q̄rāus q̄d sit illud quod si adipisci: aut effugēr̄ ueli
mus aliq̄ res nobis sit necessaria: hoc ē q̄ sit adiūcto ut
proīde uti q̄q; res erit laborēus: et grauissimam: quā-
q; cām uehemētissime necessariā iudicēus. Affectio ē.

tus est: cum naturaliter natura. Studium est autem: uel adipiscendi aliquid: uel retinēdi uolūtas. i. quod uel adipisci aliquid: uel retinere optamus: uel adepta retinemus. Victus est: uel quod ipse ho
mo agit: uel quod circa ipsum agit: oīa quæ hēt quæ natura habitus: affectio: studium. nā oratorem
esse qđ est habitus ē: & uictus est: si in ea exercitatione sit. itaq; Ci. q̄ assidua studia p̄seueranti dili/
gentia ita rhetoricā pcepit: ut ea ī eo ppetua eēt: habitū cōsecutus ē. Sed quia eius actū sibi instituit
ad usū uitæ. i. ī eadē re & ī hitu: & ī uictu. Itaq; multū plærunq; de uirtute habitus dētrahit si uictus
abfuisse dicat. nā licet orator plēus sit pceptōe ipsius artis: tñ aliquātū argumēto detrahit: si neges
ī eadē exercitatōe uixisse: ut ipse cōtra Cecilū: qa aufert uictū: ifirmabat hītū: cū dicit. Quādo tu
te tui piculū feciſti: plærūq; ēt si nihil agat ex habitu: hoc ipm qđ nihil agit ē illi uictus. i. uitæ mo
dus. Nā ut in uictu ē: quibus amicis utat: ita in uictu ē: & si nō utat. Et certe quia nihil hoc debet de
esse psonæ pōt habitū hre ex geometriæ pceptōe ī q̄ nihil agit & uictu ḋ usu rhetoricæ. Victus aūt
qui ad qualitatē tendit: sed ea qualitas uel in affectione: uel ī habitu erit: deinde uti oratione: uel

aliquid rhetoricæ nosse quod ẽ affectionis: & ad loquẽdũ: aut discẽdũ aptũ eẽ q; ẽ naturæ: aut loq; aut studeꝛ: uel qd ẽ studii: & cætera huiusmodi hẽt uictus. Vere hoc cõsiderabit uictus circa hæc oia: si ita agat uitã: ut hoc exerceat. Nõ. n. quia natura loq: aut studeꝛ possumus qd̃ ꝓpriũ naturæ ẽ iccirco & ide uiuimus: sed si sit ordinata: sic uita nostra ad oẽm substãtiã rei familiaris quærẽdã: ut i de uiuamus. i. ide nobis oia suggerãt ad uictum: merito uictus ex exercitatiõe dicit. Itẽ & si sit habi tus: & nõ in ipso habitu agat uitã: & uirtute oratorie cõsecutus sit: erit habitus nõ uictus eodẽ mõ: &

affectio ẽ: si ẽ ꝓ tpe. i. put res aliq̃ tu lerit: ut locus fuerit: ñ ꝓpetua cõsue tudie: ide uiuẽdi eodẽ mõ & studiũ ẽ si ñ studiũ quodlibet i exercitatõe uitæ tulerit: ũ de uictus noiandus sit uerborenus: ut cãs ageꝛ: ut docere: ẽ huius studii: sed qa ordinata uoluntas ẽ ad usum uitæ: merito dr & uictus. in singulis. n. his res quæq; i eo q; sũt distribuẽdæ sũt: ut ite seruus circa hæc qd in hac cõditiõe est. fortũa est si seruitute seruiat tot auita uictus est: sic & cætera de fortuna. Facta uero & casus: & oꝛones: & consilia aut superueniẽtia accipimus erunt suis noibus. Nã uictus nõ ẽ sine factis casu: oꝛonib; cõsiliis: sed sic uẽit fu it ut dicere posset: ut ei aliqd accideret: ut cõsilio uteꝛeꝛ. & hæc oia si sic accipius: ut actiões ñ ordiatas: neq; i stitutas toto uiuẽdi tpe erũt suis nominibus: si nauté i eo genere uiuẽdi posita fuerit: i quo oia sũt cõstituenda tibi cõstituẽdi ad uitã uniuersam uictus noia biꝛ nõ suo quiq; noie. Facta ãt: casus oꝛones cõsilia: cũ ex futuro tpe argumtũ dabũt: ex pteritis cõfirmabũt. Nã qa hoc illi accidit: iõ hoc illi accidet: qa hoc feẽ: hoc iõ facturus ẽ qa hoc dixit: hoc iõ dicturus ẽ: qa hoc cõsiliatus ẽ: iõ hoc cõsiliaturus ẽ. Negociũ factũ: uel dictũ ẽ: uñ iudiciũ ẽ. in iudiciũ. n. uel in deliberationem uel i demonstratione nõ uenitur nisi ꝓpter factũ. Singula igitur quæq; quæ homini: aut obiiciunt: aut de homine quæruntur facta sũt. Ipsa igiꝛ singula facta negociũ sunt. Sunt alia facta quæ ꝓbationẽ tribuunt ipsi facto: unde quæriꝛ sub quolibet statu sũt tria facta quæ extra ipm factũ: & extra facta quæ uicia sunt ad fcm: & ꝓbãt fcm uitæ præteritæ: hæc personæ attributa dicunt. Ergo cũ negociũ fcm: dictũ ue sit hẽat attributa quatuor cõtinẽtia cũ negocio inquit in gestione negocii adiuncta negocio: quæ gestum negocium cõsequũtur. Ex his duo prima cõtinẽtia cũ negocio & in gestione negocii totũ tenẽt qcquid habere, põt. cã ois. i. negociũ oẽ ꝓ ptes suas gestũ. duo alia sũt ex quibus assumũt: primũ ab oratore ea quæ negocio adiũcta sunt. Quartũ ãt illud qd ẽ cõsecutio nõ negocii ipsius gestio ẽ: sed aut extrinsecus ueniẽtia per hoies hẽt ut ꝓ naturã generaliter: ut post docebimus. Igitur prima deattributis continentia hẽt pres quinq; sũmã negocii: sũmæ cãm: facta illa quæ probãt factum diuisa ꝓ tria tempora. Et oẽ ipsũ qd diximus negociũ eẽ factum. s. cõtinetur ab his: a sũma quæ breuẽ ꝓpositionẽ hẽt totũ claudẽs: ut patriæ inquit pditio & cætera. hẽt & cãm quæ gemina ẽ ipulsio & rõcinatio. Impulsio ẽ ꝓ quã cuius cã factũ sit: Rõcinatio ẽ ꝓ quã factũ sit demõstraꝛ. Sequiꝛ ꝓ tria tempora factorũ enumeratio quid ante rẽ factũ: quid i re: quid post rem sit. Igiꝛ quodlibet negociũ de statibus interim loco sit exẽpli: Milo occidit: nõ occidit: occidit: & nõ occidit. Partes sunt singulæ quæstionis. Sed iã parẽtis occisio hois: occisio patriæ pditio sũma ẽ: ergo factum solũ negocium ẽ ꝓpositio facti cum persona eius qui arguitur: uel quolibet alio modo inuidã cõparans: aut extenuans sũmã dicetur. Et hæc ẽ q̃ Cato i libro suo appellat uires causarũ: hoc argumentũ sequiꝛ cãm q̃ partiti sumus: quæ utiq; aduersus negantem factũ danda est: ut feciſſe doceatur. Quẽ admodũ autem tractetur: uel ab accusatore: uel a reo in secundo habemus. Quod si alius status fuerit præter cõiecturam non causa erit: sed ratio: de cuius tractatu in secundo docuit: Post hæc sequuntur facta omnia ante: in post: in quibus omnia illa quæ in gestione negocii posita sunt: si tamen prosunt assumuntur. uni cuique enim facto inest. Locus. Tempus. Modus. Occasio Facultas. In gestione negocii locus: uel naturalis est: uel qualitatiuus. Naturalis locus est: cum argumentũ præstat: nõ erit illud argumentũ a loco: sed a facultate. qualitatiuus autẽ locus præstat argumentũ ex oportunitate q̃ oportunitaꝛ

quædam ex tẽpore: aut ex negociorũ cuẽtu: aut administratõe: aut horũ studio cõmutatio rerũ: ut nõ tales quales ante habitæ sint: aut plærunq; hõi soleãt habẽdæ uideãtur eẽ: ut ad hostes trãsire turpe uidetur esse: at nõ illo aĩo quo Vlixes trãsiit: et pecuniã i mare deïceꝛe iutile: at nõ i eo cõsilio quo Aristippus feẽ. Sũt igitur res quædã ex tpe: et cõsilio: nõ ex sua natura cõderãdæ: q̃bus i oĩbus q̃d tpa petãt: aut q̃d ꝓsonis dignũ sit cõsiderãdũ ẽ: et nõ quid ftat: sed quo quidq; aĩo qui cũ quo tẽpore: q̃diu fiat attẽdẽdũ ẽ. His ex ptibus ad sniam dicenda locor sumi oportere arbitrantur. Laudes autẽ et uituperationes ex his locis sumẽtur: q̃ loci ꝓsonis sũt attributi: de quibus ante dictũ ẽ. Sin distributius tractare quis uolet: patiatur i animũ et corpus: et extraneas res licebit. Animi laus: uirtus: cuius de ptibus pauloante dictũ ẽ. Corporis ualitudo dignitas: uires: uelocitas. Extraneæ: honos: pecunia: affinitas: genus: amici: patria: potẽtia: et cætera quæ similia eẽ in genere intelligentur. Atq; in his id quod in

quibus rebus possit intelligi ipe posuit. Tempus quid esset dudum generaliter docuit: pars quædam iquit æternitatis: hoc quoq; in tria tempora diuisit: quæ ipsa tempora partitus est. Nam præteritum: tribus modis consideratur. Præsens: & futurꝫ: binis. Verꝫ hæc omnia magis ad cognitionem tempo/ris dixit quicqd esset insinuare cupiebant: quā utapta sint in gestione negocii. Quid ergo aptū huic parti erit. Nam huic attributum est tempus: existimatio eiusdem temporis & collatio cum gestione: ut id quod factum dicis eo tempore ex quo argumentum sumis fieri potuisse uideatur. Itaq; sic ait.

omnia ualet oportebit: contraria quoq; quæ et qualia sint intelligātur: Videre autem ī laudando et ī uitupe rando oportebit: non tā quæ ī corpore: aut in extrane is rebus habuerit is de quo agetur: q̄ quo pacto his re/bus usus sit. Nam fortunā q̄dem et laudare stulticia: et uituperare superbia est. Animi autē et laus honesta: et uituperatio uehemens est. Nūc quoniā omne ī causæ genus argumentādi ratio tradita ē: de iuentiōe prima ac maxima parte rhetoricæ satis dictū uidetur. Quare quoniam et una pars ad exitum hunc ab superiore li/

Nam sæpe oportet commetiri cum tempore negocium. Occasio autem oportunitas est quædam tēporis ad aliquod faciendum: Hæc oportuni tas tribus modis consi derat. Modus autem est quo non solum factum in dicatur: sed quemadmodum factū qui modus & animum indicat. i. uo luntatem diuidit aut per prudenti/am: aut per imprudentiam: his quæ ritur clam: palam: ui: persasione: im prudentia purgatur casu: necessitu/dine & affectione animi. Facultates autem duplici modo argumentum præstant. Nam eiusmodi sunt: ut p eas: aut facilius aliquid fiat: aut sine his effici non possit. Adiuncta nego

cio: ad factum quod ī negocio ponitur: unde iudex laturus sentētiam est: ut ꝓbari quoquo modo pos sit p quālibet cōstitutōem: sumunt de his rebus argumēta q̄ res possunt in ipsum factū affectōe qua dam cōtineri. Has res affecta nominamus uerꝫ affecta accipimus. Nunc de ipso negocio. i. de omni cā rebusq; in cā gestis. Nunc ad res in cā gestas alia q̄si quod ammō extrinsecus: quæ conuenire uideant: aut inde ut ꝓueniat: aut ad illa cōiuncta sint hæc affecta quæ supra diximus negocio adiuncta: & cō sequentia negocium dicuntur. Illa prima continentia in gestiōe. Sed de illis iam supra dictum é. Ad/iuncta uero ea sunt: q̄ illis ipsis supra positis singulis aliquo mō: uel extrinsecus cohæreant: ut summæ ut causæ: cæteriq;. Sed cū nō in ipsa sunt: sed aliunde assumantur: cōueniēntia tamē erunt in collatio ne siue aliena sint nō hinc nata cū erit: aut maius: aut mīus: aut par. Itemq; simile cōtrariū disparatū Si uero his adiuncta ita sunt: ut extra tamē sint: erunt: aut genus: aut pars: aut euentus. Nihil. n. hoc non ex his ad hoc est: non tamen in causa positum. Et si positum est in causa: ideſt in negocio: quæ hyp potheticen: ideſt quæstio circa personam propriam: ueluti non positum. Ergo genus sit: licet causæ: tamen quia genus est: uelut extra causam est: cum persona propria ineſt in causa. Item species. Iam ue ro euentus cum tria tempora teneat: potest esse ex causa: ideſt ex negocio de quo loquor: qui probat quid est de negocio quod euenit rebus gestis id quod in negocio est. Quoniam tamen & præteriti tē/poris euentus: & futuri temporis euentus aliquotiens sumitur: & hic uideri extraneus potest a nego/cio: ex negocio tamen oriens: unde probatum est adiuncta nunc omnimodis externa affecta. Tamen aliquo modo adiungi: ut certa quæ supra diximus. Nunc aliqua ex ipso uel in ipso negocio: alio mo do tamen se habentia quam gesti negocii: textus ipse & ordo consistit circa personam certissimæ quæ stionis maius: & minus: & æque magnum tum exuit: tum ex numero: & ex figura negocii consideran/tur. Vis in eo est: quo ipsa significatione uerborum diuersas res intelligimus. Itaq; cum prolata uerba distant sensibus nostris significatione ea quæ proferuntui distant: ideſt potentia quadam qua quid quæque res possit intelligimus de numero perspicuum est. Figura est textus & ordo negocii per circū stantias suas. Simile autem ex specie: aut ex comparabili: aut ex conferenda: aut assimilanda natura iudicatur. Simile hoc est species comparabilis & similanda natura: & in illis secto. Genere. Na/tura. Vi. Magnitudine. Tempore. Loco. Persona. Opinione. Sed ipsum simile quod per hæc supra posita efficitur illic est in contrarii: partibus & quæ sub eandem rationem cadunt hoc di/stinctius positum est in differentiis. De consecutione in superioribus duobus attributis negocio: nego cium omne teneri diximus tertium quod est adiunctum negocio ueluti extra eē præcipimus: sed na/turaliter cohærere extra ipsam hyppothesim: aut a oratore assumi: quanquam & ea quæ extra sunt naturaliter a oratore sumantur. & de hoc præcepta iam dedimus. Quarta attributio quæ consecu/tio nominatur. & ipsa ea tenet quæ extra sunt. adhærentia tamen rebus negocii: quæ nō a oratore ex uoluntate sumantur: sed quæ ipsis rebus negocii rationaliter acciderunt. Ac prope ea omnia quæ ī q̄r ta attributione in consecutione sunt id uidentur esse quod euentus. Verum euentus aliud est: aliud consecutio uel res consecutionis. Etenim euentus consideratio est ex quadam natura rerū qua quid perspicitur: quid ex quaq; re euenerit: eueniat: eueturum sit. In consecutōne autem non ex rebus qd eueniat tractat orator: sed quid rebus eueniat ideſt quid rebus contingat. Deinde quod in euētu duo sunt: ut arrogantia & odium in hac consecutione unum. Nam ipsi facto consecutio est: quod uel ra/ro uel frequenter: hæc autem omnia collocata sunt in hac consecutione aut nomen contingit rebus

uel imitator: inuentor. Lex de ipsa re consuetudo: pactum ut frequenter fiat: uel non frequenter utilitas uel honestas & cætera quæq; ut dixi rebus accidunt nō ex rebus ipsis sed ad res ipsas quadam gestione proueniunt.

FINIS.

bro perducta est. et hic liber non parum continet litterarum: quæ restant in reliquis dicemus.

Marci Tulii Ciceronis oratoris clarissimi rhetoricorum ueterum liber ultimus explicit

Solebant maiores in exponendis libris multa inquirere quæ nunc omittuntur. Titulus talis ē. M. Tulii Ci. Rhetoricæ nouæ ad Herēniū liber primus incipit. Noua ad differēdam ueteris quā in adolescētia scripsit de q̄ in oratore ait. Qui libri a nobis exciderunt q̄ q̄ multi dicant ætate iam puectū scripsisse propter eloquētiam maximam q̄ in illa usus ē: nescientes. Ciceroni ita ingenitam fuisse eloquētiam: ut & incuriis uideatur ornate dicere potuisse quē q̄dem ait Lactantius i orandis causis regnasse uelut media regnat basilicus harena. Vbi. n. Cic. orabat nō oportebat ut alius q̄sq̄ loqueret. Herēniū legit fuisse sorori/ cap. 1. bem. vidend.
um Cice. Terentiæ fratrem. Hic igī tur primus habet tria. s. titulum de quo diximus: ꝓemium & tractatū Proemiū hēt tres effectus necessarios ut apparet i textu. Negociū uero i terdū est opera laboriosa: nūc uero occupatio. Familiaribus i rebus amicoꝝ tractandis q̄busipse occupatissimus fuit ut in defendēdo Milone ꝓ Pōpeio: ꝓ Deiotaro rege q̄ ipsemet i principio Pompeianæ testatus est. Omne reliquū tēpus in amicoꝝ negociis transmutandum putaui. Impedit: tribus rōnibus utebant maiores nostri: plurali ꝓ singulari: aut in dignatione: ut moriamur inulti humilitate: ut hic & stili sublimatione ut Lucanus: lusq; datum sceleri canimus: Ocium: nunc capit ꝓ litterario ocio: quod tunc fit cū relictis oībus rebus litteris operā damus quæ res ē nobis ꝓ ocio. Ci. tamē appellat ocium litterariū. idipsum substantiuū ē ocii q̄tis & cessationis ab opere. Libētius i philosophia: morali: quæ ꝓ excellētiam moralis dicit licet & aliæ partes dicant philosophiæ eo quod reddāt hoiem bonū: cum aliæ solum doctū: qua rē considerans. Socrates cū diu incubuisset illi parti philosophiæ. quæ facit hominem doctum: discessit ab ea & morali operam dedit: q̄m melius ē ee bonū quam doctum. & triplex ē philosophia moralis: quæ dicit ethica & diuidit in monasticam: iconomicam: & politicam. Philosophia logica: q̄ distribuit i dialecticā: & rhetoricam. Tertia ē philosophia naturalis: q̄ phisica dicit: latine appellamus historiam naturalem de q̄ Virg. Felix q potuit rerū cognoscere causas. ergo si qs dicat quō libentius Ci. in philosophia scriberet: cum & rhetorica sit pars philosophiæ: dicendū ē eum itellexisse de morali: q̄ ꝓ excellentiam est hoc nomen cōsecuta pauloante diximus. Voluntas: bene ait q̄ dicit appetitus rei honestæ: & honestum desiderium ostēdat nō posse resistere petitioni suæ cum sit honesta. De ratione dicendi: diffinitio rhetoricæ. nam quod latine dici nō pōt: ꝓ periphrasim dicere fuit necesse dicere: ut ait Quintilianus: ornate: copiose & distincte dicere aliquid est. Vnde dicimus ex arte loquimur: a natura. Cōscripsimus: quum nō uacat: qa i ueteri solum de inuētione scripsit: in hac uero de oibus partibus. Noluisse: quod eēt signum inuidiæ. Fugisse: ut uideret iners. Duæ sunt causæ quæ ꝑdiunt ad scribendum: ut inseruiat libenter amico & inertiam fugiat. Et eo studiosius. Secunda pars huius proemii: in qua aperit fructum artis oratoriæ. Susceperimus: ad soluendum accepimus. Nam suscipere est aliquod onus amplecti. Sine causa: quia magnam esse utilitatem in arte dicendi scis: & est causa impellens. Copia dicendi: quod est proprium oratoris. Interrogatus. n. Zenoprinceps stoicorum quid interesset i ter Rhetoricam & dialecticam: q̄ sunt partes philosophiæ. Respōdit: tantum quantum pugnus a manu extensa. Cōmoditas orationis: ad stilos: qui tres sunt: ut Virgi. facit: in tribus suis operibus accommodauit uerba rebus. Recta & diffinita: quæstio quorūdam est: quam Quintilianus ponit hanc artem non esse artem & his duabus rationibus nituntur. Prima id quod fuit ante artem nō dicitur esse ars sed ante thisiam & gorgiam qui fuerunt primi inuentores artis huius inuēti sunt plures qui in causis exercuerunt penitus oratoris officium. s. laudare: uituperare: suadere: dissuadere: accusare uel defendere. Secunda est q̄ etiam illiteratus rusticus ante prætorē ueniens utetur omnibus partibus orationis: ac si esset orator: sed eos confutat hac ratione: quia neq; ars primū: neq; natura dedit extremū. Præterea probant artē dicendi nō esse utilē: qa multi orarunt contra bonos uiros & impetrarūt ut occiderentur: quos frangit hac ratione. Quod si qd mali nascit ex arte dicendi non artis ē: sed eius qui orat. Quēdamodū uidemus medicinam non ee uituperandam ex eo q̄ multi medici uenena interdum poculis admisceāt. dicit ergo Ci. ars dicēdi habet multā utilitatē: si recta itelligētia & diffinita animi moderatione gubernetur: absoluens hanc ultimam quæstionē q̄ ars dicēdi nō admodum utilis uideat. Recta. i. cognitōe oīum scientiaꝝ: nam ad bonū oratorē ptinet scire ornate dicere de omni re ꝓposita q̄ ipse i libris de claris oratoribus testatus ē: ac mea q̄dē sīa nemo accumulatus orator & cætera: aut dicit recta ad uirtutē cōsumpta ex quo cessat obiectio q̄ñ sit utilis. Animi gubernet: ꝓpterea dicit: orator ē uir bonus & cætera: q̄m eloquētia sine sapientia est tanq̄ gladius in manu furioli.

Quas obres: ac diceret cum sit utilis & facit benſuolū oſtendens qualis ſit in eū: q̄q̄ ēt in principio oēs effectus exordii breuiter cōplexus eſſet, græci nō dicūt illos priſcos: ut Socrates: Ariſtoteles: Plato & alii præſtantes quos uniuerſi decantāt. Vnde illud: uos exemplaria græca nocturna uerſate manu: uerſate diurna & id: Graiis ingeniū graiis dedit ore rotūdo muſa loq & ipſe Ci. græcis diſciplnam a noſtris uirtutē eē captandam: ſed ait de quibus coætaniis ſuis q̄p arrogantiam & cupiditatē pecuniæ multa ſcripſerunt ad artē nō ptinent aut cū ars difficilis ſit ipſi plus præmii mereri a diſcipulis uideantur. Ne pagē: imo multū ſcire de multis. Noſtrū officiū ſuū ſine arrogantia & a pſona aduerſarii ducunt eū in odiū herēnii. Ad rationē: ad regulas. Gloria: loq̄t de inani gloria: quæ uitioſa ē: nā fuit apud romanos maxima laus cupiditate gloriæ accingi ad uirtutē q̄ animo dicebāt ſola gloriā relictā hoibus i mercedem oīum laborē: ut Ci. i Archia teſtatus ē. Induſtria ē labor circa res honeſtas: unde appellamus ſæpe mercatores induſtrios nunq̄ aūt latrones: licet multa i inſidiis patiant ic̄ōmoda Volūtati: ac ſi diceret honeſtæ cupiditati. Nimiū: q̄ſi dicat ne ſubintrem illud uitiū arrogantiæ dicēdo ſupflua: de quo græcos accuſamus: ſed ſubaudi icipiemus. Aſſiduitate frequēti exercitatione. Intelligas: hoc ē p̄ceptū eius. Rationē p̄ceptōis doctrina & ipſa documēta artis p̄cipere ē docere.

Scisse Byncepe

Se ꝙ hoc uitae arrogantiam

Vsum dicēdi maximum prodeſſe

Quas ob res illa quæ græci ſcriptores: inanis arrogantiæ cauſa ſibi aſſūpſere reliquimus. Nam illi ne parum multa ſciſſe uideret̄ur ea cōq̄ſiuerūt quæ nihil ad propoſitū attinebāt: ut ars: difficilior cognitu uideretur Nos aut̄ ea quæ putauimus: ad rationē dicēdi ptinere ſūpſimus. Non. n. ſpe quæſtus aut gloria cōmoti uenimus ad ſcribendū quēadmodū cæteri: ſed ut induſtria noſtra tuæ morē geramus uolūtati. Nūc ne nimium longa. ſumatur oratio: de re dicere icipiemus. Sed ſi te illud unū monuerimus: artē ſine aſſiduitate dicēdi nō multū iuuare ut itelligas hanc p̄ceptōis rationē ad exercitationē accōmodari oportere.

De oratoris officio.

Oratoris officiū ē de his rebus: res ad uſū ciuilē moribus et legibus cōſtitutæ ſūt cū aſſenſiōe

Oratoris officiū: totus hic liber i q̄tuor uolūina diuiſus ē: & male q dā i q̄nq; dicūt faciēres unū libr̄ eā pt̄ē q̄rti: i q̄ cōfutat græcos q dicebant exēpla ab aliis & nō ex ſeipſis eē ſumēda. Prius igit̄ liber i p̄emiū diuidit̄ & tractatū: ſed exacto p̄emio tractatū agredit̄. Prīo a diffinitōe icipit: nā ut ipſe i officiis iq̄t: oīs q̄ de aliq̄ re fit inſtitutio dēta diffinitōe p̄ficiſci ut itelligat̄ id de quo diſputat̄: ad q̄ q̄dē explicandam q̄tuor ſunt cōſideranda: ars: artifex: materia: cuius corporis mēbr̄ ſit & finis. Artifex p̄t eē duplex: & q dat artē: & q exercet dicimus oratorē: unde Ci. utrūq; cōplexus ē officium: & rhetoris & oratoris. Plutarchus i oratōibus Cice. nō oratorē: ſed rhetorē appellauit. Sophiſta medius ē iter utrūq; nam & artē mediocriter itelligit & mediocriter dicit ornate: aliquando ſophiſta ſyllogiſmor̄ cōpoſitor ē. Cato igit̄ cēſorius qd ſit orator ſic diffinit. Vir bonus & dicēdi peritus & peritiſſime q̄dē. nam cū is q oraturus ē maximam i dicēdo peritiam hēre debeat: i primis eū cōuenit eſſe uir̄: & i oī certe uirtute p̄batū. Vnde Auguſtinus i oī grauitate ſermonis maius p̄ōdus hēt uita dicentis: cuius rei nō immemor. Virg. uolēs bonū deſcribere oratorē: eloquētiam ei tribuit: & i primis auctoritatē i prīo libro. ſic. Tū pietate grauē meritis ſi forte uir̄: & cætera. Materia uero ē laus uel uituperatio: utile uel iutile: iuſtū uel iiuſtū: hoc ē ſcire ornate: copioſe: diſtincte de oī re p̄poſita dicere: ſiue i demōſtratiuo uel deliberatiuo: ſiue iudicialigenere ea uerſet̄ materia. Et notandū ē q̄ Ci. i prīo de ora. meminit multos cē q dicūt oratorē oportere eſſe muſicū & aſtrologū: & i oī arte peritū: ſi debet de q̄cūq; te ſibi p̄poſita ornate & copioſe diſtincte dicere: q̄bus ipſe rndet aſtrologi eſſe officiū ſuæ artis cognitōem hēre. Ad oratores uero nō ptinet cuiuslibet ſci ētiæ cognitionē habere p̄fectam: ſed ſcire dumtaxat diſtribuere i oratōe ſecundū p̄cepta artis dicēdi ea q̄ de aliq̄ re ſit dicturus: q̄ ēt grammaticus facit. Nō. n. ſibi cōuenit i oī ſcia peritiā hēre: ſed ſatis ſibi eē arbitrat̄ ſi i unaquaq; ſcia r̄ ſermonē cōgruū aſſeuecrauerit. Mēbr̄ aūt̄ & ſpecies iuris ciuilis: q̄ ē diſtributū i politicam: hoc i rē: utilitatē: & rhetoricam. Finis uero ē duplex: itrīſecus: & extrīſecus. Intrīſecus ē: ſemp ē i oratore & i uiargumēto r̄ & i copia dicēdi cōſiſtit. Extrīſecus eſt i auditoribus q̄ aut p̄ſuadēter: aut ñ p̄ſuadēter q̄ res p ſagittariū declarat̄. tūc. n. dicitur ſagittarius hēre finē itrīſecum: cum totis uiribus arcum extendit & ſagittam i auem dirigit: quam ſi percuſſerit tunc dicitur finem extrīſecum habuiſſe. Oratoris officium: hoc eſt diffinitum quod req̄ritur i diffinitōe perfecta: tangit aut̄ artificem. Officium uero capitur p eo quod q̄ſq; debet efficere. Poſſe dicere. i. habere facultatem tractandi ornate: copioſe & diſtincte i omni genere cauſarum: id eſt de honeſto: iuſto & utili: & tangit materiam. Vſum ciuilē tangit cuius corporis ſit ſpecies. Rhetorica. n. eſt pars iuris ciuilis: ut diximus: quoniam ad utilitatem ciuium uidet̄ pertiere. Moribus & legibus: his duobus cōſtat unaquæq; ciuitas quæ dicitur multitudo ciuiū. Mos ē quē uetuſta ſapprobauit. Lex uero ē iuſſus populi & ſanctio redacta i ſcripta. Et ſciēdum quod tribus modis diſtīguuntur hæc duo: quia mos uetus eſt & ſine ſcriptis & i uoluntate ciuiū permiſſus. Lex uero poteſt eſſe noua & ſemper eſt i ſcriptis. Prætereа nō i uolūtate eſt: ſemper cogit.

Cato Cenſo

Cicero

Finis duz

Cum assensione auditorū: tangit finem extrinsecū. Quoad eius finē intrinsecum: & bene ait quātū ē situm i oratore. quia intelligebat sagittariū nō semp auē percutere: nec medicū sanare ægrotatē. nec oratorē persuadere. Quoad eius: una dictio: male eius quod abeo more græco cū alibi scribat in epistola ad appium pulchrū quoad eius facere poteris.

Tria sunt. exponit q̄ superius dixerat de his rebus præesse dicere: hoc ē ostēdit quæ sit materia oratiōis quæ licet ab aliqbus dicatur quicqd ornate tractari pōt: ut tractaʒ aliqua de amicitia: de mortuo. tamen reducta est omnis materia ad hæc tria quæ & sub his generibus oēs species cōtinētur. Vnd sciēdū ē q̄ materia dialectici in hoc differt a materia oratoris. nā materia dialectici tractat generaliter: ut dicit Platonē uel Socratē generaliter occurētē: intelligit de quouis sit appellatio: orator uero spāliter tractare debet: nā si narraret qspiā d̄ Pōpeio iperatore deligendo: & diceret oēs iperatores quibus eēt sciētia rei militaris: uictus & oīa necessaria: & nō tractaret spāliter i Pōpeio cē nō cōueniret. Præterea est sciendum q̄ materia oratoris uocat̄ dupliciter generaliter & spāliter. Spālis causa appellat̄ græce ipothesis: & tūc sic diffinit̄. Cā est quæ habet cōtrouersiam in dicendo posita cū certa personarū interpositiōe: ut si dicat cæsarem reuertenti ex gallis triūphus def̄: & hæc: morit̄ Cicero ab instato: hæreditas Ciceroni filio detur nam oīa hic spāliter sunt notata. Generalis appellat̄ quæstio græce thesis: & sic diffinit̄: quæstio ē res quæ habet controuersiā in dicendo positam sine certaʒ interpositiōe pſonarū: ut si dicas: ipatori uictori triūphus def̄: & morit̄ pater ab iteſtato. hæreditas uiciniori def̄. Et est notandū qd cā hæc spetialis descēdit a materia generali: nō q̄ i ea se exerceat orator sicut i generali: sed q̄ ea exerceē usad cōfirmandam spālē materiā hoc mō: si dicas cæsari reportāti uictoriam ex gallis triūphus def̄: quoniam lex q̄ impator uictoriā reportans debet triūphū hēre & itē si morit̄ Cicero ab iteſtato: Cic. filius petit hæreditatē. q. frater petit: hæc ē specialis causa ad quā cōfirmanda ē generalis hoc mō moriēte patre ab iteſtato hæreditas uiciniori detur Cicero est filius uicinior: ergo Cice. filio hæreditas def̄. & p hoc est nomē oratori enthymema hoc est syllogismus ipfectus ad probandā minorē. i. cām spālē p generalē. Tria sūt: nō dicit quæstionū: qa generalis quæstio ñ tractat̄ ab oratore: sed ca utimur solū ad cōfirmationē spālis materie. Quod sint tantū tria: Quītilianus affert hāc rationē: quoniā quicqd dici pōt sub his tribus generibus cōtinet̄ et uocant̄ hæc tria genera generalissima. a Quītiliano sūt essētialia: qa sine iis rhetorica esse nō pōt. Differūt aūt tribus modis: loco: tēpore: & finē. nā demōstratiuū i cāpo martio tractabatur ubi eligebant̄ magistratus: nā ibi necessaria erat laudatio uel uituperatio. Deliberatiuū i senatu: iudiciale in foro: tēpore: qa demū tēpus præsens denotat: nā natura laus est de præsenti: licet aliquando misceāus tēpus futurū & præteritū ad maiorē cōfirmationē præsētis laudis: ut Vir. de Marcello: Tu Marcellus eris. Deliberatiuū de futuro: ut si eēt cōtrouersia utr̄ Carthago eēt deleda. Iudiciale est de præsēti fine: qa demōstratiui finis est honestas uel ihonestas. Deliberatiui utile uel iutile. Iudicialis æquū uel iniquū Cōfūdūt̄ tamē aliquādo ut dictū est. Demōstratiuū latini dicunt q̄ laudē uel uituperationē demōstrat: uñ qdā laudatiuū appellanta meliori: sicut augustinus de ciuitate dei cū esset sic scriptū de ciuitate mūdi: a grācis aut dicticon: qa dixis dicitur demōstratio: unde dicticos aduerbiū uel epēticos. In laudē: laus ē id q̄ tractatur: laudatio ipē modus tractādi i genere demōstratiuo sicut̄ uituperatio & uituperiū certæ pſonæ: ab eo q̄ cā ē certarū pſonarū interpositiōe. Deliberatiuū græci uocāt symbuleuticon: q̄ ē cōsulo. Cōsulatio ē tractatio cōsiliorū: & quicqd ē ante liberationē. Iudiciale: dicūt dicamicon q̄ ē iustū. Cōtrouersia dictiōe & cōtradictiōe. Accusationē: quo ad criminalē petitionē. In ciuilibus: cū defensione & ad utrūq;. Nunc quas: declarata materia oratoris accedit ad regulas qbus uti debet. Oratorem habere: ista quæ sequūtur sunt accidētia oratoris quoniā sine ipsis nemo pōt eēt orator: nā sicut homo uiuēs sine sāguie & spū eē non pōt: ita orator sine his ptibus nullo mōe pōt: nā ppriē istæ qnq; partes sunt essēcialia oratoris. i. sine quibus orator eē nō pōt. Oratorē. i. illū dicit qui exercetat̄ in nō aūt rhetorē: nā sine mēoria rhetor eē pōt: qa libros hēt uñ doceri pōt. Tractari deducere in actum: Has cās. s. illa tria genera causaʒ quæ dixi: Oportet. necessitatē importat. Inuētio: iuenire ea quæ p re faciūt quæ facis firmare: potes aduersariorʒ cogitata destruere: Excogitatio cogitare est ea duna re in mētē ad aliqd inqrēdū & mētē adhibere. excogitare uero adhibitiōe &. ex illa coadunatione mētis aliqd inuenire. Reʒ ueraʒ: argumentorʒ & materiaʒ ueraʒ. & i hoc cōuenit cū dialectico: qa nihil ꝓbat nisi ueris ratiōibus. Aut ueriſimiliū: in hoc differ qa: orator debett facere orationē: aut

uerisimilem:aut ꝓbabilem:aut credibilem ut in animum auditoꝝ cadere possit. Interdum põt uti mẽdatio alicuius salutis cã:ut id uerisimile uideaꝰ:ut Ci. ꝓ Milone.inducit.n. Clodiũ dedit opa ue nisse ut iterficeret Milonẽ:q̃ nõ uꝝ eẽ tradũt historici. Sed qa res uerisimilis eẽ uidebaꝰ:licuit Ci. ꝓ salute Milonis uti mẽdacio. Probabilẽ quã unusq̃sq; approbat. Dispositio:duplex ẽ: naturalis & artificiosa. Naturalis ẽ q̃ facta sunt primo ẽt prio dicanꝰ q̃ secũdo ẽt secũdo dicanꝰ. Artificialis est quando ꝑ uerũꝰ ordo:ut post ꝓmiũ ponere cõfutatõem cũ narratio eẽ deberet:ut o regina nouã:ex ordiũ:nõ uos aut ferro. Cõfutatio:ñ ea uis aio:nec tãta ſupbia uictis. Est ordo quãtũ ad collatõem naturalẽ. Distributio:q̃tũ ad artificialẽ.i.i diuersis locis tributio i q̃bus põere debemus. Reꝝ materie. Quibusq; locis:aut ꝓ naturalẽ:aut ꝑ artificialẽ ordinẽ aliq dixerunt iudiciũ ẽẽ necessariũ. Sed Quinti. respõdet istis: dicẽs eẽ ſupfluũ:qm̃ in iuẽtiõe cõclusit iudiciũ:qa iuẽtio ſine iudicio ẽẽ nõ põt. Sit collocãdum.i. debito loco ponẽdũ ꝑ ut necesse fuerit. ¶ Elocutio:pars ẽ eloquẽtiæ.eloquẽtia uero generalis ẽ:ſed elocutio aptatio q̃ dã uerboꝝ ꝓ materia circa ſentẽtiã & uerba.nã ſi tractamus magna:alti loqs uocabulis utẽdũ est. Si parua:humilibus:q̃ Vir. diligẽtiſſime i ſuis operibus executus ẽ. In bucolicũ humilibus:ut cũ uelit ſignificare noctẽ:ſic ĩqt:& ia ſumma ꝓcul uillaꝝ culmina fumãt.nã ſi fuiſſet materia altiloqua dixiſſet:Aureus occaſum iã ſol ſpectabat equoſq; ꝑnum ĩter urgebat facili trãſmittere cursu. In georgicis uero mediocribus: ĩ æneidos altiloqs:quã rẽ ſeruãdã Horatius docet uersibus expõi tragicis res comica nõ uult. Indignaruntẽ priuatis ac ꝑpe ſocco dignis carminibus narrari cœna Thieſtæ. Accõmodatio:adaptatio. ¶ Memoria:q̃ uersaꝰ circa duo.i.circa res & uerba utputa ſolũ memoriter dicere.ſ.arma uirũq; cano:Circa res ſcire collocare rẽ:utputa cũ uenerit Aeneas.Prio poſt icẽſã Troiã:& q̃ iter habuerit q̃ cõfecit Aeneas a troia uſq; ad Italiã. Verboꝝ:ut recordari aliq̃ uerba ſimpliciter. Præceptio:cõprehẽſio. Arma animi:eo q̃ nobis memoria hẽret. Diſpositiõis:quo ad ipm ordinẽ. Multi dicũt iter officia oratoris memoriã annumerari nõ debere:cum ea nobis a natura data ſit:nõ itelligẽtes oẽs artes a natura nobis datas:& deide ꝑ artẽ ornari & expoliri. Pronũciatio:idẽ ſignificat q̃ porro enũciatio aliter ſignificat leuẽ traditõem:ut cũ dicimus iudicẽ ꝓnũciaſſe ſentẽtiã. Moderatio uocis tã i ſermone q dicitꝰ ſermo remiſſus:quã i cõtẽtõe q dicitꝰ ſermo acris:ut Virg. i q̃nto.illũ elabãtẽ teucri ac riſere natãtẽ. In cõtẽtõe:ut i bucoli. Quid dñi facient: audẽt cũ talis fures. Idẽ i æne. date celeri ferꝝ:date tela fũditus muros. Vultus ut ſi mœſta ſit materia uultũ quoq; mœſtũ cõtrahamus. Geſtus:ad motũ mẽbroꝝ tã manuũ q̃ pedũ:hãc particulã non nõ mediocriter ptinere ad ſuaſionẽ idicauit. Demoſthenes:nã ter iterrogatus q̃d maius eſſet i oratore Reſpõdit hyſiocriſim & ſanctitatẽ. Hortẽſius ſic ſignificauit.is.n.ꝑ optimã eius ꝓnũciatiõem multas obtinuit cãs cũ nõ maximã i dicẽdo uim haberet:nam cice. lõge eũ ꝑcelluit:& tñ ꝓnũciatione ſua nõ mediocris orator habitus ẽ. Tribus rebus:qa poſſent uideri difficiles i oratore illæ q̃q; ꝑtes eſſentiales ꝓponunt q̃dam facilitatẽ:ꝑ quam ea oĩa facillime cõparemus.ſ. partẽ imitatiõem:& exercitatiõnẽ. Hæc oĩa:has q̃q; partes oratoris eſſentiales: Aſſequi:facillime cõparare & obtinere. Præceptio:doctrina. Certam uiam:nõ ſine cã:nam i hoc ceſſat obiectio eoꝝ q dicunt nõ eẽ artẽ eo q̃ multi fuerũt ſine præceptis artis eloquẽtes:ut orpheus:amphiõ.nam ut ipe cic. ait i oratore hoc illis cõtigit bõitate naturæ.ſed nullam habẽt dicẽdi certitudinẽ. Alii ſunt q dicũt ñ eẽ artẽ:qa nõ hẽbant materiam ꝓpriam ſicut medicia habet herbas & reliquæ artes:ſed certe ignorant oĩonis materiam eſſe q̃d dici põt & ſermone explicari: Rõeq; dicendi:adiũxit hoc ut ſeparet hoc diffinitũ ab aliis oratoribus:nam & reliquæ ꝑtes hñt: Certam uiam:quo ad ipſa ꝑcepta artis:q̃ dant nobis certitudinem

Et rõnem dicendi:quo ad exercitatõem ut ſcire allegare cã:q̃re ita fiat.nam poſſet aliqs ſcire ꝑcepta artis & rõem dicendi nullam hãre:aut dicit. Certam uiam.i.regulam. Rõnemq;:ut ſcirem allegare rõem q̃re ſit. Imitatio eſt:icluſit i hoc uerbo neceſſitatem.nam q aliũ imitaꝰ uꝝ ueſtigiis alterius duci a quo ſi deſcendat nihil penitus cõſequẽtẽ. Diligenti rõne ac ſi diceret uſq; ad minima uocabula debemus limitari:uñ i limitatõe tria ſũt cõſideranda quos q̃dem & q̃tũ imitemur:quos ut idoneos uiros nõ illos uetuſtiſſimos:ut fuit cato cenſorius qa adhuc ñ uenerat i illũ ſuccũ eloq̃ntiæ lacteũ neq; modernos:ꝓterea ſi nolumus exerceri i ꝑſa nõ ſeq̃mur comicos nec poetas:ſed Ci. illũ q & idoneus eſt & præcæteris ornatiſſimus.uñ ait Qui.cic. ut mihi q̃dem uꝝ & iucũdus incipientibus quoq; & apertus ſatis eſt q nõ tantũ ꝓdeſſe:ſed amari põt:tũ ut oſq; ſimillimus cice. erit romani maximus auctor eloquii:ſi aut uerſus aliq̃d amauerit Vir.ſibi ꝓponat de quo laus deſiit eſſe laus. Quæ ſane q̃d ut imitari ꝓbabilia & omittere mala uocabula.nam ſunt conceſſa oĩa quibus poetæ utuntur:ut cum ait Vir. Steterunt q; comæ.& alibi uiram dederitis inundis & iis ſimilibus non uti non poterimus.

Dispositio duꝝ

Nota partes Rethoricæ eſſe tres

Memoriam eſſe in duob9

Demoſthenes

Quã tũ uero imitemur pertinet ad figuras: ut illud suscipiã. qđ a natura nobis cõcessum: quẽ admodũm Horati. ait: Sumite materiã uestris: q scribitis æquã. Viribus: & uersate diu qd ferre recusant Valeant humeri. Exercitatio: ut uirus fecit. nã priusq̃ publice aiqd scriberet: scripsit moretum: & multa alia: ut prõptitudinẽ cõpararet. Ci. quoq: multa cõuertit: in latinũ scripsit: & declamauit. Solebãt ẽt antiqui se exercere in thematibus factis: ut facere accusationẽ: defensionẽ: deinde aliqui dicunt q̃ maior est cõsuetudo q̃ usus: quo ad seipsos: dum secũ se exercẽt: cõsuetudo q̃tum ad alos qñ publice se exercẽt. ut orãdo in foro: uel i senatu: nil aliđ exercitatio nisi frequẽter ũti. Et ẽ notãdũ i his tribus uariũ effectũ contineri: nam ars ẽ emẽdata natura: ideo dat certitudinẽ: qa cõstat ex p̃ceptis. Imitatio facit abilitatẽ & aptitudinẽ. Exercitatio uero prõptitudinẽ i qua re diligenter seruauit modum & ordinem. nam primo artẽ capimus: deinde imitamur: tertio exercemus.

Mos priscorũ

Nota sex partes inuentionis

Exordium

Exercitatio est assiduus usus consuetudoq̃ dicendi.

QVoniã igitur demõstratũ ẽ: quas cãs oratorẽ recipere oporteat: quasq̃ res habere conueniat: nũc quẽadmodũ ad oronem possint oratoris officia accõmodari dicẽdũ uidetur. Inuẽtio i sex ptes oronis cõsumitur: i exordiũ: narrationẽ: diuisionẽ: confirmationem: cõfutationẽ: et cõclusionẽ. Exordiũ ẽ principium oronis: per quod aius auditoris: aut iudicis cõstituitur: uel apparatur ad audiendũ. Narratio ẽ rerũ gestarũ: aut proinde ut gestarũ expositio. Diuisio ẽ: p quam aperimus quid cõueniat: et qđ i cõtrouersia sit: et p quã exponimus: q̃bus de rebus sumus dicturi. Quoniã posteaq̃ oñdit qbꝫ rebus possumus ornate exercere nos i dicẽdo: & formauit bonũ oratorẽ: formauit ipam oronẽ: q̃ dicit instrumẽtũ oratoris: sicut militis tela: & hastæ: aratoris uomer: & alia: uñ dicit qm̃ trãsgressio color i quo facit auditorẽ cautũ: q̃ uulgo: & seruari solet quotiẽscũq̃ de una re i aliã trãsimus: utpote postq̃ eius benignitatẽ laudaueri: nũc đ fortitudie eius dicer icipiã. Quas cãs demo. deli. & lu. Quas res inuẽtio: dis. elo. & cætera. Officia bñ dixit officia iuẽtionẽ: & cætera: qm̃ esse ẽt alia sũt: nec sine illis põt ee orator. Ad oronẽ tanq̃ instrumẽtũ. Inuẽtio consumit: ac si dicat: ita diuidit: ut plus nõ restat. Multi tñ addũt egressionẽ: sed ea est ps confirmationis. nã sem p posita ẽ ad cõfirmãdũ: ut ilioneus. Est locus hesperia. unde Quint. sic diffiniuit Egressio ẽ dispositio rei extra rem ad rem tñ ptinens. Exordiũ tã apertũ q̃ occultũ: quod dicitur. a græcis, plogus: uel ,pemiũ. ita a latinis ẽ appellatũ: qa sit i re dicẽda tanq̃ cirrus qdã & clauis i ostio p quod oia interius patent. Principiũ oronis: uelut radix deducens ramos. Animus auditoris: significauit genus demõstratiuũ & deliberatiuũ. Iudicis tetigit iudiciale. Cõstituit: ptinet ad exordium apertũ: quo audito aius auditoris quiescit. Præparat pp insinuationẽ: p quam animus auditorisnõ intelligens q̃d uelit dicere p̃parat: ut si qs orãs p filio Ci. ad iudiciũ adducto dicat. Nemo est uestrũ iudices: q ignoret quãtos labores: q̃tas aĩ molestias Ci. pr̃ passus sit: dũ studeret patriã a manibus hostium liberare: quare cũ nullũ p hac re p̃miũ a nobis pr̃ tulerit: nunc tps ẽ: ut Ci. filio conferamus: sed multi quærũt nõ esse necessariũ exordiũ: hac rõe: qa cũ p̃dicator: uel alius multitudini cõgregatæ aliqd declaraturus sit: iam oes parati & cõstituti sunt ad audiendũ: ẽt si ñfaciat exordiũ. Respõdẽt his duabus rõnibus secundũ Quin. primo q̃ si p̃parati sunt ad audiendũ: hoc p naturam faciũt: qa non i oi re natura dat principium: sed p exordiũ fiunt attentiores. præterea licet p naturã sint p̃parati: tñ ignorãt: de qua re sit dicturus: quod p exordiũ declarari solet: unde dictũ ẽ: exordium: quasi de materia ortũ. Narratio hãc uocãs alio uocabulo expositionẽ: quæ habet duplicẽ effectũ. cõtinet .n. & res ueras & uerisimiles. Gestaꝝ in hoc ostendit narrationẽ ee de p̃terito semper & continere res ueras. nõ narratio propria ẽ generis iudicialis. nã ipse Ci. ait uera narratio ẽ de his rebus: de q̃bus iudiciũ futuꝝ sit. Si aut i demõstratiuo fiet: aut in deliberatiuo incidens ẽ: ñ ppriaẽ nec acta agamus: quod uetamur ueteri ,puerbio: ut inqt Cato maior. nã cũ narratio de p̃terito semp sit: nõ põt haberi de p̃senti: nec de futuro: q̃ si fiet ad cõfirmationẽ p̃sentis laudis ptinebit. Aut ,pide ut gestarũ: hoc ad res fictas: ad fabulas: ad insomnia: & ad res uerisimiles ptinet: nõ .n. res ueras solũ cõtinet: sed ẽt uerisimiles: ut si qs dicat. Cauete uobis romani: ne huic cõcedatis: qcqđ a uobis petierit: q̃ si feceritis nõ aliter uobis q̃ qđ de rustico legimus. nã cũ isa silua lignũ iperasset ad manubriũ securi cõficiendũ: post paucos dies magnã ptem siluæ succidit: & arboribus oẽ genus una ruina trahit. Diuisio hãc etiã ptitionẽ Ci. alibi appellauit: q̃q̃ Quint. dicat ptitionem ee generalem p ſpes factã. Diuisionem uero: q̃ in alias ſpẽs diuidit generalem: ut si dixero: qm̃ pollicitus sũ uobis me dicturũ de huius uiri parentibus: de pria: de uirtute primũ cognoscetis: quis: & quãtus eius auus: qs pater: postremo pudica generatio eius extiterit. nã prima diuisio generalis ẽ: secũda uero ſpecialis. Quid nobis: qđ i cõtrouersia. i. q̃ discõueniat hoc mõ. Cogite o iudices hũc mihi pecunias reddere nõ .n. negat se mutuo eas a me accepisse: sed dicit mihi instituisse: ego uero id sedulo nego: conuenit .n. qm̃ ábo fatenr pecunias ee datas mutuo: solutio .n. pecuniaꝝ discõuenit: p quã exponius: tãgit se secũ dã spẽm diuisiõis: q̃ diuisa ẽ i alias duas ſpẽs i distributionẽ: p q̃ oñdimus: đ q̃bus rebus dicturi sumus: & i expositionẽ. q̃ ẽ cũ absolute exponius: q̃ sumus dicturi: ut sic qm̃ expectetis: ut hũc factũ

uirũ uobis cõmendẽ: primo de pria: de parẽtibus & demũ uirtutes eius cõmendẽ: Cõfirmatio: hæc é corroboratio earũ rerũ quæ sunt diuisæ: ut sic qm̃ de parẽtibus: de patria: de moribus huius dictu rus sum: primo ab auo incipiemus: q qdem omniũ p̃stãtissimus fuit: nec ĩ litteris solũ: sed ẽt ĩ re mi litari: pater uero iustissimus: & rerũ humanarũ peritissimus: mater uero pudicissima fuit. Argumẽ tor. i. ea or rerũ quæ sũt facturæ fidẽ auditori. Assueratiõe. i. cũ quadã seueritate uerbor. Confu tatio ab aliquibus refutatio dicit. Dissolutio: Ci. p Archia dicis: o Cirachæ: q Archias nõ est ciuis: adest Lucullus hõ iustissimus q di/ cit se affuisse cũ heraclidẽsis ciuis cra ret: & hoc si reddidisses mihi pecu nias nõ respõdisses te reddidisse: cũ Antõius te de ea re interrogasset. Mul ti tm̃ uolũt cõfutationẽ sub cõfirma tiõe cõtineri: & ita cõnexã: ut separa ri nõ possit: & uolũt eẽ qnq; tm̃ ptes orationis: sed eos uehemẽter errare. Quinti. ostẽdit: pp uarios earum ef fectus. Nã aliud est sua cõfirmaꝛ: & aliud aduersarios cõfutaꝛ: q p simi litudinẽ castror cõprobaꝛ. quid. n. p̃desset ad uictoriã: si ĩ uallo mu/ nitissimo cõtineri: nisi castra hostiũ dissolueris has qnq; ptes Hieronymus i hoc dicto demonstra uit ĩ libro de uirisillu. Lactãtius omniũ suor tẽpor uir eruditissimus Crispũ Cõstãtini filiũ latinis lr̃is eruditum: qutinã tm̃ nr̃a confirmasset: q̃ facile aliena destruxit: ĩ his ãt duabus tota uis p̃suadẽdi consistit: ut ipse Ci. post dicturus é tota spes uituẽdi rõne p̃suadẽdi in confirmatione: & cõfutatiõe posita é. Cõclusionẽ pite artifficiosũ dixit: ut ostẽdat nõ ee cõclusionẽ: si qs diceret de his satis plura nõ dicã satis ad causam: fit autẽ p enumerationẽ: cõmiserationẽ: & indignationẽ simul: aut saltẽ per unum hor triũ: ad has. s. partes oõnis multa diuiciũ egressiuã: quæ dicit narratio intercurrẽs: quæ secundũ Quint. dicit aliquius rei extra cãm: ad causam tm̃ pertinẽs tractatio: ut si dicat: dicit iste: q Antonius mihi pecunias nõ reddidit: & ut iidẽ habẽtis nemo ĩ hac urbe unq̃ iustior fuit: nemo ma gis seuerus: nemo magis cõtinẽs inuenit: sed his occurrit Quin. hoc mõ: q oia quæ incidũt in oõne principales oõnis ptes nõ ee sicut nec fimbriæ partes uestis nõ sũt: licet ad ornamẽtum positi sunt. Præterea sciendũ has oẽs ptes ĩ oõne semp nõ ee necessarias. nã ĩ demõstratiuo: & dliberatiuo gene re nõ é semp necessaria narratio: pp disconuenientiam tẽpor. Aliæ sunt ita simplices oõnes: q non eẽt necessaria diuisio. ut si dicamus dicit iste: q nõ uerberauit seruũ suum: sed aspicite plagas o iudi ces: qbus totus affectus é. Cõfutatio uero & cõfirmatio semp necessariæ sunt in qua re ita solet eueni re oõni: sicut de domibus: qua or quæ pauperũ sunt: pauciorũ indigeat rerũ: q diuitũ ædes magnifi cæ: satis. n. pauper habet: sed magnificẽtiam hr̃e conuenit: & lectos: & uasa argentea. Hæc autẽ par ticula licet in multis cũ exordio significat: cõueniat: tm̃ in hoc differt ab illo: qa in hac licet totos ef fundere effectus: ut ait Quinti. In illo aũt breuiter aperimus quæ ĩ oõne tractanda sunt. Tria sunt officia quæ seruare debet orator in oi oõne cõficienda: mouer: uel flectere: uel ad irã: uel ad mise ricordiã: uel ad amorẽ: uel ĩdignationẽ; & ad cæteros aĩ motus: hoc é p̃priũ exordii & cõclusionis: q̃q̃ in oi pte oõnis semp auditor aĩos mouemus: & attentos nobis conseruamus ad audiẽdũ debet docere: & hoc faciũt cæteræ partes: ut narratio cõfirmatio: cõfutatio. Debet p̃terea delectare audito rem p elegãtiã sniar: p ornatũ uocabulor: p suauitatẽ dicendi: p colores rhetoricos: & hoc p totum corpus oõnis efficit: sed hæc tria: ut Augusti. ait: ĩ libro de doctrina christiana: q a libro de claris oratoribus uidet traxisse diuersũ hñt effectum. Docere. n. uel probare hñt necessitatẽ: qa cũ orator uelit p̃suadere: ut narret & p̃bet p argumẽta quæ: uel ad p̃suadendũ sunt accõmodata: flectere: uel mouere hẽt in se uictoriam: q̃ auditis oõnibus: & cũ subinducit cõmotio aĩor p cõclusionem facil lime uictoria cõseqt: unde ait cũ assensione auditor. Delectare uero affert auditoribus suauitatẽ. Núc qa more suo facit transgressionem: colorẽ: p quẽ oñdit qd dictũ sit: & breui qd sequat. Ora toris officiis: bene officia appellauit ea: sine qbus orator eẽ nõ põt: ea superius essentialia eẽ dixius ab efficendo aũt dicta sũt: ea oio efficere debet: quo facillime cognitis. n. officiis oratoriis: & ptibus eor qbus cõstat oõ: facilius ear tractatio cognoscet. Ad iuẽtionis: inuẽtio. n. p oẽs ptes ẽ distributa tanq̃ corporis sanguis. p oẽs ptes: tũc igit ptes oõnis ad inuentionẽ accõmodãt: cũ oia inuẽta p sin gulas ptes disponunt. Causa posita: ppositã nobis cã ad orandum: q dicit res habens cõtrouersiã ĩ se cũ certarũ p̃sonar interpositione. Quo facilius boni medici usus é officio: ĩ hac declarãda. So lent. n. cũ ægrotãti medicinã daturi sunt: prius rõem cõplexionis hr̃e: ut cognita ægrotãtis natura fa cilius de qualitate medicine declarare possint: & eã ægrotantis naturæ accõmodare. eodẽ mõ Cice. tractaturus de ptibus oõnis. primo exordiis p̃ponit quãdã cautelã: p quã ualeamus rõem exordior ad diuersitatẽ materiæ: & ad genus cãr accõmodare: Genus cãr. hoc é q̃le genus sit cognoscẽdũ: & dupliciter é cõsiderandũ. s. q & q̃le cũ dicius q̃le genus intelligimus quatuor genera cãr significa/ mus intelligit de tribus generibus cãr: quæ uniuersalia generalia: essentialia sunt appellata: cũ ãt q̃le genus. q̃tuor genera causarum significamus: quæ genera specialia: accidẽtilia & q̃litatiua dicũt

Cõfirmatio é nostrorũ argumẽtorũ expositio cũ assẽ ueratiõe. Cõfutatio é cõtrariorũ locorũ dissolutio. Cõ clusio é artificiosus termius oõnis. Núc quoniã una cũ oratoris officiis: quo res cognitu facilior eẽt. produ cti sumus: ut de oõnis partibus loqueremur: et eas in uẽtionis rationẽ accõmodaremus: de exordio primo dicẽdũ uidetur. causa posita: qũo cõmodius exordiri possumus: genus causæ considerandum est.

& sunt honestū: turpe: dubiū: & humile secundum quos diuersitatē exordiorū quoq; rō diuersa ab oratore habēda ē. Quidā tñ addūt obscurū: sed insulsissime quidē. nā ut ait Quinti. obscurum sub dubio cōtinet. Genus causæ: qualis sit causa: uel honesta: uel ihonesta: turpis: uel dubia: uel humilis. Genus. n. causæ p quale accipit; nec unq̄ dicimus quale genus quatuor hæc genera quæ species/lia dicunt cōtinentur sub singulo genere essentiali: ita q̄ una cā poterit in genere demōstratiuo & honesto: uel turpi: uel dubio: uel humili: exēpli gratia de honesto & demōstratiuo simul: ut si qs laudet Ciceronē: q̄ patriā ab impetu Catilinæ defenderit: ī turpi & demōstratiuo: si uituperet senectutē: aut laudet uitia: & sic de singulis. Poterūt ēt eadem oīa sub deliberatiuo eē: ut si deliberet de deliberādo Marcello uiro grauissimo ī exilio cōstituto q̄m Pōpeianus extulerit. in iudiciali & honesto ut si accusat Catilina q̄ filium occidit: ut Aureliā Oresti filiā uxorē hēret: quæ nolebat priuignū educare: & defēdet Ci. q̄m Catilinæ socios & cōiuratores morte dānauerit: uel eodē mō de reliqs cōsiderandum est. Honestū unūquodq; horū quatuor generū specialiū tribus modis cōsiderādū ē: a re ipa: a persona auditoris: & a psona dicētis. Honestū. n. ē genus a persona dicentis: si quispiam religiosus paupertatē cōmēdauerit: & luxuriā uitupauerit. A re ipsa honestū: siqs uirtute pditum & litteratū uirū laudet: & interrem & ignarū uituperet. A persona āt auditoris honesta erit materia: si qd quod auditori placuerit pferemus: ut si qs laudet apud Actheontē uenationem: & audaciā apud Achilē: poterit tñ honestū esse turpe respectu auditoris: ut laudare libertatē apud Dionysiū: & apud Catilinā uituperat cōiuratores. Turpe quoq; genus ē a persona dicētis: ut si religiosus homo uituperat religionē: & cōprobat uitia. A re ipsa ē turpe genus causæ: cū defēdit res turpis a quocunq;: aut oppugnat honesta. A psona auditoris: cū uituperat tyrānus: & laudat libertas apud tyrānū. Turpis. n. res est a persōa auditori q̄ sibi displicet. Est etiā turpe a re ipsa de q̄ Aristophanes accusauerit Socratē. Dubiū est: qd ex una parte honestū ē: & ex altera turpe: ut est cū Agamēnon exercitū ī aulidē duxit uentū aduersum habebat cōsulunt dii. Respōdēt si filiā sacrificet Iphigeniā se posse propitios uētos habet p utilitate cōi filiā ad sacrificiū duxit: p quā re fuerūt Clytēnestrā motā fui esse ad agitationē mortis: qua postea uirū affecit. Item expulsio Tarquino & filius. Filii Bruti regio more uiuere soliti curabāt regē ī urbē quod cū intellexisset Brutus securi filios percuti iussit. Hæc igit duo honesta sūt: cū p rep. res caras perdere uoluerit: sed turpe consideratur ppriosfilios trucidare. Vilis res dupliciter considerat: a persona audiente: & a re ipsa. A re ipsa si quispiam accusare alium de suffurata gallina. A persona auditoris: si uilem rem deferret ad principem: potest tamen eē honesta ab audiente: ut si prætor audita causa de re uili eam tractaret benigne: q̄m officium ē prætoris etiam de reuilissima iudicare petētibus: Cū hæc ita sint: iam declarata sunt duo: quæ oratorē plurimū adiuuāt ad instrumentū conficiendū. s. genera causarum generalissima: & cuius cōplexionis existant. sequit nunc ut applicemus has distractiones materiæ ad exordios rationē: & regulas ad exercitationē accōmodemus. Ita sint hoc ē cū materiæ possint eē diuersæ cōplexionis: qa alia est honesta: alia turpis: alia humilis: alia dubia. Rationē exordios regulas: quæ tres sūt. s. attētio: docilitas: & beniuolētia. Accommodari adaptari æqualiter cōcinari: tanq̄ medicus solet medicinā ad cōplexionē ægrotantis. Ad causæ genus: .ī. ad qualitatem: ac si diceret ad complexionē materiæ. Principiū hoc appellant exordiū appertū qd' græci ,pemiū dicunt melius q̄ latini: ut ait Quinti. ī libro exordios: nā principiū magis generale ad oīa ptinēs: dictū a præ & captio: quasi prima captio. Proemiū a pro: & q̄ significat uiam eo q̄ sit præābulū quoddā a cæteras ōonis partes exponēdas: uel a p: & himis: himi quod latine significat pludiū: hoc ē quædā ficta cytarizatio: & tractatō cordarū añ uerā & seriā molodiā cātilenæ ex qua intelligit qualis cātilena sit futura. Insinuatio dicta ē: q̄ p sinū quendā & uiā obliquā ad exordiū ueniamus a græcis epodos noīat: ut apud Virg. de Turno. Duani miserere senectæ & illā Recordare dñe patrū nros Abraā: & Isac. Hæc aūt uocabula a Cic. inuēta sunt. nā ante ipm quō latine dicere eus nō habebamus uñ adhuc uocabulū rhetoricæ inuētū non est nomen nisi p periphrasim: nec mirū si addidit uocabula græca: q̄m suo tpe solis græcis uocabulis utebant Principiū ē: hæc ē diffinitio exordii aperti: cuius finis est disponere animos ad audiendum dicendo. Statim significat exordium breuitate gaudere: & ambagibus esse uacuum: ne in caput oratio creuisse uideatur

De quatuor generibus causarum.

Genera causarū sunt quatuor: honestū: turpe: dubiū: et humile. Hōestū genus cāæ putatur cū ait: id defēdimus quod ab oībus defēdēdū uidetur aut id oppugnamus: quod ab oībus oppugnari uidetur debeī: ut pro uiro forti cōtra parricidā. Turpe genus causæ ītelligitur: cū aut honesta res oppugnatur aut defēditur turpis. Dubiū genus ē: cū hēt in se cām honestatis et turpitudinis partē. Humile genus ē cum cōtēpta res antefertur. Cū hæc ita sint cōueniet exordiorū rōnē ad oē gēus causæ accōmodari. Exordiorū duo sūt genera. Principiū quod græce appellatur proemiū: et īsinuatio: q̄ epodos noīatur. Principiū ē cū statī auditoris aīum nobis idoneū reddimus ad audiēdū

Nota genera causarum quæ.

Exordiorū genā duo

Id itaq; sumit: tribus effectibus auditoris animū disponimus ad audiendū attētione: docilitate & beniuolētia: quæ ad exordiū perfectū sunt accōmodate: Docilitas enim a natura nobis ē data: & omnibus ingenita: cū oēs cupiāt doceri ea: quæ ab ipsis ignorant: ut apud philosophū oēs homines a natura scire desiderāt. Vex. qa hic appetitus discēdi pōt eē breuis & fragilis. Attētio necessaria uidet quæ facit ea: quæ cupit cū diligētia: & effectu quodā attēdere: dicta ē ā tā bona attēdēdo aīo: & ualde ītēdo. Nā sicut dicimus aures arrectas ad audiēdū: ita & animū attētū uocamus cū oī studio relicto omnibus rebus ci rei: quam cupit doceri diligēter icūbit. Præterea qm̄ auditori displicere pōt orator: si incōpte & insulse narrat: quā q̄ cuperet & esset attētus: ideo beniuolētia necessaria seq̄t illas priores sine his tribus effectibus: oīo ē nullius mometi: & uelut quoddā cadauer existimāt: ut ait Quintilia. poterit unde bonū exordiū cōstare: & unoquoq; ipsorū.

dubium genus causæ a beniuolentia capiatur

Id ita sumitur: ut attētos beniuolos: dociles auditores habeā possumus. Si genus causæ dubium habemus: a beniuolentia principiū constituemus: ne quid turpitudinis pars illa nobis obesse possit. Si humile erit genus. Si turpe erit genus causæ: insinuatione utēdū est de q̄ posterius dicemus: nisi qd nacti erimus. Quare aduersarios criminando beniuolētiam capere possumus. Si honestum causæ genus erit: licebit rectæ uti: uel non uti principio. Si uti principio uolemus: aut id oportebit ostēdere: quare cā sit honesta: aut breuiter.

Si genus dubiū habemus applicanū exordio ad rōem ad generalia q̄ litatiua. A beniuolētia. i. a prona q̄dam & inclinata libētia audiēdi: sed cū pluribus modis capt beniuolētia ad hoc genus dubiū uidet aptius accōmodari. Si exponemus q̄les fuerimus in remp. uel in eos ipsos q audiūt quale est hoc exemplum Catilina intentus coniurationi beniuolentiā iuuenū cōparabat eosq; largitionibus corrūpebat: is cum ppter diligentiā Ciceronis ex urbe discessisset: & ad castra suorū pficisceret filius quidā fuluius oīb⁹ bonis artibus deditissimus sed tñ hoc solo uitio correptus: q⁹ Catelinæ amicitia delectabat illū descedentē persecutus ē pater: eum a bitinere retraxit: eūq; uita priuauit: q ī iudiciū uocatus hoc exordio ad purgationē criminis uti potuisset: si uobis unū dubiū fuisset o iudices: quātus amor: quāta caritas habeat in patria testimonio Fuluii declarat: qut cōseruaret patriā & libertatē romanā, ppriofilio nō pepercit: & eum ita occidit: ut eū patriæ nō Catel. næ genuisse uideat. Accusat Thymoleon: cuius Corinthius: q fratrē occiderat q principatū urbis appetebat. poterit orator hoc mō expediri. Credo iudices uos nō latere q̄ta fuerit Thymoleōtis beniuolentia ipatriā: q & amicitias & affinitates, ppriū fratrē nullius æstimauit: ut cōem oībus libertatē ab tyrānor⁹ ipetū uēdicaret. Si humile genus. i. cū res cōtēpta anteferē incitabimus auditorē ad audiēdū: aut p res nouas: aut quæ ad rēp. ptineant: hoc modo accusabitur adolescēs apud principē: q⁹ flores de cācello furatus sit. poterit accusator hoc exordio uti. Noli hāc rem cōtemnere magnifice princeps: licet parua & humilis uideat, nā ex parua scintilla ignis solent p maxima incendia, pcreari: & paruis uitiis solet ad maiora peruenirī: ex qbus ciuitas oīb⁹ corrūpit ut Virg. de apibus. Admiranda tibi leuiū spectacula rerū. Magnanimosq; duces: totiusq; agmina gentis more: & populos & propria dicā. Si turpe causæ genus. i. si materia sit talis: q⁹ displiceat auditori oppugnando honesta: uel defēdendo turpia. Nisi qd nacti: hoc ē nisi inuenerimus: facitāt exceptionē: in qua hoc docet si materia talis fuerit: q⁹ displiceat auditoribus tñ: si inueniret cōmoditatē & occasionē dicendi aliqua turpia de aduersario: p quæ possit facere animos auditor⁹ sibi beniuolos: tū caperto exordio uti poterimus: quod Scipiōi asiatico, cōtingere potuisset. Erat Scipio magnæ integritatis uir & maxime expectationis apud romanos: is cōtra Anthiochū fuit cū exercitu missus q cū post bellum cum uictoria reuersus esset: unde asiaticus est dictus in iudiciū a quodā Petilio uocatus fuit: & apud iudices accusatus: q⁹ pecuniā publicā iutiliter cōsumpsit. Displicet res senatoribus pecuniā publicā frustra dilapidari. poterit igit Scipio ī hoc genere licet turpis materia sit hoc principio uti. Molestū est mihi iudices meā uitā in dubio esse positā quā semper studui ducere innocentem: sed certe longe mihi molestū fuit: quod is me accusauerit: q ē in oī genere uitiorū contaminatus: & omnibus artibus malis deditissimus. Si honestum. i. si uia placebit auditori. Licebit cōcessū ē. Quare causa sit honesta: hoc fecit p Archia poeta: q eum litteris græcis instruxerat: & quibus tm̄ facultatis oratoriæ consecutus fuerat: ut omni genere orare maxime posset. Accusatus ergo Archias præceptor suus a Grhaccho qui ciuis non sit: ut cōsequeret ipsius Archiæ hæreditatem a Ci. defensus est: & huiusmodi exordio usus est. si apud maiores nostros est conseruatū o iudices: ut præceptores pro parentibus haberent: debeo quantū ē scitū, in me huic præstātissimo uiro: & integerrimo: & opem: & salutem afferre: & eo magis: qm̄ illius doctrina & optimis p̄ceptis ita institutus sum: ut non nullos aliquando defenderim. nā si cæteros adiuuamus: a qbus nihil utilitatis ad hāc rē adipiscēdā cōsecuti sumus: quāto magis ei attribuē debemus: a quo id accepimus: p qd' ē ignotis, p desse possumus. Aut breuiter: qbus de rebus hoc mō: cū ergo ī iudiciū sit uocatus Archias a Graccho q⁹ n̄ sit ciuis: ego ostēdā eū eē ciuē: & id qdē p testes locupletissimos: & fide dignissimos: & arma uirūq; cano. Breuiter aut dicit hoc faciēdū. s. docendo solū necessaria: neq; confirmatione futura sunt in exordio p occupemus: has duas oīones: in exordio huius artis Cice. cōplexus ē: Assignauit. n. causam eē

honestā dicēdo:ne aut tua cā nos noluisse:aut fugisse laborē putares:& ēt illud qđ te nō sine cā hāc artē itelligēr cognoscebamus. Præterea dicit de qbus rebus sit dicturus cū aut tua nos uolūtas cōmouit:ut de rōne dicēdi cōscriberemus. A lege principiū hoc mō morit Paulus æmilius abintestato filius eius Paulus & frater Pauli petūt hæreditatē a lege:poterimus sic exordiri. Et diuinæ & hūanæ leges petūt o iudices:ut filius moriēte pre hæreditatē habeat:qm filius ex sanguine pris creatus ē:& nemo sibi magis ppinquus:nec debet oriri dubitatio:q dicat. Si uitāus principiū:principiū ab lege fieri debeat. Nā primū illd ponit p exordio aperto. hoc āt ultimū p oī initio positū ē. Aut a scriptura:differt .n. lex a scriptura. nā lex ē sanctio populi:quæ iubet honesta:& phibet ī honesta:sed ē specialis. Scriptura uero generalis est:& allegatio alicuius scripti ut ē aliqua generalis snīa hoc mō. Quid é q Pauli filius hæreditatē pris nō assequat:oīa certe uicit amor:& nos cedamus amori. n igit ē credēdū patrē potius filio:ppter amorē:q fratri hæreditatē reliquer noluisse. Itē illud mihi uidet in primis seruari:qđ apud Cice. legimus. Honos alit artes & oēs itēdūt ad studia gloriæ. Cū igit hic ciuis p pria egregie pugnauerit:merito mihi p miādus uidet:hoc quoq; Ci. ī Catōe maiore usus ē uersibus Enīi poetæ quos sūpsit ī initiū ab aliquo argumēto hoc mō. Quid o iudices:q magis ciuitas cōseruet;q iustitia & æqtas iuris q cū iubeat:ut mortuo pre filio potius q fratri hæreditas debeat:debetis huic concedere æqtatē quæ qdē uinculū ē ciuitatis:& pfertim cū ubi æqtas nō seruat:nō ē habitādum. Quoniā igit trāsitio ī aliā transit materiā. Docilē beni. & at. mutatus ē ordor librarioꝝ diligētia. nā eo ordie Ci. cōposuit:quo ē tractaturus:qnimo naturale ē:ut prīo uelimus doceri:postea cū oī diligētia & attentione audiamus. Inde his q oraturus ē nobis fiat beniuolus adeo:& ab eo libētius q a cæteris audiamus. Docile ut cupiāt doceri. Si summā causæ breuiter:hoc é sine ulla copia dicēdi reducamus ī quādā summā necessariis uocabulis ea quæ ī cōfirmatione:& cōfutatione:diffusione tractāda sunt Mytridates a prīmis bellis romanos agros urgebat. uenit Manilius ī senatū ut ppōnat ei aliq de rebus gerēdis. Poterit hic exordio uti:boni ciuis officiū ē. P. C. ut ea quæ gerēda sunt uobis ppōnat cū igit de bello Mytridatico nobis dicēdū sit:seqr ut de īpatore diligēdo exponamus:q mihi Pōpeius ē uidet. Ttria. n. hic sūmatim collecta sūt:quæ itrorsū exordiū efficerent:sī nimis diffusis uerbis exponētur:ut si hoc modo diceret:cū de bello mytridatico dicēdū sit:qđ qdē maximū est:ex oī genere hoīum:& fortissimis militibus copiosissimū:nā hæc oīa ī cōfirmatōe dici debēt:q artē te uult audire:qa q attentus ē:necesse ē ut prius sit docilis. Attētos habebimus. ī. uehemēter dociles:& inclinatos toto aīo ad audiēdū. Attētio. n. ad animū arrectū ptinet:arrectio uero ad aures:unde a græcis dr Si pollicebimur:perite usus ē uerbo futuro:ut ostēdat ī exordio ponēda ee mera uocabula quæ sit gustus tanq gustus qdā eorū:quæ ī aliis ptibus copiosissime enumerāt. De rebus magnis nō usitatis:magnæ dicūt res quæ cōem formā excedūt in suo genere:ut hec modo hodie de matrimonio nobis tractandum ē:sed quæ ab aliis omissa sunt:pp eius rei pfunditatē dabo operam:ut quæ ad illius intēlligētiam pertineant ea uobis exprimant. Nouum ē quod nunq fuit ut credo hodie aliqua audietis:quæ nunq ad uestras aures peruenerūt Inusitatū est quod licet sit factū:tamen fit raro:ut hoc ē. Quanq sciā uos non ignorare quæ ad bonum imperatorē pertineāt tamen qa raro narrari solent:ostendam quid ad eam rem necessariū mihi ee uideat:sic & Virgi. fecit in geor. Admiranda cana leuiū spectacula rerum. Et notādū ē ut hæc uocabula artis euitent. non enim dicendum est. Dicam uobis noua:aut inusitata:aut magna:qm artificiosa uerba reddūt oratorē suspectū auditoribus ut non ad utilitatem communem:& ad ipsam ueritatem:sed potius ad ostentationem artis omnia dici uideantur. Itaq; ne putent arti confidere:non ipsis uocabulis artis utemur:sed per alia uerba sententiam complectemur Ad rempublicam pertineat:quoniam status noster magno discrimine uersatur propter crebros impetus Mytridatis:hæc consultatio erit:per quam longe a nostris finibus arceatis:& patriam cōmunem ab huiusmodi periculis tutā possitis efficere. Aut ad eos ipsos q audiunt:multi sunt patres. c. ex nostris militibus:q conquirunt nullam prudentiam contra Mytridatem a uobis factam. Quam quidem rem si neglexeritis magnam ignominiam senatui romano affereret. Si autem contra:cum aliquis imperator diligeretur magnum fructū:& magnū decus ex ea re popu. Roma. consequetur. Aut ad deorū religonē. Religio ē ueruscultus dei:cui cōtra ē suspitio hoc modo. Miramini quirites nostrā rēpu. retrolabi:& quot diebus in peiorē partē corrure:negligentia ē deoꝝ:quæ si a romanis diligentius conseruaretur:omnia prospera essent nobis.

qbus de rebus sumus dicturi exponere:si principio uti noleus a lege:uel a scriptura:aut ab alio firmissimo nostræ causæ adiumēto principiū capere oportebit:quoniā igitur docilē. beniuolū:et attētū habere auditorē uolumus:qūo quodq eorū cōfici possit apiemus. Dociles auditores habere poterimus. si summā causæ breuiter exponemus:et si attētos eos faciemus. Nā docilis ē ille q attēte uult audire. Attentos habebimus si pollicebimur nos de rebus magnis:nouis:inusitatis uerba facturos:aut de his rebus quæ ad remp. pertineant aut:ad eos ipsos qui audiēt:aut ad deorum immortalium religionem:aut ad pietatem nos eē dictutos.

Curate igit ut boni sacerdotes eligant: optimi uiri pro suis meritis pmiẽtur: & mali dignis pœnis afficiant. Etsi rogabimus: ut supra diximus nõ aperte dictũ ẽ: uos rogo: ut quæ dicturus sum audiatis: sed uerba exarte uitabimus: ut Virgi. Mentes adhibere docebo. & etiã hoc. Si aures uestras mihi paulisper pstabitis ad audiẽdũ dicã ea quæ uobis salutẽ afferant. itẽ Ci. p Archia: Quod si mihi a uobis cõcedi q; sentiã: multa perficiã profecto: ut hũc. a. Licinũ nõ modo non segregandũ: cũ sit ciuis a numero ciuium. Vex etiã si non esset putetis asciscendũ fuisse. Etsi numero. s. per nomina numeralia: ut tria sunt: quæ mihi uidẽtur ad nostrã remp. pertinere: ut boni magistratus eligãt: iusti præmiẽt & iniqui pœnis afficiant. Itẽ qm̃ de benignitate ueri saluatoris tractatũ ẽ: ostendã eius gratias: p terrã: p mare: p aerem: & denig; p oẽs cœlipotẽtes esse diffusam. Itẽ Virgi. Quid faciat lætas segetes: quo sidere terrã. Vertere mœcenas: ulmisq; adiũgere uites. Conueniat quæ cura boũ. qs cultus habẽdo. Sit pecori & quãta apibus experiẽtia parcis. Beniuolos auditores facere quatuor modis possumus

Auditores benuolos quatuor modis facere possumus

Etsi rogabimus: ut attẽte audiãt: tali numero exponemus res: de qbus dicturi sumus. Beniuolos auditores facere quatuor modis possumus a nr̃a: ab aduersariorũ auditorẽ psona: et a rebus ipsis a nr̃a psona beniuolẽtiã cõtrahemus: si nostrum officium sine arrogãtia laudabimus: aut ĩ rẽp. quales fuerimus: aut in parẽtes: aut ĩ amicos: aut ĩ eos ipsos: q audiũt aliq̃d referemus: dũmõ hæc oia ad eã ipsã rẽ: de qua agitur sint accõmodata. Itẽ si nostra ĩcõmoda proferemus: inopiã: solitudinẽ: calamitatẽ. Etsi rogabius: ut nobis sint auxilio: etsi simul ostẽdemus ĩ aliis pẽ nos hr̃e noluisse.

Hoc ẽ p oẽs pceptiones & regulas qbus beniuolẽtiã cõparamus seruare debemus: ut semper beniuolos faciamus auditores: nõ eos ã qbus loq mur. A psona nosta dupliciter intelligimus aut a psona ipius oratoris: aut a psona laudati: uel accusati: uel deliberati p quo oramus: ut si dicamus: aut psona Ciceronis: aut Põpeii: p quo ipe orat. Si sine atro põt eẽ duplex cõsideratio ut aut sit regula generalis: quæ postea diuidit ĩ ptes sequẽtes: & idẽ hoc sit cõsequẽtibus: aut ps ẽ: quæ p se cõsideraf: ut sine aliqua iactãtia uerboꝝ nostrum officiũ laudamus. nã ut ipe ait ĩ Lelio odiosũ sane genus hominũ officia exprobãtiũ. Mortuo Achile orta ẽ odiosa contentio e darmis ipius: qm̃ a Vulcano facta eẽ dicebant. Aiax. n. q patrueli serat Achilesiure ppinqtatis ea deposcebat: sed quia nullã rerũ peritiã habebat: temerarie ĩ hũc modũ orauit. En quo pueniusnunq̃ putaui fore: ut Aiax cũ Vlyxe cõpareẽ. etenim ĩ tãta uos beneficia cõtuli: si q̃d cõsilio meo: q; minimũ ẽ uobis unq̃ pfui: meritũ tribuatis: & ĩ primis honorẽ meũ restituatis. Atq; ĩ rempu. Cæsari ex gallia cũ uictoria reuertẽti triũphus denegabãt: & maxime a Catone uticẽsi: p qua re ĩ senatũ uenit: & huiusmodi cõtionẽ senatoribus habuit: iã aduenit tempus ut Cæsaris recordemini: q ĩ gallia uestro imperio subiugãda multa incõmoda passus ẽ: & q nullis periculis: nullis laboribus. & demũ uitæ ppriæ nõ pepcit: ut rẽpu. ampliaret: & statũ omniũ uestrũ: dignitatẽq; totius populi cõseruaret. Aut in parẽtes: parẽtes appellamus nõ solũ a qbus geniti sumus: sed ẽt auos & pauos Aeneas cũ magnis incõmodis uenit ĩ italiã. Anchisen genitorẽ ĩ sicilia amisit: multos ĩ italia habuit aduersãtes: q ne fauorẽ italoꝝ simili cõpararet dignitati suæ derogabãt: & ipsũ imperiũ asserebãt: q; ossa pr̃isui insepulta reliquerit: q dũ studeret diuinos honores tribuere: & magnificis exequiis eũ decorare: tot impẽsas: tot labores passus ẽ: ut merito pietatis nomẽ cõsecutus sit & ab oibus piissimis uocitẽ. In amicos oraturus Cice. primo Põpeio impatore deligẽdo ĩ senatũ accessit insolitus: sed qa eius audiẽtiã mirari nõnulli potuissent ĩ hũc modũ exorsus ẽ: Nolite mirari. p. c. si añ hac nunq̃ ĩ senatũ oraturus accesserĩ. Scio bã. n. oronẽ prõptã & optime exercitatã ĩ hoc loco uersãri: nihilq; hũc nisi pfectũ ingenio: & elaboratũ industria afferri oportere. Itaq; ĩ foro me prius exerceri uolui: & ita me exercui: ut nulli amicorũ unq̃ defuerim. In eos ipsos Flaccus accusat: quẽ Ci. defendens huiusmodi exordiũ habuit. Consido ciues romani res p cõseruãda repu. a Flacco gestas nõ possum nõ admirari: q; sit accusatus: sed plurimo affuturgaudio uos eẽ testes: q̃ prõptus: q̃ diligens: q̃ curiosus ĩ defendẽdis uobis omnibus dies: noctesq; fuerit: cũ sceleratissimus Catelina urbẽ nostrã: & omniũ libertatẽ occupare uoluisset. Dũ hæc oia limitat has regulas: & dicit hoc eẽ cõsiderãdũ: ne cũ uolumus ostẽdere auditoribus quales sumus ĩ eos q audiũt: nõ dicamus ea quæ ad rẽpu. cõuenirẽt: & ita de reliqs partibus. Si nostra incõmoda p ferem⁹ Roscius Amerinus habuit patrẽ ditissimũ: quẽ Clodiãi milites occiderũt: ut ipius diuitias cõpararẽt filius patricidii accusat: quẽ cũ Ci. defendẽs: hũc imodũ exordiũ facere potuit. Cũ molestũ sit Roscio: q; uelut patricida uocatus sit ĩ iudiciũ multo certe molestus ẽ q; p eo cãm hãc suscipere uoluerit: & q ex tãtis diuitiis: ex tam felici statu ad eã miseriã puenerit: ut undesibi uictũ quæriter nullo modo hr̃e possit. Inopiã inopes dicunt: q nullũ habẽt auxiliũ. Solitudinẽ: ut eẽ ab omnibus destitutus: ut ẽ apud Terẽ. Oẽs me noti: atq; amici deseruerũt. Calamitatũ: & dicit duobus aut p deriuationẽ: & tũc ẽ cũ p impetũ pimboꝝ usq; ad radicẽ culmi cõcidũt: aut p ethimologiã: & tunc dicit calamitas: ut siqs de alto gradu dignitatis: & ex magnis fortunis ad paupertatẽ & uilẽ statum pueniss̃et. Vt sint auxilio: Roscius p fecto suã cõsolat mœstitiã: cũ intelligat uos casu ueritate eẽ: ut nõ pmittatis aduersarioꝝ calũniã aduersus æquitatẽ ulla ĩ re potẽtiã hr̃e. Itaq; a uobis magno pere petit: ut eũ ab impetu inimicoꝝ suoꝝ seruetis incolumen. In alius spem: cum multi oratores se

offerrẽt ad Roſcii defenſionem ſeueriſſimi iudices nihilominus uos ipſos elegit: qbus ſuam uitam cõmitteret etenĩ ſi iuuenẽ cõplectemini nihil ẽ q̃ aduerſario⁹ calũniã reformidet. Ab aduerſario⁹ primo aduerſarios uocamus illos q̃ nobiſcũ i lite uerſant. Odiũ ẽ iclinata cupiditas nocẽdi & ira inueterata. Inuidia: q̃ ẽ dolor animi ex aliena fœlicitate ꝓueniẽs: alias ſignificat odiũ: unde appellan⁹ inuidioſos. Superbe: ſupbia ẽ elatio animi quæ cupit paribus & imparibus dominari. Spurcæ: dicũtur q̃ immunde uiuunt & ſine puritate dicti ꝑ ethymologiam q̃ſi ſpuentes porci: ut ſi diceremus: ira ita cũ ſorore ſicut cũ uxore miſcet.

Perfidioſe dicimus qui promiſſis nullam fidẽ ſeruant: & q̃ ꝓditores ſunt fidei. Crudeles: q̃ q̃ſi crudeles q̃ cruorẽ hoĩum delẽtur. Cõfidẽtes: uocant⁹ q̃ ſpẽ hñt̃ uitiis. Fidẽtes qui ſpem bonã hñt ꝓp uirtutem et cõſcientiã bonã. Malitioſi ſunt q̃ ꝑ inſidias aliquod faciunt: & q̃ i unum ſimulant & aliud faciunt: ut ſi quis alium inuitet ad cœnam: & eum fallat. Flagitioſi: proprie dicuntur libidinoſi: & q̃ faciunt oĩa: ut libidini inſeruiãt hæc oĩa exemplo ſpurii uel malli q̃ per potẽtiam & diuitias principatũ ambiebat. An laudemus an uituperemus ſeueritatẽ ueſtrã iudices certe neſcimus .i. q̃ huic ſceleratiſſimo homini aures uras adhibeatis q̃ i oĩ flagitii genere uſq; ab infantia ſemp uolutatus q̃nq; nullã hẽt curã de legibus mõ in eodẽ noſtro⁹ ciuitũ contiue uerſari poſſit. Vim corporis: potentiam: ut habere fauorem & adiumenta ciuium. Factio: ſignificat nunc cõſenſum cõſpiratio⁹ & ad malum: q̃nq; ſignificat nobilitatẽ: & opulentiam: ut eſt apud plautum. Incontinentias: nunc ẽ elatio in ciuitate per potẽtiam per q̃ ſeipſum non cõtinet: nõ aũt per effrenationem contra libidinem ſignificat ſicuti alibi inuenitur: nam tum odium ꝓtinet. Nobilitatem: generis claritatem. Affinitates ꝓprie ſunt affines q̃ uxorem cõiuncti ſunt: ſed tam ꝓ agnatis q̃ ꝓ cognatis ponit̃. Et his adiumentis pitiſſime dixit hoc. Ci. i. nã aliter illæ res q̃s cõmemorauit ad laudem & gloriam q̃ iuidiam ꝑducendam ꝓtinerent. Cõfidere aũt dat̃ uo melius q̃ ablatiuo cõiungit̃. Solent optimi ciues diuitias: nobilitates: uirtutes omnes ad laudem & utilitatem ciuium oſtẽdere: hæc autem ad uitupium ſuum cõciuium. ad ĩcõmoda totius populi & ad deſtructiõem totius naturæ ciuitatis his oĩbus rebus abutit̃ & ita abutit̃: ut magis ĩcõmodo nſo q̃ utilitate eas res hẽre uideat̃. Inertia: ſers ẽ q̃ nullam hẽt ĩduſtriam ſine cõſilio & arte penitus ignorans. Ignauia autem: licet artem ſciant: tñ frigiditate animi nõ exercent. Deſes uero q̃ nihil penitus agit dictus a ſedendo. Luxuria eſt ĩ omni re ſuperflua abundantia: ut apud Virg. Luxuria ſegetum tenera depaſcit i herba. Non poſſum non admirari ſeueriſſimi iudices q̃ uniuſ uiri teſtimonio aures ueſtras adhibeatis qui cõtra me uenit: qui nullis atribus penitus incumbit in dies: nocteſq; in ſomno ĩertia cõſumit: nũc aũt uigilans & diligẽs factus ẽ: ut innocentes & bonos uiros poſſit opprimere. Beniuolentia colligit̃. i. ſi diceremus nos hẽre iudicia reꝝ ꝑ fortitudinẽ. eſt. n. fortitudo reꝝ magnaꝝ appetitio & humiliũ cõtemptio: Sapienter tangit prudentiam q̃ dr̃ ſcientia cuiuſlibet rei & calamitas reꝝ q̃ põt hẽre delectum bonoꝝ & maloꝝ. Sapientia uero ẽ humanaꝝ reꝝ diuinarũq; cognitio. Manſuete: tangit temperantiam quæ ẽ nulla paſſione animi moueri cõtra officium: neq; ira: neq; auaritia: aliq̃d cõtra hõeſtatẽ facere. Magnifice uideri: hoc ẽ ꝓ iuſticiam factas quæ q̃t: cæteraꝝ uirtutum finis & effectus eſt uarius & humilis reſpectu iuſticiæ: fortitudo. n. facit terribilem. nam qui magna petit & cõtinuit humilia uidet̃ terribilis. Prudentia facit ſuſpectũ ꝓ calliditatẽ & pitiã. Manſuetudo frigidũ efficit hoĩem: q̃m nõ uidetur nũq̃ negociũ ad effectũ ducere cũ ꝓtẽperantiam aliq̃d differt. Quicqd aũt per iuſtitiam fit: ſemper magnifice & recte factũ exiſtimẽt: q̃m bonus nõ putatur ab oĩbus q̃ iuſtitiam exercet & colit: taliꝝ utemur exemplo Roſcii quẽ pauloante accuſatũ dixĩuſa ſyllanis militibus ut eſt ab hæreditate ꝑis depelleret nulla inter tãtas moleſtias ſolicitudies roſcius efficit̃ iudices cũ ꝓprie itelligat uos eiuſmõi eẽ: ut nullas ſyllanoꝝ militũ mias formidetis: nullas ꝑces audiatis: neq; ullo argẽti auriue põdere moueamini q̃n ipſũ adoleſcẽtẽ præſertĩ innocẽtẽ ab ĩpetu crudeliũ hoĩum defẽdatis. Exiſtimatio bono & optimo quidem ciuitas noſtra pendet iudicio: cum ſciamus tali ingenio uos eſſe prædictos ut nullius timeatis iniurias: nulli us inimicitias: nullum deniq; impetũ improborum hominum: q̃ animum ueſtrum ab officio deterreant expectatio: cum hoc ita ſit iudices nulla incidit dubitatio inter noſtros ciues quin abſoluatis hunc præ. tantem adoloſcentem: q̃ ab improbis accuſatur ſolum ut eum de paternis bonis eiiciãt

Ab aduerſariorũ perſonã beniuolentia captabitur: ſi eos in odiũ: in inuidiã: ĩcontemptionem adducemus In odiũ rapiemus: ſi quid eorũ ſpurce: ſuperbe: ꝑfidioſe: crudeliter: confidenter: malitioſe: flãgitioſe factum proferemus. In inuidiã trahemus: ſi uim: potentiam: factionem: diuitias: incõtinẽtiam: nobilitatem: cliẽtelas hoſpitium: ſodalitatem affinitates aduerſariorum referemus: et his adiumentis magis quam ueritati eos confidere aperiemus. In cõtemptionem adducemus ſi ſertiã: ignauiã: deſidiã: luxuriã aduerſariorum proferemus. Ab auditorum perſona beniuolentia colligetur: ſi res eorum fortiter: ſapienter: manſuete: magnifice iudicatas proferimus: et ſi quæ de his extimatio: et quæ iudicii expectatio ſit aperiemus.

A rebus ipſis beniuolẽtia captabitur ab auditoribus per res quas de cauſa & materia ipſa diſcemus
Ab aduerſarioꝝ: p cõtemptũ duobus modis: hæc ultima rõ dicta ſit: ut abſolute: aut cõparatiue: ſi ab
ſolute ſimpliciter intelligẽdum ẽ: tunc hæ duæ regulæ p ſe diſtinguẽdæ ſunt: & in diuerſis materiis
conſiderandæ: ut eẽt laudare ieiunium: & uituperare rẽ militarem: altera ab altera ſaparata: nã oĩs cã
aut laudaſ: aut uituperaſ: neq; eſt ſemp neceſſe: ut laudata noſtra cã rẽ aduerſarioꝝ deprimamus qđ
Cice. & fecit in ꝑmio artis: nã arte dicẽdi tãtum modo laudauit: cum dixit. neq; n. in ſe paꝝ fuctus
habet copia dicẽdi & cõmoditas ora
tõis & cætera: neq; n. fuit opus ut ali
as res uituperaret quod ſolet in gene
re deliberatiuo tantũmodo fieri: nã
ibi neceſſariũ eſt ut noſtrã cãm extol
lamus: & aduerſarioꝝ deprimamus
ſiue comparatiue intelligamus: tunc
coniuncte & per cõparationem faciẽ
dum ẽ: ut laudata noſtra materia ui
tuperemus aduerſarios quẽ admo/
dum q; dictum eſt in deliberatiuo fi
eri genere oportere: & ita una ſola re
gula ẽ coniuncta: & per contentionẽ
legendum eſt: nam contendo ſigni/
ficat comparo; contentiones cõpara
tiones uocantur. Vt ſæpe apud Plu/
tarchum legimus: ut ẽ in hoc exem/
plo. Quidam pater ẽ q cõſulit fami
liarem ſuum utꝝ filium in litteris:
aut in re militari inſtruat: poterit fa
miliaris illi in hunc modũ reſpõde/
re: non poſſum non admirari quod
eo deueneris: ut magnopere dubites: utrum potius: uel litteris: uel rei militaris filium tuum deduces
cum litteræ ſint quæ laudem: quæ rationem beneuiuendi hominibus afferant: & q̃ imortalem quẽ
que efficere poſſunt. Reſ autem militaris labores: incommoda: claſſes: & mortem hominibus deniq;
parere ſolet.

A rebus ipſis beniuolũ auditorẽ efficiemus: ſi noſtrã
cãm laudãdo extollemus: et aduerſariorũ p cõtẽtionẽ
deprimemus. Deiceps de iſinua tõe aperiẽdũ ẽ.

De tribus temporibus.

TRia ſũt tpa q̃ diligẽtes ſunt cõſiderãda: i q̃bus
pricipio uti non poſſumus. Aut cũ turpẽ cãm
habemus: hoc ẽ: cũ ipſa res animũ auditoris a
nobis alienat: aut cũ aĩus auditoris ꝑſuaſus uidetur eẽ
ab his q̃ ante cõtra dixerũt: aut cũ defeſſus ẽ eos audiẽ
do q̃ ante dixerũt. Si cã turpitudinẽ habebit: exordiri
poterimus his rationibus hoiem nõ rem: rẽ nõ hoiem

TRia ſunt tempora: ſuperius in duas partes exordium diuiſit: ſcilicet i pricipium & inſinua
tionem. finitis igitur principii regulis: nunc diuino quodam ordine inſinuationem aggre/
ditur: quæ ideo ſic appellata eſt: ſed per occultas uias & obliquos ſinus ducat orationem.
Principio uti nõ poſſumus: ſequitur ergo ut inſinuatio ex neceſſitate ſemp fiat: cũ ad præ
cepta aperta utamur exordio. Diligenter: cum magna attentione: quia pertinet ad ſciẽtiam oratoris
modo permutari: nec abuti his regulis: unde attentiorem faceret auditorem: cũ dicat ea quæ ad au
ditorem pertinent; Turpem cauſam: quia poteſt eſſe turpis materia a ſe & reſpectu auditoris ut lau/
dare continẽtiam apud libidinoſum. ideo perite ſubiecit: cum res ipſa animũ auditoris alienat: hoc
eſt cum materia non placet auditori ut oſtendat inſinuatione potiſſimũ uti debere oratorem: cũ ta
lis materia ſit: ut eam auditor ab horreat: nam licet materia ſit turpis a ſe: ut eſt tyrannidem laudare
tamen diſpliceret auditori: ut. Dionyſio non uidetur inſinuatione eſſe utendum. Perſuaſus: in duc/
tus; ad credẽdum unde dixit ſupra cum aſſenſione auditorum: ut Cæſaris iunonicis & ſenatus: Tur/
pitudinẽ: hoc ẽ: ſi talis erit materia quod auditor eam non libẽter audiat etiam ſi eſſet honeſta per
ſe. His rationibus: ac ſi diceret: in cauſa turpi ab eo quod offendit ad id quod delectat confugiendũ
eſt: ſi perſona non placet auditori: rem ipſam quæ placet ſubiiciamus. & econuerſo. Rem pro homi/
ne: pyrrhus rex epyrotarum omnium ſuo tempore rei militaris periti ſſimus a tharẽtinis in auxiliũ
uocatus bis romanos exercitus profligauerat. habuit ſecum his temporibus in caſtris quendam me/
dicum Nyciam ſiue Democarem litterati ſſimum uirum: & philoſophum maximum qui forte ali/
quibus affectus iniuria a Pyrrho: ſe ſe contulit ad Romanos & eis mortem Pyrrhi polĩcitus eſt: ſi illi
id gratum itelligerẽt. Romani aũt uiribus uictoriam quærentes nõ dolis iunctum illum. Pyrrho re
miſerunt: qua rẽ ductus eſt ad ſuplicium. materia igit hæc turpis eſt reſpectu auditoris: uerum: qa
Pyrrhus doctiſſimus fuit & litterarum amãti ſſimus: res ipſa uidet honeſta. Itaq; orator poterit hoc
uti exordio. Cum nulla in ꝑditores habenda ſit miſericordia o pyrrhe magnifice nõ negabo Demo
carẽ omniũ ſuplicio eẽ digniſſimũ: uerũ cum mediciæ periti ſſimus: philoſophus maximus: ſit om/
niq; bonarum artium ſapientia eruditus curandum eſt a te o pyrrhe ne tanta ſcientia: tot bonæ artes
multis ac maximis laboribus comparatæ in breui hoc ſpacio depereant. Itaq; non homini: ſed eius
doctrinæ ignoſcendum uidetur. Hominem non rem: ſcilicet cum homo ipſe placet auditori: ſed res
ipſa inuiſa. Accuſatus eſt Scipio Aphricanus de pecunia male tractata: materia diſplicet auditoribus
iterum eſt honeſta perſona: quia Scipionis nomen omnibus romanis gratiſſimum ſemper fuit: tali igi
tur exordio utef. Vita Scipiõis huiuſmodi eẽ debet apud uos patres conſcripti ut eius uiri apud uos

commemoratio sit habitura: quia cum tantæ sit auctoritatis nostra rẽpu. tantæ prudentiæ uiri tot reipu. beneficia contulerit: danda opera est: ut plus possit apud uos uera uirtus & ipsius Scipionis præstantia q̃ accusatoꝝ & improborum obtrectatio. Itaq; homini ipi honestissimo potius quam ob/trectatoribus fidem tribuatis. Notãdum ẽ Ciceronẽ hoc in loco: aut defecisse: aut ignorantia & defectu liberariorum prætermissũ fuisse: nam Ipse in arte ueteri & in multis aliis cõmemorat ad insinuationem ptinere etiam ponere rẽ pro re & hoiem pro hoie. Rem pro re: hoc modo pisistratus ciuis primarius athenarũ filiã habuit: cuius amore adolescẽs quidam mirum in modũ tenebatur: is oblata occasiõe loci & temporis puellam osculatus ẽ accusatus adolescens de pollutis cerimoniis poterit aliqs orator uti hoc exordio illum defẽdendo. Si cõsiderare uolumus: nulla iniuria, nullus animus nulla cupiditas nocendi fecit ut hic adolescẽs filiam tuam oscularet: uerꝝ amor ipse improbissimus & propẽsissima i filiã tuã beniuolẽtia adolescẽtem hũc ad hoc facinus instigauit. Itaq; amori ipsi nõ iniuriæ hoc uitium debetis ascribere. Hominem pro homine: Turnus

spectari oportere: non placere nobis ipsis quæ facta dicantur ab aduersariis: et eẽ indigna: aut nefaria. Deide cum rẽ diu auxerimus nihil simile a nobis factum eẽ ostendemus: aut aliquorum iudicium de simili causa: aut de eadem: aut de miori: aut de maiori proferemus. Deinde ad nostram causam pedetentim accedemus: et similitudinem conferemus. Item si negabimus nos de aduersariis: aut de aliqua re eorum dicturos: et tamen occultare dicemus interiectione uerborum.

cũ ænea i marchia pugnans succubuit turpe: si quidẽ erat hostẽ ab hoste ueniã ipetrare: idq; nõ sibi: sed patri suo iã ætate cõfecto expostulat: q audita filii morte illico iteribat: atq; ita inqt Dauni miserer senectæ fuit & tibi talis genitor. Nõ placere nobis: q̃ aperte p insinuatiẽ fieri non potest occulte seruaꝝ: nã cũ aperte dicamus rẽ ipsã attẽtũ facimus auditorẽ: q̃ prius turpẽ cãm abhorrebat: qm̃ separata aliqd magnũ: aut nouũ eẽ dicturũ. Roscius restabat pimendus: syllani milites eius diuitias cõpararent: quẽ cũ iuste ipsi interficere nõ possent ad iudiciũ falso prouocarunt patricidii eũ accusãtes; heu q dnon mortalia pectora cogis: auri sacra fames, & itẽ Salu. auaritia fidẽ probitatẽ; cæteraſq; bonas artes subuertit: & illud pars maxima reꝝ certaꝝ fecistis opem pro certo cũ aio uoluo iudices beneficia pris in filium nihil in rebus hũanis sceleſtius: nihil horribilius: nihil deniq; detestabilius uideꝝ q̃ patrem occidere q nos in lucẽ p duxit: q aluit, q nutriuit: & q nos in repu. collocauit quo qdẽ q̃to & flagitiosius eo mihi minus credendũ uideꝝ: q̃ cũ nõ sit credibile: nec aures uestras ad hiberꝝ debeatis: nã & ipse patrẽ pietate fouebat ut defendeꝝ eũ potius q̃ occidere uoluisset. Aut aliquoꝝ re uideꝝ orator hoc seruare debere: ut suã cãm exponat: & p compationẽ aliã applicet: p q̃ auditor q prius turpitudinẽ cãæ abhorrebat maxime fit attẽtus: nã ipse facit turpẽ materiã oppugnari debeꝝ suspicaꝝ oratorẽ alia spãli oõne cãm suscepisse. Itaq;: aut nouum p illã cõparationẽ eẽ auditurum: ut si Ci. defendens milonẽ p cõpationẽ afferat. Horatiũ quoq; sororẽ occidisse & saluũ & absolutũ fuisse hoc mõ: qd est o iudice q oratorẽ accusare: aut eẽ admirari debeat q̃ Milonẽ defendat: nõ Clodium ciuẽ romanũ se occidisse cõfitẽtem, meministis. Hora, quoq; qm̃ sororẽ occiderat imaturũ sui uiri amorẽ deploratẽ in iudiciũ uocatũ & ab eo crimine liberatũ & absolutum fuisse. Aut de eadẽ similis uideꝝ cã: cũ id sceluscõmissũ ẽ: sed eandẽ cãm dicimus cũ & idẽ scelus: & cũ ob eãdem cãm commissũ ẽ: ut si duo eadem cã ipellente hoiem cõmiterent ut hic ẽ: si qs̃q̃ est q̃ dicat Igarium non eẽ defendendũ o. Ci. Cæsar abhorreret profecto ab humanitate tua; qui non recordaris te, M. Marcello Bruto & mihi oratori ueniã cõcessisse: & alios non nullos i patriã abs te phumanitus eẽ susceptos. Aut de minore si orator defẽdẽs Roscii suspitiõibus & cõiecturis solis accusatũ dicat maiores nostros uoluisse p suspitiones solas: & in re pecuniaria sniam pferre, hoc mõ accusatus ẽ Roscius apud iudices & q̃dẽ falso q̃ patrẽ occiderit: & p suspitiões & cõiecturas ad iudiciũ adductus: sed debetis recordari maiores nros: quorũ in oi re sẽp ualuit auctoritas noluisse aduersus quẽq̃ eẽ furti q cõiecturis accusatus sniam iudicis proferret. uos igr̃ Roscium falso suspitionibus tñ accusatũ in re criminali damnabitis. Aut de maiore ad minus. s. ut si quis dicat Luciũ Antonium non eẽ damnãdum quod seruũ suũ p factionem ad Pompeiũ fugientẽ occiderit hoc modo: non nulli sunt qui. L. Antoniũ accusãt: q̃ seruũ suũ ab itinere tractatũ usq; ad necẽ pulsauerit: sed hi mihi non uidentur recordari fuluiũ eius filiũ catilinæ castra sequentẽ occidisse & addidisse: se filiu suũ priæ non catilinæ: nõ, pditoribus genuisse. Pedetẽti: sẽli paulatim. Et similitudinẽ conferimus: ẽ iudiciũ alioꝝ per cõpationẽ; assimulabis hoc & ratiocinabimus hoc mõ. cũ igr̃ fuluius filiũ nõ uerberauerit: sed occiderit, p pria; Sed Antonius non occiderit: sed tm̃mõ seruũ pulsauerit: nã ne debetis. L. An. absoluere ab hoc leui crimine: cũ ille i tãto: ac tã imani sceleꝝ fuerit absolutus. Occulte dicemus. s. p occupationẽ colorẽ hoc mõ si diceret Roscius molestũ ẽ mihi o iudices hoc crimẽ: cũ ego filius pius patricidii sim accusatus: sed eo molestius ẽ q̃ a Grosogão sceleratissimo seruo: & q̃in cæde hoium sẽp uersatus ẽ huius crimis fratrũ accusatus: cuius flagitia faceꝝ istitui: q piculosũ arbitror oia declarare: q̃ de illo dici possũt: qa lingua non nũq̃ uocem dicẽtibus abstulit. Occulte dicẽus: hoc ẽ q̃ dixit.

Perſuaſus fuerit: nihil aliud eſt eſſe pſuaſum q̃ dictis aduerſario⁹ fidem habere. Itaq; more Virgi
liano ſe ipſum expoſuit: ille. n. ait: Prodimur: atq; italis longe diſiungimur oris. Fides hæc apud ora
tores ponit pro quadam firma opinione & crudelitate & a philoſophis ſtoicis nõ ut ait Ci. in officiis
dicta eſt q; fiat dicta é tũc pmiſſo⁹ obſeruatio. Aduerſarii: dicunt illi q ĩ eadé cã cõtra nos uerſant.
Nõ facile: imo facile qs mediocriter eruditus ſcire poterit q̃bus rebus ut p ueriſimilia teſtimonia ho
minum iſtrumento⁹ oraculo⁹ & ſcriptura⁹. Fidem puta: repetit illud idem ſi pſuaſus auditor fue
rit: ne ſit obſcurus: nam minus lon/
ga parentheſis uidebatur. Inſinuabi
mus: exordio occulto ueniemus ad
cãm. Firmiſſimum adiumentũ: hoc
eſt ſi pollicebimur nos dicturos con
tra illud argumentum ĩ quo aduer/
ſarius putat ſuam ieſſe uictoriã ex q̃
re attentio occulta ĩ naſcit auctori/
buſq; apta fieri ñ poterat: q̃ rem Lu
canus ĩ pricipio ſeptimi libri egregie
ſeruauit: hic dicit. n. Ciceronẽ apud
Põpeiũ oraſſe p prœlio faciendo: q
cum a ſtrenuitate & pmptitudie mi
litum arguiſſet tanq̃ ualidiori argu
mento ait mõ ipſi ſua ſigna reuellẽt:
pſiliẽtq; acies: & paulo poſt: Vibrat
tela manus uix ſigna morantia q ſq̃
Expectant pterea nec te tua claſſi/
ca liquant Ferre ſonatus auet miles
te magne ſeq̃tur. an Comes Põpeius
omiſſis aliis argumentis q̃ plurima
erant huic ipſi tanq̃ ualidiori ĩ hunc
modum rñdit. Si placet hoc iqt cunctis: ſi milite magno Duce tp̃us eget nil ultra fata morabor. Fecit
hoc idem ulyxes contra Aiacem: cum de armis achillis contenderent: hoc enim modo Aiax orauit
qui patruelis fuit Achillis a peleo & Thelamone fratribus ſi nulla ratio reliqua uos mouet iudi/
ces ut arma Achillis mihi adiu dicetis: ſaltem propinquitate & nobilitate moueamini: qa achillis pa
truelis ſum: q. d. n. digniu ſẽ q̃ ea q̃ achillis erant patrueli ſuo adiudicari. Vlixes autẽ tali argumento
cõtra aiacem uſus é: nõ ego eſſe dignum o iudices: ut q̃ affinis ſunt ppinqtati adiudicari debere. Sed
ſi ita faciendum ẽ: cur potius Peleo patri: aut filio Pyrrho nõ aſcribunt. Nuperrime dixerit: hoc di/
cit: q̃ in fine & in principio ualidiora cõſtituũtur: tanq̃ machinæ in acie robuſtiores milites: nam ut
diſtributione dicturus eſt: ſi in reſpondendo argumenta uilia ponerentur auditor nõ eſſet attentus.
Præterea quoniã ea quæ ĩ fine memoratur firmius ab auditoribus ĩ memoria conſeruant: neceſſe eſt
in ultimo loco ualida argumenta ſint poſita. tali igitur exemplo uti poterimus ex parte aiacis: nulla
eſt reſo iudices: quæ magis aium militis moueat ad pericula ſubeunda q̃ pmio⁹ expectatio: quare ſi
hæc arma mihi tributis pro merce de meo⁹ labo⁹ mi⁹ in modum militum aios aiabitis ad labores
quõ honos alit artes icendunt q; ad ſtudia gloriæ: Ex pte uero Vlixis hoc mõ qm̃ ab aiace dictum eſt
ex optatione præmio⁹ aios militum magnopere ad labores incitari qm̃ honos alit artes oſtẽdam uo
bis quæ ſint merita q̃bus aios militum incendatis ut p ea intelligatis hæc arma mihi potius q̃ aiaci eẽ
tribuenda. Dubitatione utemur cum admi. cum cõſidero q̃ta ex his armis ſecutura ſit gloria uicto/
riaq; ĩ hac re de honore de auctoritate certetur non poſſum nõ admirari q aiax tam ifirmiter tã pue
riliter tam nugatoriæ rõnes ſuas adduxerat tanq̃ perplexe argumenta oĩa pmiſcuerit ut cui potiſſi/
mum ſuo⁹ argumento⁹ tanq̃ robuſtiori reſpõdeam penitus ignorem. Si defeſſi erunt tanq̃ pp lõgi
tudinem or̃onis: q̃ pp dicendi turpitudinem. Riſus eſt abilitas quædam uultus ad ſignificationem
lætitiæ. Apologus ẽ ſermo cõfictus ad mortalitatem & uitæ humanæ inſtructiõem: ut ſunt Eſopi fig
menta: nam cum aues oẽs ut rem eligerent ĩ unum cõueniſſent & pauor ornatior pceſſiſſet decreue/
runt eũ cunctæ tanq̃ pulchriorem eligere: ſed cũ iterrogatus eẽt ut ſniam pferret ſuam: qm̃ rauce lo
cutus fuerat ab cõſpectu auium abiectus eſt & aqlam: q̃ illi⁹ æmula fuerat ſibi delegerunt. poterit er
go hoc apologo uti hoc modo. Iudetis oẽs iudices hunc aduerſarium meum tanto nitore corporis &
ornatu ueſtium ĩ cõſpectum ueſt⁹ pceſſiſſe tanq̃ in hac cauſa ſe principem eẽ. Sed qm̃ rauce locutus
eſt tanq̃ pauo ab cõſpectu ueſtro abiicie. Fabula: eſt quæ ſtat tota ifando hoc eſt q̃ poteſt eſſe uera &
nõ uera ut ſunt comœdiæ & tragœdiæ ut ſi mõ dicatur. Video apud Teren. gnatonis officium eſſe ĩ
troducat Trhaſonem & Thaidem: & faciat ut eius opera aliq̃n uti poſſit ſimul cum phedria. eodem
mõ neceſſarium eſt o iudices: ut beniuolentia noſtra ut aures ueſtras clauſit: ut ampliu⁹ audire uobis
moleſtum uideatur. Veriſimili imitatione: ut ſi q̃s alterius geſtus imitet. Deprauatione: deprava
ti dicunt libri ĩ q̃bus pmutata ſunt uocabula & textum oĩo corruptum habent: ut eſt apud Suetoni/
um: Claudius: Tyberius: Liberius. Nero igit utẽ ſiqs dicat Claudius Biberius Mero. Item unus cõ/
tenderat cũ Plinio: q cum uocaret herbo ſus a familia uerbo ſum eũ magnũ Plinius eẽ dicit. Inuer/

Si perſuaſus auditor fuerit: ideſt ſi oratio aduerſario⁹
rum auditoribus fidem fecerit: neq;. n. non facile ſcire
poterimus: quoniam non ſumus neſcii quibus rebus fi
des fieri ſoleat. Ergo ſi fidẽ factam putabimus his nos
rebus inſinuabimus ad cauſam. De eo quod aduerſa/
rii firmiſſimum ſibi adiumentum putauerint primum
nos ducturos pollicebimur: aut ab aduerſarii dicto ex
ordiemur: et ab eo maxime quod ille nuperrime dixe/
rit: aut dubitatione utemur quid potiſſimũ dicamus:
aut cui loco primum reſpondemmus cum admira/
tione. Si defeſſi erunt audiendo: ab aliqua re: quæ
riſum mouere poſſit exordiemur ab apologo: a fa/
bula ueriſimili: imimitatione: deprauatione: inuerſio/

sione:hoc fit duobus modis:in sermone & in sententiis:in sermone hoc modo non est mirꝝ:si hic aduersarius meus recreauit uos:qm̃ habet bonas aures ad dicendum:& bonos oculos ad audiendum. In sententiis uero sic q dicet non. M. T. se uidisse:sed tracon Marcu:& cũ uellet. M. uarronis sñias dicere Varri Marronis te sentias dixit. Ambiguum:hic puer tibi boues mortui cursitent. ducẽdus ẽ. i. pulsandus est. Itẽ duo adinuicẽ cõtendebant. Monoculus. s. & Claudus qui cum se irriderent Claudus dicebat monoculo. Vellem equidem ꝑ tua hoc pacto:ambigue loquebantur. nã in me beniuolentia ne:ambiguo:suspitione:irrisione:stultitia: exuperatione:collactione:abiectione: litterarum mutatione. præterea expectatione:similitudine:nouitate:historia: uersu:aut ab alicuius interpellatione:aut arrisione. Si promiserimus aliter ac parati:fuerimus nos esse dicturos nos non eodem modo ut cæteri soleant uerba facturos:quid alii soleant:quid nos facturi sumus breuiter exponemus. Inter insinuationẽ et pricipiũ hoc interest quia principium eiusmodi debet esse:ut statim apertis rationibus quibus præscripsimus:aut beniuolum:aut attentum:aut docilem faciamus auditorem. at insinuatio eiusmodi debet esse:ut occulte ꝑ dissimulationem eadem illa omnia confitiamus:ut ad eandem commoditatem in dicendi opere uenire possimus. Verum hæ tres utilitates tametsi in tota oꝛone sunt comparãdæ: ut alter ẽ oculus & alterꝝ haberes eodem modo:& eacus cũ uellet penitus significare se cæcos eẽ & claudos uehementer cupere:& item hic iduus est ueste pellibus papagalliũ & depellibus uulpium itelligat q̃ gallos rapere & comedere cõsueuerunt. Abiectione. s. litterarum ut nõ dixit optime: sed opime & nõ poculis bibit. sed oculis. Suspitionem:qdã litem i foro faciebant:cuius pr̃ rex appellabatur:aduersarius aũt inqt:nõ ẽ mirum si hic elati oculio rauit:qm̃ habet patrẽ hoiem trium litterarum cũ suspectum esset:an regem:an furem dixisset. Itẽ hic sibi arrogat: qm̃ hẽt patrẽ q nunq̃ nisi festis diebus i terrã spuit. Item ille filius est unius qui nunq̃ nisi cubito nasũ mungit cũ macellatorem eum eẽ intelligat. Irrisione:nõ ẽ mirꝝ si uos attentos fecit:& ipsum litteris impeditum q sẽper Cicerones amabat:fabas & boues. Stultitia. s. aduersariorum. s. ut hic nõ est eligendus imperator:qm̃ uisus ẽ in foro cũ corona uescicarum & in tẽplo salsitias habere pr̃ patratus noster:& cũ caudis uulpium ꝑ fora discurrere:& sciendum ẽ q stulticia referr ad aduersarios nõ ad oratores. nã stulticias facit cũ auctoritatẽ retinere debeat. Exuperatione. s. ueritatis græcæ hyperbole:ut nõ est mirꝝ si uos oẽs ꝓfuasit:qm̃ tanta eloquentia ꝑditus ẽ ut ẽt arbores & saxa ad se trahere soleat:cũ eũ aliqñ lapidatũ fuisse & fustibus uerberatũ itelligat. Collectione. ut ad ueniens hodie bonũ omen cœpi quo spero uos sniam ꝓ me ꝓlaturos:cõcurrerunt. n. mihi obuiã sortes marius meus piscatores:sartores. Lanii. Litterarum mutatiõe:ut hic dat operã nõ ut legat sed ut lingat. Item non est mirꝝ si hic me in cã superat:qm̃ nõ solum est legum lator:sed etiã legũ latro dico. Expectatione. oculos paulus moratos sustulit ad ꝓceres:nã cũ hoc dicunt paululum carent & cũ quodã interuallo respondent:ut ẽt apud Ouidi. in. xii. expectatoq; resoluit ora sono. Similitudine:nõ ẽ mirum si cum temeritate locus est aduersarius meus:quoniam putat se hic in conspectu uestro eẽ tanq̃ si minus interanseres ĩ nouitate debetis aures mihi præstare:qm̃ audiui asinũ cũ tibicine silentiũ nobis imponentẽ. Historia:ut de pectore gallio orator qdam fuit ĩcurruus & Catonis aduersarius q cũ Octauiano sæpenumero dixisset ut eũ corrigeret si peccaret:respõdit ei se nõ posse eũ corrigere qm̃ gallus eẽt:sed emendare posset. Versu:orans cõtra gallũ hoc mõ incipit:fert Hyemẽ nautis spumosa ꝓ æquora delphi. Interpellatione:interpellare ẽ dicentẽ uel facientem impedire ut si qs loquentis aliqd more faciat uel mungeret nasum. Arrisione:arrident illi q risum ad aliquem cõuertũt ꝓ aliq̃ re:q̃si ad aliqd ridere. Si ꝓmiserimus multa domi argumẽta & rõnes amplissimas excogitaueram Sed cũ uideam uos admodũ defatigatos dabo operã ut q̃breuissime potero rationes meas absoluam nõ eodẽmõ uideo reliquos nullã rationem hẽre auditorꝝ. temporꝝ nec dignitatis uestræ q dũ oratores oñdunt potius aures uestras defatigant & obtũdunt:ego uero res supfluas abscindã & necessarias soluã soluam:principium tale debet eẽ:perite post regulas. principii & insinuatiõis ostẽdit breuiter in quibus cõueniant & ĩ qbus discõuenientiam hẽnt statim sine ulla circuitõe quod cõtra insinuatõem fit tibi oio occulte dicunt. Apertis rationibus contra insinuatiõem:ꝑ dissimulatiõem fiũt:aut beniuolum aut attentum:aut docilẽ. In hoc cõueniunt:qm̃ insinuatõe dicit hæc eadem eẽ facienda:sed ĩ illo statim:& apertis rõnibus. In hac aũt occulte & ꝑ dissimulatõem ut apud Virg. Dauni miserere senectæ: fuit & tibi alias anchises genitor:nõ. n. decuisset & hostẽ inimicũ capitalẽ ꝓ se ipso Aencæ supplicare & cuius uitæ insidias semp tetenderat. Notandũ aũt q hos treseffectus cõiunxit ꝑ cõiunctõem distributiuã. s. aut ostẽdat nõ oẽs necessarios eẽ:qm̃ ex sola exordiũ ꝑfecte cõstare põt ut apud Virg. georgi. Protinus aerii mellis cœlestia dona exeq̃r:& in prio æne. at nũc horrentia martis Arma uirũq; cano: ex duobus tm̃ ut paulo post. Nunc te qñ: docilis & attentus auditor efficit. Cõmoditatem. i. ad effectum docilitatis & attentionis & beniuolentiæ: ex qbus orator cõmoditatẽ causæ cõsequtur:ut si quis oraret:pro filio Ciceronis q. sceleribus deditus ab incunte ætate fuit hoc modo. Quãquam o iudices

filius omni supplicio ob eius ingentia uitia dignissimus uideatur: tamen Cic. patri consulendum est qui doloribus cõficeret & magis q̃ ipse nullos dolores nulla pericula euitauit ut nostram rempu. ab hostium manibus incolumem liberaret. Vere esse tres: ponit quandam conditionem exordioꝝ: quæ licet ppria fit exordii tamen toti orationi conuenire põt. Vnde sciendum é q̃ hæc cõuenientia & cõ ditio ppria cõiter appellatur q̃m ita sibi cõuenit: quod etiam aliis potest accõmodari: Sed alio modo pprium dicimus quod ita uni cõuenit quod nulli alii rei cõuenire põt. Perpetuo: nõ usq; ad finẽ cau/ sæ: sed a principio oronis: nam ppe/ tuum dicimus: quod fit sine inter/ missione ut: Ad mea perpetuum de ducite tẽpora carmen. Vt se ppetuo ut in oratõe Ci. sæpenumero serua/ tum uidemus quale illud uidete & reliq̃: q̃m ad cãm ptinet. & itẽ p Ar/ chia poeta: & q̃m tam diligenter at/ tenditis utar beneficio uestro. põterea i diuisionibus hæc solent plurimũ seruari hoc mõ. & q̃m multas ad op/ timum ipatorem necessaria sũt per Põpeiũ cõsideranda eé q̃tuor potis/ simum cognoscetis. Nũc ne q̃n: audi tores ut diximus attẽtos facit & doci les i q̃ re imitari uidet bonos agrico las q priusq̃ semina terris cõmẽdent herbas malas: & sentes extirpant ne bona semina a malis radicibus fusto cẽtur: ne possint fructus meliores p ducere. In exordiẽda cã lenis tã ad insinuandas q̃ aduocabula ut auditor nõ laboret: nã exordium é tanq̃ cla uis in ostio p apud qcq intus latet demõstrat: sed si obscure dicat nihil de his quæ sequunt intelli/ gi põt: q̃le si diceret deum altitonantem q olympi & terræ tecta q̃tit depræcatus sum ut q̃ad rempu. ptineant dicere possim leuiter ergo diceret hoc mõ deum imortalem. p. c. deprecatus sum ut de his q̃ ad remp. ptineant dicere possim. Vsitata uerboꝝ: bñ frequẽtatiuo usũ: é: ut oñdat nõ solum q̃ i usu sunt: sed q̃ frequenti & in attrita dicẽdi cõsuetudine haberent i exordio & ubiq; poni debere hoc mo do. Cum de rep. dicturus sum nõ debeo timere quẽ admodum fit ut hostes pulsant muros: cõtra au/ tem esset: si diceret cum de monocratia dicturus sum: nõ debeo ita horrere: quemadmodum cum p duelles pulsant muros. Item susq; deq; fero tabulam aduersarii mei sputati loco uti sermone. Fugien da. n. huiusmodi sunt obscura uocabula. Octauianus náq; scribens ad quosdã suos nepotes: cões facit eos ut ita fugiant nouitates uocabuloꝝ sicut naturæ scopulos. Apparata oro: ptinet. n. ad puerilẽ dicẽ di modũ: ut lenociniis i sermone q̃ cõfici solet ex coloribus uerboꝝ similiter cadentibus: Nudus in ignota palinure iacebis harena. & itẽ si diceret mihi spare libet: qa dignitas ura mihi iubet: aí magni/ tudo mei & æqtatis urã: pmptitudo ciuitatis huius amplitudo mihi uictoriã pollicet. Apparatus n. dr nimis diligẽs apparatio & puerilis é & orator grauitatẽ q̃dã seruare debet.

Vitiosũ exordiũ: hoc capitulũ diuidit i tot ptes quot sunt genera uitioꝝ. Ad plures cãs si ue furti: siue homicidii: siue cuiuslibet criminis: q̃le é illud: spes mihi magna allata é me uicto riãe cõsecutuꝝ. Audio. n. urã i audiẽdo diligẽtiã: i pfũdo iustitiã: i iudicãdo actũ. Ita/ q; nõ dubito qn uictoria mihi futura sit. Vel si tua iustissime pror i idagãdo subtilitas: i iu/ dicãdo æqtas hic me ad tribunal uenire psuasit: nec. n. uitiosa sunt: q̃m exordiũ ut ait Quint. debet ptinere solũ ad eam ipsam cãm de q̃ sumus dicturi: cum autẽ dr differenter ad oía põt ptiere: & quo oẽs uti possunt bono: aut spãli exemplo usus esset si hunc i modum exordium dixisset: spero me re/ portaturuꝝ uictoriam iudices q intelligo uos odio hére cõiuratores q̃li usus é in oratõe archiæ. q. si mi hi cõcedi tribuiq; a uobis sentiã: pficiam, pfecto ut hunc. a. licinium nõ mõ nõ segregandũ cum sit ci uis a numero ciuium: sed etiã si nõ esset putetis ad scindendum fuisse. Nihilominus Domicius miles Põpeii ptibus studiosissimus & Tyberius gracchus pturam a Põpeio poscebant/ambo: igit p sui serga Põpeium beneficiis hoc mõ exordiri potuerũt. Credo Pompeii cũ magnis periculis laborauerim ho nori & dignitati tuæ semp te mihi i petitione pturæ futuræ: Vel si tua pompeii humanitas: beneficio rũq; tuoꝝ remuneratio hortata est me ut præturã abs te peterẽ psertim cum tot pericula p te subire ñ dubitarim. Nihilominus duæ negationes sunt q̃ significant multo magis similiter: tãtundẽ. Cõe po/ test appellari: põt ptinere tam aduersario q̃ actori. s. accusatori cõem tunc dicimus rem quæ sit par/ ticipata cum aliquo & ad plures & ad pauciores potest ptinere. Ex contrario: leuiter cõmutatis: illud præcedens uitiosum est: qa aduersarius eodem penitus potest uti. hoc aút põt uti: sed eo solo cõmu/ tato in quo cã uidet differre: quod ideo Quint. uocat exordium cõmutabile hoc mõ. Erant duo ci/ ues cæsaris amicissimi: quoꝝ alter. s. Curio cum esset tribunus Cæsarẽ adiuuerat & in bello & in pace Alter uero: scilicet Appius tantum in bello adiutor fuerat. Cum uenisset ergo Cæsar Romam fi/ nitis bellis & uterq; præturam peteret uitio exordio uti potuisset hoc pacto. Si Appius dixisset

Vota cause exordium

Genera uitioꝝ multa

octauianꝰ Susq; deq;

Quintilia de exordio

cū nullus labor fuerit mihi grauis nullū piculū a me fuerit euitatū. C. cæsar in bello gerēdo. ut dignitati tuæ inseruirē peto abs te: ut mihi ī hac ꝓturæ petitōe faueas. nā hoc eodē mō utet curio hoc solo mutato: in quo differt cā. s. q; ipse in utroq; bello: & ī pace sibi fauorē præstiterit. Nimis apparatis: ut ī lenociniis uerboꝝ: qualia sūt similiter cadētia: & similiter desinētia: qui colores a Ci. et ipositi sūt: nō qd laudandi sūt: sed qd aliqñ euitari nō pñt: nisi magna adhibita diligentia. Vitiosa. n. ideo sunt: qa offendūt aures auditoꝝ: imo maxima suspitio ē: ne orator utat illis lenociniis uerboꝝ & ñ ueritate & grauitate causæ: quæ magis ad oratorē uidet ꝑtinere: cū ī psuasione pluspossit auctoritas dicētis: quā eloquētia. nam lenocinia uerba pueriles colores magis sūt: q; oratores grauissimi. Apparata. n. dicūt q dedita opa facta sūt cū superflua exornatiōe: uñ et mulieres fucatas: & artificiose ornatas: apparatas uocamus: qa uez; colorē nō hñt: sed supfluū & fictū: nā & is q huiusmōi ornamētis uerboꝝ utit magis superfluo ornamēto uidet delectari quā ueritatis cōfidere. Lōgū nimium de hoc Hora. ait. the mea caput creuisse uidet: qa cætere oīonis ptes: nō correspōdēt. nā exordiū debet cū cæteris ptibus cōformari. Aut ñ ex ipa cā quod uocat Quinti. extremū: qa ñ extractū ē ex uisceribus causæ. Accusat Clodius adulterii: q uitiose hoc exēplo tueret. Sed si q̄ res est ī q̄ possim gloriari ē maxīa amicitia uestra q̄ ego semp usus sum. nā ex tali amicitia magna laus seq soleret: itaq; a uobis peto ut huic crimini ueniā tribuatis. ad cām. n. pertinuisset hoc mō. Si quid feci ī uita o iudices laudabile: si qcq̄ mihi nunq̄ gratū fuit maxime pudicitia delectatus sū. dediq; semper operā: ut recte uiuerē: & ne ullo crie accusari unquam possem. Neq; beni. neq; docilē: huius genus exordii appellat translatū qd obscuꝝ eēt: nisi alibi clarius tractaret. Dicit. n. Quintil. tria eē genera uitiosa. s. extraneū: uel sepatū: q̄le illud est quod nō ex ipsa cā tractū ē. Secundū qd appellat trālatum q̄ fit qñ facimus docilē: cū debeamus facere attentū: & sic de aliis. Sed qd superius ī regulis exordioꝝ tractatū ē: quale est hic: ut cū Vir. dixerit de apibus. Admiranda tibi leuiū spectacula rerū. Magnanimiq; duces totūq; ex agmīe gentis: si dixisset nō dicemus apes. & apum uilissima cura: & itē is qui gallinā pdidit: de gallia tm dicat hoc mō: cū sit mihi sublata gallina: o iudices dbetis mihi ius meū tribuere. dicā igit de gallina. recte. n. dixisset hoc pacto. nolite cōsiderare gallinam iudices quæ mihi sublata est. Sed considerate q̄tus tumultus: quāta discordia: quantus furor: quantus sanguis secuturus sit: si huiusmodi furoribus licentiam pmittatis. Tertiū ē qd fit penitus cōtra regulas: ut si faceremus malivolos ꝑ benivolos: ut si diceē putatis nos eē prīcipes ciuitatis: qd mihi ē: rei uobiscū: & istuc ueni ad uos iudices ts supbos: crudeles: & iustitiæ puersores. Deīceps facit attētum auditorē modus apud Ci. frequētissimus. Si qdem finitis exordii regulis: quibus uti debemus: & uitiis: & assignatis: quæ sunt infanda: secundā oīonis partē: hoc est narrationem aggredit: ī q̄ quidē re ē notandū qd eodem ordine ptibus oīonis uti debemus: quo etiam a Ci. tractatur.

Narratiōem plurali numero usus est: quia plura eē dicit genera apud oratores: hoc uocabulū ponit pro specie. Cū exponimus rem: bene dicit rē gestā: qm̄ narratio uera de ꝑterito ē: ideo iudicialis ē propria q̄q & iudiciali ꝓprie accusamus de futuris: ut si domus uicini casura eēt sup meā: tunc posset illud deferri ad iudices: tāq̄ si eēt factū: sed si ī aliis generibus cōtingat incidens ē: & fit ad confirmationē: & tanq̄ de ꝑterito sit. nā in demōstratiōe nō pōt cadere: qm̄ uera laus: & sermo cū honore rez; gestaꝝ. deliberatio aūt de futuro semp est: & uocat hoc genus ꝓprie oratoriū & ordine naturali semp tractat. Vincendi cā separauit hic oratoriū a poetico. nā hoc uincēdi cā fit: & illud delectandi quale exēplū est Clodii & Milonis. nāut Milo uictoriā consequereē ꝓbat Ci. eū inermem: & in curru cum seruis symphonianis ad uillam proficiscentem. cum Clodius armatus in insidiis fuisset. Quod incurrit: nonnunquam: ergo incidens est: nec iudicialis generis proprium: nam & incurrit: & non semper: tm̄ quæ duo sunt: nō est de principalibus partibus orationis: hoc autem narrationis genus multis uocabulis a latinis appellatum est. Vocant. n. incurrentē egressionē: & degressionem a grēcis echasis quod est egredior nominata est quæ a Quintiliano hunc in modum diffinit. Eugasis est rei extra rem ad cām: tamen pertinens tractatio. Aut fides: ut est apud archiam. Fides enim est firma opinio quæ fieret hoc modo. Si Cicero uolēs defendere Milonem adducat testem fide dignū: & ut ita auditores possint credere eius laudes psequātur hoc pacto: ut credatis iudices hūc testē optimū eē: uir ē iustitiæ amātissimus: nullā hēt opinionē

uirtuti dedititſſimus: dedit.n. operã: ut cũ ſũma itegritate iter ciues uiueret: nec ẽ ullus noſtrorũ c uium ſi oĩ uirtute præſtãtior. Aut criationis: cõtra ſi adiceret teſtis in quus ex pte clodiana hoc pa cto digredi poſſet. nolite adhibere fidẽ huius teſtimonio q cũ clodio ſẽper cũ ſũma turpitudine di xit hõ ſanguinolẽtus: & q pro parua pecunia turpiſſimũ facinus aggrederet. Aut trãſitiõis hoc gene re utũtur perſæpe poetæ: & ab Ouidio maxime celebratũ: nã in cõnectendis fabulis hãc narratiõem facit itercurrẽtẽ: q̃lis ẽ ea Anachus unus abeſt unoq; recõditus antro fletibus auge saquas natamq; mi/ ſerrimus: iõ luget: ut amiſſã: uolens .n. conũgere pcedẽtẽ fabulã cum ſe quẽti ea narratõe uſus ẽ. Aut appara tiõis maxie exornatõis qd fecit Vir. ĩ apparatu Didonis erga troianos & in tempeſtate: quam æneas in italiã uenies paſſus eſt. breuibus. n. uerbis ea res dici poterat: ſiue ieiũa eẽt cõ ro & ut auditores delectaret diffuſſe narraret: & apparitõe uerbo& uſus ẽ aut laudatõis: ut apd põpeianã: legũ tur. n. plura d geſtis põpei q̃ ad lau dationẽ dicta ſũt: facit id Vir. ĩ pri/ mo. iterrogati. n. troiani qui eẽnt: & quẽ regẽ haberẽt: ſed ut maior cẽt laus troião& ita iqt. Rex erat æneas nobis: quo iuſtior alter. Nec pietate fuit: nec bello maior & armis. Quẽ ſi fata uir& ſeruãt. ſi ueſcit aura Aetherea: neq; adhuc mortalibus occu pat umbris. Tertiũ ẽ a ciuili cã re/ motũ: ac ſi diceret qd poeticũ ẽ: & ab officio oratorio penitus remotũ qd ad ciuiles cãs exercet. In hoc genere ſũt ficta & uerſimilia: ut argumẽta ĩ comœdiis: aut uera: & uerſimilia hiſtoriæ ĩ quo tñ: ut in declamatiõibus q̃ uocant a græcis melete: & a latinis themata facta: ſicut ſolet fieri diſcipulis p magiſtros: quãtũ aũt exercitatio neceſſaria ſit Ci. & uerbis & opẽ declarauit. nõ. n. prius ad ſcribendum acceſſit quã ĩ declamationi bus tranſferẽdo: & ĩ oĩ genere exercitatiõis ſe diligẽter exercuiſſet. facit idẽ Virg. ĩ moreto: & ĩ aliis pluribus uerſibus fecit idẽ homerus: & demũ oẽs q aliquã ĩ dicẽdo faculiatẽ ſunt conſecuti. Vnum in negociis. i. in rebus quæ ſunt extra hoĩem: ut ſunt geſta æneæ. Alterũ in expoſitione negotii: ut de ſcribere iratũ ĩmonẽ páphilũ amantẽ. Fabula eſt: pauloante poſuit apologũ: & fabulã. Similiter oſtẽdens fabulã continere res uerſimiles: & apologũ nõ uerſimiles. Sed ſciẽdũ hũc locũ nõ diſcre pari a ſuperiori: qm̃ duplex ẽ fabula: uerſimilis: & non uerſimilis. Verſimilis eſt fabula quã Terẽ tius ponit de pamphilo. nam & ipſe inquit: atq; in eo diſputant cõtaminari non decere fabulas. Non uerſimilis eſt quæ in tragœdiis ſcribitur de Cerere & triptolemo: ut ſi diceret. dico uobis iudi ces quod omnia in medium ſunt conferenda: imitanda eſt Ceres q̃ triptolemum ſacerdotem ſuum miſit in curru per aera a ſerpentibus uectum: ut artem ſeminandi mortalibus daret: quod licet uerſimile non ſit: tamen habet immortalitatis partem. nam per hoc arandi modus ſignificatur. arãtes enim ſerpentes quoſdam uidentur facere in terra. Præterea eſt ſerpentum ueſtigia delere cum cau da. Quæ in tragœdiis aliqua in tragœdiis falſa ſunt: quale eſt illud modo dictũ: & item illud quod ſcribit herculem ad inferos deſcendiſſe: & tricipitem ad ſuperos extraxiſſe: uerum & multa in illis uera ſunt: ſicut illud quod atreus a fratre thieſte capitali odio diſcedẽs filios comedit: ad eodẽ fra tre ſibi in cœna poſitos. Hiſtoria eſt res geſta. Seruius: & alii uolunt hiſtoriam: & annales in hoc dif ferre: quod hiſtoria ſit earum rerum: quas: uel uidimus uel uidere potuimus ab hiſtoreo græco: qd eſt uidere. Annales uero de iis quas non uidemus: uel uidere potuimus. Vnde Liuius cõſtat: ex anna libus & hiſtoriis. Ver& uidetur Ci. hic aliter ſenſiſſe de hiſtoria: & alibi Virg. de hiſtoria. Et uacet an nales noſtrorum audire laborum: quãquam dicat Seruius hoc poſſe licẽter cõfundi: & ãnales eo loco pro hiſtoriis eẽ poſitos. Præceptor meus: neut& dicit accuſandũ eẽ: ſed uarias eẽ opiniões: tale igi tur de hiſtoria exemplum poteſt eſſe. benefecerunt maiores noſtri qui uoluerunt ciuitates filiis lo/ cupletari quia eos damnarent: qui ætatem ſuam celebem uſq; ad ſenectutem perducerent. Argu/ mentum eſt res ficta: quale eſt hoc obedite patribus ueſtris o filii ſi laudari uultis. nam apud Teren tium: magna reprehenſione dignum ab omnibus putatum eſſe uidemus: qui inuito patre latenter nuptias parabat. Argumentum quandoq; ſignificat rationem uerioremſuper alias: & de hoc poſt ea in hoc libro dicetur. ſignificat etiam quamcunq; materiam: ut eſt cum dicimus argumentum ſcri bendi nobis non eſſe relictum. eſt præterea oratio rei dubiæ faciens fidem. Illud genus hæc eſt ſecunda pars tertii generis quod remotum eſt a cauſa ciuili: in perſonis: ideſt intractabili more: qua rumlibet perſonarum: ut deſcribere auarum ebrium. ſermonis feſti: ut illud Terentii: aĩa mi phe/ dria: & item de milone cõtra fratrem: licet ĩterdum iuuenes ſcortari: fores effringere uirg: ne eripe.

aut criminationis: aut trãſitionis: aut alicuius apparati onis: uel laudationis cauſa. Tertiũ genus eſt id quod a cauſa ciuili remotum eſt: in quo tamẽ exerceri cõue nit quo cõmodius illas ſuperiores narrationes in cau ſis tractare poſſumus. Eius narratiõis duo genera ſũt unũ qnod ĩ negociis: alterũ quod ĩ perſonis poſitum ẽ tres habet partes: fabulã: hiſtoriã: argumentum. Fa bula ẽ quæ neq; ueras: neq; ueriſimiles continet res: ut hæ quæ a tragœdis traditæ ſunt. Hiſtoria res geſta ſed ab ætatis noſtræ memoria remota. Argumen tum eſt ficta res: quæ tamen fieri potuit: uelut argu menta comœdiarum. Illud genus narrationis quod in perſonis poſitum eſt: debet hĩe ſermõis feſtiuitatẽ:

Animorum dissi.ut est in ea dē scœna:in qua ostendit demeā austerū:& mitionem humanissimū eē:& leni ingenio natū. Grauitatē:ut sermo de pāphilo:postq̄ excessit ephebis: facile omnes pferre: ac pati cū quibus una erat eorū obsequi studiis aduersus nemini nūq̄ præponēs se aliis. Spē ut idē pāphilus ubi inquit mihi īmortalitas parata ē:si huic gaudio nulla ægritudo interceserit gaudio a crītone clicerium eē ciuem & chremetis filiam. Metu cū dicit de carino:hoccine est credibile tanta uecordia cuiquā innata:ut sciet:ut malis gaudeat. Item de Dauo cū Pamphilo quærebatur ut uindictam inferret:atq; hoc cōfiteor meritomihi contigisse: quoniā ita iners sum:tā nullius cōsilii:& de chremete:de quo ait Thais opus est pśono: quē defessorē paro attolle pallium.

animorum dissimilitudinem:grauitatē:lenitatē: spē: metum:suspitionem:desiderium. dissimulationē:misericordiam:rerum.uarietates fortunæ: cōmutationē insperatum:incōmodum:subitam letitiam:iucundum exitum:rerum. Verum hæc in exercendo trāsigētur. Illud uero quod ad ueritatem pertinet quomodo tractari cōueniat aperiemus. Tres res cōuenit habē narrationem:ut breuis:ut dilucida ut uerisimilis sit: quæ quoniam fieri oportere scimus quemadmodum faciamus cognoscendum est.

De breui narratione.

Suspitionē:Simo explorās filii uitam prima luce exurgebat: & uenientes seruos interrogabat:quis heri chrisidem habuisset. Desideriū:cupiditas rei absentis:ut de menedemo qui filii Cliniæ aduentum cōsiderabat: ut æneas inquit. O passi graviora dabit deus his quoq; finem. Dissimulationē:hic ponitur generaliter p oī simulatione:ut Simo simulat nuptias futuras:cum īquit istec ītro affert:abite. Sosia ades dū paucis te uolo. Misericordiā:ut apd Vir. damisis sociis inqt:nūc amici casū gemit & crudelia secū fata lycei: Varietatē uenit crito ad hæreditatē Crisidis cōsequēdā:q aduētu suo cuncta uariauit. Insperatū incōmodū: ut de æneā q in italia qetem sperabat: & passus est bella. Cōmutationē fortunæ:ut si qs forte cōsecutus eēt uictoriā de hostibus:& mutatiōe fortūæ pfligaret. Lætitiā subitā ut æneas quē quæritis adsum troius æneas. Iucundū exitū rei:hoc īoibus comœdiis seruat earū pprium īfœlicē statū reducere. Rei exercēdo:tacitæ quæstōi occurrit:nā posset quæri has partes lētius intrare ad cognitionē sine oppositōe exēplo:illud qđ ad ueritatē ptinet diffinitio orationis oratoriæ quæ sēp reuerascōtinet. poeticū.n.factū ē:sed si quærat si post exordiū sequat semp narratio respōdēdū ē. Cōsiderandā sūt genera oratoria:qa i demōstratiuo & deliberatiuo narrationē nō posse fieri pp disconuenientiam tēporis:nisi ad pbationē:& cōfirmationē id fiat in iudiciali regulariter semp sequet exordiū:nisi forte fit remouendus a iusauditoris:nā psuasus p suspitionē aliquā ut ē apud Vir. O reginā nouā usq; partas uetere pdas. Volēs.n. Diomedes declarare pfectionem troianorū in italiā prius remouit suspitionē p confirmationem: deinde narrauit. Sciēdū ē præterea secundū Quint. q̄tuor modis nō esse opus narratione. s. qñ ē iecta suspitio:ut dictū ē de ilioneo:aut i re breui:aut qñ res ē cognita & uulgata:aut i responsione. Tres res cōuenit.n. pp uarios effectus narrationis. nā breuis eē debet pp memoriā:dilucida pp intelligentiam:uerisimilis pp crudelitatem ut & auditor persuadet:q quidē effectus nō sese aliter habere uidentē cū oīone q̄ sicut se habet sanguis cū corpore: diffusus.n.ē p oīa mēbra:ita & quælibet ps oīonis breuitatē diluciditatem. & uerisimilitudinem hīre debet:præterea ita necessarii sūt:& inuicē cōiecti q̄ quēadmodū ut demus sanguinē habere uarias cōditiones. hic quia est rubeus calidus: & liquidus:& ita quælibet locus: & punctus oīonis eos dē cōiunctus seruare uidetur:& notandū qđ breue aliquid nō p uerba cōsideratē; sed ad necessitatē. nā breuis res appellatē illa i q̄ sūt necessaria:& omittūtē supflua:uñ totus Vir. breuis eē dicit. licet pluribus carminibus scriptus sit. Fieri oportet scimus:facit attētū auditorē:eo q̄ oīb⁹ necessaria sūt:& pdesse uidēt:ñ solū oīonibus:sed ēt in quotidiana loquēdi cōsuetudīe. unde necesse erit:hoc ptinet ad principiū ppiquū:q̄ ppriū ē huius narratiōis hoc mō. Rus pficiscenti milōni cū uxore in curru uecta:& cū seruis simphoniacis sequentibus occurrit Clo. armatus: & si ñ ab ultimo initio tāgit principiū remotū q̄ apud oēs scriptores recte loquentes:uitiosū est:de hoc Hora. ita inquit. Nec bellū troianū gemino exorditur ab ouo:falsū siquidem fuisset si diceret Clodius ciuis præstātissimus i urbe romana:is uxorem duxit fortissimā: & nuptias magnificas fecit:ex ea autē suscepit filiū noīe Clodiū q cum capitali odio a milone dissederet ei insidias tetendit:quem tandem rus sine armis pficiscentem gladio cōfodit. Ab ultimo initio a principio remoto:nā q̄libet res dicitur habere duo initia:propiqua:& remota:& simulatū: scilicet dicendo res in summa redactas: & pertinet ad mediam narrationem. Non particulariter. quod uitiosum est: ut narrare singulos seruos quomodo essent armati. Et si non ad extremum:tangit finem remotum qui uitiosissimus est quale hoc occiso Clodio fecit milo eū distrahi:& sub paleis sepeliuit sine ullo honore sepulturæ.

Narracionē tribus esse

Sed usq; eo: tangit finem ꝓpinquū ꝓ necessarius ē hoc mō purgabāt ad iuicē Clodius & Milo qui cū se tueretur clodium occidit: & si transitionibus nullis: quales sunt hæ occisus est Clo. ante fundum gracchorum: quē uxor illius ꝓ dote dederat. Et non deerrabimus: hoc idē significat: q̄d præcedēs sed dictū ē per ephexegesin ad maiorem declarationē. Et si exitus rerū: uitiosū. n. cēt dicere pamphilium glicerium grauidam fecisse: & ex ea filiū fuscepisse cū ex ipso exitu: hoc sit ex ipso partu intelligatur eam prius fuisse grauidā. Nō modo obest: ut si dicat milo ēt patus uenerat: & cū occurrerūt sibi: clodius nihil dixt: sed expectauit quod posset eum gladio attingere: & ita eū occidit. Sed etiā id quod neq; adiuuat: hoc modo erat Clodius in equo apulo: & albo: & habebat caudam uictā egregie decenodē: pareī q̄d genus quale est hoc ac si diceret: uerbi gratia. Ne sæpius: & idem dicamus: milo iermis ueheba tur i curru: q cū uenisset ad eum lo cū ubi Clodius latebat descēdit de curru: sed qa erat iermis: ut dixi: nō potuit se defendere. Deiceps dicat hæc ꝓtinet ad sniās. nā repetere finē oōnis præteritæ ꝓ colorū gradati onē honestū ē: qa fit per uerba. Megara ciuitas est: de qua fuit euclides.

Vesperi: dictus ꝓ ablatiuo positus sed est notandum in narratiōe secūdū Quin. q̄d minus lōga sit diuidēda ē ꝓ tres ptes. s. ꝓ ea quæ facta sūt ostēdā uobis quō Clo. armauit se de ide. isidias quō fecerit: postea quemadmodum a milone occisus est.

Rem dilucide: ita primū exponēs: ac si diceret si narrabimus ordīe naturali: q̄d ē propriū oratoꝝ: Artifici alis aūt poeticus ē: quē seruauit egregie Vir. facit enim initium ab abitu æneæ de Sicilia: deinde appulsum tēpestatibus ad littus carthaginis: & ita apud dido ē: resumit principiū narrando ei exitū urbis troiæ cū ordo fuisset primo dicēī uersio nē troiæ: deide aduētū suū i siciliā: postremo i italiam. Aeq; seruabimus: aliq dicunt hoc eē idē cum superiori ꝓ ephexegesin: aliq dicūt dilucidā eē oōnem ei iungemus noia oi dinalia & signficantia tempus: cur. re ipsa: & cū negocio hoc mō dicā primū: ut se armauit Clo. secundo: quō fecerit insidias milōi: postrēo quō a milōe occisus fuit. Ne q̄d ꝓturbate. ꝓturbate q̄dā dicūt cū iracūdia & furōr inimio: qa ītus aīus ipedit: ne ordo in narratione seruet: sed cōfusionē uidet facere: q̄d certe hic ñ uidetur eē: q̄m orator debet eē uir bonus: q̄nimo itelligēdū ē ꝓturbate q̄tum ad locationē uerboꝝ: qa q̄ñ nimiū turbata ē facit obscuritatē hoc mō cū dicat Ci. si q̄d ē in me ingenii iudices: q̄ sentio quā sit exiguū obscuꝝ esset: si diceremus si q̄d ē i me exiguū: q̄ sentio q̄ sit ingenii. Neq; noue: secundū sniam Octauiani q scribens ad quosdam suos nepotes iussit nouitates uocabuloꝝ nō secus euitādas ēē: q̄ solēt scopulosa nauigātibus: q̄le esset si uellemus dicere. decre senatus nullo mō curo & diceremus dephe & gerusia: susq; deq; fero: qa dephe significat decretū gerusia senatū: susq; deq; fero: negligo ne quid contorte: & īmoderatis metaphoris hoc modo addidisti mihi rebus tuis quandam muscam ad legēdū: muscā pro stimulo intelligens: quæ solet mordere canes: si quidē contorta dicuntur ea q̄ uidentur ꝓ uim duntaxat remorū cōfecta sicut: & cōtra lēnos. Et suauis in qua uidemus uocabula fluere: quasi quodam melle dicitur uenire in elaboratis: quia auditor: uel legens nihil uidet i ītelligendo elaborare: ꝑterea sicut cū prudētia facta est uocatur oratio: cana: si cum grauitate dicitur uenisse cū senectute. Ambigue. Ambiguū est q̄d pōt ad plures sniās trahi q̄le est hic aīo re eaide. Romanos uincere posse & ītē hoc si uultis diligenter aspicere o iudices: patet Clodium iuasisse Milonē. Dilucidū aūt eēt si diceret ꝓ iudicatiuū hoc mō: si diligenter cōsideratis iudices manifestum ē quēadmodū Clodius inuasit milonē. In aliā transeamus rē: hæ sūt regulæ breuitatis superius datæ: si quidē ēt ptinet ad dilucidītatē ab ic cœpro nō digredi. q̄ si transitio fiat i rēnō necessariā efficit cōfusionē. Ab ultimo repe. ptinet hoc ad principiū remotū: q̄ ē uitiosum. a propinquo enim inciendum est: ut supra diximus: & est propinquum illud a quo tota cā dependet. Vltimo autē dixit pro principio: nec debemus mirari: qa cuiuslibet rei duo sūt: ultima siue extrema. s. principiū & finis

perſequemur: et ſi tranſitionibus nullis utemur: et ſi nō deerrabimus ab eo quod cœperīus exponere: et ſi exitus rerū ita ponemus: ut ante quoq; quæ facta ſint ſciri poſſint: tametſi nos reticuerimus. Quod genus ē: ſi dicam me ex prouincia rediſſe: profectum quoq; ī prouinciam intelligatur: et omnino non mō id quod obeſt: ſed et id quod: neq; obeſt: neq; adiuuat ſatius eſt prætetire: et ne bis: aut ſepius idem dicamus. Cauēdum eſt etiam ne id quod ſemel ſupra diximus deinceps dicamus hoc modo Athenis megaram ueſperi aduenit ſimo: ubi aduenit megarā inſidias fecit uirgini inſidias: poſtquam fecit uim in loco attutli.

De dilucida narratione.

Rem dilucide, narrabimus ſi ut quicquid primum geſtum erit: ita primum exponemus: et rerum: ac temporum ordinem conſeruabimus: ut geſtæ res erunt: aut potuiſſe geri uidebuntur. Hic erit conſiderandum ne quid perturbate: ne quid contorte: ne quid ambigue: ne quid noue dicamus neq; ī aliā rem tranſeamus: ne ab ultimo repetamus

Longe prosequa. pertinet hoc ad finē remotū. Nequid q̄ ad rēpu. hoc est ne ea quæ necessaria sūt præomittamus: sed hoc nō solū i narratione: sed in tota oratione seruatur hoc pacto Milo iermis: in rheda cū uxore & seruis symphoniacis: & cū ueste telari ad uillam proficiscebatur: cum non pau lo a burbe discessisset Clodius occurrit armatus de seruis armatis cōspicatus: quē Milo cū se defen deret gladio interemit. obscure aūt dixisset hoc mō Milo ꝓficiscebatur rus. cui Clodius occurrit in itinere: & ita inuicem impetum fecerunt. Breuior eo dilu. oīs. n. superfluitas dicendi audienti/ bus affert obscuritatē: nec debet nos mouere: quod ait Hora. Breuis esse laboro: obscurus fio: qa uidet capere eos poetas qui breuitatem sequūtur: quoniā duplex est breuitas. Vna in qua omittūtur res necessariæ: & ea quæ ad rem pertineant: & de hac loquebat Hora. alia ē breuitas laudata i qua nihil requisitum omittitur: & hæc est quæ narrationem efficit clariorem.

ne longe persequamur nequid quod ad rem pertineat: prætereamus: et si psequemur ea quæ de breuitate præcepta sūt. Nā quo breuior: eo dilucidior: et cognitu facilior narratio fiet.

¶ De ueriſimili narratione.

VEriſimilis narratio erit: si ut mos: ut opinio: ut natura postulat dicemus: si spacia tēporum: psonarum: dignitates. consiliorum: rationes locorum oportunitates constabant: ne refelli possit: aut temporis parū fuisse: ut cām nullam: aut locū idoneū nō fuisse: aut hoies ipsos facere: aut pati non potuisse: Si uera res erit: nihilomius hæc oīa narrādo conseruāda. sunt. Nā sæpe ueritas nisi hæc seruata sint fidem facere nō pōt. Sin erūt facta eo magis cōseruāda erunt.

VEriſimilis narratio credibilis: pbabilis: & cui adhibeā fides. hoc. n. mō apud phōs & oratores exponit: aliter autem apud dialecticos significat: nā ipsi uocāt ueriſimilia. q̄ necessario cōsequūt. hæc autē tertia plus momēti dent: & i narratione q̄ cætere duæ ad psuadēdū. nā ex hac tota cā pendet: quæ si moueatur oēs res & arguméta frustra sūt posita in q̄ quodā ueriſimilitudie cōficiēda cōsiderādæ sūt q̄dā circūstātiæ negociis ipsis accedētes. q̄ in hoc uersu positæ sunt. Quis: quid: ubi quibus auxiliis: cur: quō: qn̄. Quale genus ē: Clodius pria luce ciuitate exiuit armatus seruis cōstipatus i agro Mecœnatis isidias miloni tetendit eo cōsilio: ut eū occideret metuens ne sibi i petitōe tribunatus impedimēto foret: pōt tn̄ narratiōe ueriſimilis eē si: oēs n̄ essent: ut apud Virg. de Pigma. Impius ante aras: & cætera. Vt mos: mos ē cōsuetudo lōga cū oīum cōsēsu approbata: ut hic est: Scipio uxorē duxit nuptias fecit: ut ex ea filios haberet. cōtra morē āt diceret hoc mō. Papa mortuus est: testamētū fecit: & nepotes filios i papatu hæredes reliqt. Vt optio: quæ ē de aliquo hoie æstiato: ut Cæsar magni animi uir ex urbe discessit cū Pōpeio socero suo cōflixit: ut se toti italiæ principē faceret: cōtra āt diceret Cæsar imperator maxius arma deposuit: & religionē ingressus ē: aut epūs cypriusuir magnæ religiōis relicto epātu ad militiā pfectus ē. Vt natura: ē aūt natura uis quædā igenita illi d quo loquimur hoc mō. Clamāt discipuli oēs hodie nō ee legendū: qm̄ hic dies festus sit: & ab oībus celebrat. pueros. n. oēs ab laboribus libenter uacare manifestū est. cōtra aūt eēt puer hic nullus laboribus fatigatus. nullis spectaculis delectat. a senis latere nūq̄ digredi: nec a suo studio cessare uisus ē. Sed ē notādū quod si aliqd narraret: contra mores opinione & naturā dici uideat: confugiendū ēad plepsim: & quandam præoccupationē: & ita loquēdū eē de ea re icredibili: ut nō ex opinione: sed ex admiratione dictū ee potius uideat: quā ré egregie seruauit beatus Hieronymus: q̄ ita inquit leænā p hoie dimicasse: & q̄le hoc eēt. Quis crederet puerū decē annoꝝ tātope bonis artibus delectari: ut a studio eaꝝ: neq; dies: neq; noctes demoueri possit. ego quoq; uehemēter admiror. Spacia temporum tangit circūstantiā: quæ dicit qn̄ ut uuæ maturæ i mense septēbri collectæ sunt. Personarum dignitates. i. conuenientias & decoꝝ cuiusq; persōnæ: & ē circūstantia: quis: ut iuuenis gulosus insidias fecit uirgini: & ex taberna meritoria exire usus ē: & auarus quidam furtum fecit in urbe maximū. Cōsiliorꝝ rōnes tangit: cur Cæsar cū Pōpeio bellū gessit: iperiū urbis cōparare: & Clodius Miloni isidias tēdebat: ut eū opprimeret metuēs: si uiuisset: ne i tribunatu cōsequēdo sibi ipedimento foret. Locorꝝ oportunitas tāgit ubi Clodius post quandā sepē delituit: ut facilius i cautū milonem aggrederet. Refelli possit: qa si circunstantiæ prædictæ sunt: non essent ueriſimiles: facile argumenta ab aduersariis dissoluerentur. i. dicendo. Temporis parū: ut si diceret uuas i tempore maii maturas nō inueniri: qm̄ pauloante uites eēnt putatæ. Cām nullā: hoc ē cōtra illud cōsiliorū rōnes: ut si diceret Clodiū nullā cām habuisse: quapropter miloni debuisset isidias facer. Locum idoneum: hæc omnia sunt ex parte aduersarii: ut hic quomodo Clodius potuit latere post speculā qm̄ milo p latos campos: & uacuos semper iter habuisset. Aut hoies ipsos facere hoc mō iuuenis quidam armatus per siluam proficiscebatur: quem senex icuruus tremens: & solo baccillo uestigia sustentās sua audacissime aggressus est. nā hoc quidem senex facere: neq; iuuenis pati ullo mō potuisset. Nihilo magis: multo magis. Hæc omnia seruanda sunt. i. quæ de circunstantiis dicta sunt. Fidē nō pōt facere: q̄le fuit de leæna superius dictū. fides āt significat firmā: opinionē & ité illā quidā

de thysbe:audacē faciebat amor:nam uerisimile nō erat puellam uirginem tpe noctis oberrare:nisi amor maximus impulisset. De his rebus caute: qa si tabulæ & auctoritas alicuius interfuerit plus ualet quā cæteræ res:quod seruauit Cice. p Archia.nā cū Gracchus negaret ipm ee ciuem heracliæ: quoniam ipse græcus eet:& heraclia eet ciuitas:in italia:siquidem relictus erat hæres:& eam hæreditatem haberet:nō poterat nisi ciuis fuisset Ci.hoc mō a testibus probauit:adest Lucullus sūma religione & fide præditus q senō opinati:sed scire ñaudiuisset:sed uidisse:nō interfuisse:sed egisse cām dicit. Adsūt heraclienses ciues nobilissimi hoīes huius iudicii cā cum mandatis:& publico testimonio uenerūt q hūc ascriptū heraclieē dicūt Cōfligēdū:āt cōtendendū:& e uerbū militare:nā ita oratores i foro cōtendere solēt:sicut in castris iperatores Adhuc quæ dicta sūt tractata narratione cū suis regulis:& oibus requisitis subiicit quandam conuenientiā & discōueniētiā cū cæteris scriptoribus græcis. Adhuc hucusq; alias significat rursus. Cōstare: cōuenīr &cū maxia moderatiōe loquitur.nō.n.arroganter dicit si melius fecisset q cæteri:sed dicit se cū aliis ferme cū omnibus conuenire. Si quid ē cū illi materiā turpē hñt generaliter dicēbāt ab eo qđ displicet ad id quod placet cōfugiendū est. Ci.autem hoc non disconuenit:neq; negat hoc fieri non oportere:sed discōuenit in modo procedendi:& tractādi regulas isinuationis.nā quod illi una regula cōplexi sūt ipse i tres partes diuisit:& unāquanq; diligētissime psecutus ē:cū cæteris artis scriptoribus græcis:ut fuit Socrates Aristoteles Plato:Socrates:& præcessores:alii. nā añ Ci.nemo unq scripserat latine de arte dicendi:nisi qa hæc ē discōueniētia.Noua excogitāus:agitādo iuenimus.noua āt:qm̄ ad me diū tractādi & pcedēdi:qa illi breuiter ego copiosius de isinuatiōe tractaui. Plane certā q̄ñ fallemur.Exordior:pluraliter dixit pp duo genera.s.apta & isinuata.Nūc qđ reliquū.i.qđ restat.s. de reliquis ptibus oronis: De rerū iudiciōe:istæ de cōfirmatione:& cōfutatiōe:& notādū qđ eas solas appellat res quasi certa argumēta:qm̄ in eis cōstat tota uictoria:& essentialis totus finis oronis si qdē effectus earū & probatiōnis:ut supius dictū ē:unde ipse paulo post dicturus ē tota res uincendi rōq; persuadēdi cōstat i cōfirmatione& cōfutatione. Disputandū: disputata dicimus diligenter:& acute tractata:& i quibus necessaria tātūmodo collocata:& abscissa supflua sunt. Cōsumīr:cōprehēditur totū. Nihilominus industriæ:hoc dicit tātopere laborabo quod uidebitur mihi q; possis proficerī qua eloquētia:in qua re facit & beniuolum:& attentum.

Diuisio cāx petite:addidit cāx:ut separet diuisionē oratoriā:quæ i cāis uersat a diuisiōibus dialecticox q totum i spēs:& etiā a diuisiōe colore:de q̄ i q̄tuor li.dicturus ē diuisio cāx:quæ separat cōueniēs ab in cōuenienti.auditis iudices hūc petere pecuniā:ego uero fateor me accepisse:sed dico me reddidisse qđ ille negat:& tūc sic diffinīr:diuisio ē nārax:& aduersarii ppositionū cū quodā ordīe collata expositio.Fructus āt eius ē:q; aius auditoris alienat & memoriā confirmat p optie:sed puā uiī hēt ad pbationē. Perorata narra.i.finita.nā& poratio significat aliqñ conclusionē:& i hoc latēter demōstrat diuisionē tertiū locū obtieī i oronē. Cōueniat cū aduer. Agamēnon relicta domi uxori clytēnestra ad troiā pfectus erat:ea cū forte Orestes filius abesset cum ægisto cognato Agamēnonis cōcubuit:quo admisso de morte uiri cogitare cœpit:cū igīr domū rediisset occisus ē:regnauit iraq; aliquod annos adulter cū clytēnestra:sed Orestes cū puenisset ad ætatē adultā matrē:adulterā occidat:accusar:& ad iudiciū pductus ē:poterit igīr accusator narrātis his rebus pdictis deligere id qđ nō pōt negare:accusar mō:id utile sibi uideat hoc mō ex pte accusatoris nō negat Orestes o iudices se matrē occidisse suā:sed dicit id sibi licuisse. ego uero dico eū male fecisse: qm̄ cōtra pietatē ē matrē suā occidere:siq dē hoc cōuenit cū utroq; nec pōt negare eē factum. Præterea utile ē accusatori:qm̄ offēdit is pietatē q matrē occidit. Cōtra āt dixisset orestes a clytēnestra occisū eē patrē:seq; illū eē uictū:q̄re dicit bñ fecisse:ego uero nego eē factū.nā hoc noceret accusatori qm̄ hoc utile ē Oresti cū pietas sit patrē ulcisci. Itē ex cōtrario:ex pte Orestes hoc modo non negat

De his rebus caute cōfligēdū ē quibus in rebus tabulæ aut alicuius firma auctoritas uidebitur interfuisse. Adhuc quæ dicta sūt arbitror mihi cōstare cū cæteris artis scriptoribus:nisi qa de isinuatiōibus noua excogitauimus:quod eā nos soli præter cæteros i tria tēpora diuisimus:ut plane certā uiā:et pspicuā rōnē exordiorū haberemus.Nūc quod reliquū ē:quoniā de rerum inuentione disputādū ē:in qua singulare cōsumitur oratoris officiū:dabimus operā:ut nihilomīus iduſtriæ q̄ rei utilitas postulabit quæsisse uideamur: si prius pauca de causarum diuisione dixerimus.

De diuisione causarum.

Causarum diuisio in duas ptes distributa est. Primū perorata narratione debemus aperire quid nobis conueniat cum aduersariis:et quid i cōtrouersiis relinquatur:si ea quæ nobis utilia erūt cōueniēt hoc mō.Interfectā eē matrē ab Oreste cōuenitur

aduersaria Clytẽnestra patrẽ meũ occisũ fuisse: sed dicunt me patrẽ meũ ulcisci nõ debuisse. Ego uero dico me iuste feciſſe: q pietatẽ erga patrẽ ſeruauerim. Delegit quoq; Oreſtes rem: quam aduerſarius nõ põt negare: & ſibi affert utilitatẽ: cõtra ãt dixiſſet: dicunt aduerſarii me matrem occidiſſe: ego uero nego id eẽ factum a me: uerũ dico me eam occidiſſe: ut patrẽ meum ab ea occiſũ ulciſceret hoc enim tametſi cõueniat cũ aduerſariis: tñ nõ affert Oreſti utilitatem: qm̃ contra pietatẽ eſt: firmare ſe matrẽ occidiſſe. Iure fecerit: ſecũdum leges ſcriptas: licuerit. ſ. ius diuinũ. Agamẽnonem bene elegit uocabulũ: quod auditores ſẽ p gratũ habuerãt: & uenerabilẽ ſi q dem plus pietatis habet q̃ ſi dixiſſet regẽ: ſicut apud troianos gratũ erat Priami nomẽ magis q̃ regis: & ita loq; ac ſi diceret: Clytẽneſtra occidit eum: q fuit nobis ſemp gratiſſimus: & uenerabilis. A Clytẽneſtra: ac ſi diceret: quæ ẽ tã ſcelerata & tam horribilis ſiqdẽ & i hoc indixit plus odii q̃ ſi dixiſſet reginam. Diſtributione: uti: hæc ẽ ſecũda pars diuiſionis: in qua quidẽ dicẽdo: Vti poſſemus: oſtẽdit q; hæc ſecũda pars ſemp poſtponit: quãdo præcedit ſeparatio cõuenientis ab incõueniẽti: hoc ẽ quãdo demõſtrauimus quid cõueniat: & diſcõueniat nobis: cũ aduerſariis neceſſariũ ẽ: ut ſequaſ hæc ſecũda pars: p quã oſtẽdamus uerũ eẽ id: qđ diſcõuenit. & ut ꝓbemus id: qđ negaſ ab aduerſariis hoc mõ: Dico iudices a Clytẽneſtra patrẽ meũ eẽ occiſũ: quod etiã aduerſarii cõfitẽtur: q̃re cũ ego patrẽ meũ ultus ſim: dicũt me male feciſſe: ego aũt tribus rõnibus oſtendam uobis me iuſte feciſſe: & itẽ hoc nõ negat: aduerſarius meus ſe pecunias a me mutuo accepiſſe: ſed dicit ſe mihi reddidiſſe ego uero tribus rõnibus oſtẽdã eas nõ accepiſſe: ſed ſi nõ ꝓcedit illa pars: quæ ſeparat cõueniẽs ab incõuenienti poſſimus uti ſimpliciter hac diſtributõe: hoc mõ: ſi ad hãc huius hominis cõditionẽ explicãdã: oſtẽdã uobis genus: nobilitatẽ: honores: magiſtratus i enumeratiõe. ſ. oſtẽdẽdo p nomina numeralia: đ quot rebus ſumus dicturi: ut prĩo dicã đ ſẽtẽtia rei militaris: ſecũdo de fortũa: tertio de auctoritate: poſtremo de uirtute. Expoſitionẽ. ſ. dicẽdo q̃re res ſint: de qbꝫ ſumus dicturi: q̃le ẽ oſtẽdã uobis hoc poſſe fieri iure: cõſuetudine: æqtate. Triũ numero: dat hic q̃dã doctrinã. dictũ: aſſignat rõnes huius ꝓceptiõis: quæ qdẽ Cice. nõ ſũt: nec ſumptæ ſũt ex medio foro: & ab exercitatione: ſed ab anguſtis ſcolarũ: & ab iperitia magiſtrorũ: q ſibi in legendo cõtigebãt: ꝓpter quã exertitationẽ ita ẽt i foro cæteris eueniret. Minuſue dicã: hæ ſnut rõnes: quas efferebãt: prima erat: q; pluſq̃ tres res policebimur utputa ſi diceremus nos quatuor uel quiq; rõnibus cã noſtrã eẽ ꝓbaturos i curre bat hæc icõmoda: ne forte p rõnes aduerſarii: uel dũ ipe oraret aliquod argumẽtũ ueniret i mẽtẽ: q; plus uiriũ hẽrt q̃ ea quæ eẽnt excogitata. & qm̃ eẽmus polliciti dicere ſolũ quatuor uel quiq;: nõ poſſemus uti ea rõne extẽporaria. Secũda rõ erat: q; dicebat periculoſum eẽ: ſi policeremur plura poſtea ꝓpter memoriam obliuiſceremur: & pauciora diceremus: quã i diuiſione eẽmus polliciti. Tertia rõ eſt: q; illæ multæ orõnes excogitate faciũt ſuſpectũ oratorẽ: ne meditatus ſit domi aliqua mẽdatia: & ita ea dicat magis p fallacias: & oſtentatiõem artis: quã ad ueritatẽ: ſed certũ ſtultũ ẽ auctoritate harũ ratiunculaꝝ nõ tranſire numeꝝ trinariũ: primo cõtra primam rõnem: qa licitum eſt cuiq̃ ornati addere: ſi qdẽ in mentem uenerit: cum licentia auditorem hoc mõ nõ deliberabam iudices: niſi tres rõnes afferre. Veꝝ licentia ueſtra: qm̃ uos attentos uideo: alteram rõnem uobis oſtendam: q̃ mihi interdicendum occurrit: dicit. n. Quin. licere cuiquam addere quicquid uelit: ſi aliter non poteſt comparari uictoria: & quoq; pro honeſtis rationibus eſſe uincendum. Præterea cõtra ſecundam rationem ſunt fere omnes Ci. orationes. Nam pro imperio Pompeii orans: q̃tuor dicit eſſe in bono oratore neceſſaria: & Rhetorica ait ſex eſſe oratoris officia. Præterea inuentionem in ſex partes eſſe diuiſam: nec unq̃ orãs metuit ne multitudini reꝝ dicendaꝝ ſuccumberet. Quippe uir bonus & dicendi peritus: cui eſt memoria neceſſaria: ſine ea orator nemo perfectus eſſe poteſt. Cõtra ultimam rationem mittitur eadẽ diffinitio orationis. Nam ſi orator ẽ uir bonus ſuſpitõem mẽdacii: aut cuiuſq̃ fallaciæ auditoribus mouere nõ debet: quinimmo inquit Plutar. parum prudens is exiſtimatur: qui accedit ad orandum niſi prius domi ea: quæ dicenda ſunt excogitauerit: quod per auctoritatem Demoſthenis comprobatum eſt. ter. n. rogatus: ut in ſenatu Athenienſium ſententiam diceret ſuam: ter reſpondit. non. n. præmeditatus ſum. Prius dicamus: ſi quid interdicendum uenerit in mentem: uel ex uictis aduerſariꝝ aliquid dicendum occurrat. Minuſue: propter paruam memoriam. Suſpitionem meditationis: quæ fallaciam aliq̃ uel mendacia uidetur afferre. Artificii: quia ſignum eſt oratõis. Abrogat: removet. Exponemus: hoc uocabulo declarauit quare appellatur expoſitio. Sumus dicturi: hoc participio futuro oſtẽdit i diuiſione dicẽdũ eſſe breuiter: qa diffuſius tractant i cõfirmatõe futura

mihi cũ aduerſariis iure fecerit: et licuerit ne facere. i. i cõtrouerſia. Itẽ ecõtrario Agamẽnonem eſſe Clytemneſtra occiſum cõfitentur: cũ id ita ſit me ulciſci patrem negant oportuiſſe. Deinde cũ hoc fecerimus diſtributiõe uti debemus. Ea diuiditur ĩ duas partes: enumerationem: et expoſitionẽ. Enumeratõne utemur. cũ dicemus numero: quot de rebus dicturi ſumus eã pluſ q̃ triũ partiũ numero cõtineri nõ oporteret nã et periculoſum ẽ: ne quãdo plus minuſue ut dicamus: et ſuſpitionẽ affert auditori meditatiõis et artificii: quæ res fidẽ abrogat oõi. Expoſitio ẽ cũ res qbus de rebus di

Transitio ad 2am diuiſionẽ

Breuiter autem dixit: tam ad uocabula q̃ ad ſententias. Ad uocabula quando dicimus ſine aliquo circuit uerbor̃: ſed meris uocabulis utimur: ut dicturus ſũ de uirtutibus Põpeii: & de laudibus: & de nobilitate. Vitioſũ. át eét dicer loco nobilitatis dicturus ſũ: de huius uiri: de ãt q̃ pcreatõe. Per tot dicta uiros anti q̃ ab origine gẽtis. Ad ſnias: in ſnias dicimus breuiter: ſi ſupflua omittamus hoc mõ: quõ potuit cõmittere furtũ: qa ea die i urbe nõ fuit: ſpfluũ auté fuiſſet dicere eum nõ potuiſſe furari. Vitioſum. n. é p plura dicere: quod ppauciora cõfici põt. Præterea ſpecies cũ genere ponẽdæ nõ ſunt: ut ẽ dictũ de uirtute & de induſtria: neq; cũ toto ptes cõmiſcere debemus. Abſolute pfect ad ſnias tã tũ ptinet: hoc mõ dicã de hoc uiro: q̃ neq; uoluit: neq; ſciuit: neq; tunc in urbe fuit. Vitioſum aút fuiſſet: & ñ abſolute dictũ: ſi tacuiſſet eũ i urbe nõ fuiſſe: quod magis neceſſariũ é. ná cũ hoc ad cãm ptinet dicere eum ñ ſciuiſſe: nec uoluiſſe: ſed hoc ultimũ magis: forta ſſe uincẽdi: q̃ũ ad genus iudiciale. Ratio pſuadẽdi: ad reliq̃ duo genera: ſi q̃d etiã duæ partes totam uim ororis i ſe hñt: nec ad alias referunt: cũ abiis reliquæ oẽs dependeant. nã cũ tres effectus ſint i tota oratione: q̃ diuerſar̃ partiũ ppriis ſunt: qa exordiũ & cõcluſio mouẽt: narratio: & cõfirmatio: & confutatio doceant: & oẽs ſimul delectẽt. Vident hæ duæ partes ſolæ hos tres effectus ſeruare & totũ oratoriũ munus i ſe cõtinere: ex quo q bñ his duabus utiť partibus his uideť uictoriã ſportare facile poſſe. Adiumta expoſuerius: q̃ũ ad cõfirmatõem diſſoluerius ad cõfirmatõem ſũt. n. hæ cõtrouerſiæ tãq̃ q̃dã caſtra: i qbo parũ pdeſt ad uictoriã ppias uires cẽ cõfirmatas: & i oi rõe mũitas: niſi aduerſarioꝝ uallũ cõſternãus ad terrã. uñ ẽt ſæpenumero militaria uocabula poniꝰ ad oratoriũ officium: ut pauloante de his rebus caute cõfligendum eſt. Munus oratorium: officium illius: q̃ ppfitetur artem dicendi: quem uocamus oratorem. Rhetor. n. aliud eſt: & aliud Sophiſta: ut ab initio attingimus. Abſolute: perfecte: ut nihil de neceſſariis prætermiſſum ſit. Cõſtitutionem cauſæ cognouerimus. i. cõſertationem accuſantis: & defendentis: dicentis: & reſpondentis. Cauſæ autem: dicit quæ ſit cõtrouerſia in dicendo poſita cum certaꝝ perſonaꝝ interpoſitione: & ſpecialis eſt: quam græci uocant hipothemim ad differentiam quæſtionis: quæ eſt propria dialecticoꝝ: & eſt generalis: quam nunq̃ tractant oratores. ſed dat cognitionem oratoribus: ut ſciant tractare ſpecialem. Vnde ſciendum eſt eſſe tria genera cõſtitutionum: ſiue cõtrouerſiaꝝ: unum i quo negať factum: ſed quæriť iure an iniuria ſit factum. & hoc uocatur materiale: uel qualitatiuum: quia cõtrouerſia ẽ qualitatis: iuſtitiæ: uel iniuſtitiæ: uel iuridiciale. Tertium eſt: de quo eſt cõtrouerſia diffinitionis uocabuli: ut ſiquis accuſatus de latrocinio: dicat nõ eſſe latrocinium: ſed defendiſſe: & hoc uocatur legitimum: quod i plures ſpecies diuidiť: quia diuiſione decepti ſunt ii: q̃ dicunt nõ tres tm̃: ſed plures partes cõſtitutiõis. Detraheret: qa Hermeſtes nõ negat dictas partes plures eſſe q̃ tres: ſi legitima: quæ eſt ultima pars diuidatur p ſuas ſpecies. Dupliciter diſtri. quod ẽ uitioſum: ſub legitima. n. cõtinentur q̃dam aliæ partes: quas ipſæ p ſe ponebant: ſed ut ante diximus uitioſum eſt ponere ſpecies cum genere: & partes cũ toto: q̃le eſſet illud dicam de uirtute: & de induſtria dupliciter. Cõtra ſimpliciter bipartito: contra ſingulari numero. Cõſtitutio eſt prima: ſi quidem omnis cõſtitutio capit uocabulum a repõſiõe defenſoris: qa ſi negat factum: uocatur coniecturalis. Si cõcedit & dicat iuſte feciſſe appellatur iuridicialis. Si de neutro fiat cõtentio: ſed de uocabuli diffinitione tm̃ cõtendiť fit legitima: & pp hoc dicit prima deprecatio: qa licet in eadẽ cã. interdum ſi ſuboriant̃ duæ cõſtitutiones diuerſæ: tñ capit nomen a prima reſponſione accuſati: hoc modo: occidiſti Clodium o Milo: occidi & iuſte feci: hæc eſt conſtitutio iuridicialis: licet ſuboriatur coniecturalis: ſi reſpondeat alter hoc modo: iniuſte feciſti: quia ipſe non uolebat interficere te: immo uolebat: hæc. n. eſt coniecturalis. Deprecatio: depulſio remotio criminis quantum ad defenſorem. In ſimulatione: accuſatione quantum ad accuſantem. Conſtitutiones tres ſunt: eas græci uocant ſtaſes. Ponit autem diffinitiones. deinde autem more boni medici ſubiicit exempla: & applicabit ea ad diuerſitatem eaꝝ: deide unãquãq; per ſuas regulas explicabit.

Conſtitucio trix

duri ſumus breuiter exponimus. Nunc ad confirmationem tranſeamus.

De confirmatione et confutatione.

Nota ſpes uincẽdi rõq; perſuadẽdi poſita ẽ i cõfirmatõe et cõfutatõe. Nam cũ adiumẽta noſtra expoſuerimus: contraria q̃ diſſoluerimus: abſolute nimirũ munus oratoriũ cõfecerimus. Vtrũq; igitur facere poterius: ſi cõſtõnem cãæ cognouerius

De cauſarum conſtitutionibus.

Cauſarũ cõſtitutiões alii quatuor fecerunt: noſter doctor Hermeſtes tres putauit eſſe: non ut de illorum quic q̃ detraheret inuentiõe: ſed ut oſtẽderet id quod oportuiſſet ſimpliciter et ſingulari mõ docere illos diſtribuiſſe dupliciter et bipartito.

De conſtitutione.

Conſtitutio ẽ ptia deprecatio defenſoris cũ accuſatoris inſimulatiõe cõiuncta. Cõſtitutiões itaq; ut ante dixiꝰ tres ſũ: t cõiecturalis: legitima: iuridicialis. Cõiecturalis ẽ cũ de facto cõtrouerſia

Aiax: postq̃ historia est nota: de q̃ Sophocles tragœdiam fecit: sed tamen non præter rem erit eam summatim attingere. Mortuo Achille Aiax & Vlyxes arma deposcebant: ꝓ qua re cum ad iudices aduentũ esset habita ab utroq; oratiõe disertiori adiudicata sunt. Desperatus autẽ Aiax agitante eũ ĩsania ĩ uicinã siluam ꝓfectus ẽ: & armenta quædam pulsabat ꝓ iudicibus: & Vlyxe: a q̃bus iniuste tractatus est: q̃ rem cũ resciuisset: dolore cõmotus se ĩ eadem silua ĩteremit a casu. Vlyxes interuenit: & eius mortẽ cõmiseratus eduxit gladiũ. Teucer frater Aiacis metuẽs ne ꝑ dolorẽ se occideret: subsecutus est fratrem: & eodem momẽto: quo Vlyxes gladiũ in manu tenebat Teucer superuenit. Nascit̃ igit̃ cõstitutio cõiecturalis: qm̃ Vlyxes negat factũ. Rescire: ẽ rem ꝑ ĩsaniam audire. ĩcubuit: se supiecit capulo ĩ terrã fixo. Capitis accersit: ad iudiciũ eũ uocat: ubi de capite agit̃. Ex eo cõstitutio: posset fieri quæstio q̃ ipse in rhetorica facit. s. utꝝ cõiecturalis sit p̃sentis tp̃is: uel futuri. Ponit. n. triplicẽ eẽ: & tã in p̃senti: & p̃terito & futuro tẽpore posse uersari. quandoq; negat̃ factũ p̃sens tp̃s hoc mõ: Scipionũc cũ carthaginẽsibus pugnat. nam multi dies elapsi sunt: postq̃ a nobis cũ exercitu discessit. Aliqs. n. posset dicere illũ nõdũ pugnare: qm̃ a tẽpestatibus remoratus eẽt: qñ negat̃ p̃teritũ tẽpus hoc mõ: occidisti Aiacem Vlyxes. Nã offendi & gladiũ sanguinolẽtum ĩ manu tenẽtẽ: & dicit ille: nõ occidi: sed casum illũ miseratus gladium eduxi e uulnere: de futuro hoc mõ. Si mitto filiũ ĩ ægyptũ discet: qm̃ illic uigẽt optima studia: negat aliqs: ĩmo non discet: nã uiri illi lasciui sunt: & sceleribus oĩbus delectant̃. Præterea ẽ notãdũ ꝙ licet hæ tres cõstitutões: uidelicet: cõiecturalis: iuridicialis & legitima uideant̃ tm̃mõ esse ꝓpria generis iuridicialis ꝑꝑ exẽplum positũ. tñ possunt uersari in omni genere cãꝝ ĩ demõstratiuo: hic. n. eẽt hunc ĩmagistratum: & bonus uir. Legitima cõstitutio: q̃ in legibus & ĩ legendis rebus uersat̃. In scripto: ex ipso textu uerboꝝ. Et ex scriptis: ex sentẽtiis: quæ sequunt̃ ex textu: ac si diceret. legitima cõstitutio fit: qñ nascitur controuersia ex re scripta: quia unus cõsiderat sententiam alter uerba tantummodo: quale est hoc. Missi sunt cõsultores ad Appollinem per romanos quærere quis romanoꝝ esset proximo anno regnaturus: responsum est eũ pricipem fore: q̃ prior matrem suam oscularetur. Multi uerba ĩtelligentes ad genetricem osculandam sese celeriter rapuere: cõtra quidẽ sententiam intelligens se collabi simulauit: & terram communem oĩum matrem osculatus ẽ Sex partes: quæ oẽs appellantur legitimæ. Ambiguum: qñ textus uidetur habere plures sententias hoc mõ: tu dicis quod feci tibi iniuriam: immo fer castigationem. Videamus ergo q̃d sit iniuria: & q̃d castigatio. Translationem: citatur sacerdos quidam ad iudices: is ire ad eos negat: qm̃ clerici ciuilibus legibus nõ obligantur: quinimmo ad episcopum eundum esse. Volũtas scripto. i. sententia latoris legum: uel cuiusdam scribentis. Si lex sit: romani quodam tp̃e inopia laborabant: ex qua multi sæpenumero decoquebant mercatores multi facti sunt: & cum tempestate deprehendebantur nauim relinquebant: & ita multæ naues peribant gubernatoribus uacuæ. Prouisum est a quodam per legem: quæ in hunc modum dictitabat: quo in textu ipso apparet. Scapha: nauicula breuis: quæ sequitur nauem oneratam: ut ei subministret. Casu & fortuito: hoc fortuito casu per endiadim: sicut apud Virgilium: Pateris libabat & auro. Aut casu: quantum ad homines. Fortuitu: quantum ad fortunam: & ad eos ipsos. Cõstitutio legitima est. s. tam ex toto q̃ ex suis partibus. Ex cõtrariis legibus: more suo primo definit: secundo subiicit exemplum: tertio applicat ad causam. Ex cõtrariis autem dixit de his: quæ aut ita cõtrariæ sunt: ꝙ non possunt simul stare: aut ita dissimiles: ꝙ una exuperat alteram: & maior est. Lex iubet: hoc modo: quicunq; tempore obsidionis non conscendit muros armatus: ut patria tueatur: capite puniãtur: & ita nemo carnes comedat tẽpore uetito permittit. Possent etiam peregrini uenire in nostram ciuitatem ad habitandum: ut tuta magis ab iniuria hostiũ cõseruet̃: hoc. n. dicitur permittere: qm̃ relinquunt̃ in arbitrio habitatores.

Repetundis pecuniis: damnatur repetundaꝝ pecuniaꝝ: eos uocamus: q̃ donis: precio: largitiõibus: uel alio mõ corrupti sentẽtiã aliq̃: uel decretũ aliquod cõtractus tulerunt. Orationẽ hẽre: cõcionẽ posuit: nũc hic p loco: uel multitudine ad audiendũ tantũmõ cõgregata: nulla siquidem multitudo cõcio dicit: nisi ad audiendũ citata sit: alias p oronem ipsa poni solet. Altera lex. s. quæ huic p̃cedenti cõtraria ẽ: & ẽ lex sanctio populi. Locũ nominare: hoc ẽ: si aliqs mortuus cẽt anteq̃ fuisset magistratum cõsecutus: & unus alter eligẽdus eẽt. Lex erat: quæ iubebat augurẽ deligere: quẽ uellet: & eum nomiare publice Gracchũ de calamo: ut succedat in demortuo. In demortui. n. uocant: q in magistratu nõdũ finito moriebat. Vir qdam ī augur noiauit: qd cõtra primã legẽ. Multa. uocabulũ oscũ ẽ sine. c. scriptũ & significat pœnã pecũiariã. Cõstitutio ẽ legitia: q̃tũ ad totũ. Ex cõtrariis legibus: q̃tũ ad ptes uocãt græci

,Ex ambiguo: ambiguũ. n. ẽ: quod amphi & circũ agit: neq; ad certã sniam dirigit. Cõtingit. n. sæpenumero oratori tractare de rebus ambiguis. Paterfamilias: hoc exẽplũ uidet cõpositũ ex græco & latino. nã illi dicũt

& significat illũ: q hẽt ptãtẽ tã supra psonas q̃ supra diuitias. unde & Terẽ. ĩqt: Vix mihi decẽ diez familia ẽ. Hæredẽ: quẽ appellãt iurisc̃ōsulti legatariũ: cũ legata relinquit. Nã & legata dicimus hæreditatẽ: & dicit hæres: qm̃ fit hærus in testamẽto & ẽ ultima dispositio hois. Testamẽtũ cã mortis factũ: de quo iurisc̃ōsulti dicũt: uoluntas hois est deambulatoria usq; ad mortẽ: qa p̃t multa facere testamẽta: sed ultimũ ualet: qd tm̃ cã mortis ẽ factũ. Vxori: hæc Terẽtia: cũ eẽt pulsus Cic. ī exilium Clodio male rẽ familiarẽ gubernabat. un̄ cũ eẽt reuersus eã repudiauit & ut ĩqt Aulus Geli. nupsit Salutio ĩnimico Ci. Pondo: indeclinabile ẽ: & significat libram. Quæ uolet: hic tãgit ãbiguũ: qm̃ sublatus ẽ noiatiuus. Post mor. bn̄ post mortẽ qa hr̃s n̄ adit hr̃ditatẽ: nisi mortuo testatore. Nã licet aliqs testm̃ fecerit tm̃ nõ adit hæreditas qa ut diximus põt mutari & uolũtas hois ẽ deãbulatoria usq; ad mortẽ. Cælata: signis impssa: græci emblemata: eo q ĩ eis ĩprimunt imagines: nos ab eis uocamus emblamato. Sic Vir. Cratera signis impssũ magnifice cũ magnis ĩpẽsis. Cõstitutio a toto ex ambiguo a pte eius diffinitõis legitimæ. Ex diffinitõe: diffinitio. n. ẽ oro: q̃ declarat p essentialia quo noie factum appellet: hoc ẽ: cum cõtrouersia ẽ: quo uocabulo res sit exponẽda. Lucius saturnius tribũus ple. laturus ut primo nunciaret & ꝓmulgaret: ut a cõsulibus & a populo toto cõfirmaretur. Lex. n. ẽ sanctio cũ totius populi cõsensu approbata. Frumẽtariam legem laturus: cum esset magna caritudo romæ nolebat p hanc legem diuidere frumẽta publica ī ritum: ut fauorem populi compararet. De semissibus & triẽtibus romani diuidebãt oẽ totũ ī. xii. ptes: quaꝝ singula dicebat uncia & tot inuocabant as assis: q̃ q̃dem diuisum in duas partes: faciebat duos semesses. Si ī tres dicebat triens. Vndenũcait de semissibus. i. de medio: q̃ uocatus semis. Trientibus de quarta parte assis: q̃ constat ex. xii. unciis. Quæstor urbanus: præfectus ærarii: ad differẽtiã q̃storis: q dicit socius imperatorisi exercitu. Aliter. n. q̃stor dicit iudex: q p̃est iudiciis exercẽdis & maleficiis puniendis. Largitionẽ tantã: largitio ut plurimũ ẽ uitiosa: & ad malã partẽ magis dicta. unde largtõibus corruptos iudices dicimus. nã ad bonũ dicimus munificẽtiam: liberalitatẽ. Ferre cœpit: inuito senatu. Collegæ eius: intercedere & cæteri ꝓhibeant: una cum senatu. Detulit ceſtellã: oibus iuitis q remp. amabat ī pupitum: in qua leges cõditæ erãt: quas domi decertauerat: bonis optimatibus pontes scalas disiecit

mdemortuũ

trouersia constat: cum alia lex iubet aut permittit. Alia uetat quippiam fieri hoc modo: lex uetat eum qui de pecuniis repetũdis dãnatus sit: in cõcione orationem habere. Altera lex iubet augurẽ indemortui locũ: q petat in cõcione nominare. Augur quidã damnatus de pecuniis repetũdis idemortui locũ: q petat nomiauit: petitur ab eo mulcta Cõstitutio hæc est legitima ex cõtrariis legibus. Ex ambiguo cõtrouersia nascitur: cũ res in unam sententiã scripta duas: aut plures sentẽtias significat hoc modo. Paterfamilias cũ filiũ hæredẽ testamento faceret: uasa argẽtea uxori legauit. Tullius hæres meus Terentiæ uxori meæ triginta pondo uasorũ argenteorũ dato quæ uolet. Post mortem eius uasa præciosa: et cælata magnifice illa petit. Tullius se quæ ipse uolet ī. xxx. põdo ei debere dicit. Cõstitutio legitima ex ambiguo. Ex diffinitõe cõstat cã: cũ ī cõtrouersia ẽ: quo noie factũ appellatur: ea ẽ huiusmodi. Cũ Lucius Saturnius legẽ frumẽtariã de semissibus et trientibus laturus eẽt. Quitus Cepio: q̃ p id tẽporis quæstor urbanus erat: docuit senatũ ærariũ pati non posse largitionẽ tãtã. Senatus decreuit: si eam legẽ ad populũ ferat aduersus rẽp. uideri eũ facere. Saturnius ferre cœpit: collegæ intercedere: ille nihilomius ceſtellã detulit. Cepio ut illũ cõtra senatusc̃ōsultũ itercedẽtibus collegis aduersus rempu. uidit ferre: cũ uiris bonis impetũ fecit: põtes distribuat: cistas deiecit. ĩpedimẽto ẽ:

Secius:ut lex aliter pmulgaretur:& est comparatiuum a secus:quod habet primam breuem:& cõparatiuũ secius longa hẽt. Maiestatis:accusat' crimine maiestatis læsæ. Est aũt maiestas amplitudo & magnificẽtia:in qua ius totius ciuitatis cõsistit. Minuere maiestatẽ:Cepio.n.dicebat maiestatẽ cõstare ex utilitate reipu. Saturnius uero dicit:q; cõsistit i magistratibus:q quotiẽs impediunt facere officiũ suũ:dr maiestas offẽdi. Ex trãslatõe:hoc ẽ ex trãsmutatõe:uel loci:uel tpis:uel iudicis hoc appellat' ẽt mutatiua:qa i ea nõ negat' factũ:sed mutat' i aliã rẽ:aut tẽpus differẽdũ:ut si qs a quo modiũ frumẽti peteret':se tpe autũni nõ debere:sed maii. Accusatõem:si dñs accusaret' a liberto & seruo iã mãumisso:aut patronus a Cliẽte: aut pater a filio. Cauẽt.n.leges:ut qs istor; pdictos accuset. Aut iudices:ut si sacerdos ad ius ptoriũ uocatus fuerit:dicat se iure ptoris nõ obligari:sed epi.

quo secius feratur lex. Accersitur Cepio maiestatis Cõstitutio ẽ legitima ex diffinitiõe. Vocabulũ enim diffinitur ipsum.cum q̃ritur:qd sit minuere maiestatẽ. Ex translatõe controuersia nascitur: cum aut tẽpus differendũ:aut accusatorẽ mutandũ:aut iudices mutãdos reus dicit. Hac parte cõstitutionis græci in iudiciis nos in iure ciuili plærũq; utimur. In hac parte nos iuris ciuilis sciẽtia iuuabit. In iudiciis tamẽ nõ nihil utimur: ut hoc mõ. Siqs peculatus accusatur:quod uasa argẽtea publica de loco priuato dicatur sustulisse:possit dicere cũ diffinitõe sit usus:qd sit furtũ:qd peculatus secum furti agi nõ peculatus oportere. Hæc partitio legitimæ constitutionis his de causis rato uenit i iudiciũ

Reus dicat:ille cuius res gerat' i cõtrouersia siue nocẽs sit:siue innocẽs. Et itẽ si miles accusatus ad ptorẽ dicat se nõ ptori:sed cẽsori militũ obligatũ eẽ:alias tñ translatõis rõnes posuit Ci. i rhetorica ueteri: utputa de pœna:uel ut si qs i carcerẽ correctus ostẽdat se carcere nõ eẽ dignum: sed pœna tm̃ pecuniaria:quas qdẽ partes duabus rõnibus in hoc libro uidetur ptermisisse:aut qa hæ partes: q̃ positæ sunt:multas alias cõprehẽdere possunt:ut si dicimus iudicẽ mutandum:itelligant'. Locus ẽt eẽt:& pœnam eẽ mutandam:aut qa i hoc libro itẽdit Ci. diffinire trãslatiõem p modum exẽpli:sed extra nõ oia requirit:quæ sub eo cõprehendi possunt. Parte cõstitutõis:posita diffinitiõe assignat quandam differẽtiam iuris tractandi inter græcos & romanos:ut appareat hanc translatiõem aliter a græcis & aliter a latinis tractari solere. illi.n.nullum ordinẽ hñtes reipu. gubernandæ:& tractandi iuris cõfusam quandam rõnem:nullam de accusatoribus ꝓuidẽtiã habebant & ita ic̃o siderate accusabant. uñ ferme sub eodẽ iudice res criminales & pecuniales tractabant'. uñ ẽt hac translatiõe tam i iudiciis q̃ i iure ciuili idifferenter accusabant. Romani uero aliter & aliter i iure traãctdo ab illis se hñtes:& pp magnam diligẽtiam accusator; a ptoribus habitam fieri translatiõ nõ poterat in re iudiciali. Hac parte:bene appellat partẽ:qm̃ sub toto legitima cõtinetur. Græci i iudiciis:i rebus criminalibus. In iure ciuili:i rebus pecuniariis:& in qbus agitur de ciue:ut siqs hæreditatem fratris peteret:& alter dicat eam nõ ad fratrẽ:sed ad filium tantummodo ptinere.

Iuris ciuilis sciẽtia:siquidem oẽs rõnes:qbus possumus recte ius nostr; tractare i legibus positæ sunt. unde nõ ẽ dubium iudicia legenus sine peritia legum cõmode exerceri posse. In iudiciis tñ exceptio ẽ accidit tñ aliq̃do:ut etiam latini in eo criminali trãsitione uti possint:exẽplum positum ẽ i textu. Si quis peculatus accusatur:de crimine.s. peculatus. Peculatus rei dicunt':q remp. furant':ut siqs res sacras surriperet:ærarium fraudaret. Vasa argẽ. ut cruces sacras:calices:& huiusmodi res:quæ ad totã rempu. pertinent. Priuato:de aliqua officina:q locus priuatus ẽ. Primus auum significat ꝓprium. unde & priuilegia:& priuata res in solius hominis poreſtate posita est. Loco priuato:ex hoc pendet translatio:posset dicere cum diffinitione ab accusatore:q; peculatus sit in rebus sublatis de loco publico:accusatus poterit facere translationem hoc modo.s.q; furtum cõmiserit:nõ peculatum; qm̃ nõ de loco publico:sed de priuato:ut de officina priuati sustulerit. Secum furti agi:cõtrouersiam agere de furto:nõ de peculatu:agi.n.dicitur:de qua agitur.i.litigatur in foro. unde actiões & actores uocantur. Erat aũt maior pœna:siqs peculatum q̃ si furtum cõmiserit quoniam tenebatur fur mõ in duplo pecuniam reddere; sed peculatores capite puniebantur. Nec debet nos mouere:q; hic dixerit diffinitione opus esse:eo q; putemus inter eam & translationem:nihil inter esse. Verum diuersam:magnam inter se habent. nam in diffinitione uocabulum diffinimus:ut crimen penitus euitemus. hoc modo feciſti iniuriam filio pater:immo potius castigaui:& nihil est cõtra ius:i translatione aũt duæ diffinitiones sunt:quar; una maior est:ut ambas diffiniui:ut maiore crimine euitato minus incurramus. Furtum aũt est iterceptio rei alienæ inuito dño facta. Hæc partitio legitimæ:quia supra dictum ẽ translatõem semp a græcis in re criminali:a latinis uero raro fieri. Nunc ponit rõnes:qa i priuata actione prætoriæ exceptões fiunt:hoc est priuata rõ:qua prætores:q erant auctores ius dicendi:suspẽdendi:liberandi:puniendi:& dimittendi:ut cũq; libitum esset dabant aliquas regulas:quas seruarent accusatores in criminalibus rebus:qbus seruatis non erat opus translatõe:utputa dicebant:q; genus personar; posset accusare:& non accusare:ut liberi:non serui:nec liberi. pater:nõ filius:patronus:nõ cliens. Præterea docebat:huo tempore:& quo loco esset accusandum:qbus rebus ita instituti adeo considerati oibus rationibus ad accusationem ecscendebant:qa accusatus de ferre crimen non

poterat:& hæ rationes exceptiones prætoriæ appellantur.nam exceptio dicitur causæ declinatio:& est ratio:p quam aliquis crimē euitat. Actione priuata:in qua agitur controuersia ciuis ad ciuē:per sonæ ad personam.nam in ꝓditionibus in patriam:in latrocinijs:in adulterijs:in homicidijs:quæ publicæ actiones sunt:expositiões ꝓtoriæ nō cadunt. Prætoriæ exceptiones:regulæ datæ a ꝓtoribus de ratione accusandi.Prætores.n.sunt a qbus iura exercentur & suspenduntur. Vnde ius ciuile ꝓtorium siue honorarium appellant.Ciuile dicit᷑ p excellentiam. A causa cadit:assignat secundam rationē: quæ ē:q illi iniuste accusabantur:& petebantur expēsæ totius: puniebantur.Ideo ita instructi accusabant:q translatione opus non erat. A causa .n.dicitur cadere:q litē ꝓdit:& soluit expensas.Et ī publicis quæstionibus oīs cā criminalis uersatur:aut in priuatis actionibus:& prætoriæ exceptiones adhibitæ sunt:aut est de publicis quæstionibus:& ī his leges ꝓtulerunt:ut si placet accusator diligenter īdagaret:si accusator posset accusare:aut non accusare:quod in uerrinis demonstratum est:in quibus quæsitum est de Cice.utrum esset dignus accusare:uel non accusare. C.uerrem:quo facto:si dignus erat accusator:reus nō poterat mutare accusatores. Si cōmodum ē:si placet: ut apud Terē.Dabitur argētum cū erit cōmodum.ſ.dilapidare utile nō erat:sequebatur.n.si accusator legitime cōstitutus cēt:translationem fieri non posse ab aduersario.Ex rōcinatiōe.q̄ græci uocāt ſylogiſmos uel ſylogiſtichi.nā:ſylogiſme ſignificat rōcinor.Cū rescasus:negocium: hoc ē sine lege peculiariter facta:ut caueret eam rem q̄lis eēt:sicut filius a patre hæreditatem cōsequitur iure ꝓpinqtatis:ita ut ipse nulla rōne impediente:cui libitū fuerit:relinquere possit. Venit ī iudicium:ut feratur sententia de ea:& a iudicibus.

quod in priuata actione prætoriæ sunt exceptiões:et cā cadit:is qui et nō quēadmodū oportet egerit:et ī publicis quæstionibus cauetur legibus:ut ante si reo commodum:si iudiciū de accusatore fiat:utrū illi liceat accusare:necne.Ex rōcinatione cōtrouersia cōstat:cum res sine propria lege uenit in iudiciū:quæ tamē ab aliis legib᷒ similitudinē q̄dā aucupatur.Ea ē huiusmōi lex. Si furiosus existet agnatorū:gētiliūq; ī eo pecuniaq; eius ptās esto:et lex.Qui parētē necasse iudicatus erit ut his obuolutus et obligatus cōrio deuehatur īfluētē Et lex paterfamilias uti sup familia pecuniaue sua legauerit:ita ius esto:et lex.Si paterfamilias itestatus moritur:familia pecūiaq; eius agnatorū:gētiliūq; esto.Maleolus iudicatus ē matrē necasse:eo dānato stati folliculo lupio os obuolutū ē:et soleæ ligneæ pedibus īductæ sūt ī carcerē iductus ē.Qui defē debāt eū:tabulas ī carcerē afferūt:testametū ipso præsēte cōscribūt:testes rēte affuerūt:de illo suppliciū sumitur. Hiq hæredes erāt testō hæreditatē adeūt.Frater mior Maleoli: q̄ eū oppugnauerat ī eius piculo suā uocat hīditatē lege agnationis:hic certa lex ī re nulla afferetur:et tamen multæ afferūtur:hæ qbus rōciatiō nascitur q̄re potuerit:aut nō potuerit iure testamētū facere.Cōstitutio legitima ex rōcinatiōe:cuiusmodi ptes eēnt legitiæ cōstitutiōis ostēdius:nūc de iuridiciali cōstitutiōe dicamus.

Tractaretur:aucupatur. Similitudo:latenter assumit ueri similitudinem q̄dā ab aliis legibus:quæ licet nō sint latæ cōsulto:ut eā rē caueret aliquo mō:tñ audenter ad eam rē cōuenire. Furiosus existat:Maleolus qdam:qm̄ habebat matrem sibi aduersantē in administratione uel potius ī dilapidatōe diuitiar᷒ eā occidit:accusat᷑.defensores hēt quosdā hæreditarios uiros:aduersat᷑ ei frater:occidat᷑.tādē ductus carcerē testamētū facit:fratrē hæreditate priuat:defēsores āt reliqd hæredes.Eo mortuo ī iudiciū ueniūt:& disputat᷑ utr᷒ potuerit iure testamētū facere:nō ꝓpriis legibus:sed aliūde p q̄dā similitudinē capitis. Furiosus existat:hæc lex facit ꝓ frē Maleoli:& sūpta ē ex similitudine.Nā Maleolus cū fratrē occidit reuera furiosus nō erat:licet ita uideat᷑. Agnator᷒ affiniū ex parte patris. Gētiliū:familia. Lex q̄ parētē:hæc ēt lex ꝓ fratre maleoli facit contra Maleolum:quam sumit ex similitudine ꝓbando q᷒ Maleolus occidendo matrē fuerit furiosus. In ꝓfluentem:quia matrē occidisset:quod nō feciſſet:nisi ꝓ insaniā. Intestatus:hæc itidē ꝓ fratre Maleoli ē. Familia:quantū ad psonas:ut secūdum mancipia. Pecuniæ:quicqd possidet᷑. Paterfamilias hoc facit:p hæreditariis fit:qualē testator ordinauerit. Iudicatus ē:hic fuit tēpore Marii. Folliculo:pelle nō sciſſa:&alluſit ad aqleum:q fiebet ex pelle nō sciſſa in mediū sacchi:ī quo symia & serpens īcludebant᷑ ad maius suppliciū rei inclusi:hoc genus torméti Ci.graphice describit in oratiōe ꝓ Roscio. Soleæ:cyppi. Ipso præsente:ac si diceret:cū cōsensu:& sua uolūtate.requiritur.n.ꝓsentia testatoris. Testes affuerūt:qa sine testibus non ualeret. Ex testamēto:iure testamēti:& nō ab intestato:qa si testamentū nō eēt factū:iure hæreditates ad eos nō deueniebāt.Qui huiusmodi transiturus in rē nouam:Cice.uti transitione semper solet:quod et a nobis diligenter seruandum esse indicio esse potest.

Iuridicialis cõstitutio: hãc græci uocãt dicæologia: aliter & a latinis qualitatis constitutio uel generalis: qm̃ apd oratores genes significat qualitatẽ ppriã & huius cõstitutiõis ẽ de qualitate rei idagare: ut cũ cõfiteatur Milo a se clodiũ esse occisũ: dicit tñ se iuste fecisse: dicunt aduersarii ciuẽ ñ iuste occidi posse. Itaq; de qualitate iuris cõstitutio efficit: hanc alibi Cice. appellat constitutionẽ de præmio & pœna nõ satis cõmode: quod cũ ẽt reliquæ de præmiis & pœnis sint: sed hunc errorem fecit præceptorũ suorũ iperitia: quibus cũ artẽ nũquã exercuerint sæpenumero in multis errare contingebat siquidẽ de urina peritus medicus melius q̃ imperitus iudicare põt. Itaq; Ci. secutus uoluntatẽ eoꝝ errore nõ caruit. Conuenit. i. qm̃ proceditur factũ & in hoc differt a cõiecturali. Si iure an iniuria: bene ergo cũ de qualitate quærit generalis uel q̃litatiua põt appellari. Absoluta: pfecta cui nihil deest Assũptiua: adiũctiua quæ ad se absolutiua: cum per se non ualeat. Vt aliqd: q̃uis nihil aliud assumit: & i hoc differt assũptiua: cũ per señ ualeat. Foris: nũcãt de loco. Quale hoc exẽplũ ẽ: accusat filius patrẽ q̃ ab eo iniuriã passus ẽ: cõcedit hoc factũ fuisse: sed id sibi p paternã auctoritatẽ licere dicit & sine reprehẽsiõe posse filiũ suũ pulsare cũ libuerit. Mimis: mimos appellamus ludios uel ludiones: aut histriões dicimus autores comœdiarum a uerbo græco a mimuio qd̃ significat imitor. Actiũ poetã: pprio noie appellauit: quod qdẽ apud maiores iniuria fuit: si id a minoribus erga maiores seruaretur: nam Virg. apud eolum fecit noie dignitatis appellare iuuenẽ cum minoris esset dignitatis: contra uero paulo post Iuno eolũ dicit.

De Iuridicialẽ constitutione.

Iuridicialis constitutio est cũ factũ cõuenit sed iure an iniuria factũ sit quæritur. Eius cõstitutionis ptes duæ sunt: quarũ una absoluta: altera assũptiua noiatur. Absoluta ẽ: cũ idipsũ qd̃ factũ ẽ: ut aliud nihil foris assumatur recte factũ esse dicemus. ea ẽ huiusmodi. mimmus qdã noiatũ Actium poetã cõpellauit i cœnaculo: ideo Actius iniuriarũ agit: hic nihil aliud defẽdit nisi licere eũ noiate cuius noie scripta dẽtur agẽda. Assumptiua pars est: cum p se defensio infirma ẽ: sed assũmpta ex contrariã re cõprobatur. Assumptiuæ partes sunt quattuor: concessio: remotio crimis: traslatio crimis: cõparatio. Cõcessio ẽ: cũ reus postulat sibi ignosci. ea diuiditur i purgationẽ: et deprecationẽ. Purgatio ẽ: cũ cõsulto negat se reus fecisse. Ea diuiditur i fortunã: iprudẽtiã: necessitatẽ. Fortunã: ut Cepio apud tribunũ plæbis de amissione exercitus. Imprudẽtiã: ut ille q̃ de eo seruo q̃ dominum occiderat suppliciũ sũpsit: cui frater esset: anteq̃ Licere dicere: adaptat exemplũ. rñsio autem mimmi fuit a seipso assũpta hoc mõ q̃ putabat sibi licere appellare actiũ eo nomine quo ẽt usus est dum comœdiam quandã ipsius pnũciaretur: in qua scriptum erat: incipit comœdia Actii poetæ romani sermonis. Agenda: pnunciandã: sicut apparet in comœdiis. Acta ludis megalẽsibus: unde & pnunciatio quæ est pars officiorum oratoris a multis actio noiata est. Assumptiua est: bene appellat partẽ: qm̃ iuridicialis constitutio bipartita est. Assumptiua. n. est dicta: quod aliunde sibi uendicet defensionẽ: qa per se est inualida. Extranea: extra reum posita concessio supra dicta est: constitutio est prima deprecatio defensionis apparet ergo in hac re nullam cõstitutionem posse fieri: qm̃ concedimus factũ: sed dicendũ est q̃ in coniecturali cõstitutione fit controuersia tantummodo de facto. In aliis autem non de facto: sed de defensione & rõne facti: quæ ducit in cõtrouersiam post cõcessionẽ: iõ prima cõcessio p se cõstitutio nõ ẽ: sed respectu defensionis: quæ ducit i cõtrouersia post cõcessionẽ. Ignosci: i hac parte nascit cõstitutio pp defensionem nõ ex concessione. Ponit enim alius ueniã traductionis suæ: qa per fortunam ipeditus ẽ: ex hac qdẽ ipeditiõe fortunæ nascitur controuersia iter dicentem & contradicentem: cũ aliter dicat esse ipeditũ: aliter dicat se ipediri nõ potuisse. Imprudentiam: iprudẽtia ponitur p eo q̃ dicat aliqs se nõ sciuisse. Fortunam & necessitatẽ: fortuna ẽ casus iopinatus per quẽ ipeditur uolũtas faciẽdi utputa: aliqs reuertẽs i patriã ipedit a fluuiis: necessitas uero ẽ quæ cogit nolẽtẽ: utputa fluuius cogit eũ tardare: q̃ i patriam pficiscit: has tamen duas partes Cice. i rhetorica ueteri alio ordine ponit nam p fortuna ponit necessitatẽ: & ecõuerso: quod certe non est mirandũ: qm̃ diuersis rõnibus habitis de utraq; facile ambæ i alteram cõmutari possunt: nam cũ dicimus incrementa fluuiorum ipedire iter nostrũ icœptũ: eadẽ rõne põssumus dicere nos per eadem incrementa coactos ut tardaremus.

Qui de eo seruo: qdam ciuis seruum habuit: quem qm̃ seruiebat ei liberaliter i ægrotatione sua liberũ fecit priusq̃ ab eo morbo absolueret: factus igit ciuis est ppter uim & magnitudinem libertatis: quæ ẽ propria romanoꝝ: & in dando: & i remouendo: omnes. n. serui libertati donati illico ciuitatem acqrebant: timens igitur ille ne si uixisset dominus suus. lucius forte redigeretur i seruitutem qa testamenta possunt rescindi: eũ iterfecit. Reuersus autem frater Lentulus illius occisi: q̃ rusticabatur audita morte fratris statim seruum illũ priuauit uita: ut seruũ suũ: q̃ cõcessũ erat: nõ iuuenẽ occidere putãs. Frater esset: hoc ẽ: qa seruus occiderat dominũ suũ: cuius domini ipse erat frater.

Tabulas testamenti aperuerit;ergo clausæ erant tabulæ:q; pertinet ad solēnitatem: quæ fiebat in testamētis antiqs:siquidē uocabant testaméta ī scriptis tantū:qm̄ in eo includebat uolūtas testatoris sine testibus. Sed eo facto accersebant testes q cōfirmabāt:& subscribebāt se uidisse testamētū. Itaq; claudebat &sigillabat:hoc aūt genus testamēti ab nostra ætate absoleuit. Ea.n. qbus nostri utū turuocātur nūcupatiua:qm̄ uocati testes cōfirmāt coram testatore uolūtatē ipsius testatoris. Manumissus est.ergo ciuis pp rōnē supradictā. Itaq; occidi nō poterat. Fortunā ut Cepio:Cepio exercitū ī quadā uallecollocauerat:q; pter pluuiā subitā & ingentē magna pars exercitus amissa ē:accusat apd tribunos plæbis q totius populi curā gereret:hoc aūt exēplū fortunæ rōnē diuersa ēt posset eē necessitudinis:qm̄ coactus ea necessitate ab ea ualle propter pluuias exire nō poterat. Ad diē cōmeatus: lacedæmōe siue in sparta fiebat quod dā solēne sacrificiū:ad qd cū multi bouesnecessarii erāt:negociū emēdor& bouū mercatori cui dā cōmittit: & diesreuersionis cōstitutus ē:is pp incremēta fluuior& ipeditus cū ad dictū diē uenire nō potuisset accusatus ē& ab eo multa poscebāt q p eā tarditatē irā deor& aduersus populū & iccōmoda multa subsecuti sūt. Cōmeatus ac si diceret ,pfectiōis ī patriā. Depcatio;uehemēs pcatio; supplicatio Et peccasse confitet;in hoc apparet qd est per cōstitutiōes cōiectu. Cōsulto;ī hoc differt a purgatiōe;i illa .n. cōcedimus tātū modo factū ipsū in hac aūt & factū & cōsiliū ipsius facti:hoc modo accusatus Brutus q pompeianas partes secutus sit & Cæsari aduersatus;rndet se& peccasse; & dedita opa;& sponte & libenti aīo id fecisse;in hac uero parte;licet uideatur nullā cōstitutionē eē:qm̄ oia cōcedūtur;tamē posset inde oriri cōtrouersia si diceret q consulto pfecutus sit Cæsarē:ut uinceret:fecit ut libertatē defensaret. hoc in iudiciū;hæc ps nunq̄ tractatur corā iudicibus hac potissimū cā:qm̄ iudices iura administrātes apud romāos astringebant iureiurādo affirmare se cōfirmaturos oēs leges& instituta populi romāi:iustitiāq; ipsā seruaturosoī rōne præmissa.ō non secundū auctoritatē suā absoluere poterāt;sed secundū argumenta & rōnes allegatas ab ipsis litigatoribus dignispœnis unūquēq; afficiebāt. Vsu uenire;cōtingere. Cuius multa;qualia eēnt cōseruasse rēpu. ducta esse exercitus;uictorias multas cōtra hostes reportasse.

In loco cōi:in sentētia generali tanq̄ locoalicuius ,puerbii accusat mālius furti q capitoliū a gallis senonibus liberauit;aut Cato maior demale sūpta pecunia q carthaginē fecit tributariā. possemus hūc modū uti loco cōi:nō ē alicuius iudicis:aut magistratus capē pniciē huius ciuis:q sit tanta nobilitate præditus totiens uictoriāab hostibus reportauit;quēq; ingētia reipu. beneficia cōtulisse negare ullo mō possemus. Per amplificationē;mouēdo uel exponēdo hoc modo:non recordamini iudices quot pericula ,p republica subiuerit;quantū sanguinem effuderit. Pristinis beneficiis;q̄q̄ Brutus pompeianas ptes secutus fuerit & contra uoluntatē tuā pugnauerit Cæsar magnifice; tamen quia tam utilis ciuis reipu. fuit;& tātus amator patriæ semp extitit;dignus tibi uideri debet cui hæc uenia cōcedatur. Nihil postulat;cū sciat se grauiter peccasse cōtra iperiū tuū nō audet ueniam abstepetere;uerū uestræ partes uidēt iudices sultro ei uenia tribuere;nec finē;ut tantus ciuis;& tam pstans depereat. Quod aūt dicit se non petere ueniam uidetur non uelle petere rēi iustam a iustis qa iurati iudices sunt. Non conuenit;resumit id in quo nō potest uersari hoc genus constitutiōis & subiicit apud quos magistratus tractari possit. In senatum;q potest & condere & suspendere & rescidere leges;ut libuerit sine auctoritate & confirmatione cuius nulla lex fieri potest. Solebant enī q legē daturi erant primo eam ad senatum referre;ut confirmaretur;unde hoc dicebatur;uelitis iubetisq; quasi sine ipsis hæc fieri non possit. In iperatorem;ī quo est auctoritas totius populi. significat autem imperator hoc in loco ductorem exercitus:nam cum Cicero scripsit hanc artem iuuenis admodum erat:neq; Cæsar occupauerat rempublicam a quo postea imperatores uocati sunt omnes cæsares. Ex translatione;uocatur etiam status compensatiuus uel relatio criminis. Aliorum peccatis: bene ideo uocatur relatio criminis;quia fit referendo par pari in simili crimine ipunito. Conferens crimen:accusatus enim Orestes;q matrem occidit;confitetur;sed transferendum crimen ī matrem:dicit se bene fecisse;quoniā ea patrē occiderat suum:& nōdū punita fuerat. Remotiōe crimis crimen hic ponitur pro re accusata;utputa siquis non negathominem occidisse uel furatum esse.

Si culpā ipsā: in hoc aūt differt a sūperiore q, in translationē tāq̄ moti magnitudinē criminis alio rum ulciscimur eos ipunitos: & cadit in uolētē: par pari referendo: ut i forte ferre mortē pro morte ab aliisnō punita. In hac aūt excusatio culpæ per obediētiā personæ maioris iperātis & posset eandē in nolētē: utputa si consules i quoq; potestate est tota ciuitas tanq̄ in regibus impassent littoribus ut quēcūq; interficerent. non liceret aūt si a punito imperetur illud fieri ab aliquo mortaliū sine pœ næ punitiōe. Vel i hoiem: puta in senatū cōsules iperatores q iperassent littoribus: ut aufferrēt ma lū hoiem de ciuitate: seditiosū tol leren t. In rem quāpiā: res appella tur qcqd ē præter q̄ homo ut leges a plæbiscita sunt q̄ phibent multa fieri i ciuitate. P. Sulpitiū: fuit hic se ditiōibus deditus: quē cōsules a lit toribus iterfici uoluerūt. Rōnē: quo q; duas rōnes hēt defensiōis: uidelicet obediētiā littoris ad consules: q; bus parere necesse ē: & ipsā iustitiā q uidetur concedere: ut seditiosus hō possit licēter occidi quocūq;. In rē si ex testamēto: qdā moriēs reliquit hæredē amicū sūū ea lege nō prius adeat hæreditatē quā ipsa: statuerit colūnā in medio tēplo: & statuā ipsi us supīposuerit. Ex plæbiscita ute tur: quod phibet i loco publico qc quā: quale tēplū ē & forū ædificari posse. Plæbiscita aūt a tribunis fic bāt hoc mō. Cōuocato. n. populo & senatu his uerbis utebant: decreui mus ut nihil ædificet i puplico: sic uos uelitis: sic iubeatis. Ex cōpara tiōe: & si diceret ex duobus extremis cōp aratis utrū fuerit melius. Cōpa ratio aūt pōt eē triplex: p magis: per minus: & pæque. Alterutrū facere uel arma: uel equos traducere: hosti busaūt cū toto exercitu fame perire Satius fuisse nihil ē cōparatio: qa di cit hanc alterā eē uel fuisse cōditio nem præstantiorē. Cum a gallis: hic pugnabat in liguria: quæ dicit gallia Cisalpina: uel lōbardia quæ est citra ianuā: & illic deductus in angustias circūsedebatur ab hostibus. Obsidebatur: ita clau debatur undiq;: quod oēs aditus erant sibi occlusi hostes dicunt: unde dicant hostes qui se uolunt adæquare: cū aduersario ab hostiendo dicti uel ostādo. Ita discessit modus breuiāde oronis, præter misit. n. ea quæ per sequētia intelligi possunt. Tacet. n. quæ in utrunq; ducem de conuentione dicta sunt. Impedimēta: uasa & reliqua necessaria militibus ad usum quotidianum: quæ alio uocabulo di cuntur sarcinæ. Accersitus. s. crimen: posset aūt oriri alia per eius dē constitutionis quæ est ex diffi nitione: quia posset populus se non defendisse: sed conseruasse maiestatem. Constitutiones quan tum ad genus & tres sunt ut dictum est. Quæ partes: ad species. Ostendisse: cum magna modera tione loquitur. Nunc quomodo: transitio ad res nouas coniungenda aptissima: hoc modo hacte nus tractatæ sunt omnes constitutiones & controuersiæ secundum diffinitiones & suas partes solum per degustationem quandam & cognitionem. nunc autem tractandum est quomodo orator peri tus debet procedere ad exercitationem harum constitutionum: pro cognitiōe cuius sciendum est q, in omni controuersia concurrunt quinq; partes: uidelicet accusatio: defensio: ratio defensionis: ra tio accusatoris quæ uocatur firmamentum: uel ratio contra orationem: & iudicatio quæ conficitur ex iudicatione & collectione: ratione utriusq; aduersarii ex eo ordine considerandæ sunt quomo do posuimus: quod exemplo magis declarari potest a perito lectore. Qua uia tractari. i. ad exer citationem reduci. Ambobus: ab accusatore & defensore. Destinari: præponi: constitui. animo cō sulari ad finem dirigi. Ratio conferatur: hoc melius declarat quod dixit in causa destinari ac si di ceret: si prius ostendero aliquem finem ambo litigantes debeant dirigere argumenta sua. Constitu tione reperta: necessarium quidem est prius cognitionem habere constitutionis: quia diuersæ causæ diuersas requirunt rationes: nam & medicus ignorato morbo ægrotantis rationes medendi applica re non poterit. Statim ratio quærenda: scilicet a defensore: concesso crimine quærenda ratio est: quare iuste uel iniuste factum sit. Ratio: quæ causam facit: quia in ea defensio continetur: sine qua defensione accusatus: quamprimum ponitur: ideo ex ratione controuersia constat.

cum a nobis non cirmē. sed culpā ipsam amouemus: et uel in hoiem trāsferimus. uel i rē q̄piam cōferimus. In hoiem transfertur: ut si accusetur is qui Publiū Sul pitium se fatetur occidisse: et id iussu cōsulū defendat et eos dicat nō mō imperasse: sed rationē quoq; ostendisse: quare id facere liceret. In rem confertur: ut siqs ex testamēto quod facere iussus sit ex plæbiscita utetē tur. Ex cōparatione cā cōstat: cū dicimus necesse fuisse alterutrū facere: et id quod fecerius satius fuisse facere. Ea huiusmodi. Caius Pōpilius cū a gallis obsideretur neq; effugere ullo mō posset: uenit cū hostiū ducibus i collocutiōem: ita discessit ut impedimēta relinqueret: exercitū educeret. satius esse dixit amittere impedimē ta quā exercitū, exercitū eduxit: impedimēta reliqt ac cersitur maiestatis. Quæ cōstitutiones et quæ cōstitu tionū ptes sint satis uideor ostēdisse. Nūc qūo eas et qua uia tractari cōueniat demōstrādū ē: si prius aperi emus q̄d oporteat ab ambobus i cā destinati quo rō ois totius ratōis cōferatur. Cōstitutione igitur reperta statim quærenda ratio est. Ratio est quæ causam facit

Continet defensionē: ac si diceret supra ea fundata est cōtrouersia: quæ fit defendendo. Docēdi cā: uerbi gratia. Cōsistamus. s. superius iam inchoata: & ab omnibus oratoribus diuulgata. Quidem esset: qa cā est quædā dictio: & contradictio: uel accusatio: uel depulsio criminis. Patrē meū occiderat. rō hæc sūpta est a pietate: & ē ex defensoris ea ratio est. s. quā proxie cōmemorauī. Inuenta ratione. s. ex parte defensoris. Firmamētū. s. ab accusatore: ut rōnē defensoris: quæ præcesserat destruat & infirmet: suā autē cōfirmet: uñ uocatū ē firmamētū rō accusatoris: qa p eā cōfirmat aduersa sub eodē uocabulo. igī ifirmatio & cōfirmatio diuersis respectibus cōtinet. ab aliis etiā dicit contra rationē nō abste occidi oportuit ratio cōtra rationē. nā licet ipsa digna esset morte: tñ ipsam abste non oportuit occidi. Indēnatā: duæ rōnes sunt: & qa ab ipso nō debuit occidi: & qa a nemine occidi debet: nisi prius iudice cōdēnatus sit. Pendere soluere. Ratione defensoris: ponit ex pte iudicis qd seruandū sit. Crimonenon pticipiū ē a uerbo passiuo græco: & significat iudicatū. Appellatzeugma ē ab iferiori. Ea cōstituetur ex cōpatiōe rationū accusatoris: & aduersarii. Rectū ne fuerit: i hoc pendet iudicatio utr̄ ne recte: an iniuste factū sit. Totius oronis. s. tā accusatoris: q̄ defensoris. In oībus cōsti. pōit regulā generalē ad legitimā & iuridicialē cōstitutionē. Præterq̄ in cōiectu. facit exceptionē. Subest ratio: ac si diceret deficiēte cā deest effectus. nā ubi cōcessio nō est: rō crīs esse non potest: neq; firmamētū quod est correlatiuū rationis. Quare ex intentione & ificiatōe: hoc ē ex accusatione & negatione. non aūt ex ratione & firmamento: sicut in reliqs supra dictis. Occiderit ne: ac si diceret utr̄. Si plures generaliter: hoc ptinet ad oēs cōstitutōes. Iudicatiōes quoq; ut i hac cā seruus manumissus: ut supra dictū ē in cōtentiōe q̄dam dñm occidit suum: a uilla reuersus frater occidit eū: accusat cū aūt se dicit occidisse & recte fecisse: qa fratrē uindicauit: pp hoc nō tamē Romanū ciuē p legē portiam indēnatū occidi nō oportuisset: & ipe respondit hoc p ignorātiā eē factū: necessaria quoq; erit altera iudicatio: utr̄ p ignorantiam quoq; tantū sceluspossit excusari. Itē quoq; hoc i utile nonerit: ut itelligamus hāc artē ad exercitationem accessum modari oportere. Accusatus Milo cū dicat se occidisse Clodium iuste: qm̄ licet se ab hoste defendere. Orit iudicatio utrum recte sit factū. Interea cum dicat se occidisse inimicum oritur alia iudicatio. Operam breuiter per necessariam tantum: de qua breuitate Horatius ait: quicqd p̄cepe/ris esto breuis. In altero; secundo. et cōtinet defensionē hoc modo: ut docēdi cā in hac potissimū cōsistamus. Orestes cū fatetur se occidisse matrē: nisi attulerit facti rationē peruertit defensionē ergo affert eam quæ nisi intercederet: nō causa q̄dē esset. Illa. n. īquit patrem meū occiderat. Ergo ut oste di ratio ea est quæ cōtinet defensionē sine qua nec parua quidem dubitatio pōt remorari dānationē. Inuēta ratione firmamētū quærēdū est: idē quod accusationē cōtinet et quod affertur cōtra rationē defensioni: de qua ante dictū ē: id cōstituetur hoc modo. Cum usus fuerit Orestes ratione hoc pacto iure occidi. illa enim patrem meum occiderat: utetur firmamēto accusator hoc modo. Sed nō abste occidi: neq; indēnatā pœnas pendere oportuit. Ex ratione defensionis et ex firmamēto accusatōis iudicii quæstio nascatur: oportet quam nos iudicationem: græci crinomenon appellant. Ea constituetur ex cōiunctione firmamēti: et rationis defensione hoc modo. Cum dicat Orestes se patris ulciscendi causa matrem occidisse: rectum ne fuerit a filio sine iudicio Clytemnestrā occidi. Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit. Reperta iudicatione omnem rationem totius orationis eo cōferri oportebit. In omnibus constitutionibus: et partibus cōstitutionum hac uia iudicationes reperientur: præterq̄ in coniecturali constitutione. Nam in ea nec ratio quare fecerit quæritur. fecisse enim negatur: nec firmamentum exquiritur: quoniam non subest ratio quare ex intentione et ex inficiatione iudicatio constituitur hoc modo. Intentio occidisti Aiacem. Inficatio nō occidi. Iudicatio occiderit ne. Ratio oīs utriusq; orationis: ut ante dictum est: ad hāc; iudicationem conferēda est. Si plures erunt constitutiones: aut partes constitutionum: iudicationes quoq; plures erunt in una causa: sed et omnes simili ratione reperientur. Sedulo dedimus operam: ut breuiter et dilucide: quibus de rebus dicendum fuit diceremus. Nunc quoniam huius uoluminis magnitudo satis creuit commodius est in altero libro de cæteris rebus.

Deinceps:per ordinē. Nequa fatigatio;tangit ipſerationē:quare ſcriptores diuidāt ſcripta ſua i uolumina:hoc ē uoluntas ſcriptoris:q more uiatoris frequēti itermiſſiōe leuaſ:huiuſq; rei fructus memoria ē:ut ſiquis allegare uelit facilius per numeꝝ libroꝝ memmiſſe pōt. Singulos: Ci.n. qn/ terniōes mittebat:quos pē breui ſpatio tēporis lectitabat:quā Tul.conſcriberet. Magnitudini dif ficultati:quoniā ante eū nemo latine ſcripſerat. Occupa.ſicut ſupra ait in proemio. Matura.cū diligētia feſtinabimus.nam q rem ex nimia præcipitat maturatiōe:matura nō dicit

deinceps exponeī:nequa propter multitudinē littera rum poſſit aium tuū defatigatio retardaī.Sed ſi quo tardius hæc q̄ ſtudes abſoluētur.cū rerū magnitudi ni:tū noſtris quoq; occupatōibus aſſignaī debemus. Verūtamē maturabimus:et quod de negocio dimi nutū fuerit exequabimus iduſtria:ut pro tuo i nos of ficio et noſtro in te ſtudio munus hoc accumulatiſſi me tuæ largiamur uoluntati.

IN primo libro Herēni breuiter expoſuimus quas cauſas recipere oratorē oporteret: et in quibus officiis artis elaborare cōueniret:et ea officia qua ratione facillime conſequi poſſet. Verū quia neq; de oībus rebus ſimul dici poterat:et de ma ximis rebus primū dicēdum fuit quo cætera tibi faci liora cognitu uiderētur. Ita nobis placitū ē:ut ea quæ difficillima eſſent potiſſimū conſideremus.

De tribus generibus cauſarum.

QAuſarū tria ſunt genera:demōſtratiuū: deli beratiuū:iudiciale:modo difficillimū ē iudi ciale:ergo id primum abſoluemus:hoc et in priore li bro egimus:cū de oratoris officiis q̄q; tractaremus: quorū inuētio et pria et difficillima ē: Ea quoq; no bis erit in hoc libro propemodū abſoluta:ſed puam partem eius in tertium uolumen tranſferemus.De ſex partibus orationis primum ſcribere icipiemus.In pri mo libro locuti ſumus de exordio:narratione diuiſi one:nec pluribus uerbis quā neceſſe fuit:nec minus di lucide quā te uelle exiſtimabamus:deinde cōiunctim de cōfirmatione:et confutatione dicendū fuit.Qua re genera conſtitutionum et earū partes aperuimus ex quo ſimul oſtendebatur quomodo cōſtitutionē et partes cōſtitutionis cauſa poſita reperiri oportere.De inde docuimus iudicationē quemadmodum quæri conueniret: qua inuenta curandum: ut omnis ratio totius orationis ad eandem conferatur. Poſtea ad monuimus cauſas eſſe quam plures:in quibus plures cōſtitutiones ac ptes cōſtitutionū accōmodarentur.

IN prio libro: habita degu ſtatione:nūc exeqtur exer citationē earū:& in modū pemii reperit oīa quæ fa/ cilius dicta ſūt:ut facilius in memo ria conſeruentur:quaſi oīa in uno aſ pectu redacta:ſed primo aperit cām ſui cōſilii quod ē prius tractaī diffi ciliora:ut reliqua leuiora fiāt. Recī pere:ex neceſſitate qdem: &pfeſſi one oratoris eſt:ſicut medici curaī membra.

QAuſa uero ut diximus ab initio eſt:quæ habet in ſe controuerſiam:uel habe/ re poteſt cum certarum re rum interpoſitione. Officii:inuen tione:diſpo.elocu.&cætera. Elabo rare autē maxime propter inuentio nem:quæ difficilia eſt. Cōſequi arte imit. exer. Verum quia agit cauſam conſilii ſui. Primum abſol uemus:ſylogiſmus ē in forma: inuē tio prima eſt:nam fecit iuentionem primam.Inuenta.n.& diſpoſita or/ namus:& pronunciamus. Abſolu/ ta quia in ſuperiore libro tractatæ ſunt tres partes primæ orationis. In hoc autem de confirmatione & con futatione. Concluſio uerum in ter tium librum tranſferetur.Dicendū fuit; hoc gerundium dicit neceſſita tem.nam altera alterius auxilio īdi get ad uictoriam cōſequendā: unde quidam unam partem eē uoluerunt: & male propter uarios effectus:quo niam multi ſunt qui bene cōfirmāt ſed aliena nō deſtruunt: & econtra: quod de Lactantio Hieronymus iqt utinam tam bene noſtra confirmaſ ſet:quam facile aliena deſtruxit.Cō ſtitutiōum quæ ſunt ſedes cōfirma tionis & confutatiōis. Oportet: qa ſine reprehēſione accuſati conſtitu tionō habet locum. nam ſi negatur eoniecturalis eſt. Si concedit: iuri dicialis ē.hoc modo occidi: & iuſte feci:nam licet me defendere: legiti ma uero eēt ſi diceret:nō occidi:ſed defenſio.iudicationem quæri: tāq; in ſagitta dirigatur ad ſignum. Oīs ratio tam accuſatoris:quā deféſoris & tetigit rationē:& firmamentum: ac ſi diceret totius oīonis cōplexiōi cauſæ. Cōſti.accō.qa dixit in una cā plures conſtitutōes poſſe exoriri

Ratio posset: quia alia inuentio argumẽtoꝝ debet esse ĩ re cõcessa: alia ĩ re negata. Sequi & euita re uel bonas uel malas: qa aliquæ rõnes sunt quæ faciũt pro accusatore: & aliquæ pro acculato cõtra rationes accusatoris: ut Milo se occidisse Clodiũ ut se defenderet: acculator dicat pp odiũ occidisse iã diu inueteratum. Epychiremata: Quinti. ĩ quinto distinguit sylogismũ ab epychirematibus hoc modo q̃ sylogismus ẽ argumẽtũ: tum ubi traditꝫ resuera: & ptinet ad dialecticũ qui cogit ẽt nolẽtem p uim argumẽtoꝝ cõsentire. Epychiremata sũt quæ habent uel uera uel uersimilia: & ptinẽt ad oratores q̃ nõ in aliqua: sed quo ad põt psuadeant. Vitari qa alia pro se faciũt: alia pro defensore: iõ dixit quales argumẽtatões: utrunq; .s. seq & euitaꝫ. Cõclusi. pluratiue dixit pp. iiii. ptes cõclusiõis. s. enunciationẽ: cõmiserationẽ: amplificationẽ: & difficillimã. p hoc .n. uidet difficilior: qa negat factũ. Prima q̃tum ad diuisionẽ supius factã interiectas: cõtendens accusator: & aduersarius ad morte Clodi orit cõtrouersia q̃ Milo p ueterẽ inimicitiã occiderat Clo. probat p suspitiõẽ q̃ eũ occiderit dum se defenderet hoc modo: non ppter odiũ ad uillã proficiscebatur sermis: cũ uxore: qd cũ psensisset Clodius obuiã Miloni uenit armatus: & ea qdẽ uia qua sciebat Miloñ eẽ uẽturũ: cũ per alias q̃ plures ĩ urbẽ proficisci poterat: ptera cũ seruoꝝ armatoꝝ copia: cũ añ ea duobus tantũ: & inermibus cõtentus eẽt. Nihil actũ: ut se & seruos armauit ĩ equũ cõscẽdit. Nihil dictũ dixerat pauloante se inimicũ hr̃e: q̃ ĩ consequenda prætura impedimento erat. Vẽtũ: cũ multæ essent uiæ per uiã milonis cõtendit. Factum: hoc uocabulo complexus ẽ oẽs ptes prædictas: nã face generale ẽ ad oẽs actiões humanas: ageꝫ ãt diximus ñ principaliter unũquẽq; actũ considerabimus. Simplicẽ & dilucidã: p fecturus ĩ urbẽ, Clodius itelligẽs ea loca insidiosa & a latronibus frequẽtata se: & seruos suos armati iussit: quo tutus in urbem proficisceretur. Ratio: regula. Quid ualeat: ad quã rem efficax sit.

Reliquũ uidebatur esse ut ostẽderemus quæ ratio posset iuẽtiões ad unãquãq; cõstitutionẽ: ut partẽ cõstitutõis accõmodare. Et itẽ quas argumentatiões quas græci epychiremata appellãt seq: quas uitari oportet: quorũ utrũq; pertinet ad confirmationẽ et cõfutationẽ: deide ad extremũ docebimus cuiusmodi cõclusiõibus oratoẽ uti oporteat q̃ locus erat extrẽus de sex ptibus oõnis. Primũ ergo quæremus quẽadmodũ quãq; cãm tractari cõueniat: et nimirũ cõiecturalẽ q̃ prima quæq; difficillima ẽ potissimum cõsideremus.

De coniecturali.

In causa coiecturali narrtio accusatoris suspitões iteriectas et dispsas hr̃e debet: ut nihil actũ nihil dictũ: nusq̃ uẽtũ aut habitũ nihil deniq; factũ sine causa putetur. Defẽsoriis narratio simplicẽ et dilucidã expositionẽ debẽt hr̃e cũ attenuatione suspitionis. Huius cõstitutõis ratio in sex partes ẽ distributa: probabile: collationẽ: signũ: argumẽtũ: cõsecutiõem approbationẽ. Horũ unũquodq; q̃d ualeat aperiẽus.

De probabili argumentatione.

Probabile est p quod probatur reo expediss̃e peccare: et a simili turpitudine hominem nũquam abfuisse. Id diuiditur in cãm et in uitã. Causa est ea quæ ĩducit ad maleficiũ cõmodorũ spe: aut incõmodum euitatiõe. Ita cũ quæritur: nũquid cõmodum maleficio appetierit: num honorem: num pecuniam: nũ dominationẽ: nũ aliquã cupiditatẽ amoris aut huiusmõi libidinis uoluerit explere. Aut nũq̃d ĩ cõmodũ uitarit: inimicitias: ifamiã: doloreẽ: supplicĩũ.

Probabile uocabulo rhetorico significat argumentũ qđ p excelẽtiã q̃dã uimaximã hẽt ad psuadẽdũ. expediss̃e utile fuisse: alias necesse eẽ. Peccare ut occidere hoiem. Asimili turpitudine: ut sẽpĩ cæde bonoꝝ oblectatus ẽ. Cã ẽ q̃ ĩduxit atq; duplex ẽ cã: impulsiua. s. & ratiocinatiua. impulsiua est quæ de repente: uel per iracundiam: uel per aliam motionem animi: hoiem ad maleficiũ ĩduxit. Rõcinatiua: est quæ cũ cogitatiõe utilitatis induxit ad scelus: ut si quis hoiem occidat: ut eius dignitatẽ uel diuitias cõsequatur. Cõmodorum: spe: ut Clodius milonẽ aggrediebat: ut prætura habere ĩ manu quã: nõ poterat eo uiuente: q̃ cõsulatũ obtinebat. Incõ. euitatõe: hoc ẽt numerat ĩ parte cõmodorũ. s. euitatio piclicurabat Clodius tollere milonẽ de medio qui erat sibi magnum frenum ad præturam igrediendã ppter cõsulatũ: quod si consul non fuisset ptor illico factus eẽt. Nũ honorẽ: exẽplificat cõmodũ. Amoris: ut uxorem suã hẽret. Inimicitias: plus ẽ quã hostilitas: quia odiũ priuatum: ut nemo est potentior in urbe: quia posset sibi obsistere ĩ insaniam. Ille qui erat appellabat eum tyrannum crudelem. Dolorem expectabãt: uteũ aliqua pte priuaret corporis. Supplicĩũ: nõ timebat occidi ab aliquo: nisi ab isto

Cupiditatem: cum dicimus aliqd esse factum semper adiungere debemus aliqd uitium: sibi finiti/
mus ut hoc mō: nō est mirum si hic furatus est: quia nemo unq̄ fuit cupidior: neq; auarior. In cuius tē
periculi non est mirū si per insidias occidit hunc quoniam omnium timidissimus est: nec eo uiuente
quiescere poterat præ formidine qua continue præmebatur. Defensor negabit: non poteram ego ex/
ercere præturam sine consulatu suo. tantam habeo potestatem & fauorem in urbe a præstātibus ciui
bus q; consulatum eius non timebam. Extenuabit; pax mihi obesse poterat eius consulatus: quoniam
ego potius aliquo pacto ipedire po/
tuissem: præterea non est tanta præ
tura: uel dignitas: uel fructus q; pp/
ter eam cōsequēdam de cæde tāti ci
uis cogitasse. In quo eē dicit: magna
quidē iniquitas est. oēs quibus i con
sulatu obesse poterat huius criminis
accusari & oēs pauperes & egētes fur
ti reos accusare: uel indicare: ac p eā
suspitōnē i iudiciū deuocari. Emo
lumentū significat fructū & utilita/
tē. Vita hominis: exequitur hic secū
dam partem probabilis. Vita autem
capitur p ipsis moribus & modo ui
uēdi ex quo quidē aius cuiusmodi
sit iudicari plærūq; pōt. Ante factis
qm̄ præteriti ratio scire futura facit
& qui semel ēmalus semp pſumitur
eē malus: ut si dicat: nō est mirandū
si mihi uoluit inferre mortē: qm̄ us/
q; ab ineunte adolescētia i huiusmo
di flagitiis delectatus ē. Quando si/
mile fecerit: pax tempus est qd aliū
ciuē occidi: & ut uos scire potestis: ip
se romāos multos aggressus ē ex quo
apparet: quod me si potuisset liben/
tissime occidisset. Suspitiōn: si/
milē: fama non solet temere oriri. et
n. cū qdam iterfectus eēt: & auctor
mortis ignorarē: ipse in hanc suspi
tionē habitus est. credebantq; oēs. se
illum occidisse. Occupatus cum ma
gna attentione & diligentia expone/
re debebit: & augere suspitionem cō
iūgēdo si mors pōt cū causa hoc mō
quis dubitabit eū honoris cā mortē
eius appetisse: etenim nemo unq̄ am

Hic accusator in spe commodi cupiditatem ostendet aduersarii: inuitatione incommodi formidinem auge bit. Defensor autem negabit causam fuisse si potuerit. aut eam uehementer extenuabit. Deinde iniquū eēt di cere oēs: ad quos aliqd emolumenti ex aliqua re perue nerit in suspitōem maleficii deuocari. Deinde uita ho minis ex ante factis spectabitur. In quo primo primū cōsiderabit accusator: num ante quid simile fecerit: Si id nō reperiet: quæret num quādo uenerit i similē sus/ pitionē: et in eo debebit eē occupatus: ut ad eā cām pec cati q̄ pauloante exposuerit: uita hois possit accōmo/ dari hoc mō. Si dicet pecuniæ cā fecisse: ostēdet eum semp auarū fecisse: si honoris ambitiosum: ita poterit animi uitium cū cā peccati cōglutīare. Si nō poterit par animi uitiū cū cā repire: reperiat dispar. Si nō po terit auarum demōstrare. demōstret corruptorem uel perfidum: si quoquo modo poterit deniq; aliquo aut q̄plurimis uitiis contaminate personam: deinde qui fe cerit illud tam nequiter eūdum: hoc tam perperam fe cisse nō mirādū. Si uehementer castus et integer exisi mabitur: aduersarius dicet facta: non famam spectari oportere: illū ante occultasse sua flagitia se planum fa/ cturū ab eo maleficiū nō abesse. Defēsor primū demō strabit uitā integrā si poterit: id si nō poterit: recurret.

bitiosior fuit; qm̄ ut ipse aliq̄ dignitatem comparare posset; omnia scelera cōmisisset: & quia uidebat ipsum primarium; uoluit. n. tollere de medio ut ipse emergeret. Animi uitiū: quod ē ambitio auari tia. Cū cā: quæ est honor pecuniæ. Auarum de. corruptum: exponit q̄d sit illud quod ait; reperiet: & dispar; hoc est: si non poterit ostendere uitium uitæ conuenire cum cā: ut ostendere furem esse auarē nam hæc duo cōueniunt; tunc poterit eum ostendere p digum p per quod furatus sit. nam p digalitas contraria est auaritiæ hoc modo. occidit certe eum uirum ut eius hæreditatem adiret. nam prodi galissimus est; & ut ad aliud aliquod maleficium corrumpere posset iudices omni ratione conatur pecunias sibi comparare. nec modum ullum habens p fundendi: modo uoluntatem suam in sceleri bus exequatur. Corruptores. n. dicuntur qui data pecunia uoluntatem suam optinent. Perfidum hic est qui ut pecuniam habere possit nullam fidem & promissionem non ipsi patri seruaret. Itaq; facilli me propter magnam hæreditatem eius consequendam illum debet occidisse. Contra personam: gu/ losus iste semper fuit sui dilapidator: alieni cupidus: uoluptatibus omnibus deditus: libidinosus: pa trimonium: hæreditasq; multas consumpsit: pro quibus rebus que duis facinus aggrederetur. Tam nequiter: arguit a simili: cum ipse tam improbus in supra dictis uoluptatibus comparandus fuerit & tam studiosus: quid mirandum ē si ut in eis diutius p seuerare posset: mortē hominis desideraret. Nō famam spectari: multos fefellit fama & ego quoq; multos uidi homines habitos bonos & tamen falla ces mirum in modum extitisse. Occultasse: nemo est subtilior in tegenda uita magnus est simulator & hypocrita & de uirtute locutus ēlunes agitat: ostendam enim eum uobis multis sceleribus esse præ ditum. Integram: usq; ab ineunte ætate usq; ad eundem hoc modo: uos scitis iudices: qua fama: q̄ lau/ de inter uos semp uixit: ut intelligatis me sine turpitudine & macula eē: q̄ isti me pp iudiciū simulant.

Ad imprudentiam: ſiquid forte ſuperiori ætate pp imprudentiam egeri: ignoſcendum eſt mihi: qm̃ neſciebam quo modo in ea ætate uiueretur & adoleſcẽtiæ mores nõ nouerã q fructus furabar non amplius id facerem cũ in ea ætate de fama tm̃: nunc aũt de capite agatur. Stulti adole. cõſiderate q. tas uires adoleſcẽtia hẽat in ſe: themeritas. n. florentis ætatis eſt: ſed prudentia ſenectutis: at nuncalia ætas alios mores poſtulat. Vim: cogebant me certe ſocii mei hoc delicto p uim extrahebant: itaq; ne ceſſe erat eoꝝ uolũtati parere p noſtra amicitia conſideranda. Perſuaſionẽ: nunq̃ deſinebant me ora re & obſecrare: ut eis aliquãdo obſequerer: atq; difficile erat eoꝝ obſiſte repetitioni. Extra id crimen ſunt.

Quare iudices quæ in adoleſcentiam p imprudentiam: per uim ætatis co gentem: per amicorum ipulſionem facta ſunt huic ætati meæ iã grãdi aſſignare debetis. aliud ẽ. n. hortos furari adoleſcẽtia: aliud in ætate prouecta uiꝝ occidere. Impedietur: ut ſi ſæpe furatus eſſet: deinde pullatũ dimiſiſſet: aut in aliquo flagitio deprehenſus eſſet. Infamia: ut ſi oẽs ciues & uicini & ꝓpinqui iã uno ore de eo maledicerẽt & flagitioſũ pdicarent. Opam. i. laborabit oratõe ſua afferẽdo ratões in cõtrariũ. Diſſipatos: audiui quoq; & ego iudices multos caluniatores dm̃e inq̃ dixiſſe. uerũ nos dẽt latere id mihi p inuidiã & odiũ maximũ fieri ſolere: qa re ipſa nocere nõ poſſunt ore uipereo detractões de me falſas diſſeminãt: q ſenp ſtudui cũ ſũma integritate ætatẽ ducere Loco cõi ſnĩa generali loco cuiuſdã ꝓuerbii hoc mõ ue illi iudices circa quẽ p ifamiã dicit: qm̃ uidemus ſæpe multos bonos & inocẽtes uiros per calũnias & infamiã ſuſpectos hẽri & demũ multis affici pœnis. ſic dẽ fama magnũ ẽ malũ tã ficti ueriq; tenax: quappnõ uidetur famæ qcq̃ credi oportere. Extrema deſẽſſi one: ac ſi diceret debili: nã extrema ſolẽt peſſima eẽ & infirma. Cẽſores: dicũt aduerſarii: me i ſupiori ætate flagitioſũ fuiſſe cõcedat: certe i adoleſcẽtia aliqñ peceauerim. at nũc de uita ꝓterita nõ agit̃: ut a cẽſoribus cõdẽnet̃: ſed de ꝓſentibus moribus cã tractat̃: quos aduerſarii me falſo iſimulãt: qbus nõ condemnatio pecuniaꝝ: ſed uita meæ depoſcitur.

De collatione.

Collatio eſt cũ accuſator id quod aduerſarius fecisſe criatur alii nemini niſi reo bonũ fuiſſe demõſtrat: aut aliũ neminẽ potuiſſe perficere niſi aduerſarium: aut. n. ipſum aliis rõnibus facere nõ potuiſſet aut nõ æque cõmode potuiſſe: aut eũ fugiſſe alias rões cõmodiores pp cupiditatẽ. In hoc loco deſẽſor ut demonſtre oportet: aut aliis quoq; bonũ fuiſſe: aut alios quoq; id quod ipſe iſimuletur facerẽ potuiſſe.

De ſigno.

Collatio: hæc particula ſemp fit p uocabula cõparatiua: qa per eã itẽditur demõſtrare illud crimẽ ad aliud magis ptinere & tutius fuiſſe: aut cõmodius fieri potuiſſe. Bonũ fuiſſe: poſuit Clodius iſi diasM. Ioni. nã nullus erat magiſtratus in urbe: cui cõſulatus Milonis gratiſſimus nõ fuiſſet: & q magnũ ex eo fructũ nõ expectaret niſi ipſe: cui mores potius q̃ uita expedire uidebat̃ ad prætura comparandã. Perficere poruiſſe: meliusquam Clodius hoc facere poterat cum multo penes eius uillam & præd um iter habuiſſet. Aliis rationibus: ad uillam proficiſcentem occidere uoluit: quoniam in urbe non poterat. Aeq; commode: quem ſæpius nocte proficiſcẽtem oppri mere potuiſſet nam id poſſe a ſe melius fieri in loco deſerto arbitratus eſt. Cupiditatem: licet poſt eius uillam ſilua quædam eſſet multis denſata arboribus: in qua eum occultius occidiſſet: tamẽ ſummum indicium eius uiri interficiendi ulterius pregredi nullo modo ſubſtinuit. Id quoq; fuiſſe bonũ dicunt aduerſarii hoc mihi ſoli fuiſſe utile. non enim multi ſunt in urbe inimici eius: qui libentius eum mortuum q̃ incolumẽ aſpexiſſent: & equidem magna ciuium pars cum ſummo odio exercebũt Alios facere potuiſſe: nonnulli ſunt inimici eius in urbe: qui longe commodius & cum maiori oportunitate loci eius mortem perfeciſſent.

Signum eſt quædam aptitudo rerum approbandarum: quaſi negocii expreſſio ſic appellatum per excellentiam: quia inhæret ipſi facto tanq̃ ſigillum. Vnde eſt ſciendum quod aliqua ſunt accidentia tributa aoratoribus appellata: quorum aliqua conueniunt ipſi perſonæ: ut mores: uita: ut ſi diceret auarum uel pauperem furatum fuiſſe: aut iuuenem uitiaſſe uirginem: aliqua conueniunt ipſi negocio & facto: ut tempus & locus: & ſimilia: de quibus nunc hic agitur: ut ſi diceremus furtum in noctis tempore eſſe factum: aut in loco derſerto. Quæſita: nunc capitur facultas probabilitate rei

ad imprudẽtiã: ſtultitiã: adoleſcẽtiã: uim: ꝓſuaſionẽ: q bus de rebus uitupatio eorũ q extra id crimẽ erũt non debeat aſſignari. Si ueheme̅ter hoĩs turpitudine ĩpedietur et ifamia: prius dabit operã ut falſos rumores diſſipatos eẽ dicat de inocente et utetur loco cõi: rumoribus credi nõ oportere. Si nihil eorũ fieri poterit utatur extrema defenſione et dicat nõ ſe de moribus apud cẽſores: ſed de crimĩbus aduerſariorũ apud iudices dicere

faciendæ:aliter p copia rerum & diuitiis:quandoq; pro doctrina & scientia cuiuslibet rei. Capax:ad rem faciendam quæritur disputando tam ab accusatore quam a defensore. An desertus: quæ dum est an locus semper sit frequentatus tantum:ut si diceretur:furatus est in foro in meridie:cum omnes opifices res uenales exponunt:quod non est uerisimile:desertus tantum ille locus ut furatus est in po merisunum equum pascentem. Solitudo:tangit tertium genus loci quod est medium inter celebre & desertum:quia aliqua sunt:q̃ interdū celebrantur:& interdum uacua sunt.ut si diceremus: est in

facultas esse.quæsita.Id diuiditur in partes sex:locum: tempus:spatium:occasionem:spem perficiendi: spem cælandi. Locus quæritur celebris an desertus:semper desertus:an tum cū id factum sit:fuerit in eo loco soli tudo. Sacer an prophanus:publicus:an priuatus fuerit cuiusmodi loci attingant nunq̃d est passus:perspectus et exauditus esse possit. Horum quid reo:quid accusatori conueniat perscribere non grauemur:nisi facile q̃ uis causa posita posset iudicare. Initia enim inuentiõis ab arte debẽt proficisci.cætera facile comparabit exercitatio. Temporis ita qæritur:qua parte anni:qua hora:noctu:an interdiu:qua die:quota noctis hora factũ eẽ dicatur:et cuiusmodi tẽporibus. Spatiũ ita cõsidera bitur:satis ne longũ fuerit ad eã rẽ transigendã:scierit ne satis ad id perficiẽdũ spatii futurũ. Nam parui refert satis spatii fuisse ad id perficiendũ:si id ante sciri: et ratione prouideri non potuerit. Occasio quæritur

quadam uia publica uestem: : cũ omnes iuerant ad prandendum. An prophanus:nõ.n.uerisimile esset dicere aliquẽ occidisse:aut furatum esse in templo:cum missa celebraretur. Cõtra probabilius esset in loco nõ sacro Phana autem dicta sunt:aut

ideſt ab apparatione simulacrorum & deorũ: qui ibi apparere solebant:ut a uoce deorũ responden tium miraculis:quæ uox dicit: :unde locus non sacer prophanus appellatur:ut forum : uia & quicq̃d extra ecclesiam est. An priuatus:quia uerisimilis est:aut cædem: aut furtum:& reliqua delicta commissa esse in domo & possessione p pria:quæ in foro:aut in templo:ut si dicat:spoliauit:uel pulsauit in domo propria patrem suum:aut seruũ aut quemuis alium qui in eum locũ prouenisset:quoniam ibi nullus tũc aderat. Cuiusmodi loci attingant: facilius certe peccatur in loco uicino solitudini ut in domo quæ sit apud pomeria & in uilla si luæ itima. Profectus est:passus dicitur:aut occisus

aut pulsatus:ut si accusator dicat ita lõge locus illea frequãtia hominum remotus erat:q̃ nec uideri nec audiri quidem uox eius clamantis ullo modo poterat: aliqui ponunt passum pro ipso uestigio: quia sæpe per uestigia aliquid esse factum deprehenditur: sed hic non uidetur sic poni: quia sequeretur quod auditus esse possit: & alibi postea de uestigio dicturus ẽ. Horum quid reo:hæ regulæ generales datæ sunt: nec cui accommodari debent dictum est: de re excusat se Cice. quoniam ita facile cognoscere potest quæ sint pro accusatore & econtra pro defensore. Quis enim tam ignarus qui nesciat furem in foro: tempore quo omnes opifices uendunt furari non potuisse. Initia inuentionis:ideſt argumentorum inueniendorum ab arte:ac si diceret ab ipso præceptore. Exercitatio comparabit:ideſt deductio in actum si quidem in omni facultate docenda:nam omnia quæ dici possunt exempla ponenda sunt:sed ea tantum quæ ipsius rei cognitionem præstare possunt: reliqua per usum comparantur. Tempus ita quæritur:tempus hic accipitur pro qualitate: alias significat commoditatem ut ueni in tempore quod omnium optimum est. Statius: Vnde magnumq; tempore regem aspicit: significat etiam alia quædam. dicitur autem græcæ :ideſt commoditas temporis. Quæritur autem:dicit:quia quæ non sunt pro accusatore faciunt pro defensore: ideo diligenter quærendum est: quæ utriq; accommodari possunt. Parte anni: quia sunt quatuor partes anni: æstas:hyems:autumnus:& uer:& quælibet harum partium habent tres partes:ut si dicamus primum:uer:medium: & extremum in quibus sane partibus aliquid commodius fieri potest:ut si diceret: quidam ingressus est domum uicini cum omnes abessent rure. Tempore æstatis metentur frumenta: aut non potuisse furari: extra domos exire non possunt. Quuare: quia melius fit furtum in hora prandii:aut cum missa celebratur:aut cum ĩ meridie dormitur. Quo die: quia melius fit die festo:q̃ operario. Quota hora:nam prima hora commode nemo posset occidi: quoniã adhuc non dormit & uno clamore edito oẽs uicini confluerent. Cuiusmodi tẽporibus: qualitas fere no an nubiloso:uel luna lucente. Spatium considerabitur: superius tẽpus pro qualitate. Reus scierit: hæc duo necessario corrumpunt:uidelicet & q̃ tempus longum fuerit & q̃ ita longum fuisset:q̃ reus sciuerit hoc mõ post q̃ diuulgatũ est milonem rus profecturum esse ad quandam solẽnitate perficiendã. tũ temporis sciuit Clodius futurũ fuisse anteq̃ proficisceretur q̃ poterat cõuocate seruos ab urbe & ab aliis locis & eos armare. Contra uero milo neq; sciuit Clodiũ in urbem p eandem uiam uenturum:nec si sciuisset tempus præparare potuisset. Occasio:differt causa ab occasione:causa est ex q̃ aliquid fit:ut ex pluuiis crescãt aquæ & uiæ fiunt cenosæ. Occasio:oportunitas quæ nascitur p actus humanos non impedientes:puta dormire: prandere & similia faciunt furantibus occasionem.

Idonea ne inquiritur per argumenta utrum fuerit idonea uel non idonea ac si dicat: cōsideratur ab utroq; litigante: ab uno formando: ab altero negando aliquid per humilitatem esse factum: ut sic hoc modo diceret teucer: signum est iudices q; ulyxes nolebat occidere aiacem fratrem meum: quoniam consideravit qui locus erat ab oībus desertus & oēs intra tētoria prādebāt. Cōtra Vlixes iqt quō. n. hoc potuit p humilitatē esset q; qñ occisus frater tuus: totus exercitus uigilabat ī armis & oēs uiderunt eū exire castra. An alia melior: dicit q;. Ego uolui occidere: si ea uoluntas fuisset nōne potuisset, cōmodius iter hostes pugnantes ubi ignoti sumus. Vel sic: Si uoluissem occidere Clodiū nō potuissem cōmodius paulo āte cū ad iuicē litigaremus & fere oēs ad auxiliū meū corruissēt An expectata tanta fuit cupiditas occidēdi q; non potuit expectare locū cōmodiorem. Vel sic cognoscebat q; nunc si nō occidebat' postea nō potuisset: quia non cū tā paucis seruis rus pfecturus erat. contra: si uoluissem occidere nō expectassē potius eius reuersionē? Spes perficiēdi. s. bona uel mala. Signa cōcurrent. i. si uidebitur habuisse cōmoditatē loci & tēporis. oportet. n. si spes debet eē uerisimilis quod p̄cedat uia mala & causæ puta inimicitiæ: odiū & cōsuetudo furādi: auaritia & cōmoditas loci & tpis & aliaꝝ rerū quæ faciunt spem rei perficiendæ cōsequ potuisse. Altera ꝓpe probabilitas: ut si orator excusans Milonē q; nō dedita opera tetēdit isidias dicat hoc mō: Clodius erat robustus & iuuenis: Milo autem debilis & iā ætate confectus. Inopia: Clodius ditissimus est & prodigus pecūiarum quibus poterat ad quod cunq; facinus uiros impellere. milo uero angusta re familiari est: & fere omnia in repu. utilitate consumpsit. Stulticia: cui contra est cōsilium quod dicitur ratio acuta ad aliquid pficiendū: Clodius ē homo callidissimus plurimū astutiis ad fallendum aptissimus. Milo uero uir simplicitate q̄dā natura p̄ditus est. Clodius in re militari peritissimus fuit: arma sciebat exercere: eqtate: hostē circūuenīre.

Apparatio: Clodius armatos seruos hēbat. Milo aūt iermis cū uxore ī rheda & seruos paucos cytharas exercētes hēbat. Iudex auditis his rōnibus ab utroq; litigāte facile cognoscere poterit in utro fuerit uolūtas pugnādi: uel ñ pugnādi signis ipsis declarātibus. Spes cæladi: hac pte nemo aliq d facius aggrederet: nā oderūt peccare bōi uirtutis amore: oderūt peccare mali formidie pœnæ: Cōsciis: Clodius maleficiū cū hoibus obligatis & sociis fidelibus: cū q̄busq; ab adolescentia ipse educatus ē. Cōtra Milo: oēs ignotos seruos hēbat: quos nū q̄ emerat: plurimū. n. pōt societas: nā solēt dicere nō ipera tores se nescire q̄bus confidant. Arbitris: accusatoribus oēs uicini q circū hītabāt amici sui sunt & familiares: eiusq; cōiunctissimi. Adiutoribus illis: q ītulerunt malū ad maleficiū: sicut ipse Clodius. Seruis: Clodius ad maleficiū uenit cū seruis suis obnoxiis: qui tenentur ei obtēperare: Milo aūt libertos tantū qui negare imperium potuissent.

ARgumentum est: per hoc uerborum uenatus est propriam significationem argumenti: quia per argumenta & signa arguimus: q; per excellentiam appellatur argumentum: quia: est ꝓbatio quædam in coniecturalibus multum adhærens ad rem & propinquitas ad negocium accedere. Firma suspitione: illa enim pars superior: quæ probat per mores & uitam deb/lior est: ut cum dicit aliquem in suspitionem furti deueniisse: quoniam pauper erat aut quia ei utile erat: satis infirma ratio est: quia multi possunt esse circumuicini: quibus eadem res utilitatem attulisset: sed hæc certior est & magis ad ipsum negocium accedens. Suspitione: crudelitatis. In præterito: uisus sit: in principio siluæ occisus est: quo in loco ambulare præcedenti uia uisus est. In silua: cum ipse ferrariā eo die iuisset. Vbi uisus sit: uisus ē iuxta eā siluam ꝓ unū miliare cogitabundus. Quo sit uisus est loq cum quodā alio inimico Milonis. Nunq apparauerit: uisus est ingredi officinā & interrogasset officinarium: si haberet loricam & thoracem pfectā: quē cū uenit allocutus sit: auditus ē cū diceret cuidam: uis cras uenire mecū: & grandē mercedē feresa me. De cōsciis: appellauit me & dixit: habeo inimicū quēdā si uis me adiuuare liberabo me a magno piculo & sollicitudine. De adiutoribus: q̄tū ad psonas ut habuit decē robustos milites secū q semp comitātur illū. Adiumentis: quātum ad res inanimatas: ut habere nauē uel cymbam: ut post cædem factam ipse ultra mare traiiceret.

idonea ne fuerit ad rē adoriēdam: an alia melior: quæ aut præterita sit: aut nō expectata. Spes perficiēdi hæc quæ fuerit spectabitur hoc mō si quæ supradicta sunt signa concurrerint: si præterea ex altera parte uires: pecunia: cōsilium: scientia: apparatio uidebitur fuisse: ex altera parte imbecillitas: inopia: stulticia: imprudentia: īappatio demō strabitur fuisse. q̄re scire potuerit: utrū diffidēdū an cōfidēdū fuerit. spes cælādi q̄ fuerit: q̄ritur ex cōsciis arbitris: adiutoribus libertis: aut seruis: aut utriusq;.

De argumēto.

ARgumētū ē per quod res quo arguitur certioribus argumētis et magis firma suspitōe. Id diuiditur ī tpa tria: præteritū: instās: cōsequens. In præterito tpe oportet cōsiderare ubi fuerit: ubi uisus sit: quo cū uisus sit: nunq d apparauerit: num quem cōuenerit: num q̄d dixerit: num quem habuerit de cōsciis: de auditoribus: de adiumentis: num quid in loco

Præter consue.nunq̃ uisus est in ea uia ubi cogitans & expectans sedebat. Alio tempore: cum debe/ret stare in agro suo ad laborandum: uisus est in taberna meritoria uel in officiana armas accuens: in/stanti tempore: in ipso facto uidi ipsum currentem: & impetum facientem. Strepitus: audiui strepi/tum equorum currentem. Clamor: audiui uocem clamantis opem & gemitum lamentantis. Cre/pitus auditus: audiui arma collidentia & concursum hastarum & fractarum: crepitus enim rerum ẽ inanimatarum collisio. Tactu: cum tetegi eum sensi arma & loricam sub eius ueste latentẽ. Odo/re cũ ingressus sũ cubiculũ comedẽ/do. Gustu: cũ enim gustauit ama/rũ eẽ dixit: cui quanta inest amari/tudo. Conflare: fabricare tã adiu/menta haꝫ coniecturarum tanq̃ fa/ber conflat p spiritum folliculorũ. In consequenti tpe: per illud qđ' fa/ctum ẽ in transacta iam re & est con/tiguũ ipsi facto post mortẽ ausus est/ contigua ut si post quattuor dies ali/qs interrogasset de cæde facta & ru/buisset: & sciendum q; p hanc ptem/ declaratur & factũ ipsum & auctor/ ipsius facti. Relictũ sit: puta tu scis/ uel nescis: uel arma aliqua: uel uesti/gia. Præceptor meus ait se audisse/ quẽdã militẽ uxorẽ occidisse & ĩ tra/iectione fluminis calceũ reliqsse q; inuentus cũ auctor cædis ignoraret/ delatus ad cordonẽ ẽ & interrogatus/ si meminisset forte cui illũ calceum/ uẽdidissent: & ita declaratũ fuit ui/rũ occidisse uxorẽ suã. Tumorem/ pp uenenũ inducẽs & inflãs. Liuo/re: liuor ẽ pallid itas ex uariis colori/bus facta. Vestigiũ rei: uel sanguinis/ ipsi: uel melius pedũ signũ uel ma/nus: nã huius rei pitus cacus uacas q̃s/ herculi furatus fuerat p caudã i spe/luncã traxit: ne uestigia declararẽt.

præter consuetudinem fecerit: aut alieno tempore. In instanti tempore quæritur num uisus sit cum faciebat num quod strepitus clamor: crepitus exauditus sit aut deniq; num aliquo sensu præceptum sit: aspectu: auditu tactu: odore: gustatu. Nam quiuis horum sensus potest conflare suspitionem. In consequenti tempore spectabitur nunquid re transacta relictum sit quod iudicet aut factum esse malificium: aut a quo factum sit. Factum esse hoc modo. Si tumore. aut liuore decoloratum est corpus mortui/ significat eum ueneno necatum. A quo factum sit hoc modo: si telum: si uestimentum: si quid eiusmodi relictum sit: aut uestigium reptum fuerit: si cruor in uestimentis: si in eo loco uisus: aut comprehensus fuerit transacto negocio: quo in loco res gesta dicitur.

¶ De consecutione.

Consecutio est: cũ quæritur quæ signa nocẽtis et innocentis conseq̃ soleant. Accusator dicet si poterit aduersariũ cũ ad eũ uẽtum sit erubuisse: expalluisse: titubasse: inconstanter locutum esse: concidisse: pollicitum esse aliquid: quæ signa cõscientiæ sunt. Si reus nihil horum fecerit accusator dicet eũ usqueadeo præmeditatũ fuisse qđ sibi eẽt usui futurũ ut cõfidentissime resistens respõderet: quæ signa sunt cõfidetiæ nõ ĩnocentiæ. Defensor si ptimuerit magnitudine piculi nõ consẽtia peccati se cõmotũ eẽ dicet.

Consecutio hæc: ut diximus differt a sequenti q; illd' cõiuratũ est cũ ipso facto: ut si ẽsis iuẽtus sit cruẽtatus: hæc ãt si qñ aliq̃ signa a natura uenĩũt in hoiem post negociũ factũ ut rubor: palliditas. Vnde sciendũ q; sũt aliq̃ accidẽtia uel attributa q̃ ihærẽt ipi facto: ut ps: locus: aliq̃ p̃sona ut hæc signa naturalia. Nocẽtis: ad accusatorẽ. Innocẽtis ad defensorẽ. Cõseq soleant: hoc uocabulo uide inuenire ethymologiã cõsecutionis. Si potit': qa orator est uir bonus: nec debet mentiri ulla in re. Erubuisse: q; ẽ signũ uerecũdiæ: qa dicit' timor ignominiæ. Expalluisse: pp timorẽ sanguinis fugit ad p̃cordia. Titubasse: ĩcõstantẽ fuisse ĩ sermone: ut si interrogaret teucer Vlyxẽ qñ uenisti huc mõ: nõ ego te uidi iãdudũ: ego bñ ẽt fui ante: sed nõ audebã cõfirmare pp timorẽ p has rõnes naturaliter homini insitas: iudices uolũtq; ut aliquis procurator cãm dicat p absente; qm̃ multa p testes nõ p/bant': qm̃ corrumpunt' quæ uiderent' ipsa signa naturalia. Concidisse: propter anxietatẽ timoris piculi debilitas iuasit membra. Cõstare: ut si aliqs dicat qñ scripsisti litteras heri; qm̃ sciuisti hodie ergo sequeret' q; & hodie litteræ scriptæ sũt. Pollicitũ eẽ: cũ primũ iuraꝫ ad eum palluit: & interroga uit me si tacerẽ: & se nõ proderẽ pecuniam grãdẽ mihi daret. Cõsciẽtiæ: aliqua sũt uocabula quæ a grãmaticis appellant' messa: sicuti uenenũ quod græce dr̃ fama & cõscientia uerum tanta est consuetudo ut in malo utamur quod adiungat' epitheton significat malum ut hic: posuit enim conscientia pro mente maculata: & recordatiõe cõmissi sceleris: quæ græce dicit' synidesis. Virg. autem: & mens sibi conscia recti. Præmeditantẽ fuisse: solent homines in sceleribus exercitati iudices subita occasione nõ moueri: neq; rubere: neq; pallere: quia nolite putare eũ ĩnocẽtẽ: qa constans sit et intrepidus: qa est signũ potius nimiæ cõsuetudinis peccandi: q̃ puritatis & lõga exercitatio & agitatio mentis in malo. facit rẽ nimis subditã uideri. nam ut aiunt: prouisa minus lædere solent. Non conscientia. uident' nobis hæ res non timidæ non fama: non dignitas. Sed de ipsa agitur uita.

Innocentia: equidem scio me rem habere non iustissimis uiris diligenter inuestigaturis qui peccauit: itaq; nihil metuo innocentiæ meæ.

APprobatio: hæc pars tractatur: nam probato crimie p signa & cõiecturas prædictas nõ subiicimus rationes per locos ad aggrauationem peccati. Cõfirmata suspitiõe p signa coiecturalia. Quibus nisi accusator uti potest ut uestr& ẽ malo& non misereri: qa una misericordia põt facere audaciã ex q̃ ciuitates corrũpũt. Nisi defensor: ut uestr& ẽ depellere calũniatores. Aalia in causa: ab reo cões loci uocantur sniæ generales tanq̃ quædam puerbia: qbus i una cã utitur accusator: & in alia potest uti defensor: hoc mõ credendum est testibus imo non ẽ credendum: qm̃ corrumpi possũt & maledici sunt Ci. in oratione pro Flacco hoc fecit: aliquando. n. dicit testibus credendum aliquãdo negat & ita credendum est a me: immo non est credendum. nam mala testis est fama: cum sit ueri fictiq; tenax.

Si nõ ptimuerit fretũ inocẽtia negabit se eẽ cõmotũ.

De approbatione

APprobatio ẽ qua utimur ad extremum confirmata suspitione. Ea habet locos proprios atq; cões. Proprii sunt hi quibus nisi accusator potest uti: et hi quibus nisi defensor uti nemo potest communes sunt qui alia causa ab reo: alia ab accusatore tractantur. In causa coniecturali proprius locus accusatoris est: cum dicit malorum misereri nõ oportere: et cũ auget peccati atrocitatem. Defensoris proprius locus ẽ cum misericordiam captat: et cum accusatorem calũniari criminatur. Cõmunes loci sunt cum accusatoris: tũ defensoris a testibus contra testes. A quæstionibus contra quæstiones: ab argumentis cõtra argumẽta: et a rumoribus contra rumores. A testibus dicemus secũdum auctoritatem et uitam testium et cõstantiam testimoniorum. Contra testes uitæ turpitudinem: testimoniorum inconstantiam: si aut non fieri potuisse dicemus: aut non factum esse quod dicant: aut scire illos non potuisse: aut cupide dicere: et argumentari:

Atrocitatem: nihil est prius ciuitate quã crimen impunitum dimittere q̃ nimia misericordia oĩa corrumpit. Defensoris prius: uestr& est innocentibus misericordiam habere & repudiare calũniatores: quoniam nullum est maius peccatum q̃ prouocare calumniã: innocentes cõtaminare. Cões loci sunt: diuidit quibus rationibus possumus arguere a locis cõibus. & ponit quattuor ratiões tractãdi locos cões quæ cũ p se sint mõ artificiali docebit tamen eas per rationes artificiales. A quæstionibus: quæstiones proprie accipiuntur pro iis quæ dicuntur per uim tormentorum & quæ a testibus audiuntur eo qui torquetur quæ alibi appellant tormenta. A testibus dicemus: docet quomodo armandi sunt testes licet pro se ad probationem ualeant. unde est notandum quod quædam sunt argumenta & probationes cogitatæ artificioseq; quæ grecæ dicuntur entechna: hæc sunt quæ tractantur ex arte oratoris: ut armare ipsum testem a causa uel a uita & aliis rationibus artis hoc modo. Credendum est huic testi qui quidem tãta uixit auctoritate apud omnes: ut etiam soli uerbo fides haberi soleat. Quædam sunt inartificialia excogitata & dicuntur athechna: hæc sunt quæ afferuntur ab ipso cliente ad oratorem: ut diceret cliens ipsi defensori: habeo testes hos duos qui afferunt cũ ipse accepit a me pecuniam mutuo: ergo hi testes & omnia quæ dicuntur ab ipso cliente quæ uocata sunt inexcogitata argumenta armanda sunt orandaq; ab ipso oratore per argumenta artificialia: testes enim per se inartificialia sunt argumenta: uita autem ipsorum & causa criminis sunt artificialia

Auctoritatem: adest lucullus uir summa auctoritate & religione & fide: qui ait se non opinari: sed scire non audiuisse: sed uidisse: non interfuisse: sed uidisse & egisse dicit. Et uita testium: adest Xenocrates uir magna fide & uirtute præditus qui cum tanta integritate & laude suos inter ciues semper uixerit: ut sibi etiam solo uerbo maxia fides adhibeatur. Constantiam testimoniorum perseueran do in tota causa in eodem proposito: ut si dicat se uidisse in equo cum factus sit ciuis. Vitæ turpitudinem: ex parte defensoris non habenda est fides huic testi o iudices: quoniam tam perfidus & tam assuetus crudelitati q; pro paruo precio hominem occiderit. consueuit enim causa lucri adire aliquos litigantes eosq; interrogare: si testimonium mutuum quærunt se illis satisfacere posse testimonio rum inconstantiam. uidete iudices si hoc credendum sit q; dicunt hi testes: aliter. n. dicit in curia in calendis maiis pecunias reddidisse & in foro aliter & in calendis augusti. Si aũt fieri non potest: docet quomodo causa sua armanda est. i. si non possumus dicere cõtra uirtutem testium. Dicemus non factum eẽ: tu dicis q; erant tres & ipse solus quomodo istud factum quod unus uellet aggredi: tres præterea ea die ipsæ romæ non erant. armantur enim causæ contra testes & cum testibus per locum: tempus: diem: horam: similia. Non potuisse: aderas ne tu cum res gesta est: non: sed arbitror: quomodo igitur scire potuisti? Dicere & argumentari: quia sciebat ipse Clodium esse inimicum Milonis nunc arbitratur ab eo esse occisum uolens facere rem gratam Clodio quem ipse amabat studiosissime.

Hæc ad iprobationē resumit breuiter dicta de testibus: & ptinet hoc ad defensoris approbationē, quantum ad accusatorē. Argumentationē ad utrūq; potest pertinere pp argumēta utriusq; qbus armantur testes. A quæstiōibus dicamus: scaurus noctu comitātibus seruis ibat ad uxorē Titii: ipse fugit: & serui ducti ad supplicīū: inquirit' a eis ueritas p torturā: īqua re primo orator debet ostēdere torturā eē inuentā: ut uerum quæratur. Tormentis: q̄tū ad ipsam torturā. Cruciatus: plusē: & ptinet ad laceratione mēbroꝝ: & applicationē lamiaꝝ. Voluisse q̄ri: credēdū eo iudices torturæ: & q̄stionibus: qm̄ nostri maiores hoc genus tormenti inquirēdæ ueritatis excogitauerūt: ut q̄ pp̄ter ueritatē pœna uera nō auderūt pfiteri: p cruciatū cogāt'. nā multī sunt serui q dñm suū nō accusarēt: nisi p torturā cogerent'. Sūmo dolore cogi: bene ergo hoc genus ueri inquirendi p torturā appellat' nō uolūtariū: qa p uim cogunt'. Cum illud: quod est de testibus dictum uolūtariū sit. nā ipsi aut spōte ueniūt ante: aut rogati. Et p pterea pbatior docet qūo q̄stio ipsa armanda sit: quod pertinet ad artē oratoris. Argumērando: ita rei ueritas ē: nec dubiū illud a Clodio prius aggressum eē Milonē. Scitis. n. clodiū milōis inimicū semp fuisse: nec tribunatū esse q poterat qd' nō uidebat sibi satis tutū eē: si milo uiuus fuisset. Idē ꝙ: hoc eo dē mō cū a testibus argui' p cōiecturas testes armādi sūt. Cōtra quæstiōes ex pte defensoris. Nisi certis rōnibus: puta nisi i uēisset ensem i corpore fixū: & cuius ensi: ille fuisset: exploratū haberēt.

hæc ad iprobationē et probationē testiū pertinebūt. A quæstiōibus dicemus: cū demōstrabimus maiores nostros ueri inueniēdi causa tormentis: et cruciatu uoluisse q̄ri: et sūmo dolore hoies cogi: ut q̄cquid sciāt dicant. Et præterea cōfirmatior hæc erit disputatio: si quæ dicta' erunt: argumētādo iisdem uiis quibus oīs coniectura tractatur trahemus ad ueriſimilē suspitionē. idemq; hoc in testimoniis facere oportebit. Contra quæstiōes hoc modo dicemus: primū maiores uoluisse certis i rebus interponi quæstiones: cū quæ uere dicerentur sciri: quæ falso in quæstiōe pronūciarentur refelli possent hoc modo. Quo in loco quid positum sit: et si quid esset simile quod uideri: aut aliquo signo simili percipi possint: deīde dolori credi nō oportere: quod aliis alio sit recentior in dolore quod ingenioſior ad cōminiscēdū: quod deniq; sæpe scire: aut suspicari possit: quid quæsitor uelit audire quod cū dixerit itelligat sibi finē doloris futurū. Hæc disputatio comprobabitur: si refellemus q̄ in q̄stiōibus dicta erūt probabili argumētatiōe. id q; ptibus cōiecturæ quas āte exposuimus facere oportebit. Ab argumētis et signis et cæteris locis q̄bus augetur suspitio dicere hoc mō cō uenit. Cū multa cōcurrāt argumēta et signa q̄ iter se consentiāt rē pspicuā nō suspicioſam uideri oportet.

Qui falsa pnū. hac de cā uidebāt i rōnibus icertis uti tortura possunt cognosci: si ita sunt sicut dixit p aliq̄ signa coniecturæ: & illa q̄ sunt dicta falso possunt cōfutari: qd' depositū est: iō i signo icerto nō erāt necessariæ quæstiones: nā potest reus a tortura depositus confutare q̄ falso dixerit: si icerta sint signa coniecturarum. si autem uerum dixerit i tortura: hoc ipsum potest sciri p signa coniecturæ. ea quæ dixerit uera i tortura: & possunt confutari quæ dixit falso: quoniam est depositum. Quo i loco: per has rationes cognoscit' ueritas sine quæsturus: & falsitas confutatur: ut si scaurus: qui reprehensus nō erat diceret quo i loco me aspexi: aut teucer dixerit Vlyxi: audite: corpus fratris contemplate. Quid positum sit: inueni gladium tuum in corpore fratris infixum. Si quid infixum simile: ut uidi calceum: uestimentum: uel contra: si accusatus dixisset in tortura se occidisse: & præterea negaret: & diceret: ubi uidisti me: & quid inueniſti. Aut simili signo: si sanguis in manibus: uel in ueste conspectus fuisset. Recentior: pro eo quod sequitur id quod præcedit. nam ponit receptionem pro delicato. cum tamen ex recentia sequatur lautitia tractatū a carne: nam quanto magis recens est: tanto magis dolet. Ingenioſior non est credendum quæstionibus: quoniam multi astuti sunt: qui se ad uoluntatem torquentis accomodant: & falsa confitentur: cum intelligant ea falsa iudici placere. Refellemus: ut si in quæstione propter dolorem confeſſi essemus non uera: poterimus deinde refellere ea per signa coniecturæ: ut dicere ubi eum uiderint: qua hora: quibus auxiliis. Ab argumentis & signis: quæ habent tria tempora: præteritum: præsens: & futurum: quia distributa sunt i ea quæ sunt ante rem: in re: & post rem. & hæc sunt entegna. Dicere oportebit. s. conducendo quibus augetur suspitio ut si aliquid dixisset suspitioſum: si apparuisset armatus ante rem: si promisisset aliqd contra dctoribus. Non suspitioſam uideri: qm̄ signa afferunt certitudinem rei: & suspitio est incerta hoc modo: quia iudices cū Clodius semper oderit Milonem: & magnam causam eius mortis haberet propter assecuta commoda & periculi euitationes. præterea cum sit uisus armatus cum seruis: dixisseq; ante se post paucos dies a magno periculo euasum. dubitatis Clodium debita opera aggressum esse Milonem.

Signis:utoccasionitpis:loci:spacii. Argumentis:aut ubi:& cū quo uisus qđ dixit. Testes corrū pi:credendū est argumentis o iudices & nō testibus:qm testes multis rationibus corrumpi possunt. Signa aut ita ut gesta sūt oīa declarant. Precio uel simultate:qa ut aliquis offenderet inimicum suū testificarūt cōtra eū:significat enim simultas ipsum odium. Et cæteras suspi.quæ sunt in constitutione coniecturali. Non suspitionibus:indignum ego arbitror o iudices signis credi potius quam testibus quoniam nemo est tam integer: tam uir sanctus qui non per coniecturas criminari possit cū & utilitates:& occasiōes:& cōmoda: et cætera signa sibi æque et aliis euenire possent. Attēuabimus dicūt aduersarii uenisse Clodiū armatum cū seruis:nōne scitis ea loca semper fuisse suspecta et a latrōibus frequentata: & per quæ sine magno cōmitatu satis tuto trāsire nō potuisse. præterea dicūt eū uisū fuisse ante fūdū suū:non ego iudices:sed ipi nō cōsiderant eū nupa uilla exiuisse:nec ultra adhuc processisse cū illi superauerūt. Conuenire:cum saturninus quoq; ibi dē armatus uisus sit:poterit igitur & ipse in hāc suspitionem denotari:& itē dicit teucer q ego occidi Aiacē ob utilitatē:igit etiā Menelaus:& alii uicini:ad quos eadem utilitas:& occasiones uenie/bant occidere potuissent. Sine testibus:ac si diceret sine illis qui dicant se uidisse:aut affuisse. Firmamenti: crudelitatis:& fidei. A rumoribus dicemus q̄q̄ fama græce dicatur & latine:rumor tamen a latinis sic distinguitur:& maxime a Quin. q fama sit uox diuulgata sine certo auctore:rumor uero cū certo auctore certitudine ē & rumor supra argumēta in artificiale & entegna:qa affert ad oratorē p cliētē:uel p populū. Si negabimus:armat nūc famā per entegna. Quid subdit aliqd:qn sit aliqua certitudo:& cā qa fit nocēs. Qua cōmisceret:nō temere nata est fama huius sceleris:nā qua rōe debuisset hoc fingere quod si factū esset eodem modo:& Menelaum:& alios quoq; duces criminari potuissent. Hunc esse uerum famæ sit tam falsa:quam uera narrare:tamen non est de hoc dubitandum:quoniam supra cadauer cum telo stricto ab aliquibus non suspectus est. Contra rumores:dicemus quod fingatur q accusator arguisset sic a rumore non dubitandum est Aiacem occisum eē ab Vlyxe. nam si iniquitatis diligenter p oēm exercitum intelligetis eam rem in ore omnium uersari. Esse falsos:quoniam iudices orta est fama alicuiusquam postea constat non esse uerum. atq; famæ:hoc est proprium:ut fermæ nunq̄ uere sint.

Exemplis utemur:satis proceres nuper uulgatum fuisse Priamum uelle reddere Helenam:& belli finem imponere:quod tamen uerum non est:exempla quidem plus afferunt certitudinis:& incerta ab incertis melius confirmantur. Inimicos confinxisse famam falsam:& hoc potestis iudicare: qđ ab inimico meo conficta est:creditis enim inimicum meum pessimum recte de me dicere uoluisse.

Aut natura maliuolos:credendum est famæ iudices:quoniam ita homini ingenitum est suis ciuibus inuidere: & male dicere. ut omnia fere confingant:& ueritas supponatur. Aut maleficos: credi tis huic famæ:cum nata sit a buno:qui nunquā uere proferre didicit:& qui ut aliquod scelus admitteret omnia mentitus est. Conflictam fabulam:in aduersarios dicendum est o Menelae q misisti nūtium ad Priamum ad pacem conficiendam:& q contentus es Helenam accipere:& belli finem facere. Rem non esse ueram:nullus ignorat:& simulando cum aduersariis plurimum adiuuat nostram causam:unde est dicendum pares cum paribus facillime congregantur. Aut uerum rumorem profe remus:quis est qui possit euitare calūnias maliuolorum:dicit siqdē publice de teo diomedes cum

Item plus oportere signis et argumentis credi q̄ testibus hæc enim eo modo exponi quomodo reuera sūt gesta:testes corrumpi posse:uel præcio:uel gratia:uel metu:uel simulate. Contra argumenta:et signa:et cæteras suspitiones dicemus hoc modo:si demonstrabimus nullam rem esse quam:non suspitionibus quiuis possit criminari. deinde unāquanque suspitionem extenuabimus:et dabimus operam: ut ostendamus nihilo magis in nos eam quam in alium quempiam cōuenire indignum facimus esse sine testibus coniecturam:et suspitionem:firmamenti satis habere. A rumoribus dicemus. si negabimus temere famam nasci sole re quin subsit aliquid:etiam si dicemus causam non fuisse quare quispiam confingeret et cōminisceretur Et præterea si cæteri falsi soleāt esse argumētabimur hunc esse uerum. Contra rumores dicemus primum si docebimus multos esse falsos rumores: et exemplis utemur:de quibus falsa fama fuerit:et aut inimicos nostros:aut homines natura maliuolos:et:maledicos cōfinxisse dicemus:et aliquā:aut fictā fabulā in aduersarios afferemus quā dicamus oībus in ore eē: aut uerū rumorem proferemus qui illis aliquid turpitudinis afferat neq; tamē ei rumori nos fidem habere dicemus ideo quod quis homo possit quemuis turpem de quo libet rumorem proferre:et cōfictā fabulam dissipare.

frumenta in exercitum duxisti: pecuniam omnem defraudasse: quod certe non credo: cum intelligā ferendum q̄ uera dici solere. Quis unus: p quisq; ponit: quis.n. generale est: unus uero speciale: sicut apud Terentiū: pleriq; omnes: p qcūq; probabilis uidebit hoc mō: si diceret in exercitu: non est mirum si occidit aliquem: qm̄ credendum est eius insidiis diomedem quam falso periisse. Abrogare: fama p fecto incerta est: & tam facti prauiq; tenax. cū.n. est illud credibile: si interfeciss̄em quantas inimicitias a tanta familia mihi conflassem: fugiendum quidem esset de exercitu: & cum q̄to periculo cum habuissem totū exercitū mihi inimicū: & cū quanto īcōmodo cum ab ipso ingratū: in quo cōstitutus erā dicendum fuisset: & cum quāta turpitudine: cum eū occidissem: q toto exercitu nostro magnū splēdorē suis rebus gestis attulisset. Quod difficilima: cōcludendi repetit cās: qa prius tractauerat de coniecturali

Veruntamen si rumor uehementer probabilis esse uidebitur. argumentando famæ fidem poterimus abrogare: quod et difficilima tractatu est constitutio cōiecturalis: et in ueris causis sæpissime tractāda ē: eo diligētius oēs eius partes perscrutati sumus: ut ne paruula quidem titubatione: aut offensione īpediretur: si ad hanc præceptiōis assiduitatem exercitationis accommodassemus. Nūc ad legitimæ cōstitutiōis partes trāseamus.

Tractatu. s. dicendo in exercitatione: & practicā. Sæpe tractāda est: qm̄ in q̄stiōe iuridiciali & legitima q̄ uerasūt: cū negaret factum: sæpe nascitur coniecturalis hoc mō. Occidisti Clodiū: occidi: & recte feci: qm̄ licet cui se ab inimico suo defendere: hæc cōstitutio ē iuridicialis: sed sumit hoc mō: occidisti illum: dedita opa: qm̄ eū oderas: tunc nascit coniecturalis: ac ꝓpterea diligēter: & prius tractaui: si i aliis constitutiōibus subtrahatur diligenter sciamus tractare: nec ad ea īpediamur. Tituba tione: dubitatiōe. Offensione: īpedimēto. Nūc ad legitimæ: ordinē tractandi seruat semper cū attentione: nam secundū diuisionē constitutionū primo declarauit dictionē: & contradictionem cōiectura lis cōstitutionis: nūc autem sequitur legitimā eo modo tractandi qui etiam superior fuit: uidelicet tam ex parte accusatoris: q̄ ex parte defensoris.

De scripto: et uoce.

CVm uoluntas scriptoris cū scripto dissidere uidebitur si a scripto dicemus his locis utemur secūdū narrationē. primū scriptoris collaudatiōe: deide scripti recitatiōe utemur. deide pcunctatiōe: scirēt ne aduersarii id scriptū fuisse i lege: aut i testamēto aut i stipulatiōe: aut in quolibet alio scripto

CVolūtas a scripto uidet: sicut de quodā monacho fama ē uulgata. is quidē cū mulierē formosā cōspexisset: ac peā ad libidinē ꝓuocatus eēt illico gladiū efflagitauit: ut oculos sibi educeret qd̄ itelligēs uir prudēs & doctus expositū ē sibi nō de corporis oculis: sed de nauis cogitationibus itelligēdu eē. His locis: argumentis sumat aūt thema supius ꝓpositū cōficiētē in merchaturā. Romani sæpe tēpestatibus agitati: ac perterriti naues relinquebāt & peribāt: & inde īopia ꝓp æs alienum multi decoquebāt: cui rei ꝓuisū ē p legē hāc: nauis sit remanētis i naui si nauis seruet incolumis secūdū narrationē: finita narratiōe: quæ pōt eē talis. orta tēpestate iudices per maxima adeo q̄: ut Vir. inqt: Præsentēq; utris intētant oia mortē: omnes qui poterant i scapham conscenderūt: ut uite suæ cōsulerēt: nulla sane curā de naui retinentes qd̄ cum uiderem cœpi ego fugam de naui dissuadere: ac potestati si nauim relinquerēt eam seruatam meam fore: itaq; diuina credo uoluntate incolumis in portu ortu delata ē. ut qui in ea remāsit fructū aliquem consequatur. Scripto lauda: plurimū lauda: plurimum laudibus: accumulandi sunt iudices maiores: nostri: q legē hāc nobis saluberrimam cōdiderūt non uerbosis ambagibus: sed eis tātū modo positis uerbis quæ sibi ad itelligentiā necessaria putauerūt: ut legentes fastidio afficerentur. Scripti recitatione: hoc tanq̄ una monere cum syllogismo cum maior præcedat. s. laus scriptoris hoc modo laudandi sunt certe scriptores: quō.n. cōmodius dicere potuerint nauis sit remanentis in naui. Percunctatione: peto a te gubernator nō sciebas hanc legē eē: q̄ nauis esset remanentis: & nō fugientis: & ille respondet utiq; sciebam: tunc ægrotus inquit: cur igitur audes poscere: aut mecum in causa litigare:

Aut testamento: quia testamentum est signū extremæ uoluntatis: non sciebas q̄ hæreditas nec debet peruenire: nisi præcepta in testamento conseruentur: aut sic: quidam laborans morbo comitiali testamentum fecit in hunc modum: hæres meus esto quicunq; uicinior erit: discedunt filii ne in eundem incidant morbum: relinquitur ei seruus administrans filio mortuo patre: redeunt: & hæreditatem adeūt: seruos eos in iudicium uocat & negat abeuntibus filiis hæreditatem deberi. & eos sic interrogat: non sciebas q̄ testamentum erat tale q̄ uicinior dabatur hæreditas seruus. n. tantum uerba sequebatur filii uero sententiam: aut stipulatione. i. īcontractu facto per interrogationē firmatā subsequente rnsione: ut si quis dicat: uis scribere mihi Liuiū: & ille rndeat: uolo decē aureos tantum. item ille: uolo: & es contentus solū accipere pecunias pro singulis quinternionibus. Volo: hæc s q̄dē interrogatio subsequente responsiōe appellat stipulatio. Aut alio scripto: sicut de Deucaliōe: & pyrra q

accepto responso ab oraculo themis pro iactu ossium matris posse reuocare genus humanum. Deucalion sniam intellexit: & lapides post terga iactauit pyrrha uero tm̃m̃ uerba sequebatur. Ad eã dē rē ptinebit: ac si dicat ioi re scripta: i qua nascat talis controuersia. Collatione: lex ē nauis remanentis in naui & perdāt eā qui deserūt eā: ego remāsi: tu uero recessisti: quid igit cōtēdis de hac naui: p̄sertim cū timet p̄fitearis te decessisse ex naui ut te a piculo eximeres. Quid iudices seq: uestrū eius/dices uerba sequi & non sniam falso: & cogitatā: & nō adhibere fidem uerbis huius. Sententia excogitata: si secū dū legē sit remanentis in naui: nonne p̄dixisti: & quō audes excogitare hoc q̄d dicis de hoc textu, lucidissimo: qué certe corrūpi si hoc mō itelligat: nullo mō poterāt ihærere fugiētes nisi adimerent spem nauis fugiētis: quare fugienda ē hæc snia cū a scripto penitus discedat. Quid obfuerit: cū fuerit diligētissimus scriptor: q̄d nocebit ei addere pauca uerba: ut eēt diluci/dior hoc modo: & nauis sit remanentis in ea ad tutelā illius. Aut unde nō potuerit: q̄d ipediebat cū adiūgere nauē eius ē qui remāsit: ut tueretur eā: q̄nimo scriptor intellexit cuiusli bet remanentis in naui hac cā: q̄m cogitabat scriptor q̄d nullo alio modo poterat facere ne fugeret: & ut aliq̄d remaneret: putauit eā legem sibi scribi: uel sic: tu dicis q̄ hæc lex cōdita fuit: ut opes seruarent: nō addidit remanentis in naui: ut seruaret nauis: cum nō propter nauem: sed p̄p̄ui/ros facta sit dilucide sine aliqua perplexione: quæ facit rem obscuram.

Breuiter: quantum ad necessaria.

Cōmode: ad utilitatem: qa aliter nō poterat facere ut remaneret in naui ne periclitarent: nisi adimere spē nauis. Perfecte: nihil deficiendo. Cū rōne certa. s. ut homines saluarent: ñ nauis: neq; opes quæ illis sūt. Exēpla p̄fitētur: nuper cum causa ageretur ante prætorem de simili scripto: & nō a sententia iudicatū ē. Quā periculosū sit: scitis iudices leges cē latas: ut per eas homines gubernent quæ nisi obseruētur: multa mala futura sunt: quod si diceret legibus addere pro arbitrio nostro uolumen maximum de lege una tantū creſceretur: quamobrem iudices cauete te dum sequimini sententiam: ne uobis eueniat: quod etiam Anchisæ troiano contigit: is quidem accepto oraculo ab Apolline antiquam exquirit matrem: sequutus est glosas: & profectus in cretam a peste maxima uexatus est. Locus communis. nulla est tanta reprehensio: aut tanta pœna: quam non mereatur is qui non præsumit leges glosare: & suo arbitrio interpretari: & cum uideatur sē fecisse contra scriptum: legem tamen per commutationem sententiæ conatur se excusare. Commoditatem: & breuitatem: laudandus est lator huius legis iudices: qui nobis legem hanc tulit cum ingenti aptitudine: & breuitate: quia cum scripsisset eam uerbis tantum/modo necessariis addere noluit plura ne lex aliquid superfluum haberet in se. Illud quod sine scripto: putauit superfluum addere pro defensione nauis: quoniam sub ipsis p̄tibus uocabulis necessario tōtinētur. Calūniatoris esse of. considerate iudices non pertinere ad uirum bonū: sed calūniatoris officiū eē syllabas & uocabula sequi: & snīam effugere: sit. n. ægrotus. legē hoc pacto itelligi oportere uirum calūniator: & falso hoc cōmini scitur: ut nauem consequatur. Calūniari autem est scienter & falso accusare. Quod scriptum est non posse fieri. s. nisi subaudietur hoc modo: aliquod impossibile est nauem esse remanentis in naui: q̄ñ anchoræ: funes: remi: catuli: qui & ipsi in naui erāt possidere eam non possunt. Aut non lege: sed quæ est in scriptis ad differentiam moris qui est sine scriptis, leges enim prohibent iudices extraneum quenquam: aut aduenam: & qui ante ciuis non fuerit quicquam Romanum possidere: uel sic omnes leges prohibent seruos testamentum adire posse,

quod ad rem pertineat. Deinde collatione quid scriptum sit: quid aduersarii se fecisse dicant: quid iudices sequi conueniat: utrum id quod diligenter perscriptū sit: an id quod acute sit excogitatum. Deinde ea sententia quæ ab aduersariis excogitata sit: et scripto attributa continetur: et infirmabitur. deinde quæretur quid ei obfuerit si id uoluisset perscribere: an non potuerit perscribi. deinde a nobis sententia reperietur: et causa proferetur: quare id scriptor scripserit quod scripsit: et demonstrabitur scriptum illud esse dilucide: breuiter: commode: perfecte certa cum ratione. deide exempla proferentur: quæres cum ab aduersarii sentētia redderetur: et uolūtas afferetur: a scripto potius iudicatæ sunt. deinde ostēditur q̄ periculosum sit a scripto recedere. Locus cōmunis est contra eum qui cum fateatur se contra id quod legibus sancitum est: aut testamento per scriptum sit fecisse, tamen facti quærat defensionem. A sentētia sic dicemus. Primum laudabimus scriptoris cōmoditatē: atq; breuitatem quod tā tū scripserit quod necesse fuerit illud quod sine scripto intelligi potuerit non necessario scribēdum putarit. deinde dicemus calumniatoris esse officium uerba et litteras sequi: negligere uoluntatem. deinde id quod scriptum sit: aut non posse fieri: aut nō lege: aut

Non more: nunq̃ auditũ est q̃ præmia dentur nõ laborantibus: est aũt mos consuetũ do longi tpis ab oĩbus approbata. nã natura certe nõ patit ea oĩa: quæ in naui sunt nauẽ possidere: qm̃ res inanimatæ nõ possidẽt. Nõ æquo & bono: legẽ ex æquo & bono: ac si diceret secũdũ offitiũ bonorũ hoc mõ quæ utilitatẽ cõem uidetur eos afficere præmiis qui nõ laborarint: nam potuisset & ipse a naui. Item contra dignitatẽ cõem uidetur matronã iã ætate grandẽ in ius deuocari. Quæ oĩa: legitur duplex textus. Rectissime fieri. i. dicemus latorem legis recte ita condidisse legẽ: ut nihil i ea contineret: quod eẽt: aut ipossibile: aut cõtra legẽ: aut cõtra morẽ & æquũ. Vel noluisse fieri: hoc est noluit facere legẽ quæ eẽt secũdũ legũ morẽ: & possibilis. Iustissime facta: qs ẽ q dicat nos male feciſſe e naui ob nimiã tẽpestatẽ discessisse: &. n. placet magis populo romano cẽtũ hoĩes q i ea naui erãt saluos effugisse q̃ neq; naues neq; opes. Aut nullã eẽ: ñ cã uenit ad facere leges: quæ ad beluas: & ad res inanimatas pter cũ hoĩbus ptinent

Aut stultũ: quid stultius quã uelle anchoras & canes ob id qd̃ i naui remanserit nauim possidere: aut iniustã cõtra oẽm iustitiã fit si pmia dãt nõ laborãtibus. Nõ posse fieri: cõtra natura ẽ & oĩo impossibile q̃ canis possideat. A testibus: aut nõ cõstare cũ supiobus: subaudiat̃ hoc quod scriptũ eẽt i rubrica legis: qa uidebamus multas naues pisse propter fugientes gubernatores: uolumus q̃ nauis sic remanẽtis i naui. seq̃tur ergo q̃ pp hãc rubricã hæc lex pertineat ad nauis defensores: & non ad oẽs remanẽtes i naui cũ ñ cõuenit supior. s. rubrica cũ iferiori: hoc ẽ cũ ꝓpositõ nr̃o. s. leges positæ.

Cũ lege cõi: ut pmia ñ dent occisis. Aut cũ aliis legibus: oẽs leges iubẽt q̃ bñfaciẽtibus bñfiat: uel sic leges uetãt: ut externis: & q̃ ciuis nõ sit nauẽ possideat: nisi eã sua diligẽtia ex tẽpestate receperit. Cũ rebus iudicatis: uidete si nũq̃ uidistis q̃ pmiũ daret̃ nõ laborantibus. Deinde exẽplo; uolũtate: nup cum lis eẽt iter istos de mercatura: sñia pro itellectu uerbo; lata ẽ: uel sic: lex erat q̃ nullus externus auderet arma suscipe in tumultũ populi: euenit q̃ igrediẽtibus ciuibus hostibus ciuitatem quidam aduena tutatus est urbẽ accusatus: & absolutus est: ergo sic quẽadmodũ externus ille liberatus propter sñiam legis in qua cõtinebat̃ necessitas liberatus ẽ: ita uos sñiam potuistis sequi debeatis. Breuiter exceptã; lex ẽ q̃ nemo possideat nauẽ: nisi prius fuerit ciuis: sic oẽ promissũ firmũ esto: a sententia tñ excipitur pueri ꝓmissio quæ nõ hẽt rata. exceptæ. n. leges dicũt̃: quãdoq; aliquid spãle licẽter excipitur a generalitate. Aut stipulationum: bonæ stipulatiões sũt quæ in scriptis sunt: & a uiris factæ sunt. Exceptæ ãt dicũtur si sententiã intelligimus in puero nõ ualere: uel si scriptæ non existant a quibus poterimus dicere hoc modo. Quẽadmodũ uidemus iudices i legibus & stipulationibus exceptis sñiam sequi & nõ uerba: ita itelligendũ ẽ hanc legẽ ꝓ sñiam potius q̃ per uerba exponi debere.

Locus cõis: Cõsiderate q̃tũ piculũ futurum sit in rebus publicis si leges exponerentur secundum uerba: qd. n. eẽt opus tot doctoribus: tot iudicibus ad iterpretãdas leges si sñia ñ cõsiderãda fuerit.

C Vm duæ leges: transit ad secũdam pte legitimæ constitutionis: discrepãt: dissonãt hæc aũt discrepantia dr̃a græcis: ut in themate supius facto: nam una lex dicit. Nemo possit noĩare locũ i demortui: nisi per auguré: ut si dicat si caugur: mortuus ẽ lentulus iconsulatu. ueniat Fabius & ei succedat donec finiatur annus. Altera lex huic contraria in hunc modum: nemo dãnatus repetundarũ possit orationẽ in cõtionem habere. An abrogatio: abrogata est lex q̃ est penitus sublata hoc modo. Lex erat apud antiquos romanos talis: si debitor moriat̃ anteq̃ soluat æs alienũ: & iaceat i sepultus: & liccat creditoribus illius corpus dimembrare: & unusquisq; partem pro quãtitate pecuniæ; accipere: ut eius affines exigant ipsum: hæc lex sublata est penitus ꝓpter crudelitatem: & quia ciuitas sæpe malo odore mortui inficiebat̃: cõdita est hæc lex. oẽ corpus infra biduũ sepeliat̃: neq; quisq̃ sepeliatur i ciuitate: hoc appet in epistola Seruii sulpitii de mortẽ. M. Marcelli.

An derogatio: derogata est lex ex parte sublata: ex parte ꝓmixta hoc modo: cõsensus uiri & fœminæ faciat legitimũ matrimonium. Item alia: nisi consensus partis interueniat legitimũ matrimoniũ non sit: hæ aũt leges derogate sũt: qa pars concessa ẽ pars sublata p hanc legẽ nouam: si i iussu patris mãcipiũ fit: legitimũ sit: sed dote priuet̃. Vt altera iubeat: hoc mõ ciues romãi i bachanalibus patẽt

Altera uetat: romane mulieres usũ uini nõ hẽant. nã ut ait Valerius usũ uini romanis mulieribus ñ cõcedebant. Altera coget: christiani omnes ieiunẽt i quadragesima: & in uigiliis sceptis. Altera p/mittat sexaginarius si nolit sãctio nõ ieiunet: infirma. n. fuit: dat rationẽ i tractãdo: plus ualet pmis/sione ergo melius é augur nõ oiat: & pp legũ sãctie tatẽ legi pmittẽti, sãctio. n. é firmatio p pœnã sã/guinis: unde sacrosãcta dicũt officia & magistratus cõfirmati p sãguinẽ: ut tribunatus cũ licebat ipu ne occidere quos uellet. Cui lege abrogatũ sit: paruã uim hẽt ad uictoriã lex quæ sãcita fuerat: si po/stea abrogatũ sit p alterius legis emẽ dationẽ: utputa pua rõ eẽt ad defen sorẽ: si augur dicat sibi licere locum mde mortui noiare: qm̃ augur esset: qa alia lex é qđ reus repetũ dax non põt hẽre oõné i cõcioẽ: idq; posterio ri lege cẽ neglectũ cõtinuat cũ supio ri hoc mõ: pua é defensio illius q di cit secutũ esse legẽ sancitã: & postea abrogatã. Nostræ legis expositione: imerito certe accusatus sum iudices: cũ nr̃a lex sit q; nemo possit idem or tui locum noiare: nisi augur fuerit.

Collaudatiõe: bene fecerũt maio resnr̃i qđ hoc munus nemini dede rũt nisi auguribus: nemo pfecto ma ioris dignitatis est nemoq; pstantior

Recitatiõe: lex. n. mea iudices é a/ptissima: augur ide mortui locũ no minet & ñ alter. Cõtrariæ leges: bñ dicit augur hoc officiũ ide mortui nemini nisi ad se pertinere uex dico eũ nõ nõ eẽ augurẽ: qm̃ & sceleratus: & accusatus rpetũ dax augur eẽ põt & de magistratu descẽdisse putãdus é. Trahemus ad nr̃æ cãæ cõmodum lex tua pax ualet: qm̃ é abrogata per nostrã q̃ dicit qđ ide natus oõné in cõtionẽ hre nõ põt: cui magis paren/dũ cẽseo: qm̃ posterius é facta. Itẽ lex tua puã uihẽt: qm̃ est derogata per nostrã quæ dicit in iussu pa trislegitimũ sit matrimonium: sed dote priuetur. tu igit dotẽ habeas. huic. n. legi parendũ é: qa si aliter fieret paucæ puellæ locarẽtur. Sumemus rõnẽ iuris. s. a natura: cõsuetudine: more: pacto: iure: æquo: & bono: quæ oia rõnes iuris sũt hoc modo: pfecto si uniuersas leges iudices euoluatis: nullas ra tiones posse fieri per leges: ut inde natus i concionem orationem habeat: apparet igitur has constitu/tionum causas esse necessarias: quia altera adiuuat alteram. Supra enim dixit, pemio secundi libri coniecturalem sæpe incidere in aliis duabus: hic uero iudicialis adiuuat legitimam.

Tambiguũ: docet nõ solũ qũo ducat i exercitationẽ p argumenta: dicit græce aphibolõ eo q; lectorẽ nõ ducat certo cursu itelligẽdi sicut Arma uirũq; cano: sed circũagit p dubias: & uarias snias: utputa ad memoriã diffinitiões supius factas. Plures snias: trahi põt. s. tã ab ac cusatore q̃ a defensore. argumẽta. n. quæ sequũt cõia sũt tã accusatori q̃ defẽsori: notat ãt hæc ambiguitas sicut apud dialecticos tã i solo uocabulo q̃ in rõne totius cõtõis ambiguitas quæ. i so lo uocabulo cõtinet: sicut cõprehẽdit duas res: quæ diuersimode diffiniũt: & uocato equocato alio uocabulo græce hoc mõ: mulier hæc clara é q; radiũ sustinet: radius autẽ q; testoris é & solis: uel alterius rei splẽdor ex aliqua re mãdãs. Ambiguitas uero: q̃ i tota oõne uersatur dicitur latine ãbiguũ græce sic cõstat clodiũ iuasisse Milonẽ: dubiũ. n. est: ut prior insidias tetẽderit: sit ne ambiguũ quærẽdũ é ab utroq; litigantiũ: dirigẽda sũt oia argumẽta ad hæc: ut appa reat ueritas: qa sunt aliq̃ quæ uideãtur ãbigua: quæ si bene excutiãt ãbigua nõ sunt: ut si dixero con/stat Ciceronẽ scripsisse rhetoricã nouã: hoc. n. licet cõueniat cũ supiore: cõuenire tn̄ nõ é ambiguum quia snia cõtraria locũ nõ hẽt si quidẽ remota ãbiguitate p rõnes tollit ois cõtrouersia: deinde quan do scriptũ sit: qa consideratio tẽporis remouet ambiguitatem: sicut hic é apud Vir. iã redit & uirgo redeũt saturnia regna: aliqui. n. de christo dictũ uolũt: quẽ certe de salonino pollionis filio dictum cõstat propter tpis ueri simili tudinẽ. Nã Vir. fuit tpe Octauiani & pollio fuit ductor exercitus cõtra germanos: quos cũ uicisset & cõsulatũ adeptus eẽt: cõstat ei filiũ eo anno natũ. & imediate post ortũ risisse q; omnem fuit ifelicita tis. nãinter ipsa primordia defunctus é. Itẽ cũ hoc testamentũ conditũ est rixe iter Ciceronẽ: & uxo/rem ingentes erãt: filn aũt amicissimus fuit. nam tunc scripsit ad eum de officiis in quo dixerat ha

altera uetet: an ita ut altera cogat: altera pmittat. Infir ma eni erit eius defensio qui negabit se feciſſe quod cogeretur: cum altera sex permitteret. plus enim ualet sanctio permissiõe. Item illa defensio tenuis ẽ cũ ostẽ/ditur id factum esse quod ea lex sanciat: cui legi abro gatum uel derogatum sit id quod posteriori lege san citum sit esse neglectum. Cum hæc erunt consideratastati nostræ legis expositione: recitatione: collaudatõe utemur. Deinde contrariæ legis enodabimus uolunta tem: et eam trahemus ad nostræ causæ cõmodũ. De/inde de iudiciali absoluta sumemus rationẽ iuris: et quæremus partem iuris: utrum cum ea faciat de qua parte postea disseremus.

De ambiguo.

I ambiguũ esse scriptũ putabitur quod i du as: aut i plures sentẽtias trahi possit: hoc mõ tractãdũ ẽ. Primũ sine ambiguũ quærẽdũ est: deinde quomodo scriptũ ẽ: etsi id quod aduersarii

bes iam unum libꝝ marce fili: quod erat iam beniuolentiæ signum. Aduersarii interpretantur: pertinet ad utrũq; & hoc parte filii sic maluit filiũ eẽ hæredẽ quã uxorẽ cui certe nihil reliqsset nisi putasset hoc effugisse signũ parui amoris: quod cũ ita sit creditis ꝙ noluerit me hæredẽ eẽ & alius possideret: siqdẽ hoc eẽt nõ hæredẽ: sed pauperẽ filiũ efficere. Cõtra ex parte terẽtianæ uultis credere si dixit quæ uolet. s. uxor. cõsiderauit. n. me nõ posse amplius locari uiro nisi quæ uellẽ dedisse p̃sertim cũ filii semp in fide & matribus aduersi sunt. Fieri potuisse quod ĩpediebat qn filiũ potius hæredẽ faceret: quã uxorẽ. Honeste: dedecus certe fuisset p̃ris maxmiũ si ꝑ uxore filiũ obliuisceret & recte officiũ suũ fuit bñ facere bñ merẽtibus: nã filius sẽp ei bonus & obseq̃ns fuit.

More: nũq̃ cõsuetudo fuit ut filius hæreditate priuaret. Lege: leges iubẽt ut hæreditas uiciniori det: ostẽdit. n. honestatẽ iuris ꝑ partes legis: uñ iuridicialis adiuuat legitimã sicut supra. Natura: qa pater & filius eadẽ ꝑsona cẽseant: uñ Vir. perite dixit: Proiice tela manu sãguis meus.

Ex æquo & bono: iniquũ eẽt & contra bonũ ciuitatis ꝙ p̃r filium priuaret hæreditate & uxorẽ aliũ de natã diuitẽ efficeret. Ecõtrario: qdam bona sua legauerat hac lege: hæres meus esto q statuã aureã hastã ĩ mãu tenẽtẽ fecerit. morit testator & orit cõtrouersia utꝝ de hasta dicet an de statua. accusator statuã aureã fieri d̃bere q̃ defẽsor a cõtrario si dicat nil p̃bet. Nec ambiguũ eẽt dictũ: qd dubitat testatorẽ hastã & nõ statuã aureã fieri uoluisse: cũ ipe sciret paruã eẽ hæreditatẽ. stultus. n. eẽs d̃ statua ĩtelligere. Recte: nõ rectũ esse plura ĩpare: quã ualeat hæreditas. Natura: nusq̃ posset facere plusq̃ ẽ possibile. Sũt qdã: carpit opinionẽ quorũ dã magistriculoꝝ græcoꝝ nõ ueteꝝ scriptoꝝ artis quos ipe ubi laudauit dicebat. n. multũ ꝓdesse ad has ãbiguitates cognoscẽdas audir̃ argumẽta sophistica. Sed ĩpedimẽto: qa oĩa ĩuoluit suis argumẽtis: nec sinũt oratõem hẽre effectũ suũ ad ꝑsuasionẽ auditoꝝ ipsis ita eẽ iudicãtibus. nã impedit ille effectus ꝑ argumẽta. qa dialectici cogũt sine iudice: nã sæpe cõtẽdũt & tamẽ nõ aĩo cõsentiũt: aucupãtur: de oĩ uerbo conãtur piscari aliqd ad dubitatõem faciẽdã. Ex altera parte: qa uolũt ꝓ snĩa sua oĩmodo: ita ut ipsi dicãt ĩtelligãtur: & si nullo mõ possit: & aliã partẽ intelligi uolũt. Odiosi: qa nõ ẽ ad ueritatẽ historia sed fictũ. Interpellatores: qa alios seq nõ sinũt. tã sunt obscuri: qa magis faciũt dubitatõem. Infantissimi: nesciẽtissimi & ĩperitissimi loquẽdi: qa nesciũt qd dicãt. Nomẽ suũ: qa siqs ĩterrogat qũo uocẽt: timẽtes errare subiiciũt q̃ris de gẽte uel de patria: aut dicũt se reuera nescire: qm̃ parui erãt cũ nomẽ sibi ĩpositũ fuit: sed tñ uocari ab aliis Gulielmus.

Refellemus: hoc feci postea ĩ libro triũ chartaꝝ: quẽ scripsit ad Trebatiũ: quẽ cõmentatus ẽ Boeti. pluribus chartis: puta quatuordecim.

interpretãtur scriptor fieri uoluisset ostẽdẽdũ est. Deinde id quod nos interpretemur et fieri posse et honeste: recte: more: lege: natura: bono et æquo fieri posse: quod aduersarii ĩterpretãtur ecõtrario: nec eẽ ãbigue scriptũ: cũ intelligatur utra sentẽtia uera sit. Sunt qui arbitrãtur hãc cãm tractandam uehemẽter pertinere cognitionẽ ãphibologiarũ eã quæ a dialecticis profertur. nos ãt arbitrãtur non mõ adiumẽto eẽ: sed potius maxĩo impedimẽto omnes enĩ illi dialectici amphibologias aucupãtur eas ẽt quæ parte ex altera sentẽtiam nullã possunt ĩterpretari. Itaq; et alieni sermonis molesti interpellatores: et scripti sui: tũ odiosi: tũ obscuri interpretes sũt: et dum caute et expedite loqui uolũt ĩfantissimi reperiũtur. Ita dum metuũt indicẽdo neqd ambiguũ dicãt nomẽ suũ pronũciar̃ nõ possũt. Verũ horũ pueriles opiniões rectissimis ratiõibus cũ uoles refellemus. Impræsentiarũ hoc ĩterdicere non alienũ fuit. ut huius ĩfantiæ garulã disciplinã cõtẽneremus.

De diffinitione.

Cum diffinitõe utẽur primũ afferẽus breuẽ uocabuli diffinitõnẽ: hoc mõ: maiestatẽ is minuit

c

Cum diffinitõe utemur: thema supius positũ ẽ. Saturninus tribunus plæbis uolebat ferre legẽ frumẽtariã ĩ hũc modũ. placeat senatui populoq; romano ut frumẽtũ diuidat̃ ĩ plæbẽ: ueꝝ ꝓhibẽte cepione: põtes & oĩa distributa sũt: accusat̃ læsæ maiestatis qd̃ ꝓhibuerit tribunũ facere officiũ suũ: ex quo nascit̃ cõtrouersia: ꝙ sit lædere maiestatẽ: hoc aũt sæpe cõtigit & in sermonibus quottidianis hoc mõ: fortissimus qdã uir fuit: ĩmo potius temerarius diffiniuit qd sit fortitudo. Afferemus breuẽ uocabuli diffinitõem: ponit̃ ꝓ descriptõe: significat. n. utrũq; sane dialectici quæq; ita distinguũt: diffinitõem eẽ eã quæ declarat res ꝑ essentialia: ut hõ est aĩal rõnale mortale. Descriptio uero ẽ declaratio quædã alicuius rei ẽt ꝑ accidentalia: ut homo est aĩal bipers comatũ & barbatũ: sed utraq; tamẽ debet eẽ talis ꝙ cõuertat̃ cũ definito: puta idẽ sit id quod est post uerbũ ẽ cum eo quod p̃cedit: dialectici diffinitũ & diffinitõem appellant: breuem autem inquit pro necessaria tamen: ut homo est animal: nõ autẽ est res quædam habẽs in oĩbus mẽbris animam. Et rationem: non autem habens descriptõem in omni re cõfidẽda: dicũt autẽ: descriptio a græcis uel .Maiestatẽ is minuit: intellige ex parte Saturnini accusantis: qa cepioni nõ cõuenit.

Amplitudo:ciuitatis:bene autem ciuitatis nõ urbis:quoniam maiestas a maioribus dicta in ciuibus & magistratibus nõ in mœnibus.amplitudo aũt ut semp a doctis notata é p potẽtia cũ dignitate Suffragia & magistratus:& si maiestas cõstat in libertate dandi suffragia & in cõsiliis magistratuum: ergo læsisti maiestatẽ cũ disturbasti pontes & cistellã.tu iterpellasti ciuẽ ne daret suffragia ad hãc legem appellandã:& me tribunũ uetuisti aperire cõsiliũ meũ populo de legis utilitate. Suffragia:dicunt libertas designãdi p fabas uel testulas & nõ designãdi uolũtatẽ.Suffragatio uero exercitatio & actus neq; significat auxiliũ:ut inquũt multi. Nẽpe igitur ita:diffinitio hæc i modũ sylogismi facta é.nã hæc ẽ tã/ q̃ una minor:diffinitio uero maior ẽ. Itẽ ex cõtrario:ex parte defensoris. Detrimẽto affecit:negat maiorẽ. Ille.n.dicit:q tollit potẽtiã suffragãdi maiestatẽ lædit. hic uero q detrimẽto afficit.Ego nõ affeci:negat minorẽ.Detrimẽtũ dictũ a detero: sicut dãnũ a deo.Sẽtẽtiam uocabuli breuiter describet:maiestas ẽ defendere rẽp.ab omni icõmodo.Itẽ prudẽs qdẽ é hic uir.nam cautelam habet magnã in decipiendo alios & lucrãdo. Factũ nostr̃ cũ descriptiõe cũ ita sit ego remp.ab icõmodo seruaui cũ põtes disturbaueri. ea.n.res maximũ icõmodum erat allatura.

Ratio refellẽ: uidẽ tibi seruare maiestatẽ:cũ eã dãno afficis:qs diceret Gracchũ maiestatẽ seruare: cũ ipse rẽp.pessundabat. Si aut falsa: qa aliter dicis quã res sese hẽat: ut si dicam:sapiẽtia ẽ habere cautelã i decipiẽdo:mõ aliq d lucrẽ. Itẽ si seruarẽ cũ detrimẽto reip.ad quod creati eẽnt cẽsores & dictatores ad iperium malor̃ & libidinẽ cõprimendã: aut inutilis:ut sapiẽtia ẽ cautela lucrãdi p fas & nefas. Turpis q̃ affert: ifamia magna prudẽtia ẽ curare: ut corpus bene se hẽat quo seruato etiã aius ualet. Aut iniuriosa:cõtra partes iuris bonũ ẽ qd patres exhæredet filios:puta si diceret feci ti cõtra mo rẽo Cepio:qm̃ officiũ cẽsoris est uetare malos:nõ tuũ.

Q Væritr̃.i.disputãdo:tã ab accusatore q̃ a defensore. In trãslatõibus:i dilatõibus & cõmutatõibus thema supius fuerit positũ de eo q substulerat uasa sacra de loco priuato: q cũ accusatus eẽt sacrilegii dicebat se non sacrilegiũ:sed furtũ cõmisisse:qm̃ ea de loco priuato substulisset. Actõem:ut si filius a debitoribus patris iã mortui exigeret pecunias:illi negarẽt sibi q̃q̃ deberi:qm̃ nihil unq̃ eis mutuasset.ille aũt se hæredẽ:& filiũ:& eãdẽ psonã eẽ diceret cũ p̃re: qa pecuniæ sibi iure mutui debeant.Actio aũt nihil aliud ẽ quã uis & modus psequẽdi i iudicio qd̃ sibi debet. Petitõem:ut si qs procurator uel alter istitutus dicat p altero:& petat ut sibi debeant pecuniæ noie ipsius litigãtis. Aut executõem:ut si duo litigarẽt:& lite adhuc pẽdẽte alter recederet:& alium p se dicẽtẽ reliqueret q cãm suã exequeret. Alio mõ hẽat:ut si qs pignus tollat alteri priusq̃ uocet in ius. Alio tpe:ut si qs petat a debitore pecunias i calẽdis maiis q̃s debeat calẽdis augusti. In altera lege:debeo tibi pecunias noie pẽsiõis:nõ mutui:qa nõ mutuasti q̃q̃. Nũ alio loco:petis apud ædiles:cũ clericus sim:& ad epm̃ ius meũ pertineat. Nũ alio quærẽte:hic nõ põt petere quia seruus est. Agente:quia tu es in aliena potestate:non potest causam agere pro quoquam:uel serui non possunt esse testes. Moribus:sunt adhuc aliq̃ ciuitates:in quibus episcopus dat iura tam episcopalia quam secularia.Dicit ergo moribus & legibus reperientur.quia per leges & cõsuetudines qũo hæc fieri debeant cognoscetur.

I N cã rationali:in q̃ multæ leges nõ ꝓpriæ sed a simili sumptæ afferebant hoc modo.Male olus matrẽ occidit:in carcerẽ coniicit:testamẽtũ facit:& adeunt hæreditatẽ externi:& priuatur:eã ipse petit his legibus sũptis a simili.primo quod furiosus sit:qm̃ furoris est matrẽ occidere.inde qa testamẽtum furiosi nullũ est:& pro nihilo reputatur.Postremo quod si

qui ea tollit:ex quibus rebus ciuitatis amplitudo constat. Hæc sũt ea quæ capiunt suffragia populi et magistratus cõsiliũ.Nempe igitur tu et populũ suffragio et magistratũ consilio priuasti:cũ pontes disturbasti.Itẽ ex cõtrario maiestatẽ is minuit qui amplitudinẽ ciuitatis detrimẽto afficit.Ego nõ affeci:sed prohibui detrimẽta:ærariũ cõseruaui:libidini malorũ restiti:maiestatem oẽm intetire nõ passus sum.Primũ igitur uocabuli sententia breuiter et ad utilitatem causæ accõmodata describetur.Deinde factũ nostrũ cũ uerbi descriptiõe coniũgetur:et descriptionis ratiõe aptabitur.Deide cõtrariæ descriptiõis ratio refelletur:si aut falsa erit: aut inutilis:aut turpis:aut iniuriosa.Id quoque ex iuris ptibus sumetur de iuridiciali absolura: de qua iã loquemur.

De trãslatione.

Q Væritur in trãslatiõibus:primũ nũ aliiq̃s eius rei actõem:petitõem:aut executõem hẽat quã nõ oporteat.Nũ alio mõ:alio tpe:alio loco:nũ alia lege:nũ alio quærente: aut agente.Hæc legibus et moribus de æquo et bono reperiuntur: de q̃bus dicetur in iuridiciali absoluta.

De ratiocinatione

I N causa rationali primũ quæritur quid in rebus,

moritur quispiam ab intestato: puta si testamentum non ualet: hæreditas uicinioribus datur. Sicd in rebus minoribus: in maioribus testamẽtis semp quod iudicatũ ẽ: aut quod ĩstitutũ ẽ a testatore: uel q seruari debeat: & hæreditas pueniat ad eos quos testator ĩstituerat. Aut minoribus uult quod siqs occiderit seruũ iudicet furiosus: q̃to magis q matrẽ. Aut similibus: q dam ol occidit patrẽ & reus patricidii iudicatus ẽ, ergo q matrẽ negat a simili iudicãdus ẽ. Aut iudicatũ: secũ dũ eas leges: quas nõ quærimus fieri. Vtrum similis: quia si quis occiderit matrem nõ minus peccat quam si occiderit patrẽ. Vtr cõsulto: noluerunt facere tot leges de re. Ea dẽ: cõsulto. n. cõstitueretur facer legẽ de matre: qm̃ de pre satis scriptũ erat: q̃ res æque ad matrẽ q ad patrẽ ptinere putauerũt

maioribus: aut minoribus: aut similibus similiter scriptũ aut iudicatũ sit. Deide utrũ ea res similis sit ei rei de qua agitur. an dissimilis. Deinde utrũ cõsulto ea de re scriptũ nõ sit: quod uoluerit cauere: quod satis cautũ putarit propter cæterorum scriptorum similitudiem. De partibus legitimæ constitutionis satis dictum est. Nũc ad iudicialẽ reuertãur.

De iuridiciali absoluta.

Absoluta iuridiciali cõstitutiõe utemur: cũ ipsã rẽ quã nos feciss cõfitemur: iure factã dicemus sine ulla assũptiõe externæ defẽsiõis. In ea cõuẽit quæ iure ne factũ sit. De eo cã posita dicere poterimus: si ex quibus ptibus ius cõstet cognouerius Cõstat igitur ex his ptibus natura: lege: consuetudie: iudicato: æquo et bono: pacto. Natura ius ẽ: quod cognatõis aut pietatis cã obseruatur: quo iure pẽtes a libris et a pẽtibus liberi colũtur. lege ius ẽ id quod populi iussu sãcitũ ẽ: quod

In his aũt partibus is plus posse uidebat q plus habuit eloquẽtiæ cum & ad accusatorẽ & defensorẽ ptinerant. De partibus legitimæ. l. q̃ ẽ descriptio & snia. Reuertamur. l. tractãdo p regulas artis diffinitõem superius breuiter & loco degustatõnis datum.

Absoluta iuridiciali: ea pars iuris q̃ ẽ p se pfecta & alieno nõ indiget auxilio ĩ quo cõcedius factũ & scriptũ. Fecisse cõfitemur: ĩ hoc differt a cõiecturali. Sic assũptõe: p hoc excludit partẽ iuris assũptiuã. Iure ne sit factũ: ut ait Quĩ. ius q̃rit p hæc uerba iur an iniur a: oportet uel nõ oportet: recte uel nõ recte: decet uel nõ decet ergo hæc pars maxie uocat q̃litatiua uel generalis: qm̃ gẽ usa apud oratores pro specie ponitur. Quæri conuenit: tam ab accusatore: quam defensore hoc modo: occidisti filiũ occidi: & recte feci: ideo nõ recte feciisti. De eo causa posita: idest præposita controuersia de iure: idest utrum aliquid iure: an iniuria factum sit. Notandum autem est quod ut a iurisconsultis diffinitur. Ius est scientia & ars æqui & boni quod ad homines pertinet: unde hæc constitutio græce uocatur dicæologia: fas uero deorum est. Præterea sciendum quod duplex est ius: scilicet scriptum & non scriptum: scriptum ius ex iis partibus constat. s. legibus quæ sunt ad remp. gubernandam & continendam & plæbiscitis: quæ sunt statuta facta per tributos & senatusconsulta: quæ a senatu instituta sunt. item ex decretis principium quæ sunt ab imperatoribus ex auctoritatibus prudentum: quæ a iudicibus ab reliquis a magistratibus facta sunt. Ius autem sine scriptis est quod de more constat & sic diffinitur. Ius ex more est: quod longa uetustate comprobatum est. & differt a superiori quod illud in scriptis: hoc sine scriptis: illud potest nouum hoc semper uetus esse debet: illi nun q̃ cõtradicitur: quia pœna constituta facit assentiri: huic omnes sponte sequantur: neq; quẽquam cogit. Præterea aliud ius est quod appellatur ciuile quod ad ciues pertinet: ut si dixero: nemo in nocte ambulare sine cãdela audeat. aliud est quod dicitur ius gẽtium: ut si dicat: nemo possit ducere plus q̃ unam uxorem. Naturæ ius est. i. naturale ius quod quadam natura ingenitum est unicuiq; animali: ut appetere solem. Cognationis: sicut patris ad filium uel econuerso: qm̃ filius obligatus est patri: iure naturali impellente aut pietatis: sicut erga maiores & maxime erga deum. unde ẽt pro religione sæpe ponit: quã græci uocãt eusebia. Obseruat: custoditur uel uenerat. Quo iure: applicat ad ppositum. A parentibus liberi colũt: puta si pater pp filios pascendos in furto deprehẽsus esset: is poterit se tutari iure cognationis: quod amor ei ingenitus erga filios eum impulerit. Aut parentes a liberis: ut si quispiam pater per uim littorum traheret in carcerem: & filius uetuisset. Accusatur igitur filius: quod magistratus uiolauerit: poterit se excusare iure naturali: quod pietas patris eum coegerit a pietate etiam seruata erga deũ hoc modo. Si aliquis sacerdos: uel uir religioni deditus uiderit alium res sacras furantem ciuem occiderit: cum eas res deponere nollet. Lege ius est: cũ lex sit: quod filius moritur intestatus forte patruus hæreditatẽ occupat: uetatur a filio: q uocatus in iudicium excusat se lege: & filius nõ frater mortui patris possideat. Lex autem est: quæ sit in scriptis concedente senatorio ordine: & populo per hæc uerba ferẽtis legem sic uelitis: iubetis ne. Sancitum: pœnas sanguinis firmatum: inde cogit semper: cũ nos ipse permittat ut si dicatur: quicũq; hominem interfecerit capite priuetur: unde magistratus quibus est potestas: ea sacrosancta uocãt: ut erat potestas tribunitia: cuius reuerẽtiã siqs læsisset pœnã sanguinis dedisset.

Quod genus:uerbi gratia:ut i ius eas cũ uoceris:q̃dam uocat seruum in ius:quoniam in crimine de prehẽsus sit negat his:qm̃ serui subiure p̃torio nõ sunt cũ alterius sit ptãtis ille eũ cogit per legem q̃ dicit:ut oẽs qui uocati sint in ius q̃primũ ueniãt. Cõsuetudine:ut supra diximus multis modis differt ius a more:a iure scripto:sed addit hoc aliud q̃ locus legis ẽ uel tabula:uel charta:uel codex:sed locus cõsuetudinis ẽ ipsa memoria. Ac si sit legitima.i.in lege scriptũ. Vsitatũ:in hoc frequẽtatiuo inclusit ꝓpriã naturã cõsuetudinis quæ ex lõga uetustate continet. Quod argẽtario.i.q̃ uni trapezitæ uel mensario:ut appellat sæpe Tullius depositi lege cõmiseris. Repetere possis:quidã trapezita centũ deponit aureos:& in mercaturã ꝓficiscit:interea moritur is q̃ pecunias suas a socio poscit:qui cũ neget se ab eo q̃cq̃ accepisse iura consuetudinis allegare põt:& dicere quod mos semp seruatus ẽ q̃ qui hæreditatẽ testatoris hẽt.is pro omni re parẽtibus respõdere debeat. De quo snĩa lata ẽ: hæc est declarata i aliqua cã per uerba iudicis uel prætoris: uel alterius magistratus allegauit in simili causa ut idẽ i præsenti cã iudicẽt:q̃ ẽt in illa præterita iudicatũ dicãt. Hoc modo nõ recordamini iudices iã tribus annis controuersiam apud prætorẽ urbanũ agitatã:& iudicatã hoc modo fuisse:ut fratri tanq̃ filio hæreditas cælata sit:quare uestr̃ est ut maiorũ nostrorũ sententiã imitemini:aut decretũ quod ptinet ad senatores:& fiebat hoc mõ:ꝓuinciales qui in singulas ꝓuincias mittebantur: ꝓsæpe putabãt prætores ciuitatũ sentẽtias suo arbitrio semp ferre:quapropter ipse ad senatum pscribebat:ut de ea re ipsa indicarent:quã ꝓuinciales uellent:quo facto decretum interpositum esse dicebant. Aut prætori:quia potestatẽ hẽbat ferendi & tollẽdi:leges suspendendi:& reliqua quæ ipsis placuissent:unde ca texochin ius honorarium uocatũ est ius prætoriũ. Aut cõsuli:pp maximam eã potestatem:quia ipsi nihil a regibus differebãt: nisi quod annui tantummodo erant cum illi perpetuo eẽnt:aut tribuno plæbis qui cõstituti sunt:ut plæbem tueat a consiliis senatus. Vnde nihil licebat fieri sine tribunis:quor̃ potentia propter multitudinẽ plæbis & dignitatem significauit Ci. i epistola ad Thermetẽ legatũ:ubi ait:cur ego te uelim cidere in terrores tribunitios:quapropter Valerius quoq; antiaseum magistratum facem tribunitam sæpe commemorat. Aliud decreuit:quantum ad decretum senatus interpositum iudicauit ad reliquos:ut magistratus & iudices. Cum mandati ageretur:quidam aureos centum cc nummisserat mercatori in mercaturam proficiscenti:is itinere mortuus est:isqui cõmisit ab hærede pecunias reposcit: neq; ille quicq̃ sibi debere lisad. M. drusum defertur:qui ꝓpetente sentẽtia tulit:unde uero ad sextum Iulium delata aliter iudicata fuit. Iudiciũ reddidit:pro uoluntate petentis iudicauit hoc est: dixit aureos petitori reddendos. Mandatum autem est officium gratuito susceptum:unde mandatarii sunt quibus illud cõmittitur. Lucilium poetam:scilicet satyricum. Nominauit.i.nomine proprio appellauit:apud maiores uetitum fuit & pœna cõstituta his qui maiores se sine nomine dignitatis uocasset. Vtũ uenerit:hoc est cum hoc contigerit. dicunt autem rationes ad exercitationem doceat enim quomodo debeamus ostendere per regulas iuris aliquid fieri uel non fieri debere quamuis scita liter ab aliquibus iudicatum iudicem:cum iudicem conferemus alteꝝ altero præstantioré esse dicemus hoc mõ. imperitus q̃dẽ ille iudicandus est iudex q̃ hoc ita iudicauit cũ cõstet ꝓ textum ipsum iuris uel legẽ alio pacto fuisse iudicatum:quia huic potius qui excellentior hẽtur fides est adhibenda. Tempus cũ tempore:nondũ condita erat lex q̃ filius succederet patri:qm̃ illud iudicatum fuit quod fratri deberent:aut tempora turbulenta erant & bellicosa. itaq; cũ leges sileant inter arma illi iudicato credere nullo mõ debemus. Numeꝝ cum numero:quãqam uno iudicatum sit fratrem succedere debere:tamẽ crẽdere non oportet:qm̃ multi innumerabiles aliter se habere rem iudicarũt

genus est ut in ius eas cũ uoceris. Cõsuetudine ius ẽ id quod sine lege æque ac si legitmũ sit usitatũ est:quod genus est id quod argẽtario obtuleris expensũ a socio eius recte repetere possit. Iudicatũ est id de quo sẽtentia lata ẽ:aut decretũ impositũ é. Ea sæpe diuersa sunt: ut aliud alii iudici:aut prætori:aut cõsuli:aut tribuno plæbis placitum sit:et fitut de eadẽ re sæpe aliusaliud decreuerit:aut iudicauerit:quod gẽus. M. drusus prætor urbanus quod cũ hærede mãdati ageretur. Iudicium rẽddidit. Sextus Iulius nõ reddidit. Itẽ Caius Gælius iudex absoluit iniuriarũ eũ q̃ Luciliũ poetã in scœna noiatum læserat:Publius Mutius eũ qui L. Actiũ poetã noiauerat cõdẽnauit. Ergo quia possũt res similide causa dissimiliter iudicatæ proferri:cum id usu uenerit iudicem cum iudice: tempus cum tempore:numerum cum numero iudiciorũ proferemus. Ex æquo et bono ius constat quod ad ueritatem et comũnem utilitatem uidetur petinere. Quod genus est:

Ex æquo:& bono hoc genus iuris ex æquo & bono:quando per dispensationẽ nouæ legis mitioris migramus seueriorem legem ad utilitatem communem ciuitatis hoc modo:lex erat:q̃ nemo crearetur imperator ante uigesimum quartum annum. forte cõtingit q̃ duo scipiones in hyspania ꝓfligati sũt. Cui rei:nisi romani ꝓuidissent status eorum pessime sehabuisset:itaq; facta est mitior q̃ licebat añ

uigessimum quartum annum imperatorem creari. electus igitur est. Scipio qui si accusaretur quod cõtra legẽ creatus eẽt: & lege æqui & boni põt accusari; græci. n. uocãt hoc genus iuris epichia: & bene latini uocãt æquũ & bonũ quoniã ex legis unius fractiõe ius aliquãdo seruat & utilitas cõsequ. Maior ãnis. lx. cũ lex sit supra q; senes & ægroti p eã lehẽ coherent. Itaq; mitigãus & scriptũ ẽ q; iter sexa genariũ annũ liceat nõ ire in ius. modo cognito rẽ; pro se det. distinguũt aũt iurisconsulti cãrũ defẽsores hoc modo q; procurator ẽ cãm alienã agi in loco absenti: puta si quis existẽs ferrariæ mittit bononiã quẽpiã q; p se cãm dicat. itaq; pro absenti dat cognito alicui pẽsenti & ppinquo: ut si qs cãm dicat p altero utiq; in ea dẽ ciuitate existẽte patronus ẽ: q pro alio orat & uadit ad aduocatũ: aduocatus aũt est qui recipit cãm. Nouũ ius cõstituti cõuenit: hoc ẽ cõuenit condere nouã legẽ quæ dispẽset & mitiget priorẽ seuerã. Ex tpe; p icõmoditate tẽporis: ut de exẽplo Scipiõis supradicto: uel unicuiq; ex necessitate ius petere diebus sanctis & nõ faciatis. Ex dignitate hois: ut si dispẽsetur lex supius dicta in ius eamus cũ uocẽ hoc mõ liceat uxori i ius uocare nõ ad ius seculariũ: sed ad epatũ cãm suam dicete. nã uidebãt inhonestũ matronã ad põtorẽ ire. Item si lex esset talis principis: liceat unum q pro se ius dicat ex hiberno tepore eẽ principẽ quot diebus in publicum prodire. Ex pacto ius est. i. ex priuata cõuentiõe. est. n. duoꝝ uel plurium in idem consentiẽs. ideo a pace dictum putant q; eo

ut maior annis. lx. et cui morbus causã cognitiorẽ det. Ex eo nouũ genus cõstitui cõuenit ex tẽpore et ex hominis dignitate. Ex pacto ius est siquid inter se pepigerunt: siquid inter quos cõuenit. Pacta sũt quæ legibus obseruanda sunt hoc mõdo. Rem ubi pangũt: oratione pangunt i comitio: aut in foro ante meridiẽ cãm cõficito. Sunt itẽ pacta quæ sine legibus obseruãtur ex cõuẽtu: quæ iure præstare dicũtur. His igitur partibus in iuriam demonstrari iusc onfirmari conuenit: idque in absoluta iuridiciali seruandum uidetur.

De comparatione.

QVm ex cõparatione quæretur utrum satius fuerit ageẽ id quod reus dicat se fecisse: aut id quod accusator dicat oportuisse fieri: primũ quæri conuenit utrũ fuerit utilius ex cõtẽtiõe: hoc ẽ utrum uenustius: facto inter discordes concordia facta sit. Pepigerit; q̃tum ad solẽnitatem uerborum & scripturarum. Conuenit: pertinet ad pactum quod sine solẽnitate fit: puta sine testibus stipulationis & legitima uerborum stipulatione. Pacta sunt: quæ legibus seruanda sunt: alias pacta sunt quæ leges sponte conseruant: quia cũ ipsis legibus cõueniunt & super legibus fundata sũt hoc modo. lex est q; nemo operarius plusquam decem solidis operam unius diei existimtt: uenit unus eius operam petens & ambo conueniunt ut decem solidi soluantur; sicut lex præcepit: & non est contrarium. Rem tibi pangunt: orationem pangunt; hoc genus pacti quod fit secundum leges: non eget aliqua solennitate nec testium: nec alterius stipulationis: sed nudis tantum uerbis: & simpliciter componitur quoniam propter leges uideri non potest. Itaque cum rem pascitur sola oratio requiritur & uidetur pertinere ad illud quod dixit: pepigerit. hoc uerbum autem pango antiquum est: nam nos dicimus pango. In comitio aut in foro: per exempla ipse quo Romulus & Titus tatius in unum regnum conuenere: fecerũt hoc pactũ quod licitum esset eis dare iura siue i comitio: siue i foro iuridiciali: cum tamen ea loca diuersis officiis constituta essent. nam comitium erat locus ubi conueniebant cũ aliquid de statu ciuitatis erant tracturi. Forum autem iuri dando constitutum est. Hoc autem pactum sine aliqua sine solẽnitate stipulationis uel testium: uel scripturaꝝ obseruant: quia non est contrarius. Conticito: conducito. Sunt autem pacta: hoc est alterum genus pacti: quod sit; licet contra leges: tamen seruat pp solẽnitatem testium stipulationis scripturæ hoc modo de utroq; pacto. Exemplũ ostendendum est quod accedit ad operarium: & uno die eius operam cõducit decem solidis: sicut ẽ ex more: hoc ẽ pactũ quod seruatur legibus: uerũ si penuria esset operariorum: & unus peteret uigiti solidos: cũ de iure non dentur nisi decem: tunc stipulatione & solẽnitate opus est: & tunc seruatur hoc pactũ sine legibus: quoniã pacta solẽnitate facta dicuntur frangere leges. His igitur partibus: concludit partes iuris per quas nos possumus demonstrare utrum aliquid iure an iniuria factum sit.

CVm comparatione: exequitur nunc secũdã partẽ iuridicialis: quæ dicitur assumptiua: quã in plures partes diuiserat: thema superius positum Pompilii fuit: q cũ i angustias mõtium deuenisset a gallis obsẽssus est. & tandem ut exercitum liberaret ipediméta reliqt: accusat q; statũ romanũ prodiderit: quod romanũ est semper in armis esse: nec unquã qescere: qd cum arma perdiderint necesse est ut romani hostibus succumbant. Quæretur. s. improbando: defendendo facta Pompilii. Vtrum fuerit satius: quæro a nobis iudices: utrũ fuerit melius arma dum taxat: aut uiros simul cum armis perdere. Contra si exercitus totus cum hostibus egregie pugnasset licet cum armis interisset status romanus maiorem laudem & fructum reportasset. primum posito casu ad utrunque litigantem pertinet. adhuc ostendit regulas perfusas: quibus uterque utatur. Ex contentione: idest comparando utilitatem & damnum reipu. permissionem armorum tantum: aut

armoꝝ cum uiris simul: hoc extat expositiue. exponit. n. quid sit utile. Sciendum est. n. secūdum philosophos utile ab honesto separari nō posse. Venustius: ad laudē & formā: q romanis fuit īgenita. Eqdē nō uideo q̄ honestas sit cū incōmodis maximis pugnare: qn potius temerariis ifamia affert facilius pugnādo exercitū adduxisse. Cōducibilius: maior utilitas reipu. accessisset si gladius strictus iter fecisses quā arma turpiter dimittere: cū romanū sit pugnando penitus mori quā turpiter uiuere.

Oportuit iudicare: fuit ne cōcessa licētia iudicādi utꝝ fuerit magis utile illud qđ fecisti: etenī a sena tū ptinebat. Interponet suspitio: nē mirādū si hoc fecerit: qm̄ semp habuit odiū militū suoꝝ: itaq; cōtētus fuerit hoc euenisse: ut iracūdiā cū incōmodis militū exaturare potuisset uel si qs dubitet eū grādē pecuniā ab hostibus accepisse cū semp auarissimus fuerit. Sed dolo malo: cū odium habuerit: i oēs milites arma dimisit: nō ut utilius putaret: sed ut irā suā exaturaret. Poterat ne uitari: n debuisti cōsiderare si i angustias iuisses te nō in posse sine incōmodis exēptuꝝ. itaq; nō poteras potius collem ascēdere quā i uallē & angustias descēdere. Ad defensorē cā refellet: quo qđ pecuniā & pparua utilitate subisse ī gēs damnū & uitæ piculū: nōne sciebā si id fecisse romæ postea punitū dū fuisse: aut quo podio militū id fecisse nōn fuisset mihi maior ignominia ex turpi deditiōe quā utilitas & iracūdia exaturata. His sic tractatis: positis regulis ab utraq; parte & cōfusas & separatas adiūgit locos cōes putroq;. Accusator utet loco cōi: si dimittitis iudices Pōpilium īpunitū: cōsiderare q̄tū piculū statui romano factū sit is. eteni oēs imperatores paruo piculo audebūt de utili iudicare & statū nostꝝ i picula cōiicerēt pmaxima cū ad senatū pti neat. Per cōquestionē: duo significat & locū misericordiæ & sit cōsiderare q status ipatoꝝ sit hñt multos fatores cū fortunam habēt pspera: facilius cōducibilius. Deinde oportebit quæri ipsū ne oportuerit iudicare: utrū fuerit utilius: an aliorū fuerit utilius statuēdi potestas. Deinde interponetur ab accusatore suspitio ex cōiecturali cōstitutōe. quare putetur non ea ratiōe factū esse: quod melius deteriori antponeretur: sed dolo malo negociū eē gestū de aliqua probabili causa. Deinde quæretur potuerit ne uitari ne in eū locū ueiretur. Ab defensore cōtra refelletur argumētatio cōiecturalis: de qua āte dictū est. His ita tractatis accusator utemur hoc loco cōi in eum q̄ utile utili præposuerit: cū statuēdi nō haberet ptātem. Defensor cōtra eos q̄ æquū censeāt rem pniciosā utili preponi: utetur loco cōi per conquestionē: et simul quæret ab accusatoribus et ab iudicibus ipsis qd facturi essēt si in eo loco fuissent: et tēpus: locū: rē diliberationē suā ponet ante oculos.

De translatione.

Translatio criminis ē cum ab reo facti causa īaliorū peccatū trāsferetur: i qua primū quærēdū est uere ne i alterū crimē transferatur. Deinde spectandū est an æque magnū sit illud peccatū quod in aliū transfertur. ac illud quod reus suscepisse se fateatur. Deinde oportuerit ne in ea re peccare in qua alius ante peccarit. Deide oportuerit ne iudiciū āte fieri. deide

si uero perdūt oēs sequunt. habenda certe nobis misericordia cū de tanto culmine potestatis & honoris ad tam ifimū statū puenerim: ut per cōquestionē hoc ē per lamētatiōem hoc mō infelices certe sunt imperatores oēs qui licet oia pericula pugnando p repu. ferant: tamē nō possunt ciuibus suis satisfacere. Quod facturi essent. quæro ab oibus uestꝝ quid faciendū putauissetis si in eo statu fuissetis. Tempus ante oculos: cōsiderate incōmoditatē tēporis; erat mēsis augusti: nō erant pluuiæ: aridi tas maxima: uel erat hyems. itaq; cum non possemus stare sub aquis necesse erat diuertere in eo loco: ubi oia erant parata ad hyemādū. Rem: eramus oēs bello fameq; cōfecti: unde milites minabant se ad hostes fugituros. Locos: locus erat sterilis: saxosus: aqs immunis neq; fontes: neq; flumina habebat: quibus equi homines q; uti possent.

Translatio crimis: ab aliis dr̄ relatio: uel status cōpēsatiuus: eoq; par pari uideat referre is q dicit se occidisse quēpiā: qm̄ ēt ipse ī simili crie peccauisset. thema pōt eē duplex uel Horestis q Clytēnestrā occiderat: aut oratiæ a fratre occisæ qm̄ī publica lætitia sola plorabat maritū: & nō fratris salute lætabat. historia ē nota: hoꝝ aūt exēploꝝ alterutro utemur: & textus reqrere uidebit. Cā facti: puta morsa gamēnonis: aut lachrymæ oratiæ. In alioꝝ peccatū trāsferre: i hac aūt cā nō defēdius peccatū: sed cām p cōpēsatiōem alterius facti. In qua primū q̄rēdū esse ueꝝ ne det regulas tractādi. dicit ergo: uidēdū ē prīo si ille q occidit aliū moriatur morte. Aut illa q deflet maritū & nō fratrē: sicut oratia. Atq; an magnū sit: occidi matrē. nā ipsa patrē meū occiderat: quod æque īdignū fuit. Cōtra uero debuisti oratiā occidere: qa lachrymæ nō sunt uere cā occisionis.

In qua alius peccauerit: licet Clytēnestra occiderit patrē tuū: nō tamē debuisti eam punire: cū turpissimū sit eos imitari: quos improbas. Itē nō est imitādus malus mos: ut hæc tm̄ pro lachrymis occiderat. Iudiciū ne ante ferri: leges sunt cōditæ: ut si quis peccauerit puniat a iudicibus & nō ab aliis.

Cum factum iudicium non sit: sunt hic duo peccata consideranda: & mors matris: quod est contra oẽm pietatẽ: & q̃ eã idẽnatã occidisti: factũ. s. ex culpa tua: qa tu occidisti eã. Locus cõis: nõ dubium ẽ: q̃ quotiẽs uiolẽtia regnat: & nõ ius: q̃ ciuitas nõ ẽ ciuitas: sed latrociniũ. nã ad qd ergo sunt iuẽtæ leges & magistratus. Percũctabit: cũ dicas recte abs te occisã ẽ matrẽ. Quæro abs te: si tu dicas recte te occidi anteq̃ iudicaris. ualidũ qdẽ hoc argumẽtũ ẽ. Quid credis alios. s. facturos hoc tibi cõcederẽt. Oĩa iura cõfoderent: & oẽs inimicos suos occiderit. Si ipse accusator: qd diceres: si ego eadẽ rõe te occiderẽ idẽnatũ: nõne eẽt procedere ĩ infinitũ. Defensor facti atrocitatẽ: cõsiderate iudices qd sit occidere regẽ: qd occidere maritũ suũ: & nõ solũ nõ dare pœnas suas: sed ẽt regnare cũ adultero. Rem: cõsidera re q̃tus dolor: q̃ta ignominia sit uidere occisorẽ patris regnãtẽ. Locũ: regia erat & ĩ arce se cõtinebat. Ita: q̃ ĩ ius uocari nõ potuisset. Tẽpus: ea hora sola erat: cnm mox stipatorũ copia accessisset. Itaq; si distulisse frustra postea in ius uocassem. Vtile ĩ iudiciũ uẽirẽ: utilissimũ iudices ẽ ad r̃primẽdũ malorũ mores: si ubiq; iuẽiãt: puniãt potius q̃ ĩ ius uocare.

cum factũ iudiciũ nõ sit de illo crimine: quod in aliũ trãsferatur. Oporteat ne de ea re iudiciũ fieri: quæ res ĩ iudiciũ nondũ uenit. Locus cõmunis accusatoris contra eum: q̃ plus cẽseat uim q̃ iudicia ualere oportere et ab aduersariis percũctabitur accusator quid futurũ sit si idem cæteri faciant: ut de indẽnatis supplicia sumãt: quod eos idẽ fecisse dicat. Quid si ipse accusator idẽ facere uoluisset. Defẽsor eorũ peccati atrocitatẽ profe ret in quos crimẽ trãsfert: rem: locũ: tẽpus: ante oculos ponet: ut hi qui audiunt existiment: aut non potuisse: aut inutile fuisse rem ĩ iudicium uenire.

De concessione.

Concessio ẽ: p quã nobis ignosci postulamus. Ea diuiditur in purgationẽ et deprecationẽ. Purgatio ẽ cũ cõsulto a nobis factũ negamus. Ea diuiditur ĩ necessitudinẽ: fortuuã: ĩprudẽtiã. De his ptibus primũ ostẽdẽdũ ẽ deide ad deprecationẽ reuertẽdũ uidetur.

De necessitudine.

Primũ cõsiderandũ ẽ. num culpa uentũ sit ĩ necessitudinẽ: num culpa ueniẽdi necessitudo fecerit. Deinde quærendũ ẽ: quomodo uis illa uitari potuerit: ac leuari. Deide is q̃ ĩ necessitudinem causam cõferet exptus ne sit qd cõtra facere: aut excogitare posset deinde num quæ suspitiones ex cõiecturali cõstitutione trahi possint quæ significẽt id cõsulto factum esse quod necessario accidisse dr̃. Deinde si maxie necessitudo quæpiã fuerit: cõueniat: ne eã satis idoneam causam putari.

De imprudentia.

Si autem imprudẽtia reus se peccasse dicet primũ quæritur utrum potuerit scire an non potuerit.

Per q̃ ignosci postulãus: si post cõcessionẽ facti unde possit oriri dubitatio: quõ sit cõstõ: cũ nulla sit cõtrouersia. Soluit̃ ãt sic: q̃ ĩ iuridiciali nõ orit̃ cõtrouersia de facto: sic ĩ cõiecturali: sed orit̃ de recto: uel de uenia dãda: uel nõ dãda. Reus. n. dicit ueniã eẽ cõcedẽdã: qa factũ ẽ nõ spõte: aliter negat id fieri oportere. Purgatio: dat diffinitõem: sed posterius tractabit. negamus. n. apud Ci. semp exponẽt̃ p dicimus nõ. Cõsulto factũ negabimus: sẽtiebã nescio quẽ sternẽtẽ: itaq; cũ uox eẽt credẽs esse carnẽ hoiem percussi.

Necessitudinẽ: q̃ dr̃ ipellẽs nolẽte fortuna: q̃ dr̃ casus ĩ põmeditatus: q ĩpedit ne facias: q̃ uolebas. Imprudẽtiã capit p ignorãtia. Primũ cõsiderãdũ ẽ. Erat lex apud rhodios: q̃ nulla nauis rostrata uẽiret ad portũ: q̃ si fieret ĩpune caperẽt: & publica eẽt: euenit q̃ nauis cypr̃ cõtẽdẽs p tẽpestate in portũ rhodior̃ appulsa ẽ: supuenit q̃stor & eã petiit: ad iudicium differ̃t: itaq; his regulis utẽdũ ẽ

Nũ culpa uẽtũ sit ĩ necessi. unũ pp tẽpestatẽ excusandus nam anteq̃ uẽtus eẽt nõ debebas appropinq̃re ad portũ. Nã culpa cõtra excusandus sũ: qa lõge erã a littore & nauis erat uersa ĩ cypr̃: sed uis tẽpestatis nauĩ uicit: & huc ĩpulsa ẽ nobis ihibẽtibus. Quõ uitari potuerit: sũt alia loca: p q̃ poteras nauigare: itaq; cũ scires piculũ eẽ tẽpestate surgẽte: ne amitteres nauĩ aliud q̃ rẽdũ fuit. Leuari: nõ fuit tãta tẽpestas quã remis cõtra nitẽtibus & uellis nõ potuissetis supare. Exptus rei sit; multis modis potuisses euitare: sed neq; tẽtasti: neq; curasti uitare: itaq; excusandus non es.

Quæ significẽt id qd̃ cõsulto factũ: tu sẽp exercuisti practicã: & cũ scires multas naues circa littora nr̃a uersari ueniste ut p̃dareris ñ ĩpulsus a tẽpestate. Si maxia necessitudo: puta si fuisset seuera tãta tẽpestas: q̃ nullo mõ resister e potuisses. Cõueniat ne cãm: qd ad nos tẽpestas fuerit: uel nõ fuerit quouis pacto puniẽdus es: nam lex nr̃a nõ noiat tempestatẽ.

Si autẽ propter imprudentiam: atqui duplex est: imprudentia scilicet facti & iuris facti. Itẽ duplex. s. facti ꝓprii: uel alieni ĩprudẽtia: facti ꝓprii nõ mereẽt ueniam: puta si q̃s negaret se

quicq̃ debitori cum pecunias non meminerit se accepisse. Facti alieni meretur ueniam: ut siqs in alie nã patriã, pficiscés cõtra mores eius patriæ arma gestasset. Imprudẽtia quoq; iuris duplex. s. scripti & nõ scripti. Nõ scriptũ ius meret ueniã: ut si filius dicat se ignorare eẽ cõtra pietatẽ: q ei cõtradicit. Scriptũ uero nõ meret: ut siqs cõfiteat p̃ imprudẽtiã se pulsasse patrẽ: qm̃ nõ sciret legẽ eẽ: q̃ qui patrẽ pulsat hæreditate priuet: hæc aũt dicq̃ nũcagit ẽ imprudentia facti: & meret ueniã: tñ ut ĩqt Aristoteles ĩ ethicis: debet subseq̃ dolor utr̃ potuit scire an nõ. Notãdũ ẽẽt: q̃ aliq̃ ignorãtia ẽ crassa: q̃ ignorat ea: q̃ oẽs sciũt: puta q̃ nõ comedant carnes sabbato: & hæc nõ excusat. Si ãt aliqs ueniẽs rure portauerit arma: q̃ ipso absente p̃hibita fuerãt: is ueniã meret. Erat ergo lex: q̃ nemo occideret ciuẽ: & oĩs seruus factus liber eẽt ciuis. Quidã habuit seruũ: quẽ moriẽs liber̃ facit absente fratre: is cum reuertitur iter aperiendũ testamentũ: ueniũt ad cõtẽtõem: & seruũ liberũ & ciuẽ occidit. ergo lis sic tractat ex parte rei rure eram: cũ factus ẽ liber: nec potui scire q̃ frater testatus sit. nã claudebant testamẽta scripta p̃ testatorẽ: & testes nõ sciebãt quid ĩ scriberent: nisi q̃ eo facto scribebãt se audisse illud testamẽtũ ĩ scriptis nũcupatum. Itẽ põt eẽ aliud exemplũ. rhodii lex erat: q̃ nemo sacrificaret de uitulo. forte q̃dam in tẽpestate uouerũt se sacrificaturos de uitulo cũ eẽnt ĩ littore: é ergo ĩprudentia facti alieni. Vtr̃ data sit opera: potuisse scire a multis cũ ingressus es ciuitatẽ: q̃ arma nõ ferebant: si q̃ fuisses: qa lex erat publicata. Vtr̃ casũ nõ potui scire: qa interfectus fuit auus: & subito facta ẽ lex: q̃ nõdũ audita erat ab oĩbus. An culpa: qa si cã principalis ĩnos fuerit nõ meret ueniã: & appellatur peccatũ uiolẽtũ. Sed culpa: ergo duplici pœna mulctandus erit: & p̃ crimẽ: & p̃ ebrietatẽ: uel amorẽ: ut si dixisset se uoluisse ĩgredi ad amicam rualẽ inuidisset. Iracũdia: si riualis cõtẽdisset: & ad iracũdiã puocasset. Cõiecturali cõstitutõe: p̃fecto sciebat eũ ciuẽ: sed simulabat. nã semp fuit sibi inuisus. Ne satis p̃sidii: occidisti hoiem & ciuẽ romanũ: itaq; nõ ignorantia excusat peccatum.

Deinde utrũ data sit operã: ut sciretur: aut non deinde utrũ casu nescierit an culpa. Nam q̃ se propter uinum. aut amorẽ: aut iracũdiã fugisse rõem dicet: is animi uitio uidebitur nescisse nõ imprudẽtia: quate nõ imprudẽtia se defendet: sed culpa cõtaminabitur. Deide cõiectrali cõstitutione quæretur utrũ scierit an ignorauerit: et cõsiderabitur satis: ne imprudẽtia præsidii debeat eẽ cũ factũ eẽ cõstet.

De fortuna.

Qvm ĩ fortunã causa cõferetur: et ea re defensor igosci dicet reo oportere: eadem oĩa uidentur cõsiderãda: quæ de necessitudine præscripta sunt. Etenim omẽs hæ tres partes purgationis iter se finitimæ sunt: ut in oẽs eadẽ fere possint accõmodari. Loci cões in his causis acusatoris cõtra eum q̃ cũ se peccasse cõfiteatur tamẽ: oĩone iudicis cõmoretur. Defensoris humanitatem misericordiam: uoluntatem in omnibus rebus spectari cõuenire: et quæ cõsulto facta nõ sunt ĩ eis fraudẽ eẽ nõ oportere.

De deprecatione.

Qvm ĩ fortuna: quæ dicit accidentale ĩpedimẽtũ ad res humanas ciues: cã ab oĩbus ignorat. Casus uero generalis ptinet ad res inanimatas: ut mari: domibus. Est ãt uocabulũ mediũ: sicut græci dicũt demonẽ tã felicẽ q̃ infelicẽ: thema hoc: imperator q̃dã mõte castra metatus p̃ uicinitatẽ hostiũ in uallẽ descẽdit: ut tutus eẽt: uenit q̃ propter nimiã pluuiam subitã magna pars exercitus periit. Accusatus: est & quæritur utr̃ dignus an nõ dignus sit pœna. unde posset q̃ri sicut supra quomodo sit cõstitutio: ubi nõ est controuersia. Soluitur aũt q̃ licet non sit in prima parte: hoc est in facto: tamen est in defensione. In fortunam conferatur: hoc tãtum dicit imperator se amisisse exercitum propter subitam: & impræmeditatam pluuiam. Defensor: imperator: q̃ amisit exercitum. D: necessitudine: primo num culpa uentum sit: ut quare castra metatus sit: es ĩ uallibus non debebas considerare fortunam: quæ fieri posset. Num necessitudo: ego discessi de monte in uallem: ut essem magis remotus ab hostibus & tutior: tum impellente fortuna effugere non potui. Vitari: non potuisti stare in monte: quis impediebatur. Aut leuari: tum potuisses effugere: uel defendere a pluuiis aliquo modo: si uoluisses. Expertus ne sit: cum sensisti pluuias tempore noctis tentasti: ne si posses euitare. Inter se finitimæ: propinquæ partes. nam ut in ueteri ait diuersis respectibus fortuna potest necessitudo esse: & econtra. Tamen iudices commoratur. confitenti se peccasse condemnatur: datur qui cum hoc ipse fateatur: & tamen uerbis suis indicium tardat nullã meret ueniã. uer̃ tamen licet confiteatur se peccasse: non tamen fatetur punitionem: quoniam est ex fortuna peccatũ.

Defensoris humanitatem. s. locus communis. Considerate iudices nullam esse rem in rebus humanis: quæ non sit subiecta casibus & fortunæ: quæ profecto in omnibus dominatur. Misericordia: uestrum est misereri nõ sponte peccantium: sed qui a fortuna miserabiliter decepti sunt. Voluntatem spectari: considerãdum est ĩ omni peccato: quo animo: & quo consilio quis peccat: etenim ego id feci ut ab hostibus separarer: & exercitum seruarẽ incolumẽ. In his fraudem: nõ cõuenit igit iudices cos puniri: qui sponte non peccarent: & digni sunt uenia. Sciendũ est differentiã esse inter malum facere

& malefecere q; malefacit aliqs cummala p̃cesserit uoluntas. Malus aũt fecit cum bonus præcesserit aĩus: & inde a fortuna decepti sunt famulus & dñs inter bonũ facere & benefacere.

Cc QVm fatebimur nos peccasse: i hoc conuenit cũ purgatõe: puta si dicat Cato: uel legarius fateor me fuisse põpeianum: & Cæsarem offendisse: & hoc sciẽter: prudenter: & spõte fecisse. Hic ignoscẽdi conqueritur: ex hac parte depende nia. Si plura officia: ad numer; maiora: ad quanti tat em hoc modo. Cõsidera Cæsar quot constitutio. s. in danda & nõ danda ue

OEprecatione utemur: cũ fatebimur nos peccasse neque id imprudenter: aut fortuitu: aut necessario fecisse dicemus: et tamẽ ignosci nobis. postulabius Hic ignoscẽdi ratio quæritur ex his locis. Si plura aut maiora officia q̃ maleficia uidebuntur constare si qua uirtus: aut nobilitas erit i eo qui suplicabit: si qua spes erit usui futura: si sine supplicio discesserit: si ille supplex: et mãsuetus et misericors in potestatibus ostẽdetur fuisse: si ea quæ peccauit: nõ odio: non crudilitate: sed officio et recto studio cõmotus fecit: si tali de causa. aliis quoque ignotũ sit: si nihil piculi nobis futurũ uidebitur: si eũ missum faciẽus: si nulla a nr̃is ciuibus aut ab aliqua ciuitate uituperatio ex ea re suscipietur. Loci cões de humanitate: fortuna: misericordia: rerũ cõmutatione. His locis oĩbus ex cõtrario utemur is: q cõtradicet cũ ãplificatõe et enumeratione peccatorũ. Hæc causa iudicialis fieri nõ põt: ut in primo libro ostẽdimus: sed quod post: sed potest: uel ad senatum uel ad consilium uenire: non uisa est supersedenda.

¶ De remotione criminis.

QVm a nobis crimẽ remouere uolemus: aut i rẽ aut i hominẽ nostri peccari causam cõferemus nes enim te laudabunt: pium: misericordem: clementissimum uma appellabunt. Loci communes: de humanitate: nihil interesse uidentur inter hominem & beluam: nisi quod homo in commodis hominum mouetur benignitate: uihil humani alienum a se putat. Fortuna: considera communem omnibus esse fortunam: nemini parcit: & cui dominari cœpit penitus euertit. Misericordia decet quenquam fortissimum: & imperiosum uirum esse clementissimum: benignum in subditos: atq; humanitate plenũ: misericordem. Rerum commutatione: memento te esse hominem: & caducum: & fortune subiectum: quæ omnia pro uoluntate commutat. Considera quantus fuit Cato: quantus Põpeius: & quo tandem eos fortuna perduxit. In his locis ex contrario: quæ supradicta sunt ad defensorem pertinent: nuc uero docet omnino supradicta per contrarium ab accusatore esse tractanda: puta nulla beneficia cõtulisse: sed potius offendisse nõ esse nobilem: sed degenerem. Cum amplificatione: considera quam crudelis fuit Domitius erga te Cæsar: quam impius: quam tibi semper aduersus siue Romæ: siue apud Massiliam: & ubicũq; gesta sunt bella. Gerebatur enim quando sciebat se Cæsarẽ offendisse. Hæc causa: ponit apud quos tractari possit hæc pars: quæ dicitur concessio. Nã non potest esse iuridicialis: neca iudicibus tractari: quoniam iudices sunt irati & eos oportet iudicari secundum argumenta allegata: & cum seueritate iuris. Ideo ad eos defertur: q; sunt domini legum: puta senatus: populus: imperator.

Cc QVm a nobis crim̃: differt trãslatio supior a remotõe criminis: qd̃ i trãslatõe dat̃ male merẽtibus: ut cædes p cæde. unde dicta ẽ relatio: uel status cõpensatiuus. In remotõe aũt criminis reddit obediẽtiã maiori iperãti: & excusatio criminis pp potentiã maioris iperãtis: i qua qdẽ duplex notat̃ tbema. Graechus seditiosus uir habuit Blasiũ cumanũ amicissimũ & cõplicẽ cõiuratõis: q; cũ i crimine ipso cõiuratõis deprehẽsus eẽt: ad iudiciũ ductus: si i capitoliũ Graechus iqt faces ferre uoluisset: põbuissem. Item Sp. melius propter inopiam frumenti: q̃ plebs afficiebatur: cũ ipse magnam copiam haberet: regnum affectauit: & arma parauit: sensit senatus & ciuicinatẽ

dictatorem creauit:& seruilius ala datus ei magister equitum: q ei obtemperauit. Iussit ergo spuriũ citari & nisi uellet cõpere: ut occideret factũ ẽ: & iiudiciũ uocat'. Sciẽdũ é uero: q Seruilius necessario obligat' obedire dictatori. Blasius uero nõ necessario: sed spõte obediebat Graccho. Cũ crimen remouere uel mortis spurii meliifactæ p Seruiliũ alã: aut cõiuratõis Blasii p obediẽtiam Gracchi.

Aut ut ĩ testamẽtũ: statutũ: põtẽ: tẽplũ: & deniq; oĩa: q̃ sunt extra hoĩem. Idoneã: puta ĩ obediẽtiã dictatoris uel amicitiã Gracchi. Quærẽdũ: rõe accusatoris: uel defẽsoris. Quãtũ reus demõstrabit hoc fuerit: ne cautæ potestatis ille in quẽ causa cõfertur: q̃ ei parere necesse fuerit. Is: dictator: uel Gracchus. Causa peccati: q̃ pcessit: uel ab imperio: uel amici: uel impatoris uel dictatoris. Aut honeste: potuit obsisti pfecto honeste poteras recusare amico tuo oblituisci: & dicere te ifirmũ: uel nõ eẽ honestũ cõtra patriã. nã ab amicis hõesta petẽda sũt. Nulla. n. excusatio ẽ: si amici causa peccaueris. Contra Seruilius ala certe nõ potuissẽm honeste recusare imperiũ dictatoris. Sine periculo: si recusasses Blasi nõ erat timẽdum: ne ille te offendisset. Non. n. obligatus erat. cõtra Seruilius: si dictatori non paruissem: fortassis me occidisset. ñ enĩ dictatori sine piculo resisti põt. plus. n. poterat q̃ senatus cõsul. & oẽs magistratus. Num ea re conueniat: cõcedi qualicũq; causa impulsus es ad parendum Graccho puniendus es. Nã potius erat discindẽda Gracchi amicitia: quã cõtra patriã ire. cõtra melius Seruilius fuit obedire dictatorẽ: & occidere hoĩem: q̃ suã patria interire. Deiñ in cõiecturalẽ: ñ uideris excusanduo Seruilĩ pp hoc nã nõ iperio dictatoris motus es: sed odio i Sp. meliũ: & ut eũ occideres: & exaturares sub p̃textu obediẽtiæ eũ libẽter occidisti. Itẽ ĩ obediẽtiã amici tui hoc faciebas: sed ut urbẽ diriperes & lucrarer is. unde ñ iperii gratia: sed pecuniæ corruptõe cõiurabas. Si cã ĩ rẽ: q̃dam hoc mõ testamẽtũ cõdiderat: hæres meus esto: q̃cunq; statuã Acneam in foro locauerit: quidam hæreditatem adiẽs statuto publico statuã ĩ publico loco phibẽt: & ab hæreditate depellũt: res ĩ iudiciũ delata hoc mõ põt tractari: q̃ de necessitudine p̃cepimus: puta ut q̃ culpa fecerit necessitudinẽ: uel ecõuerso hoc mõ: iniuste hæreditatẽ possides: immo iuste. Nã nõ culpa mea statua i foro nõ é: sed impediẽte statuto. cõtra immo tua culpa necessitudo facta ẽ: q̃ poterasaudire senatũ afferre aliquid ærario: ut ipetrares: sed nõ testamenti.

Quoniã satis: hucusq; tractatum ẽ de materia causarũ: hoc est argumẽta: q̃bus possit quis litigator uti: nũc ostẽdit formã argumẽtandi: ita q̃ hucusq; uidet' exorditũ fuisse: nũc autẽ texere. Sciẽdũ q̃ duplex ẽ modus: argumẽtandi. s. more philosophico & dialectico & oratorio. Illi. n. hñt sylogismos: nos uero argumẽtatões. Videmur: more suo extenuat. Quibus argumẽtatõibus: nũc capitur argumẽtatio p argumẽto & ratione: & é quantum ad ipsam matẽriam. paulopost p ipsa collectione argumentoꝝ in modum sylogismi: & est quantũ ad formã. Causæ iudicialis: hæ aũt constitutiões apud iudices ut plurimũ tractant'. Cõsequi uident': cõtinuandũ est apud Aristotelem dicitur habitũ: cũ uolunt dicere cõtinuandũ: q̃m græce dicit' echomenon. i. cõtinuatũ ab .i. habeo. Argumẽtatiões sylogismo rhetorico ornate ad exornatõem colorũ. Absolute: ad uim suadendi & pbandi ut nihil desit. Expedite: q̃ pertinet ad uim suadendi: ut oĩa suo loco collocari: nõ quæ in tertio loco eẽ debẽt: ponant' ĩ primo. Hæc. n. res: ponit factũ huius argumentationis: & ex parte oratoris & iudicis audientis: dicit' aũt q̃dam rector hanc particulã utilĩorem esse in tota rhetorica: siue orando: siue quouis modo dicẽdo: nã p hanc argumẽtatiõem ostẽdit: quod de breui materia grauissimã & copiosissimam orationem possumus facere: & prædicationem multarum horarum: sed primo ostendit: quæ uitia in ea uitanda sunt. Neq; diutius commemoremur: quia non est tempus conseruandum in solo argumento: sed uno finito ad secundum transeundum est. Ne in eadem re: sæpe. n. recitatio ad eandem rem magis obtunditur quam pficiscatur ad uictoriam. Identidem crebro: inchoatam: & non perfectam: ut si ponere mus: & non confirmare/mus per rationes incommode. ad aliam: ut non bene finita oratione trãsiremus ad confirmationem.

Si causa in hoĩem conferetur: quærẽdũ erit primum potuerit ne tãtũ quantũ reus demõstrabit is: in quẽ causa cõferetur: et quoniã modo: aut honeste: aut sine periculo potuerit obsistere: si maxime ita sit num ea re cõcẽdi reo cõueniat: quod alieno inductu fecerit. De ĩ de ĩ cõiecturalẽ trahetur cõtrouersiã: et differetur nũ cõsulto factũ sit. Si causa in rem quandã cõferetur: et hæc eadẽ fere: et oĩa: quæ de necessitudine præcepimus cõsiderãda erũt.

De Argumentis

Quoniã satis ostẽdisse uidemur. q̃bus argumẽtatiõibus ĩ unoquoque genere causæ iudicialis uti conueniret: cõsequens uidetur: ut doceamus quemadmodũ ipsas argumẽtatões ornate et absolute tractare possumus. Nã fere nõ difficile ẽ iuenire q̃d sit cãæ ad iuumẽto: difficillimũ uero ẽ iuuẽtũ expolire et expedite pronũciare. Hæc enĩ res facit: ut neque diutius q̃ satis sit in iisdẽ locis cõmoremur: neque eodẽ idẽtidẽ reuoluamur: neque inchoatam argumentationem relinquamus: neq; incõmode ad aliã deinceps trãseamus.

Itaq; hac rõne: hic est frctus argumentationũ: singula argumenta i omni parte sylogismi. Percipere & meminisse: hæc duo maxime i ingenio pfecto necessaria sunt, s. ut bñ apprehẽdãt: & optime recordent. Ergo hæc particula ẽ icœptiua: uel illatiua ad p̃cedentia. Asolutissima: in qua sũt oẽs partes, nã põt etiam cõstare ad minus a tribus & ex quatuor. Propositio: cũ multa sint quæ in hoc studio laudanda sunt summatim dicã: de philosophia seruãdũ est: ii qui artẽ legũt cõmodius ẽ exẽpla sequẽtia ad unãquãq; partẽ subiicere. Ratio: est causa: ex qua pendet ꝓpositio. Intendimus quod i ꝓpositione posuimus. Breui subiectione. Propositio enim & rõ breues esse debẽt. Plurimis argumentis: in hac. n. licet expãdere totã eloquẽtiã

Rei honestandæ: habet exornatio duos effectus. s. amplificãdi & exornãdi: nisi pertineat ad partẽ argumẽtationis: quantũ ad ꝓbationẽ. Verũ res ꝓbatas: & amplificat: & exornat. Ideo nunq̃ in cõplexione repetimus ea: quæ dicta sunt in exornatõe & sine ea facilis esse põt argumentatio.

Cõplexio: hoc est in argumentiõe sicut cõclusio i tota oõne. Causam ostẽdemus Vlyxi: oñdit exẽpla uniuscuiusq; partis: quæ tñ in legendo unicuiq; ꝑ se applicandæ sunt: ergo sic intelligi põt de uocato in iudiciũ Vlyxe ꝑ Teucrũ potuisset i hũc modũ argumẽtatio tractari. Occidisti Aiacẽ Vlyxes: imo uero occidi: propositio uero subiecta. Ego uero oñdã causã illius occidẽdi tibi fuisse. Inimicũ: rõ ꝓpositionũ: a quo sibi cõfirmatio rõis sumpta a ꝓbabili ꝑ causam & uitã. Perite ãt dixit: a quo ꝓ qua ab ipo ut artẽ occultarẽ: &. n. ut ait Qui. n. multæ ꝑticulæ sunt: ꝑ quas ars ostẽtat. s. qa q. n. & similia quæ si i aliquo recludũt ars tegitur quod orator maximus maxime debet efficere uideat euitatio periculi. Sperabat: assecutio cõmodi. Cõsueuerãt: argumẽtũ a uita. Iniuria quauis ꝑ fas & nefas. Mors idigna Palamedis: Telamonius filius fuit: cui cũ esset cũ eẽt inimicus Vlixes literas ficticias fecit: i qbus cõtinebat nomẽ Priami: ut q̃primũ poterat facinus occisiõis maturaret & pecunias factas se ꝓmittere. Noctu uero Vlixes i tẽtorio Palamedis pecunias offeri iussit: accusat mãe Palamedes: q cũ negarũt sedulo subiecit Vlixes hoc facile cognosci posse: si i tẽtorio pecunias i litteris scriptas hẽret ergo & metuas epilogus ad supradictas tres ptes q̃ ꝓprie sũt necessariæ in argumẽtatiõe: fit ãt ad mẽoriã iudicis loqt ãt Ci. Oẽs. n. exẽplũ exornatõis & arguit ad maius hoc mõ: si hoies

Iaq; hac rõne: et ipsi meminisse potetimus: quid: quo quo loco dixerimus: et auditor cũ totius causæ: tũ uniuscuiusq; argumentationis distributionẽ percipere: et meminisse poterit. Ergo absolutissima ac pfectissima argumẽtatio ẽ ea: quæ i quinq; partes ẽ distributa propositionẽ rõnẽ: rõnis confirmationem: exhortationẽ: complexionem. Propositio ẽ per quam ostẽdimus sũmatim q̃d sit: quod probare uolumus. Ratio ẽ causa quæ demõstrat id uerũ eẽ: quod intẽdimus breui subiectione. Rationis cõfirmatio ẽ ea: quæ pluribus argumẽtis corroborat breuiter expositã rõnem. Exornatio est qua utimur rei honestandæ: atq; locupletãdæ causa cõfirmata argumentatiõe. Cõplexio quæ cõcludit breuiter colligens ptes argumẽtationis. Hisce igitur quinq; partibus: ut absolutissime utamur hoc modo: tractabimus argumentationem. Causam ostendimus Vlyxi fuisse quare iterfecerit Aiacem. Inimicũ enim acerrimũ de medio tollere uolebat: a quo sibi nõ iniuria sũmũ periculũ metuebat. Videbat illo incolumi se icolumẽ nõ futurũ: sperabat illius morte salutẽ sibi cõparare cõsueuerat: si iure nõ poterat iniuria quauis inimico exitum machinari: cui rei mors idigna Palamedis testimõiũ dat. Etgo et metus periculi hortabatur eum interimere: a quo suppliciũ uerebatur: et consuetudo peccãdi maleficii suscipiẽdi remouebat dubitationẽ. Omnes. n. cũ minima de causa peccata suscipiũt: tum uero illa quæ multo maxima sunt maleficia aliquo certo emolumento inducti suscipere conãtur Si multos induxit in peccatum pecuniæ spes: si complures scelere se contaminauerunt imperii cupiditate.

Si multi leue compendium fraude maxima commutauerunt: cui mirum uidebitur istum a maleficio propter acerrimam formidinem non se temperasse.

solẽt ꝑ parua c suscipe igẽtia picula & q̃d mirãdũ ẽ: si Vlixes ꝑ salute uitæ uoluit fratrẽ meũ occidere. Certo emolumento: utilitate: fructu: & est hoc maius: si multos argumentum: quod appellãt inductio: quod fit per aliqua singularia. Spes pecuniæ: ut facere testamenta falsa. Cupiditate imperii: ut facere beneficium: ne regnum habeas. Compendium: utilitatem. Sed fraude cõmutarunt: .s. cõmunicati sunt paruam utilitatẽ: cũ magno periculo uel scelere. Propter acerrimã fortitudinem ben: iunxit uitam cum causa dicẽdo timidum uoluisse se liberare & periculo: sicut auarũ furatũ eẽ

Virū fortē:cōtētio colore urbis locis plurimū ualeas:& sæpius tēdas. Iniuria lacessitū:qa cū arma Achillis iure ꝓpigratis ad Aiacē pueniret Vlyxes itercepit. Bestias:feras:pu/ra:equus:taurus. An mū ferū:stat īsimilitudinem i hac parte argumē tatiōis maxie faciūt hi colores:exē/plū:cōtētio:similitudo:contrariū. Si ergo:facit cōplexionē colligēs sū/mati:q̄ superius dicta sunt:uti qnq; ptita:& pfectissima. Supsedendū: omittendū:& regit datiuū. Vt faci le memoria.nihil.n. ptinet:& ad rē pbandā:sed ad memoriam tātū iu/dicis:ergo si breuis est materia ñ est necessaria qa sublata cā remouet ef fectus. Sin breuis:& res tenuis:aut humilis:qdā uolēs laudare aliquē i hūc modū dixit:cū uires & naturā terræ cōtēplor:u deo multas res cō modas ꝓduxisse iter quas rosa prin c patū obtinet:illa.n. magnū cōmo dū attulit rebus humanis:siue odo rē uelis.nullus ꝓstātior:siue uim na turalē multis i rebus uitæ nostræ sa lutaribus admiscet:siue odorē. Nul lus gratior aut pulchrior repiri pōt adeo q̄s rē pulchrā debet significa re:sicut rosā eē dicimus hucusq; ē ar gumtatione necessaria:posset tñ dilata ri hoc modo:potæ rosas plurimū cō mēdāt:roseū colorem plærūq; usur pāt:ut apud Statiū:Illius i rostro flā ma erat purpura uultu. Hæc cō:hic respectus utēdi solū cū ē opus:nō āt si res ē breuis.hic aūt argumētatiōe nō utimur:nisi i cōfirmatiōe & con/futatione.

Quod ab aduersario reꝑhē di pōt:hoc genus thematis cū uitiosū sit:tñ qa ptinet ad cām ostēdemus quō re prehēdi pōt:quale ē hoc oē aial ē bi pes.nā hæc diuisio & diffinitio ñ cō tinet oīa aialia.solet.n.fieri:quādo de specie fit genus sic:qdam merca tores multa lucrati sūt:itaq; uidet omnes brixianos eē lucratos. Alterū nugatoriū:qa ad causam nullo mo/do pertinet.Nō est dignus reprehen sione:nō indiget ut de ea tract mꝰ & reprehendā:qm ita aperte falsum ē q̄ omnibus patet:sic uidetur philo/sophia utilis.nam homines segnes uitiosos effecit. Quæ caute cōtēni possint.s.quæ nō tractando p se itel ligūt uitiosa:sicut hæc dānosa ē me dicia:qa multos medici uenenis oc/cidūt:Hæc cognitio parat duplicē fructū. Quæ uitia uitāda:facit do ctē. Vt & ipsi:facit attentum.

Virū fortissimū.integerrimū:inimicitiarū persequē/tissimū:iniuriā lacessitū:ira exuscitatū:homo timidus nocēs:cōscius sui peccati:īfidiosus inimicū īcolumen eē noluit:cui tandē hoc mirū uidebitur.Nam cū feras bestias uideamus alacres et erectas uadere:ut alteri be stiæ noceāt:nō īcredibile ē putandū istius quoq; ani/mum ferū:erudelē:atq; ihumanum cupide ad inimici perniciē profectum:præsertim cū i bestiis nullā: neq; bonā:neq; malam rationem eē uideamus i isto pluri/mas et pessimas ratiōes semper fuisse īelligamus. Si ergo pollicitus sum me daturum causam:qua īductus Vlyxes ad maleficiū accesserit:et si inimicitiarū acerri/mā tōnem:et periculi metū itercessisse demonstrau: nō est dubiū quin cōfiteatur causam malefi/cii fuisse. Ergo absolutissima argumentatio ea est. quæ quinq; partibus constat:sed ea non semper est necesse uti. Tū enim complexiōe supersedendū ē:si res breuis ē:ut fa cile memoria cōprehēdatur:tum exornatio permittē da ē:si parū locuples ad amplificandum:et exornādū res uidetur esse.Sin et breuis erit argumentatio: et res tenuis:aut humilis:tum exornatione et cōplexiōe sup sedendum ē:Iō īoī argumentatione de duabus partī/bus postremis:hæc quam exposui ratio ē habēda.Er/go amplissima ē argumētatio quinq; partita. Breuissi/ma ē tripartita:mediocris.sublata:aut exornatiōe: aut cōplexiōe q̄dripartita:

De argumentis.

Quo sunt genera uitiosarū argumentationū unū quod ab aduersario reprehēdi pōt:idq; pertinet ad causam. Alterum quod tamet/si nugatorium est: tamen nō indiget reprehensione. Quæ sint quæ reprehēsiōe cōfutare cōueniat:quæ taci te cōtēni:atq; uitari sine reprehēsiōe:si exēpla subiece ro dilucide itelligere nō poteris.Hæc cognitio uitiosa/rū argumētationū duplicē utilitatē afferet.Nā et uita re in argumētatōe uitiū amonebit:et ab aliis nō uitatū cōmode ꝛprehēdeꝛ docebit.Quōiā igitur ostēdimus pfectā et plenā argumentationē ex quinq; ptibus cō stare:ī unaquaq; parte argumētatiōis:quæ uitia uitan da sunt cōsideremus:ut et ipsi ab his uitiis recedere:ac aduersariorum argumētationes hac præceptione ī oī bus ptibus tētare:et ab aliq̄ pte labefactare possumus.

Expositio ponitur pro ipsa propositione: licet ponatur quandoq; narratōne cū aliqua. Aut maiore: ut dicunt dialectici ad ꝓpositiōem uniuersalē esse uerā inqrit & ꝑticularem esse ueram: ut si dixero oīs hō est bipes: si autem cōtra fiet est uitiosa q̄lis hæc: oēs hoīes sūt rubei: Necessario oībus attributa: falsum. n. est oēs hoīes esse rubeos: qa licet multi sint rubei uisi. Officio. hōestate si qs adaptat uitiū cū exēplo & apit ipsū. Qualis rō: q facit ꝓpositiōem talē: nec cōsulerēt q̄ rationem aslataturus sit facile reprehendet. Falso: qa multi paupes sunt ac philosophi. Item uitiosa: hoc uitiū ē cōtrariū superiori: illud. n. est qñq; a parte aliq̄ uel maiori ꝑte maiori dominis: hæc aūt est qñ a ꝑte negamus totū: ad hanc autē partē multum affert ratio dialectica. Nemo pōt: erāt qdam q accusabant īhonesti moris: ipse excusat ꝙ nō debita opera amauerit eam: sed quod in transitū euenerit: ut & amaret. & amaretur: nam cū nō nemo. i. cū multi subito amauerit sicut legit de cypriano carthaginēsi: q in tēplū amauit quandam subito q̄ cū ui demonū cōsequi non posset christianus factus est: aperit ī quo autem sit uitium. Nihil: differt quasi dicat q̄q̄ pauci inueniātur tamen cū ipse dicat neminem oportet esse falsum. Item uitiosa est: hæc pars diminuta appellatur collectio ꝙ in ea colligamus aliqua & aliq̄ necessaria omittamus. Idoneā: aptā ad ꝓbandum: ꝑꝑ hoc autē uitiosa: qa cœpit uiā & rōnem cōfirmandi aduersariis: nam potuerūt ipsi hoc mō cōtra dicere. ostendit tres esse causas ostēdā ergo quatuor. Quoniā igr̄: in hoc exemplo ītelligamus quēdā fuisse testatorē ꝑ hæreditatē multis dederat: qa casu uēatus fuit unus ex hæreditariis accusat & cōtra eū sic arguit ut necessariū eē uideat ab eo fuisse occisum. Quē hæredem fecerat: qa ipsū ac si diceret: qa hæreditas pendet a morte testatoris & testamēta possūt rescīdi timens ne mutaret ꝓpositū: tu. n. occidisti. Prædones in illo loco: prima pars quæ mouet: Alteri nō erant. s. prædones alteros. s. inimicos: nam in huiusmodi assignat rōnem uiri. Reprehensionē: quia dr̄ cōfutatio. A familia: puta a seruis libertatem q̄rentibus. Ab hæredibus: quos multos reliquerat.

Collectionem disturbauerimus: similitudo ē multoꝝ collectoꝝ ī aciē cui rei remꝑ fere ars cōfutandi comparat. Latiorē locum: quia cū ostēderimus alios occidere potuisse excusari nos poterimus in ea re probanda occupari. Ergo quoq; hoc uitandum est: corrigit uitium & dat remedium contra notauit etiam alibi Ci. in oratione quod necesse est ad hoc uitandum: ut orator colligens argumenta sumat persona iudicis & aduersarii: & cogitet quid uterq; obiice

De uitiosa expositione.

Expositio uiciosa: est cū ab aliqua: aut a maiori ꝑte ad omnes confertur id quod nō ē necesario oībus attributum. ut si quis hoc modo exponat. Omnes qui in paupertate sunt malunt maleficio parare diuitias: q̄ officio paupertatem tueri. Si quis hoc modo exposuerit argumentationē: ut nō curet quærere qualis ratio: aut rationis cōfirmatio sit: ipsam facile reprehendemus expsitionem: cum ostendimus id quod in aliquo paupere improbo sit: in omnes pauperes id falso et iniuria conferri. Item uitiosa expositio est cum id quod raro fit fieri oīo negatur hoc modo. Nemo potest uno aspectu neq; præteriens in amorem incidere. Nam cū non nemo deuenerit in amorem uno aspectu et cum ille neminē dixerit oīo nihil differt raro id fieri dūmodo aliquando fieri: aut posse fieri inteligatur. Item uitiosa expositio est cum omnes res ostendemus nos collegisse: et aliquam rē idoneā præterimus hoc modo. Quoniā igitur hominē occisum constat esse: necesse ē: aut a prædonibus: aut ab inimicis occisū esse aut abs te: quem ille hæredē testamento exparte fecerat: prædones in illo loco nunq̄ sunt uisi: inimicū nullum hēbat: reliquitur si neque a prædonibus neque ab inimicis occisus ē: quoniā alteri non erāt: alteros non habebat: ut abs te sit interemptus. Nam in huiusmodi expositione reprehensione utemur: si quos præter eos quos ille dixerit potuisse suscipere maleficium ostēdimus. uelut ī hoc exemplo cum dixerit necesse esse: aut a prædonibus: aut ab inimicis: aut a nobis occisum eē: dicemus potuisse uel a familia uel a cohæredibus nr̄is Cum hoc mō ipsorū collectōem disturbauerimus: nobis latiorem locū defendendi relinquemus. Ergo hoc quoq; uitandum est in expositione: ne quando cum omnia collegisse uideamur aliquam idoneam partem relinquamus. Item uitiosa expositio ē quæ constat ex falsa enumeratione: si cum: aut plura sunt: pauciora dicamus hoc modo. Duæ res sunt iudices quæ homines ad maleficium compellūt. luxuries et auaritia. Quid

re posset. Itē uitiosa expositio in superiori peccat in partitione diminuta: hic in falsa enumeratione.

Luxuries omium rex superflua copia. Auaritia aliarum rex cupiditas. Quid amor. s. lasciuus hic aperit uitiū, ambitus: honoris cupiditas. Quid metus mortis: pp quē Vlyxes dicebat occidisse Aiacē: imperii cupiditas: sicut Romulus: de quo ait Lucanus: Fraterno primo maduerūt sanguine muri.

Plura dicimus: hoc ē cōtrariū superiori. & fit qñ nō itelligit: cōprehēdāt ptē cū toto. Sollicitus: cōmouet. Metus: expectatio mali. Cupiditas: expectatio boni sic spes. Quādo ægritudinē: q̄tuor sūt passiones animi q̄s Cic. ægritudines uocat. itaq; generale est: & spes unde falso ad ptes ipsas adiūgimus: ē autē ægritudo aius aliq̄ passione affectus Quæ nimiū repetit: hoc quoq; uocat Hora. ubi ait: Nec bellū troianū gemino exordiat ab æuo: qd Sta. facit de Cidippi natiuitate tractaturus & sic iqt lōga retro series. Quoniam malorū: uolebat qdā pbare q̄ alter furatus erat uel occiderat hoiem pp auaritiā. Materies, put ab ea nascit: materies prout ab ea mutatur & uersat. Ad quiduis malū impellit Vir. Quid non mortalia pectora cogis: & Salu. Auaritia fidē: probitatē: cæteraq; bonas artes puertit. Apostolus: radix oium malorū ē cupiditas. Admiserunt: peccauerunt: unde admissum. Quod tñ admissum: q̄ sit uindicta docebo: hic id qdē ostēdit uitiū in exēplo. Quod extremū. s. auaritia hoiem ad quoduis maleficiū ipellit. Ne imitēur. s. nos quos oportet loqui emendate. Concessum ē. s. p artē poeticā: nā cōcessus ē eis color qdā & decorū poeticū quo loquunt secundū dignitatem personarū: sic Vir. Et quis fuit alter: quod intelligens ois tanq̄ exprimens utilitatem uitiose loquutus est. Vtinam ne: uerba Ennii de ancilla conquerēte q̄ hæra sua in græcia a iasone abducta sit: nā cū aliquot annos uixisset cū iasone incidit inter eos discordia: qua illa irata filios occidit & de turri præcipitauit itaq; digne conquerebat ancilla. Trabes abiegnæ: de abiete qua naues optimæ fiunt. trabes autem dicitur & trabs: quem textum allegat priscianus. Argo: dicta & a uelocitate quæ dicitur argos significat. n. candidum aut argilla.

Colchis: populi sunt qbus imperabat Oeta medeæ pater. Imperio pelliæ regis Eson & Pelias fratres fuere: mortuo autem Esone patre iasonis: uolēs solus ipare pellias: callide iubeat iasonē gloriā appetēr & ad pericula icēdebat eum ut solus imperaret. quoq;: hac cauendum est ne in hac propositione qua fit uitium in me repetitionis: quemadmodum docuimus etiam in narratione superius. Nunc eget reprehensione: ac si diceret non uitiosum est sicut superiora uitia: quæ omnino falsa sunt: sed etiam nugatorium: itaq; percepit quæ supra pollicitus fuerat cum dixit: si exempla subiecero intelligere dilucide poteris.

amor inquit quispiam: quid ambitio: qd irreligio: qd metus mortis: quid imperii cupiditas: qd denique alia permulta. Itē falsa enumeratio est: cū pauciora sunt et plura dicimus hoc modo. Tres res sunt quæ oēs homines sollicitāt:: metus: cupiditas: ægritudo. Satis fuerat dixisse metum et cupiditatē: quando ægritudinem cū utraque re coniunctā esse necesse est. Itē uitiosa expositio est quæ nimium longe repetitur hoc modo. Omnium malorū stultitia est mater quæ præ cæteris parit immensas cupiditates: immensæ porro cupiditates infinitæ immoderatæ sūt: hæ pariūt auaritiam. auaritia porro hominē ad quoduis maleficiū ipellit: igitur aduersarii nostri inducti auaritia hoc inter se facinus admiserūt. Hic id quod extremū dictum est fuit satis exponer: ne Ennium et cæteros poetas imitemur: qbus hoc modo loqui cōcessū ē. Vtinā ne in nemore pelliæ secuuribus cesæ cecidissent abiegnæ ad terram trabes: neue inde nauis inchoandæ exordiū cœpisset: quæ nūc nominatur argo: in qua argiui dilecti uiri necti petebant pellē illā iauratam arietis colchis: imperio regis pelliæ per dolū: nam nunquā hæra mea errans Medea pedē efferret domo ægra amore saucia. Nā hic satis erat dicere si id modo quod satis erat curasset poeta. Vtinā ne hæra mea errans pedē efferret domo medea: animo ægra et amore saucia. Ergo hac quoque abultimo repetitione in expositione magnopere supersedendū est non enim reprehensione sicut aliæ complures sed sua sponte uitiosa est.

¶ De uitiosa ratione.

Uitiosa ratio est quæ ad expositionem nō ē accōmodata uel pp infirmitatem: uel pp uanitatem Infirma ratio est quæ non necessario ostendit ista eē Nam id satis: ostendit ubi sit uitium & corrigit illud. Ergo

Uitiosa rō ē: secūda pars argumētatōis acōmodata: cōglutiata: hoc ē q̄ nō cohæret cū sēsu ipsius ppōis. Quæ nō necessario: oñdit hoc uitiū fit qñ iuito nō iest rōni q̄ differimus: sed. i nobis ipsis hoc mō nullus debet appetere amicitiam: qm̄ ego nō soleo multū ea delectari.

Apud Plautum: in comedia trinūmo loquitur autem supius Ennius secundum aliquoꝝ personam. Castigare in mane: corrigere amicos in adolescētia. solebant. n. maiores appellare ætates partibus dici. Cōducibile: utile cū facilitate. Ex eo quod ipse ostēdit uitiū i ipsa rōe fuisse aliq̄lis rō hoc modo adolescentes castigandi non sunt: qm̄ ea ætas non est capax morum: ad philosophiā inepta & exps rōnis. Ratiocinat̄: rōnē affert. Vna rō quæ mendacium habet: nam illa superior licet sit infirma. tn̄ nō est falsa. Amor fugiendus. s. inhonestus: erat autē quidā filius qui a patre castigabat̄: qm̄ amoribus nimium īcūbebat cui ipse hanc rōnē affert. Verissima amicitia: quia alī q̄ pp libidinem ita uiuunt quod nū q̄ eoꝝ superatur: & oīa amicitiæ munera exequūtur falsa quippe qm̄ ex libidinibus & uitiis nunq̄ cōstat amicitia. Secordia: ēt socordia & ē ī aio desidia ī corpore. Itē īfirma: nō dicit uitiosa: sed tm̄ leuis. Nō necessaria: qa illa rō nō cogit ꝓportionē ita eē ut dictum est uelut pacuuius de fortuna tractās duas opiniones inqt philosophoꝝ esse de fortuna quorū aliqui sentiunt oī a fortuna gubernari: sed cæca est & insania: & bruta. alii uero dicunt nullam esse fortunā sed temeritatē quandam in qua res potius omnes carent quam ꝓueniāt. Insanam: cæsam: brutam: hæc est una opinio philosophorum quæ est tripartita: itaq; triplex subiicit̄ ratio Brutam: tanq̄ sine ulla ratione & discretione faciendi. Sed temeritate: hæc est secunda opinio & propositio philosophoꝝ cui subiicitur rō sequens q̄ ideo magis uideatur temeritas q̄ fortuna: qm̄ in experiendis rebus ex nobis ipsis uidemus omnia euenire & sine ulla ratione gubernantis: sicut Orestes: q̄ per naufragiū temerariū de summo culmine ad miseriam descendit: nā utraq; opiniōe ostēdit pacuuium errasse ī secunda opinione: qm̄ nō sequitur necessario fortunā nō esse temerariā eo q̄ multa temere homini eueniunt: qm̄ potest eē qđ ita fuit uolūtas ipsius fortunæ aut eā rē nō curauit quæcunq; eueniret. Quid magis incommodis cōflictātur. hæc rō eadē ē cū ꝓpositione sed diuersis uerbis subiecta. bene. n. cōfirmasset si dixisset auaritiā ideo malā hoībus eē: qa oēs bonas artes subuertit. Itēq; minus idonea: puta si qd cōfirmatur uili rōne quæ non sit digna magnitudine ꝓpositionis. Quia pietatem colere cōsueuerūt: hæc ratio uera est: sed nimis exilis & tenuis. oportuit. n. dixisse ideo sapiētiā utilē: qa ꝑ eam ciuitates gubernant̄. hō bene uiuit & bene consulit. ꝑterea sciēdum ē q̄ huiusmodi rōes ueras & exiguas si ꝓponunt̄: maiores rationes optime conuenire possunt. hoc modo sapientia ideo utilis: quia per eam homines bene & sancte uiuunt & æqui efficiuntur.

quemadmodū expositū est: uelut apud Plautū. Amica ob meritā noxā ī mane castigare est facinus: uerū in ætate utile et cōducibile. Hæc propositio est: uideamus quæ ratio afferatur. Nam ego amicū meū hodie nō castigabo pro cōmissa noxa: ex eo quod facturū: non ex eo quod fieri cōuenit: utile quid sit ratiocinatur. Vana ratio ē quæ ex falsa cā constat hoc modo. Amor fugiēdus nō ē: nā ex eo uerissima nascitur amicitia: aut hoc modo: Philosophia fugiēda ē. affert. n. secordiā et desidiā. Nam hæ rationes nisi falsæ eēnt: expositiōes quoq; earū ueras eē confiteremur. Itēq; infirma rō ē q̄ non necessariā cām affert expositiōis uelut pacuuius fortunā insaniā eē et cæcā et brutā ꝑibent philosophi: saxiq; ad īstar globosi prædicāt eē uolubilē iō dicāt eē uolubilē: qa quo saxū īpulerit sors eo cadere fortunā autumat. Cæcam ob eam rem esse uocant: quia nil cernant quo sese applicet. Incaniā autem aiunt quia atrox: īcerta: instabilisq; sit. Brutam: quia dignum aut indignū nequeat internoscere. Sunt item philosophi qui fortunam negant ullam esse: sed temeritate omnia regi autumant. id magis uerisimile esse aiunt quod usu res ipsa a se experiendo edocet: uelut Horestes mō fuit rex: factus est mendicus modo naufragio nempe res ista obtigit. Ergo id non forte nec fortuna obtigit. Nam hic Pacuuius infirma ratione utiur cū ait uerius eē temeritate quam fortuna res geri. Nam utraq; opinione philosophorum fieri potuit: ut is qui rex fuisset: mendicus factus esset. Item firma ratio ē cum uidetur pro ratione afferri id quod in expositione dictum est hoc modo. Magno malo ē hoībus auaritia: iccirco quod homines magnis et multis incommodis conflictātur propter immensam pecuniæ cupiditatē. Nam his aliis uerbis idem per rationem dicitur: quod dictum ē per expositionem. Itē infirma ratio est quæ minus idoneā q̄ res postulat causam subiicit expositioni hoc modo Vtilis est sapientia propterea quia: qui sapientes sunt pietatem colere consueuerunt. Item utile est amicos ueros habere: habeas enim quibus cum iocari possis.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu Uniw. im. A. Mickiewicza

Non uniuersali:nam bene rationes sunt:quæ uniuersaliter ad omnes ptinere possunt ut amici utiles sunt:qm̃ mediãte amico q pauperes sunt opibus abũdant & nos ad illã miseriã puenire põt. Vel alit:ẽt alteri expositõ supius uitiũ ẽ:qñ idẽ i rõne dr̃:qđ i expositõe dictũ ẽ:hoc uero fit cũ eadẽ rõ põt cõuenire cũ diuersis ꝓpositõibus q̃ cæca:q̃ bruta:nã pp eã rõnem pp quã fortuna est cæca p eandem potest uocari etiam bruta.

IN confirmatione rationis:tractaturus tertiam argumentationis partem Ci.quæ cõfirmatio rõnis appellata ẽ:& q̃ uitia uitãda. prio faciẽs audito rẽ attẽtũ ostendit momentum confirmationis in argumentatõe.deiñ quo maxie corroborari põt cõfirmatio p syllogismũ cornutum. Tertio docet frãgere illũ syllogismũ

Multa sũt cõsiderãda:facit attẽtõ nẽ oñdẽs ea q̃ ad auditorem ptinẽt.

Totã ꝓbat argumẽtatõem:iõ magna adhibẽda ẽ diligẽtia:qm̃ si bene corroborat cõfirmatio: tota argumẽtatio. Vtunt igit:oñdit formã syllogismi cornuti:siue duplicis conclusionis ad bene cõfirmandũ. Studiosi:uictoriæ cupidini. Iniuria a te afficior:apud Enniũ fuit qdã pr̃ q cũ filiã locasset & post aliquot ános uitiosũ genꝰ cognouisset diuortiũ fieri postulauit cõtra quẽ filia arguẽs syllogismũ i hũc modũ facit:aut probus est maritus meus:aut improbus si probus:cur me i uitam superas. Si ãt iprobus:cur illius nuptiis me tradidisti: huiusmodi cõclusionem fecit Virgi.de creusa rogauit Aeneã mariti ne icẽsa troia ipsã reliquerit q̃ sic ait.Si piturus abis & nos rape i oia te cũ.Si n aliq̃ expertus sũptis spẽ põis i armis.Hãc primum tutare domũ.

Infinitã:inuitũ relinquere hoc est q̃ dicit abs te afficior iniuria. nã oli fiebat diuortiũ:si altera pars instigabat uerꝰ:si ambo contenti erãt nullo mõ fieri poterat. Ea quæ hoc modo cõcludunt:oñdit formã syllogismi: nũc docet qũo põt dissolui aduersarius eo usus fuerit:in qua re apparet cũ exeq̃ intẽdit.s.uitia quæ uitanda sunt i hac parte argumẽtatõis.Ex cõtrario hoc mõ:si talis est q̃ possit ullo mõ dissolui ex cõtrariis dissoluit sic:nã qa dixit filia:si bonus cur dissoluis:si malus cur commẽdasti: nũc ita pr̃ dissoluit capiẽs ex cõtrario q̃ dicta sunt & dicit:ego locaui pbus:si iprobus te dissoluo q̃ apparet i hac figura X:iõ appellat. simplici ex parte:secũdus modus dissoluẽdi nã si una pars destructa ẽ:reliq̃ ẽt nihil operat. Duxi:opinatus sum ergo:reprehensio ponit effectũ. Itẽ uitiosa:ifirma ẽ cũ ẽ ꝓbãdũ aliq̃ rẽ utimur uno signo tanq̃ certo q̃ tñ põt ptinere ad plures res:puta si dicimus aliquẽ necessario furatum ẽ:qa sit pallidus:nã hoc potest facile cõfutari:si respõdeat accusatus pallorẽ nõ solũ ee cõistimoris:sed ẽt naturæ & ægrotationis: uerum tamẽ illud signũ si adhibitã aliã coniectura hẽbit aliq̃ efficaciã:ut si quis dicat esse cũ pallidũ ob metum supplicii quẽ iuenerit cũ gladio apud cadauer. Nõ hñt certa signa:qa pallor ptinet ad timorẽ & ad morbũ.& qa gestare puerꝰ ptinet ad matrẽ & ad ancillã. Suspi: coniecturam.

Itẽ uitiosa:cauẽdũ ẽ ẽt in accusando ne accusator dicat illud q̃ ẽt ad alios pertinet uel ad se:quia

Nam huiusmodi in rationibus nõ uniuersalis neq; absoluta:sed extenuata rõne expositio cõfirmatur. Item ifirma rõ ẽ quæ uel alii expositioni potest accõmodari: ut facit Pacuuius qui eandem affert rõnem quare cæca:eandem quare bruta fortuna dicitur.

De cõfirmatione uitiosa.

IN confirmatione rationis multa uitanda i nostra et obseruãda i aduersariorũ rõne sũt uitia ppea q̃ diligẽtius cõsiderãda sunt quod accurata affirmatio rõis totã uehementissime cõprobat argumẽtatõem. Vtũtur igitur studiosi i cõfirmãda rõe duplici cõclusione hoc mõ. Iniuria abs te afficior indigna pater:nã si improbũ eẽ trespontem existimabas: cur me huius locabas nuptiis:sin est probus:cur talem inuitam iuitum cogis relinquere. Eaq̃ hoc modo concludentur:aut ex contrario conuertentur:aut ex simplici parte reprehendentur. Ex contrario hoc mõ. Nulla te indigna nata afficior iniuria:si probus est:collocaui:si naute ẽ iprobus diuortio te deliberabo icõmodis Ex simplici pte reprehendetur si ex duplici cõclusione alterutra pars diluitur hoc mõ. Nã si improbũ esse trespõtem existimabas:cur me huius locabas nuptiis: duxi probũ:erraui:post cognoui: et fugio cognitum. Igitur reprehẽsio huius cõclusionis duplex ẽ: acutior illa superior:facilior hæc posterior ad excogitandum Item uitiosa est confirmatio rationis cum ea re quæ plures res significat abutimur pro certo unius rei signo hoc modo. Necesse est: quoniã pallet ægrotasse: aut necesse est peperisse: quoniam puerum infantem. Nam hæc sua ponte certe signa non sunt:si nõ cætera quoq; similia concurrant:quæ si concurrerint non nihil huiusmodi signa adaugent suspitionem. Item uitiosa est:quando uel in alium uel in eundem qui dicit

carere debet omni uitio qui in alterꝝ paratus est dicere. Miseri sunt: quia auaritia eos premit. At tu dixisti alteram: hæc est aduersarii confutatio: nã accusator ẽt duas habuerat uxores: qbus multas compauerat diuitias: quasi dicat tu me accusas & in eodẽ tu es uitio. Deꝓcationes: depulsiones. Inter omnis non constat: tenuis est rõ cũ affert id quod ĩ dubio a uita sit putat responso ab uxore dissentiens arguit contra: socerꝝ hoc mõ debes o socer mecũ uiuere ĩ pace: qm̃ ẽt dii pacifice uiuũt ĩ cœlo: nã hoc ẽt apud antiquos dubiũ hẽbat: numero uero putat fallissimũ: qa nõ dii: sed pessimi hoies extiterũt:

quod in aduersarium dicitur potest cõuenire hoc mõ Miseri sunt q uxores ducũt: at tu duxisti alterã. Itẽ uitiosum ẽ id quod uulgarẽ hẽt defensionẽ hoc modo. Iracundia ductus peccauit: aut adolescẽtia: aut amore huiusmodi. n. deprecatiões si probabuntur ĩpune maxima peccata diluẽtur. Itẽ uitiosa ẽ cũ id pro certo sũi tur quod inter oẽs nõ constat: quod ẽt nũc ĩ cõtrouersia ẽ hoc mõ. Eho tu: dii qbus ẽ potestas superũ atque inferũ pacẽ inter sese conciliãt: conferũtque concordiam. Nã ita pro suo iure uisũ trespontẽ Ennius induxit quasi iã satis rõnibus certis ita eẽ demonstrasset. Item uitiosũ ẽ quod iã quasi sero atq; acto negocio dici uidebitur hoc modo. In mentem mihi si uenisset qrites non commisisse ut hunc in locũ res uẽiret: nã hoc aut hoc feciss̃e: sed me tũ hæc ratio fugit. Itẽ uitiosa est cũ id quod in apto delicto positũ est tamen aliq̃ leui legitur defensione hoc mõ. Cum te expectabãt oẽs florentissimo regno reliq. nunc deserto ab oibus sũmo picu lo solus ut restituã paro. Itẽ uitiosũ ẽ quod i aliã ptem ac dictũ sit potest accipi huiusmodi ut si qs potens ac factiosus dixerit: satius est uti regibus q̃ uti malis legibus. Nã ex hoc tãetsi rei arguendæ cã potest sine malitia dici: tamẽ ꝑ ꝑ potẽtiã eius qui dicit nõ dicitur sine atroci suspitiõe. Itẽ uitiosum est falsis aut uulgaribus diffinitionibus uti falsæ sunt huiusmodi si quis dicat ĩ iuriam nullam nisi quæ ex pulsatõe aut cõuitio cõstet unlgares sunt quæ nihilominus in aliã partẽ trãsferri possunt: ut si qs dicat: q̃druplator ut breuiter describã capitalis est. ẽ. n. probus et pestifer ciuis. Nã nihilo magis quadruplatoris: quam furis: quam sicarii: aut proditoris attulit diffinitionem. Item uitiosum est pro argumento sumere: quod in disquisitione positum est

Si ĩ mẽtẽ uenisse: qdã iperator accusatus ẽ de exercitu amisso hoc mõ se excusat: uerꝝ turpe est in re militari dicere nõ putabam. Aut hic: ac si dicerẽ: aut ascẽdissem montem aut descendissem in locum tutiorem.

Expectabant oẽs: seruus qdam a dño suo fugerat cũ ipse eẽt ĩ fœlici statu: sed cũ dñs ad miseriã pueniss̃et tũc reuersus ẽ & fugã suã excusat hoc mõ. ego fugi: qm̃ non indigebas mei: ac nũc cũ maxime opus sit opa mea adsum: hæc rõ leuis est ꝑ tanto peccato: qm̃ si ad eam miseriã nõ peruenisset seruus nõ rursus fuit & dicimus tamen iniuriã pristinã patereꝝ. Quod in aliã partẽ: puta si diues qpiã parsimoniã cõmẽdauerit: nam licet parsimonia utilis sit tñ putabit id dixisse ꝑꝑ auaritiã quæ in diuitibus eẽ cõsueuit. Rei augẽdæ cã re uera salubriores sunt reges bõi q̃ leges si ꝑpetui eẽnt: nã pñt & loq & cogere & minuere pœnã ꝑ tempore sed lex eadẽ semp ẽ neq; remittere neq; cogere põt. Sine atroci: quia agit de uita apud illũ: qui ad regnũ aspirat. Falsis aut uulgaribus: tangit duo q̃ maxime necessaria sũt ĩ bonis diffinitionibus. i. q ꝓ diffinitio dicat totũ illã q ꝓ cõprehẽdit sub se diffinitũ: puta diffinitio hois phibet comꝓhendere totũ illud q ꝓ continet sub se hõ. s. rõnale & mortale: sed si nõ facit ẽ falsa: aliud ẽ q ꝓ diffinitio deberet dicere talia q ꝓ facit differre diffinitũ ab aliis rebus: puta rõnale & mortale facit differr̃ hoiem ab aliis aial bus ꝓ si nõ faceret eẽt diffinitio uulgaris.

Aut cõuitio: hæc ẽ falsa: qa plura cõꝓhendit diffinitũ q̃ ipa diffinitio: qa iniuria & exꝑclaris & multis aliis rebus mors fieri põt. Qua druplator: ei q hẽt q̃rtã partẽ accusatõis: ut si qs puniat pœna q̃tuor ducatoꝝ q̃druplator unũ hẽt. uolens igitur quidam diffinire breuiter quid esset quadruplator dixit eum esse pestiferum ciuem: sed est uulgaris diffinitio: quoniã nõ facit differre ab aliis malefactoribus: qm̃ oẽs possunt esse pestiferi. Sicarii a sica: gladius est qui occultatur & non apparet uel in ligno uel alio modo: quo utunt plurimum germani: quãdoq; simplex dicitur gladius breuisculus. In disquisitione positum est: hoc uitium sit ponendo firma ratione rẽ quæ sit ĩ dubio: qm̃ cõfirmatõe ẽ tota uictoria & uiget firmis rõnibus. Sed si dubie & inepte efferũt nihil ꝓficit argumẽtatio: nã q ꝓ iquirit: id sane ĩ dubio dicitur esse.

Controuersiam ex controuersia dissoluere: uitiosa est excusatio quæ affertur in aliqua controuersia per id qđ nõ est punitũ i alia puta censor nõ debet me punire: quia non sum dignus: q; si hanc pœnã meruissẽ: alter cẽsor puniuisset me: hæcrõ uitiosa é: qa forte nõ punitus fuerat ab alio censore: qm nõ erat eius rescitũ crimẽ. Nõ cõuenit nobis: sunt uerba oratoris defendentis. erat aũt i castris romanis qdã magistratus tribunoq; q curabant milites. & siqs deerat puniebaţ euenit igiţ q; qdã miles iuẽtus ẽ romæ cũ abesset exercitus uocatus é ad ius cẽsoriũ: dicit se fuisse i castris: sed negocijs impedientibus Romã uenisse. & iõ nõ eẽ puniẽdũ qa si i principio cũ exiuit exercitus i castris nõ affuisset: ipe a tribꝰ. punitus fuisset: hoc uitiosũ é: qa dubiũ é an rescierit tribunꝰ: an forte i uẽtus nõ é. Et i simili cõtrouersia qa nõ hẽt maiorẽ certitudinẽ de illa re q̃ ipse affert: q̃ de ea ipsa q̃ agiţ & utrunq; indiget cõfirmatõe. Quasi transactũ relinqţ: illud est uitiosũ: qđ nõ magis cõfirmaţ q̃ si de eo nullus dubitet. Aptefatur dictio: oraculum Appollinis: cũ arma Achillis ab aiace peteréţ: iudicauit apollo ea adiudicari dẽre illi q eẽt par Achilli. Aiax igiţ oraculũ adducens dicebat sua esse arma: qa erat par. & Romulus erat cũ debuisset ꝓbare se eẽ parẽ i gestis: dixit tm̃ se eẽ Romulũ & reliqt id tanq̃ si nullus dubitaret cũ Remo eẽ parẽ. Hæc ãt uerba sunt alicuius poetæ: nã nõ apparet eẽ sti/lũ Ci. Fraternis: patruelis: qa thelamõ & Peleus & Phocus filii fuerũt Eaci: & Aegiæ uxoris. Sic dissentire: nã sic dicit Quinti. oportet memorẽ eẽ mẽdacẽ. Vitiosũ. n. é dicere se uelle aliquẽ accusare: postea dicere se nõ uelle. Qua cã accusem: uerba accusatoris: acţ. diceret: nõ qs accusare: qm̃ aut ẽ ꝓbus: aut iprobus. Si probus: nõ ẽ accusandus: si iprobus: nihil ꝓficiã accusare iprudẽtẽ: tã id expuẽdo & cõtẽnẽdo illũ se oino uelle accusare. Nõ icõmoda rõne: imo rõ ẽ optima: qa ꝓbãt ꝑ dilematõ. Detectũ exordio: a principio uitæ tuæ operiã oia tua scelera. Si aut ꝓtes q bus studeãt: puta si i cõtentõe religiosoꝝ hoium: aut iudicis amãtis religionẽ aliqs diceret sibi nõ placere religiosos: qm̃ sunt oẽs hipocritæ. Item nõ oẽs confirmare: siquis diceret: dicam uobis de fortitudine: religione cõtinentia. deinde sic omittam unã: dicens: fortitudo qppe & religio oẽs exuperat alias uirtutes. nã hoiem famosum atq; beatũ efficiũt. In aliã cam deriueţ: ut si quis laudans litteras tm̃ ꝓcedat q; i arte musicã oratione terminet: hoc mõ optimũ ẽ scire litteras: qm̃ a litteris oẽs aliæ artes ꝓficiscuntur: cũ etiam musica quæ q dem magnũ humanæ uitæ cõmodũ affert. Zethus & amphion: ambo ut siqs furti quẽ arguat dicat eũ eẽ hoiem iprobũ auarũ: fraudolentũ eius rei testioniũ eẽ qđ si furtũ fecerit itẽ uitiosũ ẽ cõtrouersiã cõtrouersia dissoluẽ hoc mõ Nõ cõuenit cẽsores iustũ uerbis satisfacere ex eo quod ait se non potuisse adesse: ita ut iuratus fuerat: quod si ad exercitũ nõ ueniisset id tribũo militũ dicere: hoc iõ uitiosum ẽ: quia nõ expedita aut iudicata res ẽ: sed ipedita et simili cõtrouersia posita exẽpli loco profertur. itẽ uitiosa ẽ cũ id de quo sũma cõtrouersia est parũ expeditur: et quasi trãsactũ sit reliquitur hoc mõ. Aptefatur dictio si intelligã tali da armare qualis q gessit fuit iubet potiri si studeãus ꝓgamo quergo profiteor eẽ mea. me. n. est æquũ frui fraternis armis: mihiq; adiudicarier: uel qđ propinquus: uel quod uirtutis æmulus. Itẽ uitiosa est ipsũ sibi in sua oẽone dissentire et cõtra ea q̃ ante dixerit dicere hoc mõ. Qua cã accusem hũc tũ id disputãdo euoluere. Nã si ueretur qđ eũ accusem qui ẽ probus: si iuerecũdũ ai ingeniũ possidet: quid eũ accusem qui id parui auditu existiet. Non incommoda ratione uidetur ostendisse quare non accusaret quid quod postea ait. Nunc ego te a summo iã detexam exordio. Item uitiosum est quod dicitur contra iudicis uoluntatem: aut eorum qui audiunt: si aut partes quibus illi student: aut homines quos illi caros habent lædant: aut aliquo huiusmodi uitio lædatur auditoris uoluntas. Item uitiosum est non omnes res confirmare quas pollicitus sis in expositione. Item uerendum est ne de alia re dicatur: cum alia de re controuersia sit: inque huiusmodi uitio considerandum est: ne aut ad rem addatur quid aut quidpiam de re detrahatur: aut tota causa mutata in aliã deriuetur. Vt apd Pacuuium Zethus cũ amphiõe quorũ controuersia cũ de musica inducta sit disputatio in sapientiæ ratione et uirtutis utilitatẽ cõsumitur. Itẽ considerãdũ ẽ ne aliud accusatoris crimiatio cõtineat: aliud defensoris purgatio purget: quod sæpe consulto multi ab reo

filii Iouis & optimi musici aliud defensoris rõ purget: puta si qs accusatus de auaritia excuset sæpius ab amicis suis donatũ fuisse: ab eo ex parte defendentis reũ: coacti cũ desunt sibi rõnes tergiuersant.

faciũt anguſtiis cãæ coacti. Vti cũ quis accuſetur ambitu magiſtratũ petiſſe ab impatoribus ſæpenũero ſe apd exercitũ donatũ eẽ dicat. Hæc ſi diligenter in aduerſariorũ oratione obſeruauerimus ſæpe deprehẽdemus: et in eiuſmodi deprehenſione oſtẽdemus eos de ea re qd dicatur non hr̃e. Itẽ uitioſum ẽ artẽ aut ſciẽtiã aut ſtudiũ quidpiam uituperare propter eorum uitia qui in eo ſtudioſi ſũt: ueluti qui rhetoricã uituperant: propter alicuius oratoris uituperandã uitã. Item uitioſum eſt ex eo quod perperã factum eſſe cõſtat putare oſtendi a quo homine factum eſt: hoc modo. Mortuum: deformatum: tumore præditum: corpore decoloratum cõſtat eſſe. Conſtat ergo necatũ eẽ ueneno: deinde ſi ſit uſqueadeo in eo occupatus: ut multi faciunt uenenum datum uitio non mediocri cõflictetur. Nõ enĩ factum ne ſit quæritur: ſed a quo factum ſit. Item uitioſũ ẽ in cõparãdis rebus alterã rẽ afferre de re altera mẽtionẽ nõ facere: aut negligẽtius diſputare: ut comparetur utrum ſatius ſit populũ frumentũ accipe ãn nõ accipere: quæ cõmoda ſint in altera re curet enumerare quæ in altera re incõmoda ſint: uel ut depreſſa prætereat: aut ea quæ minima ſũt dicat. Itẽ uitioſum ẽ in rebus cõparãdis neceſſe uituperari alterã. cũ alterã laudes. Quod genus ſi quæratur: utris maior honor habendus ſit albẽſibus: an uegentinis qui reipubli. et populo ro. profuerũt: et is qui dicat alteros lædat. Nõ enim neceſſe ẽ ſi alteros præponas: alteros uituperare Fieri. n. põt: ut cũ alteros magis laudaueris aliquã alterius laudis ptẽ attribuas ne cupidius pugnaſſe cõtra ueritatem puteris. Itẽ uitioſum eſt de nõine et uocabulo rei cõtrouerſiã ſtruere: quam rem conſuetudo poteſt optime iudicare: uelut Sulpitius qui interceſſerat ne exules quibus cãm dicere nõ licuiſſet reducerẽtur. Idẽ poſterius imutata uolũtate: cũ eãdẽ legem ferret: aliã ſeſe ferre dicebat pp nominũ cõmutationẽ: nã nõ exules: ſed ui eiectos ſe reducere aiebat. Proinde quaſi fuiſſet in controuerſia: quo illi nõe appellarẽtur a po. ro. quaſi nõ oẽs quibus aqua et igni interdictũ ẽ exules appellẽtur. Verũ illi fortaſſe ignoſcimus: ſi cũ cã fuit nos tamen intelligamus uitioſum eſſe intendere controuerſiam propter nominũ cõmutationem.

De exornatione uitioſa.

QVoniã exornatio cõſtat ex ſimilibus: et exẽplis & cãculũ tranſeũt in aliam cauſam.

Ambitus: crimẽ petiti magiſtatus pecuniã. Nõ hr̃e quid dicat: qa oſtẽdemus eũ apre deuiaſſe a pñti cã: & nihil ad aliud ptinere. Artẽ aut ſcientiã: artẽ dicit nõ manualẽ ſcientiã quæ in aĩo ẽ: hoc uitiũ autẽ ẽ ĩ artifice qui eã exercet. Ex eo q; pperã factũ eſt: uitioſum eſt et q; orator credat ſe demõſtraſſe auctorẽ ſceleris: cũ ſcelus ipm uitupauit. Præditũ habẽs. Ergo ueneno: hoc ẽ qd dixit ex eo quod ppriũ factũ eẽ cõſtet. nã ſigna ſũt ueneni: tumor & palliditas

Non enim factum: oſtendit uitiũ.

Vtr̃ ſatius ſit: ſolebãt Romani frumẽta diſtribuere ĩ plæbeios: ex qbus populares cõparabãt fauores: ſed aliqñ uetabat: aliqñ ſuadebat ſenatus. itaq; magnæ cõtentiões naſcebantur. Quæ cõmoda ſunt: ac ſi multi factioſi ſurgũt pauore popularium. Itẽ uitioſum ẽ. ſ. cũ aliquæ res inuicem cõparant' unã laudare: & alterã uituparẽ qd iõ uitioſũ ẽ: qa mior laus ẽ q; tu laudes ſi cõparas eã cũ re uitupe rata nã de pcio uicti pendet uictoria ut uel quia uideris affectuoſe loq: & cum iuidia cũ orator bonus eẽ debeat. Vtris maior: cũ Romani ĩ anguſtiis eẽnt uenientes: & albani auxiliũ albanoq; uituperabant uenientes. fieri. n: poteſt: ponit quid in tali comparatione ſeruandum ſit: nam nõ uituperandi ſunt uenientes: ſed minus laudandi quam albani. Aliq; nõ tantã quantam albanis: quam rẽ conſuetudo: quia latinitas facile iudicat idẽ exules eſſe: & ui eiectos: uelut Sulpitius hic orator fuit qui cum oraſſet ne quis exules reduceret: & alter poſtea perſuaſiſſet: utile eẽt: ut reduceret, contra primã ſuam oratiõem. a te orauit in contrariũ pbans utile eſſe: ut reducerent': ſed ne uideat' dicere contra id quod prius orauerat mutauit diffinitionem uocabuli: quia eos quos prio uocauerat exules: nũc uocabat ui eiectos. Nõ licuiſſet: qui pter abſentiam defendere ſe nõ poterant. Si facit cũ cauſa. ſ. ne nominãdo exules populus dolore ſuorum afficeretur ciuium.

Qoniã exornatio: ut oſtẽdat quæ uitia in hac parte uitãda ſũt: repetit ex qbus rebus exornatio cõparat': ut in unaquaq; parte ſua uitia declaret. Ex ſimilibus ſimilitudinibus: ſed uitauit uocabuli longitudinem.

Exemplis: exẽplum eſt ſimilitudo cũ certi auctoris nomine. Similitudo aũt cõparatio ſine certo nomine.

Quæ ꝑtinēt: in hoc.n. differt ab argumentatione dialectica similitudo: nec habet rem. Rationē ut si quis de defendenda p̄ria dicat: cū hostes mœnia nostra circūcidēt: tanq̄ lupi rapaces mœnia nostra defēdamus: cū aptius tanq̄ leones dicere debuisset. Aut sibi obest: ut si aliqs Catoni similis uolēs exhortari ciues: nōtā ad bonā reipu. gubernationē quā ad ꝓpriā utilitatis ipsoꝝ: dicat ī ciuitate gubernāda bonos pastores imitatuꝝ qui pecudes mulget: atq; tōdet ad sui utilitatē. nā hæc dicere cōtra se: quoniam bonus pastor prius curat bonum pecudis quam suum. Aut falsum: ut si quis persuadens senes spernendos eē a filiis: īducat æneā p̄ris cōsilia fugitātē cū piissimus semper fuerit unus honorē sēp in rebus faciēdis tribuebat: ut Virgil. Et pater anchises dare uētis uela iubebat. Aut īprobū: si quis suadens uirgines eē rapiendas: ostendit Claudiū neronē cū nepte cōcubuisse. Aut maius: si dn̄s suppliciū de seruo fugiente dicat eum esse occidendū: q cōtra dn̄m cōiurabat sicut etiā cōiuratores ciuitatū sua pœna cruciātur. Aut minus: cōuertatur exēplū: ut si accusator coiuratorum dicat: iō cōiuratores ciuitatatis punire dēt: quoniam etiam serui a suis dominis fugientes puniuntur. De re simili: quidā pater mortuus ab intestato erat: & iudices filiū hæredē iudicauer̄t. Paulo post maritus ab intestato mortuus ē: & eius uxor hæreditatē petēs dicit hæreditatē suā eē debēr̄: qm̄ paulo ante iudices filio cuiusdā idē ius tribuerunt: dissimilis ē iudicatio de filio ad patrē: & uxoris erga maritū.

De qua cōtrouersia nō ē: uitiosū ē ad cōfirmatōem rei incertæ abducere certā: puta si uxor dicat: mea debet eē hæreditas: qm̄ moriēte p̄re ab ītestato filii semp hæredes iudicant̄ aut si improba: si adulter ad iudicium ductus petat sibi ignosci: qa ī eo dē peccato Clodius liberatus ē nō iure. Aut plures: plures.n. in uitio adulterii dānati sūt q̄ liberati: aut magis idoneæ: puta: cū petit reus sibi ueniā dari: qm̄ & prīceps eodē uitō liberatus ē: rn̄det aduersarius magis idoneū fuisse ignoscere prīcipi q̄ priuato: qa prīceps posset ēt si uellet leges & iura tollere. De eo argumētari cū r̄us fatet̄ se peccasse uitiosū ē dicer̄ se testes hr̄e: qūo peccauerit augeri tm̄ oportet: ut si qs cōtra milonē dicat: cōsiderate q̄tū scelus cōmiserit Milo q hoīem occidit utilē p̄riæ: & ī oī uirtute p̄stātē. Itē uitiosū: hoc ē cōtrariū supiori: nā ī supiori peccatur ī demōstrādo reū cū ipe se fateat̄ ī hoc demōstrat q̄tū mali sit peccar̄: cū ip̄m peccatū q̄ le sit demōstrauit: sic puta si qs augeret peccatū ueneficii ī cadauere pallido cū īterdū scit eū ueneficio eē extinctū. Vt qcq̄ primū: hæc cōclusio ē q̄dā argumētatōis epilogatio: q̄ uitiosa erit: nisi eo ordine colligat̄: quo ēt ī orōne dictū fuit. Nō breuiter: cauēdū.n. oportet sūmā: cōstās: & certū qd uitabit̄ si p ordinē oīa cōcludūt̄: qa auditor q notauit oēs ꝑticulas: nūc ī repetitōe r̄capitulat ī memoria: qd si nō ordine diceret̄: memoria cōfūderet̄: & nihil certū: & cōstās relinqueret̄ auditoris memoria.

et amplificationibus: et iudicatis: et cæteris rebus: quæ pertinēt ad exaggerandā: et locupletādam argumētationē: quæ sint his rebus uitia consideremus. Simile uitiosū ē quod ex aliqua parte dissimile: nec hēt parē rōnem cōparationis: aut sibi ipsi obest q affert. Exēplū uitiosū ē: si aut falsū ē: ut reprehendatur: aut improbū ut nō sit imitādū: aut maius: aut minus: quā res postulat: res iudicata uitiose profertur: si aut dissimili de re profertur: aut de ea re: de qua cōtrouersia nō ē: aut improba: aut eiusmodi: aut plures: aut magis idonæ res iudicatæ ab aduersariis proferri possint. itē uiciosum est: quod aduersarii factū eē cōfiteantur de eo argumētari et planū facere factū eē nā id augeri oportet. Itē uitiosū ē id auger̄ quod conuenit doceri hoc mō: Vt si qs quē arguat hoīem occidisse: et anteq̄ satis idoneas argumētationes attulerit: augeat peccatū: et dicat nihil īdignius esse quā hominem occidere. Nō enim utrū indignum sit an non. sed factum ne sit quæritur.

De complexione uitiosa.

Complexio uitiosa quæ nō: ut quodque primū dictū ē cōplectitur: et q̄ nō breuiter cōcluditur: et q̄ nō ex nūeratiōe certū: et cōstās aliqd: ut itelligatur qd propositū ī argumētatōe sit quid deīde ratiōe: quid cōfirmatiōe: qd tota argumētatiōe demōstratū.

De cōclusionibus. totius argumenti.

Conclusiones quæ apud græcos epilogi nominātur tripartitæ sūt: nam constat ex enumeratiōe: amplificatione: et commiseratione. In quattuor locis uti possumus conclusionibus. In principio secundū narrationem: secundum firmissimam argumentationem in conclusione. Enumeratio est per quam colligimus et cōmonēus quibus de rebus uerba fecerius breuiter: ut renouetur nō reītegretur oratio et ordine: ut

Conclusiones: ultima pars orationis: quæ est artificiosus orationis terminus.

Amplificatio: est commotio ad indignationem, quatuor. n. locis docti sentiunt hunc textum addi-
tū ē. nā si cōclusio ē terminus totius oīs cōstat i exordio eē nō posse: qd si excusari pōt talis excusa-
tio: qm illæ breues sūt: hæ lōgæ: in qbus licet toros effundere effectus colligimus q̄tū ad rationē faciē
dæ cōclusionis monemus ad effectū. Amplificatio duplex ē: una q̄ ē ppria oratoris cōtraria dialecti
cę: pp quam non uno uerbo: sed pluribus rem intelligimus: & de hac non intelligitur hic: alia est per
quam id quod pagr prius putabatur: scelus ingens existimatū est: & diffinitur quo modo indignatio-
nis. Per locū cōem: p sniam genera
lem quæ ad omnes pertiet eiusdem
generis. Primus modus sūitur ex au
ctoritate. s. qm dicimus id quod accu
samus eē factū: præter auctoritatē:
uel deogr uel maiorū: diis imortali-
bus Socratem apollo sapiētissimū iu
dicauit: & tamen a uitiis: & melius tā
quā improbū accusarūt: cōtra quos
hoc mō dici posset: finite iudices at-
tytū & melitū impune eū accusasse
quē tātæ curæ diis fuisse constat: ut
ante sapientissimus iudicatus extite
rit nostris maioribus regibus natio-
nibus crescit oratō Cæsari ob uictas
gallias triumphū petēti Cato maxi
me aduersabatur: cōtra quē sic dici
potuisset: n patiam ni iudices de tri
umpho priuari: quē maiores nr̄i: ci-
uitates: nationesq̄ oēs īstituerūt: ut p
miū eēt labogr periculogr nostrorū
oībus sapiētissimis ob occisū Clodi
um a Milone sic q̄spiā dicere posset:
cū sapiētissimi senatusq̄ noster īsti-
tuerint: ut nemo ciuē occidat: ne ci-
uitas sit latrociniū: sinetis Milonē i-
pune abiere: q ciuē præstātē occidit.

Legibus sancitum sit: dāda ē hære
ditas filio: n externo. nā sēp leges ca
uent ut filius hæres sit. Secūdus lo
cus: secūdus modus amplificationis
est de cōparatione. Cū dicimus aūt
paruos offendisse magnos: aut pares
uel ecōuerso: utr̄ ad oēs hoc modo
nulla est habēda misericordia cōiu
ratogr: qui huic urbi īsidiati sunt: &
p quos nō solū magni ciues: sed me-
diocres: īfimi: senes: pueri: mulieres
& qcquid i urbe est: pereundū fuit.

An ad superiores: compatiēdū: ut
priuatus ciuis iudicem: aut īgratum
lædat: p quo tota ciuitas gubernet.

An ad pares: turpe ē: ut senes cū se
nibus pugnēt: ut magistratus cū ma
gistratibus. nam quod exemplū ali-
is statutum credetis: si ptor offēdat
prætorē. In eisdē ptibus animi: de-
clarat quo sint partes: ut sunt hi q̄ is-

qcquid erit dictū rferamus: ut auditor si memoriæ mā
dauerit: ad idē quod ipse meminerit reducatur. item
curādū est: ne aut ab exordio: aut a narratione repeta-
tur oratōis enumeratō. Ficta. n. et dedita opera cōpara
ta oratio uidebatur eē artificii significādi: ingeniique
uendicandi: et memoriæ ostētādæ cā: quapp initium
enumeratōis faciendū ē a diuisiōe. Deinde ordine bre
uiter exponēdæ sunt res q̄ tractatæ erunt in confirma
tione: et confutatione. Amplificatio ē res quæ per lo-
cum cōem instigationis auditorū cā sumitur. Loci cō
munes ex decē præceptis cōmodissime sumuntur ad
augēdi criminis cām. Primus locus sumitur ab aucto
ritate: cū cōmemoramus quātæ curæ ea res fuerit diis i
mortalibus: aut maioribus nostris: regibus: magistrati
bus: natōibus hoibus sapientissimis: senatui. Itē maxi-
me quō de his rebus in legibus sancitū sit. Secūdus lo
cus est cū consideramus: illæ res de qbus criminamur
ad quos pertineāt: utrū ad oēs: quod atrocissimum est
an ad supiores quod genus hi sunt: a quibus auctori-
tatis locus cōis sūitur: an ad pares: hoc ē i eisdē ptibus
animi: corporis: fortunarū positos: an ad inferiores: q̄
omnibus his rebus antecelluntur. Tertius locus ē quo
percūctamur quid sit euenturum si oībus idem con-
cedatur: et ea neglecta ostendemus quid periculorum
aut incommodorum consequatur. Quartus locus est
quo demonstratur si huic sit remissū: multos alacrio-
res ad maleficia futuros: quos adhuc expectatio iudi-
cii remoratur. Quitus locus ē cū ostēdēus si semel ali
ter iud catū sit nullā rē fore q̄ icōmodo mereri: aut p-
perā factū: aut erratū iudiciū corrigere possit: quo i lo
co nō incōmodū erit uti cæterarū rerū comparatione:

dem rebus studeant: ut condiscipuli: legistæ: aut medici. Fortunagr: ut mercatores. Ad inferiores: ut
si diues minaē pauperi: magistratus priuato. His rebus: quas dixit partibus animi: corporis: & fortu
nagr. Quid sit euentugr: quæro a uobis iudices nōne periculum impendet ciuibus nostris: & rebus
si coniuratores impunitos dimittitis. Periculerum: ad hominum morem. Incommodorum: ad
res pertinet. Multos alacriores: multi sunt iudices qui ppter metū iusticiæ a furtis se continuerunt
quos qdē pmptos & securos facietis ad peccatū: si hūc furē īpunitum abire sinetis. Si aliter iudica-
tū sit: si cōiuratoribus pcitis ea incōmoda huic urbi euentura sunt: quibus nullo modo remediū affer
ri poterit: ut supra mores: q nūq̄ reuocari pōt: quo i loco dat unā admonitiōem. Cæterogr rerū cō-
parationem: multæ res sunt perperam factæ: quibus uetustas: aut cōsiliū remediū affert: sicut iniuriæ

cõuitioꝝ:aut alicuius furti:sed neq; mala q̃ in coniuratione fiunt reuocari non possunt:neq; iudiciũ remedio ullo corrigi imprudentia. Iustã deprecatõem:facile dignus é uenia: qp iprudẽtiã peccat: sed q cõsulto peccauit nullo mõ parcẽdũ é. Tetꝝ:turpe:crudele a cruore fuso. Nefariũ:qd̃ sit cõtra fas:uel qd̃ facile expiari nõ possit. Iniuria moueri:cõsiderate iudices q̃tũ scelus:q̃ ndiq; nũ: q si liã de cõplexibus arripuit ipsã detraxit:matrẽ cruẽtauit:anne iniuria dignus putãdus ẽ? Bella suscipiũtur:sicut itercipe aliena:hocmõ nõ leue putandũ é qp hic diuitias meas uxoréq; amiserit: cũ ex huiusmodi iiurijs bella p̃riæ iferri plerũq; uidemus sicut græci ob raptã Helenã:ñ uulgare uirginẽ stuprari:rapi aliena ñ admiror iudices:qm̃ usitatũ ẽ:sed qs uĩm uidit amicũ in ꝓpria domo occidi filios coctos apponi:aut sanguinẽ humanũ ad potãdũ:pp qd̃ scelus malignitatẽ eximiam celeleriorẽ:& aspioré meret̃ pœnã. Ex peccatoꝝ cõpatõe nulla uẽia dignus uĩ q uirginẽ stuprauit p̃sertim cũ magnitudini sceleris nõ cõpãdus sit q sacrilegiũ cõmiserit:nã q sacra furatus é aliq̃ uenã meret̃ qd̃ pp egestatẽ ipulsus é:hic uero nõ necessitate:sed pessima uolũtate ciuiũ hoc facinus designat quæ negocio gerẽdo acta qñ ĩ exponẽdo nescio q̃ facta sunt ordine añ rẽ:ĩ re:et post rem hoc mõ hoiem pulsauit: de lectica traxit:ĩ uia occidit: mẽbrati secuit: deiñ isepultũ auibus reliqt. Misericordia cõmouebit̃:dicta é eo q; si dolor cordis sup misericors quã appellãt alii cõmiseratõem:& ꝑtiet ad reũ ipm̃ cũ ãplificatio ꝑteat ad auditorẽ:qm̃ ex idignatiõe auditoꝝ cõtra aduersarios seq̃t̃ misericordia accusati. Si uariã cõmutatiõem:cogitate iudices ĩ q̃to honore fuerit: hic cũ paulo añ triũpharet:quẽ mõ ĩ tãta calamitate uidetis adductũ. Si cñ dimus qbus cõmodis põt cũ epositõ regulæ p̃cedẽtis. Cõpatõe:cõpãdo pñtia mala cũ ꝑteritis:si q̃ a uobis futura cõmoda sint:nisi cõdẽnatis milonẽ iudices oĩb; eritis d̃risiõi:inici eius isurgẽt cõtra eũ maledictis ificient: atq; eũ d̃ ciuitate eiicient. Si sup plicabius:ecce iudices milo ad pedes uros puolutus orat & obsecrat:ut nobis cõmissus sit uitãq; suã ĩ uobis positã cẽ dicit. Nã sic qdẽ pẽtibus:ñ tm̃ dolet milo calamitatẽ suã quã dolorẽ p̃ris sui m̃ris lachrymas filioꝝ destitutõem:iuriaq; qb; tota domus: se absente ab inimicis suis ẽ afficiẽda q̃ ĩ alios usi sumus aliqñ iudices. ego quoq; ĩ magistratibus cõstitutus:sed nulla maior gloria mihi fuit. q̃ ea q̃ de humanitate mea:clæmẽtia:misericordiaq; super miseros cõsecuta ẽ. Semp.n.clæmens & misericors fui erga accusatos. Diu uero malis:credo eqdẽ ab ingenio ad miseriã cẽ natũ:quẽ nũq̃ calamitates deseruerãt:quẽ nunq̃ auxit ipa fortuna. Patiẽtẽ icõmodoꝝ:milo ꝓfecto nullo mõ mortẽ time ret:uidet̃:qa nullas emittit lachrymas qñ se facile oia q̃ fors tulerit passuꝝ eẽ dicit:uꝝ uĩa hũanitas uut eũ uiꝝ tã pstãtẽ q̃tũ ẽ ĩ uobis seruetis:defẽdatis:nihil lachryma citius arescit tñ icit a ꝑceptoribus cois:& reuera nihil dabit̃ citius q̃ misericordia quæ itaq; debet esse breuis:quare continuatio in misericordia mouenda obdurescit consuetudine. Obscurissimos locos:quia genus iudiciale difficilius.

ut ostendamus alias res posse:ut uetustate sedari:aut cõsilio corrigi huius rei:aut lamentandæ:aut corrigendæ nullã rẽ adiumẽto futurã. Sextus locus ẽ cũ ostẽdẽus. et cõsulto factũ:et dicemus uoluntario facinori nullã excusationẽ ĩprudẽtiæ iustã deprecationẽ paratam. Septimus locus est cũ ostẽdemus tetrũ:facinus:crudele nefariũ tyrãnicũ ẽ:quod genus iniuriam mulierum: aut earũ rerũ aliquid:quarũ rerũ cã bella suscipiũt. et cũ hostibus de uita dimicatur. Octauus locus est quo ostendimus nõ uulgare:sed singulare eẽ maleficium: spurcũ:nefariũ:et iuuisitatũ:quo maturius:et atrocius iudicãdũ sit. Nonus locus cõstat ex peccatorũ cõparatiõe:quasi cũ dicimus maius eẽ maleficiũ stuprare ignaruã quã sacrum lædere. quod alterũ pp egestatẽ:alterum propter itẽperãtẽ superbiã fiat. Decimus locus ẽ per quẽ oĩa quæ ĩ negotio gerendo acta sunt:quæque rem cõsequi solent exponemus acriter:et criminose. et diligenter:ut agi res:et geri negotiũ uideatur rerũ cõsequẽtiũ enũerationẽ. Misericordia cõmouebitur auditoribus:si uariã fortunarum cõmutationẽ dicemus: si ostẽdemus:ĩ quibus cõmodis fuimus:et quibus icõmodis fumus cõparatõe. Si quæ nobis futura sint:nisi cãm obtinuerimus:enumerabimus:et ostẽdẽus. Si supplicabimus:et nos sub eorũ quorum misericordiã captabimus potestate subiicimus: Si quid nostris parẽtibus liberis:cæteris necessariis causarum sit pp nãs calãitates apiẽus:et simul ostẽdẽus illorũ nos solitudine: et miseria nõ nĩis icõmodis doleẽ. Si de clæmẽtia:hũanitate. misericordia nra: q̃i alios usi sũus apiãus: si nos sẽp:aut diu ĩ malis fuisse ostẽdẽus. Si nĩm fatũ: aut fortunã cõquerẽur. Si aium nĩm fortẽ:patiẽtẽ: icõmodorũ ostẽdẽus futurũ. Cõmiseratõem breuẽ eẽ oportet. nihil.n.lachryma citius arescit. Fere locos obscurissimos:

totius artificii tractauimus in hoc libro. Quapropter huic uolumini modus sit: reliquas præceptiones quo ad uidebitur in tertium librum transferemus. Hæc si ut conquisite conscripsimus: ita diligenter fueris cõsecutus: et nos iudustriæ fructus: et tua scientia capiemus: et tute nostram diligentiã laudabis: tuaq; perceptione lætaberis: tu scientior eris præceptorũ artificio: nos alacriores ad reliquũ psoluendũ. Verũ hæc futura satis scio. te. n. non ignoro: nos deiceps ad cætera præcepta trãseamus: ut quod libẽtissime faciemus: tuæ uoluntati rectissime morem geramus.

HAD omnem iudicialem cãm: quẽ admodũ conueniet inuẽtõem rerũ accõmodari satis abundãter ut arbitror ĩ supioribus libris demõstratũ ẽ. Nũc earũ rõnẽ rerũ inueniendarũ quæ pertineãt ad cãs deliberatiuas. et demonstratiuas in hunc librũ transtulimus: ut oĩs inueniendi præceptio tibi quã primum persolueretur. Reliquæ quatuor partes erãt artificii: de tribus partibus in hoc libro dicemus: dispositione: pronunciatione: et memoria. De elocutõe: quia plura dicenda uidebantur in quarto libro conscribere maluimus: quẽ ut arbitror tibi librũ celeriter absolutum mittemus: ne quid tibi rhetoricæ artis deesse possit. Interea pria quæq; et nobiscũ cũ uoles: et iterdũ sine nobis legẽdo cõsequere: ne qd ipediare qn ad hãc utilitatẽ piter nobiscũ progredi possis. Nũc tu fac: ut attẽtũ te præbeas: nos proficisci ad instituta pergemus. Deliberatõnes partim sunt huiusmodi: ut quæratur utrum potius faciendũ sit: partim huiusmodi: ut quid potissimum faciendum sit consideretur hoc modo: Vtrum potius carthago tollenda: an relinquenda uideatur. Quid potissimum hoc pacto: ut si Hãnibal consultat cum ex italia carthaginem: accersitur: an in italia remaneat an domum redeat: an in ægyptum profectus occupet alexandriam. Item deliberationes partĩ ipsæ pp se consultandæ sunt: ut si deliberet senatus captiuos ab hostibus redimat: ãn non: partim propter aliquam extraneam causam ueniunt in deliberationem: et consultationem: ut si deliberet senatus bello italico soluat ne legibus Scipionem: ut eum liceat ante tempus consulem fieri: partim et propter se sunt deliberãdæ. et magis propter extraneã cãm ueniunt ĩ cõsultationem: ut si deliberet senatus bello italico sociis ciuitatẽ det an nõ

Artificii: artis. Quoad uidef: qa ñ reliqs ptes oronis tractabit in tertio: sed transiert in quartum.

ELocutõem: ut id qd' p qd qui mos Ci. nunc eaq; req; rationem inueniẽdaq; trã sitio color: & dicit hoc ĩsu perioribus libris ostẽdimus: quo eadem inuentio fieri debeat in demõstratiuo: & deliberatiuo: et dicit. trãstulimus in præterito tempore quoniam boni oratores priusq; scribunt aggrediũtur oĩa secũ excogitãt ut ĩueniẽdi pceptio: ut ipsa ĩ medio explear q ẽ prima ps officioq; oratoq; nobiscũ: qa corã tibi declarabo. Si qs ignobilis: perite ꝓgredi possis: ui deliçet ut ita ꝓgas: discendo sicut & ego scribẽdo. Vtq; potius oĩa deliberãda uersent: aut circa duas: hoc fit interrogãdo p utq; & potius q̃si de duabus rebus: quaq; una sit eligibilior: aut si de pluribus hoc fit p qd' & potissimũ. Cartago tollẽda: suadebat hoc fabius argues q, quotiẽs cartha/go supereſſet tãdiu romani bellis afficerent: qm cũ hostibus cõspirabat: si per se satis potẽs erit ad bellũ ĩferẽdũ. Aut relinquẽda: hoc alii psuadebãt dicẽtes oportunũ eẽ: ut romani iuuenes haberent ubi se exercerẽt q, si cessarent bella oẽsnõ erãt laudibus euasuri: ut si Hãnibal consultet cũ diu Hãnibal italiam igni ferroq; uastasset romani classẽ ĩ africã delegarunt: q ex ipsa urgẽtes rẽ carthaginẽsem cogebat Hannibalẽ reuocari ad primã patriã defendendã. Itaq; deliberant qd potissimũ esset factũ hunc ĩ modum dare potuisset: captiuos ab hostibus redimat captiuos in bello cannensi ab Hannibale hos captos si senatus redimeẽ cõsularũt ea deliberatio fieret cã ipsoq; sapientioq; liberandoq;: & nõ alicui utilitati extraneæ. Vt soluat legibus Scipionẽ bello quo tota italia mouit cõtra romanos liberatur de Scipione ĩ imperatore deligendo ueq; qm̃ uigesimum: quartum agebat annum: leges nõ sinebant inter uigesimum qn tũ id fieriq; deliberatiuo non causa scipionis erat: sed pp libertatem defendendam partim aliquæ sociũ ciuitatem: det finito bello italico. ciuitates auxilio romanis fuerant ciues fieri uolebãt eoq; cõsultauit senatus: nõ tam causa ipsoq; ciuiũ qui ĩ auxilio fuerant: ut pmiarent: sed & pp ter ppriam utilitatem: ut res romana munitior esset & ciuibus plenior.

In quibus cauſis: poſt diuiſionem factam applicat unicuiq; modum tractādi. Rei natura faciet de liberatōem: īcōſultatōibus: q̄ pp ſe tm̄ fiūt: debēt oratores dirigere totā oīonem: ut tota uerſet circa naturā ipſius rei: pp quā fit deliberatio: ut ē circa utilitatē ciuiū captiuoꝝ: et dim̄ēdoꝝ re naturā uti/litas naturaliſq; ē ei rei de q̄ deliberamus ſit utilitati captiuoꝝ: q̄ ieſt tm̄ pis captiuis red: mēdis. Ex ipſa cā erūt agēdæ: īipſis cāis q̄ aliū deſumit oīonē: debemus dirigere ad ipſas cās augēdo eas nō ad rē puta & de eligēdo laudāda ē uirtus Scipionis q̄rū ad utilitatē ciuitatis: nō ad utilitatē Scipionis hoc mō eligēdus ē. Scipio hēt ſenilē oīo nē: & conſilio pluſq̄ ætas eius exigat: ualet præterea audaciā iuuenilē: uel ſimul ſciam rei militaris: adeo: ut uictoriā ſperare facile poſſumus. Iū/gēdæ: ex pte pſuadētis aut deponen dæ: ex pte diſſuadētis hoc mō nō eſt eligēdus Scipio. Quod ſi reſpueritis iuuenē: multo plus ualet ſenex: quā iuuenū multitudo: & ſtēt in urbe ci/ues p̄ſtātiſſimi. Cōueīet utilitatis: ī oī cā deliberāda eiuſmōi iuſſit: diſti guēda ſūt oīa argumēta ad finē utili tatis: ſiue pſuadēus ſiue diſſuadēus ī ciuili cōſultatōe q̄ ptiet ad utilitatē ciuitatis oīo q̄q̄ & ꝺ aliis rebꝰ fieri poſ ſit: ſed qđ ad uſū ciuitatis iuēta ſit ī di finitōe officii oratoris ſupra poſuit. ſtātis p̄ntis hoc mō: niſi creet ipator multa ſtāt pricula noꝝ & rip. obeſſe poſſēt. Cōſequntis: futuri & ſi Scipi. creēus ipē multa p̄ntis belli dēmus & ſc̄ hoſtes tardioꝛs ēt ad iferēda: qp pecuius ñ oibus terribile exiſtimaē.

In uim: agēdo nolētes. Dolū: de/cipiēdo: uel alliciēdo: aut ſepati: aut cūiūcti: hoc mō: ſi ipſnoſtꝝ ī africā traducis pugnādo hoſte ſupabius cū ipis hoſtiū urbibꝰ fautores hēamus: q̄ ſine uobis libētes applicabūt. Re uocatōes ho. ut ſuocare Hānibalē ꝺ italia mittēs Scipionē ī africā. In pecuniā: alliciendo hoſtes pecuniis. Diſſimulatōes: occultare: & ſimilia: ut ſi cōtra hoſtes eū dū ſit diſſimula re te ab hoſtibus deſēliꝝ mutatōes: p̄ueniēdo hoſtes celeritate. Mētiōes: mētiēdo. ſ. unā rē facturus ſit: alterā dicas tēpparare. Si q̄ntē uidemus ī ſcribere. dicunt eū feciſſe libꝝ de re mili. ſed ad nos nō puenit: n ſi forte ī li. de rep. īſeruiſſet delectū bonoꝝ & maloꝝ: o fili nō das operā uirtuti bus per quas laudē & gloriam cōparare poſſes: cū ſenex eris oībus ludibrio futurus ex multaꝝ regꝝ me moria adhibēda eſt fides Catoni q ut diu uixit ita multa uidit multa exptus eſt: ex quo fit: ut p̄ mul taꝝ regꝝ memoria ſapientiſſimus ſit & dignus auctoritate. Scientia cuiuſdam artificii: creandus eſt Scipio impator p̄fatus cum in re militari tantopere uerſatus ſit: ut nihil iūgendis rebus fit qđ nō opti me caleat. Ius ſuū tribuēs: ſumēdū eſt bellum contra carthaginēſes q fœdi fragi ſunt: ut aliquando ſuoꝝ ſceleꝝ pœnā patiant. neq; n. digni ſunt q; debeant bonis ciuitatibus imperare. Regꝝ magnaꝝ ap petitio. Romanum. n. fuit ſemper ardua petere quod cum ita ſit aggrediamur bellū contra carthagi nenſes: præſertim cum nihil minus imperitum ſit: & ex quo tantam laudē conſequi ualeamus. Hu milium contentio: nullam iacturam timeatis amittendæ claſſis: aut armoꝝ terrarum ue ſeruilia exu menda ex nobis ſunt pro tanti imperii comparatione. Moderatio cupiditatum: non mouēamini cō tra ſociorum iniurias: ſed eas paruifaciatis: quoniam nihil ominus melius eſſe poteſt coniectura. Par tibus utem ir. i. argumenta facta a prudentia hoc mō pſuadere poterimus. Si cōmoda cum īcōmodis cōferemus danda eſt uirtutibus opera: qa q uirtutem hēt & nihil deeſſe pōt ad bene beataq; uiuēndū qui uero uirtutis expers eſt ſeruum eum eſſe conſtat uiliſſimum atq; omnium rerum egentiſſimum.

In quibus cāis rei natura faciet deliberationē: oīs rō ad ipſā rē accōmodabitur. In quibus extranea cā cōficiet deliberationē: in his ipſa erit cā adiungēda: aut depri mēda. Oēs rōes eorū q ſniam dicēt: finē ſibi cōuenient utilitatis proponere: ut oīs eo totius oīonis ratio cōfe ratur. Vtilitas in duas partes in ciuili cōſultatōe diuidi tur tutā et honeſtā: tuta ē quæ cōficit inſtātis: aut cōſe quentis periculi uitationem qualibet rōne. Hæc diſtri buitur in uim: et dolū: quorū alterū ſepatim: aut utrun que ſumemus cōiūcti. Vis diſcernitur p exercitus: claſ ſes arma: torméta: reuocatōes hoīum: et alias huiuſmōi res. Dolus conſumitur ī pecuniā: pollicitatōes: diſſimu lationes: maturatiōes: mētiōes et cæteras res: de qbus magis idoneo tpe loquemur: ſi quando de re militari: aut de adminiſtratiōe reipublicæ ſcribere uelimus. Ho neſta res diuiditur in rectū et laudabile: rectū eſt quod cū uirtute et officio fit: id diuiditur in prudētiā iuſtiti am: fortitudinē: modeſtiā. Prudētiā ē caliditas quæ rō ne quadā pōt delectū hīe bonorū et malorū. dicitur itē prudētia: ſciētia cuiuſdā artificii: et appellatur pru dētia multarū rerū memoria: et uſus pluriū negocio/rū. Iuſtitia ē æquitas ius unicuiq; tribuens pro dignita te cuiuſq; Fortitudo ē rerū magnarū appetitio: et rerū hūiliū cōtēptio et laboris cū utilitatis rōe ppēſio. Mo deſtia ē in aīo cōtinēs moderatio cupiditatū. Prudentiæ partibus utemur ī dicēdo ſi cōmoda cū ī cōmodis cōferemus cū alterū ſequi alterū uitari cohortabimur

* Aut si qua mihi: illud supra pertinet ad eam partem prudentiæ: quæ est in bono ac malo eligendo hæc uero ptinet ad prudētiam: q̄ ē cuiuslibet rei scientia hoc mō: hoc bellū Scipione duce tractandū ē: nō q̄ rei militaris pitissimus sit: atq; i omni genere belloꝝ: siue expugnatōibus urbiū: siue i his q̄ ad optimum imperatorem pertinere arbitramur. Disciplinabilem: discibilem: aut qua ratione fieri possit: eo enim imperatore protinus classem in Africam traiicere: & Carthaginem obsidente aut puppem. Aut audita: ultima pars prudentiæ: quæ est memoria rerum optimum esse duco patres: ut classis exercitusq; parentur ad Carthaginē obsidēdam. Memini. n. nostros patres olim hoc pacto Africam expugnasse: urbē tributariā fecisse.

aut si qua in re cohortabimur aliq̄d cuius rei aliquā disciplinabilē sciētiā poterimus habere: quō aut qua q̄d que rōe fieri oporteat ostēdēus: Aut si suadebīus quid piā: cuius res gestæ: aut præsentē aut auditā mēoriam poterimus hīe qua in re facile id quod uelimus exemplo allato psuadere poterimus. Iusticiæ ptibus utēur: si aut innocētū aut supplicū dicemus misereri oportere. Si ostēdemus merētibus gratiā referri cōuenire. Si demōstrabimus ulcisci male meritos oportere. Si fidē magnope cēsebimus cōseruādā. Si leges et mores ciuitatis egregie dicemus seruari oportere. Si societates atque aīcitias studiose dicemus coli cōuenire. Si quod ius in parētes deos: patriā natura cōparauit id religiose colendū demōstrabimus. Si hospitia: clientelas: cognationes: affinitates caste colendas esse dicemus. Si nec precio nec gratia: nec periculo: nec simultate a uia recta ostendemus oportere deduci. Si dicēus æquabile ius in oībus statui cōuenire. His atque huiusmodi ptibus iusticiæ: si quā rē in cōcione aut in cōsilio faciē dā esse cēsebimus: iustā eē ostendēus: cōtrariis iniustā Ita fiet ut eisdē locis ad suadēdū et ad dissuadēdū simus cōparati. Si fortitudis retinēdæ cā faciēdī q̄d eē dicemus: ostendemus res magnas et excelsas sequi et appeti opportere: Et item res humiles et indignas uiris fortibus uiros fortes propterea contemnere oportere: nec idoneas dignitate sua iudicare. Item a nulla re honesta periculi: aut laboris magnitudinem deduci opportere: antiquiorem mortem turpitudine haberi nullo dolore cogi: ut ab officio recedatur: nullius pro rei ueritate metuere inimicitias: Quod

Iusticiæ ptibus: huius iusticiæ multæ sunt partes: q̄bus genera applicabūt: quaꝝ prima ē misericordia hoc mō: uenerūt nuper in urbe socii saguntini fletibus repleti: rogantesq; ut auxiliū eis obsessis afferemus cōtra pfidam hostiū nostroꝝ fidē & inuidā: quo pfecto nostra erit hūanitas adiuuare. Benemerētibus meref: hæc pars ē deferēda gratia hoc mō: ueni stis qui fideles nobis fiunt saguntini quos labores p uobis passi sunt: quā obrē scelus eē existimo: si eos sine nostris auxiliis dimiserimus. Vlciscī malemeritos: pseq̄ndi sūt terra mariq; carthaginēses: q̄ nostro īpio hostes atrociſſimi semp fuerūt. Fidē seruandam: scitis uos semp fidei cōseruandæ magnam curā sēp habuisse: q̄re cū socii estis operā i calamitatibus afferēdam pmiseritis: nullo pacto cōmittere debebitis: ut nostro auxilio priuati sint. Leges & mores: mos fuit sēp i hac urbe: sociosamare colere: & adiuuare: uel siqs cōtra Scipionem diceret: iubēt leges ciuitatis moresq; summe hucusq; seruati sūt: ut nemo īperator circa uigesimūq̄n tū annū crearef: q̄s q̄dē cōtinere nō debetis. Religiose colēdū: redimē di sunt saguntini q̄ p partibus: pro deoꝝ templis: p omni patria cōseruanda & omnia pati incommoda.

Hospitia: amicitias externas. Affinitates: multi saguntinoꝝ sunt nobis sanguine coniuncti: quos adiuuare necesse ē: si nec precio: nulla res tanta incidit. p. c. quā psuadeat nobis ab officio recedere: quod si feceritis: solos uestros amicos optios uiros & defendetis. Aequale ius: pariter tractandi sunt socii. Nam sicut alias urbes defendere consueuistis: ita hanc uobis commendandam existimo. Contrariis: iniustum non est ferendum bellum carthaginensibus: quod ad nos attinet. Si ipsi iuuentutem suam in armis exercent: si suum imperium seruire conantur: non sunt adiuuandi saguntini. Nam quod beneficium nobis attulerunt semp perfidi: semp aduersum nos extiterunt: & est talis sensus iisdem argumentis iusticiæ uti poterimus: & psuadēdo & dissuadēdo. Quare psuadēdo dicemus iustū eē rem adiuuare: dissuadēdo dicemus eē iniustū. Res magnas si qs suasisset nō eē sumēdū bellū cōtra carthaginenses potētissimos: quod saguntini possent sic refellere: immo nullo modo cessandum est. Romanū enim est fortia pati. nam non fit sine periculo facinus magnum & memorabile. In rebus autem fortibus non appellatur magnum: nisi quod alia fortia superat fœda. Res humiles & dignas: non licet hoiem romanū pecunias: aut incōmoda magnificef p gloria & laude cōparāda. Nulla re honesta: cū nobis fidelissim. socii saguntini extiterint: adiuuandos eē censeo: etsi monendū eēt attingere meliorē oratōem

f

Quas iusticia colere cogit: nullos labores tunc debemus in defendendo patriam socios q; uestros quibus obligamur: & in psequendis hostibus: q semp nobis infestissimi fuerũt. Si nimias libidines: comprimendi sunt furores ui uirtutis nostræ: qui pro cupiditatibus suis nihil iustum: nihil dignum existimant. Certo nature termino: non. n. mihi aliud id facerem: dum censeo: quod uobis ipsis fieri non uelletis: q; si carthaginenses suum dilatant imperium sinendi sunt: cum idem & nos facimus in dies. Cui q; satis sit: satis nobis uideri potest: q; sæpius eos pfligastis: nũc uero denuo eos pseq inimicos magis q̃ amatos iusticiæ posse libet pro patria: parẽtibus: hospitibus: amicis et his rebus quas iusticia colere cogit adire periculũ et quemlibet suscipere laborẽ. Modestiæ ptibus utemur si nimias libidines honoris pecuniæ: similiũq; rerũ uitupera-

tis huiusmodi dat modũ generalẽ tractandi a uirtutibus. Amplificãdo maxima fortitudo: itaq; iustũ est hoc summũ bellũ sumendũ: sed qđ romanis magnis inuenit q̃ fortitudo pp imperiũ cõparastis: p quã dñi rerum estis: p iusticiam uero illud cõseruatis: fautores: & adiutores socios habetis. Vt attenuant: nõ cõcedendæ sunt sed dimittendæ: quia si mederet id uirtuosum erit: sed fieri nõ debere nihil pfitet: ex quo sic attenuabunt nullã i hoc bello gerẽdo uideo fortitudinẽ: nullã iusticiã: nullũ deniq; fructũ reip. qppe remittis: q̃dã etiã audet: & gladiatoria quædam aggressio. In contrariis rebus potius: maior eẽt fortitudo si huiusmodi rebus nõ mouerẽmur ad bellũ inferẽdum: quam obrẽ nos cẽ i tãtis periculis: quippe fortitudo est aggressio periculoꝝ cum utilitate: sed hic plura sunt dãna. Demõstraui-

bimus attenuãdæ: si ab his dehortabimur: ut hæc attenuentur quæ supra demõstraui. Nã nemo erit qui sentiat a uirtute recedendũ: uerũ aut res nõ eiusmõi dicãtur ut uirtutẽ possumus egregiã expiri: aut i cõtrariis potius rebus q̃ in his uirtus constare ostendatur. Itẽ si quo pacto poterimus: quod is qui cõtradiceret iusticiam uocarit: nos demõstrabius ignauiã eẽ et inertiã ac prauã liberalitatẽ: quã prudentiã appellarit ineptã: et gartulã et odiosam scientiam esse dicemus. Quã ille modestiã dicet esse eã: nos inertiã et dissolutã negligẽtiam dicemus esse.: quam ille fortitudinem noiarit eã gladiatoriã et incõsideratã appellabimus temeritatẽ. Laudabile est quod cõficit honestã et præsentẽ: et cõsequentẽ cõmemorationẽ hoc nos eo a recto supauimus: nõ quod hæ quattuor partes: quæ subiiciuntur subuocabulo recti: hãc hõestatis cõmẽorationẽ dare nõ soleãt: sed quã q̃ ex recto laudabile nascatur: tamẽ in dicẽdo seorsum tractãdum est ab illo: neque enim solum laudis causa rectum sequi conuenit: sed si laus cõsequitur: duplicatur recti appetẽdi uolũtas. Cũ igitur erit demonstratum rectum esse laudabile demonstrabimus: aut ab idoneis hominibus: ut si qua res honestiori ordini placeat quæ a deteriori ordine impro

ter ipsam laudem: quam consequitur: sed propter utrunq;: quod si aliter faceret: uiderẽt minus ipius recti dignitas: siquidem qui alicuius rei finem tantummodo sequitur. Arbitratur ipsum finem minoris momenti esse q̃ illud: ex quo nascitut finis: quod superfluum est. unde apparet unum cum alio esse coniunctum. Verũtamen si proponatur separatim auditoribus crescit ad ferendos labores audacia: mihi crede supplicat. Cũ igitur: reuertitur ad materiam præbendam de laudabili & paulopost ostendit ordinem imitandi. Laudabile esse demonstrabimus: si bellum p saguntinis suscipitis: non solum fortes ac iusti ab omnibus iudicabimini: sed & laudibus oẽs eos extollent honorabunt: & per totũ orbẽ huius rei fama uolitabit. Ab idoneis: nobilibus: doctis prudẽtibus. Honestiori ordini: p bat q̃q̃ hæc res displiceat agricolis: quorũ si ita sunt in agris: tum ciues cuncti senatoresq; laudabunt.

Aut ab aliquibus sociis: non solum laudabūtur uiri: ne ciuitates hoc faciendo: sed & exemplum capient seruandæ in nos fidei. Nationibus: sunt græci & barbari oēs. Posterius uiris: pp illud: pnotionē & sequētē cōmemoratōem. Breuiter tractāda: trāsitio color: hucusq; .n. oñdit materiā: nūc docet quō ea disponēda sit p totū corpus oroni deliberaī. Vel a principio: ab exordio apto p regulis supius tractatis ab insinuatōe: qm̄ auditores sūt defessi p Crasso: aut cū cāe turpis. Si cuius narratio icidet: ac si dicat naturaliter nulla dēt eē: qa de futuro gēus ē deliberatiuū: & narratio ē de reb⁹ pteritis: sed

betur: aut aliq̄bus sociis: aut oībus ciuibus exteris natiōnibus posterisq; nr̄is. Cū huiusmōi diuisio sit locorū i cōsultatōe breuiter apiēda est totius tractatio cāæ ex ordiri licebit: uel a principio: uel ab insinuatōe: uel iisdē rōnibus q̄bus i iudiciali cā. Si cuius rei narratio icidet: eadē rōne narrari oportebit: quoniā in eiusmodi cāis finis ē utilitas: et ea diuiditur in rōnē tutā atq; hōestā si utrūq; poterius: utrūq; pollicebimur nos in dicēdo demōstraturos eē: si alterū demōstraturi erimus simpliciter quod dicturi sumus ostēdēus. At si nr̄am rōnē tutā eē dicēus. Diuisiōe utēur in uim et cōsiliū. Nā quod i dicēdo rei dilucidādæ cā dolū appellauimus id i dicēdo hōestius cōsiliū appellabius. Si rōnis nr̄æ sentētiā rectā eē dicēus: et oēs ptes recti incidēt q̄d tipta rōe utēur: si nō icidēt: quot erūt tot exponēus in dicēdo. In cōfirmatōe et cōfutatiōe utemur nr̄is locis quos ante ostendius cōfirmādis cōtrariis cōfutādis. Argumentatiōis artificiosæ tractādæ rō de secūdo libro patet. Sed si accederit ut in cōsultatione alteri a tuta rōe: alteri ab hōesta sentētia sit: ut i deliberatiōe eorū: q a pœnis circūsessi deliberāt q̄d agāt. Qui tutā rōnē seq̄ suadebit his locis utetur. Nullā rē incolumitate utiliorē eē. Virtutibus uti neminē posse q̄ suas rōnes i tuto nō collocarit: nec deos q̄dē esse auxilio eis q̄ se icōsulto i: piculū mittūt. Hūestū nihil oporteī existimari quod nō salutē pariat: q̄ tutæ rei proponet rōnem hōestā his locis utetur: uirtutē nullo tēpore relinquēdā: uel dolorē si tieatur uel mortē si ea formidetur dedecoī et īsania leuiorē eē. Cōsideraī q̄ sit turpitudo cōsecutura: at nō i mortalitatē neq; æternā columitatē cōseq̄. nec eē exploratū illo uitato piculo: nullū i aliud piculū eē nos uēturos uirtute ultro ad mortē profisciscī esse præclarū fortitudini fortunā quoq; esse adiumēto soleī eū tute uiueī q̄ hōeste uiuat. nō q̄ i præsentia īcolumis sit: et eū qui turpiter uiuat īcolumem i petuū esse non posse. Cōclusionibus fere similibus in

q̄do cōtiget nō ppria sed īcidens: ut supra ea fūdet rōnes pro sua forma: sicut illa i pōpeiana oīone de eligendo impatore ē: tn̄ orationē habet ad ostēdēdā belli grauitatē: quod inferre solet Mythridates ad hoc ut ostēdat necesse ē ipatorē eligere. Quoniam i huiusmodi causis ponit duo habēda sic i rōnem tutā & honestā: qm̄ ciuiū ē: ut fines nostros tueamur. oñ dā hoc bellū tutū eē nobis & honestū. Nā q̄ uī illud q̄d tanq̄ rhetor & pceptor appellauit dolū: qñ dolus ē uocabulū mediū id orator: q exercet oīoes dēt cōsiliū ignorare significatōem uocabuli i malā ptē accipiat. Quadriptita: diuisionē secūdū q̄ q̄tuor ptes sūt honesti: neq; occurraī: q̄d supius dixit triplicē tm̄mō diuisionē fieri oportere: quoq; a pceptorib⁹ paq; exercitatis suppressisse uī cū ipatore bono iesse oportere scientiā rei militaris: fortunā auctoritatē. Vtemur nr̄is locis: i tractāda cōfirmatōe & cōfutatōe utemur rōibus q̄s pauloante sūmati dixit de tuto & honesto: & a q̄tuor ptibus uirtutis.

Argumētatōis rō: cū i formā sylogismi rōnes formare deberemus: seruandus ē ordo supius datus. s. ppositio fiat: deiñ rō: cōfirmatio rōni & reliq̄. Sed si accideret: daret modū restādi: si euenerit: ut unus suadeat a tuto secūdū respectū honesti & alter ab honesto scām respectū tuti. q a pœnis circūsessi hoc cōtigit. Venusinis: q̄bus cū obsideréī ab Hānibale romani cōcesserūt: ut q uellēt ditionē Hānibalis seq̄rent: coacti āt sūt. alter suadebat dedēdū eē cū uolūtate psonaq;. alter potius moriendū q̄ baro subiiceréī: & nullo mō deserēdā eē fortitudinē. Nec deos: ac si dicat: Audētes fortuna iuuat. In cōsulto: temere. Leuiorē eē: subeūdū ē potius iugū seruitutis: aut moriendū si opus sit q̄ ppetuā īfamiā subire. At nō imortalitatē: quā cōseq̄mur īcolumitatē: nūc tn̄ ea futura é ppetua: qm̄ paulopost meliori fortuna sumus: at īfamia ipsa erit semper apud posteros pmāsura q; idem contingit: si uirtutē cōplectemur. Eū tute: q̄ tū pest uirtus incolumitati & hoc perspici potest: quoniam qui rectæ uitæ semper esse uidetur: sed qui in præsentia est tutus haud sit cui paulopost peccaturus sit facere similiter in mirando: amplificando & condolendo: nisi q; ostendit tantum: quare dixit fere.

Voniã hæc cã uꝛ: tertiũ gẽus cauſæ: ĩ quo tractãdo priuſq̃ oſtẽdit materiã: ĩ q̃ uerſaꝛ: deiñ ponet modũ diſponẽdaꝛ ptiũ oꝛois. In laude & uituperatõe a qbus ſuſcipit uocabuli laudatũ a nobili uel a ueteribus panagyricon: ut liber Plinii de laudibus Troiani ipatoris uocaꝛ Panagyricos: alii uero appellãt enchomiaſticon ex cõtrariis: puta ſi ĩ aliquo laudãdo dixerimus eũ eẽ ex uiliſſima ſtirpe procreatũ: q̃ caſu: ut eẽ diuitẽ: educatio ſub bonis ꝓceptoribus huiuſmodi in cliẽtelæ cõſuetudinis bonoꝝ. Quæ his cõtraria ſunt: cũ uidemus uituperare: dignitas pulchritudo naturalis eẽ grãdẽ bonæ cõplexionis patiẽtibus laboꝝ: ſi uetuſtas ĩ diebꝫ: & q̃ cõtraria: ſicut eẽ temeriũ iniuſtũ: incõtinẽtẽ & timidũ: q̃ oĩa uituperãdo uti poterimus. poſuit. n. bona ad laudẽ: & mala ad uituperationẽ: ex qbus ipſa materia cõſtat generis deliberatiui ptractãdi. In huiuſmodi cã: in genere demõſtratiuo ordine diſponẽdo principiũ: exordiũ aptũ. A noſtra ꝑſona: ſicut & ſupius dixit a quatuor rebus benuolẽtiã captari oportere. Officio facere debemus: ſi cui obligati ſumus ꝓ cõtractiõem ſanguinis: & aĩaduertiẽ hoc mõ: qn. p. c. huic homini ſãguie amicitia: officio litteraꝝ tãtopere cõiunctus ſum: uiſum & officiũ meũ: quæ ſint ipſius uirtutes oſtendere. Aut ſtudio: cupiditate: cũ ꝓ cõem eiuſdẽ artis exercitatõem: quæ ꝓ uirtutẽ ſuã digna eẽt ab omnibus laudari hoc mõ: nullus ueſtꝝ admireẽ: q̃ de huius uiri laudibus dicturus ſũ. accedam. n. uirtute ꝑditũ eẽ uideo: ut nullo mõ dignus ſit: ut ſilentio hominũ ꝓtereaẽ: aut exaliaꝝ laude ea cã hunc laudare aggreſſus ſum. p. c. q̃ uelim uos intelligere nonnulli arti deditum: qui medicinæ operam: q̃ dat in hoc uiro eſſe ꝑſtãtiſſime nemo dubitat. Aut merito facere: cõtra illud ſuperius officio ac ſi dicerer uituperando oſtendemus eũ nullam a te laudem mereri: ſed merito eſſe uituperandũ. Quod ita tractati ſumus: iniuriæ huius ĩ me uiri: q̃s ueneratõem ueſtrã ignorare credidi effecerũt: ut eius turpitudinẽ tm̃ nõ ualeã. Aut ſtudio: ſũma uolũtate.

Vtile putemus: utile certe arbitror huius hominis uitia declarari: ne ſi occulta eẽnt aliquãdo uos deciperet

Nequitiã libidinis: placet oñdi cogitare uiri ꝑſtantiſſimi huius libidinẽ tute nõ ſociaſſe ut uobis oſtẽdere nihil mihi eẽ magis alienum quam libidines & mihi huius continentia: ne illius facta conſequi expoſitione hoc modo: etenim non miremini ciues: ſi me palloꝛ occupat oꝛa: quoniã eius uiri laudes aggreſſus ſum: cuius tot extent præclara geſta: ut ea a me dici poſſe diffidam laudare oportere: quis eſt: qui tantam uirtutem ſcire poſſit. Eloquentia: umbræ ſi adeſſent Homero: ſi uirgilio: ſi Ciceroni ipſe nunquam tam commode: tam copioſe dicere poſſent: quin eius uirtus exuperet. Contraria paucis uerbis commutatis: dicendo nullum eſſe: qui eius uitia oratione complecti poſſet.

his et in iudicialibus cãis uti ſolemus niſi quod is maxime cõducit q̃pluria rerũ ãte geſtarũ exẽpla proferre. Nũc ad demõſtratiuũ genus cauſæ trãſeamus.

De argumentis.

Voniã hæc cã diuiditur in laudẽ et uituperatiõnẽ qbus ex rebus laudẽ cõſtituerĩus ex cõtrariis rebus erit uituperatio cõparãda. Laus igitur poterit eẽ rerũ externarũ et corpis et aĩ. Rerũ externarũ ſunt ea quæ caſu aut fortũa ſecũda aut aduerſa accidere poſſunt: ut genus: educatio: diuitiæ: poteſtas: gloriæ: ciuitates: amicitiæ: et quæ huiuſmõi ſunt: et ea quæ his ſũt cõtraria. Corpis ſũt ea quæ natura corpi attribuit cõmoda aut icõmoda: uelocitas: uires: dignitas ualitudo et quæ cõtraria ſũt. Animi ſunt ea quæ cõſilio et cogitatione nr̃a cõſtãt: prudẽtia: iuſtitia: fortitudo: modeſtia: et quæ cõtraria ſunt. Erit igitur hæc confirmatio cõfutatioq; nobis. In huiuſmõi cã principiũ ſumitur: aut a nr̃a: aut ab eius de quo loquemur: aut ab eorum qui audient ꝑſona aut ab re. A noſtra ſi laudabimus: aut officio facere quod cã neceſſitudis intercedat: aut ſtudio quod eiuſmõi uirtutis ſit ut oẽs cõmẽorare debeant uelle: quod rectũ ſit: aut ex aliorũ laude oſtẽdeꝛ qualis ipſius aĩus ſit. Si uituperabimus: aut merito faceꝛ quod ita tractati ſumus: aut ſtudio quod utile putemus eſſe ad oĩbus unicã malitiã atq; nequitiã cognoſci: aut quod placeat oſtendi quid nobis diſpliceat ex aliorũ uituperatõe ab eius ꝑſona de quo loquẽur: ſi laudabimus ueteri nos dicemus ut illius facta uerbis cõſequi nõ poſſumus. Omnes hominis illiuſ uirtutes prædicare oportere ipſa facta omnium laudatorum eloquentiam anteire. Si uituperabimus ea quæ uidebimus contraria paucis uerbis commutatis dici poſſe dicemus: ut paulo ſupra exempli cauſa demonſtratum eſt. Ab auditorum perſona ſi laudabimus: quoniã nihil noui: nihil apud ignaros laudẽus nos mouendi cã

ꝑauca esse dicturos: aut si erūt ignoti ut talē uirū uelit cognoscere poterius: quoniā ī eodē uirtutis studio sit apud quos laudēus: atq; ille q̄ laudatus fuerit sperare nos facile his q̄bus uelimus huius facta probaturos. Cōtraria uitupatio quoniā norīt pauca de neq̄tia eius nos eē dicturos quod si ignorēt peteus: ut agnoscāt: ut malitiā uitare possint: quoniā dissimiles sunt q̄ audiūt atq; ille uitupatur. Sperā nos illius uitā uehemē ter improbaturos. A rebus ipsis incertū eē quod potis simū laudēus. Vereri ne cū multa dixerius plura prætereāus: et quæ similes sentētias hēbūt: q̄bus sentētiis cōtraria sumuntur a uitupatōe. Principio ab aliq̄ tractato harū: quas ante cōmēorauimus rōnū. Narratio nō erit ulla quæ necessario cōsequatur: sed si qua inciderit: cū aliquod factū eius: de quo loquemur nobis narrādū sit cū laude aut uituperatione præceptio narrādi de prīo libro repetetur. Diuisiōe hac utēur exponemus quas res laudaturi sumus at uitupaturi: deide ut quæq; quoue tpe res erit gesta ordie dicēus: ut quicqd tute caute q̄ egerit intelligatur. Sed exponer oportebit aī uirtutes aut uitia: Deinde cōmoda aut incōmoda corpis aut rerū externarū quō ab aīo tractata sint demōstrare. Ordinē hūc adhibere ī demōstrāda uita debemus. Ab externis rebus genus: si laude q̄bus maioribus natus sit: si bono genere parē aut excellīorē fuisse si humili genere ipsū ī suis: nō ī maiorū uirtutibus habuisse præsidiū. In uitupatiōe si bono generi dedecori maioribus fuisse: si malo tamē his ipsis detrimento fuisse. Educatio quod in laude bene: hōeste: in bōis disciplinis educatus tota pueritia fuerit in uitupatōe cōtra: inde se retraxisse apte a corpis cōmodis. A natura in laude si sit dignitas atq; forma laudi fuisse eā: non quēadmodū cæteris detrimento atq; dedecori. Si uires atq; uelocitas egregia hōestis hæc exercitatiōibus et industriis cōparata. Si ualitudo ꝑpetua: diligentia et tēperantia cupiditatū. In uitupatiōe si erūt hæc corporis cōmoda male his usū dicēus: quæ casu et natura tanq̄ qlibet gradiator habuerit. Sin erūt præter formā oīa ipsos culpa et intēperātia fuisse dicēus. Deide reuertēur ad extraneas res: et ī his aī uirtutes aut uitia

Pauca dicturos: qm̄ uos oēs nō fugit huius uirtus doceri q̄ pauca quæ dā attingere: q̄ illustriora nobis eē ui debunt. Facta ꝑbaturos: qm̄ se minus nō pari uirtute cū hoc uiro eē cō iūctos nō dubitamus apud uos honorē habere: sperās uos quæcūq; de eis dixero facile ꝑbaturos. Malitiā uitari possint: utile esse uobis arbitror huius uitia copiose: quinuidebitis q̄ maxima uitāda sint uitia q̄ oēs hoies infames efficiūt. Difficiles sūt: qm̄ amicos cōtinētiæ existimauit: audaci uirtuti huc ueni: sperās uos facile huius libidinē ꝑbaturos. Incertū eē qd potissimū laude: tāta mihi copia rerū gestarū oborit: ut a q̄ potissimū īcipiā penitus ignorē. Plura ꝑtereas nūq̄ tot dicere poterimus: q̄ cū multa dixerimus: plura tm̄ restare uidēātur. Et quæ similes: ordo eē cōtraria q̄ habebūt similes sunt quibus. i. illis sentētiis uel studiis. Sūmatim a uituperatōe: hoc mō flagitiorū tātus est numerus in hoc hoie: ut q̄ prius uobis oñdā: ego ipe nesciā. Harū rōnū .s. de pōa sua & auditorū & rebus ipsis de prīo lib. repetat. s. q̄ sit breuis: dilucida: & uerisimilis. Diuisione: oñdā uobis quo genere quibus uirtutibus ornatus sit. Deiñ ut quæq; quo tpe: ptīet hoc ad cōfirmatiōem & cōfutatōem hoc mō: cū primū excessit ex ephebis relictis studiis pueris bonis artibus indulgere cœpit: q̄s qdē breuis cōsecutus illico ad rēp. se cōtulit. Sed exponere oportebit: dat unā cautōem generalē. s. ut admisceamus laudes animi cū rebus externis: ut appareat oēm laudē ex aīo pēdere: nō ex rebus externis. Quō tracta ta fuit: magnas possidet diuitias: sed eas ita disponit ad liberalitatē: ut nō suæ: sed audiētiū eē uideant: & sic d religs bonis externis: ad iustā animi laudē seruādū ē. Pax aut excellētio rē: q̄q̄ Scipio ex nobili familia natus sit: tm̄ uirtutibus suis ñ mō parē: sed excellentiorē se reddit: qppe luctus adiecit nobilitati: q̄ prius a suo genere ignorabat. Noīa suis hūisse ꝑsidiū: eius laudes admirari nō possū: q̄ cū ex nobilissimo prē natus sit: ipse se: genusq; suū ad magnæ dignitatis culmē euexit. inde se retraxisse: cū apte uoluit dignitas: pulchritudo nō detrimēto cū forma nōnullos ad libidinem ipellit. hic uirtute sua ita se gubernauit: ut nulla in re nunq̄tur/ pi corrūperet. Industriis: laboribus honestis. Quæ tm̄ & nō: ac si dicat: q̄ uitia sunt: laudāda nō sūt. Deiñ reuertemur: postq̄ laudauerimus a genere educatōem: & a bonis corpis: q̄ ī hoie ꝑpinqora sunt: postea reuertēdū ē ad bona externa: q̄ ab hoie lōginqora sunt: similia diuitiæ: amicitiæ: & reliq̄: ī q̄bus administrādæ sūt uirtutes: cū sicut paulo supius demōstrauit sūmatim ī nobis oībus eē faciēdū

hoc mō: q̄q̄ doctissimus sit & potētissimus: tm̄ benignus fuit & liberalis erga pauperes: ut ornamēta ea bona uere iudicari possint: nō supbiæ & cæteris q̄ dēsortiť: nihil unq̄ piculi p amico cōseruādo eui/ tauit: qn sēp iseruire & amicitiā tutari q̄ oia aduersa uoluerūt: cuius cā: sicut p liberāda pria p pulsā dis iniuriis bonoꝝ. Qua fide: bona. s. nō decipiēdi cā. Diuitiis: q̄lis liberalis benignus oībus facilis

Potestatibus: gerēdis. Iustus oībus: & æquū oībus dādo q̄ suū erat. Cuiusmodi mors: si morbo pprio & nōuiolētia cōsūptus sit. Cuius res ē cōsecuta: tota ciuitas eius mortē defleuit: oēs a labore p

doloribus desinebāt aliud iuste nūq̄ cuiq; iniuste fecit iniuriā: sed p̄mia di gna oībus cōtulit. Aliud fortiter: cū erat opus amicū defēdere: nihil unq̄ aduersū euitauit. Aliud honeste: multis uoluptatibus fieri potuisset: ut uita cōtinētia fuit. Aliud prudē ter: nihil unq̄ faceř uidebať: nisi pri us fine cōsiderato. Ex hac dispōsi/ tōe: ex hoc ordie tractandi laudes & uitupatōes. Tripartita diuisio. i. di uisio bonoꝝ aī & corpis & reꝝ extern aꝝ. Vt nō sit necessaria: sicut lau/ dare uiꝝ grauēa pulchritudie capil loꝝ & ornatu corpis. Ad exitū cāæ ī fine oronis hoc mō: si huius hois cō siderati gēus educatōnē: bōa corpis diuitiasq; cū uirtute cōmixtas: cř do uos iudicare eū oī laude dignū exti tisse. In ipa cā: ī ipa oīone crebro ise rēdæ sūt amplificatōes p sniās grene rales hoc mō: uirtus & cōtinētia hu/ ius uiri q̄ta sit audistis: sed tales ui/ ros nři maiores coluerūt: adeo ut tā q̄ diuini hoies hērenť. Nō oportet uelle q̄ accōmodissime: si aliq̄ resū accedere: ut aliqñ fieri possit ī ea tra ctāda ń debēus cupe: ut ī cōsuetudie sit: ac si dicat ń mius diligēter tractā da ē res: q̄ semel accedit: eo q̄ raro fi at: q̄ si frequēter usurpareť: q̄re ī ea raritate ēt respecta eē dēt ī delibera tiuis & iudicialibꝫ. Multi ab hoc di cūt duo tm̄ eē genera cāꝝ. s. deliberatiuū & iudiciale: qđ disputat Ci. ī li. oratoꝝ: qa demōstratiuū p senō ē ī usu: nisi ī deliberatiuo: cū laudatur Pōpeius & designeť ipator: aut cum laudaťr testis: ut fides adhibeaťr.

Quoniā dispositio: iuētōe q̄ cōsūpta ē ī tribus generibꝫ cāꝝ & scām effectū oratoris q̄ ē dispositō. In ordinē re digius: ac si dicat prio faciēda ē inuē tio: deide disponēda suo gradu ī su/ is locis. Certo loco: cū rōe iuēta ab oratore: siue naturalis siue artificia/ lis sit. Ab artis istitutōe. i. naturale: p qđ seruaťr ordo naturalis. nam ars imitaťr naturā. Alteꝝ ad casū tpis. s. artificiale: q̄ sit ad necessitatē: uel re rū: uel auditoꝝ. Reꝝ: ut si eēt suspi/ tio: sic Vir. Nōnos aut ferro libicos populare penates. Auditoꝝ: ut si au ditor ń possit laudare & oro p̄cede/ ret: sicut æqtatē peteřt q̄spiā post ex ordiū illico narret nō mō totas ad ge

quæ fuerint considerabimus: diuitiæ an pauptas fue/ rit: quæ ptātes: quæ gloria: quæ aīcitia: et q̄d fortiter ī īimicitiis gerēdis fecerit: cuius cā suscepit inimicitias: qua fide beniuolētia officio gesserit aīcitias. In diuitiis qualis aut in pauptate cuiusmōi fuerit: quēadmodū habuerit in ptātibus gerēdis aīum. Si interierit cuiusmōi mors fuerit: cuiusmōi res mortē eius sit cōsecuta. At oēs āt res q̄buś aīus hois maxie cōsideratur illæ q̄ tuor aī uirtutes erūt accōmodādæ: ut si laudabīus aliud iuste: aliud fortiter: aliud hōeste: aliud prudēter fa ctū eē dicāus. Si uitupabimus aliud iniuste: aliud igna ue. aliud īmodeste: aliud stulte factū eē dicēus. Perspi cuū ē iā nimirū ex hac dispositiōe. quemadmodū sit tractāda tripartita diuisio laudis et uitupe ratiōis si illud etiā assumpserīus nō necesse eē nos oēs has ptes in laudē aut uitupationē trāsferre: propterea quod sæpe nō incidūt: aut ita tenuiter ut nō sint necessariæ. Qua propter eas ptes q̄ firmissimæ uidebūtur legēr oportebit. Cōclusiōibus breuibus utēur: enūeratiōe ad exi tū cāæ in ipsa cā crebras et breues amplificatiōes inter ponere oportebit p locos cōes: nec hoc genus cāæ eo quod raro accidat ī uita negligētius cōmēdādū ē: ne que id quod uideri pōt accidēr: ut faciēdū sit aliq̄do nō oportet uelle q̄cōmodissime pōt facere. etsi separa tim hæc cā minus sæpe tractetur: at ī cāis iudicialibus et ī deliberatiuis sæpe magnæ partes uersātur laudis aut uituperatiōis: quare in hoc quoq; genere cāæ non nihil industriæ cōferendum putamus. Nūc absoluta nobis difficilima parte rhetoricæ: hoc est inuentione perpolita: atque ad oē cāæ genus accōmodata. Tem/ pus est ad cæteras partes oratiōis proficisci. Deinceps igitur de dispositione dicemus.

De dispositione:

Quoniā dispositio ē per quā illa quæ inuenimus ī ordinē redigimus: ut certo quodq; loco pro nūciemus uidēdū est cuiusmōi rōnem in disponēdo habere cōueniat. Genera dispositionū sunt duo: unū ab institutōe artis profectū: alterū ad causam tēporis

neralem dispositionem totius orationis: sed singulis hoc pertinet ad specialem: patrem oratōnis: quæ dicitur argumentatio. Hæc igitur dispositio: quæ antea proficiscitur epilogat supradictas duas naturales dispositiones. deinde subiicit artificialē: una pars orationis quæ generalis ē p totā oronē: altera p argumētationes quæ specialis est & tñ ambæ sunt naturales ad tempus: ad necessitatem: uel temporis uel psonaꝝ: ut cum auditor defessus sit: aut occupatus. Si a narratōe; nuper ad amicū meū necessitate contendens in itinere percussus sum, itaq; rogo ut impune præterire non sinas. Aut a firmissima argumētatione sylogismo rhetorico ostendam uobis hunc esse furē paucis uerbis. Inuētus, n. fuit sæpius noctu solus ābulare & ambire domos diuitū: & p̄terea ipse multos hēt filios: unde eos pascat: cōparare potest.

Vel argumētatōe sic: ostēdā uobis hunc a me habuisse pecūias mutuo adsunt. n. testes qui aiunt se adfuisse & cū instrumētū de ea re scriberet.

Recitatione; hēt chyrographū & ipsius manu cōscriptū i quo nūerus ē pecuniaꝝ. post confirmatione utemur: o regina noua pœnates uenius.

Nisi causa postulet: ergo ut dictū ē ad tempus non ad uolupratem faciēda ē hic ordinis pmutatio. Nam si uehemēter: ostēdit qđ dixit: aut aliqua huiusmodi supsedere omittere ad principii sententiā reuerti cū ego ab hoc hoīe pecunias meas poscerem & mihi se qcq̄ debere negauit quoniā dixi ē accusaturꝝ: illico i me impetū fecit: uideris quomodo me tractabit: q̄obrem uos rogo quoniam iustissimi estis: & ex iusticia ut ius meū mihi tribuatis: nec sinatis huiusmodi uiolētias in uestra ciuitate fieri oēs sciūt q̄ nocēt & quod p̄sint uoci: nisi ad eos nisi forte & uoles. Si difficilē hēre uidebit: puta si unus occidisset hoiem & cōsideret malefici & nō defensorē quæreret. Vt nemo æquo aio: iudex. n. iusticiæ cupidus differenō pōt pecuniā cū audit sceleris confessionē. Ad principiū: sententiā in proximiori ratiōe dixit nō semp ē cōmodum post narratiōem & exordia: at nūc cōmodissime fiet hoc modo cū. in urbē cōtenderē fit Milo obuiā armatus Clodius cū seruis sequētibus strictoq; gladio i me impetū fecit, itaq; cū euadere non possem nisi me defendissē fateor me occidisse nō ad iniuriā: sed ad tutelā mei corporis: q̄ cū ita sit iudices spero iusticiā uestrā esse tantā quod nihil temere in me cōmitteris

Si erit parum probabilis: sicut cū troiani ad littus libicū ipulsi latrocinii accusabātur: nam si narrasset se ituros ad Italiam: & tēpestate compulsus non credidisset: ideo a firmissima causa fecit initium hoc modo: Nō ea uis aio: nec tanta superbia uictis: cū ipsa res: nobilitas: necessitas. Artificiosē dispositōem cogit artificiose cōmutare: naturalis. n. ordo dispositaꝝ p̄tū artificiosus appellat: qa ex arte cōpositus ē. q̄ si mutatus fuerit aliter quoq; artificiosus dr & ē sensus faciēs huiusmodi cōmutatōibus q̄n necessitas uolet nos de artificioso ordine p̄posteritatē ordinis artificiosā facere. In cōfirmatōe: data regula de ordine generali totius oronis: ostēdit nūc quō dispōnēda sunt argumēta cōfirmatōis: ut facilius victoriam cōparemus.

accōmodatū. Ex institutōe artis disponēs cū sequemur eā præceptionē quā i p̄io libro exposuiūs hoc ē ut utāur p̄cipio narratōe: diuisiōe et cōfirmatōe: cōfutatōe. cōclusiōe: et hūc ordinē. quēadmodū præceptū ē āte i dicēdo sequāur. Itē ex institutiōe artis non mō totas cās per oronē sed p singulas quoq; argumētationes disponēus: quēadmodū in secundo libro docuimus: id est expositionē: rōnem: cōfirmationem rationis: exornationē: cōplexionem. Hæc igī duplex dispositio ē: una p orones: altera p argumētatōes abīstitutione artis profecta. Est āt alia dispō: q̄ cū ab ordie artificioso recedendū ē oratoris iudicio ad tps accōmodatur: ut si a narratiōe dicēr̄ icipiēus: aut ab aliqua firmissima argumētatiōe: aut aliquarū rerū recitatōe aut si secūdū p̄cipiū cōfirmatōe utāur: deinde narratiōe: aut si quā huiusmōi permutationē ordis faciamus: Quorū nihil nisi cā postulet fieri oportebit: nā si uehemēter an re sauditorū obtusæ uidebūtur: atq; aī defatigati ab aduersariis multitudie uerborū cōmode poterius principio supersedere et exord ri cām aut a narratiōe: aut aliqua firmissima argumentatiōe: deinde si cōmodū erit: quia non semper necesse est principii sententiā reuerti licebit: si cā nra magnā difficultatē uidebitur habere: ut nemo æquo animo possit audire principium: a narratione incœperimus ad principii sententia m reuertemur. Si natratio parum probabilis est exordiemur ab aliqua firma argumentatione his commutationibus et translationibus sæpe uti necesse est: quum ipsa res artificiosam dispositionem artificiose commutare cogit. In confirmatione et confutatione argumentationum dispositiones huiusmodi haberi conuenit firmissimas argumentationes

In primis & ĩ postremis: extrahente telũ Vlyxe de corpore Aiacis sup/uenit teucer frater q accusans Vlyxẽ sic ĩcipit: cũ diu fratrẽ meũ ĩdagassẽ neq; ĩ loco publico inuenirẽ ĩgressus syluam Vlyxẽ deprehendit cũ gladium ab utero fratris educeret q ꝓfecto cũ me uidisset expalluit & uoce tremula cœpit loq. Firmissimas sicut narrata odia & minas præteritas

Mediocres: sicut pallor: uox d̃missa. Quæ separatim ĩfirmæ sint: nã per pallorẽ suum aut uocem tremẽtem non potest deprehendi maleficium cum ẽt metu uolente iudicium huiusmodi signa ĩnocẽte appareãt.

Expectet aĩus: ideo ĩ principio firma dicẽda sunt ut auditoris cupiditate satisfaciat. Nec dispositio: põit effectũ ꝑ similitudinẽ militarẽ.

PRonunciatõem utilẽ: iõ q̃ sup alia officia necessaria demosthenes ĩterrogatus dixit eẽ difficillimã. Ter: Quĩ. uero ait ut oñdit ita mouet: uñ illud extat: nulla ẽ tãta oro q̃ manca nõ sit: nisi adiumẽto ꝓnũciatõis sustẽtet: q̃ ẽt Hortẽsius iudicauit q ꝓpter ꝓnũciatõem solã Cic. cõparabatur cũ lõge minus ornate diceret nos q Ci. derogat opinioni eoꝝ. Egregia: sup alia. Nemine obligãte: nulli latinæ: græci uero negligente. Ad sensus ꝑtineret: difficile ẽ. n. mãdare litteris modũ ꝓnũciandi: q audi tui nostro ꝑtinet & modũ mouendi q ꝑtinet ad uisum. In uocis figurã: an clara: an mediocris: an ĩfima uox eẽ debeat. Suũ habitũ: hẽt ꝓpriã essentiã cõparatã exercitatõe sua: alterã siue mediocrẽ: siue ĩfimã. Rõne cõparatũ: q̃ nõ ad arbitriũ orãtis utẽda ẽ uox: sed cum regulis & ratione: puta in re aspera: clara in mansueta humili maiori uti oportet. Industriã: auget accuratio uel euitãdo q̃ noceãt: sequẽdo quæ prosunt ĩ quo dicitur defecisse Demosthenes q cũ ut ait Quĩ. primã artis suæ litterã ꝓnũciare nõ posset lapillis in ore conceptis & mõtem ascendere nunq̃ currere desistebat: donec uocis promptitudinẽ assecutus esset. Exercitatio declarat. s. ĩ thematibus fictis q̃ græce mellete. cõis. n. res est omnes sciũt quid noceat & prosit uoci. Nisi ad eos: nisi forte etiam uoles consulere professores uocis conseruandæ qui & ipsi remedia contulerint. Firma ergo: dabit triplicem rationẽ & quomodo principio in medio & quomodo in fine orationis seruandum sit.

ĩ primis et ĩ posteris cãæ ꝑtibus collocare. Mediocres et neq; ĩutiles ad dicendũ neq; necessarias ad probãdũ: quæ si sepati ac singulæ dicãtur ĩfirmæ sint: cũ cæteris cõiũctæ fiũt firmæ et probabiles ĩterpõi et in medio collocari oportet: nã re narrata stati expectat aĩus auditoris ex qua re cã cõfirmari possit: quapp continuo firmã aliquã oportet ĩferre argumentationẽ. Et quoniã nuprime dictũ facile memoriæ mãdatur utile est cũ dicere desinãus recentẽ aliquã relĩquere ĩ aĩs auditorũ bene firmã argumentationem. Hæc dispositio locorũ tanq̃ instructio militũ facillime in dicendo: sicut illa ĩ pugnãdo parere poterit uictoria.

De pronunciatione.

PRonũciationẽ multi maxĩe utilẽ oratori dixerũt eẽ et ad ꝑsuadẽdũ plurimũ ualer̃: nos q̃dẽ unã de quinq; rebus plurimũ posse nõ facile dixerĩus nec egregie magnã esse utilitatẽ ĩ pronũciatõe sola audacter cõfirmauerĩus: nã cõmodæ ĩuentiones et concinnæ uerborũ elocutiones et ꝑtiũ artificiosæ dispositiones et horũ oĩum diligẽs mẽoria sĩe pronũciatõe non plusq̃ sine his rebus pronunciatio sola ualere potuit. Quare: q̃a nemo de ea re diligenter scripsit: nãq; oẽs uix putarũt posse de uoce: gestu dilucide scribi cũ hæ res ad sensus nr̃os ꝑtĩerent: et q̃a magnope nobis id dicendũ ꝑs ipsa cõparãda ẽ: nõ negligẽter ur̃ tota res cõsiderãda. Dĩditur igr̃ pronũciatõ ĩ uocis figurã et corpis motũ: figura uocis ẽ quæ suũ quẽdã possidet hĩtũ rõne et ĩdustria cõparatũ. Ea diditur ĩ tres ꝑtes: maguitudinẽ: fortitudinẽ: mollitudinem. Magnitudinem uocis maxĩe natura comparat non nihil auget sed maxime cõseruat accuratio. Firmitudinem uocis maxime natura comparat nou nihil adauget: et maxime conseruat exercitatio declamatiõis mollitudinẽ uocis: hoc est ut eã torq̃re pro nr̃o cõmõ possiũs maxie faciet exercitatõ declamatõis: Quapp de magnitudine uocis et firmitudĩs ꝑte: quoniã altera cura: altera natura cõpatur: nihil ad nos attĩet cõmouer̃ nisi ut ab his q̃ nõ ĩscii sũt eius artificii rõcurãdæ uocis petatur. De ea ꝑte firmitudĩs q̃ cõseruatur rõne declaclamatõis et de mollitudĩe uocis: q̃ maxĩe necessaria ẽ oratori: qũo ea quoq; moderatõe declamatõis comparatur dicendũ uidetur. Firmã igitur q̃maxĩe poterimus in dicendo uocẽ cõseruare: si q̃maxime sedata et

depressa uoce pricipia dicemus. Nā lædūtur arteriæ si āteqū uox bene ꝑmulsa est acri clamore cōplentur: et ī teruallis lōgioribus uti cōuēiet. Recreatur. n. spū uox et arteriæ cōticendo requiescūt. et cōtinuū clamorem oīttere et ad sermonem redire oportet ꝑiter. Cōmutationes. n. faciunt ut nullo genere uocis effuso in omni uoce integri simus: et acutas uocis exclamatōes uitare debemus. Ictus enim fit et uulnerantur arteriæ acuta atq; extenuata nimis acclamatiōe: et siquis splendor est uocis cōsumitur uno clamore uniuersus et uno spiritu cōtinetur multa dicere cōuenit in extrema oratione. Fauces enim calefiūt et arteriæ complentur: et uox quæ uarie tractata ē reducitur in quendā sonū æquabilem atque cōstātem. Quia uero sæpe rerū naturæ gratia quædam iure debetur: uelut accidit in hac re. Nā hoc diximus ad uocē seruādā prodesse idem attinet ad suauitatē pronūciatōis: ut quod natura uoci prosit idem uolūtate auditoris probetur: utile ē ad firmitudinem uocis sedata uox in pricipio. Quid enim insuauius q̄ clamor in exordio cāæ: interualla uocem cōfirmāt eadem sententias cōcinniores diuisiōe reddūt et auditori spatiū cogitādi reliquūt. Cōseruat uocem cōtinui clamoris remissio: et auditorē q̄dē maxīe delectat uarietas et sermōe aīum eius tetinet et exuscitat clamore. Acuta exclamatio uocē et fauces uulnerat: eadē lædit auditorē: hēt enim quiddā illiberale et ad muliebrē potius uociferatōnē q̄ ad uirilē dignitatē in dicendo accōmodatū in extrema or̄one cōtinens uox remedio ē uoci. Quid hæc eadē nōne aīum uehemētissime calefacit auditoris ī totius cōclusiōe causæ: Quoniā igitur res eædē uocis firmitudini et pronūciationis suauitati prosūt de utraq; re simul erit in præsentia dictū ē de firmitudīe quæ uisa sunt: et de suauitate que cōiūcta fuerūt certa suo loco post dicemus.

De uocis mollitudine.

Sollitudo igr̄ uocis quoniā oīs ad rhetoris præceptionē ꝑtiet diligētius nobis cōsiderāda ē eā diuidiūs ī sermonē cōtētōnē et āplificatōnē. Sermo ē or̄o remissa et finita quotidiāæ locutōi. Cōtētio ē or̄o acris ad cōfirmādū et cōfutādū accōmodata. Amplificatō est or̄o q̄ aut ī iracūdiā īducit: aut ad misericordiā trahit auditoris aīum. Sermo dīditur ī ꝑtes q̄tuor digītatē: demōstratōnē: narratōnē: iocationē. Digitas

Arteriæ: uena quæ habet sanguinē cū uēto. Aulus gelius reprehēdit quēdam q dixit se tangere uenā pulsi. uena nō solum habet sanguinē interuallis: pulsationibus ut hoc. Arma uirūq; cano troiæ q prius ab oris Italiā fato ꝓfugus: recitando ꝓ interuallis: & ad cōtinuum clamorē hoc pertinet & ad mediū nam ubiq; non est seruandū: ut clamores ad tp̄us fiant. Redire ad sermonē: ad pronūciationē remissam cum clamamus. nam paulo post dicet cōtentionē esse clamorem & sermonē uocem remissam. Commutatiōes. s. modo clamandi: mō remittēdi uoces. Nō effuso: ad clamandū sparso. Integri: ꝑdurantes & sine offensione. Vno clamore: ī extrema or̄one ut: & pulchra faciet te ꝓle parentē. Sæpe rerum naturæ: gratia. i. sæpe attulit q̄ res naturaliter īsita alteri rei ad necessitatē habet & querelam: decorē ad amœnitatē sicut ī arboribus q̄ ad necessitatē fructuum peruenit frondes: sed ad illam necessitatē afferūt ēt ornatū. Probetur: placeat: nanq; placēt hōini ipse ꝓbat. Vtile ē ad firmitudinē uocis superius posuit ea q̄ seruanda sunt ad firmitudinē ꝓnūciatiōis tam ī principio q̄ ī medio & fine oratōis: nunc repetēs eadē ostendit ad ea p̄cepta necessario cōseruanda accōmodatum eē quadam delectatiōe. Interualla: uocem quantū ad mediū. Clamoris remissio: repetit illud superius continuum clamorē omitterē. Cū sermone eius animi: ꝑ illud superius dixit & acutas uoces & clamationes uitare: & est meus ordo seruatus. Quæ uisa sūt. s. dictum est. Cætera suo loco. s. de mollitudine quæ sola restat: nam de firmitudine quæ cōparatur exercitatiōe dixit. De magnitudine uero qa nō cōparatur de parte firmitudinis quæ cura cōseruatur ad eum nō attinet dicere quoniam ad oīs rhetoris p̄ceptiōem attinet q̄ nō facit magnitudo: quia ē a natura & firmitudo q̄ ex parte est cura.

Ad confirmandum: accommodata sicut Virg. de Iunone: Ast ego quæ diuum. Inuidiā inducit: Me ne ī cœpto. Aut ad misericordiā: sicut de Sinone: Oro miserere laboꝝ Tantoꝝ miserere animi nō digna ferētis Dignitas est oratio sicut Eoli ad Iunonē: tuus o regina qd optas. Explorare labor mihi iussa capescere fas ē. est autē dignitas aliter auctoritas

cum honore. Demonſtratio quæ docet:quæ ponit ante oculos rem geſtam ſicut de leucaſpi guber/
natõe. Excutit̃ ꝓnuſq; magiſter uoluit̃. Iocatio:ẽ oro ſicut de mneſtheo illũ & labẽtẽ teucri & ri/
ſere natãtẽ. Et ſalſos ridẽt reuomẽtẽa pectore fluctus. Riſũ prudẽtẽ:nõ.n.cachinos decet eos moue
re oratorẽ cũ ſoluto riſu ſit nihil ineptius. Acceleratio clamoſa:ſicut Virg. i ſecũdo:Creditis auectos
hoſtes aut ulla putatis Dona carere dolis danaũ. Sic notus Vlyxes;& bñuꝝ cõuenire acceleratio clamo
ſa ad accendendos aios q̃re maxie fecit aut ad ꝓſuadẽdũ:aut ad diſſuadẽdũ. Oro freq̃ẽs:cũ breui
bus & raris iteruallis:ſicut illud. Da
te citi ferꝝ date tela;ſcandite muros
huius rei aũt rõ uidet̃:q̃n cũ aio ſũt
accẽſi ꝑ cõtinuationẽ tunc interual/
lis breuibus reficitur uox oratoris &
auditor tñ nõ remittit aium cito uer
ba cõtinuãdo. Peccatũ ampli.am/
plificat̃ aũt peccatũ nõ uno uerbo ꝑ
duobus uocabulis;tam̃ puta occidit
hoiem:ſed addẽdo circũſtantias:ſi/
cut Virg. de Pigmaliõe. Impius añ
aras;atq; auri cæcus amore Germãe.
Ad iracũdiã;qs.n.ẽ tã duri animi q̃
audita Sichei morte pigmalionẽ nõ
uehemẽter adierit. Incõmodoꝝ;am
plificatio;ſicut de Sinone;Nec mihi
iã patrias ãti q̃. Igit̃ mollitudo;Epi
logat diuiſiones de mollitudine fa/
ctas i tres ptes. ſ. ſermonẽ:cõtẽtiõem
& amplificatiõem. Moto alias: qa
ſermo hẽt q̃tuor:contentio duas: &
totidẽ amplificatio cũ eſt i dignita/
te;i oratiõe graui. Plenis fauc:bus:
uti uox groſſior ſit ſicut illud;Tuus
o regia qd optes,Explorar̃ labor mi
hi iuſſa capeſcere fas eſt. Ad tragi/
cã:qua utũtur mimmi recitãtes tra/
gœdias:quæ uox timiditatẽ hẽt mi/
miã. In demõſtratõe q̃ narrat̃ qũo
qd geſtũ ſit:ſicut dictũ ẽ de leucaſ/
pii:Aſt illũ ter fluctus ibidẽ Torq̃t
agẽs circũ. Crebris iteruallis.ſ. ut
det̃ ſpatiũ cogitãdi auditoribꝫ qũo
ſe hẽãt res. Miſcere; ꝑmere i ais
auditoꝝ. Interſecare;iterſecãdo ꝑ
tes i ais ponẽr̃. Vocũ uarietates; put
uaria ſunt q̃ narrant̃. Celeriuſcule
dicemus;ſicut hic. Quadrupedẽq;
citũ crebris calcaribus surget. Aliud
ocioſe;ſicut hic;Aſt ego quæ diuum
Modo acriter;quos ego & item ſi
ſenſerim;Daue te in priſtinum dedã
Dicta rogata;reſpõſa ſicut in dia/
logis unus alterꝝ interrogat & alte re
ſpõdet;alio modo puta in paſſione
ieſu chriſti rogat;cui me redditis?il
li reſpõdẽt;acriter crucifige;ſiciter i
multis locis. Siquæ admiratões;Tu
ne ille Aeneas quẽ dardanio ãchiſæ.
Signi oris;nõ tamẽ ridendo quod
ẽ cõtra dignitatẽ oratoris;ſed dilatã
do frõtẽ & aperiẽdo os. Ad liberalẽ
iocũ;i quo excidit̃ cachiatio & ſolu
tus riſus ſicut illud;Labẽtẽ teucri &
riſere natantem;Et falſos rident reuomentem a pectore fluctus. Cum contendere ꝑportebit,i.cum
contentionem faciemus;quæ eſt oratio acris per cõtinuatiõem;ꝑ oratiõem clamoſam cũ tenuitate.

eſt oratio cum aliqua grauitate et uocis remiſſiõe. De
monſtratio ẽ:quæ docet remiſſa uoce qũo quid fieri
potuerit aut nõ potuerit. Narratio eſt rerũ geſtarũ ex
poſitio. Iocatio eſt oro quæ ex aliqua re ueriſimili ri/
ſum prudẽtẽ et liberalẽ mouere poſſit. Cõtentio diui
ditur in cõtinuationẽ et in diſtributionem. Continua
tio eſt oronis enũciãdæ acceleratio clamoſa. Diſtribu
tio eſt in cõtentiõe oro frequens cũ raris et breuibus
interuallis acri uociferatiõe. Amplificatio diuiditur i
cohortationẽ et cõqueſtionẽ. Cohortatio ẽ oro:quæ
aliquod peccatũ amplificãs auditorẽ ad iracũdiã ad/
ducit. Cõqueſtio eſt oro quæ incõmodorũ amplifica
tione aium et miſericordiã ꝑducit. Quoniam igitur
mollitudo uocis in tres ptes diuiſa ẽ: et hæ ipſæ ptes i
octo alias ptes diſtributæ ſũt:quæ cuiuſq; idonea pro
nũciatio ſit demõſtrãdũ uidetur. Sermo cũ eſt in di/
gnitate plenis faucibus q̃ſedatiſſima et depreſſiſſima
uoce uti cõueniet:et ita tamen ne ab oratoria conſue/
tudine ad tragicã trãſeãus. Cũ aũt in demõſtratõe uo
ce paululũ attenuata crebris interuallis et diuiſiõibus
oportet uti:ut ipſa pronũciatõe eas res quas demõſtra
bimuſ inſerere atque interſecare uideamur in animiſ
auditorũ. Cũ aũt ſermo in narratiõe ẽ:uocũ uarieta/
te opus ẽ:ut quo q̃q; pacto geſtũ ſit: ita narrari uide
atur. Strenue quod uolumuſ oſtẽdere factũ celeriuſ/
cule dicẽus at illud ocioſe retardabius. deinde modo
acriter: tũ clæmẽter: mœſte: hilariter in oẽs ptes cõ/
mutabius:ut uerba ita pronũciationẽ: ſiq̃ inciderit in
narratõe dicta rogata: reſpõſa: ſi quæ admiratiões de
quibuſ nos narrabimus diligẽter animaduertẽus: ut
oĩum ſonarũ ſenſus aiq; aios uoce exprimamus. Sin
erit ſermo i iocatõe:leuiter tremebũda uoce cũ pua ſi
gnificatõe riſus:ſic ulla ſuſpitõe nimiæ cachiatõis leui
ter oportebit a ſermõe ſerio torq̃re ad liberalẽ iocũ uo
cẽ:cũ ãt cõtẽdẽ oportebit:quoniã id aut ꝑ cõtinuatõnẽ

Per distributionem: per orationem acrem cum interuallis. Adaucto sono uerbis continuatis: sicut de Ichaonteo miseri creditis aduectos hostes sic notus Vlyxes. Mediocriter: qa nimia uoce acrimonia raucitatē inducit. Clarissima: ualde laudabili: nā clarus ptinet tā ad auditū: quā ad usū. Tā tū singula iteralla: ut tantū silemus: q̄tū exclamauimus: sicut illud: Aut hoc iclusi ligno occultant achiui prosunt aūt tā ad cōseruatōem uocis: quā auditoris itelligētiā. In amplificationibus: duæ. n. sunt. s. commotio iracundiæ & misericordiæ. Cū cohortatiōne: quando mouetur indignatio sicut Priamus de Pyrrho: Et tibi p scelerē exclamat protalibus ausus. Dii si qua cœlo ē pietas: quæ talia curret Persoluāt grates dignas & p̄mia reddāt. Digna: q nati corā me cernere lætum Feciſti & patrios fœdasti sanguine uultus. Cōmutatōe. s. cū interualis. In cōquestione: q̄ misericordiā moueat p si qua ē quæ restat ad huc moralibus usq̄ Intemerata fides oro miserere laborum Tantoq; miserere animi non digna ferentis: commutationibus. s. interualloꝝ.

aut p distributionē faciēdū ē. In cōtinuatōe adaucto mediocriter sono uocis uerbis continuādis uocē quoque iūgere oportebit: et torquere sonū et celeriter clamore uerba cōficere ut uī uolubilē oīonis uociferatio cōseq̄ possit. In distributōe uocē ab imis fauc̄ibus exclamatiōe q̄clarissima adhibere oportet: et q̄tū spatii p singulas exclamatiōes si sūpserīus tātū inter singula iteralla spatii cōsūere iubēur. In amplificatiōibus cū cohortatōe utēur uoce attenuatissima: clamore leui: sono æq̄bili: cōmutatōibus crebris maxia celeritate In cōquestiōe utemur uoce depressa: icliato sono: crebris: lōgis spatiis: magnis commutatōibus. De figura uocis satis dictū ēn: ūc de corporis motu dicēdum uidetur.

De motu corporis.

Motus corporis ē gestus et uultus moderatio: q̄ dā quæ pronūciāti cōuēit et probabiliora reddit ea q̄ pronūciātur. Cōuēit igitur ī uultu pudorem et acrimoniā esse: ī gestu uetustate cōspicuā nec turpitudinē ēē: ne aut histriōes aut oparii uideātur ēē. Ad eāsdem igitur partes in quas uox est distributa: motus quoque corporis rō uidetur esse accōmodāda. Nā si erit sermo in dignitate stātes in uestigio leui dexteræ motu loqui oportebit hilaritate tristitia: mediocritate uultus ad sermōis sentētias accōmodata. Sin erit ī demōstratōe sermo paululū corpus a ceruicibus dimittemus: Nā hoc ē a natura datū ut q̄proxīe tū uultū: tum manū admoueāmus ad auditores: si quā rē docēr eos et uehemēter īstigare uelimus. Sin erit in narratiōe sermo idem motus poterit idoneus esse q̄ paulo ante demonstrabatur in dignitate. Sin in iocatiōe uultu quādam dēmus hilaritatē significar̄ sine cōmutatōe gestus. sin cōtēdēus p cōtinuationē: brachio celeri: mobili uultu acri aspectu utemur. Sin contentio fiet per distributionem celeri porrectione brachii: ambulatione pedis dextri rara suppulsiōe: acri et defixo aspectu uti oportet. Sin utemur amplificatiōe p cohortationē paulo tardiore: et consideratione gestu conueniet uti similibus

Motus corporis: hæc ē secūda ps nuncia ꝓnunciatiōis sine q̄ oratio frigidior uidet̄ & sine q̄ nullū effectū hēt psuadēdi. Pudorem: fugimus honestatis. Acrimoniā: uehemētiā grauitatis. Nec uetustatē: nec turpitudinē: mediū igit̄ seruandū ē iter utrūq; & perite format orationē prius ad generalia, aut histriones: q̄ppe nimia uetustas facit nos uideri minimos q nimiū subtiliter se gerūt. Aut oparii: hoc refert ad turpitudinē q̄ cōuenit agricolis hic cū narrēt pectus auditoris modicū pcutiūt. Stātes ī uestigio: tertio qd̄ ē ptinet ad grauitatē: sicut illud qd̄ ante dictū ē. Eoluṣ hæc cōtra tuus o regina quid optas. nam & si alia plura exēpla iuenire possumus. cōmodius tam̄ uidetur ī eāsdē uersari leui dexteræ motu uultus secūdū motus diffiniti onē hilaritate: sicut illud: Tūc uictu reuocāt uires fusiq; p herbā. Et tristicia sint: paulopost. Ac pius Aeneas nunc acris oronti: Nūc amici casum gemit & crudelia secum fata lyei fortēq; eloantū. In demōstratōe: Astrīlū ter fluctus ibidē: Torquet agens circū: & rapidus uorat æquore uortex. Corpus a ceruicibus demittemus: ꝓducēdo caput ī anteriorē partē. In narratōe: cauū cōuersa cuspide mōtem īpulit ī latus ac uēti uelut agmine facto: Qua data porta ruunt. Sine cōmutatiōe: gestus eodem sem p statu corporis pmanentes ut illum & labentem teucri & risere natātem.

Si contendemus: si acri uoce attenuabimus in pronunciando & sumatur quartum exemplum a superioribus in ambulatione, porrigendo pedem in modum passus. Supplosione: percutiendo: scilicet terram.

Cæteris rebus atq; in contemptio/ ne: reliquis gestis utemur tam in co/ hortatione: quam in contemptione.

Fœmineo plangore: capiant' exé/ plaſimonis ſupra poſita. Non ſum neſcius: ponit excuſatiõem. Ex ani mo agi: qa nemo poteſt bene cogno/ ſcere uim rei niſi ita exprimat' foris ſicut ſentit animus per geſtus ſic tan git Horatius ad Aeſuthrum: ad re/ poſitiõem.

Memoria: hoc eſt quartum oratoris officiũ: cuius ori/ go tractatur in li. de claris oratoribus. Artificii: ar/ tis. Aliud dicendi tempus: alio tẽ/ pore magis idoneo oſtendam ſi hæc pars per artem uel per naturam com paretur, nunc uero noſtro non con/ uenit ppoſito: quia decreuimus hũc libellum breui ad te perſcribere. tra ctauit autem n eodem libro de ora tore: perinde atq; tanq̃ nulla ſit du/ bitatio qui artificioſa ſit ita tracta/ bo. Alias oſtendemus: oſtendit. n. in libro oratorum ut diximus. In/ ſita: naturaliter poſita: ſed quoniam in cæteris probat a ſimilibus artifici alem memoriam prodeſſe naturali

Imitatur doctrinam: quia aliquis ignarus artis propter ſubtilitatem in genii ſciet ſtruere aliquod opus; ita commode quam is qui artem nouerit. Ita fit: adaptat ſimilitudinem: ſimilis ſit huic artificioſæ qualem huic Themiſtocles qui ſolitus eſt di cere ſe aliquando indigere: quia na/ turalis confirmatio artificiali & arti ficialis ſine naturali eſſe non poteſt.

Nec hoc aut magis: aut minus. i. eo dem modo accidit in memoriis q̃ i cæteris rebus aut ars naturam adiu/ uet & econuerſo. natura. n. ferrum i uenit & ars gladium: bene Quint. ne q; ars primum neq; natura inuenit ex tremum ingenio naturali in ſubtili/ tate. Paulo poſt: cum leges ac ſcrip ta. Tamen iuſta cauſa daretur: ex/ cuſat ſe quare hoc ſcribat remouens obiectionem hoc modo licet multi ſint: qui memoria per ſe ualent ſine arte ſicut diximus de Themiſtocle: tamen multi ſunt tardiores: quibus prodeſſe poterit. Qui breuiter: quæ amplitudo loci: ſciẽtia tota do/ mus memoriam impedit. Perfecte ut locus ſit integer: continuus. Inſi/ gnitus: ut ab aliis differat quia ſimi litudo cõfundit ſicut columnæ plu res: aut a natura ſicut ortus arbori/ bus cõſitus manu ſicut inſtrumenta domus: hoſtia. Intercolumniũ: ſpa tium iter columnas. Fornicem: cur uationem hoſtiorum. Notæ: ligna

cæteris rebus: atque in cõtentõe per cõtinuationẽ. Sin utemur amplificatõe p cõqueſtionẽ fœmineo plãgo re et capitis ictu nõnũquã ſedato et cõſtãti geſtu mœ ſto et contubato uultu uti oportebit. Nõ ſũ neſcius q̃ tũ ſuſceperi negocii q motus corporis exprimere uer bis et imitari ſcriptura conatus ſum uoces. Verũ nec hoc cõfiſus ſum poſſe fieri ut de his rebus ſatis cõmo de ſcribi poſſet: nec ſi id fieri nõ põt hoc q̃d feci fore i utile putabã: propterea q̃d hic admonere uoluimus q̃d oporteret reliqua tradẽus exercitatiõi: hoc ſcire ta men oportet pronunciationẽ bonã eo proficere ut res ex aĩo agi uideatur. Nũc ad theſaurũ iuẽtorũ at q̃ oĩum ptiũ rhetoricæ cuſtodẽ memoriã trãſeãus.

De memoria.

Memoria utrũ habeat quiddã artificii an oĩs a natura proficiſcatur aliud dicẽdi tẽpus idone um dabitur. Nunc pinde atq; cõſtet i hac re multũ ua lere artẽ et præceptionẽ: ita de ea reloquẽur. placet. n. nobis eẽ artificiũ memoriæ: quare placeat alias oſten demus in præſentia cuiuſmõi ſit ea apiẽus. Sũt igitur duæ memoriæ: una naturalis altera artificioſa. Natura lis ẽ ea quæ noſtris animis inſita ẽ: et ſine multa cogita tiõe nata. Artificioſa ẽ ea quã cõfirmat inductio quæ dã et ratio præceptiõis. Sed quia rebus in cæteris inge nii bonitas imitatur ſæpe doctrinã: ars porro na turæ cõmoda cõfirmat et auget: ita fit in hac re ut nõnũq̃ naturalis mẽoria ſi cui data ẽ egregia ſimilis ſi huic ar tificioſæ porro hæc artificioſa naturæ cõmoda retinet et amplificat rõne doctriæ. Quapropter naturalis me moria præceptiõe cõfirmanda ẽ ut ſit egregia et hæc quæ doctria datur indiget ĩgenii: nec hoc magis aut minus i hac re q̃ i cæteris artibus fit ut ĩgẽio: doctrina præceptõe natura niteſcat. Quare et illis q natura me mores ſũt utilis hæc erit inſtitutio quod tute paulo poſt poteris ĩtelligere: et ſi illi freti ſuo ingenio nro nõ idi/ gerẽt: tamẽ iuſta cã daretur q̃re his q minus ĩgẽii hẽnt adiumẽto uelius eẽ: nunc de artificioſa mẽoria loque mur. Conſtat igitur artificioſa mẽoria ex locis et ima ginibus. locos appellãus eos q breuiter: pfecte ſignite aut natura aut mãu ſũt abſoluti: ut eos facile naturali memoria comprehendere et amplecti quæramus: ut ædes intercolumnium. angulũ. fornicem: et alia quæ his ſimilia ſũt. Imagines ſunt formæ quædã et notæ

et ſimulacra eius rei quā memiſſe uolumus quod genus eq: leōis. aqlæ mēoriā ſi uolemus hr̄e: imagies eorū in certis locis collocare noſ oportebit. Nunc cuiumōi locos inuēire et quo pacto repr̄e: et in locis imagines cōtinere oporteat oſtendēus. Quēadmodum igr̄ q lr̄as ſciūt poſſunt id quod dictū ē ſcribere et recitare quod ſcripſerūt: ita q in modica d. dicerūt poſſunt quod audierūt in locis collocare et ex his mēoriter pronūciare. Loci. n. ceræ aut chartæ ſimillimi ſūt. imagines lr̄is diſpoſitō et collocatio imaginū ſcripturæ pronūciatio lectōis. Oportet igr̄ ſi uolumuſ multa memiſſe multos nobis locos compare: ut i multis locis multaſ imagies collocar̄ poſſ. muſ. Itē putāus oportere ex ordie hoſ locos hr̄e. nequādo perturbatōe ordinis īpediāur: quo ſecius quoto loco libebit: uel a ſuperiore: uel ab inferiore parte imagies ſeq: ut ea: quæ mādata locis erūt edere et proferr̄ poſſ. mus. Nā ut ſi in ordie ſtātes notos q̄plures uidēus nihil nr̄a iterſ t: utrū a ſūmo an ab imo noīa eorū dicer̄ incipiāus. Itē in locis ex ordie collocatis euenit: ut in quālibet partē quoto quoquo loco libebit imagībus cōmōiti dicere poſſumuſ id quod locis mandauerīus. Quare placet ex ordine locoſ cōparare et locoſ quoſ aſſumpſerius: egregie cōmoditerq; notare oportebit: ut ppetuo nobis hærere poſſint. Nā imagies. ſicut litteræ delentur: ubi nihil utimur loci tanq̄ cæra remāere debēt. Et ne forte in nūero locorū falli poſſ. muſ qntū quēq; locū placet notari: quod gēuſ ſi i qnto loco manū auream collocēuſ in decīo aliquē notū cui prænomē ſit decīo deinde facile erit qnto quoquo loco ſimileſ notaſ collocare. Itē cōmodiuſ ē in derelicta q̄ in celebri regiōe locoſ cōparare. Propterea quod frequentia et deambulatio hoīum conturbat et infirmat imaginū notaſ. Solitudo cōſeruat integraſ ſimulacrorū figuraſ. Præterea diſſimileſ forma atq; natura loci cōparādi ſunt ut diſtincte interlucere poſſ. nt: nā ſi quis multa inter colūnia ſūpſerit cōturbabitur ſimilitudine: et ignorabit qd i quoquo loco collocarit et magnitudie modica: et mediocres locos hr̄e oportet: nā et præter modū āpliuagas imagies reddūt: et nimis āguſti ſæpe nō uidētur poſſe capere imaginū collocationē: tūc nec nimiſ illuſtres nec uehemēter obſcuros locos hr̄i oportet ne aut obcæcētur tenebris imagies aut ſplēdor̄ pfulgeāt

Eius rei quam meminiſſe uolumus: puta ſi in diuerſis locis pingere mus equum: leonem cum hac re mememiniſſe uolumus. Locis certis: præfinitis non in dubio poſitis. Poſſūt recitare ſicut qui litteras ſcit ſcribendo eas meminiſſe poteſt perſcriptas. Ita q litteras ignorat poterit p imagines recordari. Modica: ual de pauca. Quo ſecius: ordo ne impediāur ſeq imagines lecius tardius quo loco: quoto quoq; libebit. Nihil noſtra interſit probat a commodo: qua ſi i ordine locamus nomen munitum erit: ab quauis parte omnium incipiamus. Egregie: commode: unde hæc regula uocabitur de locorum commendatione. Hærere: in memoria fixos eſſe. Dictum facile: erit. ſ. iſto exemplo de duobus primis: ſcilicet quinto & decimo facile poterimus in aliis nomina collocare

Conſeruat integras: quia ſine ulla interm ſſione recordamur. Diſſimili forma: atq; natura: ut domus deſertæ: hoſtiū: angulus: frons & ſimilia: quæ natura atq; forma diſſimilia ſunt. Diſtincte: ſeparatim. nā ſiqui poſt regulam ſeruandam: docentq; quid fugiendum ſit. Intercolumina: ſpatia inter columnas: quæ ideo conturbant: quoniam ſimilitudinem habent niſi inter ea ſpatia aliquid diſſimile p loco ponat. Tūc nec nimis illuſtres: aliud præceptū de mediocritate lucis. Obcæcentur: primo rñdet. Perfulgeāt: ſupra modū luceāt. Pedū trecenū: triginta pedū. Nā ut aſpectus: faciet ſimilitudinē d uſu corpali ad uſū mtalē

Videri:bene dixit:q̃a uidere ad usũ & ad mentem pertinet. Qui paulo plura nouit: qui peritus est multarum rerum: qui multa loca uidit per urbes. Quanuis: quantumuis.

Ad ista idonea si loca quæ alibi uidit non uidentur sibi idonea ad memoriam suam. Ipse constituet: finget sibi in mente. Quanuis: quãlibet

Architectare: ingeniose designare architectus. n. est magister non laborans: sed ædificia suo ingenio designans. Hac prompta. i. iis ædificiis manualiter factis. Quoniam ergo rerum: quoniam ex omnibus imago repræsentans debet esse similis. Similitudines. i. notæ quæ in locis constituuntur: tanq̃ litteræ in charta. Notas: signa illustria. Si formam detinebimus: si illum cognoscemus aliquem ægrotum illi similem uel nomine uel aliqua re: non de mimo loco: sed illustris familiæ: sicut episcopum: principem. Dextra poculum: pateram argenteam: non crateram: quia parum sustinet memoriã & per hoc significat uenenum sumptum. Per tabulas: intelligemus hæreditatis causa factum. Testiculos arietinos: per hoc significamus testes & non sine causa eligit testes arietinos qui magni sunt: ut omnia insignia esse debere ad memoriam. Cætera omnia: ut si occisum hominem pingeremus imagine cum capite fixo. Diligentia notione: ut notas faceres rebus similes cum diligentia. Cũ uerborum: uocabulorum: & est exprimere expresse locare. Plus negocii: laboris & industriæ in quo est nondit difficultatem. Iam domi: dat exemplum unius uersus quomodo collocandus sit per imagines. Tollentem magnus in signum factæ sibi ultionis. Domitium quia domi a regibus martiis a Romulo & Remo: per quos duos reges intelliguntur. Esopum & cimbrum subornari: hi duo mimmi erant qui consueuerant recitare tragœdiã de Iffigenia filia Agamemnonis: unde sic ait. Si uolumus recordari atridæ parant. Fingemus duos mimmos in habitu Agamemnonis: & Menelai qui circum Iffigeniam filiam euagentur: tum uaalet hæc imaginum annotatio prodesse poterit: si illud quod uolumus recordari: per memoriam naturalem exerceamus ut facile in promptu sit: deinde cum bene memoriam naturalem exercuerint tunc exprimant uocabula cum imaginibus & simul bis aut ter ea exerceat.

Interualla locorũ mediocria esse oportet ferre paulo plus aut mius pedũ tricenũ: nã ut aspectus: ita cogitatio mius ualet: siue nimis procul remoueris siue uehemẽter prope admoueris id quod oportet uideri. Sed q̃q̃ facile ẽ ei q̃ paulo plura explorauit q̃uis multos et idoneos locos cõparauerit: tamẽ siqs ad ista idoneos in uẽire se nõ putauit: ipse sibi cõstituat: quod uolet multos licebit. Cogitatio enĩ q̃uis regionẽ põt ãplecti et ĩ ea situ loci cuiusdã ad suũ arbitriũ fabricari et architectari. Quare licebit si hac prõpta copia cõtenti nõ erimus nosmetipsos cogitatõe nostra regionẽ constituere: et idoneorũ locorũ cõmodissimã distinctõnem compare. De locis satis dictũ ẽ: nũc ad imaginũ rõnẽ trãseãus. Quoniã ergo rerũ similes imagies eẽ oportet ex oĩbus uerbis nosmet notas nobis similitudines eligẽr debẽus. Duplices igr̃ similitudies eẽ debẽt: unæ rerũ: alteræ uerborũ: Rerũ similitudies exprimũtur: cũ sũmati ipsorũ negociorũ imagies cõparãus. Verborũ similitudies cõstituũtur: cũ uniuscuiusq; noĩs et uocabuli memoria imagie notatur. Rei totius memoriã sæpe una nota et imagie simplici cõprehendius hoc mõ. Vt si accusator dixerit ab reo hoĩem ueneno necatũ et hæreditatis cã factũ arguerit: et eius rei multos dixerit testes et cõscios eẽ. Si hoc primũ ut ad defendẽdũ nobis expeditũ sit memisse uolẽus in primo loco rei totius imaginẽ cõfirmabius: ægrotũ in lecto cubãtẽ faciẽus ipsũ illũ de quo agetur. Si formã eius detinebimus: si eũ nõ agnouerius aliquẽ ægrotũ nõ de mimo loco sumẽus ut cito in mẽtẽ uenire possit: et reũ ad lectum eius statuẽus dextra poculũ sinistra tabulas medico testiculos arietinos tenẽtẽ: hoc mõ et testium et hæreditatis et ueneno necari mẽoriã hĩe poterimus. Itẽ deinceps cætera oĩa ex ordine in locis ponemus. Et quotienscũq; rem memisse uolemus: si formarũ dispõne et imaginũ diligenti notatiõe utemur facile ea quæ uolemus memoria cõsequemur. Cũ uerborum similitudines imagibus exprimer̃ uolẽus plus negocii sumemus et magis ingenium nostrum exercebimus: id nos hoc mõ facere oportebit. Iã domi ultionem reges attridæ parant in loco constituere oportet mãus ad cœlũ tollẽtẽ domitiũ: cũ a regibus marus loris cædatur. hoc erit iã domi ultionẽ reges. In altero loco esopũ et cimbrũ subornari: et iphigeniã uagãtẽ

hoc erit atridæ parant: hoc modo oīa uerba erunt ex
pressa: Sed hæc imaginū confirmatio tū ualet si natu
ralē mēoriā exuscitauerius hac notatōe ut uersu posto
ipsi nobiscū primū transeamus bis: aut ter eū uersum.
deinde cum imaginibus uerba exprimamus hoc mo-
do naturæ suppeditabitur doctrina. Nam utraque al
tera seperata minus erit firma: ita tamē ut multo plus
in doctrina atq; arte persidii si quod docere non gra-
uaremur ni metuerimus ne cū ab istituto nr̄o recessis
semus mius cōmode reseruaretur hæc dilucida breui
tas. præceptōis. Nūc quoniā solet accidēr ut imagies p
tim firmæ et ad monendū idoneæ sint: pti imbecilles
et infirmæ quæ uix mēoriā possūt excitare. Quare de
cā utrūq; fiat cōsiderādū est ut cognita cā quas uite-
mus et quas sequāur imagines scire possimus. Docet
igitur nos ipsa natura quid oporteat fieri: Nā si quas
res insuita uidemus paruas: usitatas: quotidianas memi-
nisse nō solemus propterea quod nulla nisi noua aut
admirabili re cōmouetur animus: at si qd uidemus:
aut audimus egregie turpe: aut honestum incredibile
magnum ridiculum id diu meminisse consueuimus.
Itaq; quas res ante ora uidemus obliuiscimur plerun
que quæ acciderūt in pueritia meminimus optime sæ
pe. nec hoc alia de cā potest accidere: nisi quod usitate
res facile e mēoria labuntur: insignes et nouæ diutius
in animo manēt. Solis exortus cursus: occasus nemo
admiratur: propterea: quia quotidie fiūt ad eclypsim
solis mirātur: quia raro accidit et solis eclypsim magis
mirātur q̄ lunæ: quoniā hæ crebriores sunt. Docet er
go natura uulgari et usitata re non exuscitari: nouita
te uero et insigni quodā negocio cōmoueri. Imitatur
ars igr̄ naturā et qd ea desiderat inuēiet: si quod ostē-
dit sequatur. Nihil ē enī quod aut natura extremū in
uenerit: aut doctria primū: qa rerū pricipia ab igenio
profecta sūt et ex eius disciplina cōparātur. Imagines
igr̄ nos in eo genere cōstituere oportebit: quod gēus
in mēoria d ut issime possit remāere id accidet si q̄ma
xime notas similitudines constituemus si non multas
nec uagas: sed aliquid agentes imagines ponemus: si
egregiā pulchritudinē aut unicam turpitudinē eis at
tribuius si aliquas exornabimus: ut si corona aut ueste
purpurea: quo nobis notatior sit similitudo: aut si ali
quam rē deformabimus: ut si cruētā aut cœno oblitā

Naturæ suppeditabit doctrina. i. ars
adiuuabit doctrinā multo plus i do
ctrina q̄ in natura. Dilucida: bre-
uis addit dilucida: quia sciebat esse
obscuram breuitatem quæ præterit
uel cessarit. Quoniam accidere
solet: ostendit quales imagines sint
eligendæ. Postq̄: hucusq; tracta-
uit de modo loquendi. Vtrunq;. s.
infirmitudo & imbecillitas. Quas
uitemus: puta uulgares. Quas se-
quemur: sic isignes. Egregie: turpe
sicut uidere ethiopem inter italicos.
Egregie: honestum: formosum su
pra cæteros: sicut uidere principem
auro insignitum. Magnam: supra cō
munem formam. Ridiculum: si-
cut hominem laruatum in habitu
ursi. Quas res audiui obliuisci ni-
mis uulgare fuit. Quæ in pueritia
meminimus si fiunt insignes docet.
Natura se excidest de natura on
dit memoriam naturalem non mo-
ueri propter res uulgares. Nec na-
tura primum: sicut Quinti. inquit:
Nec ars principium nec natura inue
nit extremum quod in omnibus re-
bus apparet: & siquidem natura li-
gnum. ferrum produxit: sed ars in-
strumenta ex illis perficit. Quod
igitur: i dest tales. Notatas: singulari
ter insignitas. Aliqui agentes ne aut
mutæ sint: aut ociosæ: sed aliqd ex-
erceant sicut inter se pugnare: quia
res ociosa ociosam quoq; facit me-
moriam. Si egregiā: alius modus.

Rubrica:colore rubrico:quali utũ
tur fabri in tabulis designādis. Aut
ridiculas:sicut hominem sine braca
Nam quas res: non insignes esse de
bent:quia sicut res insignes quæ ue/
ræ sunt facile recordamur:ita & si p
fectæ erunt similiter poterimus me/
minisse:ut identidem. Primos quo
q; locos:hoc antea seruandum est ut
locos ipsos sæpius nobiscum recense
amus: ut cum imitabuntur imagi/
nes loci tamen in animo remaneant.
Identidem:rursus. Scipio plæros
q;:confutat. Modo aliud:quia fore
ponitur imago unius uocabuli:& uo
lam ponere alicuius uocabuli:uel po
nere imaginem huius uocabuli ar/
ma.& oportebit ponere armorum.
nam ut sæpe formam:sicut cum di/
cimus aliquam personam alteri si/
milem esse.non eadem opinio cæte/
ris uidetur:sicut: & imagines alteri
commodæ uidebuntur: & alteri mi
nimæ:sicut hoc ẽ:cum uelimus me/
minisse ceruum:alteri uidebitur po
nere coruum:quia ab eadem incipit
littera:& alteri uidebitur ponere Cẽ
turionem. Postremo alia ratio: qa
non oporteat dare exemplum uerbo
rum:aut alterum:& unum:uel duo
exempla tantum danda sunt: ut cũ
de proœmiis:sicut cum diximus be
niuolos auditores habere poterimus
si summam facti breuiter expone/
mus:sufficit dicere hoc exemplum:
At nunc horrentia martis Arma ui
rumq; cano. Admouendus es: qui
uerborum memoriam non improbe
mus. Suadet ab utili:nam hoc di/
cit ne labore absterreamus:quia diffi/
cilis est minus utilis:& ut tibi uideri
possit ostendit:ego eam necessariam
existimo:scilicet quia prodest in dif
ficiliori exercitatione exerceri ut fa/
cilius memoriam rerum confirme/
mus in memoriis quæ duæ sunt:non
.n.sicut a cæteris argumentum a cõ/
moditate:quia non ita impedimini
in exercenda memoria a negociis si/
cut in aliis rebus exercendis & cum
maxime:quare in negociis habemus
copiam rerum collocandarum aut
studio defesso.nemo enim hor/
tatur: nisi quem frigidum sentit.
aut rubrica delibutã iudicamus quo magis insignita
sit forma: aut ridiculas res aliqs imagibus attribuãus
Nam ea res quoq; faciet ut facilius memisse possimus
nã quas res ueras facile meminerius: easdẽ fictas et di
ligẽter notatas memisse non est difficile: sed illud fa-
cere oportebit:ut identidẽ primos quosque locos ima
ginũ renouãdarũ causa celeriter animo peruagemus:
Scio plærosque græcos qui de memoria scripserunt:
feciſſe ut multorũ uerborũ imagines cũscriberẽt: uti
qui eas ediscere uellẽt paratas haberẽt:ne quid inqui-
rendo consumerent operis:quorũ rationẽ aliquot de
causis improbamus:primũ quod in uerborũ innume
rabiliũ multitudine mille uerborũ imagines ridiculũ
sit cõparare. Quantulũ enim potetint hæc ualere:cũ
ex infinita uerborũ copia modo unum :modo aliud
nos uerbum memisse oportebit. Deinde cur uolumus
ab industria quẽqꝫ remouere:ne quid ipse quærat: cũ
nos illi omnia parata quæsitaque tradãus. Præterea si-
militudine alia alius magis cõmouetur: Nam ut sæpe
formã siquam similem cuipiã dixerimus esse:non oẽs
habemus assensores:quod alii uidetur aliud: Item fit
in imaginibus:ut quæ nobis diligẽter notata sit ea pa-
rum uideatur insignis aliis. Quare sibi quẽqꝫ cõmo-
do suo cõuenit imagines comparare. Postremo præce
ptoris est docere:quema dmodũ quæri quicque cõue
niat:et unũ aliquid aut alterũ non omnia quæ eius ge
neris erunt exempli causa subiicerẽ:quo res dilucidior
esse possit:ut cum de præmiis quærendis disputamus
rationem,damus quærendi:non mille præmiorũ ge-
nera describimus:ita arbitramur de imagibus fieri cõ-
uenire. Nunc ne forte uerborum memoriam: aut ni-
mis difficilem:aut parũ utilem arbitreris:et ipsarũ me
moria rerũ cõtentus sis: quod et utiliores sint et plus
habeant facultatis. Ammonendus es: quare uerborũ
memoriã non improbẽus:nã aliorũ putãus oportere
eos qui uelint re facilio res sine labore et molesti afaci
le meminisse in rebus difficil.oribus ãte eẽ exercitatos
Nec nos hãc uerborũ memoriã reducimus:ut uersus
memisse possumus:sed ut hac exercitatiõe illã rerum
mẽoriã quæ ptinet ad utilitatẽ confirmetur:ut ab hac
difficili cõsuetudie sine labore ad illã facilitatẽ transiri
possimus:sed cũ in oĩ disciplĩa ifirma ẽ artis præceptõ
sine sũma assiduitate exercitatiõis:tũ uero in mẽoriis

minimum ualet doctrina:niſi induſtria:ſtudio.labore diligentia comprobetur q̄plurimos locos ut hēat et q̄ maxīe ad præcepta accommodatos curare poteris. In imagnibus collocandis exerceri quottidie cōuenit:nō .n.ſicut a cæteris ſtudiis adducimur nōnūq̄ occupatione.ita ab hac re nos pōt cā deducere aliqua. Nunq̄ eſt .n. q̄n aliquid memoriæ tradere uelimus:et tū maxīe cū aliquo maiore officio detiemur. Quare cū ſit utile facile meminiſſe nō te fallit:quod tātope utile ſit quā to labore ſit appetēdū quod poteris exiſtīare utilitate cognita. Pluribus uerbis adeſſe te adhortari nō ē ſnīa: ne aut ſtudio difficili aut nīs q̄ res poſtulat dixiſſe uideamur. De quarta p̄te rhetoricæ deinceps dicemus tu primas quaſq; partes frequenta: et quod maxime neceſſe eſt exercitatione confirma.

QVoniam in hoc libro Herēni de elocutione conſcripſimus et q̄bus ī rebus opus fuit exē plis uti noſtris exemplis uſi ſumus et id fecimus præter conſuetudinem græcorum qui de hac re ſcripſerunt:neceſſario faciendū ē:ut paucis rōnem noſtri cōſil.i demus. Atq; hoc nos neceſſitudie facere nō ſtudio ſatis erit ſigni quod ī ſupioribus libris nihil neq; ante rem neq; præter rem locuti ſumus. Nunc ſi pauca q̄ res poſtulat dixerimus tibi id quod reliquū eſt artis:ita uti inſtituimus p̄ſoluemus. Sed facilius noſtrā rationem intelliges:ſi prius quid illi dicāt cognoueris. Compluribus de cauſis putant oportere:cum ipſi præceperint:quo pacto oporteat ornare elocutionem uniuſcuiuſq; generis ab oratore aut a poeta probato ſumptū ponere exēplū et primū ſe id modeſtia cōmotos facere dicūt propterea quod uideatur eſſe oſtentatio quædā non ſatis habere præcipere de artificio: ſed ipſos ēt uideri uelle artificioſe gignere exempla: hoc eſt inq̄unt oſtentare ſe nō oſtendere artē. Quare pudor ī primis ē ad eā rē īpedimēto:ne nos ſolos probare nos amare uideāur. alios uero cōtēnere et deridere. Et.n.cū poſſimus ab Ennio ſumere aut a graccho pōere exēplū uidetur arrogātia eē illa relinquere:et ad ſua deuēire. Præterea exēpla teſtīoniorū locū optinēt. Id.n. q̄d ammouerit:et leuiter fecerit præceptio exēplo ſicut teſtimonio cōprobatur. Nō igitur ridiculus ſit ſiq̄s i lite: aut in iudicio domeſticis teſtimoniis pugnet: ut.n. teſtimoniū ſi exēplū rei cōfirmādæ cā ſumitur. Nō ergo

QVoniā in hoc libro:cū Cifere tpe oīa græca tractarē tur & ipſe artem uellet latine conſcribere milonem rhodium præceptorem maxīe imitatus cum exempla ſicut quoq; regulas datas per ſe excogitare inſtituiſſet a græcis reprehendebat qbus putans eſſe reſpondēdum. primo excuſat ſe apud Herenniū ut aiūt fratrē terētiæ uxoris:poſtea ratiōes aduerſariorū confutabit. poſtremo colores cū exemplis propriis exequetur

Hoc libro conſcripſimus:ergo totus hic liber continet confutationes græcorū & exornationes contra eos qui dicunt duo eſſe uolumina. & bene plurali dixit conſcripſimus:quoniā prius librum conſcripſerat quā hoc proemium audiſſet. De elocutiōe:quæ ultima eſt pars officiorū oratoris poſt rationem. Noſtri conſilii.ſ.quare noſtri non aliorū exemplis uſus ſim. Neceſſitudine:qa p uocatus ab obiectione græcorum reſpōdeo:excuſet autem ſe quare breuiter non tractet:ſed præter conſuetudinem faciat hanc digreſſionem. neque autem ut in proemiis. Nec præter rem:in aliquibus digreſſionibus. Compluribus de cauſis:obiciunt primo eſſe modeſtiam uti alicuius exemplis. Cum ipſi præceperint:cum regulas artis tradiderint.

Non ſatis habere:contentos non eē Nos amare:placere nobiſipſis. Præterea ſecunda obiectio:quæ eſt ab auctoritate exemplorum:quia maiorem habent auctoritatem antiquorum exempla quam propria. Exēplo ſint teſtimonio:certiſſimum eſt artem frigidius ſub intrare ſine exēplorum appoſitione. Et teſtimonio abutatur:bene abutatur quoniam p prium teſtimonium in propria cauſa non ualet. Etenim neceſſe eſt: hoc dialematon faciunt aduerſarii: aut Cice. præponis te & exempla tua uetuſtiſſimis hominibus:aut eos tibi p ponis. Si eos præponis:arrogantiſſimus es:quare & eorum exempla tuis non anteponis. Non poteſtis dicere. quia qui præſtātiores ſunt & eorum exēpla præſtantiora eē debent.

Quid igitur auctoritas: argumentum ab utili: quia cum maiori studio legimus aliena exempla quã propria. Postremo: tertia ratio obiectionis quæ est a doctrina: quia signũ est maioribus peritiæ artis sumere aliena exempla: & scire ea ad præceptionem accommodare: Summum artificiũ: summa artis peritia. Hoc si industria: arguita minori: Nam si ne summo artificio, hoc est per industriam tantum cuiusq; exempla de tot libris sumi possent: tamen esse/mus magnopere laudandi. Sed cũ sine artificio summo fieri posset: uidentur & maiorem consequi laudẽ peritiæ. Separare: transferẽdo exẽpla ab loco suo: & arti nostræ accommodare. Cæteri cum legunt: probat peritorum cum ignorantia imperitorum. Hæc illi cum dicunt: perire Cice. obiectis aduersariorum spoliat eos auctoritate: quæ ẽ firmissimum argumentum illorum. nam sciebat cum auditores sunt persuasi oportere firmiora argumenta dissoluere. Nec cui satis sit: ne aliquis possit. Quod ab ea steterint: uel cũ q; aduersariam partem defendunt inuentores artis: quoniam plus habent auctoritatis quam reliqui. Primũ igitur: hic est principium confutationis post remotam græcorum auctoritatem. Ne an nam si tacere: ac si dicat: omnis uirtus quanto maior est tanto est magis laudanda: puta quæ liberalis est in paruis laudabilior est in magnis largitionibus ergo sit modestia non scribere propria exempla modestiæ erit nihil scribere. Cur ergo secius: si diceret uirtus quæq; in paruis conceditur tota: uirium conceditur aut q; paruũ uetatur totum etiam uetatur. Quasi si quis: hæc similitudo sit causa probationis. Steterit ut emittatur: paratus stet: ut cũ datur signũ: emittatur ad cursum. oportet hoc nisi a probatissimo sumi: ne quod aliud confirmare debeat: egeat idipsum confirmatione. et. n. necesse est: aut se oibus anteponãt. et sua maxime probent: aut non negãt optima eẽ exẽpla: quæ a probatissimis oratoribus: aut a poetis sumpta sint. Si se oibus anteponãt intolerabili arrogãtia sũt: si quos sibi præponant: et eorũ exẽpla suis exẽplis non putẽt præstarẽ non possunt dicere quarẽ sibi illos anteponãt. Quid igitur ipse auctoritas antiquorũ: Nam cũ res probabilior ẽ tum hominũ studia ad imitãdũ alacriora reddit. imo erigit oĩum cupiditates et acuit industriã cũ spes iniecta ẽ posse imitãdo Gracchi aut Crassi cõseq; facultatem. Postremo hoc ipsum est summũ artificium res uarias et dispares ĩ tot poematibus et orationibus sparsas ac uage disiectas ita diligenter eligere: ut unũ quodq; genus exẽplorũ sub singulos artis locos subiicere possis. Hoc si industria solũ fieri posset: tamẽ esse mus laudandi: cũ talẽ laborem nõ fugisse mus. nũc si ne sũmo artificio fieri nõ potest. Quis. n. ẽ q; cũ non sũme teneat artẽ possit ea: quæ iubeat ars de tanta et tã diffusa scriptura notare et separare. Cæteri cũ legũt orones bonas. aut poemata probant oratores et poetas: ne q; intelligunt quare cõmoti probẽt quod scire nõ possunt ubi sit. nec q̃d sit: nec quomõ factũ sit ĩ quod eos maxime delectet. Aitis q; et hæc oĩa itelligit: et idonea maxime elegit: et oĩa in arte maxime scribẽda redigit in singulas rõnes præceptionis: necesse est eius rei summus artifex sit. Hoc igitur ipsũ maximum artificiũ ẽ ĩ arte sua posse et alienis exemplis uti. Hæc illi cũ dicũt magis nos auctoritate sua cõmonẽt quã ueritate disputatiõis. Illud enĩ uereamur ne cui satis ad cõtrariã ratõnem probandã: quod ab ea steterit hi q; inuentores huius artificii fuerũt: et uetustate iam satis oĩbus probati sint. quod si illorũ auctoritate remota res oẽs uolẽt cũ re cõparare. itelligent nõ oĩa cõcedenda eẽ antiquitati. Primũ igitur quod ab eis de modestia dicitur uideamus ne nimium utiliter et puerliter proferatur: Nam si tacere et nihil scribere modestia ẽ: cur quicquam scribunt aut loquũtur. Sin aliquid suum scribũt: cur quo secius oĩa scribant impediuntur modestia. Quasi siqs ad olimpiacum uenerit cursum et steterit ut mittatur. impudentesq; illos dicat esse qui currere cœperunt ipse intra carcerem stet: et narret aliis quomodo Ledas

aut boius cū sityoniis cursitarūt. Si isti cū ī artis picu lū descenderit illos qui in eo quod ē artificii elaborent dicūt facere īmodeste ipsi aliquē oratorē antiquū: aut poetā laudāt aut scriptura sic: ut ī studiū rhetoricæ ar tis prodire non audeāt: nō ausim dicere: sed tamē uere or: neq; ī re laudē modestiæ uenētur ī ea ipsa re sint īpu dētes. Quid. n. tibi uis aliqs īquiet: artē tuā scribis: gi gnis nobis nouas præceptōes: eas ipse cōfirmaī nō po tes: ab aliis exēpla sūis: uide ne facias īpudēter qui tuo nomī uelis ex aliorū laboribus libare laudē. Nā si eorū uolumīa prætēderit: aut q oratores et poetæ: et suū qs q; de libris tuis tulerit: nihil istis quod suū relinqtur. At exēpla quoniā testionioru similia sūt. itē cōueitur testīonia ab hoībus probatissimis sumi. Primū omniū exēpla ponētur hic nō cōfirmādi: neq; testificādi cā: sed demonstrandi. Non enim cum dicimus eē exor nationem: quæ uerbi causa constet ex similiter desinē tibus uerbis: et pōimus hoc exemplum a Crasso quod possumus et debemus: testimoniū collocamus: sed exē plum. Hoc igitur interest ī ter exemplum et testimoni um. Exemplo demonstratur cuiusmodi sit id quod di cimus. Testimonio esse illud: ita in nos dicimus cōfir matur: Præterea testimonium oportet cum re cōueni re: aliter enim rem nō pōt cōfirmare: ad id quod illi fa ciūt cū re nō cōueit. Qui ita: qa pollicētur se artē scri bere exēpla ptoferet ab his plærūq; uel qui artē nescie rūt: tū qs ē q; possit id quod de arte scripserit cōproba re: nisi aliquid scribat ex arte: cōtraq; faciūt qui pollice ri uidentur: nam cum scribere artem instituunt uiden tur dicere se excogitasse quod alios doceant: cum ue ro scribunt ostendunt nobis quid alii excogitauerint. Hoc ipsum est difficile. inquiūt eligere de multis: qd dicitis difficile: utrum laboriosum an artificiosum. Si laboriosū: non statī preclarū. Sunt. n. multa laboriosa q̄si faciatis nō continuo gloriemī: nisi forte etiā si uīa manu fabulas: aut orationes totas trāscripsetis glorio sum putaretis. Sinautem istud artificiosum egregium dicitis: uidete ne insueti rerum maiorum uideamini si uos parua re sicuti magna delectat. nam isto mō elige re rudis qdē nemo pōt. sed sine sūmo artificio multi:

Cū sityoniis: q̄ nūc dicit clarentia optimi cursores erāt. Si isti cū: ada ptat similitudinē: ī q̄ bñ seruat uoca bula similitudis: & ē huiusmōi: tales sūt q uetāt ppria exēpla pōi: q̄les il li cū ad cursū pati sint dato signo nō excurrūt: sed aliis narrat qūo curre re debeat: aut qūo lidas cursitauerit cū cursoribus de sityone ciuitate. Nō ausim: pcisio ē ad irrisionē. Quid si aliqs: oñdit aliā īcōueniēs: qa si an tiq scriptores: quoq; exēpla sūpta es sēt ea ipa ī peteret nihil ppriū ī arte īmāet. At exēpla: qm̄ ī petit rōnē ad uersarioq; supius posita: ut itēq; me morata facilius cōfutent. Primū. n. cōfutat igit ī hūc modū: qa ea exē pla q̄ dicūt græci q̄si testionia eē nō soleā a scriptoribus pōi: ut cōfirmēt q̄si testimōia: sed ut declarent qd per ābulā obscurius uidebat. ñ. n. cū di cius pōit añ oculos qūo fiat declarā di cā ñ testificādi. Quod possumus & debēus sūt uerba Crassi ī q̄dā oro ne. Testioniū collocāus: ordo ē nō collocāus testioniū cū dicius exorna tiōe eē q̄ cōstat ī similit desinētibus: & cū ponius exēpla a Crasso: ac si di ceret sūere exēpla ab externis: sicut a Crasso ñ sit gra testionii. sed decla rādi. Sed exēplū qd sit. s. gra declarā di cuiusmōi sit q̄le sit pterea oportet ex oi loco eos cōfutat: nā ē qd & exē pla pōerēt tāq; testionia: tñ cōtrario sūt aliēa sumēda qm̄ testionia dēnt cōueīre cū re q̄. pbat sed q artē scribit & aliēa sūit sæpe. nūero capit abillis q artē ignorabāt. Itaq; absurdū ē cō firmaī artē cū ignorātibus eā: sicut & testis īterrogatus de pecuniis ñ rñ det se scire de iniuria illata. Cū re: cū ppōsito scriptoris. At illius. s. rō sumēdi aliēa exēpla. Ab his q artē nesciūt: hoc ē cū re ñ cōueīre. Nisi ali scribat ex arte: hoc pbat illā pdictū ñ ppōsito cōueīre: & ē differētia īter scribeī ex arte: & d arte: qm̄ Ci. ī rhe torica scribit de arte: ī oronibus uero ex arte. Cōtraq; faciūt: hæc ē alia ī eptitudo: q̄ illi faciūt sumendo alia exēpla nō sua. At hoc ipm difficile: hæc ē tertia rō aduersarioq; sūpta ab artificio. Quid difficile dicitis: uerba Ci. ponētis diffinitionē labo ris quē: ipsi ī eligēdis exēplis eē dīūt.

Nō statī pclarū: qa q̄ laboriosa sūt non semp laudē habent. Nisi & quæ irronia cōcessio: at eos mordet: quia aiūt aliēa exēpla trāscribēda. Si ar tificiosū & egregiū: q̄si nihil sit ma ius ī arte tractāda. Maiorū rerum

qualia sunt propria componere exempla. Rudis qdē nemo poterat: ac si diceret ēt aliena exempla olligere doctū aliquē hoīem req̄rit: sed multo artificiosius ē ppria pōere exēpla. Multi. s. possūt.

Oia uidere poterit: nā solus liber elocutiōis docet oīa: quæ ꝑtinēt ad ornamenta: ita ꝙ ꝑua scīa reqrit̄ ad eas cognoscēdas sn̄ias: sicut: qd non mortalia pectora cogis Auri sacra fames. Periodos: clausulas finitas: q̄s ēt ābitus & ābitiosos: & clausulas appellāus: ut illud: O tite siqd ego adiuro curāq; leuasso: Quæ nūc te coqt & uersat sub pectore fixa. En qd erit p̄ci. finitus e sēsus: & nihil aliud expectat̄ āplius. ꝑtes aūt ip̄ius ꝑiodi appellāt̄ mēbra. Quæ certis signis: q̄ exēpla diffinita sint coloribus artificiosis. Nō nihil: aliqd ur̄ te scire ex hoc signo ꝙ scis exēpla cognoscer̄. Aliis signis: ut ꝑ se exēpla fingere. Ab aliis qūo: q ꝑ se scit scribere & aliēa poterit cognoscer̄: sed nō ecōuerso: q cognoscit poterit & scriber̄: unde appet hoc artificiosius eē q̄ cognoscere aliēa: Alio tpe utat̄: ēt si artificiosū eēt exēpla deligere: tn̄ n̄ sūt eligēda: cū aliqs tradit p̄cepta artis: qm̄ minuit ei auctoritatē & ui. Cōsumāt: i tradēdo artē ip̄i si totos occurrēt: ut ꝑ seipos oīa integre cōponāt: cōtra ea facit colorem trāsitionē: cōfutatis enī aduersariorū rōibus duo īcipit disputar̄ ad suorū cōfirmationē. primū qd̄ īutile ē a mēbris exēpla ponere ꝙ aliēa nō sumēda sūt q̄ ultra confutationē factam dicīus. Ergo facit diuisionem disputādoꝝ. Sed de eo qd̄ postea: d̄ eo qd̄ dcm̄ ē i scd̄o loco. Si cōcedēdū oportet: arguit sic exēpla multis mōis n̄ eē sūenda. s. a multis acciper̄ necesse ē: ut cōmodius ab uno tamē sūat̄ duabus rōibꝫ. primū ꝙ ex multis quos imiteris cōcessū ē ut unū eligeres qui tibi magis placeret: deīde qa utilius ē discipulo qui artē cupit ut exēpla ab uno sūpta sint a quo & ip̄e totā artē putet posse cōseq: sicut & ille pōt a quo oīa exēpla sūpta sūt

Cōtra nulla staret rō: qa cōfutari n̄ posset ab aduersariis. Niteret̄: īcūbere īhæreret. A Catone Cēsorio qui fuit eloquētissimus: a Craccho Tiberio: & Caio fratribus. A Scipione maiore: & galba: hic galba erat: qui & cum ipse apud Augustum oraturus eēt petiit: ut errata sua corrigerent̄: cui respondit Augustus: emendare possem: corrigere autem nō: & fuit æmulus Catonis: Crasso & Antonio: hi duo introducunt̄ in oratione Ci. Vnius se similē: Satis putabat: se putabat satis secūdū uires humanas didicisse si unū quē adeq̄bit. nō autem omnia posse consequi sperabit: cū & alii singuli facere neq̄rit.

Quis enim audiuit de arte paulo plus ī elocutiōe præsertim: omnia uidere poterit ex arte quæ dicētur facere nemo poterit nisi eruditus. Ita ut si de tragœdiis, ennii uelis sētētias eligere: aut de pacuuianis periados q̄ plane rudis id facere nemo poterit cum feceris te litteratissimum: putes ineptus sis: propterea quod id facile faciat quis mediocriter litteratus. Item si cum ex orationibus: aut ex poematibus elegeris exempla quæ cætaris signis artificii notata sunt: quia rudis id nemo facer̄ possit: artificiosissime te fecisse putas erras propterea quod ipso signo uidemus te non nihil eius rei sire: aliis signis te sire multa intelligemus: quod si artificiosum est intelligere quæ sunt ex arte scripta: multo est artificiosius ipsum scribere ex arte. qui enim scribit ipse artificiose ab aliis commode scripta facile intelligere poterit: qui eliget facile non continuo ipse commode scribit: et si est maxime artificiosū alio tempore utātur ea facultate non tum comparare ipsi: et gignere et proferre debent. Postremo in eo uim artificii cōsumāt ipsi ab aliis potius eligendi quam aliorum boni electores æstimentur contra ea quæ ab his dicuntur qui dicunt alienis se exemplis uti oportere satis est dictum. Nunc quæ separatim dici possint consideremus. dicimus igitur eos tum ideo quod alienis utantur peccare tum etiam magis deliquere quod a multis exempla sumāt: sed et de eo quod postea diximus āte uideāus. Si concederem aliena oportere sumere exempla: uincerē unius oportere: Primū quod contra nulla staret eorū ratio. liceret. n. eligere: et probare quælibet qui sibi in omnes res suppeditaret exēpla: uel poetā: uel oratorē: cuius auctoritatem niterentur. Deinde interest magni eius qui discere uult utrum oīa ab uno: an oīa neminē: sed aliud aliū putet consequi posse. Si. n. putabit posse omnia penes unū consistere: ipse quoq; ad omnium nitetur facultatem. Si id desparit in paucis se exercebit ipsis. n. contentus erit: nec mirum cum ipse præceptor artis omnia penes unum reperire nō poterit: allatis igitur exēplis a Catōe: a Gracchis: a Lelio: a Scipiōe Galba porcina: Crasso: Antonio cæterisque. item sumptis aliis a poetis: et historiarū scriptoribus necesse erit eū q discet ab omnibus putare omnia ab uno poeta pauca uix potuisse sumi. Quare si unius alicuius esse. similē satis hēbit oīa quæ oēs hūerint solū hr̄e se posse

diffidet: ergo inutile ē ei qui discere uult non putare unū omnia posse: igitur nemo incidet in hanc opinionem si ab uno exempla sumpsisset: nunc hoc signi est ipsos artis scriptores nō putasse unum potuisse in omnibus elocutiōis partibus emittere: quoniam neq; sua protulerunt: neq; unius alicuius aut denique duorum sed ab oībus oratoribus: ut poetis exempla sumpserūt Deinde si quis uelit artem demōstrare nihil prodesse ad discēdū nō male utatur hoc adiumēto quod unus omnes artis partes conseq; nemo potuerit. Quod igitur iuuat horum rationem qui omnino improbēt artem: id nonne ridiculum est ipsum scriptorē artis iudicio cōprobare: ergo ab uno docuimus sumenda fuisse exempla si semper aliunde sumerentur. Nūc omnino sumēda nō fuisse aliūde sic intelligemus. Primū omniū quod ab artis scripto effertur exemplū de eius artificio debet esse: non ut siquis purpuram: aut aliud quidpiam uendens dicat: sume a me: sed huius exemplum alinnde rogabo tibi: quod ostēdam. Si merces ipsi qui uendit: ut aliunde exemplū quæritant mercis aut si aceruos dicāt se tritici hīe: et eorum exemplum pugno non habent quod ostendant: Si Triptolemus cum hominibus semē largiretur ab aliis hoībus id ipse mutuaretur: aut si prometheus cū mortalibus ignē diuidere uellet: ipse uicinis cū testa ambulās carbunculos corrogaret: num ridiculus uideretur. Isti magistri omniū dicendi præceptotes nō uidentur sibi ridiculū facere: cū id quod aliis pollicentur ab aliis quærunt. Si q; se fontes maximos penitus abscōditos aperuisse dicat: et hæc sitiens q̄ maxīme loquatur: neque hēat qui sitim sedat: nō rideatur. Isti eū nō modo dominos se fontiū: sed sese ipsos fontes eē dicant: et omnium rīgare debeāt ingenia nō putant fore ridiculū si cū id pollicētur arescāt ipsi siccitate. cares a Lisippo statuas facere non isto modo dicit: ut Lisippus caput ostēderet Milonis. brachia praxiteles: pectus policletus: sed oīa coram facientem magistrum uidebat cæterorum opera uel sua sponte cōsiderare poterat. Isti credūt eos qui hoc habēt uelint discere alia ratiōe doceri posse commodius: præterea nō possunt ea q̄dem quæ sumuntur ab aliis exempla tam esse accommodata ad artem: propterea quod in dicendo leuiter unusquisque locus plerunque tangitur ne ars appareat in

Quo nemo: propter quam rē nemo ueniret in hanc desperationē: si ab uno tantū exempla sumpta eēnt

Quid igitur iuuat: cū scriptor artis aliena sumens exempla: iudicio scit impossibile eē: ut solus tot omnia exempla facere possit. Non erit igitur ridiculum q̄ scriptor artis adiuuet rationem uituperantis artem: & est ordo non ē ridiculū scriptorē artis comprobare id quod iuuat rōnem eorū quæ pollicitus ē seperatī se dicturum a confutatione græcaq; rōnum. Eius artificio debet esse exēplum: quod applicatur regulis debet eē factum ex arte ipsius qui regulas scripsit: non ut siquis declarat per similitudines a contrariis. Si triptolemus: hic fuit Cereas: qui regulas seminandi mortalibus impartiuit. Aut si prometheus: hic hominem finxisse prīo dicit extra ignem soli furatū: ut aiam bomini infúderet a quo cæteri ignem susciperent.

Corrogaret: cū precaret: uel reuera rogaret. Isti: magistri. s. græci scriptores: & adaptat similitudines penitus ualde intus. Quī maxime loquat: ex multo enī sermone cōtrahitur sintheſi: & eos deridet. Cares Lisippo: & ambo ex consequentibus statuarii fuerunt: sed Cares fuit discipulus Lisippi. Caput ostenderet Milonis: caput factum a Milone hoc est quum Lisippus docebat Carem facere statuas: non iubebat ipsū sumere exempla a myrone: qui pulchre formabat: neque a reliquis: sed ipsemet sibi omnia conficiebat.

Per brachia & praxitelem: hoq; statuariorum ostendit per transitum: in quibus membris fingendis præualerent: uidelicet miro in capite, praxiteles in brachiis: policletus in pectore & cruribus conficiendis. Isti credunt scriptores græci posse commodius monire: quasi dicat: non cō modus ullo modo dicitur quam p exēpla ipsius dicentis: præterea alia ratio est Ciceronis. Ne ars appareat: quia officiū est oratoris occultare artēne fidei suæ derogēt. In p̄cipiendo: ī tradēdo regulas artis. In dicēdo: exercendo oīones scās ex arte

Postremo: tertia ratio hæc est: ut si biquoq; aliquid in hoc libro ultimo cum laude tribueret; quia cum/mina colorum a se translata propter nouitatem displicitura forte sint exempla saltem a se posita quæ aliquã sibi laudem possint afferre. Nomina rerum: colorum. Quæ conuertimus: ut conuersio apostrophæ; & reliqua rei difficultate: quia ipsa uocabula inusitata fuerunt non nostra: quia non est causa ipsius inuentoris quod aspera sint. Reliquum scripturæ, i. exempla exponunt uocabulum coloris. Nec aliena: arguit abi commodo siue secuturo. Ergo hanc incommoditatem hoc uocabulo oñdit: qua causa ipse ad hanc rationem impulsus sit. Nunc tempus postulat quasi dicat necessarium est. Bipartita erit: hæc est ultima pars officiorum oratoris. Elocutõis præceptio; eloquentia constat ex omnibus officiis oratoris: ita q; qui in uno deficit eloquentiam habere non dicitur: qualis fuit Socrates qui nunquã perfecte orationem pronunciabat. elocutio autem pars est eloquentiæ.

Quibus generibus; quæ tria sunt oratoria dum exercetur in orationi/bus. Figuræ orationis: alii genera: alii stilos: nonnulli caracteres uocãt.

Non uitiosa quia si uitiosa fuerit non est pro aliquo genere: grauis figura diffinit unamquanq;: & exempla subiicit. Si in graui figura: estẽdit quomodo tractetur. Siue propria: sed primam significationem prius ab inuentoribus attributam: siue translata per methaphoram; ut pastor pro episcopo. Canet humus pro alba est. Accommodabuntur: ut diximus ponere pastores pro gubernatoribus generaliter: cum proprie ponendum sit. In amplificatione: quæ est ad commouendam indignationem ut ante in conclusione diligenter tractatum est. Nam quis est: hoc dicit contra Catilinam.

Quod huic maleficio: hæc commotio indignationis per colorem repetitionis: qui uehementiam habet & diu in hanc sententiam immoratur; ut melius commoueat. Prætera locus ẽ qui ad oẽs pertinet: qđ ut supra dicitur atrocissimum est. In his q uiolassent: locus amplificatõis per comparatõem: & ab auctoritate. præcipiendo expresse cõscripta ponere oportet exempla: ut in artis formã cõuenire possint: et post in dicendo ne possit ars eminere: et ab oĩbus uideri facultate oratoris occultatur. Ergo etiam ut magis ars cognoscatur suis exẽplis melius est uti. Postremo hæc quoque res non ducit ad hanc rationem: quod noĩa rerũ: græcaque conuertimus. ea remota sunt a consuetudine. Quæ enĩ res apud nostros nõ erãt earũ noĩa non poterãt esse usitata. Ergo hæc asperiora prĩo uideantur necesse ẽ idq; fiet rei nõ nostra difficultate reliquũ scripturæ cõsumetur in exẽplis: hæc aliena si posuissemus factũ eẽt: ut quod cõmodi eẽt in hoc libro nĩm non eẽt. Quod asperius et usitatum id proprie nobis attribueretur. Ergo hanc quoq; incõmoditatẽ fugimus his de causis: cum artis inuentionẽ græcorũ probassemus: exẽplorum rõnem secuti non sumus. Nũc tẽpus postulat: ut ad elocutionis præcepta trãseamus. Bipartita igitur erit nobis elocutionis præceptio. Primum dicemus de q̃bus in generibus semper oĩs oratoria elocutio debeat eẽ. Deinde ostẽdemus quas res semp hĩe debeat. Sunt igitur tria genera: quæ genera nos figuras appellãus in q̃bus oĩs oro nõ uitiosa cõsumitur: unã grauem: alteram mediocrẽ: tertiã extenuatam uocamus. Grauis ẽ quæ constat ex uerborũ grauium magna et ornata constructione. Mediocris est: quæ constat ex humiliore. Neque tamen ex infima et peruulgatissima uerborum dignitate. Attenuata est quæ demissa est usque ad usitatissimam puri consuetudinem sermonis. In graui consumetur oratio: figura: sicq; cuiusque rei poterũt ornatissima uerba reperiri: siue propria siue extranea unamquãque in rẽ accõmodabuntur: et si graues sententiæ quæ in amplificatione et commiseratione tractentur: eligentur: etsi exornationes sententiarum aut uerborum quæ grauitatem habebunt: de q̃bus post dicemus: adhibebũtur In hoc genere figuræ erit hoc exemplum. Nã q̃s est uestrum iudices qui satis idoneã possit in eum pœnã excogitare q̃ prodere hostibus patriã cogitarit: quod maleficiũ cu hoc scelere cõparari: quod huic maleficio dignum suppliciũ potest inueĩri. In his q̃ uiolassent ingenuã: mĩemfamilias cõstuprassẽt: pulsassent aliquẽ: aut postrẽo necassent maxĩa supplicia maiores cõsũpserũt: huic uero truculẽtissĩo ac nefario facinori

singulatē pœnā nō reliquerūt. atq; in aliis maleficiis ad singulos: aut ad paucos ex aliēo peccato iniuria p̄uenit huius sceleris q̄ sūt affines oī cōsilio uniuersis ciuibus atrocissimas calāitates machinantur. O feroces aios: o crudeles cogitatōes. O derelictos hoies ab hūanitate. Quid augere ausi sunt: aut cogitare possunt: Quo pacto hostes ruuls. s maiorū sepulchris deiectis mœnibus ouātes irruerēt in ciuitatē: quō deū spoliatis tēplis optīatibus trucidatis aliis arreptis in seruitutē mr̄ibus. fāilias et īgenuis. s sub hostilem libidinē subiectis urbis. s acerbissio cōcidat īcēdio cōflagrata q̄ se nō putāt id quod uoluerīt ad exitū p̄duxisse nisi sāctissimæ patriæ miserādū sceleritati uiderīt cierē. Nequeo uerbis cōsequi iudices indignitatē rei: sed negligentius id fero: q̄a uos mei nō egetis. Vester. n. uos aius amantissimus reipu. facile edocet ut eū q̄ fortunas oīum uoluerit prodeř: præcipitē pturbetis: ex ipsa ciuitate: quā iste hostium spurcissimorū dominatu nefario uoluit obruere. In mediocri figura uersabitur oratio si hæc aut ante dixi aliq̄tulū demiserimus: neq; tamē ad infimum descenderimus sic. Quibus cū bellū geritis iudices uidetis cū sociis qui pro nobis pugnare et imperiū nostrū nobiscum simul uirtute et industria solliciti sunt seruare. Hi cū se et opes suas et copiā necessarii orū norit: tū uero nihilomius p̄ propinquitatē et oīum rerū societatē q̄d in oībus rebus po. ro. posset estīare poterāt. Hi cū nobis cū deliberarēt bellū gereř quæso q̄ res erat q̄ freti bellū suscipe conarētur: scire et cū maximā multo sociorū ptē i officio mānere itelligerent: cū sibi nō multitudinē militū nō idoneo simpatores: nō pecuniā publicā præsto eē uiderētur: nō denīq; ullā rē quæ res ptīet ad bellū admīstrādū. Si cum finitimis de finibus bellū gererēt: si totū certamen in uno prœlio positū: tutarēt tamē oībus rebus īstructiores et apparatiores uenirēt nedū illud orbis terræ imperiū: cui impio oēs gentes: reges: natiōes: ptī uiptim uolūtate cōsenserūt: cū aut armis: aut liberalitate a po. pu. ro. supati essent ad se trāsferre tātul. suiribus conarentur. Quæret aliquis quid fragellani nō sua sponte conati sunt. Eo quidem isti minus facile conarentur: quod illi quemadmodum desciscerent: uidebant. Nam rerum imperiti qui uniuscuiusque rei de rebus ante gestis exempla petere nō possent hi p̄ ipruden-

Singularem: ante alias grauissimam. Ad singulos: quia qui hominem occidit potest offendere: nisi eum quem interficit ad paucos: ut sūptio uirginis ad parentes: & fratres.

Qui sunt affines. i. qui hoc scelere peccauerunt. Atrocissimas: tangit quod in conclusione dixit: si ad omne flagitium pertineant atrocissimum est. Neq; iudices: concludit hanc amplificationem factam in gratui figura. Nati: non egetis: quoniā uosmet scitis quod pœnam merentur patriæ proditores. Tyrannide: dominatu i mediocri figura: quam uocant stilum uel caracterem mediocrem sicut stili georgica. De miserrimis paulisper: a summo deducemus ita quod ad infimum non tendat. Quibus cum bellum gerimus: uult persuadere per coniecturas quod ciuitas quædam rebellauit non suis uiribus: id causa est secundum quod debeant esse coniuratores in urbe. q̄ bus freti illud fecerunt. Qui pugnare: arguit a consuetudine. Virtute: quantum ad arma. Industria: ad cōsilia. Hi cum se: arguit a spe perficiendi: ac si dicat signum esse uiribus suis hoc modo esse conātes qui cum se: & romanas opes longe nuper esse cognoscunt. Cum partim: se ad personas. Opes: ad potentiam militū.

Copiam: ad pecunias: uel generale ē: ut necessariorum equorum: telorum: ut armorum: propter propinquitatem. cum. n. nobis ppinqui sint possent scire nostras opes. Societatem: quam habemus cum uicinis populis. Sociorum: scilicet nostrorum.

Manere in officio: non rebellasse.

Partam sibi multitudinem: nam nos milites habemus: ipsi non habēt & tangit tria in bellis gerendis necessaria. Si cum finitimis: arguit a minori. Non sponte sua conati: sed nō freti coniuratōnibus quas nunc dicis istos incitasse ad bella & est argumentum ab simili: ideo ista confutatio Ci. Quemadmodum: poterant esse sibi exemplo fragellæ quæ a nobis p̄pter rebellationem destructæ sunt.

Nulla ſpe freti. ſ. ꝓpria: ſed cõiura
toꝝ noſtꝝ uerbis. Niſi id qđ dico:
de cõiuratoribus. In attenuato: ter
tius ſtilus. Quoti ſermonẽ: ex hoc
apparet ſermonẽ antiquoꝝ litteralẽ
eẽ qđ in oratore cõfirmaſ de quoda
q latine loquebaſ & lras ignorabat.
Nam ut forte materia hæc humilli
ma eſt. narraſ. n. quõ filius cuiuſ dã
uiduæ lautiſſimus ad balnea deſcẽ
derat: cuius famuli ſcurram forte
pulſauerant: is uenit ad pueꝝ ma
gno cum clamore flagitans ut ei ſatiſ
faciat. puer autem timidiſſimus mu
tire nõ poterat. Deſiccari: ut ſudor
prouocaretur. Ire. ſ. cœpit alueum
lapidem & canium ubi eſt aqua. iſte
quidam quem forte antea nomina
uerat. Pueri: ſerui. Id ætatis: i pu
eritia ætate. Ab ignoto: ꝑter conſue
tudinem tribus rebus oſtendit in ſi
milem timorem pueritiam: conſue
tudinem: & hominem ignotũ. Ru
bore eiicere poſſet: at terrorem in
currere. nam rubor uenit per uerecũ
diam qui per timorem admittitur.

Petulãs: impetuoſus audax appe
tendo: hoc eſt aggrediendo. hoc au
tem fingebat ad terrorem. non. n. pe
tulans erat ſed timidus. Ad ſolati
um quidem: ad locum ubi ſpeculan
tur horæ cum quodam heſperio: &
urga eminente. in eo autẽ loco uer
ſabantur honeſti uiri ſicut apud fo
rum. Sed penes ſcœnam: ubi ſunt
mimmi impudentes. Pedagogi: li
tes: non eſt miꝝ ſi timebat: quia ad
huc recenſerat a comminatoribus:
pedagogi illum uerberant. Exau
ſto rubore: omni rubore a ſe erecto.

Exiſtimatione: bona de ſe opinio
ne. Eſt autem cauendum: morẽ ſer
uat boni agricolæ oſtendens quæ fu
gienda quæq; uitanda ſint. Ad fi
nitima uitia; omnis. n. uirtus confi
nis eſt uitio.

Vffulta: q̃ſi non proprie ꝑ
ſe timet. Nã q ꝑduelliõi
bus: hoſtibus: & ẽ uocabu
lũ uetus: & inuſitatũ. nam
antiqui dicebant produellis: non ꝑ
duello ꝑ hoſte. Neptunias lacunas
i mare: & ẽ grauiter dictũ. Depul
tus: priſcum eſt. nã anti q locos pone
bant ut pultare pro pulſare. Mon
tes belli: i ipſam difficultatẽ: & aſpe
ritatẽ belloꝝ ſimulando mõtibus aſ
peris quod dicitur tranſlatũ eſt cam
pos pacis leuitate: ut cãpi.

Q Vi in mediocre genus:
oſtendit uitium finitimũ
ſtilo mediocri: q̃ appel
laſ fluctuãs uel diſſolutũ
tiã facillie deducerẽtur ĩ fraudẽ. At hi qui ſciũt quid
aliis acciderit facile ex aliorũ euẽtis ſuis rõnibus poſ
ſint prouideri: Nulla igr̃ re iducti: nulla ſpe freti arma
ſuſtulerũt. Quis hoc crederet tãtã amœntiã quẽq̃ te
nuiſſe: ut impiũ po. ro. tẽtare auderet nullis copiis fre
tus. Ergo aliq̃d fuiſſe neceſſe ẽ q̃d aliud niſi ad quod
dico põt eẽ. In attenuato figuræ genere id quod ad iſti
mũ et quotidianũ ſermonẽ demiſſũ ẽ hoc erit exẽplũ
Nã ut forte hic ĩ balneas ueĩt cœpit poſtq̃ ꝑſus confri
cari. Deide ubi uiſũ ẽ ut ĩ alueũ deſcẽderet ecce ibi iſte
de trãſuerſo: heus inq̃t adoleſcẽs pueri tui nõ me pul
ſarũt ſatiſfacias opottet hic q̃ id ætatis ab ignoto præ
ter cõſuetudinẽ appellatus eẽt erubuit. Iſte clarius ea
dẽ: et alia diceꝝ cœpit: hic uix tãdẽ inq̃t ſine me cõſide
raꝝ. Tũ uero iſte cœpit clamare uoce iſta: q̃ ꝑfacile q̃
uis rubores iniicere poſſet: ita petulãs es atq; acer ut ne
ad ſolatiũ q̃dẽ ut mihi uiꝝ: ſed penes ſcœnã: et in eiuſ
modi locis exercitatus ſis: cõturbatus ẽ adoleſcẽs: nec
mirũ cui ẽt nũc pedagogi lites ad auriculas uerſaren
tur impio eiuſmõi cõuitiorũ. Vbi. n. iſte uidiſſet ſcur
rã exhauſto rubore q̃ ſe putaret nihil hr̃e quod de exi
ſtimatiõe ꝑderet: ut oĩa ſine famæ detrimento facere
poſſet. igr̃ genera figurarũ ex ipſis exẽplis itelligi po
terũt. Erat enĩ attenuata uerborũ cõſtructiõ quædã et
alia ĩ grauitate: alia poſita ĩ mediocritate. Eſt ãt cauẽdũ
nedũ hæc genera cõſectẽur ĩ finitima et propĩqua ui
tia ueniamus.

Vitiũ ad grauẽ figuram.

Am graui figuræ q̃ laudãda ẽ: propinqua ẽ ea
q̃ fugiẽda ẽ: quæ recte uidebitur appellari ſi ſuf
ſulta noĩabitur: nã ut corpis bonã hĩtudinẽ tũor imi
tatur ſæpe ĩta grauis oro ſæpe impitis uꝝ eaq̃ urget: et
iſiata ẽ: cũ aut nouis aut priſcis uerbis aut duriter aliũ
de trãſlatis: aut grauioribus q̃ res poſtula aliq̃d dici
tur hoc mõ. Nã q ꝑduelliõibus uẽdi: at patriã nõ ſa
tis ſupplicii dederit: ſi præceps in neptunias depultuſ
erit lacunas. Pœnitet igr̃ iſtũ q mõtes belli fabricatus
eũ cãpos ſuſtulit pacis ĩ hoc genus pleriq; cũ declina
uiſſẽt: ut ab eo quo profecti ſũt oberrauerũt et ſpẽ gra
uitatis fallũtur: nec proſpicere poſſunt oronis rũorẽ.

Vitium mediocris.

Q Vi in mediocre genus o ratiõis profecti ſunt: ſi
ꝓuenire eo nõ potuerũt: errãtes perueniunt ad
cõfiniũ eius generis quod appellãus diſſolutũ quod

est sine neruis et articulis ut hoc modo appellē fluctuans eo quod fluctuat huc et illuc nec pōt cōfirmarī: nec uiriliter sese expedire idē huiusmōi: Socii nostri cum belligerare nobiscū uellēt profecto ratiociati essent ēt atq; etiā: qd possent facere: siqdē sua spōte facerent et nō haberēt: hīc multos malos hoies et audaces. Solēt enim diu cogitare oēs: q magna negocia uolūt agere non pōt huiusmodi sermo tenere attētū auditorē. diffluit. n. totus neq; quicq̄ cōprehēdemus pfectis uerbis amplectetur.

Vitium attenuatæ:

Qui nō possūt ī illa facetissima uerborū attenuatiōe cōmode uersari: ueniūt ad aridū et exāgue genus oratiōis quod nō alienū ē exile noīari: cuiusmō est hoc. Nā ille istic ī balneis accessit: ad hūc postea dixit. hic tuus seruus me pulsauit: postea dicit hic illi: cōsiderabo post ille cōuitiū fecit: et magis magisq; præsētibus multis clamauit. Friuolus hic quidē iā et illiberalis ē sermo. nō. n. adeptus ē id quod hēt attenuata figurā ī dicendo cōmutare oportet: ut grauem mediocris mediocrem excipiat attenuata. Deide identidem comutentur: ut facile satietas uarietate uitetur.

De ornamentis.

Quoniā q̄bus ī generibus elocutiō uersari debeat dictū est: uideāus nūc q̄s res debeat hīre elocutio cōmoda et pfecta: q̄ maxīe ad modū oratoris accōmodata est: tres res ī se debet habere: elegātiā: cōpositiōem: dignitatem.

De elegantia.

Elegātia est q̄ facit ut unūquodq; uerbū pure et apte dici uideatur: hæc diuiditur in latitatem et explanationē. Latitas est q̄ sermōem cōseruat purū ab oī uitiū r̄motū. Vitia ī sermōe quo mīus is latīus sit: duo possūt eē: soloecismus ei barbarismus Soloecismus est cū uerbis pluribus cōsequens uerbum superiori nō accomodatur. Barbarismus est cū uerbū aliquod uitiose profertur. Hæc qua ratione uitare possimus in arte grammatica dilucide dicemus:

Explanatio est quæ reddit apertam et dilucidā oratiōem: ea cōparatur duabus r̄bus usitatis uer

Quod huc & illuc: quoniam dum tenet humile nimium ascēdit: dum tumidum nimium descendit. Se expedire: non se confirmat ad probandum quod intendit sed ambagibus inuoluit. Socii nostri: capit exēplum supra pactum de mediocri ut probat rebellationem factam signū esse coniurationis ratione. Si quidē sua sponte signum est ergo confisos esse coniuratione. Auditores. fautores. Nec potest: assignat uitium.

Diffluit: alludit quare uocatur dissolutū q; græce dicimus.

Qui non possunt: assignat uitium finitimum infimo quod uocatur aridum & exaugeat exile. Non alienum sed proprium. Exile: ab exilendo. Istic ille resumit exemplum supra positum ut facilius ex eodē cognoscatur uitium et uirtus. Friuolus: inanis. Illiberalis: seruilis compositum ex collatione uocabulorū.

Dignitate: pulchritudīe. Obliquā reddunt: si rari sunt colores ornabitur oratio. Si crebri: obliqua efficit. Figuram commutare oportet: sicut Hor. inquit: terum & uocem concidit tollat iratusq; chremes tumido deligatore. Vt facile facietas: tangit causam huius mutationis. Verſari semper: quia nō datur unquā locus: orationem: exempla hæc tria dicendi genera. Pure: ad latinitatem

Aperte: ad explanationem. Soloecismus: a soloecensibus dictus quæ est ciuitas asiæ qua Pompeius amplificāt appellauit pompeiopolim. Exinde ideſt uenientes romam huiusmodi uitia proferebāt. Consequēs uerbum: honesta locutiōe dici. Superiori non accommodabitur. puta quando nomiatiuus cum uerbo: adiectiuum cum substantiuo discordā tur: uitiose proferemus: ut in accidē tibus.

Explanatio: hæc est secunda pars elegātiæ q̄ dicta est ab eligendo: quia electa & cum consilio magno sumpta in oratione ponenda sunt uocabula & sententiæ. Apertam: ad uocabula. Dilucidam: ad sententias. Vsitatis. s. apd doctos & approbatos ut a Ciceroē: Virgilio & Terentio q̄ eius rei sūt: ut poeta petitiōis artis uenit d̄ tellur trinacria p nautica uada

Aequali: ne tanq̃ per saxa uires offendantur. Vastam: incõpositam: inordinatam sicut campus incultus dicitur uastus: inuitus ac si diceret in uitiosis exemplis ego utor libenter alienis: & ẽ excusatio propter dispositionem paulo ante factam. O tite: habent uersũ quem scribit Ennius ad quendam Titum. Cuius rationis ratio: huic uitio est similiter color traductio: sed fit cum ratione ornamẽti illa uerborũ assiduitas: ut est qui nihil habet in uita iucũdius uita: is non põt sine uirtute uitã colore.

Continẽter: quia sine intermissione aliorum uerborum uitiosum esset uerborum tractatiõem uel transgressionem sic est qua de re quã obrẽ. Luci emissũ eli incõcinna est trãsitio: qa facit obscuritatẽ: nã noluit dicere lucili: sed diuisa syllaba addidit ea uerbo remotũ. Longã cõtinuationẽ. s. hipbaton qa suspẽdit nimiã orationẽ: itaq; uitãda sũt nimia pticipia: & aduerbia tẽporalia quæ faciũt talẽ suspitionẽ: sicut posq̃ cũ Cicero hæc uitanda posuit: Quĩ. addit aliqua seruãda: ut uerbũ i fine p maiori parte ponat: quod oratio crescat: quod seruatur ordo naturalis: ut pater genuit: nutriuit i repu. collocauit: quod adictio sequẽs nõ incipiat in eã syllabã i qua finiuit pcedẽs ut dorica castra. In dignitate: in ornamento colorum. Distinguere. s. diuersificans uarietatẽ ornatus

Repetitio græce noianda sunt pauca ad cognitionẽ uerborũ pti nẽtia: nã ordinẽ hũc seruat Ci. q̃ prio diffinit. secũdo põit exẽpla. tertio ondit coloris cuiusq; effectũ: in qbus posterius uariascãs: & in quo gñe utẽdi sunt p diuersa exẽpla cognoscere. n. oĩa libertate & aliqd dicta sũt noiant ãt colores uerborũ eo qđ locatio uerborũ splẽdorẽ hũc facit q̃ mutata mutat & color r̃petitio continet sine itermissiõe aliq̃: ut si oculos: sic ille manus: sic ora gerebat falsũ aũt eẽt si oculos q qđẽ pulcherrimi erãt & sideribus similes: nã in iis similiter hæc iterpositio tollit splẽdorẽ coloris. Ab uno nũero: eadẽ sentẽtia. Rebus similibus: mãus oculi & ora ad corpus ptiẽt diuersis q̃q̃ similes sint tñ sunt ita similes q̃ sũt & diuersæ: nã falsũ eẽt dicere sic oculi: sic oculi: sic oculi. Principia sumunt ob hoc repetitio uocat. Vobis agit grãs: sẽatui đ trãq̃litate pacis cõparata: ex quo appet hũc ordinẽ utẽdũ eẽ i genere demõstratiuo. Itẽ Scipio. i. mior Lelii aĩcus deleuit. possũt notari i exẽplis unicolores: puta hic ẽ similiter cadẽs: sed ĩ suis locis declarãdi sũt. Itẽ tu: lucẽ accusat catilineã uel aliũ cõiuratorẽ ex quo & i iudiciali genere hẽri põt. põt ãt hic color cõtinere qnq; clausulas & non pauciores tribus. q̃ si plures: aut pauciores tribus. q̃ si plures: ant pauciores erunt designetur esse color. Deprecari: depellere & remouere hæc bis et propiis. Vsitata sũt ea quæ uersãtur ĩ sermone et cõsuetudie quotidiana: Propria quæ eius rei uerba sũt aut eẽ posũt de qua loqmur. De cõpositione.

Compositio est uerborum cõstructio æquabiliter perpolita ea conseruabitur si fugiãus crebras uocabulorũ cõuersiões q̃uastã atq; hyantem reddũt oro nẽ: ut hæc ẽ: uaccæ æneæ amœnissime ipendebant et si uitabiũs e usdẽ lr̃æ nimiã assiduitatẽ: cui uitio hic uersus erit exẽplo: nã hic nihil prohibet ĩ uitiis alienis uti exemplis. O tite tute tati tibi tãta tyranne tulisti: et hic eiusdẽ poetæ. Quicq̃ qsq̃ quẽq; qsq; cõuẽiat neget et si eiusdẽ uerbi assiduitate nimiã fugiẽus ea ẽ huiusmõi nã cuius rõnis rõ nõ extet ei rõni rõ nõ est fidem habere. et si nõ utemur cõtinẽter similiter cadẽtibus uerbis hoc mõ flẽtes: plorãtes. lachrimãtes: obtestãtes et si uerborũ tractationem uitabimus nisi q̃ erit cõcia q̃ de re posterius loquemur quo ĩ uicio ẽ calius assiduus: ut ĩ priore libro has res ad te scriptas luci missũs eli. Itẽ figuræ oportet lõgã uerborũ continuationẽ q̃ et audi toris aures: et oratoris spiritũ lædit. his uitiis ĩ cõpositiõe uitatis reliquũ opis cõsumãdũ est in dignitate.

De dignitate.

Dignitas ẽ q̃ ĩddit ornatã oronẽ uarietate distinguẽs hæc i uerborũ et sẽtẽtiarũ exornatione diuiditur. Verborũ exornatio ẽ q̃ ipsius sermonis insignita cõtinetur p polutionẽ. Sẽtẽtiarũ exornatio ẽ q̃ nõ i uerbis: sed i ipsis rebus quãdã hẽt dignitatem. De repetitione.

Repetitio ẽ cũ cõtinẽtur ab uno atq; eodẽ uerbo i rbus similibus et diuersis pricipia sumũtur hoc mõ. Vobis istud attribuẽdũ ẽ: uobis gr̃a hẽnda uobis res ista erit honori. Itẽ Scipio Numatiã sustulit. Scipio carthaginẽ deleuit Scipio pacẽ pepit. Scipio ciuitatẽ seruauit. Itẽ tu ĩ forũ prodire: tu lucẽ cõspicere tu ĩ horũ cõspectũ conaris uenire. audes uerbũ facere audes q̃cquã ab istis petere: audes supplicũ deprecari. Quid ẽ quod possis defẽdere: qđ ẽ quod tibi putes cõcedi oportet: Nõ iusiurãdũ r̃ligiõi: nõ aĩcos prodidisti

nō parēti manus ītulisti:nō deniq; ī omni decore uolu tatus es:Hæc exornatio tumultum uenustatis hēt tū grauitatis et acrimoniæ plurimū. Quare uidetur esse adhibēda et ad ornandā:et ad exaugēdā orationem.

De conuersione.

Conuersio ē ꝑ q̄ nō ut āte primū r̄perius uerbū sed ad postremū cōtinēter r̄uertiur hoc mō pœnos po.ro.iustitia uicit:armis uicit: libertate uicit.itē ex quo tpe cōcordia de citate sublata ē: r̄ sp.sublata ē.Itē.C.Lelius hō nouus erat īgēiosus erat doctus bōis uiris et studiosis amicus erat:ergo in ciuitate primus erat.Itē istos ut absoluā t te rogas:ut peiorē rogas ut existimationē negligant rogas:ut leges po.ro: tuæ libidini largiatur rogas.

De cōplexiōe.

Complexio ē q̄ utrāq; cōplectitur exornationē.et hāc et q̄ ante exposuīus:et ut repetatur idē primū uerbū sæpius et crebro adi dē postremū r̄uertatur hoc mō.Qui sūt q̄ fœdera sæpe ruperūt:carthaginēses q̄ sūt q̄ ī Italia crudele bellū gesserūt carthaginēses q̄ sūt:q̄ ī Italiā deformauerūt.carthaginēses q̄ sūt:q̄ sibi postulāt ignosci: carthaginenses. Videte ergo q̄d cōuēiat eos īpetrare.itē q̄ senatus dānauerit:quem po.ro.dānarit:quem oīum existimatio damnarit eum uos sententiis nostris absoluitis.

De traductione.

Traductio ē q̄ facit ut cū idē uerbū crebrius pōatur nō mō nō offēdat aīcū:sed ēt o r̄onē cōciniorē r̄ddat hoc mō.q̄ nihil hēt ī uita iucūdius uita:is cū uirtute uitæ nō pōt coler̄.Itē hūc tu hoīem appellas q̄ si fuisset:hō nūq̄ tā crudeliter hoīs uitā petisset at erat īimicus ergo si īimicū ulcisci ut ipse r̄piretur īimicus.itē dītias sine dītū eē:tu uero uirtutē præfer dītiis:nā si uelles dītias cū uirtute cōpar̄ uix satis idoneæ tibi uidebūtur dītiæ q̄ uirtutis pedisse q̄ sint.Ex eodē gener̄ ē exornatōis cū idē uerbū mō pōitur ī hac re:mō ī altera re ponitur hoc mō: cur ēt rē tā studiose curas q̄ multas tibi dabit curas.itē nā amari iucundū ē si curetur neq̄d īsit amari.itē uēiā ad nos si mihi senatus dat uēiā.ī his qua tuor generibus exornationū ī q̄ adhuc propositæ sūt nō īopia uerborū fit: ut ad idē uerbū r̄deatur sæpius:sed īest festītas:q̄ facilius auribus di iudicari quā uerbis demonstrari pōt niā sicut r̄petitio.Auribꝫ dii udicari:natura.n.rō ē huius suauitatis:sed q̄uo fiat aures p̄nt diiudicar̄ exornatio duplicem hēt effectum si ī gener̄ demōstratiuo sit leuis:& suauis:& ornatus:si ī iudiciali grauis & acer.Plurimū aūt addidit:ut exprimeret uim iuridicialis cōstitutionis Quare uidetur:cōsuluit discipulo.

Conuersio:hic color cōtrarius ē supiori:nā ille a prīcipio fit:hic āt a fie: Sīgrophi:ī quo nō solū ultimū uerbū:sed & duo r̄peti solēt. Cōtinēter:sicut supra sine ītermissiōe:cōtra sic. Virtus q̄ boni soli nomināt̄:qa unicuiq; reddit qd̄ suū ē:& q̄ r̄cte uiuimus & reuertimur hoc uocabulo uenatus ē hoc uocabulū cōuersiōis ī latinitate Pœnos iustitia uicit ꝓpter hoc deprehēdit̄ q̄ nō ī demōstratiuo genere uersabit̄:nā ex eo quoq; ītelligitur cartaginēsiū uitupatio.Ex quo concordia:deliberatio. Noui dicūt̄: quorū maiores sine magistratu fuerūt.hic āt color sicut & supior ex qnq; ꝑtibus pōt cōstar̄:nec paucioribus tribus.Itē nā cū istos ī genere iudiciali:ut petere togas cōtra iusiurādū faciāt iudices. Faciāt:iurati erant qd̄ astricti erāt punire cōfessos & eos absoluere q̄bus ius fauet:rogat āt peierare:qn̄ rogant̄ absoluere eū q̄ se peccasse cōfessus ē. Existīatio:ē bonæ famæ opinio.

Complexio:hæc dr̄ a si pholocheo.i.cōplectior q̄ sūt ī deliberatiuo gener̄.Videre ergo hoc nō ē de colore:sed supiora cōcludit.Itē quē se ī iudiciali gener̄:excusatō eoꝝ q̄ Catilinā excusāt. Existi:bōæ famæ opinio. Eis quos:hoc n̄ ē de color̄:sed finit̄ cōclusio sniæ.

Traductio:methatesis:græce āt fit duobus mōis: aut cū pōiūs unū tātū q̄ diuerse significe. Cōciniorē:suauiorē:q̄ nihil ē ī gener̄ deliberatiuo & carpit unū q̄ dabat opā solū ut uiueret diu n̄ ut r̄cte uiueret.Itē eū hoīem hoc ē exēplū ī gener̄ iudiciali ꝑ mutationē solius uocabuli de uno q̄ hoīem occiderat. Sine dītias:hoc ē exēplū ꝑ duo uocabula d̄ uno q̄ studebat nisi diuitiæ pedisse q̄ ancillæ. Ex eodē:pōit scd̄am naturā huius coloris. Idē uerbū:q̄tū ad uocabulū ip̄m. In altera re utit̄ sæpius Ci.hoc uocabulo res ꝓ significatōe sicut hic. Itē uēiā q̄dā exul uocabat̄ ī urbē ab aliq̄bus aīcis. Vēiā:licētiā r̄missionē peccati. His q̄tuor:ꝑꝑ magnā similitudinē hoꝝ locoꝝ & eundē effectū simul cūctos cōplexus ē. Inest festiuitas:īq̄t q̄dā rhetor:habēt ēt acrimo

Contentio græce antiteton: quoniã i ea cõtrária cõtrariis ponũtur, fit ãt nõ solũ ex uerbis cõtrariis sed ex abaliquo mõ diuersis: ut i exẽplis ẽ. Rebus: põit ꝑ uocabulis: qa hic color ad uocabula ptinet. Cõtrariis: nõ simpliciter cõtrariis: sed aliquo mõ diuersis. Hẽt assẽtatio: qdã reprehẽdit assẽtationẽ cũ laude auaritiæ cõtraria, n. lũt pricipia & exitus iucundus & amarus ẽ ẽt color sñia: Sed nũc nõ cõsideraꝫ. Itẽ inimicos docet quẽdã amicũ qũo se hẽre debeat i uita. In ocio tumultuarii: cũ pax ẽ motũ facies: cũ uero bellũ nihil te moues. In re frigi. ꝛphẽ dit quẽdã q i senatu constrepebat qñ ñ erat opus ñ declaraꝫ i exẽplo isto scdo. Tacito: ꝑ taceri: sicut dicto ꝑ dici. significat autẽ futurũ tps: ut ait Prisciã. In cõcionũ: sigificat & locũ & psõas: & oõnẽ & scribi ꝑ c: qa uẽit a cõciẽdo nõ. i. a cõuocãdo: nam nũq dr nisi ad multitudie congregat ad audiẽdũ. Graues ornati duplex ẽ igr effectus: & grauitas & ornatus: addit hoc dicẽs ꝓceptor meus q me mĩt se sẽp legisse i rbus Ci. rões & argumẽta: actões & ꝓbatões ꝑ hũc colorẽ cõcludi. itaq; prius ut ipe iqt exornationis maxime uidetur

Exclamatio: schiliasmos & ptiet ad publicos ꝓdicatores q aliqñ ubi exclamãdũ ẽ sũmisse loquũt & e cõtrario faciebat hoc qdẽ q cũ diceret bñfactores ad padisũ aduolari uocẽ ñmax ie poterat extollebat: cũ uero oñderet peccatores ad iferos demitti hũanissie declamabat ex quo totus effectus cõfũdit. Quæ cõficit significationẽ doloris: ergo nũ possumus exclamaꝛ: nisi aut cũ dolorẽ: aut idignationẽ q̃p ã sigificãus. Cõpellationẽ hois: p directũ sermonẽ ad hoiem. Alloqr: affert cõpellatio hois cũ sigificatõe doloris. Cui nep tes: duo gracchi filii i unius filiæ Scipiõis. Fregellæ: citas i Italia ãtiqssima: itẽ bonoꝝ exclamatio ad idignatonẽ. Hæc exclamatõnẽ: dat modũ utẽdi. Si loco utẽur i tpe: nõ sicut frater quẽ dixius. Et rõ: qanimia & freqntior exclamatio pdit effectũ adeo q aius hois ad dolorẽ: indignationẽ referre nũq cõmouet.

Interrogatio: non oisgeneris ẽ. miscet effectũ cũ diffinitione, hẽt. n. hic color suauitatẽ & ornamentum cũ acrimonia & põt uersari i genere iudiciali. & notãdũ q ait nõ oẽm interrogationẽ ẽ grauẽ: qm excludit interrogatões uulgaꝛs & poeticas q̃lis hæc qs furor o ciues: q qdẽ nõ est color & qualis illa q̃ ẽ petitiõis respõsiõis nã interrogatio rethorica est collectio rationũ supradictaꝝ ꝑ quas aliqd contra aduersariũ cõcludit. Grauis cũ auctoritate: i qua cõtinet acrimõia.

Ratiocinatio: dr syllogismus.

De contentione.

Contẽtio ẽ cũ ex cõtrariis uerbis oõ confici tur hoc mõ. Hẽt assẽtatio iucũda pricipia. ea dẽ exitus amarissios affert: itẽ inimicis te placabilẽ: aĩcis i exorabilẽ præbes. Itẽ i ocio tumultuarii: tumultu solus es ociosus. i re frigidissia cales i re feruẽtissima friges. Tacere cũ opus ẽ clamas: cũ loq cõuẽit obmutescis. ades: abesse uis. abes: ruerti cupis. In pace bellũ q̃ritas: i bello pacẽ desideras. In cõciõe de uirtute loqris i prælio ꝑ ignauiã tubæ sonitũ ꝑ ferre nõ potes. Hoc genere si distiguemus oõnẽ: et ornati et graues poterius esse.

De exclamatione.

Exclamatio ẽ q̃ cõficit significatõnẽ doloris aut idignatõis alicuius ꝑ hois. aut urbis aut loci aut rei cuiuspiã cõpellationẽ hoc mõ. Te nũc alloquor Africãe cuius mortui quoq; nomẽ splẽdori: aut decori ẽ citati: Tui clarissimi nepotes suo sanguie abluerũt inimicorũ crudelitatẽ. Itẽ o ꝑfidiosæ fregellæ q̃ facile sceleꝛ uõ cõtabuistis: ut cuius uitior urbis italiã nup illustrauit. eius nũc uix fũdamẽtorũ rliqæ mãeãt. itẽ bonorũ isidiatores latrocinio uitã cuiusq; inocẽtissimi petistis ne tãta ex iniqtate iudiciorũ uestris calũniis assumitis facultatẽ. Hac exclamatõe si loco utemur: et rara et cũ rei magnitudo postulaꝛ uidebitur ad quã nolemus idignationẽ: animũ auditoris adducemus.

De interogatione.

Interrogatio nõ oĩs grauis ẽ neq; concinna: sed hæc q̃ cũ enumerata sunt ea q̃ obsũt cause aduersariorũ: cõfirmat superiorẽ orationẽ hoc pacto. Cũ igitur hæc oĩa faceres: diceres: administrares: utrum aĩos sociorum ab repu. remouebas et alienabas an non: et utrum aliquem exorari oportuit: qui ista prohibent ac fieri non sineret: an non.

Ratiocinatio est ꝑ quã ipsi a nobis rõnem poscimus ab rbellẽdũ & rbellionẽ cũ officiũ tuũ eẽt exhortari populos ut rbellionẽ ipã ꝓhiberẽt. Cõcinna: apta & ornata & i hoc tãgit eius odoris suauitatem. Cũ igiꝛ hic itelligẽdũ ẽ: hoc ẽ lectũ ex aliq rõne i q aliqs accusatus sit q male & crudeliter puincia sibi cõmissa gubernauerit sicut fuit Verres: qui Sicilia magistratu spoliauit multos occidit: & ad rbellionẽ icitauit. Et utrũ oportuit. q. d. tu crudelitate & admistratione turpi ipellebas oẽs sicut

mus quare q̃q; dicamus et crebro nosmēt a nobis petimus uniuscuiusq; propositiōis explanationē. Ea ē huiusmōi maiores nostri si q̃ unius peccati mulierē dānabāt simplici ī iudicio multorū maleficiorū cōiūctā putabāt. Quo pacto quoniā q̃ īpudicā iudicarant: eā ueneficii quoq; dānatā exist īabāt. Quid ita: q̄a necesse ē eā q̄ suū corpus addixerit turpissime cupiditati timere ꝑ multos quos istos uirū: parentes cæterosq; ad quos uidet sui dedceoris īfamiā ꝑtinere. Quid postea quos tātope timeat eos necesse ē: ut quo quo mō possit ueneficio petat qua re necesse ē: q̄a nulla pōt honesta rō eā retiere q̃ magītudo peccati facit timidā: intē pātia audacē natura mulieris īcōsideratā. Quid q̃ ueneficii dānatā putabāt. impudicā quoq; necessario: q̄a nulla facilius ad id maleficiū cā: quā turpis amor et ītēperās libido cōmouere potuit: cū cuius aīus mulieris eēt corruptus: eius corpus castū eē nō putauerunt q̄d ī uiris: idē ne hoc obseruabāt minime: q̄d ita q̄a uiros ad unū quoq; maleficiū singulæ cupiditates īpellūt. Mulieres ad oīa maleficia cupiditas una ducit. itē bene maiores nr̄i hoc cōparauerūt: ut neminē regem quem armis cœpissēt uita priuarēt: q̄d ita q̄a q̃ nobis facultatē fortūa dedisset: iniquū erati eorū supplicio cōsumer̄: quos eadē fortuna pauloāte amplissimo statu collocarat: q̄dq; exercitū cōtraduxit. desino meminisse q̄d ita: q̄a uiri fortis ē q̄ de uictoria cōtendāt: eos hostes putar̄: q̄ uicti sūt eos hoīes iudicar̄: ut possit bellū fortitudo minuere: pacē hūanitas auger̄ et ille si uicisset: nū idē fuisset: nū profecto tā sapiens fuisset: cur igr̄ ei parcis. q̄a talē stultitiā cōtēner̄ nō imitari cōsueui: hæc exornatio ad sermonē uehemēter accōmodata ē et aīum auditoris retiet attētū. tū uenustate sermonis: tū rōnū expectatiōe.

De sententia.

Sententia est or̄o sūpta de uita: quæ aut q̄d sit: aut q̄d esse oporteat ī uita breuiter ostēdit hoc mō. Difficile ē primū uirtutes r̄uereri: q̄ semper secunda fortuna sit usus. Item liber is est existi mādus: qui nulli turpirudini seruit. Item egens æq; est is qui non satis habet et is cui nihil satis potest esse. item optima uiuendi ratio est eligenda: eam iucūdam consuetudo reddet. Huiusmodi sententiæ non sunt inprobandæ propterea quod habet breuis expositio: si rōnis nullius indiget magnam delectatiōem

ratiōes tractāus: sæpius nos īterrogamus & singulæ rōi aliā rōnē exposcimus. Simplici īiudi. ut si aliq̃ mulier erat cōiūcta uno tātū uitio cōuincetur & alia habere necessaria uitia. Quid ita si diligēter īspicias post ꝓpositionē suhiicit rōnē. de īde ñ aliā dicit rōnē secūdæ rōnis. Veneficii uertit nūc sniam & facit aliđ exēplū rōciatiōis. Casū nō putarūt: ac si diceret natura mulieris ē libidī subiecta: sed cū aīus est corruptus statī ad uitiū cui maxime subiecta ē se applicat. Quia uiri fortis: iō iniurias meminisse nō oportet: q̄a fortes uiri debēt iudicare eos hostes q̄ pugnāt ut uincāt & dū ipsi pugnāt puniēdi sūt si potestis sed quādo capti sūt nō amplius hostes: sed hoīes putandi sunt

Fortitudo minet̄: bellū q̄a nō humanitas habēda ē dum aduersantur sed debet̄ fortiter obstare ut bellū īcitat̄. Nō tāta sapiētia fuisset: sicut respōdit cæsar: nos nostris illi suscitātur moribus. Vehemēter accommodatā: hic color cōcludit cōtrariū deliberatiuo ut ipsi exēplis apparet.

Præterea cōcludit magis sermonibus: & fabulari tātū ut si duo ītroducerent̄ ad loquēdū q̃ or̄onibus forēsibus: aut aliis dicendi modis. Reddit attētū: ꝑ duos effectus sequentes nā habet ornatū & rationes reddit.

Entētiā dr̄ aut significationē de rebus ꝑtinētibus ad rōnem uitæ īstitutæ. & ē multiplex: q̄a aliq̃ ē simplex & sine rōne: aliq̃ duplex sine rōe quædā ē duplex sine rōibus alia duplex cū rōe: ut ipe ī exēplis demōstrabit: sed si q̄s dubitaret q̄uo sit color duplicatus cōsiderat ad uerba & ad snias: si ad uerba dici pōt color uerboꝝ: q̄ mō tractat̄ simplicibus ratiōibus & modis uiuēdi aut ꝙ fit q̃tū ad uitia. Quid oporteat: q̃tū ad uirtutē difficile ē exēplū simplicis sniæ sine rōne: & q̄d sit si ꝙ hoc ipm dr̄ difficile sed ñ deberet esse. Itē liber ē hoc ē q̄d fieri debeat: & est hæc quoq; simplex & sine rōe snia: sicut & r̄liq̃ q̄ sequūt̄. Egēs q̄d sit nā paup existiat̄ is q̄ nihil sicut ille q̄ hēt sed sp đsiderat. Itē optia q̄d fieri debeat simplicesq; sūt sniæ subiectōe ratōis. Nō sūt īprobandæ: pōit effectū simplicis sniæ q̄ ñ eligēda ē q̄a q̄eius breuitas aufert audiētibus đlectationē. Si rōnis ñ īdiget ac si diceret q̄ talis: ꝙ sine rōe oībus uidet̄ ꝓbabilis sine rōenēo ē q̄ audeat cōtradicer̄ cū dr̄ eū eē liberꝝ: q̄ nulli turpitudī seruit r̄liquos eē seruos uitioꝝ phicam

libertatē itelligēdo. Sed illud quo q; ꝓbādū: hæc ē ſnia ſimplex q̄ indi get rōe nobis placere debet. Itē q for tūis: iuehit cōtra amicos nugaces: q aīcitiā nō uirtute ſed utilitate ꝓpria ſibi cōparāt. Deuolāt oēs: trahit ſi/ militudine ab auibus: q uitāt frigo/ ra & calores táquā hirūdies & cotur nices: q̄ aeris ſequūt tēperiē. Sapiēter cogitāt: hoc exēplū duplicis ſniæ ſine rōibus cōſtat: & ex alio colore: q appellat cōtētio: qa ex cōtrariis uo cabulis cōfectus ē. Impedimēto: nā ſi puer itia corrigit melius poterit ſtu diis īcūbare. Snias: pōit effectum.

Rei actores: ut uideamur ꝓnūcia tores & rei & oratores: nō āt ꝓcepto/ res ſed me occurrat ipm Ci. hoc co/ lore freq̄ntiſſime uſū notāda ē hæc ꝑcipue īter oratorē & philoſophum differētia: qđ orator ſolū debet orna te dicere. Philoſophus uero utiliter qđ tullius ſuis ſcriptis ut opus fuit cōmodiſſime cōſecutus fuit. Præ/ ceptores: ſicut Ariſtoteles in ethicis: Plato & Ci. i officiis. Cū ita īterpo/ nunt: ita pro raro poſuit. Rem cer tam: ſententiam illam ad inſtitutio nem uitæ pertinentem.

Contrariū dē: addit fere: qa licet ābo fiūt ex cōtra/ riis uocabulis: tñ cōtrariū hoc plus hēt q; trahit argu mētū a re certa ad īcertā uel ad maio ra. Breuiter & facile cōfirmat hoc ñ accidit cōtētiōi: qa neutra magis af firmat q̄ altera: ut ſi dicas: nō cte ui gilas & dic dormis. ſed cū dico q ī ſu is rēbus ē tardus q̄to magis i alīēis pri ma cōfirmat. ſ. q; i ſuis eſt tardus: & trahit ad uitā dicēdo q̄to magis i ali ēnis qa hoc īcertū ē q̄ls futurus ſit i alienis: licet ſit i ſuis tardus cōtraria ſūt hæc i ſuis rēbus & alienis fuerit & fore amicū īimicus: certū ē i ſuis ini micū fuiſſe: īcertū uero amicū alie/ nis fore. Spes: quæ in reliquis exem plis quoq; notanda eſt.

Membrū demōſtratōe: ſicut corpus totū ex ptibus con/ ſtat: q̄ ptes hñt aliq̄ mbēra ſicut mānus digitos hēt: ita una oīo q̄ ſi corpus plures hēt ptes: ſed deinde diuidunt i clauſulas q̄ḡ q̄dā ſūt ex aliq̄bus mēbris cōpoſitæ & illæ uo/ cāt ꝓiodus ābitus uel clauſula ſi cō/ pletæ ſūt n; q; ex aliq̄ pte ſnia pēde at q̄le hoc & īimico, pderas & aīcū læ ſeras. ē tota ſimul dī ꝓiodus: ābitus uel clauſula ſed una tm ps dī mēbr& ſi tñ i toto fuerit: qa p ſe ñ dī mēbr& & pōt talis clauſula hīe tot ſyllabas quot hēt ueri ſus exameter: & aliq̄do

Sed illud quoq; probādū ē genus ſniæ quod cōfirma tur ſubiectiōe rōnis hoc mō. Oēs bene uiuēdi rōes in uirtute ſūt collocādæ propterea quod ſola uirtus ī ſua ptāte ē oīa præter eā ſubiecta ſūt ſub fortunæ dom ia/ tiōe. Itē q fortūis alicuius inducti aīcitiā eius ſecuti ſūt hi ſimulac fortūa dilapſa ē deuoluāt oēs. Cū. n. receſſit ea res: q̄ fuit cōſuetudis cā nihil ſup̄eſt qua rei amici/ tia teneri poſſint. Sūt item ſniæ q̄ dupliciter efferūtur hoc mō ſine rōne errāt q; proſpis rebus oīs īpetus for tūæ ſe putāt fugiſſe. Sapiēter cogitāt q; tpibus ſe cun/ dis caſus aduerſos reformidāt cū rōe hoc pacto: Qui adoleſcētiū peccatis ignoſci putāt oportere falluntur propterea quod ætas illa nō ē ipedimēto bōis ſtudiis. at hi ſapiēter faciūt q; adoleſcētes maxīe caſtigāt: ut q; bus uirtutibus oēm uitā tueri poſſint eas ī ætate matu riſſima uelit cōpare. Snīas īterpōi raro cōuenit: ut rei actores nō uiuēdi præceptores uideāu r eſſe: cum ita ī terponētur multū afferēt ornamēti. neceſſe ē. n. eā cō probet tacitus auditor: tū ad cām uideat accōmodari rē certā exuita et moribus ſūptā. De contrario.

Contrariū ē idē fere quod cōtētio. cōtrariū ē quod ex rebus diuerſis duabus alterā breui ter et facile cōfirmat hoc pacto. Nā q; ſuis rō nibus iimicus fuerit ſemp eū quomō alienis rbus ami cū fore ſperes: et itē nā quē ī amicitia pfidioſū cogno ueris: eū q̄re putes inimicitias cū fide hīe poſſe: et aut q; priuatus itolerabili ſuꝑbia fuerit eū cōmodū et ſui cognoſcētē uidere ī ptāte quis ſperet: et qui in ſermo/ nibus et cōuētu amicorū uerū nō dixerit: nūq̄d eumi cōciōibus credis a mēdacio temperaturū. item quos ex collibus deiecimus: cū his in cāpo metuimus dimica re qui cū plures erāt paucis nobis exequari nō pote/ rāt. hi poſtq̄ pauciores ſunt metuimus nē ſint ſupe/ riores. Hoc orationis genus breuibus et cōtinuatis uer/ bis perfectum eſſe debet et ut cum cōmodu m eſt au/ ditu popter breuem et abſolutam cōcluſionem: tum uero uehementer id quod opus eſt oratori: cōprobat contraria re et ex eo quod dubium non eſt expedit il/ lud quod dubium eſt: ut aut dilui non poſſit. aut mul/ to difficillime poſſit.

De membro.

Membrum oratiōis appellatur res breuiter abſo luta ſine totius oratiōis demōſtratiōe: q̄ denuo

alio mẽbro oĩois excipitur hoc mõ. Et inimico prode ras.i.unũ quod appellatur mẽbrũ. Deĩde hoc excipia tur oportet ab altero:et amicũ lædebas. Ex duobus mẽ bris ſuis hæc exornatio põt cõſtaĩ. Sed cõmodiſſima et abſolutiſſima ẽ hoc pacto:et iimico proderas et ami cũ lædebas:et tibi ipſi nõ cõſulebas. Itẽ nec reip. cõſulu iſti:nec amicis profuiſti:nec inimicis reſtitiſti:

Articulus grauis.

Articulus dĩ cũ ſingula uer ba iteruallis diſtĩ guẽtur cæſa oĩoe hoc mõ. Acrionia:uoce uul tu aduerſarios pterruiſti. Item inimicos iuidia:iiuriis potẽtia:pfidia ſuſtuliſti. Inter huius generis et illius ſu pioris uehemẽtia hoc itereſt:quod illud tardius et ra rius uẽit:hoc cr̃brius et celerius puẽit. Itaq; ĩ illo genẽ ex r̃motõe brachii et cõtortõe d extræ gladius ad cor pus afferri:i hoc ãt crebro et celeri corpus uulnere ĩſa tiari uidetur.

Continuatio mediocris.

Contiuatio ẽ dẽſa et cõtinẽs freq̃ntatio uerbo rũ cũ abſolutõe ſniarũ ea utẽur cõmodiſſi me triptito ĩ ſnia. In cõtrario:ĩ cõcluſione. In ſnia hoc pacto ei nõ multũ põt obeſſe fortũa q̃ ſibi in uirtute firmius q̃ ĩ cãu præſidiũ collocauit. In cõtrario hoc mõ. Nã ſiqs ſpei nõ multũ collocarit ĩ caſu:q̃d eſt: quod ei magnopẽ caſus obeſſe poſſit. In cõcluſiõe hoc pacto:quod ſi i eos plurimũ fortũa põt:q̃ ſuas rões oẽs ĩ caſũ ituetũt:nõ ſũt oĩa cõmittẽda fortũæ:ne magnã nimis ĩ nos hẽat ptãtẽ. In his tribus generibus ad cõti nuatõis uĩ adeo freq̃ntatio ẽ neceſſaria:ut ifirma facul tas oratoris uideatur:niſi ſniam:et cõtrariũ:et cõcluſi onẽ freq̃ntibus offerat uerbis:ſed pro aliis quoq; nõ nunq̃ nõ alienũ ẽ:tãetſi neceſſe nõ eloq̃ res aliq̃s p hu iuſcemodi cõtinuationes:

Compar graue.

Compar appellatur:quod hẽt ĩ ſe mẽbra oĩo nis de q̃bus ãte diximus:q̃ cõſtãt ex pari fere nũero ſyllabarũ:hoc nõ de enũeratõe nr̃a fi et:nã id q̃dẽ puerile ẽ: ſed tantũ affert uſus exercitatio facultatis ut aĩ quodã ſẽſu par mẽbrũ ſupiori r̃ferri poſ ſimus hoc mõ. In prœlio mortem pr̃appetebat: domi filius nuptias comparabat. hæc oĩa graues caſus admi niſtrabãt. Item illi fortuna dedit fœlicitatem huic idu ſtria uirtutem cõparauit. In hoc genere ſæpe fieri põt ut nõ plane par ſit. numerus ſyllabarum:et tamen eſſe plures duabus uel tribus & excipit nomẽ a mẽbris:qa ſi hẽt duo dr̃ di colos:ſi tria tricolos. Vnum ſolũ mẽ brũ habet:colon excipit̃:quia aliud membrum ſubſequitur per interpo ſitionem copulæ. Nec reipublicæ: apparet quomodo nec ſignificat & non quia recipit aliud:nec ſed abſo lute dicitur negationem.

Articulus græce ideſt incido:qa eſt tanq̃ mẽbrũ paruũ. Nã illud ſuperius plura cõplectit̃ p uerba di ſtincta p copulã. hic unum tantum uerbum diſtinguitur ſine copula.

Acrimonia:uoce laudat Cæſarem uel alium oratorem:ex quo apparet eſſe in demonſtratiuo genere. Item inimicos:ad uituperiũ. Subſtuli ſti:interfeciſti. Illud tardius:ponit effectũ utriuſq;. In hoc quoq;: illud ſuperius tardius pronunciatur prop ter plura uerba:ſicut qui cæſim per cutit hoſtem plus temporis cõſumit in eleuando brachium:quam ille q̃ cuſpide ferit.

Contiuatio: conficitur ex tribus ſuperioribus colori bus. Continuatio tripar tito poteſt etiam fieri: & p traductiõem commodi:ſed per hos commodiſſime. Quod ſi eos: con cluſio comprehendit prædictos du os colores.

Compar:quod habet in ſe mẽbra: dupliciter cõſide raĩ mẽbr̃: q̃tum ad ipſas particulas ex quibus cõpo nitur:& quantum ad numer̃ ſylla bar̃: ſi notantur tantum mẽbra:ex quibus conſtat tunc dicitur mem br̃:ſi paritas ſyllabar̃ dicitur com par:cum tamen idẽ ſit fere: quia ali quando ſuperantur ſyllabe:quæ ad quantitatem:uel ad plenitudinem adæquantur. Non de enumeratio ne:hoc præceptum:ſed ſi ad diſcen tes pertinet malum eſt:ſi ad peritos ſatis commodum exiſtimari poteſt: referre poſſumus per exercitationẽ orator poterit pronunciare de æqua litate ſyllabarum in pluribus mem bris. In prœlio:arguit filium abſen te patre in periculis domi bona cõſu mentem. Eſt autem hoc illi fœlicita tem:in hoc genere oſtendit rationẽ: quia dixit ſuperius fere. nam & dixit æqualitatem ſyllabarum eſſe opor tere:tamen aliquando unum mem brum poterit ſuperare una uel dua bus ſyllabis: modo habeat ſyllabas longas: quæ adæquentur tempore propter breuitatem ſyllabarum.

Aut plenitudo: quātum ad numerum litterarum facientium ſyllabas quia plenior eſt ſyllaba induſtria: q̄ in fortuna: quas pauloante dixit.

Similiter cadens: omopto/ton cum in una oratōe plures ſūt caſus eodem modo terminantes ponit effectū in tertio colore.

Similiter deſinens: omoteleucon & fit in dictionibus non caſualibus. Hic duo: dat modum utendi quia melius ſimul coniunguntur ablatiuo quam ſeparati: ut hic in hoc exēplo proximo.

Annominatio: paranomaſia. Acceditur: pone fit ut ſimilis. Ad res diſſimiles de uocabulis diuerſæ ſignificationis fit ſimilitudo uocabuli: ut quaſi idem uideatur. Attenuatione: attenuando ſecūdam dictionem, cum prima plenior ſit. Eiuſdē litteræ: non inuenit antecedentē altera: ideſt qui inuenit. Venit: p uenit: loquitur contra unum pauperem factum diuitem. Ex contrario: complexiōis exemplum. Producunt: producendo eam litteram in ſecunda dictione: quæ ſit breuis ī prima. Nam & animus habet a breuem: & auius pro loco in acceſſibili. Nam curia pro meretrice habet ī lōgam: pro regula breuem.

uideatur: ſi una aut altera etiā ſyllaba eſt: alterū altero breuius: aut ſi cū ī altero plures ſūt: ī altero lōgior: aut lōgiores ſyllabæ erūt: ut lōgitudo aut plenitudo harū multitudinem alterius aſſequatur et exequetur.

¶ Similiter cadens.

Similiter cadēs exornatio dici ur: cū ī eadē cōſtructiōe uerborū duo aut plura ſūt uerba: q̄ ſimiliter iiſdē caſibus efferūtur hoc mō. Hominē laudas egētē uirtutis: abūdātē felicitatis. Itē huius ī pecūia ſpes ē a ſapiētia: ē aius rēotus: diligētia cōparat diuitias: negligētia corrūpit aīum: et tamē cū ita uidit nēinē præſe ducit hoiem. ¶ Similiter deſinēs.

Similiter deſinēs ē: cū tāetſi caſu nō iſūt ī uerbis: tamē ſimiles exitur ſūt hoc pacto. Turpiter audes facere: neq̄ter ſtudes dicere: uiuis īuidioſe: deliq̄s ſtudioſe: loq̄ris odioſe. Itē audacter ter ritas: hūiliter placas. Hæc duo genera quorū alterū in exitu: alterū ī cauſis ſimilitudīe uerſatur: īter ſe uehemētēr cōueniūt: et ea re q̄ his utūtur. plerūq; ſimul collocāt ea ī iiſdē ptibus oīonis id hoc pacto facere oportet Perdſſima rō ē amorē petere: pudorē fugere: diligere formā negligere famā. Hic et ea uerba quæ caſus habent ad caſus ſimiles: et ea quæ nō hēnt ad ſimiles exitus ueniunt. ¶ Annominatio humilis

Annoiatō ē: cū ad idē uerbū et nomē a ceditur cōmutatōe uel additiōe unius lr̄æ: aut lr̄arū aut ad res diſſimiles ſimilia uerba accōmodātur ea multis et uariis rōnibus cōficitur: attenuatōe aut cōplexiōe eiuſdē lr̄æ ſic hic q̄ ſe magnifice iactat: uenit a te ātēq̄ romā uenit. Ex cōtrario hic quos hoīes alea uicit eos ferro ſtatīm uicit: productiōe eiuſdē lr̄æ hoc mō hūc auium dulcedo ducit ad auiū. Breuitate eiuſdē lr̄æ hoc mō: hic tāetſi ur̄ cē honoris cupidus: tamē nō tātū curiā diligit: q̄tū curiā addēdis lr̄is hoc pacto hic ſibi poſſet tēpare: niſi amori mallet obtēpare: Demēdis lr̄is ſic: ſi lenōes quēadmodū lenōes uitaſſet uitæ tradidiſſe ſe. Trāſferēdis lr̄is hoc pacto: hic iudices uidete utrū hōi gnano an uano credēr malitis. Cōmutādis hoc mō deligēr oportet quē uelis diligēr hæ ſūt ānoiatōes q̄ ī lr̄arū breui cōmutatōe: aut productione: aut trāſlatōe: aut aliquo huiuſmōi generē uerſātur Sūt āt alie q̄ nō hēnt tā propiq̄ uerbi ſimilitudinē et tamē diſſimiles nō ſūt: qb⁹ đ generib⁹ unū ē huiuſmōi

Quid ueniã:q̃ ſim:q̃re ueniã:quẽ iſimulẽ:cui proſim quẽ poſtulẽ breui cognoſcetis. Nã hic ẽ i q̃buſdã uerbis q̃dã ſimilitudo:nõ tã affectãda q̃:illæ ſupiores: ſed tamẽ adhibẽda nõnũq̃. Alterũ gẽus huiuſmõi. Dẽus opã q̃rites:nec oio. P. C. circũſcripti putẽtur. Hæc ãnomiatio magis accedit ad ſimilitudinẽ q̃ illa:ſupior: ſed mius q̃ illæ ſupiores:ꝓpea quod ſolũ additæ: ſed uno tpe dẽptæ quoq̃ lr̃æ ſũt. Tertiũ gẽus ẽ qđ uerſatur in caſuũ cõmutatõe:aut unius:aut pluriũ noiũ. Vnius nois hoc mõ. Alexãder macedo ſũmo labore aĩum ad uirtutes a pueritia cõfirmauit. Alexãdri uirtutes ꝑ orbẽ terræ cũ laudæ et gloria uulgatæ ſũt. Alexãdrũ oẽs maxie metuerã. Itẽ plurimũ dilexerũt. Alexãdro ſi uita data lõgior eẽt oceanũ macedonũ nomẽ trãſuolaſſet. Varie huc unũ nomẽ icõmutatiõe caſuũ uolutatũ ẽ. Plura noia caſibus cõmutatis hoc mõ faciẽt ãnoiationẽ. Tyberiũ gracchũ rẽp. ãmiſtrãtem prohibuit idigna:nec diutius i ea cõmorari. C. Graccho occiſio ẽ obiecta:q̃ r̃ip. uirũ amãtiſſimũ ſubito de ſinu citatis eripuit. Saturninũ fide captũ maiorũ natu pfidia ꝑ ſcelus uita priuauit. Tuus o druſe ſãguis dõeſticos pietes: et uultũ pẽtis aſpſit. Sulpitio cui pauloãte oia cõcedebat eũ breui ſpacio nõ mõ uiuere ſed ẽt ſepelliri prohibuerũt. Hæc tria genera proxia exornatõnũ:quorũ unũ i ſimiliter cadẽtibꝫ:alterũ i ſimiliter deſinẽtibꝫ uerbꝫ. Tertiũ i ãnoiatõibus poſitũ ẽ ꝑ raro ſumẽda ſũt:cũ i ueritate dicius:et ꝓpea qđ nõ hæc uidẽtur r̃piri poſſe ſine elaboratõe cõſũptõe opæ:huiuſmõi ãt ſtudia ad delectatõem q̃ ad ueritatẽ uidẽtur accõmodatiora. q̃ re fides et grauitas et ſeueritas oratoria mĩuitur:his exornatõibus freq̃nter collocatis:et nõ mõ tollitur auctoritas dicẽdi:ſed offẽditur quoq̃ i eiuſmõi or̃one auditor ꝓpea:quod ẽ i his lepos et feſtiuitas:nõ dignitas: neq̃ pulchritudo:q̃re q̃ ſũt ãpla et pulchra diu placere poſſũt. q̃ lepida et cõcĩna cito ſacietate afficiũt auriũ ſẽſũ faſtidioſiſſimũ. Quo mõ igr̃:ſi crebro his generibus utẽur puerili uidebĩur elocutõe delectari. Ita ſi raro interſerẽus has exornatões:et i cã tota uarie diſpgerẽus cõmode lumĩbus diſtĩctis illuſtrabimus or̃onem.

De ſubiectione.

Subiectio ẽ:cũ ĩterrogamus aduerſarios: aut q̃rĩus q̃d ipſi ab illis:aut q̃d cõtra nos dici poſſit. Deide ſubiicius id quod oportet dici: aut

Quid ueniam:hic fit quando de multis partibus orationis multa uocabula habent idem principium. Alterum huiuſmodi:quando ad ſimilitudinem adiungitur aliqua dictio. Non ſolum adduxit: pp hoc ſunt ſimiliores quia non eſt differẽtia:niſi in aliquibus litteris:uel in aliquo tempore. Additæ littere:ſicut uenit. A non tempore demptæ: ſic animum & auium. Prohibuit indigna uox:hic paucos regnauit dies: cũ eũ occidiſſet Naſica. Oblata:qa poſt Tyberium Gracchum mortuum:& ipſe. C. Gracchus uoluit ferre legem agrariam:ſed mortuus eſt.

Fide captum: hic propter legem agrariam: cum ſatellites proſequerentur in Capitolium fugit a quo cũ non poſſet extrahi data fide exiuit: & mortuus eſt. Sulpitius accuſatur de pecuniis male tractis: cum in genere iudiciali:uel i graui aliqua oratione: ſicut pro aliquo defuncto & ponit effectum.

Subiectio: hyppofora. Quæro unde: uult probare unum furem per diuitias: quas habet.

Amplum: hoc est quod dixit su/pra: q̄ contra nos dici posset. At pa/tris bona uenierūt: hoc est quod di/cit subiicimus id quod oportet dici.

Ex lite aut iudicio: potuisset. n. di/cere aduersarius cum fuisse patro/num causarum. Sponsione: fideiuſ/sione ex aliqua re honesta: quia mul/ti sunt accusati: qui licet per se nō pos/sint impetrare ueniam: tñ excusan/tur per uirtutes aliquas: ut per alias personas Dauni miserere parentis.

Præsidium uos iurati iudices qui iurastis nil facturos contra iusticiā.

Item credo inimicum: irrenice di/cit. Nam ostendit eum occidisse in/demnatum: cum accusare ipsum de/buisset. Ne scriptas: iudicabas no/stras esse leges. Vt ad nostram per/sonam: præposuit in diffinitōe hūc colorem fieri: & interrogando alios: & interrogando nos met ipsos: hucuſ q; dixit ad secundam & tertiam per/sonam. Nam ostendit quomodo fi/at a persona prima. Quid me facere concludit Scipio ducens exercitum ab Gallia Romam a gallis cisalpinis obsessus fuit: quamobrem accusatus Romæ sic se excusabat. Antiquior: carior: melior. Eiusmodi: ponit ef/fectum grauitatis: quem & supra di/xit. Identidem: similiter & frequē/ter: eodem modo dicit Lauren. Val/la in hac: sicut in supiore: quæ fit ad secundam & tertiam personam.

Gradatio: climax quæ signi/ficat scalas. Quam ad su/periusa scensum: similitu/do tracta a puero gradus ascendente: is. n. propter imbecillita/tē in omni gradu ambos pedes sistit priusq̄ ascēdat cōsequentē: quod ro/bustus num faceret. Quæ spes liber/tatis: exemplum in genere iudiciali. quod non pōt: aut nobis adiumenta furtū sit: aut offu/turū ex cōtrario hoc mō: q̄ro igitur num iste tā pecu/niosus. sit factus amplū patrīoniū relictū ē. At prīs bo/na uenierūt. Hæreditas aliq̄ obuenit: nō pōt dici: sed et necessariis oībus exhæredatus est. Præmiū aliquod ex lite: aut iudicio cæpit: nō mō id nō fecit: sed ēt īsup ipse grādi spōsiōe iūctus est. Ergo si is rōibus locupletatus nō ē: cur oēs uidetis: aut iste domīatur aurū: aut ūde nō est licitū capit. Item sæpe iudices aīaduerti multos aliq̄ ex hōesta re: quā ne inimici q̄dem crimīari possint sibi præsidiū petere quorū nihil pōt aduersarius facerī. Nā utrū ad prīs eius uirtutem cōfugiet: at eū uos iurari ca/pite dānastis: an ad suā antiq̄ uertetur uitā alicubi ho/neste tractatā. Nā hic q̄dem ante oculos uros quo ui/xerit scitis oēs. An cognatos suos enūerabit: q̄bus uos cōueniat cōmoueri: at hi q̄dē nulli sūt: amicos profer/ret. At nemo est: q̄ sibi nō putat turpe istius amicū no/mīari. Item credo amicū quē īnocentē putabas īiudici ciū adduxisti: nō. nā idemnatū ne casti. Leges q̄ id fa/cere prohibent ueritus es: ad ne scriptas q̄dem iudica/sti cū ipse te ueteris amicitiæ cōmōeret cōmotus es. At nihilomīus: sed ēt studiosus occidisti. Quid cū tibi pu/eri ad pedem uolūtarētur: misericordia cōmotus es: at eorū prem crudelissime sepultura quoq; prohibuisti. Multū īest acrimoniæ et grauitatis i hac exoruatione: propterea quod cū q̄sitū est q̄d oporteat: subicitur id nō esse factū: q̄ re facillime fit: ut exaugeatur īdignitas negocii ex eodem genere: ut ad nr̄am quoq; p̄sonā re/feramus subiectōem. sic facimus. Nā q̄d me facere cō/uenit: cū a tātā gallorū multitudie circūsederet: an di/micarem: at cū pua manu: tū prodiremus: locū quoq; inimicissimū habeāus neq; erat quo uitā producerem castra relinq̄rem: at obsidebamur: uitā militū neglige/rē: at eos uidebar eā accepisse cōditiōem: ut eos quoad possem īcolūes prīæ et parentibus cōseruarem: hostiū cōditōem repudiarem: at salus antiq̄or est militū quā īpedimentorū. Eiusmodi cōsequūtur identidem sub/iectiones: ut ex oībus ostendi uideatur nihil potius q̄ quod factū sit faciundū fuisse.

¶ Gradatio.

Gradatio est: ī q̄ nō ante ad cōsequens uerbū descenditur: quā ad supius cōsensum est hoc mō. Nā q̄ reliq̄ spes libertatis manet: si illis

et quodlibet licet:et quod licet possūt:et quod possūt audēt:et quod audēt faciūt:et quod faciūt uobis molestū nō ē. Ita nō sensi hoc:et nō suasi:neq; suasi:neq; ipse facere cœpi:et nō pfeci:et nō probaui. Itē africāo uirtutē īdustria:uirtus gloriā:gloria æmulos cōpauit. Itē īperiū græciæ fuit penes athenienses:athenienſiū potiti sūt sparciatæ:sparciatas superauere thebani: thebanos macedones uicerūt:q; ad īperiū græciæ breui tpe adiūxerūt Asiā bello subactā. Habet ī sequēdā leporē superioris cuiusq; crebra repetitio uerbi:q; propria ē huius exornationis.

Diffinitio.

Diffinitio ē:q; rei alicuius proprias āplectitur ptātes breuiter et absolute hoc modo. Maiestas rei pu. ē ī q; cōtinetur dignitas et āplitudo cīuitatis. Itē iuriæ sūt q; aut pulsatiōe corpus:aut cōuitio aures:aut aliq; turpitudie uitā cuiuspiā uiolāt. Itē nō ē ista diligētia:sed auaritia:eo quod diligētia ē accurata cōseruatio suorū. Auaritia:iniuria:appetitio aliorū. Itē nō ē ista fortitudo:sed temeritas: propterea quod fortitudo ē cōtēptio laboris et piculi cū rōe utilitatis et cōpēsatiōe cōmodorū. Temeritas ē icōsiderata dolorū ppessione gladiatoria periculorū susceptio. Hæc igī cōmoda putatur exornatio:quod oēm rei cuiuspiā uim et ptātē ita dilucide proponit:et breuiter explicat. ut neq; pluribus uerbis oportuisse dici uideatur: neq; lucidius potuisse dici uidetur:

Transitio.

Rānsitio uocatur:q; cū ostēdit breuiter quod dictū sit propōi. Itē breuiter quod cōsequtur hoc mō. Mō ī patriā cuiusmōi fuerit hētis: nūc ī parētes q; lis extiterit cōsiderār. Itē mea ī istū beneficia cognoscitis:nūc quō iste mihi gra rtuleri t acci pite. Proficit hæc aliq; tulū exornatō ad duas res nā et qd dixerit cōmōet:et ad rliquū cōpat auditorē. Cor.

Orrectō ē:q; tollit id quod dictū ē:et pro eo id quod magis idoneū uidetur rpōit hoc pacto quod si iste suos hospites rogasset:īmo uēisset mō hoc facile pfecti posset. Itē nāq; postq; isti uicerūt:atq; adeo uicti sūt:eam quō uictoriā appellē:q; uictoribus plus calamitatis q; boni dederit. O uirtutis cōis īuidia quæ bonos insequeris: pleruncq; atq; adeo insectaris: Cōmouetur hoc genere aius auditores:res enī cōi uctbo elata tātūmodo dicta uidetur:ea post ipsius oratoris correctionē magis idonea fit pronūtiatiōe. nō igī

Item non suasi:exemplum indeliberatiuo:& excusāt se unus orator:cui ascribebatur ignominiæ:quod male suasisset populo. Item aphricano uirtutem:exemplum in demonstratiuo. Item imperium græciæ:ponit ordinem imperii græciæ: quod pertinet ad historiam lacedæmonii:& declinatur sparciata: sparciatū ciuitas lacedæmo. Adiunxerunt:si propter Alexandrum habet in se effectum ponit.

Iffinitio:græca terminatio diffinitio ē: quæ declarat unicuiusq; rei essētiā p essētia lia:quæ faciāt diffinitū differre ab aliis rebus & habet genus & differentiam:sed largo modo hic capitur & si accidentalia breuiter ad necessaria tantum. Absolute:ut nihil desit.

Amplitudo:est honor cum dignitate:dignitas uero ipse honor. Non est diligentia:carpit ordinem solennem in diuitiis comparandis.& hæc diffinitio habet duplicem diffinitionem cū superiores sint tantum simplices. Fortitudo carpit unum:qui se temere obicit periculis. Hoc ideo ponit effectum.

Ranſitio:metabasis à metabeno:dest transeo. Nō in patriam:hoc transit de aliqua oratione:in qua accusāt unum de impietate:& erga patriam:& parentes. Beneficia:uituperat quendam de magnitudine:& est in genere demōstratiuo:& tamē potest uersari in omni genere. Proficit aliquantulū:propter breuitatē suam non ualde potest proficere:& tamen habet duplicem effectum ad memoriam dictorum:& attentionē futurorum promptum facit auditorem.

Orrectio:quod dictum ē: aut quia falsum est & minus efficax quod si iste subarguit negligentiam unius:qui facile poterat facere uoluntatem suam. Adeo uicti sunt: propter bella ciuilia: ac si diceret: quæ fuit iniqua uictoria. Vituperat autē eum qui gloriatur se uicisse proprium ciuem. Commouet: effectus est talis quia si diceret tantum primum uocabulum: auditor multotiens non adhiberet aurem: quia rem communem diceret: sed si corrigitur animus auditoris excitatur.

Satius esset: mouet dubitationem Scribas: si dicat in communi sermone sæpe homo dicit uocabula minus idonea: quæ posita corriguntur: sed qui facit orationes deberet ponere uocabulū efficacius primo & non debuit ut corrigatur. Non satius ē: pro contingit respondet ad obiecta hoc modo: sæpius contingit non esse utile primo sumere uerbū efficacius: quoniam si in commutandis & corrigēdis uocabulis talis sīa erit: ut appellādo ꝓ miori uocabulo minus idoneum uideatur: tunc sic accede ad efficatius res insignis uidebitur. Verbi: uocabuli. Rei: sententiæ.

Occupatio: paralipsis. Præterire: omitteretur. Puericia: hic color uidetur magis contra ire ad genus demonstratiuum q̄ ad reliqua genera consulto: cum deliberatione in frequentem fugientem a signis: & nunq̄ pugna interest. Tradiderunt: uel per litteras: uel accusauerunt. Iniuriarum satisfecisti. i. ꝙ damnatus es & coactus satisfacere Labeoni pro iniuriis. Accepisse: ipsis sponte dantibus: ac si dicat: qui sciuisti te corum pecuniis ad hostium uoluntatem

Quæ pertinebat aliis ostendere: quia posset aliquis dicere: ꝙ aliena uitia carpat non constitutus accusator per hunc colorem poterit dicere & se excusare quoniam in eo fatentur se dicere nolle. Si longum: ut breuiter dicit oporteat. Ignobile: dictum aut planum ꝙ omnes sciant quæ redarguitur: quā posset redarguī: quia si quis accusat uitia aliorū: aut dicat tempora aut longa: auditores possent eum reprehēdere: sed si breuiter dicat & occulte nemo contradicere potest.

Disiunctio: dialitio uel diazeugma fit quando plures clausulæ diuerso uerbo cōcluduntur sine copula: utrunq; ad duas clausulas, tantum unum quodq; ad plures. Numantia. ciuitas neapolis in hispania: quā deleuit Scipio minor. Fregellis: ciuitas italiæ. Erudita: propter uasa & ornamenta sua. Sermonis: quia utebatur lingua latina. Hic utrunq; in hoc exemplo. duæ tamen clausulæ sunt: in sequenti colore ponit effectum.

Coniunctio: sinzeugma a medio cū uerbū interponit. Adiunctio, pzeugma ab anteriori: uel posteriori.

satius esset: dicet aliquis ab initio: præsertim cū scribas ad optimū: et electissimum uerbū deuenire ē: cū non ē satius: si cōmutatio uerbi id erit demōstratura huiusmodi rē eē: ut cum eā cōi uerbo appellaris: leuius dixisse uideatis: cū ad electius uerbū accedas isignioré rem facias: quod si continuo uenisses ad id uerbū: nec rei: nec uerbi gratia animaduersa esset.

¶ Occupatio

Occupatio ē cū dicimus nos præterire: aut nō scire: aut nolle dicere id quod tūc maxie dicimus hoc mō. Nā de pueritia q̄dē tua quā tu oīum itēperātiæ addixisti diceremus: si hoc tempus idoneū putarē. nūc cōsulto reliquo: et illud prætereo: quod rei militaris te ifrequētē tradidisti. Deinde quod feciſti iniurarū satis Labeoni: nihil ad hāc rē ptinere puto: horū nihil dico: reuertor ad illud de quo iudicatū ē. Itē nō dico te ab sociis pecunias accepisse: nō sum ī eo occupatus: quod ciuitates: regna: domos oīum depeculatus es: furta: rapinas oēs tuas omitto. Hæc utilis ē exornatio: si aut rē nō ptineat aliis ostēdere. Occulte amonuisse prodest: aut lōgū est: aut ignobile: aut planū nō potest fieri: aut facile potest reprehēdi: aut utilius sit occulte fecisse suspitōem: quæ huiusmodi itēdisse orationem quæ redarguatur.

¶ Disiunctio.

Disiūctio ē: cū eorū de q̄bus dicimus: aut utrū q̄. aut unūquod q̄ certo concluditur uerbo: sic pop. roma. Numātiā deleuit: Carthaginē sustulit: Corithū disiecit: Fregellas euertit: nihil numātinis uires corpis auxiliatæ sut: nihil carthaginēsibus scīa rei militaris adiumēto fuit: nihil corinthiis erudita calliditas præsidii tulit: nihil fregellānis morū et sermōis societas opitulata ē. Itē formæ dignitas: aut morbo defloreſcit: aut uetustate extiguitur: hic utrūq; et ī supiore exēplo unāq̄q; rē certo uerbo cōcludi uidēus.

¶ Coniunctio.

Coniunctio est cum interpositiōe uerbi et superiores partes oratiōis comprehenduntur: et iferiores hoc modo: formæ dignitas: aut morbo defloreſcit: aut uetustate.

Adiunctio.

Adiunctio ē: cū uerbū quo res cōprehēditur nō iterpōimus: sed aut primū: aut postremū

colloca mus. Primum hoc pacto. defloreſcit formæ dignitas: aut morbo aut uetuſtate. Poſtreo ſic aut morbo aut uetuſtate. formæ dignitas defloreſcit. ad uetuſtatē diſiunctio ē appoſita Qua re ratius utemur ea ne facietatem patiat breuitatem parit coniūctio. Qua re ſæpius adhibenda ē: hæq; tres exornationes de ſimplici genere manant. Conduplicatio.

Conduplicatio ē cū rōe amplificatōis: aut cōmiſeratōis eiuſdē unius: aut pluriū uerborū iteratio hoc mō: Tumultus. C. Gracchi: tumultus domeſticos et inteſtinos cōparat: itē cōmotus non es: cum tibi pedes mater amplexaretur non es cōmotus: item nunc ēt audes in horum conſpectū uenire proditor patriæ: proditor inq; patriæ uenire audes ī horū cōſpectum: Vehementer auditorem commouet eiuſdē reintegratio uerbi. et uulnus maius efficit in cōtrario cauſæ: qua ſi aliquod telū ſæpius perueniat ī eā dem partem corporis. Interpretatio.

Interpretatio ē q̄ nō iterās idē reintegrat uerbū: ſed id commutat quod poſitū ē alio uerbo quod idē ualeat hoc mō. Rēp. radicitus euertiſti ciuitatē fūditus deieciſti. patrē nefarie uerberaſti parēti māus ſcelerate ituliſti. neceſſe ē eius q̄ audit animū cōmoueri: cū grauitas prioris dicti renouatur interpretatione uerborum. Commutatio.

Commutatio ē: cū duæ ſniæ iter ſe diſcrepantes ex trāſitione ita efferūtur ut a priore poſterior cōtraria priori proficiſcatur: hoc mō eē oportet ut uiuas: nō uiuē ut edas. Itē ea re poemata nō facio: q̄a cuiuſmōi uolo nō poſſū: cuiuſmōi poſſū nolo. Itē quæ de illo dicūtur dici nō poſſūt: quæ dici poſſunt nō dicūtur. Item poema loquens pictura eſt tacitū poema debet eē. Item ſi ſtultus es ea re taces. nō tamē ſi taces ea re ſtultus es. Nō pōt dici q̄ cōmode fiat cū cōtrariæ ſniæ trāſlatiōe quoq; uerba cōuertātur. Plura ſubiecimus exēpla ut quoniā difficile ē hoc genus exornatiōis iuentu dilucidum eſſe ut cū bene eēt ītellectū facilius ī dicēdo iuēiretur. Permiſſio.

Permiſſio ē cū oſtēdemus ī dicēdo nos aliq̄ rē totā traderē et cōcederē alicuius uolūtati ſic. Quoniā oībus rbus ſurreptis ſolū mihi ſup ē aīus et corpus: hæc ipſa de multis q̄ mihi ſola relicta ſunt uobis et ueſtræ cōdono poteſtati. Vos me Ad uetuſtatem: effectum horum trium colorum. Ad breuitatem: coniunctio ſub qua intelligitur: & adiūctio: quia uno tantum uerbo ambæ concluduntur: ſed una a medio: altera a principio uel fine de ſimplici genere. Manat: quia de uno themate ſuum unicuiq; dat uerbum. eſt diſiunctum ſi unum tantum in medio eſt: eſt coniunctum: ſi unum tātum a principio uel a fine eſt adiunctum:

Conduplicatio: anadiplo/ſis ideſt duplico. Amplificationis: ideſt coniunctionis ad indignationem Hoſtes comparat: quia concitauit ſeditionem in urbe. Non commotus: hoc in pluribus uerbis reprehendit crudelitatem filii in matrē. Audis: contra Catilinam.

Interpretatio: ab interpretor. Iterans uerbum: ſit facit cōduplicatio quod poſitum ē: ideſt uocabulum ipſum prius dictum: ſcilicet dicendo idem per alia uerba: ſicut Virgil. Prodimur atq; italis. Rempu. cōtra catilinam. Neceſſe eſt. ponit effectum remoueturq;: is ſtimulo quodam impellitur.

Commutatio: a priore. Poſterior. Teren. Nolunt ubi uelis: ubi tu nolis cupiunt ultro: quæ de illo dicunt. excuſat auarum acculatum falſo. Item poemata: hac ubi uocare & glorioſa eſſe probat. Fieri: latenter tangit effectum: commoditatem quādam afferre uidetur:

Permiſſio: apheresis ſicut quoniam erat quidam q̄ propter nimiā calamitatē ſubiiciebat ſe ptāti alicui:

Tametsi alias: sicut ĩ captãda bẽiuolẽtia & attẽtiõe. & ut subiiciendo te alicui potentiam illius extollis.

Dubitatio: hõ mortaliũ sive sceleratissime malitiosissime libidiosissime: ad ẽ ãt effectus: sed põt eẽ talis q̃ sæpius facit ad gẽus d̃mõstratiuũ: & est uehemens ad commouendam indignationem.

Expeditõ: nã d̃ petico significat expediui cæteræ tollũt: sed p negatõnẽ dicius eas ita enumeratas fieri ñ potuisse. Quod q̃ ĩtẽdius: q̃ ꝓbare uolumus Necesse ẽ. uult aliq̃s ꝓbare unũquẽ piã possidere agrũ alienũ ĩiuste. Vacuũ possedisse: uacuas res possideri dicius cũ ea possidẽus: q̃ nullũ prius possidẽtẽ hẽant. Vnde ẽ apud Tulliũ de aliq̃bus populis uenerũt ĩ uacua. Aut usu uel capio cœpisse: usu capio dr̃ cũ aliq̃s possidendo rẽ alienã ꝑp longũ tẽpus ꝓpriũ efficit nullo eã r̃q̃rẽte. Me uiuo: ex hoc apparet testamẽtũ nõ hr̃e effectũ donec uiuat testator. Pecũia: ipse fundus. nam pecuniam dicimus rẽ possessam. Reliq̃tur: restat: superest.

Coniecturales: argumẽtationes q̃le ẽ hoc cõstat hũc eẽ occisũ aut ab inimicis: aut a latrõibus sed nullũ ĩimicũ hẽbat: nullius hic hĩtat latro ergo restat ut a te uicio ĩterfectus sit Tãq̃ ĩ plerisq; q̃a multi sũt colores quos facere possumus cũ uolumus sicut snĩas mẽbra: sed nũc possumus nisi rationabili rõne interueniẽte: ut multa in alia enumerari possint.

Dissolutio: uel dissolutũ cõiũctõibus: sicut sũt q̃ & ue etq; &. Separatis ꝑtibus: hoc ẽ qñ plures or̃ones põnũt̃ sine copula & differũt a disiuncto: hoc q̃a ĩ disiũcto ñ cõsiderat̃ absẽtia copulæ sed uerba q̃bus singula or̃o cõcludit̃ sed ĩ hoc ñ solũ copula sed cõsiderat̃ absẽtia. Gere morẽ. suadet filio: ut sit obsequiosus p̃ri. Descẽde ĩ te: hortat̃ unũ dãnatũ q̃ erat deprehensus noctu ambulare cum seruis ut si scit esse insõtem dimitte examinari seruos.

Præcisio: fit cũ aliq̃ dicius ĩ ꝑfecta or̃one tacemus r̃liq̃ aut ꝑ ĩdignationẽ: aut ꝑ cupiditatẽ sicut Vir. Quo mihi tecũ: ꝑcũctatio ẽ unus q̃ uituꝑat alteꝝ ĩ corona. Itẽ ista uituꝑat unũ q̃ rep̃hẽdebat alios d̃ stupro alienæ domi: post ĩtulisti stupꝝ uel furtũ. Atrocior: tacẽdo maior mouet̃ indignatio auditoribus ꝑp suspitionẽ q̃d si aꝑte oĩa dicerentur

quo pacto uobis uidetur. utamini atq; abutamini. licebit ĩpũne ĩ me q̃dlibet statuite. dicite atq; obtẽperabo. Hoc genus tametsi alias quoq; nõnũq̃ tratãdũ est tamen ad misericordiã cõmouendã uehemẽtissime est accõmodatũ.

¶ Dubitatio.

Dubitatio ẽ cũ quærer̃ uideatur orator utrũ de duobus potius: aut q̃d de pluribus potissimũ dicat hoc mõ. Obfuit eo tẽpore plurimũ reip. cõsultũ: siue stultitiã siue malitiã dicere oportet: siue utrũq;. Item tu istud ausus es dicere homo oĩum mortaliũ quæro quonã te digno moribus tuis appellem nomine:

¶ Expeditio.

Expeditio est cũ rõnibus cõpluribus enumeratis q̃bus aliq̃ res: aut fieri: aut nõ fieri potuerit: certe tollũtur: una relinq̃tur quã nos ĩtẽdimus hoc mõ. Necesse est cũ cõstet istũ nostrũ fũdum fuisse ostendas te. aut uacuũ possidisse aut usum tuum fecisse: aut emisse: aut hereditate tibi uenisse. Vacuum cũ ego adessem possidere nõ potuisti: tũ etiam nunc usu fecisse nõ potes. Emptio nulla profertur: hæreditate tibi me uiuo mea pecunia uẽire nõ potuit. Relinq̃tur ergo ut me ui de meo fundo deieceris. hæc exornatio plurimum iuuabit cõiecturales argumentationes: sed nõ erit tanquã in plerisq;: ut cũ uelimus ea possimus uti: nam facere id nõ poterimus: nisi nobis ipsa negocii natura dabit facultatem.

¶ Dissolutio.

Dissolutio est q̃ cõiunctionibus uerborum e medio sublatis ꝑtibus separatis effertur hoc mõ gere morẽ parẽti: pare cognatis obseq̃re aĩcis: obtẽpera legibus: itẽ descẽde ĩ ĩtegrã: defensionẽ noli q̃cq̃ recusare. da seruos ĩ quæstiones: stude uerũ ĩ uenire hoc genus et acrimoniã hẽt et uehemẽtissimũ ẽ et ad breuitatẽ accõmodatũ.

¶ Præcisio.

Præcisio ẽ cũ dictis q̃busdã r̃liquũ quod cœptũ ẽ dici r̃liq̃tur ĩchoatũ sic. Mihi tecũ præcertatio nõ ẽ iõ quod populus romanus me nolo dicer̃ ne cui forte arrogãs uidear. te ãt sæpe ignominia dignũ putauit: itẽ tu istud nũc audes dicere q̃ nuꝑ alienæ domui nõ ausi dicere: ne cũ te digna dixero me ĩdignũ q̃ꝑpiã dixisse uidear hic atrocior tacita suspitio q̃ diserta explanatio facta ẽ.

¶ Conclusio:

Conclusio:sympasma ex iis q̃ dicta sũt.s.ex maiore & ex miore tãq̃ sylogismus q̃ cõficit & cõcludit. Quod necessario:tã ẽt cõtra ñ oño necessario.Philoctete sagittis:philoctetes socius herculis cuius historiam tangit Vir.parua philoctete subnixa petilia muro. Hæ nihil:hæc est minor Alexandrum paridem.

Estãt ẽt decẽ:separat hoc coloresa supradictis:qm̃ illi sũt ꝓprie dicti:hi ueroabusiue per metaphoras. Vno genere:q̃si sub uno toto q̃ ẽ de ꝓprietate uocabulorũ sed hẽt plures species.a potestate recedatur.i.a ꝓpria significatione per metaphoras.

Conclusio ẽ q̃ breui argumẽtatõe ex his q̃ ante dicta sũt aut facta cõficit quod necessario cõseq̃tur hoc mõ:quod si danais datũ erat oraculũ nõ posse capi troiã sine philoctete sagittis: hæ ãt nihil aliud fecerũt nisi Alexãdrũ ꝓcuteret.hũc extinguere id nimium fuit capi troiam paridem.

Estãt ẽt decẽ exornatiões uerborũ q̃s iccirco nõ uage dispsimus: sed a supioribus supauimus:quod oẽs ĩ uno genere positæ sũt:nã eorũ oĩum hoc propriũ ẽ ut abusitata uerborũ ptãte recedatur atq̃ in aliã rõnem cũ quadã uenustate oño. cõferatur. ¶ Nominatio grauis.

Eq̃bus exornatõibus noiatio ẽ pria q̃ nos admonet:ut cui rei nomẽ:aut non sit:aut satis idoneũ nõ sit eã nosmet idoneo uerbo nominemus aut imitatiõis:aut significatiõis cã.Imitationis hoc mõ et maiores rudeꝝ:uagire et murmurare ẽt sibilare appellauerũt significãdæ rei cã sic postq̃ iste ĩ rẽp.fecit ĩpetũ:fragor ciuitatis ĩ primis ẽ auditus: hoc genere raro ẽ utẽdũ ne noui uerbi assiduitas odiũ pariat.sed si cõmode q̃s ea utatur et raro nõ mõ nõ offẽdet nouitate ẽt exornabit orationẽ. ¶ Pronomiatio.

Pronominatio ẽ q̃ sicuti cognomĩe quodã extrãeo demõstrat id quod suo noĩe nõ possũt appellari. Vt siqs dũ loqtur de gracchis ãt nõ aphricãi nepotes inq̃t istiusmõi fuerũt.Itẽ si qd de aduersario dicat:uidete nũc ĩq̃t iudices quẽadmodũ Plagio sippus iste tractarit hoc pacto nõ inornate poterimus et ĩ laudãdo et ĩ lædẽdo ĩ corpe:aut aĩo aut extraneis rebus dicere sicuti cognomẽ quod pro certo nõmine collocemus. ¶ Denominatio.

Enomiatio ẽ q̃ a propiqs et finitimis rebus trahit orationẽ q̃ possit itelligi res q̃ nõ suo uocabulo sit appellata.Ista aut ab iuẽtore cõficitur:ut de tarpeio loquens cũ capitolium nomiet. Aut ab iuento ut si q̃s pro libero uinũ:pro cerere frugem appellet.Aut ab ĩstrumento dominũ:ut si q̃s macedonas appellarit hoc modo non tamen cito sariſſæ

Cum quadã uenustate:nã cũ una res ꝓprie dicta turpiter dicatur nõ proprie p similitudinẽ ornabit ut si q̃spiã fœlix florere dicat. Nominatio:onomasia.Nos mõet: diffinit eã ut ñ sit penitus ut rudere asinũ & mugire bouẽ q̃ uocabula aliq̃ñ ñ fuerit turpia q̃a sono inuẽta sũt. Satis idoneũ:ex pte.n.erat.Sed nõ rõ sufficiẽs ad exprimendã significationẽ ut fragor ꝓ populi clamore. Et floridus iuuẽis,p rubicũda significãdæ ĩsignis dicẽdæ & exprimẽdæ. Odium pariat docet.n.octauianus ut ait Suetonius uitãda eẽ noua uocabula sicut scopuli nauigãtibus q̃d cõtra faciunt græci in q̃bus noua uocabula sunt intelligibiliora.

Ponomiatio: ãtonomasia hoc ẽ nom̃ ꝓ noĩe. Suo nomiẽ ñ põt uel ꝓp necassita tẽ uel ꝓp turpitudinẽ aliq̃:nõne afrícãi nepotes cũ nom̃ gracchoꝝ eẽt iui sũ nepotes Scipiõis maiorisappellauit:qa eius filia cornelioꝝ mater fuit gracchoꝝ legit & ĩ fabulis cũ aĩalia oĩa cõgregarent & q̃sq; nom̃ suũ dare noluisse sed dicer nullũ:sed eq nepotẽ ꝓ ꝓpria uolũtate dictus sit. Plagiosis me ĩ tractauit uolẽs noiare suũ aduersariũ nõ nom̃ ꝓpriũ dixit sed tãq̃ cognomẽ appellauit plagio sũ significat.n.illũ q̃ suauitate uerboꝝ retrahit iuuenes uel aliosa uirtute ꝓposita ut si a litterisad rẽ militarẽ aduertere a græco sic obliquũ. Laudãdo & legẽdo:ergo demõstratiuo cõuẽit generi;illa supius fit magis ad necessitatẽ cũ uocabulũ idoneũ ñ iuenit.hoc uero ad laudẽ uel uituperationẽ laudãdo:ut Ecce philosophus uituperãdo ut Ecce taurus.In corpe adest:ĩ aĩo adest philosophus extraneis rebus:Ecce ditissimus.

Enomiatio:p anomosiã in hoc colore põit noli ꝓ nolo sed hic ẽ alia affinitas & ꝓpiqtas ĩ supioribus. Nã de tarpeio q̃ ẽ de mõte tarpeio. Capitoliũ noĩet si q̃s uolẽs dicere tarpeiũ mõtẽ dicat capitoliũ:qa ĩ eo iũctũ ẽ caput:cũ fũdamẽta arcis effoderẽt. Promistro dñi ponendo tela macedonũ ꝓ ipis macedõibus utẽt:q̃ dicunt sariſſæ pila romana gessa galli

ca uero sūt. Græcia potitæ cōstat.n. alexādrū superasse græciā in præcipiendo: in dam dandis regulis nullus.n. labor est inueniendis: sed in ostendendo quæ contineant & quæ contineantur: aut quæ faciāt & quæ fiant & sic de reliquis.

Circuitio: periphrasis. Circūscribēs elocutiōe diffiniens ꝑ plura uerba ornata ī q̄ re īterrogatus Zēo r̄spōdit differre hāc artē a dialectica ꝙ illa eēt ut pugnus: hæc uero: ut manus extensa. Nisi eēt ornatus: ur̄ hic tangere effectum: quod ornamentū maximum affert ad attenitonem.

Dialectica et phetorica differunt.

Trangressio:

Quæ ꝑturbat ordinē: cōtra rōnē grāmaticā: quæ iubet ut nominatiuus anteponat̄ uerbū in medio & reliq̄ postponāt̄: fit āt trāsgressio ut ī uno uerbo tam̄ ponēdo ꝓpositiōem post: ut maria circū: & q̄obrē. Aut ī tota cōstructione: ut tuā rogabimus humanitatē. Peruersiōe: ut q̄ de re. Traiectiōe: ut ī tota cōstructione. Ad cōtinuatiōes populi: dixit ꝑꝑ triagenera quēdā numeꝝ pedū & ad cōsonātia sicut Arma uirūq; cano: male enī sonaret arma uirum cano.

Superlatio: hyperbole: sup ueritatem non dicit ueritatem ꝓpter mēdaciū: quia esset cōtra officiū oratoris nisi esset cā suadendi aliquē cū utilitate ciuitatis: sed dixit supans q̄si augēs eā uel minuēs dicēdo. Odanaum fortissimæ gentis Titide. nō.n. fortior Achille: sed dixit ad laudē æneæ cū quo pugnauit q̄q̄ subtilius ītelligi possit uelle eum significare ualde fortem adauxit ueritatem nō eam negauit. Ad occasum metiemur: hoc falsum est: quia ut inquit Tullius in somno Scipiōis cum quidam romani supra caucasum montem astitissent: & interrogati qui essent: respondisse se eē romāos: ualde mirati sunt romanū uitiū. A similitudine: ꝑ tam & q̄. Ab æquali compatiōe: a præsentia per magis & minus. Corpore niueū cādor ē: de Cæsare dixit ītra urbē cū copiis reuertēti cuius ore uersus Homeri de nestore quem ēt posuit ī Catone maiore effectū āt miscuit cū diffinitiōe quia fit augēdi minuendiue causa.

Intellectus: synecdoche ꝑua de ꝑte ponendo partē pro toto sicut lepidum caput. Te tibiæ: uxor reprehendit maritum se repudiātem.

græcia potitæ sūt aut idē gallos significās dicat: nec tamen facile ex italia armatura transalpiā depulsa est. Aut id quod fit ab eo q̄ facit: ut si quis cū bello uelit ostēder̄ aliq̄d quēpiā facile dicat. mars istud necessario te facere coegit: aut si quod facit ab eo quod fit ut cū desidiosā artē dicēus: q̄a desidiosos facit et frigus pigrū q̄a pigros facit ab eo quod cōtiet id quod cōtinetur hoc mō denoīabitur. Armis Italia nō pōt uīci nec Græcia disciplinis. nā hic pro græcis et italis q̄ cōtinēt notata sūt. Ab eo quod cōtineatur id quod cōtinet ut si q̄s aurū uel argentū: aut ebur noīet cū diuitias uelit noīare harū oīum denoīationū magis ī præcipiēdo diuisio q̄ īq̄rēdo difficilis īuētio ē iō quod plena cōsuetudo ē nō mō poetarū et oratorū: sed ēt quotidiāi sermōis huiusmōi denoīationū.

Circuitio.

Circuitio ē orō rē simplicē assūptā circūscribēs elocutōe hoc pacto Scipōis proiudētia. Carthagīs opes fregit: nā hic nisi ornādi rō q̄dā eēt habita. Scipio potuit et carthago simpliciter appellari.

Transgressio.

Trransgressio est q̄ uerborū ꝑturbat ordinē traiectiōe: aut ꝑuersiōe. Peruersiōe: si hoc uobis arbitror deos īmortales dedisse pietate pro ur̄a. Traiectōe hoc mō. Instabilis in istū plurimū fortūa ualuit oēs īuidiose eripuit tibi bene uiuēdi casus facultates huiusmōi traiectio q̄ rē nō r̄ddit obscurā multū proderit ad cōtinuatiōes de q̄bus ante dictū est in q̄bus oportet uerba sint ad poeticū quendam extructa numerum: aut perfecte et ꝑpolitissime possint esse absolutæ.

Superlatio.

Superlatio ē orō supans ueritatē alicuius augēdi mīuēdiue cā. hæc sumitur separatī aut cū cōparatiōe. Separatī sic: quod si cōcordiā retiebitis in ciuitate īperii magnitudinē solis ortu atq; occasu metiemur cū cōparatiōe aut a similitudīe: aut a præsētia suplatio sumitur. A similitudīe sic: corpore niueū cādorē aspectu igneū ardorē assequebatur. A præstātia hoc mō: cuius ore melle dulcior sermo profluebat: ex eodē genere hæc ē: tātus erat ī armis splendor: ut solis fulgor obscurior uideretur.

Intellectus.

Intellectus ē cū res tota ꝑua de ꝑte cognoscitur: aut de toto ꝑs. de ꝑte totū sic ītelligitur nō illæ te nuptiales tibiæ eius matrimonii

cõmouebãt:nã hic oĩs sanctimonia nuptiarũ uno signo tibiarũ ĩtelligitur de toto pars:ut si qs ei uestitũ: aut ornatũ sũptuosũ ostendet:dicat ostentas mihi diuitias et locupletes copias iactas. Ab uno plura hoc mõ. Pœno fuit hispanus. auxilio fuit immanis ille trãsalpĩus. in Iitalia quẽq; sensit nõ nemo togatus idem. Vnũ a pluribus sic ĩtelligitur atrox calamitas pectora mœrore pulsabat. Itaq; anhelans eximis pulmonibus præ cura spiritus ducebatur:nã ĩ superioribus plures hispani et galli et togati et hic unũ pectus et unus: pulmo ĩtelligitur:et erit ille diminutus numerus festiuitatis adiunctus grauitatis gratia.

Abusio.

Abusio ẽ q̃ uerbo simili et propĩquo pro certo et proprio abutitur hoc modo. Vires hoĩs breues sũt:aut ꝑua statura aut lõgũ ĩ hoĩe cõsiliũ:aut oro magna aut uti pauco sermõe:nã hic facile ẽ ĩtellectu finitima uerba rerũ dissimiliũ rõne abusionis esse traducta.

¶ Translatio.

Translatio ẽ cũ uerbũ ĩ quãdã rẽ trãsfertur ex alia re:quod propter similitudinẽ r̃cte uidetur posse trãsferri. ea igitur sumitur rei ante oculos ponẽdæ cã sic. Hic Italiã tumultus expgefecit terrore subito breuitatis causa. sic recens aduentus exercitus subito ciuitatẽ extinxit. ob scœnitatis uitandæ cã sic cuius mater quottidianis nuptiis delectatur. Augendi cã sic:nullius urbis calamitas istius expler̃ inimicitias et nefariã crudelitatẽ saturare potuit Minuẽdi cã sic:magno se prædicat auxilio fuisse:qa paululũ ĩ r̃bus facillimis aspirauit. Ornãdi cã sic. aliquãdo populi romãi uires q̃ malitia nocẽtũ exaruerant uirtute optimarũ r̃uirescẽt. Trãslationẽ dicũt pudẽtẽ eẽ oporter̃ ut cũ rõe ĩ cõsimilẽ rẽ trãseat ne sine delectu temere et cupide uideatur in dissimilem transcurisse.

¶ Permutatio.

Permutatio ẽ oro aliud uerbis. aliud snĩa demõstrãs. ea diuiditur ĩ tres ꝑtes:similitudinẽ argumentũ et cõtrariũ. Per similitudinẽ susumitur cum translationes una:aut plures frequenter ponuntur a simili oratione ductæ sic:nam cum canes funguntur officiis luporum cuinam præsidio pecuaria credemus. Per argumentum tractatur:cum a persona aut a loco:aut a re aliq̃ similitudo augẽdi: aut mi itonuendi cã ducitur:ut si quis drusũ gracchũ num

Cõmouebãt:in memoriam reducebant. Ab uno plera: ponendo singula rem pro plurali:ut Vir. Vtrumq; armato milite complent. Pœno fuit hispanus auxilio. i. hispani fuerunt hãnibali in italiam traiicienti. Transalpinus:galli. Togatus:romani.. A pluribus: pluralem pro singulari. Pulmo:græci a flatu pueumona:nos uero a pulsando:quia si a pulsu cessaret & uita deficeret. Græcia:festiuitatis ponit effectum: nam ponendo hispanos pro hispanis habet festiuitatem:hic grauitatis dicẽdo pectora pro pectus: & pulmonis ꝑ pulmone.

Abusio:catecrisis sicut abuor. Pro certo. i. ponere certum pro t propinquo & proprio pro cõsimili aut parua statura hæc similitudinem habent maximã: sed proprie debuit dicer̃ paruæ uires & breuis statura in qua re uidetur poni q̃titas continua pro discreta quæ licet se cõtineat tamen diuidi potest quãtitas pro alia quantitate.

Translatio.

Propter similitudinẽ uidetur posse transferri: puta dicimus iniustam causã in me & aquas somno sopitas & nix albet sicut homo senex tremulus expergefacit. sicut. n. dormiens ualde quiescit superuenientibus gallis ĩ furor ẽ suscitata est. extinxit:remouit lucem & splendorem quottidianis nuptiis:honestis. n. uerbis meretricẽ eã uocat sicut qui dicit: tua maxĩe delectat uxor nouo agricola expleri & saturare habent quandam ciuitatẽ & pertinet ad famelicum. Aspirauit:fauit:tractum est ab his qui flabello uentilantur. Errandi causa quæ sæpissime fit:prudentem nõ obscura quæ in expositione alterius uocabuli non egeat uel rata uel quæ sit proprie accommodata.

Permutatio: antilogia uel allegoria per similitudinẽ tanquam metaphoram sicut hæc est:male seres habet quãdo pastor comedit cães. Tũ eas res:erat quidam qui nõ audebat aperte inuehi contra tyrannum per argumentum. s. quod fit causa approbationis numitorem obsoletum dicat augẽdi causa hoc fit:nam fuit Numitor frater Aemilii:qui in exilio miserrimus fuit unde uolens quidam significare Drusum fœtidum & incultũ dicet:uideo munitorẽ. nã

Obſoletum ſignificat ſpurcus: ſql lidus ex cõtrario ſicut uidere hoiem uulpẽ dicas & i hoc poſtrẽo facit li/ mitationẽ i iſtis tribus ptibus: qa cõ trariũ & ſimilitudo poſſũt ãbæ dici pcõtrariũ argumẽtũ ñ tãa ſimili q̃ a cõtrario duci põt. Agamennõ ue ſter irridet Pompeiũ q̃ poſſet facere pacẽ cũ Cæſar: noluit: ſed ptinax uo luit ſperar̃ diu ꝓceribus romanorũ ſicut Agamẽnõ. Vel atreus: hic ſimu lata amicitia cũ fratre thieſte dedit ei filiũ comedẽdũ. Hyppolitus in uitatus a nouerca ad ſtupꝝ ñ cõſẽſit unde expulſus a patre icitãte nouer ca dũ ipſe mare ãbularet i currus di ſtractus ẽ ab eq̃s ipſa res mouet quia præmiſit ſupra duplices colores uer borum ſcilicet & ſententiarum.

Diſtributio: hic ẽ priuſco/ lor ſniaꝝ dianomi græce i plures res: aut pſonas. oĩa. .n. ꝑter hoiem noĩa reꝝ ſo ciãt̃: fit ãt q̃n ꝑbat̃ aliq̃d negociũ ꝑ allegationẽ multaꝝ reꝝ: aut pſona/ rũ q̃bus ſingulis ſuũ attribuat̃ offi/ ciũ: qui uſm iudices ꝑ hoc concedit̃ uerſari i genere iudiciali: hũc Cati linã q̃ parẽtes hẽtis: ac ſi dicat: ſtatui te & facite grauẽ pœnã q̃ ſit exẽplo malos puniri ſolere cõſeq̃ uolũtatẽ .ſ. i gubernãdo officia ſua ſicut pla/ cet ſanatui deligẽr̃ & ꝑbare hoc ẽ of ficium populi ẽ cõprobare ꝑ ſuffra/ gia id q̃ ſẽatus cõtulit i bonos uiros: nã cũ eligeret̃ aliqs magiſtratus ſnĩa populi cõfirmabat: q̃ ſciãt. Per rõ nes aut audiãt̃: ñ q̃ ipi opinãt̃ q̃ſto/ risi iudicis maleficiorũ unũ quẽq̃: .ſ. accuſatorẽ ut tm̃ accuſet defẽſorẽ ut defẽdat teſtẽ: ut cõfirmet q̃re i cau/ ſis hic ñ ꝑtinet ad colorẽ: ſed ẽ cõclu ſio illius or̃onis ex q̃ hoc tractũ eſt.

Cõiectura ꝑſeq̃: ut ſi teſtis diceret ego arbitror ita eẽ: ſed certũ neſcio. Ius miſcebis: ac ſi diceret: accuſato ri licet dicere ꝑ cõiecturas q̃cq̃d ue/ lit: ſed teſti minime icerta debet di/ cere: ſed ſi id patieris ius utriuſq̃ mi ſcebis. Cõfirmabis: ſinẽdo. n. teſtẽ ꝑ cõiecturas dicere oñdis te cõſẽtire uolũtati teſtis: q̃ cupideñ uere loq/ tur. Duplicẽ defẽſionẽ: qa oporte/ bit cõfirmare id q̃ icerte dixit teſtis & cõfutar̃ accuſatorẽ. Cuiq̃ tribuẽs officiũ: i hoc uenatur ſignificationẽ diſtributionis.

Icẽtia: q̃ſi auctoritas q̃dã reꝑhẽdi. Iure: auctoritate nr̃a. Diligũt ſicut maledicere de maledicentibus apud: patronũ: defiliis apud patrẽ Miramini q̃rites: hæc or̃o hẽbat̃ rem obſoletũ dicat: Ex cõtrario ducitur ſic: ut ſiquis hoiem prodigũ et luxurioſũ illudẽs parcũ et deligen tem appellet. Et in hoc poſtremo quod ex cõtrario ſu/ ſumitur et illo prĩo quod a ſimilitudine ducitur per tranſlationẽ argumento poterimus uti ꝑ ſimilitudinẽ ſic: quid ait hic rex. Atq̃ agamẽnõ noſter ſine ut cru/ delitas eſt atreus potius: Ex cõtrario ſi quẽpiã q̃ patrẽ uerberauerit æneã uocemus: itemperãtẽ et adulterũ. Hyppolitum nominemus. Hæc ſũt quæ dicenda uide bãtur et uerborũ exornationibus nũc res ipſe monet ut deinceps ad ſnĩatum exornationes tranſeamus.

Diſtributio.

Diſtributio eſt cũ i plures res aut ꝑſonas ne/ gocia certa q̃dã diſpartiũtur hoc mõ. Qui ueſtrũ iudices nomẽ ſẽatus diligit: hũc ode rit neceſſe ẽ. petulãtiſſime. n. ſemp iſte oppugnauit ſẽa tũ: q̃ equeſtrem locũ ſplendidiſſimũ cupit eſſe i ciuita tes. his oportet iſtũ maximas pœnas dediſſe uelit ne iſte ſua turpitudine ordini honeſtiſſimo maculæ atq̃ dedecori ſit: q̃ parẽtes habetis oſtendite iſtius ſuppli/ cio uobis hoies impios nõ placere: q̃bus liberi ſũt ſta/ tuite exemplũ quantæ pœnæ i ciuitate ſint hoibus hu iuſmodi cõparatæ. Item ſenatus officiũ eſt cõſilio ciui tatem iuuare magiſtratus officiũ eſt opere et diligen/ tia cõſeq̃ uoluntatẽ ſenatus. populi officiũ eſt res opti mas et hoies idoneos maxime ſuis ſententiis diligere et probare. accuſatoris officiũ eſt inferre crimĩa. De/ fenſoris diluere et propulſare: teſtis eſt dicere q̃ ſciat: aut audierit. quæſtoris ẽ unũ quẽq̃ horũ i officio ſuo cõtinere. quare. L. Craſſi ſi i cauſis teſtẽ prætereq̃ quod ſciat aut audierit argumentari et cõiectura proſequi patiaris eius accuſatoris cũ iure teſtimonii cõmiſcebis teſtis improbi cupiditatẽ confirmabis reo duplicẽ de fenſionẽ parabis. Eſt hæc exornatio copioſa: cõprehẽ/ dit. n. breui multa ſuum cuiq̃ tribuens officium et ſe/ parat et res d̃uidit plures.

Licentia.

Icentia eſt cũ apud eos quos: aut uereri. aut metuere debemus: tamẽ aliq̃d pro iure nr̃o dicĩus quod eos minĩe offẽdãt: aut quos hi diligũt cũ i aliquo errato uere reprehẽdi poſſe uidea tur: hoc mõ miramini q̃rites quod ad oĩbus uŕæ rõ/ nes deſeruãtur quod cãm uŕam nẽo ſuſcipiat: quod ſe

nemo uri defensorem profiteatur id tribuite uræ culpæ: desinite istud mirari. quod. n. est q̃re nõ oĩs ista rẽ fugere ac uitare debeat. Recordãini quos habueritis defensores studia eorũ uobis ante oculos propõite: de ĩde oĩum exitus cõsiderare: tũ uobis ueniat ĩ mẽtẽ ut uere dicã negligẽtia ura: siue ignauia potius illos oẽs ãte oculos uros trucidatos esse inimicos eorũ uestris suffragiis ĩ ãplissimũ locũ ꝑuenisse. Item nã qd fuit iudices q̃re ĩ sentẽtiis ferũdis dubitaueritis: aut istũ hoĩem nefariũ ãpliaueritis: nõ aptissime res erãt crimini datæ nõ oẽs hæ testibus cõprobatæ: nõ cõtra tenuiter et nugatoriæ respõsũ: hic uos ueriti estis si prĩo eũ cœtu cõdẽnassetis ne credules existĩaremini dũ eã uitastis uituperatõem q̃ lõge a uobis aberat: eam inuenistis: ut timidi: atq; ignaui putaremini: maximas et priuatas et publicas calamitates accepistis cum etiam minores ĩpẽdere uideãtur: sedetis et oscitamini. Nocte lucem luce noctẽ expectatis aliquid quottidie acerbi: atq; incõmodi nunciatur: et eum cuius opera hæc nobis accidũt. Vos remoramini diutius: et alitis atq; reipublicæ perniciem retinetis quoad potestis in ciuitate. Eiusmodi licentia si nimium uidebitur acrimoniæ habere multis mitigationibus lenietur: nam continuo aliquid huiusmodi licebit inferre. Hic ego uirtutem uestram quæro: sapientiã desidero: ueterẽ cõsuetudinem requiro: ut quod erit cõmotum licentia: mitigetur id laude: ut altera res ab iracundia et molestia remoueat altera res ab errato deterreat. Hæc res sicut ĩ amicitia: ita ĩ dicendo si loco fit maxime facit: ut et illi qui audient a culpa absint: et nos qui dicimus amici eorum: et ueritatis eẽ uideamur Est autem quoddã genus licẽtiæ dicẽdo quod astuta cõparatione cõparatur: cũ aut ita obiurgamus eos qui audiũt qũo ipsi se cupiũt obiurgari: aut id quod scĩus facile oẽs auditores: dicĩus nos timer̃ qũo accipiãt: sed tamen ueritate cõmoueri ut nihil secius dicãus horũ ãborũ generũ exẽpla dicẽus. Prioris huiusmõi nimiũ. Quirites aĩs estis simplicibus: et mãsuetis: nimiũ creditis unicuiq; existimatis unũquẽq; eniti: ut perficiat q̃ uobis pollicitus sit: erratis et frustra falsa sæpe iãdiu detĩemini stultitia ura: qa quod erat ĩ ura ptãte ab aliis petere: q̃ ipsi sumere maluistis. Posterioris licentiæ hoc erit exẽplũ: mihi iudices fuit amicitia cũ isto: sed ista amicitia tamet si uereor qũo accepturi sitis: tamen

apud populum deliberãtem de electione tribuni post mortem græcoꝝ in qua unus arguit eos quod occiderit gracchos: quia nemo non uult eẽ tribunus. Exitus: quomodo bene tractatis eos pro defẽsoribus uestris quia occidistis eos. Inimicos eoꝝ: scilicet consules prætores. Item nam dicit contra Catilinam quem occidere romani ausi non sunt propter metum: cum primum se ad excusandum in senatum uenisset: & est in genere iudiciali. Nugatorie: falsis rationibus. Primo cœtu: cum primũ uenisset in cœtum. Aliquid acerbi: scilicet quod augetur exercitus Catilinæ. Mitigationibus: lenietur tanquam uulnus ex oleo solet. Hic uirtutem: hic coniungi debet cum exẽplo superiore tanq̃ medicamen positæ reprehensionis. Veterem consuetudinem: harum rerum commemoratione animus mitigatur auditorum. Altera res ab ira: scilicet mitigatio: & primo respondet secundo

Altera ab errato: scilicet ipsa respõsio. Sicut in amicitia: cum enĩ amicitia sit inuenta ad quietem amicorum: raro debet habere reprehensionem: scilicet si habet suauis esse debeat: & est solitudo effectus ipsius licentiæ: quia sicut amicum quodam modo reprehẽdimus: ut bono & ueritatis causa dicere uiderimus & in licentia seruare debemus. Est autem quoddam genus: hæc est secũda species licentiæ quam in duas diuidit particulas cum singulis exẽplis quomodo se uult obiurgari: in qua reprehensione animus eorum non offenditur. Secius dicamus: dicemus nos non minus deuiatores a uirtute licet dubitamus quomodo ipsi uerba accepturi sint. Nimium quirites: respondet populus minimæ liberalitatis. Stultitia uestra: stultitia est ruditas naturæ contraria astutiæ & malitiæ. Mihi cum isto: arguit Romanos ingratitudinis quoddum ipse fauet senatui ꝓdidit amicitiam. M. Anto. cuius erat amicus.

Hæc exornatio:epilogat per enu/merationem. Acrimoniam:quan/tum ad primum genus licentiæ.

Laude & simulatione:ad secunda genera posita.

Diminutio in esse nobis: ut illud si quid est in me in/genii. Quos defendi/mus:sicut in Archia poeta.

Matura:tangit tria bonorum ge/nera:industria:sic scientia:doctrina

Pro iure:meo excusat se Cice. con tra gracchos:qui dicebant eum igna rum militiæ. Tenerem : scirem nunc:scilicet cum dicimus non in po stremis. Igitur utq; defendit quen dam damnatum furti & est exem/plum bonorum fortunæ. Leuissi/mum:hic est diminutio. Proferun dis:laude.

Descriptio

fit autem quãdo ponimus añ oculos quæ futura sint: si quicquam deliberamus

Dilucidam:quæ ante oculos poni uideatur. Grauitate:sermonis:sci licet sententiarum. Quod si istum dicit contra Verrem quem iudices accusatum impunem dimittebant ostendens mala futura:& est in gene re iudiciali per commutationem in dignationis. Sic ex caucaleo:hac si militudine seruatur grauitas:& ex/pressa rei similitudo. Acuens den tes:detrahendo:scilicet & a morden do. Depeculans:spolians uelut qd̃ dam sacrum. Quare uidete:hoc non est de colore ; sed conclusio.

Nam si istum:reuertitur ad colo/rem. Item nam si ; de hoc orat pro filio quodam accusato ; quem iudices punire uolebant:& est ampli ficatio p cõmotionem misericordiæ dicã. uos me priuastis:q̃d ita:q̃a ut uobis eẽm probatus eũ q̃ uos oppugnabat inimicũ q̃ amicũ hĩe malui. ergo hæc exornatio cui licẽtiæ nomẽ ẽ sicuti demõstrabius duplici rõe tractabitur acrimonia:q̃ si nimiũ fuerit as/pa mitigabitur laude:et a similitudie de q̃ supius dixi/mus:q̃ nõ idiget mitigatõis:ppea quod imitatur licẽ/tiã et sua spõte ad aĩum auditoris se accõmodat.

¶ Diminutio.

Imiutio ẽ cũ aliq̃d esse ĩ nobis:aut ĩ his quos defẽdius:aut natura:aut fortũa: aut iduſtria dicemus egregiũ quod ne q̃ significetur ar/rogãs ostẽtatio:diminuitur:et attenuatur oõe hoc mõ. Nam hoc pro meo iure iudices dico me labore et idu/stria curasse:ut disciplinã militarem nõ ĩ postremis te/nerẽ. Hic si qs dixisset:ut optie tenerẽ:tãetsi uere dixi/set:tamẽ arrogãs uisus eẽt:nũc et ad iuidiã uitãdã : et ad laudẽ cõpãdã satis dictũ ẽ. Itẽ igĩ utrũ auaritiæ cã aut egestatis accessit ad maleficiũ auaritiæ: at largissi/mus fuit ĩ amicos quod signũ liberalitatis ẽ q̃ cõtraria auaritiæ est:egestatis at huic q̃dẽ patet nolo nimiũ di cere nõ tenuissimũ pr̃imoniũ reliq̃t. Hic quoq; uitatũ est:ne magnũ:aut maximũ diceretur. hoc igitur ĩ no/stris:aut eorũ quos defendemus egregiis cõmodis pro ferũdis obseruabius. Nã et eiusmõi res:et iuidiã cõtra/hũt ĩ uita:et odiũ ĩ oõne si cõsiderate tractes. Qua re quẽadmodũ rõne ĩ uiuẽdo fugitur iuidia sic ĩ dicẽdo cõsilio uitatur odiũ.

Descriptio.

Descriptio nominatur q̃ rerũ cõsequentiũ cõ tinet perspicuã:et dilucidã cum grauitate ex positõem hoc mõ:quod si istũ iudices uris sententiis liberaueritis:stati sicut e cauea leo missus:aut aliq̃ teterrima belua soluta ex catenis uolutabit et ua/gabitur in foro acuens multos dentes:in cuiusq; fortu nas ĩ omnes amicos:atq; inimicos notos:atq; ignotos incursans:aliorum famam depeculans:aliorum caput oppugnãs:aliorũ domũ ac omnem familiã pringẽs remp. funditus labefactans qua re iudices eiicere eum de ciuitate liberare omnes formidine. uobis deniq; ip/sis consulite. nã si istũ impunitum dimiseritis ĩ uosmet ipsos mihi credite:feram et truculentam bestiam iudi/ces immiseritis. Item si de hoc iudices grauem senten/tiam tuleritis uno iudicio simul multos uigilaueritis.

grādis natu pārēs: cuius ſpes ſenectutis oīs ī huius adoleſcētia poſita ē: q̄re uelit ī uita māēr nō hēbit: filii q̄ priuati pr̄is auxilio ludibrio et deſpectui pr̄nis ĩimicis erūt oppoſiti: tota domus huius īdigna cōcidet calamitate: inimici ſtatī ſāguiolēta palma crudeliſſima uictoria potiti iſultabūt: ī hor̄ miſerias et ſuꝑbire ſimul et uerbis iuehūtur. Itē nā nēinē ueſtrū fugit q̄rites capta urbe q̄ miſeriæ cōſeq̄ ſoleāt: arma q̄ cōtra tulerūt: ſtatī crudeliſſime trucidātur: cæteri q̄ poſſūt p ætatē et uires laborē ferre: rapiūtur ī ſeruitutē: q̄ nō poſſūt uita priuātur: uno dēiq̄ atq̄ eodē tpe domus hoſtili flagrabit īcēdio: et quos natura: aut uolūtas neceſſitudie: beniuolētia cōiūxit diſtrahūtur: ptī liberi e gremiis parē tū diripiūtur: ptim ī ſinu iugulātur: ptim ante ædes cō ſtuprātur: nemo iudices ē q̄ poſſit ſatis rē cōſeq̄ uerbis nec referre oratōe magnitudinē calamitatis. Hoc genere exornatōis: uel īdignatio: uel miſericordia pōt cō moueri: cū res cōſequentes cōprehenſæ uniuerſæ p̄ſpicua breuiter exprimūtur oratione.

Diuiſio.

Diuiſio ē q̄ rē ſemouēs a re utrāq̄ abſoluit tōe ſubiecta hoc mō: cur ego nūc tibi obiiciā q̄c q̄: ſi probus es nō meruiſti: ſi iprobus nō cōmouēr. Itē q̄d nūc ego de meis propriis meritis prædicē: ſi memīſtis obtūdā: ſi obliti eſtis cū re nihil egerim: q̄d ē quod uerbis proficer̄ poſſim. itē duæ res ſūt q̄ poſſūt hoīes ad turpe cōpēdiū cōmouere: iopia: atq̄ auaritia te auarū ī fraterna diuiſiōe cognouīus: iopem: atq̄ egētē nūc uidēus. q̄ pōt igr̄ oſtēdere maleficii nō fuiſſe īter hāc diuiſionē et illā: q̄ de ptibus oīois tertia ē: de q̄ ī lib. i. dixīus ſecūdū narratōem hoc ītereſt: illa diuidit p enūeratōem: q̄bus de r̄bus totā oīonē diſputatio futura ſcit: hæc ſe ſtatī explicat: et br̄ui duabus: aut plu ribus ptibus ſubiiciens tōes exornat orationem.

Frequentatio.

Req̄ntatio ē cū res ī tota cā diſpſæ cogūtur unū ī locū quo grauior: aut acrior: aut crimi noſior oīo ſit hōc pacto. A quo tandē abeſt iſte uitio: q̄d eſt cur iudicio eū uelitis liberare. Suæ pudicitiæ proditor eſt iſidiator alienæ cupidus intēperās petulās: ſuperbus: impius: ī parentes īgratus: ī amicos ī feſtus: in cognatos: in ſuperiores contumax: in æquos et pares faſtidioſus: ī iferiores crudelis deniq̄ ī omnes

Grādis natu: locus ab ætate. Paternis tuimicis: quia qui offēſi ſunt a patre filiis iniurias faciunt. Victoria: potiti ſi ipſum occidiſtis. Inſultabunt: alieno malo gaudebunt: & irridebunt. Item nam nomen: dicit contra catilinam in genere demonſtratiuo per commotionem indignationis. Neceſſitudinem: quātum ad naturā: ſicut affines: cognati. Beniuolentia: quantum ad uoluntatem. Vel indignatio: ſicut in exemplo primo & ultimo. Miſericordia: quantum ad ſecundum exemplum perſpicua oratione ſicut p ſimilitudines.

Iuiſio: diereſis: uel dilemnia: & ſic cum ſcimus præpoſitionem duarum rex: & ſtatim ſubiiciamus rationem utrinq;: ſicut Virgi. de Creuſa. Si ſpem ponis in armis & cætera. Si probus es ſubaudi hanc diuiſionem: aut probus es: aut improbus: ſicut & in ſequentibus exēplis. Quod prædicem eſt unus qui diſperſam mercedem ſuorū meritorum apud iudices dolet. Obtundam: diſpliceo & faſtidio aures afficiam. Rē beneficio: & eſt argumentum a maiori. Duæ ſunt res: probatur homicidium per dilematō. Ad compendium: ad lucrum: ſicut contra diſpendium: expenſa. Illa diuidit per enumerationem: hoc eſt per nomen numerale. Sic dicturus ſum tria de hoc uiro: genus: mores: patriam.

Per excuſationem: ſine nomine numerali ſicut dicturus ſum de hoc uiro genus: patriam: mores.

Requentatio: ſynatriſis a ſynatriſio congrego: quia per hunc colorem colligimus omnia in unum aſpectum quæ diffuſe per particulas diſputata ſunt: ut cum omnia ſimul moueant magis commoueantur.

Criminoſior: uehementior ad accuſandum. A quo iudicio: abſoluebatur Catilina proditor: & q̄dam orator multis rationibus uitiorum ſuorum diſſuadebat: unde dicta omnia breuiter colligit.

Eiusdem generis: hæc quæ dicta est potest conuenire in genere iudiciali constitutione legitima: & in aliis generibus hæc quæ nunc sequitur pertinet ad iudiciale: coniecturale: in quo semper necessaria est. Opitulatur: adiuuat. Perspicuam facere, i. faciunt rem: quæ non credebatur esse credita: suspitio enim dubia est inter ignorantiam: & credulitatem.

Separatim spectare: accusabatur unus homicidii per omnia signa coniecturalia quæ superius ad probabile posuit in secundo libro: unde nunc easdem regulas summatim repetit si commodum hoc argumentum a probabili: quod diuiditur in causam & uitam. Animus auarissimus: coniungit causam cum uita quod maxime prodest. Bono nemini: argumentum per collationem ut si dicatur: mors Aiacis nemini tam utilis esse poterat q̃ Vlyxi. Locus idoneus argumentum est a signo per facultatem loci: temporis: & spatii: spe perficiendi: occultandiq; homo occisus: argumentum quod diuiditur in id quod factum ante rem: in re: post rē Postera die tutatus: probatio per cōsecutionem licet partem testimonii argumentum per approbationem: quæ fit post confirmatos suspitione.

EXpolitio: cum in eodē loco quantum ad sententias quæ non imitantur. Aliud dicere uidemur quantum ad modum dicendi diuersis uocabulis factum. Eandem rem cum simpliciter tractamus. Pluribus uerbis: unam sententiam: de eadem est cum ad unam sententiam plures faciemus. Commutationes: subiiciendo rationes: quæ licet ad eandē rem pertineant: tamen eadem propositio est & ratio subiecta. Res, sententia. Qui bonis erit præditus rōnibus: hic est exēplo ad id qd̄ superius diximus. Vitæ discrimē ad illud nullū periculū. Pro fortunis reip. p patria fugiendū putabit: euitādū arbitrat̄: et erit semp alia expolitio, itolerabilis. Eiusdē generis illa frequentatio q̃ plurimū cōiecturalibus cāis opitulatur: cū suspitōes q̃ sepatī distictæ: iminutæ: et ifirmæ erāt unū i locū coactæ: rē ui dētur pspicuā facere nō susptiosā hoc pacto. Nolite igitur nolite iudices ea q̃ dixi sepatī spectare: sed oīa colligite et cōferte i unū. Si et cōmodū ad istū ex morte illius ueniebat: et uita est turpissima hoīs aīus auarissimus fortunæ familiares attēuatissimæ: et res ista nemini bono præter istū fuit: neq; aliis iste cōmodioribus rōibus facere potuit: neq; præteritum est ab isto quicq̃ quod opus fuerat: neq; factū quod opus nō fuit ad maleficiū: et tū locus idoneus: maxīe tū occasio aggrediēdi cōmoda: tēpus adeūdi oportūissimū: spatiū cōficiēdi lōgissimū sūptū ē nō sine occultādi: et pficiēdi spe maleficii maxīa ē: et præterea anteq̃ occisus hō is ē iste uisus ē i eo loco i quo ē occisio facta solus Paulo post i ipso maleficio uox illius q̃ occidebatur audita ē. deinde post occisionē istū multa nocte domū rediisse cōstat postera die titubāter: et icōstāter de occisiōe illius loquutū. Hæc parti testīoniis: ptī q̃stiōibus: et argumētis oīa cōprobātur: et rūore populi quē ex argumētis natū necesse ē eē uerū. Vestrū iudices ē his locū in unū collocatis certā sumere sentētiā: nō suspitōem maleficii. Nā unū aliq̃d aut alterū pōt i istū cecidisse superfluose: ut oīa iter se a prīo ad postremū cōueniāt maleficia: necesse ē casu nō posse fieri. Vehemēs ē hæc exornatio: et i cōiecturali cōstitutōe causæ ferme semp necessaria: et i cæteris generibus cārum: et i omni oīone adhibenda nōnunq̃. Expolitio.

EXpolitio est cum in eodem loco manemus: et aliud atq; aliud dicer̄ uidemur. Dupliciter autem fit si aut eandem plane dicemus rem: aut si eādem rem dicemus nō eodem mō. nā id obtundere auditorem est: nō rem expolire: sed cōmutare debemus: cōmutabimus tripliciter: uerbis pronunciādo: tractādo: uerbis cōmutabimus cū res semel dicta iterū aut sæpius aliis uerbis q̃ idem ualeant eadē res profitetur hoc mō. Nullū tantū ē periculū quod sapiēs pro salute patriæ uitādū arbitretur. Cū augetur i columitas ppetua ciuitatis q̃ bonis erit rationibus præditus profecto nullū discrimē uitæ sibi pro fortunis reip. fugiēdū putabit: et erit i ea sentētia semper ut pro patria studiose q̃ is in magnam descendat uitæ dimicationem

Pronūciāndo cōmutabimus:si tū ī sermone:tū ī acrimonia:tū ī alio atq; alio genere uocis:atq; gestus eadē uerbis cōmutādo pronūciatōe:uehemētius quoq; cōmutauerius:hoc neq; cōmodissime scribi pōt:neq; parū est aptū q̄re nō eget exēpli. Tertiū gēus ē cōmutationis quod tractādo cōficitur:si sniam traiiciāus:aut ad sermociatōem:aut excusatōem. Sermociatio ē de q̄ plenius paulo post suo loco dicēus:nūc breuiter quod ad hāc rē satis sit atigēus ī q̄ cōstituetur alicuius psōæ oīo accōmodata ad dignitatē hoc mō ut quo facilius res cognosci possit:ne ab eadē snīa discedāus. Sapiēs oīa reip.cā suscipiēdi picula putabit:sæpe ipse secū loq̄tur nō mihi soli:sed ēt atq; adeo multo potius natus sum patriæ:uita q̄ fato debetur saluti patriæ potissimū soluatur. Aliud hæc me tute atq; hōeste produxit usq; ad hāc ætatē:miuit meas rōnes bōis legibus:optimis moribus:hōestissimis disciplinis:qd ē quod a me satis ei psolui possit:unde hæc accepta sūt:hæc loq̄tur secum sapiēs:sæpe ego ī piculis reip.nullū ipse piculū fugi. Itē mutatur res tractādo si traducitur ad exuscitatōem:cū et nos cōmoti dicere uideamur et auditoris animum cōmouemus sic. Quid ē tam tenui cogitatōe præditus cuius aīus tātis angustiis inuidiæ continetur: qui non hunc hominem studiosissime laudet:et sapientissimū iudicet:qui pro salute patriæ pro īcolumitate ciuitatis pro reipu.fortunis:quanuis magnum atq; atrox periculum studiose suscipiat:et libenter subeat equidem hunc hominem magis cupio satis laudare quam possum. Idemq; hoc certo scio uobis omnibus usu uenire Eadē res igitur his tribus ī dicēdo cōmutabitur ībus uerbis pronūciādo:tractādo:sed tractādo dupliciter: sermociatōe:et exuscitatōe:sed de eadē re cū dicemus pluribus utēur cōmutatiōibus:nā cū rē simpliciter pronūciauerius:rōnē poterius subiicer. Deide duplicē:uel sine rōibus pronūciare snīam. Deide afferre cōtrariū. de q̄bus oībus diximus in uerborum exornationibus Deinde simile:et exēplū de quo suo loco plura dicēus deinde cōclusionem de qua ī secundo libro quæ opes fuerunt diximus demōstrātes argumētationem quē admodū cōcludere oporteat ī hoc libro docuimus cuiusmodi esset exornatio uerbi:cui conclusioni nomen ē. Ergo huiusmodi uehementer ornata poterit esse expolitio:quæ cōstabit ex frequentibus exornationibus

Tum in sermone:in uoce remissa sicut in primo exemplo. In acrimonia:in altiori uoce:sicut in secunda expositione. Quia nō eget exemplo quia uox non potest scribi. Si traiiciemus sermonem.i.si postq̄ feceri/mus commutationem uocabulorū: ut in exemplis prædictis:postea introducemus unam personam loqui in ea sententia pro dignitate:ut si sapiens loquatur de liberanda patria.

Recedamus:ut stemus in themate superiori: quo facilius intelligatur seipsum.i. secum loquitur de uirtute qualia sequuntur. Non mihi soli: coniungendo hæc exempla cum exemplis superioribus expolitionis apparet sermonem de una expolitione uocabulorū transisse ad expositionem tractandi. Saluti patriæ: potissimum soluatur:cum rationeesse sit mori:commodius mori debemus,p patria:quoniam omnia bona per eam sumus consecuti. Aliud tute:ab hostibus. Honeste produxit:quia si rure natus essem nunq̄ bonas artes didicissem. Quare ordo:ego nullum uitæ periculum fugi. Reliquum est per parenthesim. Item mutatur secunda pars expoliti onis quæ fit per tractationem. Ad exuscitationem:ad orationem quæ pronunciandа sit sermōe acri quam uocamus contentionem quæ hominū animos exuscitat. Pro rep.fortunis alter color interpretatio. Quamuis quātum uis. Eadem igitur excludit per enumerationem:sed pro eadem re:sicut in propositione dictum est.

Rem simpliciter.i.cuius propositionem metam sententiæ ratione diximus huic rei si sequentia exempla singulis partibus adaptantur:res lucidior apparebit. Itaq; exempla non ponentur sed duplicē sententiā:hoc tractum est de colore sententia qui potest habere sententiam cum rationibus:& sine ratiōibus pluribus modis afferr cōtrariū:color ē cōtētōi similis:sed rōnem hēt īclusā a maiori ad mius:ut hæc ē:si tua nō curas quo curabis aliena. Deiñ simile exēplū .i.similitudinē:& exēplū: q colores ī hoc differūt:qd similitudo ,pfert sine interpretatiōe ,ppriorū nominū: exēplū semp hēre debet propria nomina. Deinde cōclusionē:q triplex est.prima est ultima ex partibus orationis:secunda pars est argumentationis:tertia color rhetoricus: de qua ante dictum ē. Ergo huiusmodi ponit quendam effectum expolitionis.

Verbor& & ſententiar&: qui dicitur in eadem re: & de eadem re. Septē partibus. ſ. propoſitione nouæ ſentētiæ: & reliqua quæ ſunt in textu. Sed ab eiuſdē ſententiæ: quia eandem ſē tentiam tractando plures facit colores: ex quo apparet copia dicendi. Sapientiæ pro repu. hæc eſt propoſitio: ideo ratio propoſitionis. Quoniam omnia: ſententia ſimplex cum ratione. Ergo qui fugiunt: & qui ſequuntur duæ ſententiæ ſunt cum rationibus ſuis: etenim uehementer cōtrarium. Itaq; uti ſimilitudo ſine interpretatione propriorum nominū

Quod mihi bene uidetur: hoc eſt exemplum. Amiſit: a ſe dimiſit. Non prodidit: quia ſubſecuta ē gloria. Magis enitescit: quia quottidie magis fama diſpargitur. Quod ſi repub. concluſio igitur in his effectus expolitiōis. Cum cauſam dicimus non ſolum utilis eſt in cauſis exercēdis per eam exercemus: ſicut in fictis thematibus & epiſtolis. Ratōes adhibere: conuenit cum ratione facere expolitionem: ut ponamus primo poſitionem: Secundo rationem: tertio ſententias: & reliqua quæ ſupra dicta ſunt.

COmmoratio epimone: ab epimeno quod eſt commoror. Cū in loco firmiſſimo: ſicut in clæmentia cæſariscum ratione Marcellus defenditur. Et eodem ſæpius redditur: ſicut enim Tullius fecit in marcellina: qui cum aliqua de laudibus Marcelli dixit ſubiicit illico ad Cæſaris clæmentiam non datur poteſtas auditori: ideſt auditor non poteſt ſe dimouere a firmiſſimo argumento: itaq; proprium eſt oratoris in eo commorari: aiunt quippe Cæſarem cum Cicero oraturus pro uerborū et ſniarū: hoc mō. Igr̄ ſeptem partibus tractabitur: ſed ab eiuſdem ſniæ nō recedāus exēplo: ut ſcire poſſis q̄ facile præceptōe rhetoricæ res ſimplex multiplici rōe tractetur. Sapiēs nullū pro rep. piculū uitabit iō quod ſæpe fit: ut cū rep. pire noluerit neceſſario cū rep. peat: et quoniā ſūt oia cōmoda a pria accepta: nullū icōmodū pro pria graue putādū: ergo q̄ fugiūt id periculū quod pro rep. ſubeundū eſt ſtulte faciūt. nā neq; effugere id poſſunt: et īgrati i ciuitatem repiūtur At q̄ patriæ pericula ſuo piculo expetūt: hi ſapiētes putādi ſūt: cū et eū quem debent honorem reip. reddūt: et pro multis pire malūt: quā cū multis. Enī uehemēter eſt iniquū uitā a natura acceptā pp̄ priā cōſeruaueris: naturæ: cū cogat reddere priæ: cū roget nō dare. Et cū poſſis cū ſumma uirtute: et honore pro pria īterire malle p̄ dedecus et ignauiā uiuere: pro amicis: et parentibus: et cæteris neceſſariis adire piculū uelis pro rep. ī q̄ et hoc: et illud ſanctiſſimū nomen patriæ cōtinetur nolle ī diſcrimine uenire. Itaq; uti cōtemnendus eſt q̄ ī nauigādo nauim quā ſe mauult īcolumem: ita uitupādus q̄ ī rēp. diſcrimini ſuo pluſq̄ ſaluti cōi cōſulut. Naue fracta multi īcolumes fuerūt: ex naufragio pria ſaluus nemo p̄ōt enatar̄. Quod mihi bene uidetur. Deciſus ītellexiſſe q̄ ſe deuouiſſe dicitur: et pro legionibus ſe ī hoſtes īmiſiſſe medicos: ūde amiſit uitā: et nō p̄didit Re. n. uiliſſima et pua maximā redemit: uitā dedit: accepit patriā: amiſit aīam: potius eſt gloriæ q̄ cū ſūma laude prodita uetuſtate quottidie magis enitescit: q̄d ſi pro rep. debere accedere ad piculū: et rōe demōſtratū ē: et exemplo cōprobatū: hi ſapiētes ſūt exiſtimādi: q̄ nullū pro ſalute pria piculū uitā. In his igitur generibus expolitio uerſatur: de q̄ producti ſumus ut plura diceremus: quod nō mō cū cām dicīus: adiuuat et exornat oronē: ſed multo maxīe p̄ eā exercēur ad elocutōis facultatē. Quare cōueniāt extra cām ī exercendo rōes adhibere expolitōis ī dicendo uti cū exornabius argumentatōem: de q̄ re diximus ī libro ſecūdo.

¶ Commoratio.

COmmoratio ē cū ī loco firmiſſimo: quo tota cā cōtinētur manetur diutius: et eodē ſæpius redditur: hæc uti maxīe cōueneritet. i. oratoris bōi maxīe propriū. nō. n. datur auditori ptās aīum de re firmiſſima dimouēdi: huic extremū ſatis idoneū

ſubiici nō potuit: ꝓpea quod hic locus nō ē a tota cā ſe paratus: ſic ut mēbrū aliquod: ſed tanq̄ ſanguis profu ſus ē ꝑ totū corpus oīonis.

Contentio.

Contētio ē: ꝑ q̄ cōtraria ītrodūtur: ea ē i uerbo rū exornatiōibus: ut āte docuimus eiuſmōi. Inimicis te placabilē: amicis īexorabilē præbes. In ſnīarū huiuſmōi uos: huius in cōmodis lugetis iſte reip. calamitate lætatur: uos uīis fortūis diffiditis. Iſte ſolus ſuis eo magis cōfidit. Inter hæc duo cōtētionū genera hoc intereſt. Illud ex uerbis celeriter relatis cōſtat. hic ſnīæ cōtrariæ ex cōparatiōe referātur oportet.

Similitudo.

Similitudo ē oīo tra ducēs ad rē quāpiā aliq̄d ex re diſpari ſimile. Ea ſūitur aut ornādi cā: aut probādi aptius dicēdi: aut āte oculos ponēdi: quō q̄tuor de cāis ſūitur ita q̄tuor modis dī ꝑ cōtrariū: ꝑ negationē: ꝑ collationē: ꝑ breuitatē. Ad unā q̄q; ſumēdæ cām ſimilitudis accōmodabīus ſingulos modos pronūciādi. ornādi cā ſumitur ꝑ contrariū ſic nō. n. quēadmodū ī paleſtra: q̄ thedas ardētes accipit celerior ē i curſu cōtinuo q̄ ille q̄ tradit: ita melior imperator nouus q̄ accipit exercitū q̄ ille q̄ decedit: propterea quod defatigatus curſu integro facere hic peritur īperator īperito exercitū tradit. Hoc ſine ſimili ſatis plane ē ꝓſpicue et probabiliter dici potuit hoc mō dicitur minus bonos īperatores a mēlioribus exercitū accipere ſolere: ſed ornādi cā ſimile ſumptū ē: ut orationi dignitas quædā cōpararetur. Dictū eſt aūt ꝑ cōtrariū: cū ei rei quā nos probamus aliquā rem negamus eſſe ſimilem: ut pauloante cum decurſoribus aſſerebamus. Per negationem dicetur probandi cā hoc mō: neq; equus īdomitus: quāuis natura bene cōpoſitus ſit idoneus pōt eſſe ad eas utilitates: et aptus quæ deſiderātur ab equo: neq; homo indoctus q̄uis ſit īgenioſus ad uirtutē poteſt peruenire: hoc probabilius factū eſt: quod magis eſt ueriſimile non poſſe uirtutem ſine doctrina comparari: quoniā nec equus quidē indomitus idoneus poſſit eſſe. ergo ſumptū eſt probādi cā. Dictū aūt per negationē: id enim perſpicuū ē de primo ſimilitudis uerbo ſumetur: et aptius dicēdi cā ſimile. Dicitur āt ꝑ breuitatē hoc mō: ī amicitia gerēda: ſicut ī certamine currēdi nō ita cōuenit exerceri: ut quoad neceſſe ſit: uenire poſſis: ſed ut productus ſtudio et uiri ligario uēiſſet dixiſſe quoquo pacto ſe occiſurū ligariū ſed cū Ci. diu i clæmētia Cæſaris cōmoratus eēt nō potuiſſe in ſuo propoſito permanere.

Contētio: antitheſis ē color ſnīarū uos huiuſmōi & incōmodis lætari. n. ex reip. calamitate & lugere icōmoda alicuius cōtraria ſūt ī ſnīa: nō penitus in uocabulis. Celeriter: relatis: quia ſi latius ꝓnūciaretur amitteret ſplendorem coloris. Ex comparatione: cōparādo ſtatum unius altero.

Imilitudo: parabolæ aut omiotes ſit autē q̄do trahimus aliq̄ ſimilitudinē ex rbus diſſimilibus: puta tra ducere ſimilitudinē fortitudis: aut magnanimitatis ex Cæſare leone cū alter ſit hō: & alter belua. Quáquā cām applicamus ī dicēdo hūc colorē cām ꝓpter q̄ ſit cum ipō mō: puta qđ cā ꝓbādi facimus cū contrario: & nō cū aliis modis. Nō. n. quēadmodū uolēs ꝓbare ueterē īpatorē meliorē eē q̄ nouū: q ei ſubſtituit oīdit ꝑ unū cōtrariū hoc mō: ñ ē tā bonus īpator nouus: q ſuccedit ueteri: ſicut ē uetus: quēadmodum nouus curſor melior ē ueteri: cui ꝓp ſuffragationē ſuccedit. Paleſtra: i ſtadio currēdi apud olympū ubi multa fiebāt ludorū genera. thedas ardētes accipit: currebāt ī urbe cū face accēſa: & cū unus fatigatus erat ſuccedebat alter in curſu: & ita cōmode rapiebat facē ex manu prioris ut neq; curſus tardaret: neq; ea extīgui poſſet. Hoc ſine ſimili: oſtēdit quare hæc ſimili ꝓſit: tā ornaméto q̄ aliarū cauſarū. Satis plane: ꝓpter illud aptius dicēdi. Probabiliter: cā ꝓbādi. Sed ornādi cā: cum hæc ꝓbatio poſſet ī aliis dici cāis cōmode ſine ſimilitudine ſeqt̄: q; hæc ornaméti cā facta ē: & non aliqua cā. Dictū ē āt: oīdit cām quare ornādi cā facta ē: nūc oīdit modū ipm: neq; qūo p cōtrariū fiat. Aliquā rē negamus: puta cōcedimus curſorē & īpatorē ſuccedeī ſolere ſuis ꝓceſſoribus ſed diuerſo mō: qm̄ unus ſuccedit robuſtior: alter imperitior. Per negationē ſumit̄: oīdit ſecūdā cām ſimilitudis cū ipſo mō extracta eo ordine quo ꝓpoſuit. Neq; equus indomitus: ꝑ hāc ſimilitudinē ꝓbat uirtutē ſine doctrīa ñ eē utilē. Quod magis ē ueriſimile: ꝓbat ipam cām ī hoc exēplo: qm̄ adiuncta ſimilitudine eq fit ī hoīe magis ueriſimile. ergo propter ſimilitudinē ſūptam ab equo. Dictū ē aūt: oīdit modū ipm in eodem exemplo de primo uerbo

similitudinis:quia in principio exē/
pli est posita negatio: ubi dicit: neq;
homo indoctus. Sumitur autem po
nit tertiam causam similitudis:quæ
est causa aptius dicendi per breuita/
tem tangit modum hoc modo:fit au
tem quādo ambæ res assimulatæ iū/
guntur sub eodem uerbo causa bre/
uitatis:sicut apparet i exemplo. Cō
uenit exerceri:quoniam qui i stadio
currit satis putat eē cursum: cum ad
calcem peruenit sed q currit in ami/
citia non debet inde prodiri in amo/
re quantum sat est:sed etiam ultra q̄
necesse ipsi amico eē uideat. Quo
ad necesse sit: quantum ad cursum
in quo sufficit currere usq; ad calcem
sed pducto studio q̄ntū ad amicitiā
in qua modus amoris abundans non
est etiam si amicus ipse moriat. Vt
aptius intelligas:tangit causam:quæ
sit breuitatis propter modum. Post
mortem:uita autem hominis quidā
cursus sicut stadium. Finis autem
cursus est mors:propter quam amor
listendus non est:sicut in calce stadii
fieri solet. Ante oculos:ita ut res agi
uideatur. Ponēdi causa:tangit cau
sam. Per collationem:tangit modū
fit autem modus collationis: quādo
omnia similitudine ad unguem com
parantur, unde super illo uersu Vir/
gi, Latonæ tacitum pertentant gau/
dia pectus. Seruius ait non esse dictū
pro collatiōe:quia diuinitas cū mor
talibus non comparatur. Appositā
accommodata:conuenientia. Quo
melius iudicium: Ciceronis de tali
uiro. Ita si quis:nunc infert simili/
tudinem in qua diues cum cytharœ
do comparatur:qui cum ambo ma/
gnam populi expectationem:cum ex
tremum delusi eiectiq; fuerit, hoc si/
mile ostendit effectus huius simili/
tudinis. Alterius:inertiæ hominis
cytharœdi. Alterius stultitiæ:diuitis
sine uirtute. Sibi ratione collata:
ad omnis partes cōparata:quia uter/
q; primo expectatus a populo: deide
delusus fuit. In similibus:dat unū
præceptum seruandum in omni si/
militudine. Per Translationē:me/
thaphoram. Sereno:hic est simili/
tudo. Sed inuentio remouet dubiū
Animatas:ut equi & animalia. Ina
nimatas:ut arbores. Mutas:bruta:
feras:tygres. Cœlestes fulgura eclyp/
sis Terrestres:pabula:mōstra. Arti
ficia:istrumēta: machiamēta domus.
bus ultro facile procurras. nā hoc simile ē:ut aptius in
telligatur mala rōe facere:q̄ reprehēdāt eos q̄ uerbi cā
post mortē aīci liberos eius custodiā: propterea quod
in cursore tātū uelocitatis eē oporteat:ut efferatur usq;
ad finē. In amico tātū beniuolentiæ studiū: ut ultra q̄
quod amicus sentire possit: percurrat amicitiæ studio.
Dictū aūt ē simile per breuitatē:nō. n. ita ē:ut in cæteris
rebus res ab re separata est:sed utraq; res cōiūcte et cō/
fuse comparata. Ante oculos ponēdi negocii cā sume
tur similitudo:cū dicetur p collationē sicuti cytharœ/
dus:cū proderit optime uestitus palla i aurata indutus
cū clamyde purpurea coloribus uariis intexta: et cum
corona aurea magnis fulgēribus gēmis illuminata:cy
tharā tenēs exornatissimā auro et ebore distincta. Ip/
se præterea forma:et specie sit:et statua apposita ad di
gnitatē:si cū magna populo cōuenerit his rebus expe
ctationē repēte silentio facto uocē mittat acerbissimā
cū turpissimo corporis motu quo melius ornatus sit:
et magis fuerit expectatus:eo magis derisus et cōtem/
ptus eiicietur. Ita si qs i excelso loco et i magnis ac lo/
cupletibus copiis collocatus fortunæ mūeribus:et na
turæ cōmodis oībus abundabit:si uirtutis et artium:
quæ uirtutis magistræ sūt ægebit:quo magis cæteris:
rebus erit copiosus et illustris expectatus: eo uehemē/
tius derisus et cōtemptus ex oī cōuentu bonorū eiicie
tur. Hoc simile exornatione utriusq; rei:et alterius iner
tiæ artificiis alterius stultitiæ simili rōe collata sub as/
pectu omniū rem subiecit. Dictū āt ē p collationē pro
pterea quod proposita similitudie paria sūt relata oīa.
In similibus obseruare oportet diligēter:ut cū rem af
feramus similē:cuius rei causa similitudinē attulerius
uerba ad similitudinē habeamus accōmodata. i. huius
mōi. Ita ut hyrūdines æstiuo tēpore præsto sunt:frigo
re pulsæ recedūt. ex eadē similitudie:nunc p trāslatio
nē uerba suamus:ita falsi amici sereno uitæ i tempore
præsto sūt. simul atq; hyemē fortunæ uiderint deuo/
lāt oēs. Sed iuentio similiū facilis erit:si qs sibi omnes
res aīatas:et iaīatas:mutas: et eloquentes:feras et māsu
etas:terrestres:et cœlestes:maritias:artificio:casu natu/
ra comparatas:usitatas atq; inusitatas frequenter āte
oculos poterit pōere:et ex his aliq̄ uenari similitudinē
q̄ aut ornare:aut docere:aut apertiorē rem facere: aut
ponere rem ante oculos possit. Non. n. res tota toti rei

neceſſe eſt ſimilis ſit: ſed ipſū quod cōferetur ſimilitudinem habeat oportet. Exemplum.

Exēplū ē alicuius facti: aut dicti præteriti cū certi auctoris noīe propoſitio: id ſumitur iiſdē de cāis. qbus ſimilitudo res ornatiores facit: cum nullius rei niſi dignitatis cā ſumitur. Aptiorē cū id quod ſit obſcurius magis dilucidū reddit. Probabiliorē: cū magis ueriſimilē facit ante oculos ponit cū exprimit oīa pſpicue: ut res dicta prope manu tentari poſſit. Vniuſcuiuſq; generis ſingula ſubieciſſemus exēpla: niſi exēplū: quod genus eēt i expoſitione demonſtraſſemus: et cauſas ſumendi in ſimilitudine aperuiſſemus. Quare uoluimus: neq; pauca quominus intelligeretur: neq; re intellecta plura cōſcribere.

¶ Imago ſimilis.

Imago eſt formæ cū forma cum quadam ſimilitudīe collatio. Hæc ſumitur aut laudis: aut uituperatōis cā. Laudis cā ſic. Ibat i præliū corpore tauri ualidiſſimi īpetu leōis acerrimi ſimilis uituperationis: ut i odiū adducat hoc mō. Iſte quotidie p forū mediū tāq; iubatus draco ſcribit dētibus aduēis aſpectu uenato: ſpiritu rapido circūſpectans huc et illuc: ſi quē reperiat: cui aliq̄d mali faucibus efflare: ore attingere: dētibus inſecare: lingua aſpergere poſſit: ut iuidiā adducat hoc mō. Iſte q diuitias ſuas iactat: ſicut gallus ephrygia: aut ariolus ſpiam depreſſus: et oneratus auro clamat et delirat. In cōtēptionē ſic. Iſte q tanq̄ coclea abſcōdens rētētat ſeſe tacitus cū domo totus: ut comedatur aufertur. ¶ Effectio.

Effectio ē cū exprimitur: et effingitur uerbis corpis cuiuſpiā forma: quod ſatis ſit ad itelligēdū hoc mō. Hūc dico iudices rubrū: breuē īcurrū: canū ſubſcriptū Cæſiū: cui ſane magna ē in mēto cicatrix: ſi quom̄ pōt i memoriā uobis rēdīre hēt hæc exornatio cū utilitate: ſi quē uelis oſtēdere tū uenuſtatē: ſi breuiter et dilucide facta ē. ¶ Notatio.

Notatio ē: cum alicuius natura certis deſcribitur ſignis: q̄ ſicuti notæ q̄dā naturæ ſūt attributa: ut ſi uelis nō diuitē ſed oſtētatorē pecuniosū deſcribere. Iſte iq̄es iudices q̄ ſe dici diuitē putat eē præclarū. Primū nūc uidete quo uultu uos intueatur. Nō ne uobis uidetur dicere: darē uobis: ſi mihi moleſti nō eētis. Cū uero ſiniſtra mētū ſublcuat: exiſtimat Caſu: ruine: naufragia. Vſitatas nauigādi: eqtandi. Inuſitatas: gygātes. Ponere poterit. i. ſi eoz natura cognitā habebit. Quæ aut ornare p enumeratione tāgit quatuor cauſas ſimilitudis ſuperius poſitas: non enim alia cautio toti rei iueniunt ſimilia: ut totius & toti.

Exēplū: cum certi auctoris nomīe i hoc differt a ſimilitudīe cum oībus i aliis ad unguē cōueniat. Iiſdē cauſis: quæ ſūt quatuor ſequētes: & ſimiliter quatuor modis ut eſt in ſimilitudine dictū. Vniuſ ciuſq; excuſat ſe quare nō ponāt exēpla. Quod genus: quale. Neq; pauca ſcribere: nō uolui ſcribere pauciora: aut plura q̄ opus eēt.

Imago: ſimilis āt eſt exēplo & ſimilitudini: niſi q̄d illa habēt cōparationē i oībus rebus hæc āt tātum in perſona corporis. Formæ: cū forma: ut leonis cū hoſte. Laudis & uituperationis: tāgit effectū. Cor de tauri: ſimilitudo mēbri cū membro ad laudem: & loqtur de Hectore: aut uiro aliquo forti. Impetu: leonis imago formæ cum forma. iſte quotidie exēplū uituperationis ad odiū dicēdū fit de mēbris ad mēbra

Efflare: maledicēdo. Vt inuidiā: exēplū ſecūdi effectus uituperationis. Sicut gallus ephrigia: ſupius i ratione exordiorū inquit inuidiam duci poſſe ſi bōis īpis ut aliquē dicemus ad cōficiēdā poſtq̄ ad ueritatē Galli: aut Cybellis ſacerdotes inſanire plerunq; ob furorem unionem dicebat: delirat: hinc iuidia eſt: cum ait diuinus cauſam eſſe ſtultitiæ: ut cōtemnatur tertius effectus uituperatiōis officio: cū exprimitur: ita pingit: ut uidere imago uideat. Effingitur: quantū ad ſculpturā. Hunc iudices: q̄dā accuſatus: alterum cum ignoraret a iudicibus eum depingit graphice. Rubrū: lintigioſū. Cæſiū oculis glaucis. Vtilitatem: quia demonſtrat rem ignoratam.

Notatio: hic autem color ſimilis eſt in hoc ſuperiori: quod per illum aliqua corporis fama. per hunc uero uita & moz cōſuetudo ſignificatur.

Quæ ſicut notæ: deriuat ipm colorem unde dictus eſt. Daret is mihi locum aduerſarius meus mihi cederet: ſi uos moleſti non eſſetis: & ſunt uerba oſtentatoris ſignificata per aduerſarium ſuum: quē ſubaudimus.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu Uniw. im. A. Mickiewicza

Præstringere:obcæcare. Alio nomine appellat:ut plures seruos habere existimetur. Isti barbari:reliqui serui sæpius frustra uocãdo eos. Putent se legi:putẽt ex multis seruis eũ unum seniorem eligere:cum tamen solus sit. Asturco:genus equi ex hispania uenien s. Ante ostium:ut scilicet equus ducatur ad aerem. Aliqui corragium & est dictum ex persona Ciceronis Nam corragium proprie dicitur suppeditatio
subministro: Numeretur:uocabulum fecit suspitionem pecuniarum: cum intelligatur uel ligna:uel carbones forte. Ex ea re:scilicet quod ad se uenerit. Conturbatur in animo: nam specie uultu adiunctione: quia iactatio naturalis suppeditabat audaciam. Abiissetis:uenissetis. Vndeliberet:ex omni persona etiam uilissima:quoniam domus ẽ omnibus notissima. Hisdem:quæ disiecta fuerant propter bella. Sodalitium cõuiuium multorum:ut symbolum.
Triclinium:locus attributus conuiuio a triplici ordine discumbendi.
Nam in eo tres mẽsæ locari possũt
Stratum:tapetibus lam uenturũ ad prandium uidelicet. Frater uenit ex salerno:conuertit uerba dicta a seruo,nam ille dixit dominum suũ ad prandium uẽturum.ipse hospitibus dixit fratrem suum ex magistratu accedere. Illi pergam obuiam:cõuertit etiam illud si uelit exire:ut detur locus parandi domine uenturo. Ipse autem ait:si uelit exire obuiam fratri uenienti. Et postulant:cõque runtur. Vestimenta:tapetes:aulea.
Corrogaret mutuos.s.apage uerbũ græcũ:quod plurali iungitur:sicut apagete singuli:& sicut bladiẽtis modum. Familiã:seruos ministrantes.

se gẽmæ nitor:et auri splẽdore aspectus oĩum præstrĩgere:Cũ puerũ respicit hunc unũ:quẽ ego noui. Vos nõ arbitror nouisse alio nomine appellat. Deinde alio atq; alio heus tu inqt uidi Samio:ne quid isti barbari turbẽt ut ignoti:q audiũt unũ putẽt se legi: de multis ei dicit:in aurẽ aut domi lectuli sternãtur:aut ab auũculo rogetur æthyops:q ad balneas ueniat:aut Sturconi locus ãte ostiũ suũ detur:aut aliqd fragile falsæ corragiũ gloriæ cõparetur. Deĩde exclamat:ut oẽs audiãt uideto ut diligenter nũeretur si põt ante noctẽ puer q iã bene hoĩs naturã nouit. Tu illo plures mittas oportet ĩqt si hodie uis trãsnũerari:age inqt:duc tecũ Libanũ et Sosiã. Sane deĩde casu uẽiũt hospitẽs hoĩ:quos dũ iste splẽdide pegrĩatur:ĩuitauit ex ea re hõ hercle sane cõturbatur:sed tamẽ a uitio naturæ nõ ẽcedit bene ĩqt facitis cũ uẽitis:sed rectius feciss etis: si ad meã domũ recta abiissetis. Id feciss emus ĩqũt illi:si domũ nouissemus ad istud q̃dẽ facile fuit unde libẽt iuẽire. Verũ eũ eũtẽ sequũtur illi:sermo ĩterea huius cõsumitur oĩs ĩ ostentatiõe. Quæritur ĩ agris cuiusmõi frumenta sint:negat se q̃a uillæ incensæ sint:accedere posse: nec ædificar ẽt nũc audeã:te ãt si ĩ tusculão q̃dẽ ĩcœpi isanire:et h isdẽ fũdamentis ædificare. Dũ hæc loq;tur uenit ĩ ædes q̃sdã:ĩ q̃bus sodalitiũ erat eodem die futurũ quo iste pro notitia domini ædiũ ĩgreditur cũ hospitibus. Hic ĩqt habito:pspicitur argẽtũ quod erat ex positũ. Visit triclniũ:stratũ probat: accedit seruulus dicit hoĩ clã dominũ iã uẽturũ si uelit exire. Ita ne ĩqt Eamus hospites frater meus uenit ex salerno ego illi obuiã pgã. Vos huc decima uenitore.hospites discedũt:iste se raptim domũ suã cõiicit. Illi decĩa quã iusserat ueniũt.quærũt hũc:reperiũt domũ cuia sit.in diuersoriũ derisi conferũt sese. Viderũt hoĩem. postera die narrãt:expostulãt:accusãt. Ait iste eos similitudine loci deceptos. Angiporto toto, deerrasse se cõtra ualitudiẽm suã ad noctem multã expectasse. Samiõi puero negocium dederat:ut uasa uestimenta:pueros erogaret. Seruulos non inurbanos satis strenue et cõcinne cõparat.iste hospites domũ deducit. Ait se domos maximas cuidã amico ad nuptias accomodasse. Nũci at puer argẽtũ repeti.ptimuerat enĩ q cõmodarat apagete ĩquit.ædes cõmodaui.familiam dedi.argentum quoq;uult tametsi hospites habeo.tamen utatur licet

nos samiis delectabimur. Quid ergo quæ deinde efficiat: narrē eiusmōi ē hoīs natura: ut q̄ singulis diebus efficiat gloria: atq; ostētatōe: ea uix ānuo sermōe enarrare possim. Huiusmōi notatōes q̄ describūt quod cō sētaneū sit uniuscuiusq; naturæ uehemēter hēnt magnā delectatōem. totā. n. naturā cuiusp̄iā ponūt ante oculos aut glorioſi: ut nos exēplicā cœpāus: aut iuidi aut tīdi: aut auari: ābitioſi: amatoris luxurioſi: furis q̄ druplatoris deniq; cuiusuis studiū protrahi pōt ī medium tali notatione. Sermocinatio.

Sermociatio ē cū alicui p̄sōæ sermo attribuitur et is expōitur cū rōne dignitatis hoc pacto. Cū militibus urbs rdū daret: et oēs ciues tiore oppressi domi tenerētur: uēit iste cū sago gladio succīctus tenēs iaculum: q̄nq; adolescētes hoiem simili ornatu subsequūtur. irripuit ī ædes subito. deide magna uoce. Vbi ē iste beatus diues iqt. ædiū domius q̄ nō mihi præsto fuit q̄d tacetis: hic alii oēs stupidi tiore obmutuerūt. Vxor illius infelicissimi cū maxio fletu ad istius pedes obiecit sese. Per te iqt et p ea q̄ tibi dulcissima sūt ī uita miserere nr̄i: noli extīguere extīctos. Fer māsuete fortunā: nos quoq; suius beati nosce te eē hominē. At ille q̄n illū mihi datis: ac uos auribus meis opplorare desinitis. nō abibit. illi nūciatur īterea uenisse istū et clamore maxio mortē minari quod simulac audiuit: heus iqt. Gorgias pedisseq̄ puerorū abscōde pueros: defēde: tac ut icolumis sit adolescētia. Vix hæc dixerat cū ecce iste præsto secūdus: inquit audax. nō uox mea tibi uitā ademit: exple meas inimicitias et iracūdiam satura tuo sāguie. Ille cū magno spiritu uerba metuebā iqt. ne plāe uictus essē: nūc uideo ī iudicio mecū cōtēdere nō uis: ubi suppeditari turpissimū: supar̄ pulcherrimū ē: interficer̄ uis occides equidē sed uictus nō pibo. At ī extrēo tpe uitæēt snīosæ elo q̄ris neq; ei quē uides domiari uis supplicare: Tū mulier. īmo q̄dē iste rogat et supplicat sed tu q̄so cōmouere et tu p deos in qt: hūc exēplare domis ē. uicit hic te: uice tu nūc aium. Cur num desinis inquit uxor loqui quæ me digna nō sunt tace et quæ curanda sunt cura: tu cessas mihi uitā tibi omnem bene uiuēdi spem mea morte eripere. Iste mulierem reppulit ab se lamentātem illi nescio quod icipienti dicere quod dignū uidelicet illius uirtute esset gladiū ī latere defixit. Pugno ī hoc exēplo datos eē

Samiis: fictilibus a samo īsula ubi fiebant: sicut nunc maiorica dicimus uasa. Quid ergo: loquitur Cicero ad iudices. Huiusmodi notationes pōit: effectum cœperamus: quia pauloante dixerat se nūquam posse omnia dicere de natura gloriā di: quasi dixit principium fuit.

Quadruplatoris: hoc uocabulū diu latinis ignotum fuit: sed ab āsconio pediano declaratur is qui quartam partem habet accusationis.

Protrahi: in medium ita declarari: ut ante oculos ponatur.

Sermocinatio: sermo docens unicuiq; personæ. Et is exponitur cum ratione dignitatis. i. pronunciatur a persona introducta secundum decorum suum in qua re Cicero in oratione reprehēdit phormionem qui cum in hospitio esset cum Hannibale loquebatur de præceptis rei militaris: unde interrogatus quid sentiret de phormiōe: ostēdit se multos senes deliros uidisse: sed magis phormione nullum cum militibus tempore bellorum ciuilium quo tumultu iusticia fiebat quā obrem duo litigantes de agris causam dicere non poterant ex illis autem superbis quidam agressus est alterum humanum & grauem uirum de utroq; loquitur ad dignitatem. Cum sago: sagum & sagulum est uestis rei militaris breuis. Magna uoce hic incipit sermocinatio. Beatus: diues. Quin fiat: immo fiat: nam quin cum uerbo indicatiuo iunctū habet significationem imperatiui.

Stupidi: insensati: per te inquit decorem muliebrem dulcissima ut p filios uxorem. Fortunam: fœlicē statum. Vos quoq; sum locus a miseratione hominem quod non duraturum in hoc statu. Quin datis: imo datis & reuertitur ad sermocinationem militis superbi. Illi: domino ædium. Abscōde: uolebat ut filii seruarentur: ipsa sciebat se esse interficiendum. Ne plane uictus essem: idest ne essem uictus a re de iure apud prætorem. & moraliter dicit tanquam grauis quia uictoria p superbia & iniuria non est uictoria

Tu cessas: conuertit se ad militem

Bene uiuendi spe: per insinuationē suadetur q̄ sibi pareat ad dignitatem ꝓprium decor; uniuscuiusq;

Sunt item ſermocinationes conſequentes hic genere: idem ſunt etiam aliquæ ſermocinationes quæ fiunt per unum tantum loquentem: ſicut in genere exempli ſubiecit.

Nam quid putamus: ſūt uerba alicuius dicentis ad iudices & in exercitum quid poſſit inducere ſubiicere orationem quam: ſcilicet uolet exercitum uel perſonam ſic introductū loqui communiter.

Confirmatio. Cō iungitur prima indagare uocabuli ſignificationem nam dicitur a proſopis perſona: & pro fingo muta ut belluæ.

Mortui homines: infernus: urbes: ſaxa. Ad dignitatem: ad decorum ſuum. Aut actio: in aliquo facien di. Quid nunc: inducitur conquerens de ſtatu ſuo qui indies corrumpitur. Malicioſa: unde tyrii quæ bilingues: & de Hannibale nulla fides nulla religio: fraus pluſquam punica. Diſcipulis: litterarum & præcipue fabricandorum ludorum. Et eam patiantur: facit contentionem colorem. Brutus: qui reges expulit qui fuit autem ſecundum brutum qui plures quingentis annis: & hoc exemplum eſt de mutis cum illud ſuperius fuerit de informibus. Nos tyrannos: alia contentio. Immutas aut i brutum mortuum. Inaiatas: aut in urbe. Amplificationis: ad commouendam indignationem.

Significatio: eſt ſignum plurium rerum quæ dicamus. Tu qui plurimum cernis quam uis poſſet intelligi de uiſu oculorū: acuto: tamē capitur. In partem quā uult is qui dixit: ſcilicet qui multū cognoſcit quomodo lucrari poſſit hæreditates. Obſcura reddunt: ut eſt radio percuſſus ſum: cum radius ſignificet uirgam & textoris inſtrumentum. Ancipites: ſicut eſt uidere q̄ pertinet tam ad oculos q̄ ad animum. Cum res quæ ſequūtur dicimus: non autem quæ præcedunt. ſequitur dicere enim ex ſalſamentario eum mungere nares cum cubito & tamen non ſalſamētarium quale item hoc eſt: dies nocteſq; lucratur: ſignificat feneratorem: ſalſamentarius eſt q̄ res ſalitas uendit ut piſces: carnes: deide alludit p̄ciſioni quæ drapoſiopoſis. Aliēæ domui: ſubauditur ſtuprum fecit quid intelligitur: qm̄ dixit forma ac ætate. unicuiq; ſermōes ad dignitatē accōmodatos. i. quod oportet i hoc genere obſeruare. Sūt ſermociatōes cōſequntes hoc gēus: nā q̄d putāus illos dicturos: ſi hoc iudicaueritis: nōne hac oēs utētur rōne: deinde ſubiicere ſermonem.

Confirmatio.

Confirmatio ē cū aliq̄ q̄ nō adeſt pſōa cōfingitur: q̄ſi adſit: aut cū īs muta. aut iformis fit eloq̄ns et formata: et ei oro attribuitur ad dignitatē accōmodata ut actio q̄dā hoc pacto: quod ſi nūc hæc urbs iuictiſſima uocē mittat nō hoc pacto loq̄tur. Ergo illa pluris tropheis ornata: triūphis ditata certiſſimis: clariſſimis locupletata uictoriis nē uris clariſſimis ſeditōibus uexor o ciues: q̄ dolis malitioſa carthago: uiribus probata numātia: diſciplīs erudita corīthus labefactare nō potuit: eā patimini nūc ab homūculis teterris proteri atq; cōculcari. Itē quod ſi nūc ille lucius brutus reuiuiſcat et hic āte pedes uros adſit nō hac utetur oroe: ego reges eieci: uos tyrānos itroducitis. ego libertatē q̄ nō erat pepi uos ptā ſeruare nō uultis: ego capitis mei piculo prīam liberaui: uos liberi ſine piculo eē nō curatis. Hæc firmatio licet i plures res mutas atq; īaiatas trāſferatur proficit multū i āplificatōis partibus et cōmiſeratione.

Significatio:

Significatio ē res q̄ plus i ſuſpitōe reliq̄t: q̄ poſitū ē i oroe: ea fit p exupatōem: ābiguū: cōſeq̄ntiā: abſciſionē: ſimilitudinē. Per exupatōem cū plus dictū ē q̄ patitur ueritas augēdæ ſuſpitōnis cā ſic. Hic de tāto prīmōio tā cito teſtā q̄ ſibi petat ignē nō rliq̄t. p ābiguū cū uerbū pōt i duas plureſue ſnīas accipi: ſed accipitur i eā ptē q̄ uult is q̄ dixit: ut ſi de eo dicas q̄ multas hæreditates adierit proſpice tu q̄ plurimū cernis ābigua quēadmodū uitāda ſūt q̄ obſcurā rddūt oronē: ita hæc cōſeq̄nda q̄ cōficiūt huiuſmōi ſignificatōnē. Ea rpiētur facile: ſi nouerīus et aīad uertīus uerborū ācipites aut multiplices ptātes. p cōſeq̄ntiā ſignificatō fit cū res q̄ ſequūtur aliq̄ rē debētur ex q̄bus tota res reliq̄tur i ſuſpitōe: ut ſi ſalſamētarii filio dicas: q̄eſce tu cuius pr̄ cubito ſe emūgere ſolebat. p abſciſionē ſi cū icipius aliq̄d dicere. deide præcedīus et ex eo quod iā dixīus ſatis rliq̄tur ſuſpitōiſ ſic: q̄ iſta forma et ætate nup aliēæ dōui: nolo plura dicr̄. Per ſi

militudinē cū aliq̄ re ſimili ablata nihil amplius dicius ſed ex ea ſignificamus. q̄d ſētiāus hoc mō. Noli ſaturnie nium populi freq̄ntia fretus eē: ſtultitiā noſce gracchi: Hæc exornatio plurimū feſtiuitatis hēt: et interdū dignitatis. Sinit. n. q̄dā tacito oratore ipſū auditorem ſuſpicari.

¶ De breuitate.

Breuitas ē res tātūmō ipſis uerbis neceſſariis expedita hoc mō. Lēnō præteriēs cœpit: īde Tharſi præſidiū reliq̄t: poſt urbē bityniā ſuſtulit. īde pulſus ī heleſpōtū ſtatī pōitur abido. Itē mō cōſul: quōdā tribunus: is deīde prius erat ciuitatis: tūc proficiſcitur ī aſiā: deīde exul et hoſtis ē dictus. īpator et po. ro. factus ē cōſul. Hēt paucis cōprehēſa breuitas multarū rerū expeditōem. Quare adhibēda ſæpe ē: cū aut res nō egebit lōge oīonis: aut tēpus nō ſinet cōmorari.

¶ De demonſtratione.

Demōſtratio ē cū ita res uerbis exprimitur: ut geri negociū et res āte oculos eē uideatur. Id fieri poterit ſi q̄ āte et poſtī ipſa re facta erūt cōprehēdēus: aut a rēbus cōſeq̄ntibus: aut a circūſtātibus nō recedēus hoc mō. Quod ſimulatq̄. Gracchus proſpexit fluctuarī populū uerētē: ne ipſe auctoritate ſe ſēatus cōmotus ſnīa deſiſteret: iubet aduocari cōtōem Iſte īterea ſcelere et malis cogitatōibus redūdās uolat ex tēplo Iouis ſudās: oculis ardētibus: erecto capillo cō torta toga cū pluribus aliīs ire celerius cœpit. Illi præco faciebat audiētiā: hic ſubſeliū quodā calce premēs dextra pedē dfrīgit: et hoc alios iubet idē facerī: cū gracchus deos īcipet precari curſum iſti īpetū ſaciūt ex aliis aliiſq̄ ptib⁹ cōuolāt: atq̄ e populo unus: fuge fuge īq̄t Tyberi. Nū uides: reſpice inq̄. Deīde uaga multitudo ſubito tīore pterrita fugere cœpit. at iſte ſpumā ex ore rīiciēs anhelās ex īſimo pectoī crudelitatē cōtorquet gracchū: et dubitāti Graccho q̄d eēt. neq̄ tamen locū ī quo cōſtiterat rīlinq̄nti pcutit tēpus. Ille nullā uocē edēs īſita uirtute cōcidit tacitus iſte uiri fortiſſimi miſerādo ſāguie aſpſus q̄ſi facius præclariſſimū feciſſet circū ſpectās et hīlarī ſceleratā gratulātibus manū porrigēs ī tēplū lo. cōtulit ſeſe. hæc exornatō ī āplificādi et cōmiſerāda re plurimū prodeſt: et ī huiuſmōi narrratōibus ſtatuit. n. totā rē et prope ponit ante oculos.

Omnes rōes hōeſtādæ elocutōis ſtudioſe colligius: ī q⁹ herēnii ſi te diligētius exercueris: et grauitatē: et dignitatē: et ſuauitatē hāre

Gracchi memento: per hanc ſimilitudinem ſignificat eum quoq; ſaturninum ioculandum eſſe: ſi ſequitur ſtudia popularia ſicut Gracchus pater Tyb. & Cai graccorum.

Breuitas: brachilogia uerbis neceſſariis. breuis. n. dicitur ſermo qui continet neceſſaria & eſt laus ſicut uitioſum eſt: per breuitatem obſcurus fieri. eſt autem melius dicere ſuperflua q̄ omittere neceſſaria. Lēnum præteriēs: cœpit ergo ſine præliis ſi præteriens intelligit autem.

De inſula reliquit: in qua præſidia poſuit. Item modo conſul: uidetur dicere de maiore. Inaſiam profiſciſcitur: quoniam de minturnenſi palude fugit poſt īperator: quia cū exercitum romam uenit.

Demonſtratio: id fieri poteſt: dat modum a rebus conſequentibus quæ reſumi poſſunt a conſecutione partis ſignorum coniecturalium. A circunſtantiis: quæ ſunt ſex: quis: quid: ubi: cur: quomodo: quando. Populum: plebem eſt autē ſenſus. cur Gracchus tribunus ſēſit plebem dubitare ne ipſe Gracchus timore ſenatus cauſam ſuam deſereret.

Concionem uocauit: ex hoc eſt ante rem per quod quid & cur. Iſte interea: Scipio naſica. Oculis ardendi: circunſtantia. Quomodo illi præco: faciebat audientiam. i. Gracchus imperabat omnibus ſilentium per p conem. Hic naſica: alios iubet quibus auxiliis præcurrit tempus uſq; dictum ſunt ante rem: hoc nunc eſt in re. Iſte uiri: poſt rem.

Omnes rationes: facit concluſionem in qua tria permorat. primum hortatur ad exercitatōnem mixtam cum fructu. ſecūdo oñdit facilitatē: per quam poteſt facillime exercere. tertio oñdit fructū exercitatiōis epilogatq; quod ī tota arte dictum eſt.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA w Poznaniu UAM. IM. A. MICKIEWICZA

Grauitatem:ad ſententias. Digni/tatem:ad ornatum uocabulorum.

Suaitatem:ad modum dicendi facilem. Nunc identidem:frequenter ſimili modo & ego facturus ſum

Alii cum modeſtia:aliq ſunt quos tria ſolent impedire ne ſe exerceant: ſed ea tibi non adſunt impedimenta. Cum quibus libēter:omnia cōi cet:quia temere errores: aut occulta animi aperiuntur inimicis. Sibi diffidunt:timent ſe ne ſcire. Quam uiam:debent imitari. Cognatio fecit: quia erat ſororius ſuus. Ratio philoſophiæ: quia boni mores ſimul communicati augebāt amiciti/am. Alia ſunt meliora:quia aſpiramus ad maiores ſententias: per quas multum proficiemus. Deſidere/tur deficiat demonſtratum: facit epilogum mira uarietate .Et exercitatione locus:hic liber in quēdam ordinem rediſſe uidetur:nam in fine exordii dixit hanc artem ad exercitationem accommodari oportere: & item nunc finit in exercitatiōe.

Finis

Impreſſum Venetiis per Marinū Saracenum. M. CCCCLXXXVII. Die.xviii.Septembris.

in dicendo poteris:ut oratoriæ plane loqueris:ne nuda atq; inornata inuētio uulgari ſermone efferatur. Nūc identidē nos metipſi nobis inſtemus. res.n.cōis agitur ut frequenter et aſſidue cōſequamur artis orationem ſtudio et exercitatione:quod alii cū moleſtia tribus de cauſis maxime faciunt:au•ſi cum quibus libenter exerceātur nō habent:aut ſibi ſi diffidunt: aut ſi neſciunt quā uiam ſequi debeant quæ a nobis abſunt oēs difficultates. Nā et ſimul libentes exercemur propter amicitiā:cuius initiū cognatio facit: cætera philoſophiæ ratio confirmabit. Et nobis non diffidimus propterea quod aliquātulum proceſſimus:et alia meliora ſunt: q̄ multo intētius petimus in uita:ut etiā ſi nō peruenerimus in dicēdo quo uolumus parua pars uitæ pfectiſſime deſideretur. Et uiā quā ſequamur habemus propterea:quod in his libris nihil præteritum eſt rhetoricæ præceptionis. Demōſtratum eſt. n. qūo res in oībus generibus cārum inueniri oporteat. Dictum ē quo pacto eas diſponere cōueniat. Traditū eſt qua rōne eſſet pronūciādum. Præceptum eſt qua uia meminiſſe poſſemus. Demōſtratum eſt quibus modis perfecta elocutio cōpararetur. Quæ ſi ſequentur acute et cito reperiemus: diſtincte et ordinate exponemus: grauiter et uenuſte pronūciabimus firme et ꝑpetuo memineri/mus: ornate et ſuauiter loq̄mur. Ergo ī arte rhetorica nihil ē amplius. Hæc oīa adipiſcemur: ſi rōnes præceptōis diligentia cōſequemur exercitatōis

FINIS.

Regiſtrum huius uoluminis.

a iii b iii c iii d iii e iii f iii g iii h iii i iii k iii l iii m iii n iii o iii p iii q iii r iii ſ iii t iii u iii x iii y ii

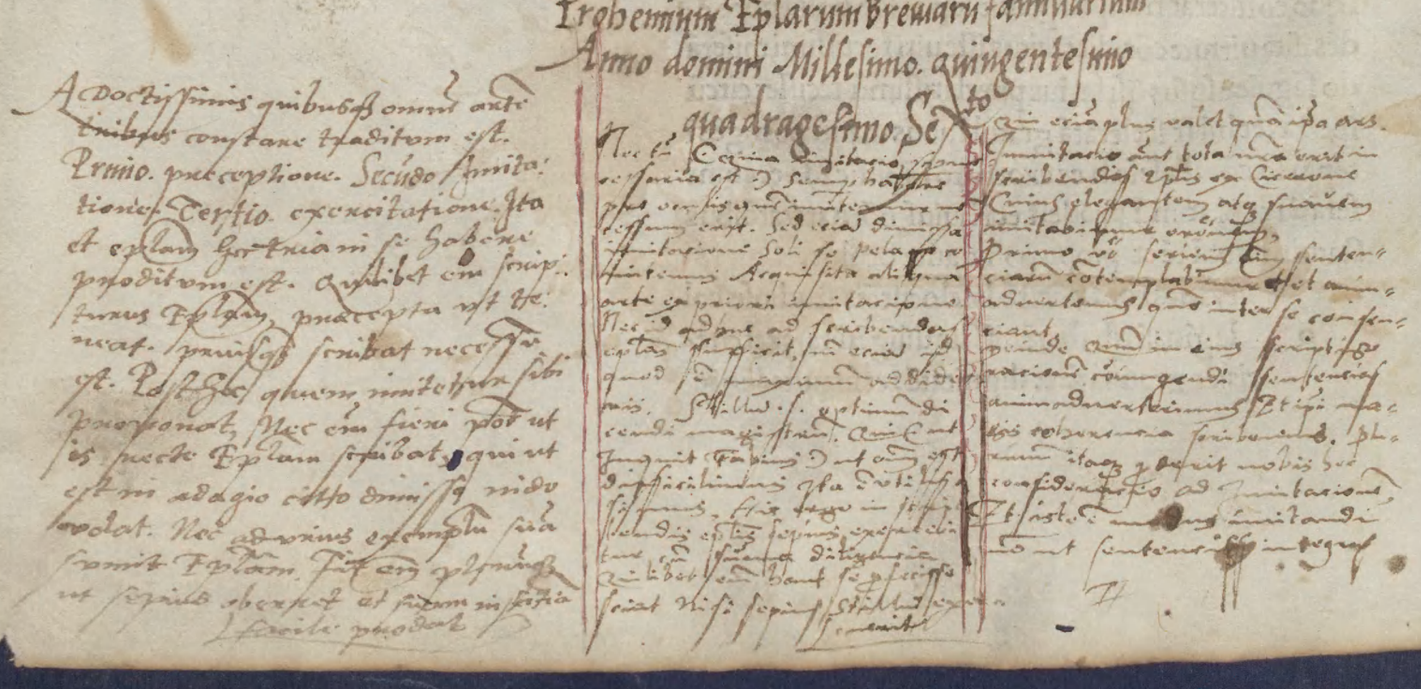

GW 6740

Slavislaus

Sum thoma vhupii Gost

tragono Saturni Mercurii & martis infortunat hic Iupiter a t[illegible]
ibus radiis dānatus: nobiles iudices ciues p̄sbite[illegible]dia &
disturbatiōes patiēt. & mlti hoꝝ sine falso incarcerabūt. & iste ciui
tates ab armigeris dānabuntur ul aliqd grauæ sentient & uidebūt
mortes suorum nobilium.

Tauri.

Bononia senæ uerona āchona taruisiū & senogallia q̄ a tauro re-
gūtur. ciues haꝝ dānū i itineribus ul pp itinera patientur i prima
quarta pp martē. i tertia & Saturnū i viiii radicis discurrētes & ml
ti nobiles icarcerabūtur pp lunā in vi. i cauda draconis pagrātē i ii.
quarta fiēt hic mlta cōiugia pp taurū i vii. & Venus domia huius i
x. in iii. āni quarta ex lūa in tauro in viiii. mlti ciues i itineribus fa-
tigabūt in ultima quarta: qa signū tauri cecidit i domo lāgoris &
Venus in domo tenebraꝝ populares a principibus dānabūt & ali
qui ciues incarcerabuntur.

Geminoꝝ.

Cesena Mediolanū Viterbū Tridētum Vercelle Nouaria Regiū q̄
a gemis gubernātur in ii. āni quarta mlti uiri & pueri ibi moriēt ex
mercurio in geminis in domo mortis & qa a marte quarto infor
tūat aspectu mlti hic interficiēt. & dānū a militibus patiēt in ultima
āni medietate ex mercurio a Saturno infortūato. ciues mlta patiēt
aduersa & mlti nobiles ibi incarcerabuntur.

Cancri.

Cōstātinopol romādiola luca granata q̄ a cācro regūt ex marte
dño medii cæli ibi a dño āni infortūato. in prima āni q̄rta princi
pes haꝝ a popul mltas molestias & disturbatiōes patiēt. & aliqs
forte regno priuabit aut moriet & qa ibi est mars anxietates pp
guerras hēbūt. & qa lūa ē in domo lāgoris ꝓpe caudā populares
mlti infirmabūt & aliq ēt in exiliū mittētur. in tertia āni q̄rta āxie-
tates dānā patie[illegible]tur. qa signū cācri ab infortuniis infestatur. in resi-
dua uero idē sētiēt. & aliq̄ haꝝ ciuitatū āno isto a bellis & armige
ris trucidabūt hoc affi[illegible]rmatur a defectu sol Mcccc lxxxviii. p̄terito.

Leonis.

Roma rauēna cremōa mātua [illegible]ana apulea panormū q̄ a leone lu-
strāt hic mlti nobiles moriēt [illegible]cutæ hic apparebūt ægritudines
Virgin[illegible]

In prima anni quarta principes pertimere debent a popularibus
suis. qa populi in aliqbus locis italiæ surgēt cōtra suos principes
& illos capiēt. aut domino priuabūtur. ul a g̃ui infirmitate exter-
minabūtur pp dominū medii cæli cū stella malefica in opposito
Saturni domini huius quartæ existētis. & pp hoc infalāter aliquid
in suis regnis horrēdū patiet. inter quos erit qdā armoꝝ dux hoc
ēt affirmat a Saturuo in. x. a sole existēte & qa saturnus ē in capri-
corno in oppositiōe martis principes a suis nobilibus & q fiūt ei
cōsimiles prodētur. & pp hoc rustici & religiosi q a Saturno regūt
erūt mltoꝝ horū maloꝝ auctores. in ii. āni quarta ex saturno re-
trogrado in iii. a sole existēte dānū a suis ꝓpinqs sentiēt. & qdā pri
ceps simul cū exercitu suo in fugā uersus erit. in iii. āni quarta quia
mars erit in ii. a sole Mercurius ēt in hoc signo retrogradus unus
princeps a suis secretariis & ministris occultæ uenenabit. in ultima
āni quarta patiet āxietates & tribulatiōes. aliq eoꝝ infallāter mori
ent ul domino in terris sexti climatis priuabūtur ex Mercurio do-
minatore sexti climatis domino medii cæli. & dominus eclipsis in
utraque figura cū maiore infortuna cōiūcto eo maxime qa cū stel
la pniciosa erat cōiūctus. & hoc magis apparebit in terris capricor
ni cācri & uirginis. hoc āno indictiōe ab astris sūpta: rebelles cōtra
reges seu principes insurgent.

De statu cardinalium

In prima āni quarta cardinales sinistrā sētiēt fortunā & aliq eorum
uitā derelinquēt ex Ioue adusto reuolutiōis tpe in ii. quarta ad me
liorē statū ascēdāt in iii. uero timere debent quia hec quarta non
trāsibit quod aliq eoꝝ exterminabūtur. ex Ioue retrogrado in op-
posito martis existēte. & qa ē in. g̃. viiii. domus talis accidēs erit in
curia romana idē affirmat a dño viiii. domus cum stell maleficis
repto & pp tales stellaꝝ cōfiguratiōes erūt in collegio cardinaliū
discēsiōes & disturbatiōes. in hyemali quarta patiāt grauitates dā-
na & cōtēptiones: & in frigidis infirmitatibus cadēt. & forte aliqs
incarcerabit ul suis dignitatibus priuabit. & aliq eoꝝ infallanter
moriētur. & hoc qa Iupiter cecidit i tetragono radio saturni. Sa-
turnus uero cū Mercurio cōiūctus. & propter hoc duo famosissi-
mi legiste morietur.

De statu nobiliū.

Nobiles tribuni & ciuitatū rectores in prima āni q̄rta ex Ioue adu
sto & marte i opposito Saturni existēte sinistrā sētiēt fortunam &
mlti in tumul claudēt. i aliqbus locis italiæ a principibus g̃uiter tra
ctabūt: i iii. vo q̄rta interficiēt adiuicē ex Ioue isesso a martis diame-
tro in iiii. vo dānū & mlta gustabūt aduersa ex mala Iouis fortūa.

BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
Inc. 102 4°
INKUNABUŁY

BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU
Inc 103 4°
INKUNABUŁY